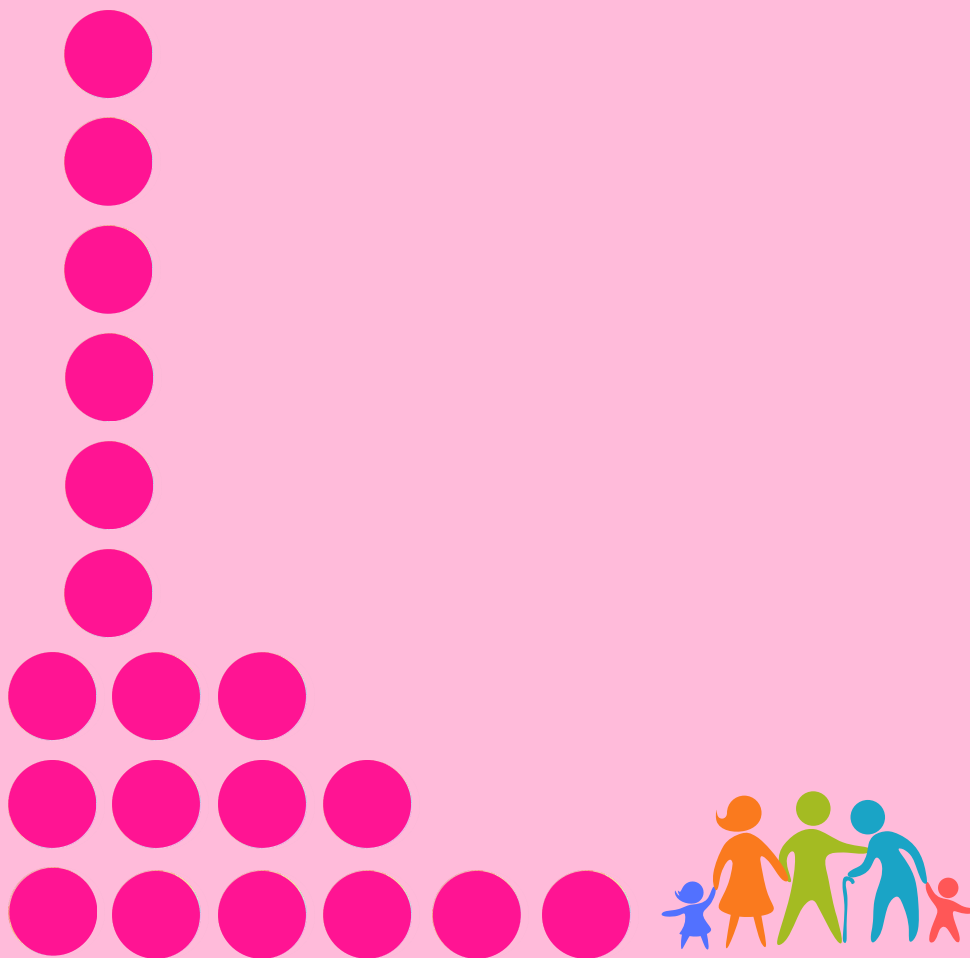


บทความฉบับสมบูรณ์

Full papers



การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2567

26 เมษายน 2567

โดย สมาคมนักประชากรไทย



บทความฉบับสมบูรณ์

การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2567

26 เมษายน 2567

ณ โรงแรมแมนดารินกรุงเทพ

จัดโดย

สมาคมประชากรไทย

การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2567

26 เมษายน 2567

เมษายน 2567

ตรวจสอบและจัดรูปเล่มโดย

ปัทพร สุนธมาน

วิราภรณ์ โพธิศิริ

บุศริน บางแก้ว

รุจิเรศ จันทร์จิเรศรัศมี

นันทวัน กิจประยูร

วรรณวดี จันทร์วังโป่ง

สารบัญ

หัวข้อ “ประชากรและผู้สูงอายุ”	1
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ.....	2
- อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง ในกรุงเทพมหานคร	12
- การศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้ม พ.ศ. 2565.....	27
- การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุไทย	39
- การรักษายาบาลของผู้สูงอายุไทยในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19.....	57
- ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย.....	74
- รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย	89
หัวข้อ “ประชากรและคุณภาพชีวิต”	103
- การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี.....	104
- แนวทางการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากมุมมองของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ..	120
- Building a long-term care system in Thailand’s current situation: Focusing on ageing in middle-income countries	134
- Period Prevalence of Domestic Violence among Myanmar LGBTQ+ Population: Findings from an Online Survey	152
- ความแตกต่างภายในกลุ่มของผู้นับถือศาสนาเดียวกันต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน.....	170
- ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด: กระบวนทัศน์ใหม่ของการปฏิบัติงานคุมประพฤติ.....	188
หัวข้อ “ประชากร สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี”	201
- การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล: มิติเพศและพื้นที่.....	202
- แนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นเกาะขนาดเล็ก กรณีศึกษา เกาะพยาม จังหวัดระนอง	218
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง ในจังหวัดนครราชสีมา	236
- แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัย ในพื้นที่บางระกำโมเดล ของจังหวัดพิษณุโลก.....	250
- การปรับตัวเข้าสู่การเป็นแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่ง.....	283

หัวข้อ “สุขภาพ การเจ็บป่วย และการตาย”	302
- Exploring the Factors Influencing Birth Registration in Nigeria.....	303
- Determinants of Psychological Distress Among Myanmar Migrant Workers In Samut Sakhon, Thailand.....	319
- More and More Missing Female Births in Vietnam: Findings from the Two Latest Censuses	339
- การเข้าถึงความรู้และบริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ...	363
- ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและการเป็นบิดามารดากับความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี	378
- การได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด	397
หัวข้อ “ประชากรกับการพัฒนา”	417
- บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ	418
- ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย.....	429
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	445
- การศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ: กรณีกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด	464
- อิทธิพลของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่มีต่อพัฒนาการเด็ก	487
- การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562.....	505
คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการอ่านและให้ข้อเสนอแนะผลงานวิจัยในเอกสารประกอบการประชุม	531



หัวข้อ “ประชากรและผู้สูงอายุ”

-  ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ
-  อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองในกรุงเทพมหานคร
-  การศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้ม พ.ศ. 2565
-  การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุไทย
-  การรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุไทยในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19
-  ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย
-  รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย



ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ

(Factors affecting the utilization of health and welfare rights among the elderly)

โดย

กุลณัฐรา วิสุโขะวงษ์¹ ชฎาทอง ตังจิตรปกรณ² ชามาวิรี พรเจริญชัยศิลป์³ และพัชรธร ตันวัชรปาณี⁴

Kunlanatta Wisukhowong⁵, Chadathong Tangjitpakorn⁶,

Chamavee Porncharoenchaisil⁷ and Phacharadhorn Tanwatcharapanee⁸

¹ 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170 ไทย

² 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170 ไทย

³ 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170 ไทย

⁴ 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170 ไทย

⁵ 999 Phuttamonthon Sai 4 Road, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom 73170, Thailand

⁶ 999 Phuttamonthon Sai 4 Road, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom 73170, Thailand

⁷ 999 Phuttamonthon Sai 4 Road, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom 73170, Thailand

⁸ 999 Phuttamonthon Sai 4 Road, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom 73170, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: tanyakunlanatta@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ วิจัยดำเนินการวิจัยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2566 ด้วยแบบสอบถามของโครงการนักวิจัยวัยเยาว์เพื่อสังคมสูงวัย วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากสมมติฐานมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 6 ตัวแปร ได้แก่ อายุ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน รูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์ ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน และการรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) การหาค่านัยสำคัญทางสถิติ และการวิเคราะห์แนวโน้มและความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นกับตัวแปรตามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (Regression Coefficient)

ผลการวิจัย พบว่า ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 มีตัวแปรที่ส่งผลรวมทั้งหมด 3 ตัว ได้แก่ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน และการรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล โดยมี P-value ที่ 0.078, 0.071 และ 0.005 ตามลำดับ

คำสำคัญ: การใช้สิทธิ, ผู้สูงอายุ, สวัสดิการทางสุขภาพอนามัย



Abstract

This research is a cross-sectional survey study with the objective of analyzing factors affecting the utilization of health and welfare rights among the elderly. Data for this study was gathered on September 16, 2023, from a group of elderly resided in Sapsin Mai community of Wang Thonglang District, Bangkok, using the questionnaire provided by the “Young Researchers for Aged Society” research project, conducted by the College of Population Studies, Chulalongkorn University. The study considered six key variables, including age, the number of residents in the household, transportation methods to the hospital, income adequacy for daily life, average monthly healthcare expenses, and awareness of healthcare welfare. For analyzing data, logistic regression analysis, statistical significant and examining trends and relationships between independent and dependent variables using regression coefficients were selected for this research.

The logistic regression analysis revealed that at a significance level of 0.1, three variables significantly impact the utilization of health and welfare rights among the elderly, namely the number of residents in the household, average monthly healthcare expenses, and awareness of healthcare welfare, with P-values of 0.078, 0.071, and 0.005, respectively.

Keywords: Elderly, Health and welfare, Utilization of rights

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ

(Factors affecting the utilization of health and welfare rights among the elderly)

บทนำ

ในยุคสมัยปัจจุบัน เศรษฐกิจ ค่านิยม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง จากยุคเกษตรกรรม ที่นิยมมีบุตรมากต่อหนึ่งครัวเรือนเพื่อการใช้แรงงาน เข้าสู่ยุคเทคโนโลยีที่ผู้คนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากยุคที่ผู้คนขาดความรู้ด้านการคุมกำเนิด เข้าสู่การพัฒนาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สนับสนุนให้ผู้คนได้รับความรู้อย่างทั่วถึงและแม่นยำ หรือจากค่านิยมในอดีตที่หนุ่มสาวควรจะมีคู่ครอง เข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบันที่ผู้คนมองว่าการอยู่คนเดียวนั้นมิได้เป็นปัญหาดังเป็นสาเหตุที่ส่งผลให้มีอัตราการเจริญพันธุ์ (Fertility Rate) ลดลง และอายุคาดเฉลี่ย (Life Expectancy) เพิ่มขึ้น นำไปสู่การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในที่สุด

ในปลายศตวรรษที่ 20 อัตราการเจริญพันธุ์โดยรวมสูงสุดทั่วโลก คือ 6.8 รายต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์หนึ่งราย ณ ประเทศเม็กซิโก ขณะที่ในปี ค.ศ. 2015 อัตราการเจริญพันธุ์สูงสุดลดลงเป็น 2.4 ที่ประเทศอินเดีย (Andrei Cursaru, 2018) ซึ่งให้เห็นว่าอัตราการเพิ่มจำนวนของประชากรวัยเยาว์นั้นได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากการเปรียบเทียบอัตราข้างต้นแสดงให้เห็นถึงอัตราแปรผันทั่วโลก รวมไปถึงประเทศไทย ในขณะเดียวกันอ้างอิงจากองค์การอนามัยโลก (WHO) อายุคาดเฉลี่ยรอบโลก ในปี พ.ศ. 2566 เป็น 71 ปี เทียบกับ 48 ปี ใน พ.ศ. 2493 (Andrei Cursaru, 2018) แสดงให้เห็นว่าอายุคาดเฉลี่ยรอบโลกสูงขึ้นเกือบ 25 ปี ภายในระยะเวลา 73 ปี

ในปี พ.ศ. 2548 ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุ (Aging Society) จากข้อมูลปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมีอัตราการเจริญพันธุ์ที่ 1.2 รายต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์หนึ่งราย (เจมส์ กัลลาเฮอร์, 2020) มีอายุคาดเฉลี่ย 77 ปี (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2564) และในปี พ.ศ. 2564 ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) จากการคาดประมาณของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ด้วยเหตุนี้การรักษาพยาบาลได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญของประเทศไทย โดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข เผยว่า อัตราค่าเฉลี่ยการเกิดโรคเพิ่มขึ้นตามอายุของผู้สูงอายุ โดยมีอัตราร้อยละ 1-2 เมื่ออายุ 60-69 ปี และเพิ่มขึ้นมาถึงร้อยละ 50 ในประชากรอายุมากกว่า 85 ปี แสดงให้เห็นว่าความต้องการในการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยนั้นจะเพิ่มขึ้นตามความก้าวหน้าของสังคมสูงวัย ดังนั้น หากประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุสูงขึ้น สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยก็จะเป็นที่ต้องการเพิ่มขึ้น การเตรียมการรับมือจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ประเทศไทยถูกจัดเป็นประเทศกำลังพัฒนา (Developing Country) มีค่าเฉลี่ยประชากรที่ “แก่ก่อนรวย” โดยแหล่งรายได้หลักของประชากรผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2557 มีเพียงร้อยละ 34.3 ที่ได้มาจากการทำงาน (กองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ, 2564) ด้วยสาเหตุนี้ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และต้องพึ่งพิงสิทธิและสวัสดิการทางสังคมและสุขภาพ

ปัญหาของสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย คือ ค่ารักษาพยาบาลนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้นปีละร้อยละ 5-8 และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของการรักษาพยาบาลของผู้สูงวัยนั้นอยู่ที่ 30,000 บาทโดยประมาณ (กรมกิจการผู้สูงอายุ 2564) ด้วยเหตุนี้รายได้ เงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือเงินเก็บอาจไม่เพียงพอต่อการรักษาพยาบาล ส่งผลให้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพนั้นเป็นที่นิยมและต้องการ

การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ ปี 2564 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเห็นว่าประชาชนถึงร้อยละ 99.3 มีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลสามอันดับหลัก คือ สวัสดิการถ้วนหน้า (บัตรทอง) ร้อยละ 74.5 ประกันสังคม ร้อยละ 18.0 และสวัสดิการข้าราชการ ร้อยละ 6.3

อย่างไรก็ตาม อัตราการใช้สิทธิของผู้มีสิทธิมีเพียงร้อยละ 88.72 จึงนำไปสู่การคำนึงถึงปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้บุคคลใช้และไม่ใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย

สืบเนื่องจากผลการรายงานจากเจ้าหน้าที่มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย พบว่ามีบุคคลที่เสียชีวิตเนื่องจากจำเป็นต้องบริโภคยาที่หาซื้อด้วยตนเอง จึงนำไปสู่การวิจัยฉบับนี้ เพื่อสืบค้นว่าสาเหตุใดที่ทำให้ไม่มีการใช้สิทธิอย่างทั่วถึงและการแก้ไขใด

ที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยได้ การเก็บข้อมูลจากชุมชนกลุ่มเล็กที่มีความหลากหลายให้วิเคราะห์จึงมีความสำคัญ นำไปสู่การเข้าสัมภาษณ์ ณ ชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

จากการสำรวจพบว่า ชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง เป็นชุมชนที่มีผู้สูงวัยจำนวนมาก มีฐานะและความเป็นอยู่ที่หลากหลาย มีผู้ที่มีสภาพไม่คล่องตัว เจ็บป่วย และต้องการความช่วยเหลือ ทำให้เป็นแหล่งที่เก็บข้อมูลที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การหาเหตุปัจจัยของการใช้และไม่ใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในชุมชนขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ของประเทศไทยในที่สุด

งานวิจัยจัดทำขึ้นเพื่อค้นหาและวิเคราะห์ผลของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงวัย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยของผู้สูงวัยที่อาศัยในชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง
- 2) เพื่อหาวิธีการพัฒนาและให้ข้อเสนอแนะอย่างตรงจุดในการพัฒนาสังคมสูงวัยในประเทศไทย จากชุมชนกลุ่มเล็กไปสู่กลุ่มใหญ่

ทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีของอภิชัย คุณิพงษ์ (2562) มีการกำหนดตัวแปรต้นไว้ทั้งหมด 5 ตัว ได้แก่ อายุ รายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน การรับรู้สิทธิประโยชน์หลักประกันสุขภาพ การรับรู้ระบบบริการสุขภาพของสถานบริการสาธารณสุข และการใช้บริการสุขภาพ ซึ่งผลการวิเคราะห์ได้มีการคาดการณ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีเพียงปัจจัยที่ว่าด้วยการรับรู้สิทธิประโยชน์หลักประกันสุขภาพสามารถมีอิทธิพลต่อการเข้าถึงบริการทางสุขภาพของผู้สูงอายุ ในงานวิจัยครั้งนี้จึงมีการนำข้อมูลข้างต้นมาปรับใช้เพื่อกำหนดตัวแปรต้นทั้ง 6 ตัวที่นำมาวิเคราะห์ผลในงานวิจัย

งานศึกษาของกาญจน์เชजर ชูชีพ (2561) กล่าวถึงการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) ว่าเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพหุเพื่อคาดการณ์และทำนายความเสี่ยงเหตุการณ์ในอนาคตว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยที่กำหนดซึ่งอาจเป็นตัวแปรอิสระ ตัวแปรเชิงกลุ่ม หรือตัวแปรแบบต่อเนื่อง โดยค่าความน่าจะเป็น (P-value) จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์จะได้รูปสมการถดถอยแบบพหุ และค่าสัมประสิทธิ์ที่วัดเป็นค่าล็อกของอัตราส่วนความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ซึ่งจะมีการแสดงขนาดและทิศทางทำให้สามารถระบุได้ว่าตัวแปรนั้นๆ ส่งผลมากน้อยเพียงใด

ระเบียบวิธีการวิจัย

สมมติฐานในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงวัย ได้แก่ อายุ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน รูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์ ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน และการรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล

การวิจัยฉบับนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยนำเสนอเป็นตัวเลขทางสถิติจากแบบสอบถาม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และอภิปราย เนื่องจากการรวบรวมเชิงปริมาณมีการประเมินความถี่และเป็นคำถามปลายปิด ทำให้สามารถทราบสาเหตุและปัจจัยหลักของคำถามในการวิจัยได้

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นแบบสอบถาม จำนวน 1 ฉบับ มีข้อความจำนวน 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการทำงานและเศรษฐกิจ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสุขภาพ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการเข้าถึงเทคโนโลยีและเข้าร่วมกิจกรรม

โดยคำถามในแบบสอบถามมีทั้งลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยทีมงานวิจัยจำนวน 52 คน โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ ณ ชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 69 ชุด ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2566 โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) ของลักษณะกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ที่จะถูกสัมภาษณ์ต้องเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง และมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป จากนั้นจึง ตรวจสอบความถูกต้อง กำหนดรหัส ลงบันทึก และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมทางสถิติสำเร็จรูป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) จากแบบสอบถามแบบตัดขวาง (Cross-sectional Study)
2. วิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) โดยตัวแปรต้นเป็นตัวแปรต่อเนื่อง (Continuous Variable) และตัวแปรตามเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ
3. วิเคราะห์โดยใช้ตัวแปรตามที่เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นตัวแปรแบบทวินาม (Dichotomous Variable) โดยมีสองตัวเลือก คือ “ใช่” และ “ไม่ใช่”
4. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเลือกใช้โดยใช้ค่านัยสำคัญทางสถิติ (Statistical Significant) โดยมีผลเป็น P-value
5. วิเคราะห์แนวโน้มและความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นกับตัวแปรตามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (Regression Coefficient)

ตัวแปรในการวิจัย

1. ตัวแปรต้น
 - 1.1 อายุ
 - 1.2 จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน
 - 1.3 รูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์
 - 1.4 ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต
 - 1.5 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน
 - 1.6 การรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษาพยาบาล

2. ตัวแปรตาม

2.1 การเข้าถึงในการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง

จากการเก็บข้อมูลการศึกษาแบบตัดขวาง (Cross-sectional Study) ณ ชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง โดยกลุ่มผู้สูงอายุรวม 69 ราย พบว่ามีผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 82.6 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 17.4 โดยส่วนมากเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุอยู่ในช่วง 70-79 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.5 และ 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.3 โดยพบว่า มีผู้สูงอายุที่ไม่มีสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย 18 ราย (ร้อยละ 26.1) และมีสวัสดิการ 51 ราย (ร้อยละ 73.9) อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ใช้สิทธิมีเพียง 36 ราย (ร้อยละ 52.3)

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์เพื่อหาว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ โดยนำปัจจัยที่มีความเป็นไปได้มาวิเคราะห์ทางสถิติจำนวน 6 ปัจจัย ได้แก่ อายุ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน รูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์ ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน และการรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล สรุปได้ว่ามี 3 ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการใช้สิทธิ คือ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน และการรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ

ปัจจัย	Coefficients	SE	P-value	Odd ratio
1.อายุ	-0.04886162	0.042618459	0.25159264	0.9523129016
2.จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน	0.2724633	0.154798737	0.07838861*	1.313195264
3.รูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์	0.0619619	0.184670376	0.73722758	1.063921809
4.ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต	-0.09848367	0.310071003	0.750775852	0.9062104909
5.ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน	-0.0013849	0.000766939	0.07095746*	0.9986169585
6.การรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล	3.24978271	1.157697991	0.00499886**	25.78473654

** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

* หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

ปัจจัยที่ 1 การรับรู้เกี่ยวกับสวัสดิการการรักษายาบาล เป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญมากที่สุดที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีค่า P-value 0.0049 มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (Regression Coefficient) ที่ 3.2498 ซึ่งส่งผลไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน (แปรผันโดยตรง, Direct Variation) กับอัตราการใช้สิทธิ กล่าวได้ว่า หากผู้สูงอายุมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการทางสุขภาพมากก็จะมีการใช้สิทธิที่มากขึ้นกว่าผู้ไม่รับรู้ 25.7847 เท่า ดังนั้น การเพิ่มระดับการรับรู้ ไม่ว่าจะเป็น

ช่องทาง รูปแบบ และความถี่ในการประชาสัมพันธ์ทำให้ผู้สูงวัยสามารถเข้าถึงการรับรู้ข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ก็จะเป็นการสนับสนุนให้ผู้สูงวัยเข้าใช้สิทธิและได้รับการรักษาด้านสุขภาพอนามัย

ปัจจัยที่ 2 จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10 มีค่า P-value 0.0783 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย มีค่าเป็นผลบวกอยู่ที่ 0.2725 จึงสรุปได้ว่า ปัจจัยนี้มีผลแบบแปรผันโดยตรงต่อตัวแปรตาม แสดงให้เห็นว่ายิ่งจำนวนสมาชิกในครัวเรือนนั้นมีมากขึ้นเท่าใด โอกาสในการใช้สิทธิทางสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยก็จะเพิ่มขึ้นตามมากกว่าผู้ที่ไม่มีสมาชิกในครัวเรือน 1.3132 เท่า และจากข้อมูลนี้เองทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การมีจำนวนผู้อยู่อาศัยร่วมด้วยนั้น มีความเป็นไปได้ที่จะสามารถช่วยด้านการเลี้ยงดูและการไปรับส่ง ทำให้ผู้สูงวัยสามารถเข้าไปใช้สิทธิของตนได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สะท้อนว่า ในสังคมสูงวัยนั้น การให้บริการในเรื่องของบุคลากรดูแลผู้สูงวัย หรือการสนับสนุนผู้อยู่อาศัยที่มีผู้สูงอายุอยู่ ควรที่จะมีการพัฒนาเพื่อส่งเสริมและช่วยเหลือให้ผู้สูงวัยสามารถเข้ารักษาโดยใช้สิทธิที่ตนพึงมีได้

ปัจจัยที่ 3 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการรักษาพยาบาลต่อเดือน มีค่า P-value เป็น 0.0709 และค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย มีค่า -0.0014 ซึ่งเป็นผลแบบแปรผกผัน (Inverse Variation) ต่อตัวแปรตาม สามารถสรุปผลได้ว่า สาเหตุที่ผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลต่อเดือนเพิ่มขึ้น มีความเป็นไปได้สูงว่าผู้สูงอายุจะมีการใช้สิทธิลดลง ซึ่งข้อมูลนี้สอดคล้องกับคำแนะนำจากผู้สูงวัยที่ให้สัมภาษณ์ระหว่างการเก็บข้อมูลวิจัยว่าสาเหตุที่ผู้สูงวัยมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลต่ำเนื่องจากสิทธิสวัสดิการที่มีครอบคลุมในการรักษาส่วนนั้นๆ เช่น เป็นการรักษาเบื้องต้นหรือเป็นโรคเฉพาะทาง ที่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ให้การคุ้มครอง เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ หรือโรคความดันโลหิตสูง (6 กันยายน 2565) ส่วนสาเหตุที่มีค่าใช้จ่ายสูงและผู้สูงวัยไม่ได้ใช้สิทธิเนื่องจากมีปัญหาในการใช้สิทธิ เช่น ไม่สามารถเข้าถึงสถานพยาบาลที่สามารถใช้สิทธิได้เนื่องจากระยะทางและการเดินทาง หรือความพร้อมของสถานพยาบาล ทั้งด้านการบริการ ขั้นตอน และระยะเวลาที่ใช้ในการเบิกจ่ายสิทธิ

นอกเหนือจากสามตัวแปรข้างต้นแล้ว อีกสามตัวแปรที่น่าสนใจวิเคราะห์แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติและไม่ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงวัย ได้แก่ อายุ ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต และรูปแบบการเดินทางไปโรงพยาบาลและพบแพทย์

ปัจจัยที่ 4 จากการวิเคราะห์ รูปแบบการเดินทางอาจยังเป็นข้อจำกัดในการจะกำหนดว่าเป็นปัจจัยของการใช้สิทธิจริงหรือไม่ เนื่องจากชุมชนทรัพย์สินใหม่ตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองกรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ได้มีความห่างไกลจากโรงพยาบาลในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลราชวิถีที่อยู่ห่างเพียง 9.3 กิโลเมตร ทำให้ผู้สูงวัยในชุมชนทรัพย์สินใหม่ยังคงสามารถเดินทางไปยังโรงพยาบาลและพบแพทย์ด้วยตนเองได้ แต่หากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ระยะทางและการเดินทางอาจกลายเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการไปโรงพยาบาลเพื่อใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย

ปัจจัยที่ 5 ความเพียงพอของรายได้ต่อการดำรงชีวิต จากการวิเคราะห์ถึงเหตุผลที่ความเพียงพอของรายได้ไม่ได้จัดเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงสิทธิ อาจเป็นเพราะจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากไม่ใช่กลุ่มบุคคลที่มีโรคประจำตัวหรืออาการเจ็บป่วยที่ไม่ครอบคลุมจากสวัสดิการของรัฐได้ ส่งผลให้อัตราของค่านัยสำคัญทางสถิติไม่ได้สรุปออกมาว่าเป็นหนึ่งในปัจจัย แต่หากมีกระบวนการศึกษาหรือวิจัยในอนาคตที่มีการสอบถามประชาชนจากหลากหลายพื้นที่และจำนวนมากขึ้น อาจนำไปสู่ตัวเลขและผลสรุปที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากสวัสดิการทางสุขภาพสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุและครอบครัวได้

ปัจจัยที่ 6 อายุ สัดส่วนตัวอย่างมากกว่าครึ่ง คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 69 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยกลางและปลาย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนจำกัด ทำให้การใช้สิทธิของแต่ละระยะอายุนั้นมีโอกาสแปรผัน

ข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ ในชุมชนทรัพย์สินใหม่ เขตวังทองหลาง จังหวัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

- 1) ควรมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเกี่ยวกับสวัสดิการสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ โดยสามารถผ่านผู้นำหรือตัวแทนชุมชน เพื่อกระจายข่าวสารให้ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง
- 2) นโยบายด้านการเดินทางควรจัดให้มีรถโดยสารประจำพื้นที่มากขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางไปยังสถานพยาบาลของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่หรือจัดหารถรับส่งสำหรับการเดินทางไปยังโรงพยาบาลโดยเฉพาะ ทั้งนี้สามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเดินทางด้วยตนเองอย่างสะดวกและปลอดภัยมากขึ้น เป็นการยกระดับความสะดวกสบายแก่ผู้สูงอายุให้สามารถเดินทางมาใช้สิทธิสวัสดิการทางสุขภาพอนามัย
- 3) นโยบายด้านการทำงานและรายได้ โดยให้มีการส่งเสริมรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อใช้ในการยังชีพ รวมถึงการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุนำความรู้และทักษะพิเศษต่างๆ มาใช้อย่างเป็นประโยชน์ เพื่อหารายได้ให้แก่ตนเอง เพื่อลดอัตราค่าใช้จ่ายเฉลี่ยจากการรักษาพยาบาลต่อเดือนและต่อรายได้ทั้งหมด ทั้งนี้ควรมีการส่งเสริมให้รายได้ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการทำงานอยู่ในระดับที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการยังชีพ นอกจากนี้ยังสามารถสนับสนุนให้ผู้สูงอายุจัดสรรเงินอย่างเหมาะสม
- 4) นโยบายด้านสังคม ควรมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยี โดยส่งเสริมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์และเหมาะสมเพื่อเข้าถึงข่าวสารและสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย

ข้อจำกัดงานวิจัยและข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในอนาคต

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลจากชุมชนวังทองหลางเพียงหนึ่งชุมชนเท่านั้น จึงทำให้จำนวนตัวอย่างข้อมูลมีจำนวนไม่มากและการเก็บข้อมูลบางส่วนไม่ครบถ้วน ทำให้การบันทึกผลข้อมูล Missing หรือ 99 ต้องปรับเป็น 0 แทน เพื่อให้มีข้อมูลเพียงพอและสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ผลตามวิธีทางสถิติได้ ส่งผลให้ข้อมูลบางส่วนที่ออกมามีโอกาสคลาดเคลื่อน รวมถึงกลุ่มตัวอย่างที่ได้ไปเก็บข้อมูลเป็นเพียงการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจึงไม่สามารถนำไปใช้ได้โน้มน้าว สำหรับงานวิจัยที่จะจัดทำขึ้นในอนาคตควรมีการเก็บข้อมูลที่ครบถ้วนอย่างละเอียดและมีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่า 300 ราย และอาจมีการวิเคราะห์ตัวแปรต้นที่หลากหลายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจน์เชอร์ ชูชีพ. (2018). การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression). คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
[https://forest-admin.forest.ku.ac.th/304xxx/?q=system/files/book/5%282018%29 Logistic Regression.pdf](https://forest-admin.forest.ku.ac.th/304xxx/?q=system/files/book/5%282018%29%20Logistic%20Regression.pdf)
- เจมส์ กัลลาเกอร์. (15 กรกฎาคม 2020). อัตราเจริญพันธุ์ลดลงทั่วโลก นักวิจัยคาด 23 ประเทศรวมไทย ประชากรจะหายไปครึ่งหนึ่งในปี 2100. ผู้สื่อข่าวสุขภาพและวิทยาศาสตร์ บีบีซี นิวส์. <https://www.bbc.com/thai/international-53416257>
- ปราโมทย์ ประสาทกุล, และ ศุภิดา ชวนวัน. (14 กันยายน 2564). จาก 50 ล้านประชากร สู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
<https://ipsr.mahidol.ac.th/ipsrbeta/FileUpload/PDF/Report-File-665.pdf>



ส่องสภาพ "ครอบครัวไทย" ทำไม เด็กเกิดใหม่น้อย ?. (12 สิงหาคม 2565). Bangkokbiznews.

<https://www.bangkokbiznews.com/social/1020588>

อภิชัย คุณิพงษ์. (6 สิงหาคม 2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี.

<https://he02.tci-thaijo.org/index.php/JDMS/article/download/246646/167676/857574#:~:text=ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์,สถิติที่ระดับ%200.01%20สามารถ>

อมรรัตน์ เงามะบุญพัฒน์. (ม.ป.ป.). 56.-Template-ตัวชี้วัด-Compliance-Rate-ปี2566-1.

[https://www.uckkpho.com/wp-content/uploads/2022/11/56.-](https://www.uckkpho.com/wp-content/uploads/2022/11/56.-Template-%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B9%89%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94-Compliance-Rate-%E0%B8%9B%E0%B8%B52566-1.docx)

[Template-%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B9%89%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94-Compliance-Rate-%E0%B8%9B%E0%B8%B52566-1.docx](https://www.uckkpho.com/wp-content/uploads/2022/11/56.-Template-%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B9%89%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94-Compliance-Rate-%E0%B8%9B%E0%B8%B52566-1.docx)

อายุขัยเฉลี่ยทั่วโลกเพิ่มจาก 46 ปีเป็น 71 ปี ในช่วง 75 ปีก่อตั้ง WHO ลุ่ยร่วม สธ.เน้นแก้โรคเรื้อรัง. (5 เมษายน 2566).

Mgonline.com. <https://mgonline.com/qol/detail/9660000031900>

Amornvit. (30 เมษายน 2562). หลัก9ข้อง่ายๆดูแลสุขภาพ เพื่อชีวิตสดใสในวัยสูงอายุ. กรมสุขภาพจิต.

<https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=29682>

D'AMBROGIO, Enrico. (2020). Japan's ageing society. Policycommons.net; European Parliamentary Research Service. <https://policycommons.net/artifacts/1426596/japans-ageing-society/2041040/>

Thailand Policy Lab Team. (21 พฤศจิกายน 2565). ส่องนโยบายสุดฮิตจาก 5 ประเทศที่อยากให้คนมีลูกเท่าไรๆ ก็ไม่สำเร็จสักที. <https://www.thailandpolicylab.com/failed-population-policies/>



อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบ ที่เป็นผู้สูงอายุสำรองในกรุงเทพมหานคร¹

(The Impact of Internet Use on the Occupational Well-being of Pre-Elderly Informal Workers in Bangkok)

โดย

สุดารัตน์ กันทะเนตร² และรัชชนก คชานุบาล³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาวะของแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร” ของ
การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2564

² นิสิตปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประชากรศาสตร์, วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การทำงานในปัจจุบันโดยเฉพาะในเขตเมืองพบว่า อินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเป็นแหล่งรวมข้อมูลข่าวสาร ช่องทางติดต่อสื่อสาร ช่องทางในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ รวมถึงช่วยเพิ่มโอกาสในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประชากรวัยแรงงานกลุ่มผู้สูงอายุสำรองซึ่งเป็นประชากรที่มีความเข้าใจและประสบการณ์ในการใช้อินเทอร์เน็ตที่น้อยกว่าประชากรวัยแรงงานกลุ่มอื่น ซึ่งหากไม่มีนโยบายที่เหมาะสมรองรับ ประชากรวัยแรงงานกลุ่มนี้อาจมีความเปราะบางในการดำรงชีพเพิ่มสูงขึ้นและการเสียโอกาสจากการขยายเมืองที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการทำงาน ดังนั้น การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้อินเทอร์เน็ตของแรงงานนอกระบบกลุ่มผู้สูงอายุสำรอง (45-59 ปี) ต่อผลลัพธ์สุขภาวะด้านการทำงาน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาแนวทางในการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตให้เกิดประสิทธิภาพและเหมาะสมต่อไป การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจแรงงานนอกระบบกลุ่มผู้สูงอายุสำรองในกรุงเทพมหานคร จำนวน 526 คน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง ได้แก่ ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต (OR=3.068; CI=1.708-5.511) ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต (OR=2.022; CI= 1.005-4.067) ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง (OR=3.411; CI=1.831-6.354) ในขณะที่ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงลบ คือ จำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน (OR=0.876; CI=0.774-0.990) ดังนั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความสามารถในการสืบค้นข้อมูล การเข้าใจในเนื้อหาข้อมูล และการใช้งานอินเทอร์เน็ต หรือการส่งเสริมให้แรงงานกลุ่มนี้มีความรู้ดิจิทัล (Digital literacy) ให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตในระยะเวลาที่เหมาะสมของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองเพื่อให้เกิดสุขภาวะด้านการทำงานที่เพิ่มสูงขึ้นในประชากรกลุ่มดังกล่าว

คำสำคัญ: สุขภาวะด้านการทำงาน, แรงงานนอกระบบ, อินเทอร์เน็ต, ผู้สูงอายุสำรอง

Abstract

The development of the internet, serving as a source for information, communication channels, learning, and skill development, has significantly altered the working landscapes in urban areas for older individuals, particularly those who lack proficiency in internet literacy. Such individuals may encounter fewer opportunities to enhance their lives and livelihoods. This paper aims at formulating effective policies to address internet-related challenges preparing for the older population in urban areas, thereby seeking to investigate the factors influencing the work outcomes of individuals aged 45-59 years. A logistic regression analysis was conducted on 526 pre-aged individuals residing in urban areas in Bangkok. Key findings indicate that factors significantly and directly impacting positive occupational well-being include the ability to search for information on the internet (OR=3.068; CI=1.708-5.511), comprehension of internet content/data (OR=2.022; CI= 1.005-4.067), and self-sufficiency in internet usage (OR=3.411; CI=1.831-6.354). Conversely, a significant and direct negative impact on occupational well-being is associated with the number of hours spent using the internet per day (OR=0.876; CI=0.774-0.990, $p<0.05$). Therefore, policymakers should consider these factors or promote increased digital literacy skills to enhance the effectiveness of internet-related policies aimed at promoting occupational well-being among the pre-elderly informal workforce.

Keywords: Occupational well-being, Informal workers, Internet, Pre-elderly

อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบ ที่เป็นผู้สูงอายุสำรองในกรุงเทพมหานคร

(The Impact of Internet Use on the Occupational Well-being of Pre-Elderly
Informal Workers in Bangkok)

บทนำ

ประชากรวัยแรงงานมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากรกลุ่มนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเจริญรุ่งเรืองของประเทศ อย่างไรก็ตาม พบว่าแรงงานนอกระบบซึ่งถือว่าเป็นแรงงานส่วนใหญ่ในหลายประเทศกลับมีความเปราะบางในการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก ทั้งค่าจ้างน้อย การทำงานหนัก ไม่มีสวัสดิการในการทำงาน (ณัฐนันท์ วิจิตรอักษร และคณะ, 2565; บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ, 2565) อีกทั้งการศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่พบว่า แรงงานนอกระบบมีระดับสุขภาวะที่น้อยกว่าแรงงานในระบบ (Banerjee & Kundu, 2020; Huang et al., 2022; Karabchuk & Soboleva, 2020; Kim et al., 2009)

ในประเทศไทย พบว่า แรงงานกลุ่มอายุ 45-59 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุสำรองตามนิยามของกระทรวงแรงงานและศูนย์ประสานงานเพื่อการวิจัยแรงงาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2566) นั้น เป็นผู้ที่มิมีสถานภาพเป็นแรงงานนอกระบบมากกว่าเป็นแรงงานในระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) และมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจ ธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก, 2564) โดยเป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านสภาพการทำงานจากโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานมีแนวโน้มลดลงตามอายุที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ประชากรวัยแรงงานกลุ่มนี้จำเป็นต้องปรับตัวออกมาทำงานในลักษณะของงานนอกระบบ เช่น การค้าขายหรือการรับจ้างทั่วไป (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2565) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงานจากความต้องการทักษะใหม่ๆ เช่น ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการทำงานในยุคปัจจุบันและอนาคต ทำให้เป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการถูกเลิกจ้าง หรือสูญเสียงานจากการที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทการทำงานที่เปลี่ยนแปลงนี้ (เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต์ จรัสสิทธิ์, 2564) ประกอบกับเมื่อแรงงานมีอายุเพิ่มมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม มีแนวโน้มเจ็บป่วยมากขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลง นำไปสู่การมีสุขภาพ คุณภาพชีวิต และสุขภาวะที่แย่ลง (Henke, 1999; ช่วงชัย ชูปวา และวิภา ชูปวา, 2564) ดังนั้น ประชากรวัยแรงงานกลุ่มนี้ที่กำลังจะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตจึงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงและต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นอันดับต้น ๆ โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมสุขภาวะด้านการทำงานเพื่อให้ยังคงมีรายได้จากการทำงานและสามารถพึ่งพาตนเองได้ให้ยาวนานที่สุด

เมื่อกล่าวถึงการทำงาน สุขภาวะด้านการทำงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อแรงงานนอกระบบ โดยการมีสุขภาวะด้านการทำงานที่ดี คือ การมีความพึงพอใจและความสุขในอาชีพและการทำงานรวมถึงความสำเร็จของการประกอบอาชีพ โดยจะสัมพันธ์กันกับความสามารถในการปรับสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว การจัดการความเครียดจากการทำงาน รวมทั้งการมีสุขภาพดี นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการค้นหาโอกาสในการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาทักษะที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานอีกด้วย (Clark Collage; Colorado State University Pueblo; Kinnunen et al., 1994; Van Horn et al., 2004) ดังนั้น หากมีการส่งเสริมให้แรงงานนอกระบบมีสุขภาวะในด้านการทำงานจะทำให้สามารถเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้นได้ รวมถึงช่วยสร้างทางเลือกที่ดีและโอกาสในการทำงานมากขึ้น

แม้ว่ากลุ่มแรงงานนอกระบบจะเป็นกลุ่มประชากรที่ต้องเผชิญกับความเปราะบางในหลาย ๆ ด้าน แต่พบว่า อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมสุขภาวะของแรงงานนอกระบบ ช่วยให้แรงงานนอกระบบมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา เรียนรู้ พัฒนาอาชีพ ช่วยให้สามารถทำงานระยะไกลได้ และเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น รวมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเพิ่มระดับค่าจ้างของแรงงานนอกระบบอย่างมีนัยสำคัญ (Si & Li, 2023) ไม่เพียงแต่แรงงานนอกระบบที่เป็นลูกจ้างแต่ผู้ประกอบการในภาคนอกระบบเองก็พบว่าการใช้อินเทอร์เน็ตมีผลทำให้รายได้เพิ่มขึ้น

(Ratnasari, 2021) รวมถึงการใช้อินเทอร์เน็ตยังเพิ่มการมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจของแรงงานนอกระบบอีกด้วย (Tisnawati et al., 2020)

แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองซึ่งเป็นกลุ่มวัยแรงงานที่มีความเข้าใจและประสบการณ์ในการใช้อินเทอร์เน็ตรวมถึงระดับความรู้และการเข้าใจดิจิทัล (Digital literacy) แตกต่างกับวัยแรงงานที่มีอายุน้อยกว่า จึงอาจทำให้เสี่ยงต่อการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างไม่ปลอดภัย ซึ่งหากไม่มีนโยบายที่เหมาะสมรองรับแรงงานกลุ่มนี้อาจมีความเปราะบางของการดำรงชีพเพิ่มสูงขึ้นและเสียโอกาสในการทำงานในพื้นที่เขตเมืองที่ปัจจุบันเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการทำงาน

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้อินเทอร์เน็ตของแรงงานนอกระบบในกลุ่มผู้สูงอายุสำรอง (อายุ 45-59 ปี) ต่อผลลัพธ์สุขภาพะด้านการทำงาน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้กับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาแนวทางในการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตให้เกิดประสิทธิภาพและเหมาะสมกับวัยแรงงานกลุ่มนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้อินเทอร์เน็ตต่อสุขภาพะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง (อายุ 45-59 ปี)

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

สุขภาพะด้านการทำงาน (Occupational Well-being) โดยทั่วไปมักจะเกี่ยวกับความสุข ความพึงพอใจในการทำงาน (Riordan et al., 2003; Besen et al., 2013; Bos et al., 2013; Krumm et al., 2013; Mauno et al., 2013; Taylor et al., 2013; Zaniboni et al., 2016) แต่อย่างไรก็ตามยังสามารถให้ความหมายและวัดได้ในมิติที่หลากหลาย (Van Horn et al., 2004) เช่น วัดจากความสำเร็จของการประกอบอาชีพ โอกาสในการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาทักษะที่สามารถนำไปใช้ในการทำงาน (Clark Collage; Colorado State University Pueblo; UCONN) รวมถึงการมองเห็นเกี่ยวกับโอกาสในการทำงานในอนาคต (Zacher และ Frese, 2009, 2011; Zacher et al., 2010) ซึ่งในการศึกษานี้ได้ให้นิยามสุขภาพะด้านการทำงานที่ดี หมายถึง การมีความรู้หรือทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการหารายได้

ในส่วนของผู้สูงอายุสำรองนั้น แม้ไม่ได้มีนิยามอย่างชัดเจนและเป็นทางการ แต่มีการกำหนดช่วงอายุไว้หลากหลายตามการใช้งานและตามบริบทขององค์กร สังคม หรือทางวิชาการ อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาชิ้นนี้ให้นิยามแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองว่าหมายถึง แรงงานนอกระบบที่มีอายุตั้งแต่ 45-59 ปี ตามนิยามของกระทรวงแรงงานและศูนย์ประสานงานเพื่อการวิจัยแรงงาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กำหนดค่านิยามของผู้สูงอายุสำรองไว้ว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 45-59 ปี เนื่องจากเป็นช่วงอายุที่สำคัญของประชากรไทยในการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการทำงานและเห็นได้ชัดเจนเรื่องของพลังแรงงานที่เริ่มลดลง (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2566)

เมื่อกล่าวถึงการใช้อินเทอร์เน็ต ในหลายการศึกษาให้การสนับสนุนว่าการมีส่วนร่วมในโลกดิจิทัลและการเข้าถึงเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมีผลต่อสุขภาพะ (Çikrikci, 2016; Gross et al., 2002; Mellor et al., 2008) นอกจากนี้ในบางการศึกษารายงานว่า ความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ต, ระยะเวลาในการใช้งานอินเทอร์เน็ต, กิจกรรมทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ต อาจมีบทบาทในการกำหนดระดับของสุขภาพะด้วยเช่นกัน (Heo et al., 2015; Muusses et al., 2014; Zacher & Schmitt, 2016) อย่างไรก็ตามสุขภาพะด้านการงานอาจถูกกำหนดด้วยปัจจัยความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ต, รายได้, อาชีพ, และระดับการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจค้นหางานออนไลน์ (Asavanirandom et al., 2022) งานศึกษาของ Castellacci and Tveito (2018) ยังพบว่า อินเทอร์เน็ตช่วยสร้างกิจกรรม

และบริการใหม่ ๆ ที่สามารถทำให้เกิดอาชีพใหม่และสร้างโอกาสในการทำงาน อีกทั้งงานศึกษาของ Castellacci and Viñas-Bardolet (2019) พบว่า ความแตกต่างด้านอาชีพ รายได้และระดับการศึกษาที่สูงกว่าของบุคคลมีแนวโน้มที่จะได้รับประโยชน์ต่อการใช้อินเทอร์เน็ตในการทำงานมากกว่า

จะเห็นได้ว่า การใช้อินเทอร์เน็ตนั้นมีผลต่อสุขภาวะด้านการทำงานของบุคคลแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวิถีและลักษณะการใช้ซึ่งสัมพันธ์กับทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital literacy) ซึ่งเป็นทักษะความสามารถในการเข้าใจและใช้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดิจิทัลต่าง ๆ มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตั้งแต่ทักษะพื้นฐานและความสามารถที่เฉพาะเจาะจงไปจนถึงการมีความตระหนักรู้ การเข้าใจความสำคัญและการเข้าใจผลกระทบที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในทุก ๆ ด้าน (Bawden, 2008) โดยทักษะการรู้ดิจิทัลตามนิยามของสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ “การมีสมรรถนะในการเข้าถึง ค้นหา คัดกรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน จัดการ ประยุกต์ใช้ สื่อสาร สร้าง แบ่งปัน และติดตามข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) และสาร (Content Media) ได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัย มีความรับผิดชอบ มีมารยาท เคารพสิทธิ และกฎหมาย ด้วยเครื่องมือและเทคโนโลยีที่เหมาะสมและหลากหลาย” (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ดังนั้น การมีทักษะการรู้ดิจิทัลจะช่วยให้สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเหตุผลและสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย

การศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า ปัจจัยคุณลักษณะทางประชากรของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง ได้แก่ เพศ อายุ และปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ รายได้ ระดับการศึกษา รูปแบบการอยู่อาศัย รวมถึงปัจจัยทางพฤติกรรม การใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่ ความถี่ในการใช้อินเทอร์เน็ต จำนวนชั่วโมงในการใช้งานอินเทอร์เน็ตต่อวัน และปัจจัยความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่ ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการเรียนรู้ การใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง ความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าตาอินเทอร์เน็ต และความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เจอในขณะที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต น่าจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ต

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง คือ แรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง คือ มีอายุ 45-59 ปี ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

2. รูปแบบการวิจัยและแหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจาก แบบสอบถาม การวิเคราะห์ความพร้อมและศักยภาพของแรงงานนอกระบบในการทำงานเชิงเศรษฐกิจผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์ม ภายใต้โครงการนวัตกรรมเพื่อยกระดับความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ให้กับแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองและผู้สูงอายุโดยการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์ม ซึ่งจะใช้ข้อมูลคำถามทั้งหมด 4 ส่วน คือ คำถามด้านประชากร คำถามด้านเศรษฐกิจและสังคม คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมใช้อินเทอร์เน็ต และคำถามเกี่ยวกับความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต

3. วิธีการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ซึ่งจะรายงานด้วยค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหลายตัวกับตัวแปรตามว่ามีความสัมพันธ์เป็นอย่างไรและเพื่อหาโอกาสของการเกิดผลลัพธ์ที่สนใจในการศึกษานี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรอิสระอย่างไร

3.1 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรตาม (Dependent variables)

ตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษา คือ ตัวแปรระดับสุขภาวะด้านการทำงาน ซึ่งเป็นตัวแปรที่วัดแบบสเกล (Likert Scale) 5 ระดับ จาก 0 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด ถึง 4 หมายถึง ระดับมากที่สุด จากนั้นนำมาจัดกลุ่มใหม่ให้เป็นกลุ่มตัวแปรทวิภาค (Dichotomous Variable) เพื่อให้เป็นตัวแปรที่มีค่าเพียงสองค่า คือ 0 และ 1 เพื่อแสดงถึงสุขภาวะด้านการทำงาน โดยที่

ระดับที่ 0-2 จัดกลุ่มใหม่เป็น 0 หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตแทบจะไม่มีผลหรือมีผลเล็กน้อยต่อระดับของสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

ระดับที่ 3-4 จัดกลุ่มใหม่เป็น 1 หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตมีผลมากหรือมีผลมากที่สุดต่อระดับของสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

ตัวแปรอิสระ (Independent variables)

ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษานี้ประกอบด้วย 4 กลุ่มปัจจัย ทั้งหมดจำนวน 12 ตัวแปร คือ

- 1) ปัจจัยคุณลักษณะทางประชากร ประกอบด้วย เพศ และอายุ
- 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ประกอบด้วย รายได้ ระดับการศึกษา และรูปแบบการอยู่อาศัย
- 3) ปัจจัยพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต ประกอบด้วย ความถี่ของการใช้งานอินเทอร์เน็ต และจำนวนชั่วโมง

ในการใช้งานอินเทอร์เน็ตต่อวัน

4) ปัจจัยความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่ ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง ความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าต่างอินเทอร์เน็ต และความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เจอในขณะที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต

3.2 วิธีการประมาณค่า

ในการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ในการศึกษา ใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) ภายใต้ข้อจำกัดที่มีการให้ข้อมูลเป็นข้อมูลหมวดหมู่ (categorical data) ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นกลุ่มเพียงสองกลุ่ม เช่น 0 และ 1 โดยการประมาณค่าจะใช้โปรแกรม STATA Version 14 เพื่อคำนวณค่า Odd-ratio (OR) ค่าความน่าจะเป็น (P-Value) และช่วงความเชื่อมั่น (Confident Interval) ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องและพิจารณาว่าสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 ทั้งนี้ ได้มีการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ก่อนนำไปประมาณค่า ซึ่งผลการวิเคราะห์ variance inflation factor (VIF) พบว่า ตัวแปรที่นำมาศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัย

1. ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอายุระหว่าง 45-59 ปี อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามคือ 51 ปี ทั้งนี้ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (ตารางที่ 1)

เมื่อพิจารณารายได้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 41.3 มีรายได้ 10,000 – 19,999 บาท รองลงมา คือ ร้อยละ 27.2 มีรายได้ 20,000 – 29,999 บาท และร้อยละ 15.6 มีรายได้ 30,000 บาท ขึ้นไป ในส่วนของระดับการศึกษา พบว่า ร้อยละ 32.9 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ร้อยละ 27.4) และมีมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 20.3) อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณารูปแบบการอยู่อาศัย พบว่า อาศัยอยู่กับญาติ/คนอื่น ๆ มากที่สุด คือ ร้อยละ 45.8 รองลงมา คือ อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรเท่านั้น ร้อยละ 37.8 และอาศัยอยู่กับคู่สมรสเท่านั้น ร้อยละ 9.1 และเป็นทั้ง

น่าสนใจว่ามีสัดส่วนของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรองที่อาศัยอยู่คนเดียวค่อนข้างมากถึงร้อยละ 7.2 อาจจะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมที่คนนิยมอยู่เป็นโสดมากขึ้น

สำหรับประเด็นด้านพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามรายงานว่าใช้งานอินเทอร์เน็ตทุกวันมากถึงร้อยละ 94.9 และมีจำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันโดยเฉลี่ยวันละ 5 ชั่วโมง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต พบว่า ส่วนใหญ่รายงานว่าสามารถสืบค้นข้อมูลได้เป็นอย่างดีถึงร้อยละ 63.3 และสามารถสืบค้นข้อมูลได้บ้าง/เล็กน้อย เพียงร้อยละ 36.7 ในประเด็นของความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต พบว่า ส่วนใหญ่สามารถเข้าใจเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตได้บ้าง/เล็กน้อย (ร้อยละ 78.3) และสามารถเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี เพียงร้อยละ 21.7 เท่านั้น ในส่วนของความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 60.1 รายงานว่าสามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองและอีกร้อยละ 39.9 ต้องมีผู้อื่นสอนใช้งาน ในด้านความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าต่างอินเทอร์เน็ต มีเพียงร้อยละ 53.8 เท่านั้นที่รายงานว่าสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ร้อยละ 46.2 สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้บ้าง/เล็กน้อยเท่านั้น ส่วนของความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เจอขณะที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต พบว่า ส่วนใหญ่รายงานว่าสามารถแก้ปัญหาได้บ้าง/เล็กน้อย มากถึงร้อยละ 61.4 และรายงานว่าสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเพียงร้อยละ 38.6 เท่านั้น

ในระดับของอินเทอร์เน็ตที่มีผลต่อสุขภาวะในด้านการงานแสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่รายงานว่าอินเทอร์เน็ตมีผลต่อสุขภาวะด้านการงานมาก/มากที่สุด ร้อยละ 62.2 และการใช้อินเทอร์เน็ตแทบจะไม่มีผลหรือมีผลเล็กน้อยต่อระดับของสุขภาวะด้านการงานอยู่ที่ร้อยละ 37.4

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุสำรองมีความคุ้นชินกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตต่อบ้างจากการตอบคำถามเกี่ยวกับความสามารถในการสืบค้นข้อมูล รวมถึงความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองว่าอยู่ในระดับดี อย่างไรก็ตามความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าต่างอินเทอร์เน็ตและความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เจอในขณะที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต ผู้ตอบแบบสอบถามรายงานว่าอยู่ในระดับได้บ้าง/เล็กน้อย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุสำรองไม่สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตขั้นสูงได้อย่างคล่องแคล่วนัก

ตารางที่ 1 ข้อมูลลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง (หน่วย: ร้อยละ)

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	กลุ่มตัวอย่าง (n=526)
	ผู้สูงอายุสำรอง
เพศ	
ชาย	45.4
หญิง	54.6
อายุ (เฉลี่ย)	51.0
รายได้	
ต่ำกว่า 5,000 บาท	1.5
5,000 – 9,999 บาท	14.4
10,000 – 19,999 บาท	41.3
20,000 – 29,999 บาท	27.2
มากกว่า 30,000 บาท	15.6
ระดับการศึกษา	
ต่ำกว่าประถมศึกษา	5.9
ประถมศึกษา	32.9
มัธยมศึกษาตอนต้น	13.5



ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	กลุ่มตัวอย่าง (n=526)
	ผู้สูงอายุสำรอง
มัธยมศึกษาตอนปลาย	20.3
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	27.4
รูปแบบการอยู่อาศัย	
อยู่คนเดียว	7.2
อยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	9.1
อยู่กับคู่สมรสและบุตรเท่านั้น	37.8
อยู่กับญาติ/คนอื่นๆ	45.8
ความถี่ของการใช้งานอินเทอร์เน็ต	
ใช้งานทุกวัน	94.9
ใช้งานเป็นบางวัน	5.1
จำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน (เฉลี่ย)	5.0
ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต	
สามารถสืบค้นข้อมูลได้บ้าง/เล็กน้อย	36.7
สามารถสืบค้นข้อมูลได้เป็นอย่างดี	63.3
ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต	
เข้าใจเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตได้บ้าง/เล็กน้อย	78.3
เข้าใจเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี	21.7
ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง	
ต้องมีผู้อื่นสอนใช้งาน	39.9
สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ด้วยตัวเอง	60.1
ความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่างๆ ที่ปรากฏบนหน้าต่าง อินเทอร์เน็ต	
สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้บ้าง/เล็กน้อย	46.2
สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้เป็นอย่างดี	53.8
ความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เจอในขณะที่ใช้งาน อินเทอร์เน็ต	
สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้บ้าง/เล็กน้อย	61.4
สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี	38.6
สุขภาวะด้านการทำงานที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ต	
ไม่ดี/ไม่ค่อยดี	37.4
ดีมาก/มากที่สุด	62.2

ที่มา: ผู้วิจัย

2. ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆที่มีต่อสุขภาวะด้านการทำงานจากการใช้อินเทอร์เน็ต

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสำรอง พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะด้านการทำงานที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 2) ได้แก่ ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต (OR=3.068; CI=1.708-5.511) ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต (OR=2.022; CI= 1.009-4.067) ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง (OR=3.411; CI=1.831-6.354) และจำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน (OR=0.876; CI=0.774-0.990, $p<0.05$)



ตารางที่ 2 อัตราส่วนโอกาสการมีระดับสุขภาวะด้านการทำงานจากการใช้อินเทอร์เน็ตของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุ
สำรอง

ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ผู้สูงอายุสำรอง (อายุ 45-59 ปี)		
	Odd-Ratio	P-Value	95%CI
อายุ	0.953	0.106	0.900-1.100
เพศ			
หญิง (กลุ่มอ้างอิง)			
ชาย	1.229	0.412	0.750-2.013
รายได้			
ต่ำกว่า 5,000 บาท			
5,000 – 9,999 บาท	0.504	0.166	0.191-1.329
10,000 – 19,999 บาท	0.526	0.164	0.213-1.299
20,000 – 29,999 บาท	0.488	0.153	0.183-1.303
มากกว่า 30,000 บาท	0.296	0.059	0.084-1.047
ระดับการศึกษา			
ต่ำกว่าประถมศึกษา (กลุ่มอ้างอิง)			
ประถมศึกษา	0.856	0.753	0.327-2.242
มัธยมศึกษาตอนต้น	0.659	0.453	0.222-1.957
มัธยมศึกษาตอนปลาย	0.983	0.974	0.344-2.806
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	0.555	0.310	0.178-1.728
รูปแบบการอยู่อาศัย			
อยู่คนเดียว (กลุ่มอ้างอิง)			
อยู่กับคู่สมรสเท่านั้น	0.659	0.494	0.199-2.176
อยู่กับคู่สมรสและบุตรเท่านั้น	0.561	0.252	0.209-1.507
อยู่กับญาติ/คนอื่น ๆ	0.437	0.091	0.167-1.141
ความถี่ของการใช้งานอินเทอร์เน็ต			
ใช้งานทุกวัน (กลุ่มอ้างอิง)			
ใช้งานเป็นบางวัน	1.398	0.550	0.465-4.202
จำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน	0.876**	0.035	0.774-0.990
ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต			
สามารถสืบค้นข้อมูลได้บ้าง/เล็กน้อย (กลุ่มอ้างอิง)			
สามารถสืบค้นข้อมูลได้เป็นอย่างดี	3.068**	0.000	1.708-5.511
ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต			
เข้าใจเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตได้บ้าง/เล็กน้อย (กลุ่มอ้างอิง)			
เข้าใจเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี	2.022**	0.048	1.005-4.067
ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง			
ต้องมีผู้อื่นสอนใช้งาน (กลุ่มอ้างอิง)			
สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ด้วยตัวเอง	3.411**	0.000	1.831-6.354
ความสามารถในการปฏิบัติตามคำสั่งต่างๆ ที่ปรากฏบนหน้าต่างอินเทอร์เน็ต			
สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้บ้าง/เล็กน้อย (กลุ่มอ้างอิง)			
สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้เป็นอย่างดี	1.823	0.074	0.943-3.524



ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง	ผู้สูงอายุสำรวจ (อายุ 45-59 ปี)		
	Odd-Ratio	P-Value	95%CI
ความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เจอในขณะที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต			
สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้บ้าง/เล็กน้อย (กลุ่มอ้างอิง)			
สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี	1.522	0.259	0.733-3.158

หมายเหตุ ** มีระดับนัยสำคัญที่ 0.05

0 หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตแทบจะไม่มีผลหรือมีผลเล็กน้อย ต่อระดับของสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

1 หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตมีผลมากหรือมีผลมากที่สุด ต่อระดับของสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลของการใช้อินเทอร์เน็ตต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรวจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ประกอบด้วย ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง และจำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของ **ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต** ที่มีต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานจากการใช้อินเทอร์เน็ตในแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสำรวจ พบว่า ผู้ที่สามารถสืบค้นข้อมูลได้เป็นอย่างดีจะมีโอกาสที่การใช้อินเทอร์เน็ตจะมีผลต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานมากกว่าผู้ที่สามารถสืบค้นข้อมูลได้บ้าง/เล็กน้อย ซึ่งความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นความสามารถพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้การใช้งานอินเทอร์เน็ตให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด กล่าวได้ว่าผู้ที่มีความสามารถในการสืบค้นข้อมูลมีโอกาสมากกว่าในการค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม (Alba & Hutchinson, 1987; Peterson & Merino, 2003) โดยการสืบค้นข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตมีความสำคัญมากในการทำงาน เนื่องจากช่วยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มโอกาสในการทำงานและสร้างโอกาสใหม่ ๆ เช่น การหาข้อมูลเกี่ยวกับตลาดแรงงาน การศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อให้ได้รับโอกาสการทำงานที่ดีและเติบโตก้าวหน้าในอาชีพ การทำงานอิสระโดยใช้อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

เช่นเดียวกับ **ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต** ที่พบว่า ผู้ที่สามารถเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดีจะมีโอกาสที่การใช้อินเทอร์เน็ตจะมีผลต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานมากกว่าผู้ที่เข้าใจเนื้อหาได้น้อยกว่า เนื่องจาก การเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตมักเกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้าใจด้วยตนเองจากการคิดวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ได้อ่านให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง (Coiro & Dobler, 2007) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทักษะการรู้คิดแบบตกผลึก (crystallized cognitive abilities) ซึ่งเป็นทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตที่สั่งสมมาของแต่ละบุคคล ที่ส่งผลต่อกระบวนการรับรู้ก่อนจะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีต่อสุขภาวะการทำงาน โดยความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหา/ข้อมูล เป็นความสามารถที่พัฒนาหรือเกิดขึ้นได้ทั้งจากการศึกษาด้วยตนเอง การทดลองปฏิบัติด้วยตนเองหรือสอบถามจากบุคคลอื่น

ในขณะที่อิทธิพลของ **ความสามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ด้วยตัวเอง** ที่มีต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานจากการใช้อินเทอร์เน็ตในแรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสำรวจ พบว่า ผู้ที่สามารถใช้อินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองจะมีโอกาสที่การใช้อินเทอร์เน็ตจะมีผลต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานมากกว่าผู้ที่ต้องมีส่วนอื่นสอนใช้งาน เนื่องจากหากสามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองจะเกิดความเป็นอิสระ ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในการสื่อสาร ทำให้สามารถเชื่อมต่อกับทรัพยากรและ

ข้อมูลที่มีประโยชน์บนอินเทอร์เน็ตได้อย่างเต็มที่ และทำให้การใช้อินเทอร์เน็ตมีประสิทธิภาพและมีประโยชน์มากขึ้น (Van Deursen et al., 2014)

อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าทั้ง 3 ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น มีความสำคัญและมีผลต่อสุขภาวะด้านการทำงานจากการใช้อินเทอร์เน็ตของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง โดยทั้ง 3 ปัจจัยนี้เป็นทักษะที่สำคัญของทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital literacy) ซึ่งเป็นทักษะด้านดิจิทัลพื้นฐาน (อัคริมา บุญอยู่, 2560) ที่จะเป็นตัวช่วยสำคัญที่จะช่วยให้แรงงานนอกระบบที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุสำรองมีความสามารถในการเข้าใจ เข้าถึง และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความปลอดภัย สอดคล้องกับผลการศึกษาระดับสุขภาวะดิจิทัลของคนไทยที่พบว่าประชาชนไทยในปี พ.ศ. 2566 มีสุขภาวะดิจิทัลส่วนใหญ่อยู่ในระดับต้องพัฒนา (44.04%) เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอที่จะใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล มีความเสี่ยงต่อการใช้งานในโลกไซเบอร์ โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุและผู้ที่เป็นแรงงานนอกระบบ (AIS, 2567) แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยต้องเพิ่มความเข้าใจและการใช้งานดิจิทัลให้กับประชาชนอย่างเร่งด่วนเพื่อลดความเสี่ยงต่อการใช้ดิจิทัลอย่างไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ ผลการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า **จำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวัน** มีอิทธิพลเชิงลบต่อสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรอง กล่าวคือ ผู้ที่มีจำนวนชั่วโมงในการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันมากกว่าจะมีโอกาสที่การใช้อินเทอร์เน็ตจะมีผลต่อระดับสุขภาวะด้านการทำงานต่ำกว่าผู้ที่มีการใช้อินเทอร์เน็ตต่อวันน้อยกว่า เป็นไปได้ว่าการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเวลานานอาจทำให้เกิดปัญหาการควบคุมเวลาในการทำกิจกรรมอื่น ๆ (Byun et al., 2009; Chou et al., 2005; Widyanto & Griffiths, 2006) เกิดการสูญเสียเวลาและความสนใจในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้ผลิตภาพการทำงานลดลง

ข้อเสนอแนะ

อินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทต่อการใช้ชีวิตของคนทุกเพศทุกวัย โดยอินเทอร์เน็ตไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่เหมือนเช่นในอดีต ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนผู้มีอายุ 50 ปีขึ้นไปที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.5 ในปีพ.ศ. 2549 เป็นร้อยละ 64.6 ในปีพ.ศ. 2564 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ซึ่งการใช้อินเทอร์เน็ตจะช่วยให้สามารถเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ในโลกดิจิทัลทั้งในด้านการทำงานและชีวิตส่วนตัวได้มากขึ้น ดังนั้น การมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับส่งเสริมการเรียนรู้หรือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสำรองใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสุขภาวะที่ดีจึงเป็นอีกนโยบายหนึ่งที่มีความสำคัญ

จากผลการศึกษา เพื่อเพิ่มสุขภาวะด้านการทำงานของแรงงานนอกระบบโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุสำรองจากการใช้งานอินเทอร์เน็ต ควรเพิ่มความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต และความสามารถในการใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเองแก่คนกลุ่มนี้ โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) เพื่อเพิ่มความสามารถในการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ควรมีการจัดกิจกรรมการฝึกฝน การจัดอบรม เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการใช้อุปกรณ์และวิธีการใช้อินเทอร์เน็ตให้การใช้งานเป็นไปได้อย่างขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสำรองศึกษาและฝึกฝนการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งควรมีการสนับสนุนให้มีกลุ่มการเรียนรู้ที่เน้นการใช้งานอินเทอร์เน็ตให้ผู้สูงอายุสำรองสามารถเข้าร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) เพื่อให้ผู้สูงอายุสำรองสามารถใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ครอบครัวหรือผู้ดูแลจะต้องให้การสนับสนุนและต้องสามารถให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรือสอนใช้งานอุปกรณ์และการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพื่อการเข้าถึงข้อมูลแก่ผู้สูงอายุสำรองเพื่อให้สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้ด้วยตนเอง

- 3) เพื่อเพิ่มความสามารถในการเข้าใจเนื้อหา/ข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต โดยให้ผู้สูงอายุสำรวจฝึกฝนและเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้นควบคู่ไปกับการออกแบบแอปพลิเคชันและเว็บไซต์ในอนาคตที่ควรมีการออกแบบให้ใช้งานง่ายขึ้นเพื่อป้องกันความซับซ้อนที่อาจทำให้ผู้ใช้งานเกิดความสับสนเข้าใจผิดหรือไม่เข้าใจ

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการส่งเสริมและเพิ่มความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ตให้แก่ผู้สูงอายุสำรวจแล้ว การเพิ่มทักษะความรู้ดิจิทัล (Digital literacy) เป็นทักษะอีกหนึ่งทักษะที่มีความสำคัญอย่างมากที่ควรส่งเสริมให้แก่ผู้สูงอายุสำรวจเพื่อให้สามารถใช้ดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน รวมทั้งเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการใช้งานที่ไม่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- AIS. (2567). ดัชนีชี้วัดสุขภาวะดิจิทัลของคนไทย (Thailand Cyber Wellness Index). Retrieved 31 ตุลาคม from <https://sustainability.ais.co.th/th/sustainability-projects/thailands-cyber-wellness-index>
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (2565). แรงงานสูงอายุนอกระบบและการเปลี่ยนผ่านสภาพการทำงานของแรงงานสูงอายุไทย.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2564). สถานการณ์และแนวโน้มสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย: การวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจระดับประเทศ.
- ช่วงชัย ชูปวา และวิพา ชูปวา. (2564). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบ. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2.
- ณัฐนันท์ วิจิตรอักษร และคณะ. (2565). การจัดทำนโยบายและมาตรการ และวิเคราะห์ภาระทางการคลังต่อชุดสวัสดิการเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุของแรงงานนอกระบบ.
- บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ. (2565). รายงานสถานการณ์แรงงานนอกระบบ สถานะ องค์ความรู้ ความเสี่ยงและแนวปฏิบัติ และแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบ 3 ปี (พ.ศ.2565-2567).
- รัตติยา ภูละออ และคณะ. (2566). นวัตกรรมเพื่อยกระดับความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ให้กับแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุสำรวจและสูงอายุโดยการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล.
- ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจ ธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก. (2564). สถานการณ์แรงงานนอกระบบในประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). กรอบสมรรถนะด้านดิจิทัลสำหรับพลเมืองไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). การสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ.2565.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). การสำรวจการมีเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2566 (ไตรมาส 1).
- อัคริมา บุญอยู่. (2560). Digital Literacy เรื่องใกล้ตัวที่ควรรู้. Retrieved 31 ตุลาคม 2566, from http://lib3.dss.go.th/fulltext/dss_knowledge/bsti-11-60-DigitalLiteracy.pdf

ภาษาอังกฤษ

- Alba, J. W., & Hutchinson, J. W. (1987). Dimensions of consumer expertise. *Journal of consumer research*, 13(4), 411-454.
- Asavanirandom, C., Pechdin, W., & Trang, N. T. Q. (2022). Identifying factors influencing productivity of older workers in service sector: a case study in pilot companies in Thailand. *Behavioral Sciences*, 12(8), 268.



- Banerjee, B., & Kundu, A. (2020). Subjective well-being of the informal workers: an empirical study from Hooghly district of West Bengal, India. *International Journal of Happiness and Development*, 6(1), 1-25.
- Bawden, D. (2008). Origins and concepts of digital literacy. *Digital literacies: Concepts, policies and practices*, 30(2008), 17-32.
- Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S., Lee, S. K., Loutfi, J., Lee, J.-K., & Atallah, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996–2006 quantitative research. *Cyberpsychology & behavior*, 12(2), 203-207.
- Castellacci, F., & Tveito, V. (2018). Internet use and well-being: A survey and a theoretical framework. *Research policy*, 47(1), 308-325.
- Castellacci, F., & Viñas-Bardolet, C. (2019). Internet use and job satisfaction. *Computers in Human Behavior*, 90, 141-152.
- Chou, C., Condrón, L., & Belland, J. C. (2005). A review of the research on Internet addiction. *Educational psychology review*, 17, 363-388.
- Çikrikci, Ö. (2016). The effect of internet use on well-being: Meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 65, 560-566.
- Clark Collage. *The 8 Dimensions of Wellbeing*. Retrieved October 20, 2023, from <https://www.clark.edu/tlc/healthy-penguin/wellness-dimensions.php>
- Coiro, J., & Dobler, E. (2007). Exploring the online reading comprehension strategies used by sixth-grade skilled readers to search for and locate information on the Internet. *Reading research quarterly*, 42(2), 214-257.
- Colorado State University Pueblo. *8 Dimensions of Well-Being*. Retrieved October 20, 2023, from <https://www.csupueblo.edu/health-education-and-prevention/8-dimension-of-well-being.html>
- Gross, E. F., Juvonen, J., & Gable, S. L. (2002). Internet use and well-being in adolescence. *Journal of social issues*, 58(1), 75-90.
- Henke, M. (1999). Promoting independence in older persons through the Internet. *Cyberpsychology & behavior*, 2(6), 521-527.
- Heo, J., Chun, S., Lee, S., Lee, K. H., & Kim, J. (2015). Internet use and well-being in older adults. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(5), 268-272.
- Huang, G., Yang, Y., Lei, Y., & Yang, J. (2022). Differences in Subjective Well-Being between Formal and Informal Workers in Urban China. *International journal of environmental research and public health*, 20(1), 149.
- Karabchuk, T., & Soboleva, N. (2020). Temporary employment, informal work and subjective well-being across Europe: Does labor legislation matter? *Journal of Happiness Studies*, 21(5), 1879-1901.
- Kim, J., LaRose, R., & Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic Internet use: The relationship between Internet use and psychological well-being. *Cyberpsychology & behavior*, 12(4), 451-455.

- Kinnunen, U., Parkatti, T., & Rasku, A. (1994). Occupational well-being among aging teachers in Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 38(3-4), 315-332.
- Mellor, D., Firth, L., & Moore, K. (2008). Can the internet improve the well-being of the elderly? *Ageing international*, 32, 25-42.
- Muusses, L. D., Finkenauer, C., Kerkhof, P., & Billede, C. J. (2014). A longitudinal study of the association between compulsive internet use and wellbeing. *Computers in Human Behavior*, 36, 21-28.
- Peterson, R. A., & Merino, M. C. (2003). Consumer information search behavior and the Internet. *Psychology & Marketing*, 20(2), 99-121.
- Ratnasari, C. D. (2021). Internet Utilization and Income of Entrepreneurs in the Informal Sector. *Jurnal Ekonomi Pembangunan: Kajian Masalah Ekonomi dan Pembangunan*, 22(2), 129-138.
- Si, X., & Li, M. (2023). Impact of the internet use on informal workers' wages: Evidence from China. *Plos one*, 18(5), e0285973.
- Tisnawati, N. M., Ashar, K., & Pratomo, D. S. (2020). Digital divide and the livelihood strategy of female informal sector workers in rural areas. 23rd Asian Forum of Business Education (AFBE 2019), UCONN. *Well-Being*. Retrieved October 20, 2023, from <https://health.uconn.edu/graduate-medical-education/well-being/>
- Van Deursen, A. J., Courtois, C., & van Dijk, J. A. (2014). Internet skills, sources of support, and benefiting from Internet use. *International journal of human-computer interaction*, 30(4), 278-290.
- Van Horn, J. E., Taris, T. W., Schaufeli, W. B., & Schreurs, P. J. (2004). The structure of occupational well-being: A study among Dutch teachers. *Journal of occupational and Organizational Psychology*, 77(3), 365-375.
- Widyanto, L., & Griffiths, M. (2006). 'Internet addiction': a critical review. *International Journal of mental health and Addiction*, 4, 31-51.
- Zacher, H., & Schmitt, A. (2016). Work characteristics and occupational well-being: the role of age. *Frontiers in psychology*, 7, 216853.



การศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้ม พ.ศ. 2565

(The study of the elderly injury rate from hip fracture-related falls in 2022)

โดย

ภัทรกร เลิศจิราการ^{1*} และนิพา ศรีช้าง¹

Phattaraporn Lertchirakarn^{2*} and Nipa Srichang²

¹ นักวิชาการสาธารณสุข กรมควบคุมโรค นนทบุรี 11000

* Corresponding author: E-mail address: Fang.p.l@hotmail.com

² Public Health Technical Officer, Department of Disease Control, Nonthaburi, 11000

บทคัดย่อ

ประเทศไทยเป็นสังคมสูงอายุแบบสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 ปัญหาสำคัญที่มาพร้อมกับสังคมสูงอายุ คือ การพลัดตกหกล้มและกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุ งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาระบาดเจ็บจากการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บระดับชาติ กรมควบคุมโรค จากหน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุขจำนวน 106 แห่ง ในกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2565 ครอบคลุม 72 จังหวัด ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มดังกล่าวพลัดตกหกล้มและมารับบริการที่โรงพยาบาลจำนวน 51,256 ราย เป็นเพศหญิง ร้อยละ 62 โดยกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป มีอัตราการบาดเจ็บสูงที่สุด คือ 822 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน สาเหตุส่วนใหญ่ร้อยละ 64 เกิดจากการลื่นล้มบนพื้นระดับเดียวกัน เพราะลื่น สะดุด และก้าวพลาด ทั้งนี้ ภาคใต้มีจำนวนผู้สูงอายุบาดเจ็บมารับบริการสูงที่สุด โดยผู้ที่พลัดตกหกล้มทั้งหมดมีผู้บาดเจ็บรุนแรงจนทำให้กระดูกสะโพกหัก จำนวน 5,259 ราย คิดเป็นร้อยละ 10 และพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชายถึง 3 เท่า โดยกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป หกล้มแล้วพบว่ากระดูกสะโพกหัก มากกว่ากลุ่ม 70-79 ปี เกือบ 2 เท่า เมื่อพิจารณาข้อมูลการมาโรงพยาบาลของผู้บาดเจ็บพบว่า ผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้มมาโรงพยาบาลด้วยระบบการบริการการแพทย์ฉุกเฉิน จำนวน 8,799 ราย (ร้อยละ 17) และเมื่อจำแนกประเภทผู้ป่วยตามระดับความรุนแรงพบว่าผู้ป่วยที่ต้องได้รับการตรวจรักษาภายใน 4 นาที จำนวน 1,949 ราย ภายใน 10 นาที จำนวน 7,680 ราย และภายใน 30 นาที จำนวน 32,158 ราย จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ความรุนแรงของการบาดเจ็บจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ ดังนั้นการป้องกันเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงต่อการพลัดตกหกล้มจึงจำเป็นต้องดำเนินการเตรียมพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ หากหกล้มและได้รับบาดเจ็บควรได้รับการช่วยเหลือและส่งต่ออย่างปลอดภัย การแนะนำให้ประชาชน ผู้พบเห็นเหตุการณ์ใช้บริการ โทร. 1669 เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้ได้รับการรักษาพยาบาลรวดเร็วและปลอดภัย ภายใต้การบริการที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยลดความรุนแรงและโอกาสการเกิดปัญหาการพิการในอนาคต และส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คำสำคัญ: กระดูกสะโพกหัก, ผู้สูงอายุ, พลัดตกหกล้ม

Abstract

Thailand has completely become the aged society since 2022. One critical issue that always comes up with the aged society and often found in elderly is a fall and a hip fracture-related fall. The aim of this study is to study the description epidemiology of injury-related falls based on the analysis of secondary data from the National Injury Surveillance System, Department of Disease Control. This data was collected from 106 Tertiary Care Hospitals of Public Health Department which included the population with 60 years and above from 72 provinces in 2022. The study illustrated that numbers of those elderly population who visited the hospital with the injury-related falls were 51,256 (female 62%). In addition, the group of elderly aged 80 and above had highest injury rate (822 cases per 100,000 elderly population). Regarding the cause of injury from a fall in elderly aged 60 years and above, 64% of those population had injury by falling on the flat ground due to slippery, stumbling, and stepping off. The southern part had the biggest numbers of injured elderly visiting hospital. In addition, the numbers of serious injury from a fall with hip fracture were 5,259 cases (10%) and the female numbers were greater than male numbers for three times. The figure of injury from a fall with hip fracture in the elderly aged $\geq$ 80 years was almost two times bigger than the elderly aged 70-79 years as well. According to the database of this study, the elderly (8,799 cases, 17%) accessed a hospital service by Emergency Medical Service and Emergency Triage was used for the service priority classification (1,949 cases treated within 4 mins, 7,680 cases treated within 10 mins, 32,158 cases treated within 30 mins respectively). As the result of the data analysis, the more severity of injury is directly relevant to the older age and the fall prevention, to minimize the risk factors of falls, is the priority concern that should be done prior to become elderly. The self-preparation before becoming elderly is necessary and also accessing the safe help and referral should be done when fall injury takes place. Moreover, the suggestion on calling 1669 for people who are witnesses is crucial, not only to access a quick and safe treatment under the proper service but also to decrease the injury severity and the physical disability in the future in order that the elderly will have a good quality of life.

Keywords: Elderly, Falls, Hip fracture

การศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้ม พ.ศ. 2565

(The study of the elderly injury rate from hip fracture-related falls in 2022)

บทนำ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุแบบสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2565 โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 หรือกว่า 12 ล้านคน และคาดว่า พ.ศ. 2580 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด คือ มีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ปัญหาสำคัญที่พบ คือ การพลัดตกหกล้ม จากรายงานการสำรวจสภาวะสุขภาพประชาชนไทย ครั้งที่ 6 พบว่า ทุกๆ ปีจะมีผู้สูงอายุมากกว่า 1 ใน 3 หกล้ม และคาดการณ์ในภาพรวมประเทศว่ามีผู้สูงอายุหกล้มประมาณปีละ 3,000,000 – 5,500,000 คน (นิพา ศรีช้าง และ ลลิตรา ก้าวี, 2560) โดยร้อยละ 20 ของผู้หกล้มจะได้รับบาดเจ็บ และได้รับบาดเจ็บรุนแรงร้อยละ 8.4 เมื่อพิจารณาตามเพศ พบว่าผู้สูงอายุเพศหญิงพลัดตกหกล้มสูงกว่าเพศชายกว่า 1.6 เท่า (วิชัย เอกพลาร, หทัยชนก พรตเจริญ, และวราภรณ์ เสถียรนพเก้า, 2564) จากข้อมูลรายงานสายด่วน 1669 พบว่ามีผู้สูงอายุบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มเรียกและใช้บริการรถพยาบาลมากกว่า 50,000 ครั้ง/ปี (ศรวณีย์ หนูชิต, ดนัย ชินคำ, ณัฐธิดา มาลาทอง, สุรเดช ดวงทิพย์สิริกุล, และ ศรีเพ็ญ ต้นติเวสส, 2560) ซึ่งผู้สูงอายุที่บาดเจ็บเข้ารับบริการผู้ป่วยนอกมีจำนวนมากกว่า 180,000 รายต่อปี และยังคงสูงเป็นอันดับ 1 ของอัตราผู้ป่วยใน หรือเกือบ 90,000 ราย/ปี ทั้งเป็นสาเหตุการเสียชีวิตมากกว่า 1,200 คน/ปี (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, 2565) และคาดการณ์ว่าจะมีผู้เสียชีวิตสูงถึง 5,700 – 10,400 คนต่อปี ในภาพรวมประเทศ (นิพา ศรีช้าง และ ลลิตรา ก้าวี, 2560) ผลจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุทำให้ได้รับการบาดเจ็บตั้งแต่เล็กน้อย เช่น มีแผลถลอก ฟกช้ำ ไปจนถึงรุนแรง โดยเฉพาะการบาดเจ็บของข้อกระดูกสะโพกหัก (Suksrisai, Linhavong, Manonom, & Manorangsang, 2020)

กระดูกข้อสะโพกหักในผู้สูงอายุมีสาเหตุมาจากการพลัดตกหกล้มถึงร้อยละ 95 (Suksrisai et al., 2020) ทำให้บาดเจ็บรุนแรงและอาจถึงขั้นเสียชีวิตได้ถ้าไม่ได้รับการรักษาอย่างถูกต้องและทันเวลาที่ ทั้งนี้ Phadungkiat, Chariyalertsak, Rajatanavin, Chienghthong, Suriyawongpaisal, & Woratanarat (2002) คาดว่าอัตราการบาดเจ็บจะเพิ่มเป็น 450-750 ต่อแสนประชากรผู้สูงอายุภายในปี พ.ศ. 2568 โดยความเสี่ยงของการหักจะเพิ่มขึ้นตามอายุ พบมากในเพศหญิง กลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป จากสถิติของมูลนิธิโรคกระดูกพรุนนานาชาติพบว่าประมาณร้อยละ 12 - 20 ของผู้ป่วยกระดูกข้อสะโพกหักมักเสียชีวิตใน 1 ปี ไม่ว่าจะเป็นรักษาโดยการผ่าตัดหรือรักษาแบบอนุรักษ์ อัตราการเสียชีวิตจะเพิ่มขึ้นถ้าเกิดภาวะแทรกซ้อน เช่น แผลกดทับ ปอดอักเสบ การติดเชื้อ หลอดเลือดดำส่วนลึกอุดตัน (Nikkel, Fox, Black, Davis, Andersen, & Hollenbeak, 2012) นอกจากนี้การบาดเจ็บข้อกระดูกสะโพกหักยังทำให้เกิดความพิการสูงถึงร้อยละ 20 - 60 และต้องการผู้ช่วยเหลือในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Dyer et al., 2016)

ระบบข้อมูลเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันและขับเคลื่อนมาตรการป้องกันการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มสามารถนำข้อมูลจากระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บแห่งชาติ (Injury Surveillance System: IS) มาใช้ในการติดตามสถานการณ์ ความรุนแรง รวมถึงสาเหตุของการพลัดตกหกล้ม เพื่อพัฒนามาตรการป้องกันการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุ ใช้ในการสื่อสารความเสี่ยง สร้างความรู้ ความเข้าใจต่อการเข้ารับบริการในโรงพยาบาล และพัฒนางานบริการการแพทย์ฉุกเฉิน จัดทำข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารระดับนโยบาย ทั้งนี้จากการทบทวนเอกสาร พบว่ายังไม่มีการศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุในภาพรวมของประเทศไทย มีเพียงการศึกษาการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักจากการพลัดตกหกล้มในบางพื้นที่เท่านั้น (ธานินทร์ จินตามาศย์, 2561, จิตตินันท์ ส่องแสงจันทร์, 2557, อนุชา เศรษฐเสถียร และ ดาวเรือง ช่มเมืองปักข์, 2552) ดังนั้นการศึกษานี้จึงศึกษาอัตราการบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุที่พลัดตกหกล้ม พ.ศ. 2565 โดยใช้ข้อมูลจากระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (IS) ของหน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์ระดับวิทยาการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุ
- 2) เพื่อศึกษาอัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มแล้วกระตุกสะโพกหักในผู้สูงอายุ

นิยามศัพท์

หน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุข คือ โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไปขนาดใหญ่ และโรงพยาบาลทั่วไปขนาดเล็ก

โรงพยาบาลศูนย์ (Advance-level Hospital: A) คือ โรงพยาบาลที่มีขีดความสามารถรองรับผู้ป่วยที่ต้องการการรักษาที่ย่างยากซับซ้อนระดับเชี่ยวชาญและเทคโนโลยีขั้นสูงและมีราคาแพง มีจำนวนเตียงตั้งแต่ 500 เตียงขึ้นไป

โรงพยาบาลทั่วไปขนาดใหญ่ (Standard-level Hospital: S) คือ โรงพยาบาลที่มีขีดความสามารถรองรับผู้ป่วยที่ต้องการการรักษาที่ย่างยากซับซ้อนระดับเชี่ยวชาญเฉพาะ มีจำนวนเตียง 300 – 500 เตียง

โรงพยาบาลทั่วไปขนาดเล็ก (Middle-level Hospital: M₁) คือ โรงพยาบาลที่มีขีดความสามารถรองรับผู้ป่วยที่ต้องการการรักษาที่ย่างยากซับซ้อนระดับเชี่ยวชาญ มีจำนวนเตียง 180 – 300 เตียง

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ใช้วิธีการศึกษาย้อนหลัง (Retrospective Study) ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2565 – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2565 ในกลุ่มผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้สูงอายุที่ได้รับบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม และผู้สูงอายุที่ได้รับบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มแล้วกระตุกสะโพกหัก ที่เข้ารับบริการและรักษาในปี พ.ศ. 2565 จากหน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุขจำนวน 106 แห่ง แบ่งเป็นโรงพยาบาลศูนย์ 33 แห่ง โรงพยาบาลทั่วไปขนาดใหญ่ 42 แห่ง และโรงพยาบาลทั่วไปขนาดเล็ก 31 แห่ง ครอบคลุม 72 จังหวัด

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ข้อมูลการบาดเจ็บจากสาเหตุพลัดตกหกล้ม ICD10 รหัส W00 - W19 และข้อมูลการบาดเจ็บจากสาเหตุการพลัดตกหกล้ม ICD10 รหัส W00 - W19 ที่ระบุว่าได้รับการบาดเจ็บแล้วกระตุกสะโพกหัก ICD10 ดังต่อไปนี้ S720, S7200, S72000, S72004, S72007, S72008, S72009, S72108, S72109, S72100, S721, S7210 และ S7220 ในกลุ่มอายุ 60 ปี ขึ้นไปจากฐานข้อมูลของระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (IS) ในโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไปขนาดใหญ่ และโรงพยาบาลทั่วไปขนาดเล็กที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2565

สถิติที่ใช้ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติโดยใช้โปรแกรม Excel ในการหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ อัตราส่วน

ขั้นตอนในการดำเนินงาน

1. ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลผู้สูงอายุที่บาดเจ็บด้วยสาเหตุการพลัดตกหกล้ม และพลัดตกหกล้มแล้วกระตุกสะโพกหัก จากระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (IS) ระดับโรงพยาบาล A, S และ M₁ และตัวแปรที่สนใจ ได้แก่ เพศ อายุ สาเหตุของการพลัดตกหกล้ม การได้รับบาดเจ็บจนกระตุกสะโพกหัก วิธีการนำส่งผู้บาดเจ็บโดยญาติหรือผู้พบเห็นเหตุการณ์ โทร 1669 เรียกรถพยาบาลฉุกเฉิน และระดับความรุนแรง

2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ประสานผู้ดูแลระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (IS) โดยกลุ่มพัฒนานโยบายและสารสนเทศการบาดเจ็บจากการจราจร กองป้องกันการบาดเจ็บ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เพื่อขอข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม โดยแบ่งชุดข้อมูลเป็น 2 ชุด คือ ข้อมูลการบาดเจ็บจากสาเหตุการพลัดตกหกล้ม (W00 - W19) และข้อมูลการบาดเจ็บจากสาเหตุการพลัดตกหกล้ม (W00 - W19) ที่ระบุว่าได้รับการบาดเจ็บแล้วกระตุกสะโพกหัก



ตามรหัส (S720, S7200, S72000, S72004, S72007, S72008, S72009, S72108, S72109, S72100, S721, S7210 และ S7220) กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ในโรงพยาบาลระดับ A, S และ M₁ พ.ศ. 2565 ในรูป Excel File

3. ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล ก่อนนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยใช้ข้อมูลประชากรผู้สูงอายุจากกรมการปกครอง พ.ศ. 2565

3.1 อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด ปี พ.ศ. 2565}} \times 100,000$$

3.2 อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคนจำแนกรายภาค

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในภาคนั้นๆ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในภาคนั้นๆ ปี พ.ศ. 2565}} \times 100,000$$

3.3 อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน

$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหัก}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด ปี พ.ศ. 2565}} \times 100,000$$

3.4 อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคนจำแนกรายภาค

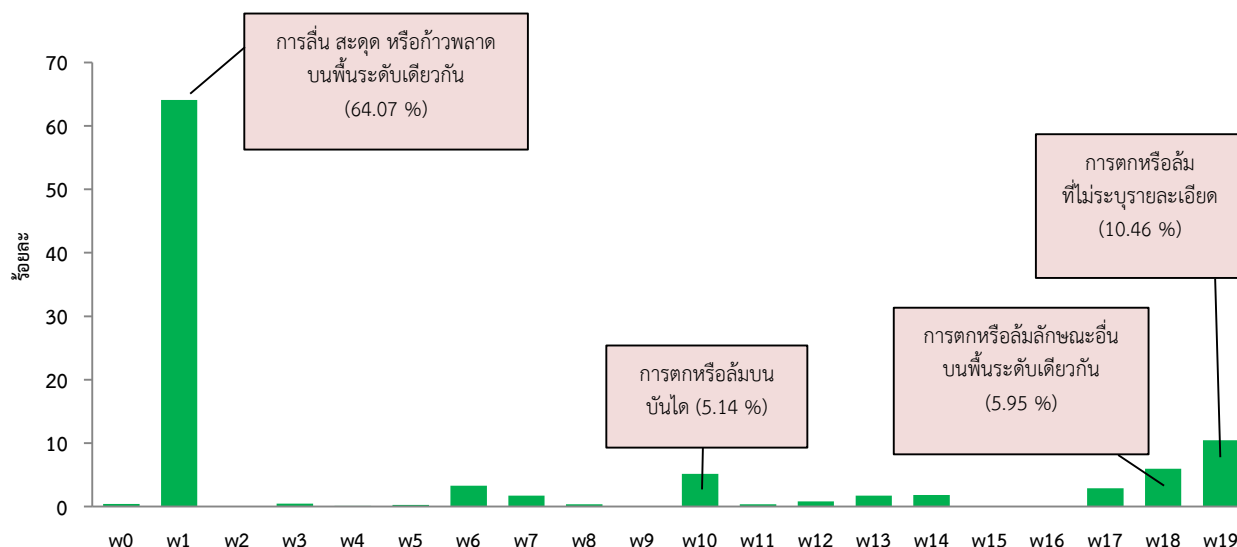
$$= \frac{\text{จำนวนผู้สูงอายุที่บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหักในภาคนั้นๆ}}{\text{จำนวนผู้สูงอายุในภาคนั้นๆ ปี พ.ศ. 2565}} \times 100,000$$

ผลการวิจัย

ระบาดวิทยาการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปพลัดตกหกล้มและได้รับบาดเจ็บแล้วมารับบริการ ณ โรงพยาบาลศูนย์ (A) โรงพยาบาลทั่วไปขนาดใหญ่ (S) และโรงพยาบาลทั่วไปขนาดเล็ก (M₁) รวมทั้งหมด 106 แห่ง มีจำนวน 51,256 ราย เป็นกลุ่มอายุ 60-69 ปี 19,808 ราย 70-79 ปี 16,795 ราย และ 80 ปีขึ้นไป 14,650 ราย เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย 1.6 เท่า แสดงดังตารางที่ 1 เมื่อจำแนกประเภทผู้ป่วยตามระดับความรุนแรงพบว่าผู้ป่วยที่ต้องได้รับการตรวจรักษาภายใน 4 นาที จำนวน 1,949 ราย ภายใน 10 นาที จำนวน 7,680 ราย และภายใน 30 นาที จำนวน 32,158 ราย เมื่อแยกตามรายภาคพบว่า ภาคใต้มีอัตราผู้สูงอายุบาดเจ็บมารับบริการสูงที่สุด รองลงมา คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจำนวน 768, 569, 535 และ 498 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคนตามลำดับ (ไม่ได้แสดงข้อมูลในตาราง) สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการลื่นบนพื้นระดับเดียวกันเพราะลื่น สะดุด และก้าวพลาดร้อยละ 64.07 รองลงมาเกิดจากการตกหรือลื่นลักษณะอื่นบนพื้นระดับเดียวกันร้อยละ 5.95 และตกหรือลื่นบนบันไดร้อยละ 5.14 แสดงดังรูปที่ 1 โดยกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป มีอัตราการบาดเจ็บสูงที่สุด คือ 822 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน แสดงดังตารางที่ 1

รูปที่ 1 ร้อยละของสาเหตุการพลัดตกหกล้มในผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2565



ตารางที่ 1 อัตราผู้สูงอายุพลัดตกหกล้มและได้รับบาดเจ็บต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน โดยแบ่งตามช่วงอายุและเพศ

ช่วงอายุ (ปี)	ชาย (ราย)	หญิง (ราย)	รวม (ราย)	อัตรา (ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน)
60-69	8,523	11,285	19,808	281.28
70-79	6,208	10,587	16,795	454.10
80 ขึ้นไป	4,636	10,014	14,650	822.19
รวมทุกกลุ่มอายุ	19,367	31,886	51,253	409.37

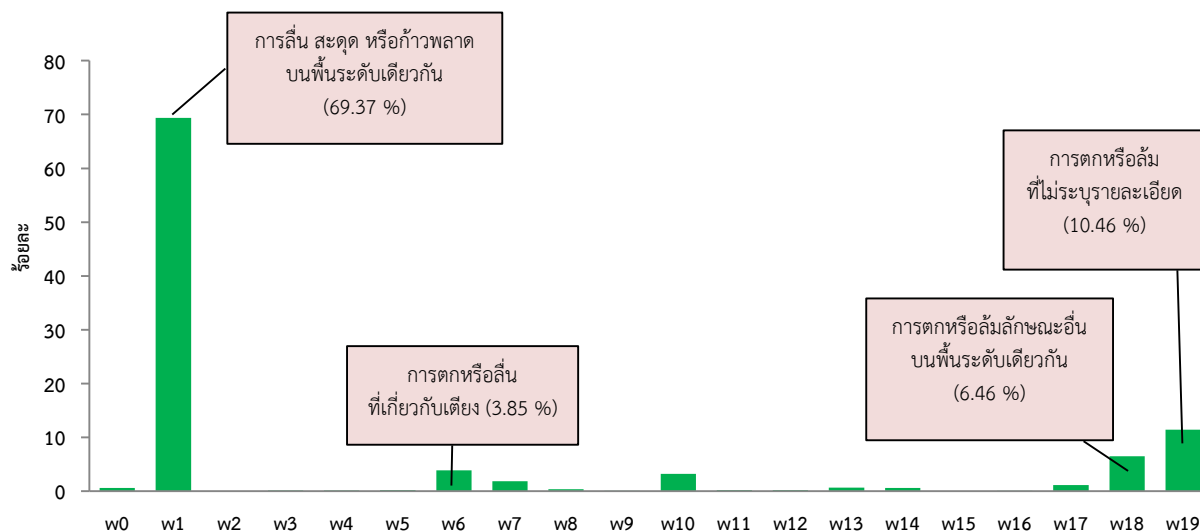
อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุ

การบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและมีกระดูกสะโพกหักในผู้สูงอายุจำนวน 5,292 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.32 ของการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายถึง 3 เท่า เมื่อจำแนกตามกลุ่มอายุ พบว่า กลุ่มอายุ 70-79 ปี และกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไปจะพบกระดูกสะโพกหักมีสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มอายุ 60-69 ปี เป็น 2 และ 4 เท่าตามลำดับ แสดงดังตารางที่ 2 เมื่อพิจารณาจากเพศพบว่า ภาคใต้มีอัตราผู้สูงอายุบาดเจ็บกระดูกสะโพกหักสูงที่สุด รองลงมา คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็น 74, 68, 59 และ 42 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคนตามลำดับ (ไม่ได้แสดงข้อมูลในตาราง) โดยสาเหตุหลักมาจากการล้มบนพื้นระดับเดียวกันเพราะลื่น สะดุด และก้าวพลาดร้อยละ 69.37 รองลงมา เกิดจากการตกหรือล้มลักษณะอื่นบนพื้นระดับเดียวกันร้อยละ 6.46 และตกหรือล้มที่เกี่ยวกับเตียง ร้อยละ 3.85 แสดงดังรูปที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้สูงอายุพลัดตกหกล้มที่ได้รับบาดเจ็บกระดูกสะโพกหัก จำแนกตามช่วงอายุและเพศ

ช่วงอายุ (ปี)	ชาย		หญิง		รวม	
	ได้รับบาดเจ็บ (ราย)	กระดูกสะโพกหัก ราย (ร้อยละ)	ได้รับบาดเจ็บ (ราย)	กระดูกสะโพกหัก ราย (ร้อยละ)	ได้รับบาดเจ็บ (ราย)	กระดูกสะโพกหัก ราย (ร้อยละ)
60-69	8,523	258 (3.03)	11,285	608 (5.39)	19,808	866 (4.37)
70-79	6,208	425 (6.85)	10,587	1,315 (12.42)	16,795	1,740 (10.36)
80 ขึ้นไป	4,636	639 (13.78)	10,014	2,047 (20.44)	14,650	2,686 (18.33)
รวมทุกกลุ่มอายุ	19,367	1,322 (6.83)	31,886	3,970 (12.45)	51,253	5,292 (10.32)

รูปที่ 2 ร้อยละของสาเหตุการพลัดตกหกล้มแล้วกระตุกสะโพกหักในผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2565



การเข้าถึงบริการการแพทย์ฉุกเฉินของผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม

ผู้บาดเจ็บทั้งหมดที่มาโรงพยาบาลด้วยระบบการบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (1669) จำนวน 8,799 ราย (ร้อยละ 17.17) เป็นผู้บาดเจ็บกระดูกสะโพกหัก 1,261 ราย (ร้อยละ 23.83) โดยแบ่งเป็นระดับสูง (Advance Life Support) จำนวน 294 ราย ระดับกลาง (Basic Life Support) จำนวน 351 ราย และระดับพื้นฐาน (First Responder) จำนวน 616 ราย และเมื่อจำแนกรายเขตสุขภาพพบว่า เขตสุขภาพที่ใช้บริการ 1669 สูงที่สุด คือ เขตสุขภาพที่ 1, 12 และ 11 คิดเป็นร้อยละ 34.93, 30.43 และ 26.02 ตามลำดับ ข้อมูลแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มที่มาโรงพยาบาลด้วยระบบการบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (1669)

เขตสุขภาพ	ผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม		ผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มแล้วกระดูกสะโพกหัก	
	เรียกใช้บริการ 1669	ไม่เรียกใช้บริการ 1669	เรียกใช้บริการ 1669	ไม่เรียกใช้บริการ 1669
	ราย (ร้อยละ)	ราย (ร้อยละ)	ราย (ร้อยละ)	ราย (ร้อยละ)
1	1,840 (21.96)	6,538 (78.34)	320 (34.93)	596 (65.06)
2	719 (26.96)	1,948 (73.04)	77 (25.41)	226 (74.59)
3	403 (19.85)	1,627 (80.15)	69 (19.55)	284 (80.45)
4	182 (5.29)	3,260 (94.71)	35 (9.26)	343 (90.74)
5	1,076 (13.10)	7,139 (86.90)	188 (22.90)	633 (77.10)
6	587 (15.31)	3,246 (84.68)	126 (25.15)	375 (74.85)
7	630 (17.54)	2,962 (82.46)	47 (18.50)	207 (81.50)
8	701 (16.63)	3,515 (83.37)	89 (21.92)	317 (78.08)
9	572 (18.75)	2,478 (81.24)	44 (16.36)	225 (83.64)
10	317 (12.10)	2,302 (87.90)	22 (11.00)	178 (89.00)
11	1,026 (17.93)	4,696 (82.07)	160 (26.02)	455 (73.98)
12	746 (21.36)	2,746 (78.63)	84 (30.43)	192 (69.56)
รวม	8,799 (17.17)	42,457 (82.83)	1,261 (23.83)	4,031 (76.17)

สรุปและอภิปรายผล

การบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป พ.ศ. 2565 จากข้อมูล IS พบว่า อัตราการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม คือ 563 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน เพศหญิงจะมีอัตราสูงกว่าเพศชาย 1.6 เท่า ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลรายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทย ครั้งที่ 6 และสูงกว่าข้อมูลการหกล้มของผู้สูงอายุ พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่พบว่าเพศหญิงเคยหกล้มสูงกว่าเพศชาย 1.15 เท่า เนื่องจากความแตกต่างด้านร่างกาย เพศหญิงมีการเปลี่ยนแปลง คือ การลดลงของมวลกล้ามเนื้อและกระดูกหลังหมดประจำเดือน นอกจากนี้แล้วผู้หญิงมีกิจกรรมทางกายที่เสริมสร้างมวลกล้ามเนื้อน้อย ทำให้ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อลดลงเมื่ออายุเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับเพศชาย (ศิริวรรณ เชาวโน และ พรชัย ขุนคงมี, 2565) และพบอัตราการบาดเจ็บจนกระดูกสะโพกหัก คือ 58 ต่อประชากรผู้สูงอายุแสนคน คิดเป็นร้อยละ 10.32 ของการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม ซึ่งต่ำกว่างานวิจัยของประเทศอิหร่านที่ศึกษาในกลุ่มผู้บาดเจ็บที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป มีอัตราการบาดเจ็บจนกระดูกสะโพกหักเป็นร้อยละ 26.20 (Abolhassani, Moayyeri, Naghavi, Soltani, Larjani, & Shalmani, 2006) สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการล้มบนพื้นระดับเดียวกันเพราะลื่น สะดุด และก้าวพลาด ขณะที่อัตราการพลัดตกหกล้มแล้วกระดูกสะโพกหักเพิ่มขึ้นตามอายุโดยเฉพาะกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับ (Suksrisai et al., 2020, Brauer, Coca-Perrailon, Cutler, & Rosen, 2009) จากการศึกษาพบว่าผู้บาดเจ็บทั้งหมดและผู้บาดเจ็บที่กระดูกสะโพกหักจากการพลัดตกหกล้มมาโรงพยาบาลด้วยระบบการบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (1669) มีร้อยละ 17.17 และร้อยละ 23.83 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าสรุปรายงานการเฝ้าระวังโรค ประจำปี 2561 (กองระบาดวิทยา, 2561) ขณะที่ข้อมูลการแพทย์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2565 พบว่าการบริการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครอบคลุมร้อยละ 75.01 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด ซึ่งจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้บริการการแพทย์ฉุกเฉินของประชาชน ของ วิชญา จันจนะ และแสงจันทร์ เชียงทา (2566) พบว่า การเดินทางมาด้วยรถส่วนตัวสะดวกกว่า ไม่อยากเสียเวลารอรถพยาบาลฉุกเฉิน คิดว่าต้องเสียค่าใช้จ่าย ประชาชนบางส่วนไม่รู้จักเบอร์โทร 1669 และในบางพื้นที่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ ขณะที่งานวิจัยของ นิกจร จันภิรม, ฝน อินศรีชื่น, ลักษณะ ชุตติธรรมานันท์, ธนาวรรณ แสนปัญญา, เยาวเรศ อิศระเศรษฐพงศ์, และ ธนวรรธ จันภิรม (2564) กล่าวว่า ระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉินเป็นระบบที่ช่วยในการดูแลผู้สูงอายุกระดูกสะโพกหักให้ได้รับการดูแลรักษาที่รวดเร็ว ลดการเคลื่อนย้ายที่ไม่ถูกวิธี การนำส่งโรงพยาบาลที่ไม่เหมาะสม ขณะที่จากการศึกษาพบว่ากว่าร้อยละ 76 ของผู้บาดเจ็บถูกนำส่งโดยญาติ ดังนั้นเพื่อป้องกันการบาดเจ็บและความรุนแรงในการดูแลที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายที่ไม่ปลอดภัยไปยังหน่วยบริการ ต้องสื่อสารสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้ประชาชนรู้จักและเรียกใช้บริการ 1669 เมื่อพบผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม

ข้อมูลจากระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บแห่งชาติ (Injury Surveillance System: IS) กรมควบคุมโรค จากหน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 106 แห่ง ครอบคลุมร้อยละ 95 ของจังหวัดในประเทศไทย เป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ สามารถนำมาวิเคราะห์ระบาดวิทยาของการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในผู้สูงอายุและการนำส่งผู้บาดเจ็บ จากสาเหตุและระดับความรุนแรงได้เป็นอย่างดี หากมีการบันทึกข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้องจะช่วยให้ทราบถึงสาเหตุการบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มในภาพรวมทั้งครอบคลุมรายละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

การพลัดตกหกล้มสามารถป้องกันได้โดยการรู้จักความเสี่ยง จัดการ ปรับเปลี่ยน แก้ไขปัจจัยเสี่ยง ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล เช่น ปัจจัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการชราภาพ (ธีรภัทร อติวินิจตระการ และชานนท์ อิมอาบ, 2562, จิตติมา บุญเกิด, 2561) โดยการสร้างความรอบรู้เรื่องปัจจัยเสี่ยงและการป้องกัน เตรียมพร้อมก่อนวัยสูงอายุ และส่งเสริมให้ออกกำลังกายแบบเสริมแรงต้าน รวมถึงปรับสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น การจัดวางสิ่งของให้เป็นระเบียบ แสงสว่างเพียงพอ พื้นไม่ลื่น ใช้แผ่นยางกันลื่น ติดตั้งราวจับห้องน้ำ การเลือกสวมรองเท้าพื้นมีดอกยาง เป็นต้น (สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ, 2562, Gillespie et al., 2012)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ผลการศึกษาพบว่า การบาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้มและความรุนแรงจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุ โดยเฉพาะในเพศหญิง ควรมีนโยบายส่งเสริมความรู้การป้องกันการพลัดตกหกล้ม ซึ่งจากรายงานสรุปผลการประเมินความรู้การป้องกันการพลัดตกหกล้มของผู้สูงอายุ ปีงบประมาณ 2566 พบว่ามีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 63 ที่ได้รับความรู้ คำแนะนำให้ป้องกันการพลัดตกหกล้ม โดยออกกำลังกายเสริมแรงด้านเพิ่มมวลกล้ามเนื้อ และมีที่พักอาศัยที่ปลอดภัย ให้แก่ประชาชนก่อนอายุ 60 ปี (Gillespie et al., 2012) แนะนำให้ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปเข้ารับการประเมินความเสี่ยงต่อการพลัดตกหกล้มอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง หากพบมีความเสี่ยง ให้ส่งต่อเข้ารับการดูแล และแก้ไขปัจจัยเสี่ยง ทั้งในชุมชนและในสถานบริการ รวมถึงส่งเสริมโปรแกรมป้องกันการหกล้มในผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ 1. การสร้างความตระหนักในการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการหกล้ม 2. การสนับสนุน เช่น ข้อมูลความรู้ ให้ฝึกการทรงตัว แผ่นวัดสายตาด้วยตนเอง คู่มือการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการหกล้ม การติดตามเยี่ยมบ้าน การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และใช้คำพูดชื่นชมให้กำลังใจ 3. การเสริมสร้างความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการหกล้ม 4. การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้บุคคลได้พัฒนาความสามารถ (วิลาวรรณ สมตน, 2555)

2) จากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุกระดุกสะโพกหักจากการพลัดตกหกล้มมาโรงพยาบาลด้วยระบบการบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (1669) เพียงร้อยละ 23.83 เท่านั้น ภาครัฐควรประชาสัมพันธ์หมายเลข 1669 ขั้นตอนในการเรียกรับบริการ และให้ความรู้แก่ประชาชนในการประเมินผู้บาดเจ็บและการช่วยเหลือเบื้องต้น กรณีที่พบเห็นผู้บาดเจ็บจากการพลัดตกหกล้ม มีอวัยวะผิดปกติ เคลื่อนไหวเองไม่ได้ ให้ประเมินความปลอดภัยก่อนและให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ไม่เคลื่อนย้ายผู้ป่วยในกรณีที่สงสัยว่ากระดูกหักและแจ้ง 1669 เพื่อให้ผู้บาดเจ็บได้รับบริการอย่างปลอดภัยและรวดเร็ว

3) ข้อเสนอแนะด้านข้อมูลระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บแห่งชาติ

3.1) ควรเพิ่มรหัสสถานที่ บริเวณที่หกล้มและได้รับบาดเจ็บ (Appoint) ใช้ชัดเจนและเจาะจงมากขึ้น โดยในระบบระบุเพียงแค่บ้าน ซึ่งมีค่านิยาม คือ บริเวณบ้าน ถนนภายในบ้าน สนามหญ้าของบ้าน สระว่ายน้ำในบ้าน สนามกีฬาในบ้าน อะพาร์ตเมนต์ และคอนโดมิเนียม ไม่ได้ระบุว่าเป็นในตัวบ้าน นอกตัวบ้าน หรือส่วนใดของบ้าน ทำให้ไม่สามารถนำข้อมูลส่วนนี้มาวิเคราะห์ถึงสถานที่หกล้มได้อย่างชัดเจน และใช้ประโยชน์ในการนำไปแก้ไขจุดเสี่ยง เพื่อลดโอกาสเสี่ยงต่อการหกล้มในอนาคต

3.2) ผู้ให้ข้อมูลควรให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและถูกต้อง ผู้ส่งข้อมูลต้องตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อมูล ลงรหัสข้อมูลต่างๆ ให้ครบถ้วนและถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนระดับจังหวัด เขตสุขภาพ หรือระดับประเทศในการป้องกันการพลัดตกหกล้ม ลดการบาดเจ็บและความรุนแรง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณหน่วยบริการสุขภาพระดับตติยภูมิสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 106 แห่ง สำหรับการลงข้อมูลในระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บ (IS) กลุ่มพัฒนานโยบาย และสารสนเทศการบาดเจ็บจากการจราจร กองป้องกันการบาดเจ็บ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ในการอนุเคราะห์ชุดข้อมูล และผู้อำนวยการกองป้องกันการบาดเจ็บที่สนับสนุนการเขียนบทความและอนุมัติให้เข้าร่วมการประชุมวิชาการในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

[1] กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2561). สรุปรายงาน การเฝ้าระวังโรค ประจำปี 2561.

กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แคนนา กราฟฟิค.

[2] จิตตินันท์ ส่องแสงจันทร์. (2557). การพยาบาลผู้ป่วยคอสะโพกหัก. โรงพยาบาลตากสิน.

- [3] จิตติมา บุญเกิด. (2561). การหกล้มในผู้สูงอายุ การป้องกันและดูแลรักษาทางเวชศาสตร์ครอบครัว. กรุงเทพฯ: สหมิตรพัฒนาการพิมพ์ (1992) จำกัด.
- [4] ธาณินทร์ จินตามาศย์. (2561). ผลการรักษาผู้ป่วยกระดูกหักซ้ำ ในผู้ป่วยที่เคยกระดูกบริเวณสะโพกหัก โรงพยาบาลภูเขียวเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดชัยภูมิ. ชัยภูมิเวชสาร, 38(1), 27-35.
- [5] อธิวิทย์ อธิวิจิตรการ, และ ชานนท์ อิมออบ. (2562). ประสิทธิภาพของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมและป้องกันการหกล้มในผู้สูงอายุ. วารสารแพทย์เขต 4-5, 38, 4288-298.
- [6] นิกอร์ จันภิรม, ฝน อินศรีชื่น, ลักษณ ชุตติธรรมานันท์, ธนาวรรณ แสนปัญญา, เยาวเรศ อิศระเศรษฐพงศ์, และ ธนวรรธ จันภิรม. (2564). รูปแบบการให้บริการการแพทย์ฉุกเฉินในผู้สูงอายุกระดูกสะโพกหัก แบบครบวงจรแบบบูรณาการ.
- [7] นิพา ศรีช้าง, และ ลลิตรา กำวี. (2560). รายงานการพยากรณ์การพลัดตกหกล้มของผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- [8] วิชญา จันจะนะ, และ แสงจันทร์ เชียงทา. (2566). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าถึงระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉินในการดูแลผู้ป่วยฉุกเฉิน ณ จุดเกิดเหตุ เครือข่ายระดับอำเภอ. วารสารการแพทย์ฉุกเฉินแห่งประเทศไทย, 3 (2), 97-108.
- [9] วิชัย เอกพลากร, หทัยชนก พรหมเจริญ, และวราภรณ์ เสถียรนพเก้า. (2564). รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2562-2563. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์.
- [10] วิลารรณ สมตน. (2555). ผลของโปรแกรมป้องกันการหกล้มสำหรับผู้สูงอายุ. Retrieved from: <https://repository.li.mahidol.ac.th/handle/123456789/92962>.
- [11] ศิริวรรณ เชาวโน, และ พรชัย ขุนคงมี. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะเสี่ยงหกล้มของผู้สูงอายุในเขตรับผิดชอบคลินิกหมอครอบครัวตากสิน อำเภอเมือง จังหวัดตาก. วารสารสาธารณสุขสุลลันนา, 18 (1), 31-44.
- [12] ศรวณีย์ หนูชิต, ดนัย ชินคำ, ณัฐธิดา มาลาทอง, สุรเดช ดวงทิพย์สิริกุล, และศรีเพ็ญ ต้นติเวสส. (2560). การศึกษาเพื่อจัดทำข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดการบริการการแพทย์ฉุกเฉินที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย (รายงานการวิจัย).
- [13] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- [14] สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. (2565). สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2565.
- [15] สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ. (2562). แนวทางเวชปฏิบัติการป้องกันและประเมินภาวะหกล้มในผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สันทวีการพิมพ์.
- [16] อนุชา เศรษฐเสถียร, และ ดาวเรือง ช่มเมืองปักษ์. (2552). ปัจจัยเสี่ยงต่อการล้มแล้วกระดูกสะโพกหักของผู้สูงอายุที่รักษาในโรงพยาบาลอุดรธานี. ลำปางเวชสาร, 30 (3), 154-162.
- [17] Abolhassani F., Moayyeri A., Naghavi M., Soltani A., Larijani B. & Shalmani H.T. (2006). Incidence and characteristics of falls leading to hip fracture in Iranian population. Bone, 39, 408-413.
- [18] Brauer CA., Coca-Perrillon M., Cutler DM., & Rosen AB. (2009). Incidence and mortality of hip fractures in the United States. JAMA, 14, 1573-1579.
- [19] Dyer S.M., Crotty M., Fairhall N., Magaziner J., Beaupre L.A., Cameron I.D. & Sherrington C. (2016). A critical review of the long-term disability outcomes following hip fracture. BMC Geriatrics, 16:158.



- [20] Gillespie LD., Robertson MC., Gillespie WJ., Sherrington C., Gates S., Clemson LM., & Lamb SE. (2012). Interventions for preventing falls in older people living in the community. The Cochrane database of systematic reviews, 9, CD007146.
- [21] Nikkel L. E., Fox E. J., Black K. P., Davis C., Andersen L., & Hollenbeak C. S. (2012). Impact of comorbidities on hospitalization costs following hip fracture. The Journal of Bone & Joint Surgery, 94(1), 9-17.
- [22] Phadungkiat S., Chariyalertsak S., Rajatanavin R., Chiengthong K., Suriyawongpaisal, P., & Woratanarat P. (2002). Incidence of hip fracture in Chiang Mai. Journal of Medical Association of Thailand, 85(5), 565-571.
- [23] Suksrisai B., Linhavong J., Manonom S., & Manorangsan S. (2020). Prevalence and Factors Affecting First and Recurrent Hip Fracture in the Elderly: A Retrospective Study from Inpatients at Thammasat University Hospital. Thammasat Medical Journal, 20(4).



การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุไทย

(Communication of Thai Elderly's Death Preparation)

โดย

สมรักษ์ เจียมธีรสกุล¹ และจิรายุทธ สินธุพันธุ์²

Somrak Jeamteerasakul³ and Jirayudth Sinthuphan⁴

¹ นิสิตปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

³ Ph.D. Candidate, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330

⁴ Assistant Professor, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330

* Corresponding author: E-mail address: somrakjeam@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุในสังคมไทย การให้ความหมายเรื่องความตายของผู้สูงอายุ และพฤติกรรมการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลผู้สูงอายุกรณีศึกษา 18 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างและแบบปลายเปิด ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุให้ความหมายเรื่องความตาย 5 ความหมาย คือ การไม่มีชีวิตอยู่ การเคลื่อนย้ายของจิต การเปลี่ยนภพตามพระประสงค์ของพระเจ้า การเดินทางครั้งใหม่-การเกิด และการพลัดพรากหรือถูกทำให้พลัดพรากจากที่เป็นอยู่ เรื่องและเนื้อหาการเตรียมตัวตายอยู่ในขอบเขตการปฏิสัมพันธ์กับตนเองและการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การปฏิสัมพันธ์กับตนเองมีเรื่องความเชื่อทางศาสนา บทบาทผู้สูงอายุ และอัตลักษณ์บุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคม การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เรื่องที่สื่อสารมีทั้งช่วงระยะก่อนตาย ได้แก่ การจัดการทรัพย์สิน ช่วงระหว่างตาย ได้แก่ การปฏิบัติที่ต้องการเมื่ออยู่ในวาระสุดท้าย และการจัดการช่วงหลังความตาย ได้แก่ การจัดงานศพและหลังงานศพ สื่อและช่องทางการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อเรื่องเล่าและคำพูด สื่อลายลักษณ์ สื่อกิจกรรม สื่อสังคม

คำสำคัญ: การสื่อสารเรื่องความตาย, การเตรียมตัวตาย, ผู้สูงอายุ



Abstract

The purpose of this research was to study communication of death preparation conveyed by Thai elderly, how elderly give meaning to their death, and communicative behavior for elderly's death preparation. Data was collected via qualitative research method, namely structured interviews with 18 elderly case studies. Research results indicated that meanings of death gave by elderly can be divided into 5 meanings: not being alive, transferring of the mind, transcending to another plain according to God's will, a new journey or rebirth, and an act of separating or being separated from the present. Topics and content of elderly's death preparation are in the scope of both self-interaction and interaction with other individuals. Self-interaction includes religious believes, social role of elderly, self-identity and social identity. Interaction with other individuals includes before-death topic of property management; near-death topic of desired treatment during last moment; and after-death topic of funeral and post-funeral arrangements. Media and communication channels of elderly's death preparation are oral, stories and speeches, written, activities, and social media.

Keywords: Death communication, Death preparation, Elderly

การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุไทย

(Communication of Thai Elderly's Death Preparation)

บทนำ

ความตายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งถูกศึกษาในหลายมิติ นักวิชาการโบราณคดีประวัติศาสตร์ศึกษาความตายของคนในอดีต เพื่อสันนิษฐาน สร้างข้อเสนองานวิชาการถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพัฒนาการของสังคม นักวิชาการประชากรศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ของการตายเพื่อนำผลที่ได้ไปฉายภาพประชากร (กฤตยา อาชวนิจกุล และ วรชัย ทองไทย, 2549) ตั้งแต่ปี 2564 สังคมไทยเริ่มมีการตายมากกว่าการเกิดเป็นครั้งแรก การลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ และการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่ไร้บุตรหลาน ส่งผลกระทบเชิงลบต่อผู้สูงอายุทั้งด้านการเงินและด้านสุขภาพทางจิต ปัญหาทางการเงินเกิดจากการเก็บเงินออมไม่เพียงพอ หรือมีปัญหาต้องใช้เงินมากกว่าที่มีอยู่จากปัญหาสุขภาพ (เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ, 2565) การเตรียมตัวของประชากรในการใช้ชีวิตระยะท้าย การเตรียมตัวตายและวางแผนการจัดการหลังความตายจึงมีความสำคัญในสังคมผู้สูงอายุ

การศึกษาเรื่องการเตรียมตัวตายแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน จากสภาพสังคม วัฒนธรรม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่คิดวางแผน เตรียมตัวตายมากกว่าคนช่วงวัยอื่น งานวิจัยเรื่องการเตรียมตัวตายที่ผ่านมาศึกษาผู้สูงอายุเชื้อชาติเดียวกันที่พักอาศัยต่างถิ่น พักอาศัยกับครอบครัวหรือสถานดูแล การเตรียมตัวตายตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น งานวิจัยนี้ศึกษาการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุกรณีศึกษา ในฐานะผู้คิด วางแผนกระทำการ เป็นผู้ส่งสาร สื่อสารกับผู้อื่นถึงเจตนา ความประสงค์ของตนเองว่าเตรียมตัวตายอย่างไร

ปัญหานำวิจัย

ปัญหานำวิจัย 1 ผู้สูงอายุไทยที่เตรียมตัวตายให้ความหมายความตายว่าอย่างไร

ปัญหานำวิจัย 2 ผู้สูงอายุไทยสื่อสารเรื่องความตายและการเตรียมตัวตายอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาการให้ความหมายความตายของผู้สูงอายุไทยที่เตรียมตัวตาย

2) เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุไทย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) การศึกษาวิจัยเอกสาร ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างความหมายเรื่องความตายของสถาบันในสังคม งานวิจัยเรื่องการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเรื่องการให้ความหมาย เรื่องและเนื้อหา สื่อที่ใช้ ของผู้สูงอายุที่สื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายกรณีศึกษา 18 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง

คุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองได้ รับรู้ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ สามารถสื่อสารเข้าใจ มีความสมัครใจ ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย

ผู้สูงอายุกรณีศึกษา 18 คน คัดเลือกตามช่วงวัย (ผู้สูงอายุวัยต้น วัยกลาง และวัยปลาย) ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้สูงอายุทั้งเพศชาย หญิง สมณะ (พระ แม่ชี) อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมแตกต่างกัน เป็นชาย



8 คน หญิง 8 คน พระสงฆ์ 1 รูป แม่ชี 1 รูป ผู้สูงอายุอยู่ในช่วงผู้สูงอายุวัยต้น (60-70 ปี) 7 คน/รูป อยู่ในช่วงผู้สูงอายุวัยกลาง (71-80 ปี) 7 คน/รูป และผู้สูงอายุวัยปลาย (81 ปีขึ้นไป) 4 คน ผู้สูงอายุนับถือพุทธศาสนา 15 คน นับถือศาสนาอิสลาม 1 คน นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก 1 คน และไม่นับถือศาสนา 1 คน

เครื่องมือวิจัย ใช้แบบสอบถามชนิดมีโครงสร้างและแบบปลายเปิด แบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ตอนที่ 2 ความหมาย และการสื่อสารเรื่องความตาย ตอนที่ 3 พฤติกรรมการสื่อสารเรื่องการเตรียมตัวตาย (อยู่ในภาคผนวก)

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยขออนุมัติการพิจารณาจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อผู้สูงอายุกรณีศึกษาแต่ละท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์พร้อมทั้งชุดเอกสารที่ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมฯ เมื่อผู้สูงอายุอนุญาตแล้ว จึงขออนุญาตวันเวลา สถานที่ที่มีความเป็นส่วนตัวและไปพบ ชี้แจงวัตถุประสงค์ ประโยชน์และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ระยะเวลา การปรากฏชื่อสกุล กรณีศึกษาผู้ให้สัมภาษณ์ ภายหลังชี้แจง และให้อ่านเอกสารการพิทักษ์สิทธิ ใบยินยอมเข้าร่วมวิจัยจนเข้าใจ และขอให้ลงนาม

ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ 18 คนกรณีศึกษา

ลำดับที่	เพศ	อายุขณะให้สัมภาษณ์	อาชีพเดิม บทบาททางสังคม	ศาสนา	การพักอาศัย
ผู้สูงอายุวัยปลาย 1	ชาย	95	ผู้บริหารงานสาธารณสุข	พุทธ	ครอบครัวขยาย
ผู้สูงอายุวัยปลาย 2	ชาย	91	ราชบัณฑิต	พุทธ	บุตรชาย สะใภ้
ผู้สูงอายุวัยปลาย 3	หญิง	89	ชาวสวน	พุทธ	บุตรสาว
ผู้สูงอายุวัยปลาย 4	หญิง	84	ผู้บรรยายธรรม	พุทธ	คนเดียว
ผู้สูงอายุวัยกลาง 1	หญิง	74	อาจารย์ระดับมัธยมศึกษา	พุทธ	หลาน 3 คน
ผู้สูงอายุวัยกลาง 2	ชาย	74	รับจ้างขับมอเตอร์ไซด์	พุทธ	ภรรยา บุตร
ผู้สูงอายุวัยกลาง 3	ชาย	74	สื่อมวลชน	ไม่มี	ภรรยา
ผู้สูงอายุวัยกลาง 4	ชาย	73	วิศวกรเกษียณ	พุทธ	ภรรยา
ผู้สูงอายุวัยกลาง 5	หญิง	72	อาจารย์อุดมศึกษาเกษียณ	พุทธ	พี่สาว คนรับใช้
ผู้สูงอายุวัยกลาง 6	ชาย	71	ข้าราชการโบราณคดีเกษียณ	พุทธ	ภรรยา
ผู้สูงอายุวัยกลาง 7	แม่ชี	71	นักบวชนิกายกรรม	พุทธ	คนเดียว
ผู้สูงอายุวัยต้น 1	ชาย	69	ข้าราชการสำนักพระราชวัง	อิสลาม	ครอบครัวขยาย
ผู้สูงอายุวัยต้น 2	หญิง	68	ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า	พุทธ	คนเดียว
ผู้สูงอายุวัยต้น 3	ชาย	66	อดีตเอกอัครราชทูตเกษียณ	พุทธ	ภรรยา บุตร
ผู้สูงอายุวัยต้น 4	พระสงฆ์	66	เจ้าอาวาสวัดในอยุธยา	พุทธ	กุฏิที่วัด
ผู้สูงอายุวัยต้น 5	หญิง	64	หัวหน้าชุมชนวัดไชยทิศ	พุทธ	ครอบครัวขยาย
ผู้สูงอายุวัยต้น 6	หญิง	61	ตัวแทนประกันชีวิต	คริสต์	สามี
ผู้สูงอายุวัยต้น 7	หญิง	60	เจ้าของธุรกิจ	พุทธ	ครอบครัวขยาย

ผู้สูงอายุ

เป็นการรับรู้อายุตามปีปฏิทินแสดงระยะเวลาจำนวนปีที่บุคคลมีชีวิตมาตั้งแต่เกิด ซึ่งแต่ละประเทศใช้เกณฑ์อายุแตกต่างกัน สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันกำหนดอายุผู้สูงอายุจากนิยามในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2566)

ในเดือนพฤศจิกายน ปี 2566 ประเทศไทยมีผู้ถือสัญชาติไทย 65,066,812 คน เป็นผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป 12,103,044 คน คิดเป็น 18.6% (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566)

ตั้งแต่ปี 2564 สังคมไทยเริ่มมีอัตราการตายมากกว่าการเกิด เข้าสู่สังคมสูงวัยที่ไร้บุตรหลาน (เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ, 2565) ผู้สูงอายุไทยมีเงินออมและทรัพย์สินไม่เพียงพอ การเกื้อหนุนจากครอบครัวมีแนวโน้มลดลง (มส.พส., 2566) แนวโน้มผู้สูงอายุในอนาคตจะได้รับการดูแลจากครอบครัวลดลง ต้องดูแลตนเอง (เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ, 2565) การวางแผนระยะยาวสำหรับตนเองและการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายจึงมีความสำคัญ

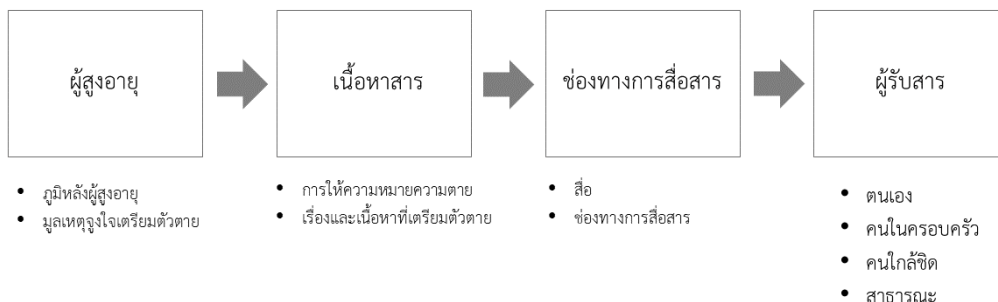
การสื่อสาร

เป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลใช้สัญลักษณ์ในการสร้างและตีความหมายภายใต้สภาพแวดล้อม โดยสัญลักษณ์ที่ใช้แทนปรากฏการณ์ เป็นความเข้าใจร่วมกันของคนในวัฒนธรรมเดียวกัน มีทั้งสัญลักษณ์ทางกายภาพ หรือสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาเป็นความคิด (West & Turner, 2000) สัญลักษณ์เป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม สื่อกลางในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสื่อกลางในการให้ความหมายประสบการณ์ (Leming & Dickinson, 1994) สัญลักษณ์เป็นได้ทั้งวัตถุ แนวทางการปฏิบัติ หรือถ้อยคำที่บุคคลใช้แทนสิ่งอื่นด้วยการสร้างความหมาย (Charon, 2004) เนื่องจากความเป็นจริงที่แวดล้อมผู้คนในสังคมมีความเป็นจริงหรือโลกแห่งกายภาพ (Reality/Physical World) ได้แก่ วัตถุ สิ่งของ บุคคล บรรยากาศทางกายภาพ กับโลกทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมเชิงสัญลักษณ์ (Social World/Symbolic Environment) สถาบันต่างๆ ในสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา สื่อมวลชน ให้ความหมายสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นโลกแห่งกายภาพและโลกทางสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) ความจริงในโลกแห่งสัญลักษณ์เกิดจากการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) ประสบการณ์เรื่องความตาย การตาย และความสูญเสีย เป็นเรื่องที่ฝังอยู่กับโลกทางสังคมและวัฒนธรรม (Howarth, 2007) สถาบันในสังคมที่สำคัญต่างให้คำจำกัดความ ความหมาย เรื่องความตายแตกต่างกัน ซึ่งแต่ละช่วงระยะเวลาในแต่ละสังคม วัฒนธรรม นิยามหรือความหมายเปลี่ยนแปลงตามระบบค่านิยมที่เปลี่ยน

องค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐานหลัก 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร กระบวนการสื่อสารเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางการสื่อสารอย่างน้อย 4 ประเภท ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยาสังคม สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางเวลา (ภัสวดี นิตินทร, 2547)

กรอบแนวคิด การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิด การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ

ความตาย (Death) การตาย (Dying) ภาวะการตาย (Mortality)

ความตาย (Death) หมายถึง การสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ส่วน **การตาย (Dying)** เป็นกระบวนการการรับรู้ของบุคคลจากช่วงระยะเวลาที่เริ่มรับรู้จนถึงเวลาที่สิ้นชีวิต

ความตายถูกนำเสนอ ตีความ และให้คำอธิบายจากหลายศาสตร์ที่ต่างกัน (ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 2566; กฤตยา อาชวนิจกุล และ วรชัย ทองไทย, 2549) นักคิดสำนักอัตถิภาวนิยม (Existentialism) มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ มองว่า ความตาย เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้มนุษย์มีการดำรงอยู่อย่างแท้จริง (ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 2566; กฤตยา อาชวนิจกุล และ วรชัย ทองไทย, 2549) การที่มนุษย์มีเวลาจำกัด ความตายจึงมีความหมายต่อวิถีการดำเนินชีวิต (Paul T.P.Wong, 2008) นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา สร้างสมมติฐานว่า โครงสร้างและปฏิบัติการทางสังคมถูกสร้างขึ้นจากการตระหนักรู้ว่าทุกคนต้องตาย (ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 2566) สังคมสมัยใหม่ตัดตอนความตายออกจากชีวิต (Death Sequestration) เป็นสังคมที่ปฏิเสธความตาย (Death Denial Society) (Aries, 1983) **การตาย** มุมมองทางประชากรศาสตร์ คือ บุคคลที่เกิดรอดชีพแล้ว เสียชีวิตในเวลาต่อมา **การตาย (Mortality)** เป็นปรากฏการณ์ทางประชากรที่ทำให้จำนวนประชากรลดลง นักประชากรวิเคราะห์อัตราตาย ช่วงเวลาต่างๆ คาดประมาณแนวโน้มประชากรในอนาคต (กฤตยา อาชวนิจกุล และ วรชัย ทองไทย, 2549)

คำว่า “ตาย” เป็นคำต้องห้าม เรื่องต้องห้ามในสังคม มีที่มาจากความกลัวตาย ไม่ต้องการให้ตนเองหรือบุคคลใกล้ชิดตาย เนื่องจากความตายทำให้เกิดการพลัดพราก รู้สึกสูญเสีย คนส่วนใหญ่จึงไม่ต้องการนึกถึง กล่าวถึง หากจำเป็นต้องพูดถึงความตาย จะเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน เช่น จาก สิ้นใจ หมดลม ในภาษาอังกฤษ มีการใช้คำว่า pass away, has gone to heaven การหลีกเลี่ยงไม่กล่าวถึงคำว่าตายโดยตรงไปตรงมามีลักษณะเป็นสากล (นันทนา วงษ์ไทย, 2555)

ในมิติการสื่อสาร การให้ความหมายตามแนวทางสังคมวัฒนธรรม **ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)** (Charon, 2004) กล่าวว่ามนุษย์มีความสามารถในการคิด การกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม เป็นการสื่อความคิดผ่านการใช้สัญลักษณ์ ได้แก่ ภาษา กิริยาท่าทาง หรือการกระทำ บุคคลเรียนรู้ถึงความหมายสัญลักษณ์ได้ในขณะเกิดปฏิสัมพันธ์และจากการกล่อมเกลาทางสังคม ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมอยู่ที่การใช้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำระหว่างกันทางสังคมของบุคคล คือ การใช้สัญลักษณ์ร่วมกันจนเข้าใจความหมายถูกต้อง หลักการสำคัญของปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ คือ การกระทำโต้ตอบกันโดยอาศัยกระบวนการทางความคิด ความหมาย และสัญลักษณ์ (สุภากร จันทวานิช, 2559) ความเป็นจริงทางสังคมถูกสร้างขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ บุคคลรับรู้ความจริงจากสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง (Charon, 2004) **การให้ความหมายความตายทางสังคมวัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นเพียง**

ความตายทางชีวภาพ แต่เป็นความตายเชิงสัญลักษณ์ (Leming & Dickinson, 1994) เนื่องจากการตายของบุคคลส่งผลต่อผู้อื่นที่มีปฏิสัมพันธ์กันภายใต้บริบททางวัฒนธรรม

ประเภทของความตาย

งานเขียนของ Sudnow (1967) แบ่งความตายเป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ ความตายทางคลินิก (Clinical Death) ความตายทางชีวภาพ (Biological Death) และความตายทางสังคม (Social Death) (ฐิตินันท์ ฅวนิล, 2566) ผู้วิจัยจัดให้ความตายทางคลินิกกับความตายทางชีวภาพอยู่ในการให้ความหมาย**ความตายในโลกทางกายภาพ** ส่วนความตายทางสังคมนั้นเป็น**ความตายในโลกทางสังคม**ที่เกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต เกี่ยวข้องกับการให้คุณค่าเชิงบรรทัดฐาน (Tomasini, 2017 อ้างถึงใน ฐิตินันท์ ฅวนิล, 2566) ความตายทางสังคมว่าเป็นการดำรงอยู่แต่ปราศจากความหมาย (ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 2561) ผู้ที่ตายทางสังคม คือ ผู้ที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่ตายอย่างโดดเดี่ยว และผู้ตายที่เมื่อเวลาผ่านไป ได้หายไปจากการรับรู้ของผู้คนว่าเคยมีตัวตนในสังคมมาก่อน

การตายและความตายเป็นสิ่งที่ถูกจัดการและถูกจัดระเบียบทางสังคม (ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 2561) สังคมสมัยใหม่จัดการเรื่องความตายโดยสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ ระบบการแพทย์ที่ตอบสนองการเจ็บป่วยและการตาย สถาบันครอบครัวและศาสนามีบทบาทจัดการเรื่องพิธีศพ สังคมแต่ละวัฒนธรรมจึงมีความคิดเกี่ยวกับการตายดี การตายร้าย และวิธีจัดการให้เกิดการตายดี (Walter, 2003; เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์, 2560; เอกภพ สิทธิวรรณธนะ, 2556)

การให้ความหมายความตายของผู้สูงอายุกรณีศึกษา

ภาษาทำหน้าที่สื่อความหมายเรื่องความตายตามทัศนะของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุสื่อสารภายในตนเอง คิดเรื่องความตายในฐานะที่เป็นผู้กระทำการเตรียมตัวตายทั้งโลกทางกายภาพและโลกทางสังคม ขณะเดียวกัน ภาษาเรื่องความตาย (Dying Language) คือ สัญลักษณ์ที่ผู้สูงอายุใช้สื่อสาร กำหนดความหมายร่วมกันถึงเรื่องความตายในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกับบุคคลอื่นในสังคม สะท้อนถึงความคิดว่าบุคคลมีแผนการกระทำการต่อโลกทางสังคมอย่างไร ซึ่งมาจากแนวความคิดเกี่ยวกับตนเอง การรู้คิด โลกทัศน์ต่อเรื่องความตาย ภาษาเรื่องความตายเป็นรหัสทางสังคม (Social Code) แสดงพฤติกรรมเชิงความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการให้ความหมายเรื่องความตายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุกรณีศึกษาสื่อสารภาษาเรื่องความตายโดยใช้คำ วลีที่หลากหลายทั้งชนิดและประเภท ผู้วิจัยนำมาจัดแบ่งกลุ่มได้ 5 ความหมาย ดังนี้

ความหมายที่ 1 ความตาย หมายถึง การไม่มีชีวิตอยู่ หมดสภาพความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นความตายทางกายภาพและความตายทางชีวภาพ ตรงกับการความหมายทางการแพทย์ และทางกฎหมาย

“ความตายหมายถึงการไม่มีชีวิตอยู่ การไม่หายใจ การละสังขารจากโลกนี้ไป ” (ผู้สูงอายุวัยกลาง 4)

“...เพราะเราคิดว่าตายแล้วก็สูญ กลับคืนไปเป็นธาตุทั้งสิ้น...” (ผู้สูงอายุวัยกลาง 6)

“สมองไม่มีคลื่นไฟฟ้า” (ผู้สูงอายุวัยปลาย 1)

ความหมายที่ 2 ความตาย หมายถึง การที่จิตแยกหรือสละจากร่าง การเคลื่อนย้ายของจิต ผู้สูงอายุกรณีศึกษาที่ให้ความหมายนี้มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ความตายที่จิตแยกหรือสละจากร่างนี้ ร่างกายสิ้นสุดคืนสู่ธรรมชาติ แต่จิตยังคงอยู่

“...ความตายหมายถึงจิตที่ดับ...” (ผู้สูงอายุวัยกลาง 7 นักบวชนักวิชาการหญิง)

“..ความตายคือสภาวะที่ร่างกายซึ่งเปรียบเหมือนบ้านเรือน หมดลมหายใจ เริ่มเน่าเปื่อยสลายคืนสู่ธาตุดั้งเดิม คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หมดสิ้นไป ส่วนจิตใจซึ่งเป็นพลัง ไม่เกิดไม่ตาย ยังคงวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏตามผลแห่งการกระทำ (กรรม) ของตน” (ผู้สูงอายุวัยปลาย 4 ผู้บรรยายพุทธธรรม)

ความหมายที่ 3 ความตาย หมายถึง การเปลี่ยนภพตามพระประสงค์ของพระเจ้า ผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาอิสลาม กล่าวถึงการมีชีวิตอยู่และการตายว่า เป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้า หน้าที่ของมุสลิม คือ มีความพร้อมสำหรับความตาย คือ การเปลี่ยนภพ ด้วยการปฏิบัติตามหลักศาสนา ความตายสำหรับคริสตชน คือการกลับไปอยู่กับพระเจ้า

“...ความตายในความหมายของอิสลามเป็นเรื่องการเปลี่ยนภพ เพราะในโลกปัจจุบันเปรียบเสมือนทางผ่าน เมื่อเราตาย จะไปรอวันตัดสินที่บัลซัค เป็นโลกที่สาม เมื่อตัดสินแล้ว ถ้าทำผิดต้องถูกลงโทษ ถ้าทำตัวถูกต้องตามหลักศาสนา ได้ขึ้นสวรรค์...” (ผู้สูงอายุวัยต้น 1)

“...เราสื่อสารตรงกับพระเจ้า อธิษฐานทุกวันว่า ถ้าเราตาย ขอให้พระมารับเราไปอยู่ด้วย...” (ผู้สูงอายุวัยต้น 6)

ความหมายที่ 4 ความตาย หมายถึง การเดินทางครั้งใหม่ การเกิด ผู้สูงอายุให้ความหมายตามหลักพุทธศาสนา เรื่องจุดจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิด เป็นการเดินทางครั้งใหม่

“...มรณานุสติคือให้ระลึกได้ ไม่ประมาท แต่พอมรณานุสติแล้ว ต้องปฏิสนธิทันที มรณานุสติเป็นครั้งหนึ่งของความจริง ต้องเตรียมอีกครั้งหนึ่ง คือปฏิสนธิด้วย

การเตรียมตัวตายคือการเตรียมตัวเกิด ซึ่งเป็นโอกาส เพราะการเกิดคือการที่เราสามารถทำให้ดีขึ้น ถ้าทุกคนรู้อย่างนี้ จะไม่กลัวตาย เพราะมีโอกาสได้แก้ตัว” (ผู้สูงอายุวัยต้น 3)

ความหมายที่ 5 ความตาย หมายถึง การพลัดพรากหรือถูกทำให้พลัดพรากจากที่เป็นอยู่ ผู้สูงอายุใช้คำว่า มาเอาไป ไม่อยู่ เป็นความตายทางสังคมที่ถูกแยกจากคนในครอบครัว

“...ไม่รู้ว่าจะมาเอาไปเมื่อไร...” (ผู้สูงอายุวัยต้น 5)

การเตรียมตัวตาย (Death Preparation)

การเตรียมตัวตาย หมายถึง การกระทำใดๆ ขณะยังมีชีวิตอยู่เพื่อให้เกิดความพร้อม และยอมรับหากความตายมาถึง มีเป้าหมายหลากหลาย เพื่อให้ตายดี ตายอย่างมีศักดิ์ศรี ตายอย่างหมดห่วง ตายโดยไม่เป็นภาระให้ครอบครัวหรือคนที่อยู่ข้างหลัง การเตรียมตัวตายประกอบด้วย การคิด การสื่อสารเกี่ยวกับความตาย การกระทำ การตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองภายหลังจากจบชีวิต ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีแนวโน้มเตรียมตัวตายมากกว่าช่วงอายุอื่น การเตรียมตัวตายยังเป็นการทวนระลึกถึงอดีต ความทรงจำ สร้างความหมายต่อเนื่องของการมีชีวิตจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ผู้สูงอายุที่วางแผนเตรียมตัวตายจะสร้างความหมายร่วม (Shared Meaning) เรื่องความตายกับคนในครอบครัว ผ่านการสื่อสาร “สั่งเสีย” “เปรย” “สั่ง” ซึ่งเป็นการสื่อสารด้วยคำพูด หรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือกระทำการและบอกคนในครอบครัวไว้ เช่น การบริจาคอวัยวะ การบริจาคร่างกาย การเขียนหนังสือแสดงเจตนา (Living Will)

จากการทบทวนวรรณกรรม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัจจัยสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ ปัจจัยตัวบุคคล (Park et al, 2022; Chan & Yau, 2009)

ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเตรียมตัวตาย ตัวอย่างเช่น ประเพณีจีนมีการเตรียมการเรื่องสุสาน โรงศพ ข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรม ประเพณีการทำหน้าที่ลูกกตัญญูของลูกชายคนโตจัดการพิธีศพให้พ่อแม่ของชาวจีน การเตรียมตัวเรื่องเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ เตรียมของชำร่วยแจกให้ผู้มาร่วมงานเผาศพ การเขียนอัตชีวประวัติสำหรับเป็นหนังสืองานศพในสังคมไทย

ปัจจัยสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเตรียมตัวตาย ได้แก่ สถานะทางการเงิน เพื่อใช้จ่ายในการเตรียมที่พำนักวัยชราวัยชรา การรักษาพยาบาล การวางแผนมรดก การจัดทำพินัยกรรม การเตรียมค่าใช้จ่ายจัดการงานศพด้วยทุนทรัพย์ตนเองเนื่องจากไม่ต้องการเป็นภาระของลูกหลาน (Chan & Yau, 2009; Chan & Thang, 2022, Hattori & Ishida, 2012)

ปัจจัยตัวบุคคล ผู้สูงอายุวางแผนเรื่องการเตรียมตัวตายเพื่อจัดการกับความเครียด ลดความกังวลต่อความตาย (Death Anxiety) (Chan & Thang, 2022) ปัจจัยที่มีผลให้เตรียมตัวตาย ได้แก่ ประสบการณ์เรื่องการเผชิญความตายของตนเอง (Near Death Experience: NDE) ประสบการณ์เตรียมสุสานให้คนใกล้ชิด (Chan & Yau, 2009)

จากการทบทวนวรรณกรรม คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความแตกต่างในเรื่องที่ให้ความสำคัญและขอบเขตการเตรียมตัว **แนวคิดการเตรียมตัวตายที่เน้นศาสนาเป็นแกนหลัก** ให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวด้านพุทธิปัญญาและด้านจิตใจของบุคคล (พระครูอรุณจริยานุวัตร, 2564; ประสิทธิ์ กุลบุญญา, 2563) ซึ่งใช้การสื่อสารภายในบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์กับตนเองเป็นหลัก ส่วน **แนวคิดการเตรียมตัวตายที่เน้นเศรษฐกิจเป็นแกนหลัก** ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์กับบุคคลผ่านการให้ความหมายของความตายที่สถาบันทางสังคมเป็นผู้กำหนด เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเตรียมสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น เรื่องบ้านพักผู้สูงอายุ การตัดสินใจในช่วงขณะกำลังตายตามการให้ความหมายทางการแพทย์ การวางแผนการดูแลรักษาล่วงหน้า (Advance Care Directive) และเรื่องการจัดงานศพ (Chan & Yau, 2009; Chan & Thang, 2022) ปฏิสัมพันธ์เพื่อเตรียมตัวตายนี้ ผู้สูงอายุในฐานะผู้กระทำการ เป็นผู้ตัดสินใจ เลือกว่า จะเตรียมตัวตายในขอบเขตใด มิติใด ให้ความสำคัญกับขอบเขตใด และสื่อสารเพื่อเตรียมตัวตายในระดับใด

ช่วงระยะเวลาการเตรียมตัวตาย

การเตรียมตัวสำหรับความตายไม่ได้จำกัดเฉพาะช่วงระยะเวลาที่กำลังจะตาย (End of Life) เมื่อบุคคลวางแผนเรื่องความตายซึ่งไม่ทราบว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด คือ การวางแผนว่าจะใช้ชีวิตอย่างไร (Dorji & Lapierre, 2022) แบ่งช่วงระยะเวลาการตายเพื่อการเตรียมตัวตายออกได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงก่อนตาย ช่วงขณะกำลังจะตาย และช่วงหลังความตาย (กฤตินี ณัฏฐวุฒินันท์, 2558; ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์, 2566)

ช่วงก่อนตาย เป็นช่วงเวลาการดำเนินชีวิตตามปกติ บุคคลทุกช่วงวัยเตรียมตัวตายในรูปแบบการสื่อสารและการกระทำเพื่อช่วงขณะกำลังจะตาย (End of Life) หรือเพื่อความมุ่งหวังหลังการตาย ได้แก่ การเจริญมรณสติในชีวิตประจำวัน ของชาวพุทธ (Dorji & Lapierre, 2022) ความเชื่อชาวพุทธเรื่องการทำกุศลเพื่อให้เกิดใหม่ในสภาวะที่ดีกว่าเดิม การสวดคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันของมุสลิม (Dorji & Lapierre, 2022) การใช้ชีวิตให้คุ้มค่า ได้ทำสิ่งที่อยากทำสักครั้งก่อนตาย (Bucket List) (กฤตินี ณัฏฐวุฒินันท์, 2558) การจัดบ้าน (Death Cleaning) การทบทวนชีวิตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการสื่อสารผ่านการเล่าเรื่อง การเขียนประวัติชีวิตด้วยตนเองหรือโดยนักเขียน

ช่วงขณะกำลังจะตาย เป็นระยะเวลาที่อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต (End of Life) ซึ่งไม่มีใครสามารถทราบได้ว่าตนเองจะอยู่ในภาวะใกล้ตายรูปแบบไหน บุคคลสื่อสารล่วงหน้ากับคนใกล้ชิดในรูปแบบการสื่อสารด้วยวาจา หรือ “การสั่งเสีย” การเขียนหนังสือแสดงเจตนาว่า เมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิตและไม่มีสติสัมปชัญญะแล้ว มีความต้องการอย่างไร และใครคือตัวแทนที่จะรักษาเจตนาที่ได้สื่อสารไว้

ช่วงหลังความตาย เป็นการวางแผนจัดการเรื่องที่จะเกิดขึ้นภายหลังความตายของตน ได้แก่ การบริจาคอวัยวะและ/หรือร่างกาย การวางแผนการจัดงานศพตนเอง การจัดงานระลึกถึง สุสานที่จองไว้ การเขียนอัตชีวประวัติ การเตรียมหนังสืองานศพ การทำประกันชีวิต การทำพินัยกรรม การสั่งเสียเรื่องการจัดการทรัพย์สิน การลอยอังคาร

การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ

แบ่งตามระดับการสื่อสาร ได้แก่ การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่มบุคคล และการสื่อสารระดับสาธารณะ

การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) เป็นความคิด การพูดกับตนเองในใจ ได้แก่ ทศนคติต่อความตาย การภาวนาในพุทธศาสนา มรณานุสติ การละหมาด อธิษฐาน ขอพรต่อพระเจ้าของมุสลิม การอธิษฐานของคริสตชน การคิดและเขียนหนังสือแสดงเจตนา

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารเฉพาะหน้าหรือผ่านสื่อ การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้อาจจะเป็นการสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลาน ญาติ เพื่อน หรือเป็นการสื่อสารกับผู้ให้คำแนะนำ การพูดคุยกับบุคลากรทางสาธารณสุข การเล่าเรื่องให้นักเขียนเพื่อเขียนประวัติชีวิต

การสื่อสารในกลุ่มบุคคล (Group Communication) เป็นการสื่อสารในกลุ่มสังคมหรือกลุ่มสนใจร่วมกัน ผู้สูงอายุใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ กลุ่มเขียนหนังสือแสดงเจตนา การอบรมเชิงปฏิบัติการเขียนพินัยกรรม การอบรมเผชิญความตายอย่างสงบ การเรียนรู้เรื่องการเตรียมตัวตายในหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ

การสื่อสารกลุ่มย่อยระหว่างผู้สูงอายุกับคนในครอบครัว ผู้ดูแล ในกรณีที่เป็นผู้ป่วยระยะท้าย ได้แก่ การประชุมครอบครัว การวางแผนการดูแลรักษาล่วงหน้า การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายในระดับกลุ่มบุคคลที่มาจากต่างบทบาทหน้าที่ เกิดความไม่เข้าใจกัน จากการให้ความหมาย ความสำคัญในเรื่องที่แตกต่างกัน มีโอกาสเกิดปัญหาหรืออุปสรรคการสื่อสาร

การสื่อสารระดับสาธารณะ (Public Communication) เป็นการสื่อสารเรื่องการเตรียมตัวตายของตนสู่สาธารณะ ด้วยช่องทางสื่อสังคม เฟซบุ๊ก ยูทูบ หรือการสื่อสารโดยผู้สูงอายุสื่อสารอัตลักษณ์ตนเองต่อสาธารณะ ได้แก่ การเขียนอัตชีวประวัติเตรียมสำหรับงานศพ การเขียนบทความเรื่องการเตรียมตัวตาย การบรรยายในเวทีเสวนา สัมมนา การบันทึกวิดิทัศน์หรือเสียงสำหรับขอบคุณผู้มาร่วมงานศพ

เรื่องและเนื้อหาสารที่ผู้สูงอายุสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตาย

จัดแบ่งเรื่องและเนื้อหาสารที่ผู้สูงอายุสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายโดยใช้เกณฑ์เรื่องปฏิสัมพันธ์ คือ การมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สำหรับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้น แบ่งตามช่วงระยะเวลาเป้าหมายของเนื้อหาสาร

ขอบเขตแรก เรื่องและเนื้อหาสารที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง มีที่มาจากความเชื่อทางศาสนา บทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ และเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ตนเองของผู้สูงอายุและอัตลักษณ์ทางสังคม

“...ไปทำบุญตักบาตรนิมิต ได้ทำแล้วทุกอย่าง สร้างห้องไว้ห้องหนึ่งที่โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ วัดที่กำแพงเพชร ทำหอรพัง ศาลา เมรุ สร้างให้เสร็จ ซื้อมรดกให้คนหนึ่ง ที่คิดว่าทำได้หมดแล้ว ได้เงินมาจากเรื่องที่ดิน ทำบุญเลี้ยงพระสามวัด ถวายเงินเข้าวัดล้านหนึ่ง ทำอะไรเสร็จทุกอย่างแล้ว ถ้าจะตายก็ไม่เป็นไรหรอกสบายสบาย...” (ผู้สูงอายุวัยปลายที่ 3)

“...การทำตามบัญญัติศาสนาอิสลามเปรียบเสมือนการทำตามระเบียบ หรือการถือศีลห้าของชาวพุทธ...” (ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 1)

“...การเตรียมตามหลักศาสนา คือการเตรียมจิตใจ เข้าจะฟังมิสซาทุกวันระหว่างออกกำลังกาย มิสซาจะมีบทเทศน์ทุกวัน มีบทอ่านคัมภีร์เก่า คัมภีร์ใหม่ และคุณพ่ออธิบาย...” (ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 6)

ขอบเขตที่สอง เรื่องและเนื้อหาสารที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในช่วงระยะก่อนตาย ช่วงระหว่างตาย และช่วงหลังความตาย

ช่วงระยะก่อนตาย ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว บุคคลที่รักและไว้วางใจ บุคคลในบังคับบัญชา ได้แก่ การจัดการโอนมรดกทรัพย์สิน เงิน บ้านที่ดิน หนังสือ การแยกทรัพย์สินส่วนบุคคลกับทรัพย์สินมูลนิธิ การเตรียมและจัดหมวดหมู่เอกสารที่สำคัญ เช่น ใบล้างบาป เงินฝากฌาปนกิจสงเคราะห์ เอกสารบริษัท เป็นต้น

ช่วงระหว่างตาย ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เรื่องเจตจำนงไม่ยื้อชีวิตเมื่อถึงวาระสุดท้ายโดยการใช้เครื่องมือทางการแพทย์ เจตจำนงขอตายที่บ้าน ไม่ตายที่โรงพยาบาล การเขียนหนังสือแสดงเจตนา

ช่วงหลังความตาย ผู้สูงอายุกรณีศึกษาสื่อสารเรื่องการจัดการเรื่องงานศพกับการจัดการหลังงานศพ ได้แก่ การรับรองแขกในงานศพ ภาพตั้งหน้าศพ วัดที่จัดงาน การจัดการหลังการเผาศพ

สื่อและช่องทางการสื่อสารการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุกรณีศึกษา

จากปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์การเตรียมตัวตาย 2 ขอบเขต คือ การเตรียมตัวตายภายใน และการเตรียมตัวตายภายนอก การเตรียมตัวตายภายใน ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง สื่อสารภายใน โดยใช้สื่อบุคคลคือตัวผู้สูงอายุเอง การเตรียมตัวตายภายนอก ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล สื่อสารกับผู้ใกล้ชิด และกลุ่มทางสังคม

สื่อและช่องทางการสื่อสารการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อเรื่องเล่าและคำพูด สื่อลายลักษณ์ สื่อกิจกรรม สื่อเชิงวัฒนธรรม สื่อวัตถุ สื่อสังคม

สื่อบุคคล

เป็นจุดเริ่มต้นของการเตรียมตัวตาย ผู้สูงอายุเปิดรับข่าวสาร ศึกษาข้อมูล หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ ผู้สูงอายุกรณีศึกษามีภูมิหลังเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารซึ่งจะส่งผลต่อกระบวนการคิดและการสื่อสารภายในตนเอง ตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังศึกษาและปฏิบัติธรรม ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยปลายที่ 4 ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 2 และผู้สูงอายุวัยต้นที่ 3 เป็นผู้ให้ความหมายความตายในลักษณะเดียวกัน มีการเตรียมตัวตายในเรื่องเนื้อหา ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อทางศาสนา

สื่อเรื่องเล่าและคำพูด

ผู้สูงอายุกรณีศึกษาเป็นผู้ที่คิดการจัดการเรื่องความตายของตนเอง ผู้สูงอายุสื่อสารด้วยการเล่าเรื่องประสบการณ์ที่แสดงถึงแบบอย่างการเตรียมตัวตายที่ผู้สูงอายุต้องการปฏิบัติตาม โดยผู้สูงอายุใช้สื่อเรื่องเล่าพูดสื่อสารกับคนใกล้ชิด

“...ไม่เขียนหรอก คิดว่า เราได้บอก ได้สั่งเสียกับลูก กับสามีแล้ว...สั่งลูกไว้แล้ว ถ้าฉุกเฉิน แบบเหมือนจะเป็นจะตาย ให้แม่ไปอย่างสงบ ไม่ต้องทำอะไรแม่ทั้งนั้น บอกหม่อว่า ถ้ารักษาได้รักษาไป แต่ถ้ามาบ่มหัวใจ ยื้อชีวิตแม่ ไม่ต้องยื้อ...” (ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 5)

สื่อลายลักษณ์

นอกจากการสื่อสารด้วยคำพูด เรื่องเล่าแล้ว ผู้สูงอายุใช้การเขียนเป็นสื่อในการสื่อสารเพื่อเตรียมตัวตาย ได้แก่ การเขียนอัตชีวประวัติ การเขียนเรื่องการบริจาคร่างกายและ/หรืออวัยวะให้กับสถาบันการแพทย์ การเขียนคำสั่ง หนังสือแสดงเจตนาเรื่องวาระสุดท้าย การเขียนพินัยกรรม เขียนสัณทิต์หลังสำเนาโนนด สื่อเอกสารใบล้างบาปของชาวคริสต์

“...ผมบอกลูกไว้เลยว่า ถ้าผมป่วย ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ เราพูดกันด้วยนะสองคนผัวเมีย ว่าถ้าเราช่วยตัวเองไม่ได้ เราไม่ควรจะอยู่ เพราะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และเดือดร้อนมากไม่ใช่น้อยๆ นะ มันเป็นเครื่อง ยาวไปเลย...เรื่องนี้ผมซีเรียสสั่งลูกว่า ลูกต้องทำใจแข็ง ให้พ่อตายได้...ผมเขียนเป็นคำสั่งอย่างเคร่งครัดไว้ละ เขียนว่าอย่าไปสนใจใคร เรื่องนี้พ่อขอ...” (ผู้สูงอายุวัยกลางที่ 3)

“...จากประสบการณ์บอกเราว่า ทำให้ชัดเจน รอบคอบ อย่างเรื่องบ้าน ที่ดิน ได้รับคำแนะนำจากเพื่อน ให้สำเนาโนนด และเขียนแสดงเจตนาว่ายกให้ใคร ลงลายมือชื่อกำกับ ให้ตรงกับพินัยกรรม เพื่อเป็นหลักฐานยันกัน...” (ผู้สูงอายุวัยกลางที่ 5)

สื่อเชิงวัฒนธรรม

สื่อเชิงวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นและมีผลตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อลดภาระของชีวิต ได้แก่ การแบ่งทรัพย์สินบางส่วนให้ลูก Death Cleaning สื่อกิจกรรมทางศาสนา การสร้างบุญกุศล การปฏิบัติธรรม การสวดภาวนา อธิษฐานต่อพระเจ้า การละหมาด การถือศีลอด การจัดการของสะสม ของรัก การเตรียมตำราความรู้ของตนเองหรือของตระกูลเป็นหนังสืองานศพ

“...พี่เก็บพระมาเยอะมากในระหว่างที่รับราชการ ทุกอย่างให้ลูกทั้งหมดแหละ ก็แล้วแต่เขาว่าจะเอาไปทำอะไร คือถ้าเราไปคิดแทนลูกข้างหน้านะ ตายตาไม่หลับหรอก (หัวเราะ)...ไม่คิดเสียดีกว่า” (ผู้สูงอายุวัยกลางที่ 6)

สื่อวัตถุ

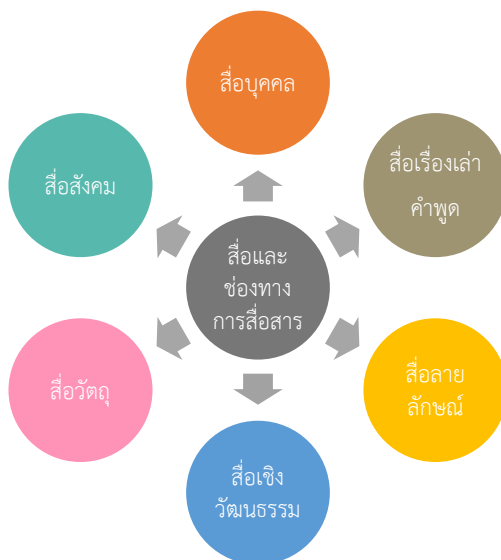
ผู้สูงอายุมีการจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้และสิ่งเกี่ยวกับบุคคลใกล้ชิด ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 5 เตรียมภาพตนเองใส่กรอบสำหรับตั้งในการบำเพ็ญกุศลงานศพและสิ่งเสียลูกไว้ ผู้สูงอายุวัยปลายที่ 3 จัดเตรียมเสื้อผ้า ผ้าห่อ หากตนเองเสียชีวิตเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับการจัดทำพิธี

สื่อสังคม

ผู้สูงอายุสื่อสารเรื่องของตนเองกับครอบครัว คนใกล้ชิด ทั้งในปัจจุบันหรือเล่าเรื่องอดีต ผ่านช่องทางสื่อสังคม (Social Media) แพลตฟอร์มเฟซบุ๊ก โดยต้องการบันทึกประวัติชีวิต (Life Histories) ตนเอง ส่งต่อเรื่องราวความทรงจำให้คนรุ่นหลัง (ผู้สูงอายุวัยกลางที่ 6) หรือเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะเพื่อเป็นวิทยาทาน (ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 3 และผู้สูงอายุวัยต้นที่ 7)

“...พี่ทำหนังสือตอนอายุ 40 ตอนนี่ 20 ปีผ่านมาแล้ว มองเห็นเทรนด์ของการสื่อสาร พี่ให้ความสำคัญกับหนังสือน้อยลง ตอนนี่เรื่องที่พี่เขียนเหมือนย่อความ คนอ่านแล้วรู้สึกว่างานเขียนของเรามีสาระบางอย่าง...”

ตอนนี้พี่มีบัญชีเฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ทวิตเตอร์ ฟินเทอเรสอยู่ พี่ไม่คิดว่าบัญชีเฟซบุ๊กพี่จะตาย ลูกรู้รหัสบัญชี ถ้าเราไม่อยู่แล้ว เขาอาจจะโพสต์แทนเรา หรือช่วยแฮกโพสต์เดิม ทำให้บัญชียังคงเคลื่อนไหว...” (ผู้สูงอายุวัยต้นที่ 7)



แผนภาพที่ 2 สื่อและช่องทางการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ

สรุปและอภิปรายผล

ความตายเป็นหัวข้อเรื่องต้องห้ามที่คนในสังคมไม่เอานึกถึง เอ่ยถึง ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่าความตายเป็นเรื่องอัปมงคล ความรู้สึกไม่เอานึกจากโลกนี้ไป ไม่เอานึกสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก คำว่าตายเป็นคำที่ต้องห้าม (Taboo) ในวัฒนธรรมทั้งตะวันตกและตะวันออก แม้ว่าในปัจจุบันด้วยสภาพสังคมผู้สูงอายุและความจำเป็นในการจัดการชีวิตระยะท้ายของผู้สูงอายุ การพูดเรื่องความตายเริ่มเป็นประเด็นวาระที่สังคมและผู้สูงอายุเกิดความตระหนักว่าต้องวางแผนและจัดการตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ สังคมประเทศญี่ปุ่น เกิดวัฒนธรรม “ซูคิทัส” การสื่อสารด้วย Ending Note สหรัฐอเมริกามีกฎหมายว่าผู้สูงอายุที่จะเข้าอยู่ในบ้านพักผู้สูงอายุต้องจัดทำเอกสาร Advance Directives

งานวิจัยการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุนี้นี้ ศึกษาการเตรียมตัวตายในมิติการสื่อสาร ผู้สูงอายุในฐานะผู้ส่งสาร ผู้กระทำการคิด วางแผน และมีปฏิสัมพันธ์ ทำการสื่อสารในระดับต่าง ๆ เริ่มต้นจากการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในกลุ่มย่อย และการสื่อสารสาธารณะ

ผู้สูงอายุกรณีศึกษาให้ความหมายเรื่องความตายมา 5 ความหมาย คือ การไม่มีชีวิตอยู่ การเคลื่อนย้ายของจิต การเปลี่ยนภพตามพระประสงค์ของพระเจ้า การเดินทางครั้งใหม่-การเกิด และการพลัดพรากหรือถูกทำให้พลัดพรากจากที่เป็นอยู่

การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายเป็นการกระทำทางสังคม มูลเหตุสำคัญที่ผู้สูงอายุกรณีศึกษาเตรียมตัวตายมี 6 ประเด็น คือ ความศรัทธา ความเชื่อตามหลักศาสนาและปรัชญา การเรียนรู้ความตายจากประสบการณ์โดยตรงและประสบการณ์โดยอ้อม ความคิดวางแผนจัดการกับสิ่งที่ไม่แน่นอนในชีวิต ความต้องการส่งต่ออนุสรณ์ความทรงจำ ความคิดที่ไม่ต้องการให้เป็นภาระกับคนในครอบครัว และความคิดต้องการตอบแทนสัมพันธ์ภาพที่ดีกับญาติผู้ใกล้ชิด

เรื่องและเนื้อหาที่ผู้สูงอายุกรณีศึกษาสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตาย ข้อค้นพบจากงานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขอบเขต ขอบเขตแรกเป็นเรื่องที่ปฏิสัมพันธ์กับตนเอง ได้แก่ เรื่องความเชื่อทางศาสนา บทบาทผู้สูงอายุ และอัตลักษณ์บุคคลกับอัตลักษณ์ทางสังคม ขอบเขตที่สองเป็นเรื่องปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เรื่องที่สื่อสารมีทั้งช่วงระยะก่อนตาย ช่วงระหว่างตาย และการจัดการช่วงหลังความตาย ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละบุคคลเตรียมเรื่องและเนื้อหาที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากมูลเหตุใจ ความคิด ความเชื่อ ของผู้สูงอายุกับปฏิสัมพันธ์คนใกล้ชิด ข้อค้นพบงานวิจัยนี้แตกต่างจากข้อค้นพบของจิณท์จุฑา รอดพาล (2549) ที่ระบุว่า ผู้สูงอายุไทยพุทธมีการเตรียมตัว 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเตรียมจิตใจตนเอง เตรียมครอบครัว เตรียมทรัพย์สินสมบัติ และเตรียมทำบุญสะสมความดีแตกต่างจากงานวิจัยศึกษาเรื่องการเตรียมตัวตายของชาวสิงคโปร์ต่างเชื้อชาติ ชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับการปฏิบัติหรือเรื่องทางโลก ในขณะที่คนเชื้อสายมาเลย์และอินเดียให้ความสำคัญกับความเชื่อทางศาสนาและเรื่องทางจิตวิญญาณ (Mehta, 1999) และแตกต่างจากงานวิจัยเรื่องการเตรียมตัวตายวาระสุดท้ายของชาวญี่ปุ่นหรือซุคทสึซึ่งแบ่งการเตรียมตัวตายออกเป็น 3 ประเภท คือ การเตรียมตัวระยะท้ายที่เกี่ยวกับเงิน การเตรียมตัวระยะท้ายที่ไม่เกี่ยวกับเงิน และการเตรียมตัวภายหลังความตาย (Chan & Tang, 2022)

ในงานวิจัยนี้ ปัจจัยเรื่องศาสนาของผู้สูงอายุทำให้การสื่อสารภายในตนเองหรือการมีปฏิสัมพันธ์กับตนเองของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกัน ในขณะที่ชาวพุทธเน้นเรื่องมรณสติ การมีสติเพื่อให้จิตสุดท้ายออกเดินทางไปสู่สุคติ แต่ชาวมุสลิมและชาวคริสต์ให้ความสำคัญกับการสื่อสารอธิษฐานต่อพระเจ้า การปฏิบัติตนเป็นคนดี ให้พระเจ้ารับไปอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามศาสนาไม่ใช่เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้สูงอายุที่สื่อสารเตรียมตัวตายทุกคน ผู้สูงอายุที่ไม่นับถือศาสนาต้องการจัดการยุติชีวิตตนเองเมื่อถึงเวลาหากกฎหมายเอื้อให้ทำ ผู้สูงอายุหลายคนสื่อสารการเตรียมตัวตายโดยเน้นเรื่องทางโลก คือ การส่งต่อมรดกทรัพย์สิน และกล่าวถึงศาสนาเฉพาะเรื่องพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลในทางจัดการงานศพ

มูลเหตุใจหนึ่งที่น่าสนใจของผู้สูงอายุในการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตาย คือ ความคิดวางแผนจัดการกับสิ่งที่ไม่แน่นอนในชีวิต ซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทการเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นเสาหลักในการหาเลี้ยงคนในครอบครัวประการหนึ่ง กับความไม่แน่นอนของสุขภาพเมื่ออายุมากขึ้น ซึ่งผู้สูงอายุวัยต้นและวัยกลางที่เป็นโรคอยู่ตามลำพังและอยู่กับน้องที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกันให้ความสำคัญกับการวางแผนเตรียมเงินจำนวนมากเพียงพอสำหรับการอยู่ในภาวะทุพพลภาพ ช่วยตนเองไม่ได้ และสื่อสารกับคนใกล้ชิดว่าให้ส่งไปอยู่บ้านพักผู้สูงอายุ เป็นการวางแผนจัดการกับชีวิตระยะท้ายของตนเองตามมาตรฐานการดำรงชีพโดยไม่หวังพึ่งพาภาครัฐ มูลเหตุใจเรื่องความไม่แน่นอนในชีวิตนี้ ผู้สูงอายุเล่าถึงการเตรียมเงินให้เพียงพอกับตนเอง และการเตรียมทรัพย์สินให้คนในครอบครัว

สื่อและช่องทางการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อเรื่องเล่าและคำพูด สื่อลายลักษณ์ สื่อกิจกรรม สื่อวัตถุ และสื่อสังคม ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ สื่อและช่องทางการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายที่สำคัญที่สุด คือ สื่อบุคคล จุดเริ่มต้นความคิด คือ ตัวผู้สูงอายุเอง ประเด็นนี้สามารถเปรียบเทียบกับวัฒนธรรม “ซุคทสึ” ในญี่ปุ่นที่เริ่มต้นในปลายทศวรรษ 1980 จากการจัดการศพและงานศพ เป็นที่รู้จักและแพร่หลายในกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นเก๋าล้าน จนกลายเป็นค่านิยมของผู้สูงอายุญี่ปุ่นที่จะวางแผนจัดการชีวิตระยะท้ายด้วยตนเอง เนื่องจากไม่ต้องการเป็นภาระของคนในครอบครัวสำหรับสังคมไทยซึ่งกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดและการเกื้อหนุนทางสังคมจากคนรุ่นถัดไปลดลง การสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นเรื่องที่สำคัญทั้งระดับภาครัฐ ภาคประชาสังคม ผู้สูงอายุ และคนในสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) เนื่องจากการสื่อสารเพื่อการเตรียมตัวตายเป็นการสื่อสาร 2 ทาง ผู้ส่งสารเริ่มต้น คือ ผู้สูงอายุ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุเอง คือ การได้สื่อสารการเตรียมตัวในขอบเขตที่ตนเองต้องการ ประโยชน์ต่อคนในครอบครัว คือ การรู้ความต้องการและลดภาระการจัดการ ผู้สูงอายุแต่ละบทบาทและสถานภาพทางสังคม มีการเตรียมตัวที่แตกต่างกัน ในงานวิจัยต่อไปควรเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมระดับกลางมากขึ้น
- 2) ควรศึกษาการเตรียมตัวตายของผู้สูงอายุในสังคมไทยกลุ่มที่อยู่คนเดียว อยู่กับคู่ครองตามลำพัง อยู่กับพี่น้องที่เป็นผู้สูงอายุด้วยกันตามลำพังมากขึ้น
- 3) ควรมีงานวิจัยศึกษาผู้สูงอายุในฐานะผู้ส่งสาร วางแผนกระทำการ ในขณะที่มีชีวิตปกติมากขึ้น เพื่อที่จะได้นำข้อมูลผลการวิจัยมาวางแผนการจัดสวัสดิการและการแก้ไขปัญหาสังคมสูงอายุของไทย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] Aries, Philippe. (1983). *The hour of our death*. Translated from the French by Helen Weaver. Harmondsworth, Middlesex : Penguin Books, 1983.
- [2] Chan, C.K.L., M.K. (2009). Death preparation among the ethnic Chinese well-elderly in Singapore: an exploratory study. *Omega*, 60(3), 225-239. Retrieved from <http://ezproxy.car.chula.ac.th/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=mcdc&AN=20361723&site=eds-live>
- [3] Chan, H. H., & Thang, L. L. (2022). Active aging through later life and afterlife planning: Shūkatsu in a super-aged japan. *Social Sciences*, 11(1). <https://doi-org.chula.idm.oclc.org/10.3390/socsci11010003>.
- [4] Charon, Joel. (2004). *Symbolic interactionism : an introduction, an interpretation, an integration*. New Jersey : Pearson/Practice Hall.
- [5] Dorji, N.; Lapierre, S. (2022). Perception of death and preference for end-of-life care among Asian Buddhists living in Montreal, Canada. *Death Studies*, [s. l.], v.46, n.8, p.1933–1945. DOI 10.1080/07481187.2021.1872743.
- [6] Howarth, G. (2007). *Death and Dying: A Sociological Introduction*. United Kingdom, Europe: Polity Press.
- [7] Leming, M. R., & Dickinson, G. E. (1994). *Understanding dying, death, and bereavement* (3rd ed.): Harcourt Brace.
- [8] Leishman, J. L. (2009). *Perspectives on Death and Dying*. Keswick: M&K Update Ltd.
- [9] Liu, Y., & van Schalkwyk, G. J. (2019). Death preparation of Chinese rural elders. *Death Studies*, 43(4), 270-279. doi:10.1080/07481187.2018.1458760.
- [10] Moir, James. (2009). *Perspectives on Death and Dying*. Keswick: M&K Update Ltd.
- [11] Sudnow, D. (1967). *Passing on*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- [12] Walter, T. (2003). Historical and cultural variants on the good death. *BMJ*, 327(7408), 218.
doi:10.1136/bmj.327.7408.218.
- [13] Wong, P. T. P. (2008). Existential and spiritual issues in death attitudes (G. T. E. Adrian Tomer, Paul T.P. Wong Ed.). New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- [14] Zhang, W. (2020). Is Death Taboo for Older Chinese Immigrants? *Omega*, 30222820927883.
doi:10.1177/0030222820927883.
- [15] กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถิติประชากรทางทะเบียนราษฎร. สืบค้นออนไลน์ <https://www.dop.go.th/th/know/1> เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2567
- [16] กฤตินี ญัณฐดิษฐ์. (2558). *การตลาดเพื่อความสุข*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯธุรกิจ มีเดีย.
- [17] กฤตยา อาชวนิจกุล, และ วรชัย ทองไทย, บรรณาธิการ. (2549). *ประชากรของไทย ณ พ.ศ. 2549 ภาวะการตาย ภาพสะท้อนความมั่นคงของประชากร*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [18] กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด.
- [19] เกื้อ วงศ์บุญสิน และคณะ. (2565). *อนาคตประชากรไทย: ในวันที่การตายมากกว่าการเกิด*. ข่าวสารและความรู้จากเว็บไซต์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <https://www.chula.ac.th/highlight/79067/> สืบค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2567
- [20] จิตินันท์ วัฒนิน. (2566). “Social Death” ความตายทางสังคม: ความตายที่เกิดขึ้นได้ตลอดช่วงชีวิต. บทความจาก เว็บไซต์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/555>
- [21] นันทนา วงษ์ไทย. (2562). *อรรถศาสตร์ปริชานเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: บริษัท เวอร์ค ออล พรินท์ จำกัด.
- [22] ประสิทธิ์ กุลบุญญา. (2563). *วิธีการเผชิญความตายและรูปแบบการเตรียมตัวตายสำหรับผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา*. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 10 (ตุลาคม 2563).
- [23] พระครูอรุณจริยานุวัตร. (2564). *การเตรียมตัวตายตามแนวพระพุทธศาสนา*. วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์, 8(1), 55-65.
- [24] เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์. (2560). *ความตายในหลากหลายมิติวัฒนธรรม*. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- [25] ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร. (2547). *ทฤษฎีและพฤติกรรมการณ์สื่อสาร*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- [26] ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์. (2561). “บ้าน” สุดท้ายของชีวิต มุมมองเชิงสังคมวิทยาต่อการบริหารคุณภาพชีวิตระยะสุดท้าย ฉบับปรับปรุง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- [27] ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์. (2566). *ความหมายแห่งความตาย*. ชุดความรู้สังคมวิทยาการตาย ความตาย และการจัดการหลังความตาย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัท กู๊ดเฮด พรินท์ติ้ง แอนด์แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- [28] มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2566). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2566*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [29] สุภากร จันทวานิช. (2559). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [30] เอกภพ สิทธิวรรณธนะ. (2556). *มิติทางวัฒนธรรมของความตายในโรงพยาบาลสมัยใหม่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสังคมศาสตร์ การแพทย์และสาธารณสุข. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.



ภาคผนวก

แบบสอบถามชนิดมีโครงสร้าง และแบบปลายเปิด

เครื่องมือ แบบที่ 1

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างเรื่อง

การสื่อสารเพื่อเตรียมตัวสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพกรณีศึกษา

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการสำรวจข้อมูลเรื่องการสื่อสารเรื่องความตาย การตายดี การเตรียมตัวสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจผู้สูงอายุไทยที่มีศักยภาพ (Active Aging) ว่ามีพฤติกรรมการสื่อสาร การแสวงหาข่าวสารเรื่องดังกล่าวอย่างไร

การวิจัยนี้ ได้รับการตรวจสอบและอนุญาตให้ดำเนินการจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 : ข้อมูลบุคคล

1-1 ชื่อ นามสกุล

1-2 เพศ

() ชาย () หญิง () อื่น ๆ

1-3 อายุ ปี

1-4 สถานภาพสมรส

() โสด () สมรสมีบุตร คน

() สมรสไม่มีบุตร () หม้าย หย่าร้าง

() หม้าย คู่ชีวิตเสียชีวิตแล้ว () แยกกันอยู่

() อื่น ๆ ระบุ.....

1-5 ศาสนาที่นับถือ

() พุทธศาสนา () ศาสนาคริสต์

() ศาสนาอิสลาม () ศาสนาอื่น ระบุ.....

() ไม่นับถือศาสนา

1-6 ประวัติการศึกษา

1-7 การทำงานในปัจจุบัน (ทำ หรือ ไม่ทำ ทำอะไร ใช้เวลาอย่างไรในรอบสัปดาห์)

.....

1-8 ท่านมีโรคประจำตัว หรือมีปัญหาสุขภาพหรือไม่

1-8.1 ☐ ไม่มีโรคประจำตัว

1-8.2 ☐ มีโรคประจำตัว



เลขที่โครงการ.....	0.2.8.1.6.3
วันที่รับรอง.....	20 พ.ค. 2563
วันหมดอายุ.....	1.9 พ.ค. 2564



() โรคเมะเร็งต่าง ๆ	() โรคหลอดเลือดสมองและหัวใจ
() โรคเบาหวาน	() โรคความดันโลหิตสูง
() โรคอ้วนลงพุง	() โรคกระดูก / ข้อ
() โรคไมเกรน / ปวดศีรษะ	() โรคภูมิแพ้
() อื่น ๆ ระบุ.....	

1-9 ลักษณะครอบครัว

() อยู่ตามลำพังคนเดียว	() อยู่กับคู่สมรส
() อยู่กับลูกหลาน	() อยู่กับญาติพี่น้อง
() อื่น ๆ ระบุ.....	

ตอนที่ 2 : ความหมาย และการสื่อสารเรื่องความตาย

2-1 ขอให้ท่านให้ความหมายเรื่องความตาย (ตามทัศนะของท่าน)

2.2 มูลเหตุใจ / หลักวิธีคิด ที่ทำให้ท่านวางแผนสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิต

ตอนที่ 3 : พฤติกรรมการสื่อสารเรื่องการเตรียมตัวสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิต

3-1 ตามปกติท่านพูดคุยเรื่องความตายไหม กับใคร อย่างไร.....

3-2 ท่านเริ่มต้นคิดเรื่องการเตรียมตัวสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิตตั้งแต่เมื่อใด และเริ่มดำเนินการเมื่อใด.....

3-3 ขอให้ท่านเล่าเรื่องการเตรียมตัวสำหรับวาระสุดท้ายของชีวิตของท่านว่า ท่านทำอะไรบ้าง

..... ท่านใช้ หรือจัดทำสื่ออะไรบ้าง

3-4 ท่านคิดว่า ท่านมีความพร้อมสำหรับวาระสุดท้ายหรือยัง เหตุผล.....



เลขที่โครงการ..... 0 2 8 / 6 3
วันที่รับรอง..... 2 0 พ.ค. 2563
วันหมดอายุ..... 1 9 พ.ค. 2564



การรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุไทยในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 (Health treatment utilization among Thai elderly before and amid the COVID-19 pandemic)

โดย

ฉัตรชัย เพ็งจันทร์¹ และนพวรรณ พจน์พิศุทธิพงศ์²

Chatchai Pengchan³ and Noppawan Photphisutthiphong⁴

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

² อาจารย์ประจำ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

³ PhD candidate in Demography, College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok 10330

⁴ Lecturer, College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok 10330

* Corresponding author: E-mail address: 6381002051@student.chula.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ารับบริการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยและค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยสูงอายุต้องจ่ายเอง ในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 โดยใช้ข้อมูลระดับย่อยของโครงการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2562 และ 2564 การวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ส่วนคือ การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วย และการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยสูงอายุต้องจ่ายเอง

ผลการศึกษาในส่วนที่หนึ่งด้วยวิธี Multinomial logistic regression โดยกำหนดให้กลุ่มของผู้สูงอายุที่ป่วยและไม่รักษาเป็นกลุ่มอ้างอิง พบว่า ในระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 ผู้สูงอายุหญิงมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลน้อยกว่าผู้สูงอายุชาย ผู้สูงอายุวัยตอนกลางและผู้สูงอายุวัยตอนปลายมีโอกาสเลือกไปรักษาพยาบาลน้อยกว่าผู้สูงอายุวัยตอนต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุหญิงรวมถึงผู้สูงอายุวัยตอนกลางกับผู้สูงอายุวัยตอนปลายเป็นกลุ่มเปราะบางที่ควรได้รับการดูแลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เป็นสถานการณ์ฉุกเฉินทางด้านสาธารณสุข ทั้งนี้การมียานพาหนะในครัวเรือนจะเพิ่มโอกาสในการเลือกไปรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุทั้งในช่วงก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความสะดวกในการเดินทางไปสถานพยาบาลของผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาในส่วนที่สองด้วยวิธี Tobit model พบว่า ในช่วงระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 ผู้สูงอายุหญิงที่เจ็บป่วยและไปรักษาที่สถานพยาบาลจะมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายเองน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุชาย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครจะมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายเองน้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในพื้นที่ภาคกลาง แต่ผู้สูงอายุที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้จะมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายเองมากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในพื้นที่ภาคกลาง สำหรับผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวจะมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายเองเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีโรคประจำตัว ทั้งนี้กลุ่มผู้สูงอายุที่มีสิทธิในการรักษาของข้าราชการ และผู้สูงอายุที่เข้ารับการรักษาในสถานพยาบาลของรัฐจะมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายเองลดลงในช่วงก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

คำสำคัญ: การรักษาพยาบาล, โควิด-19, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research aims to examine the determinants influencing the utilization of medical care services by the elderly and the associated out-of-pocket expenditures incurred during the period before and throughout the progression of the COVID-19 pandemic. Employing microdata from the Health and Welfare Survey Project for the years 2019 and 2021, the analytical framework is twofold: the first part investigates the variables influencing the healthcare decision-making process among older persons with illnesses; the second part delves into the determinants governing the out-of-pocket medical expenses borne by elderly patients.

The findings of the first part, which employed Multinomial Logistic Regression with the cohort of ailing yet untreated seniors as the referential baseline, revealed a notable disparity during the COVID-19 pandemic: female elders exhibited a lower propensity for hospital treatment compared to their male counterparts. Furthermore, individuals in the middle-old and oldest-old age groups demonstrated a reduced inclination towards medical intervention relative to the young-old group. This underscores the heightened vulnerability of elderly women and those in advanced age brackets, necessitating augmented care amidst public health crises. Additionally, the presence of a vehicle in the household emerged as a significant facilitator, increasing the likelihood of the elderly pursuing medical attention amid illness, both prior to and during the COVID-19 pandemic. This highlights the pivotal role of logistical accessibility to healthcare establishments for older persons.

The findings of the second part, which utilized the Tobit model method, revealed that during the COVID-19 pandemic, elderly females who sought hospital treatment incurred lower out-of-pocket expenses compared to their male counterparts. Additionally, elderly residents of Bangkok experienced lower out-of-pocket expenses than those residing in the central region. In contrast, elderly individuals living in the northeast and southern regions faced higher out-of-pocket expenses than those in the central region. Among older persons with chronic diseases, out-of-pocket expenses were higher compared to those without chronic conditions. Notably, elderly individuals entitled to the Civil Servant Medical Benefits Scheme, as well as those receiving care in public health facilities, incurred lower out-of-pocket costs, both prior to and during the COVID-19 pandemic.

Keywords: COVID-19, elderly, medical treatment

การรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุไทยในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

(Health treatment utilization among Thai elderly before and amid the COVID-19 pandemic)

บทนำ

ปัจจุบันไทยได้เป็นสังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์แล้ว จากการที่มีอัตราการเจริญพันธุ์ลดลงอย่างต่อเนื่อง และประชากรมีอายุยืนยาวขึ้นจากการมีเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ดี ทำให้ประชากรไทยมีอายุสูงขึ้น การเพิ่มผู้สูงอายุมีผลต่อโครงสร้างประชากรและการให้บริการสุขภาพ เนื่องจากผู้สูงอายุมีความต้องการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้น การที่ประเทศไทยมีสัดส่วนและจำนวนประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น การกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ต้องมีความหลากหลายเพื่อครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ การให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีการใช้ชีวิตเชิงบวก เช่น จัดให้มีอุปกรณ์ เครื่องช่วยเหลือนต่างๆ และปรับปรุงสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ทางกายภาพให้ผู้สูงอายุยังคงสามารถเคลื่อนไหวได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยลดระยะเวลาที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาการดูแลโดยผู้อื่น ในขณะเดียวกันรัฐบาลควรตระหนักถึงความรับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว หรือชุมชนที่ไม่สามารถให้การดูแลได้ โดยมีเป้าหมายเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนมากกว่าผู้อื่น เช่น ผู้ที่ยากจน ผู้สูงอายุวัยปลาย ผู้ที่มีความพิการ หรือผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว และผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพามากกว่าที่จะให้การช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุทุกคนเหมือนกันทั้งหมด

สถานการณ์ด้านการสาธารณสุขไทย ประเทศไทยมีการพัฒนาระบบการรักษาพยาบาลอย่างต่อเนื่อง โดยเสนอทางเลือกการรักษาที่มากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการแพทย์ได้อย่างเหมาะสม เทคโนโลยีทางการแพทย์และบุคลากรของประเทศมีความทัดเทียมกับมาตรฐานสากล ส่งเสริมให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพขยายองค์ความรู้ทั้งในและต่างประเทศ ระบบประกันสุขภาพของไทยมีแนวคิดการบริการสาธารณสุขของประเทศไทยมีพื้นฐานมาจากการแข่งขันในตลาดเสรี เป้าหมายคือการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพที่จำเป็นอย่างเป็นระบบประกันสุขภาพหลักที่ใช้ในประเทศไทยและอยู่ในความดูแลของภาครัฐมี 3 ระบบหลัก ซึ่งประกอบด้วย

- 1) สิทธิในการรักษาพยาบาลของข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / พนักงานของรัฐในองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น โดยมีกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง รับผิดชอบดำเนินการตามกฎหมาย ครอบคลุมถึงตัวบุคคลและสมาชิกในครอบครัว เข้าถึงการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลรัฐในกรอบของกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามสิทธิสวัสดิการรักษายาบาลของข้าราชการ

- 2) สิทธิในการรักษาพยาบาลของผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม ผู้ประกันตนได้รับความคุ้มครองตามสิทธิที่สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลที่สำนักงานประกันสังคมเลือกให้ขึ้นทะเบียน โดยสำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมรับผิดชอบครอบคลุมค่ารักษายาบาลในระบบเบิกจ่ายได้

- 3) สิทธิของผู้ถือบัตรหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า เป็นสิทธิที่ครอบคลุมประชาชนไทยที่ไม่ได้รับสิทธิในการเข้ารับการรักษาตามสิทธิของข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / พนักงานของรัฐในองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่น และสิทธิในการรักษาพยาบาลของผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม ให้ได้รับบริการสาธารณสุข รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การตรวจวินิจฉัย การรักษาพยาบาล ตาม พ.ร.บ. หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 โดยมีสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ทำหน้าที่บริหารจัดการระบบเพื่อการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึง

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในปี 2564 Natthaprang Nittayasoot et al (2021) การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ “โควิด-19” ได้ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตทั่วโลก ผลกระทบของการดำเนินการตามมาตรการด้านสาธารณสุขและมาตรการทางสังคมในระดับต่างๆ ระหว่างประเทศ ทำให้มีผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยจำนวนมาก นับเป็นวิกฤตด้านสุขภาพที่รุนแรงอย่างยิ่ง Koravarn Yodmai et al (2021) การเสียชีวิตเกิดขึ้นทุกวัยแต่ส่วนใหญ่จะเกิดกับผู้สูงอายุ ต่อให้ไม่เกิดการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ผู้สูงอายุก็น่าจะต้องเสียชีวิตอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่เมื่อมีสถานการณ์ระบาดของโควิด-19 เกิดขึ้น เป็นเหมือนการซ้ำเติมให้ประชากรวัยผู้สูงอายุเสียชีวิตเร็วขึ้น การรักษาพยาบาล

ในช่วงที่มีการระบาดของโควิด-19 ได้รับผลกระทบอย่างมากจากความท้าทายที่เกิดจากไวรัสและความจำเป็นในการป้องกันการแพร่กระจาย การทำให้ประชากรไทยมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลและบริการสาธารณสุขที่จำเป็นได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง ทั้งในสถานการณ์ด้านสุขภาพยามปกติและภาวะที่เกิดวิกฤตฉุกเฉินด้านสุขภาพที่รุนแรงในอนาคต รัฐบาลมีหน้าที่ดูแลประชาชนให้เข้าถึงการรักษาและบริการสาธารณสุขในกรณีโควิด-19 ที่จำเป็น โดยทำให้ประชากรไทยไม่มีปัญหาด้านภาระค่าใช้จ่ายเป็นอุปสรรคในการเข้ารับการรักษาพยาบาล ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้ดียิ่งขึ้น

การใช้บริการสุขภาพ/รักษาพยาบาล ในช่วงวิกฤตการระบาดของโรคโควิด-19 คมสันท์ ฐานะโชติพันธุ์ (2565) ได้สรุปไว้ว่า การบริหารระบบการรักษาพยาบาลของไทยได้เผชิญปัญหาและความท้าทายในการบริการทางการแพทย์ เช่น สถานพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์มีไม่เพียงพอ ขาดอุปกรณ์ในการดูแลรักษา ผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือในการรักษา ปัญหาความไม่ไว้วางใจในวัคซีนและการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่ไม่เท่าเทียมกัน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเปราะบางโดยเฉพาะผู้พิการทางสายตา จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่ยุคดิจิทัลใหม่ ได้รับผลกระทบต่อกิจกรรมประจำวัน การจ้างงาน และมีความเครียดสะสม อย่างไรก็ตามการตอบสนองของรัฐบาลต่อผลกระทบของโควิด-19 ต่อกลุ่มผู้พิการทางสายตานั้น ยังขาดระบบรองรับข้อจำกัดของผู้พิการทางสายตา มีรูปแบบหรือช่องทางการสื่อสารที่ไม่เหมาะสม รัฐควรมีมาตรการการดูแลเพื่อครอบคลุมการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบปัญหาบุคลากรขาดความรู้ในการปฏิบัติงาน และขาดการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับประสบการณ์บุคลากรทางการแพทย์ด้านหน้า ที่ต้องเผชิญกับความเครียดและความกลัวในการบริหารจัดการสถานการณ์ที่ค่อนข้างยากในการดูแลผู้ป่วยและบริหารจัดการชีวิตส่วนตัว ตามการศึกษาของพัชรินทร์ เงินทอง (2565)

การศึกษาของ Charlotte M Roy et al (2021) ได้ชี้ให้เห็นว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 และมาตรการในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการให้บริการและการใช้บริการสาธารณสุขทั่วโลก พบว่าการใช้บริการสาธารณสุขสำหรับโรคอื่นๆ นอกเหนือจากโควิด-19 ลดลง ผลกระทบร้ายแรงของโควิด-19 ต่อการดำรงชีวิตและเศรษฐกิจจะส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ด้านสุขภาพในอีกหลายปีข้างหน้า ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุขจะต้องให้ความสำคัญกับปัญหาเหล่านี้ พร้อมทั้งปรับตัวเมื่อมีความเป็นไปได้ และสนับสนุนแนวทางแก้ไขที่ยั่งยืนและเสมอภาคในนามของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคระบาดมากที่สุด การศึกษาในอนาคตควรมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมความเท่าเทียมด้านสุขภาพและการปรับปรุงระบบสาธารณสุข โดยศึกษาข้อมูลเชิงลึกที่อาจนำไปใช้โดยผู้นำด้านสุขภาพในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ประเด็นด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากสุขภาพจะมีการเสื่อมถอยและมีโอกาสเจ็บป่วยง่ายขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น การมีสุขภาพดีจะช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุได้ และทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งนี้เมื่อผู้สูงอายุมีการเจ็บป่วย ก็อาจมีทางเลือกที่แตกต่างกันตั้งแต่การไม่รักษา ซื้อยามาทานเอง และไปรับการรักษาที่สถานพยาบาล ในกรณีที่มีการรักษาพยาบาลเกิดขึ้น ก็อาจจะมีค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ตามมาได้ และด้วยในช่วงเวลาที่ผ่านมามีคือ ในปี 2564 ที่ยังคงมีสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 อยู่และเป็นช่วงเวลาที่มีการควบคุมโรคทางสาธารณสุข จึงเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุอาจมีการตัดสินใจเลือกเมื่อเจ็บป่วยภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างไปจากช่วงเวลาก่อนเกิดทางสาธารณสุขได้ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทางเลือกในการรักษาของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วย รวมถึงปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายในการรักษาที่ผู้ป่วยสูงอายุต้องจ่ายด้วย โดยศึกษาสองช่วงเวลาคือ ในปี 2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนเกิดทางสาธารณสุข และในปี 2564 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สถานการณ์การระบาดของโควิด-19

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

Grossman (1972) เสนอทฤษฎีความต้องการมีสุขภาพดีของบุคคล (The Demand for Health) โดยอธิบายว่า ผู้คนใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและเวลาเพื่อให้มีสุขภาพที่ดี ทฤษฎีนี้มองว่าการตัดสินใจด้านการดูแลสุขภาพเป็นการลงทุนด้านสุขภาพ โดยความต้องการด้านการดูแลสุขภาพแตกต่างจากสินค้าหรือบริการอื่นๆ การดูแลสุขภาพถือเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการมีสุขภาพที่ดีหรือการฟื้นตัวจากการเจ็บป่วย บุคคลยินดีจ่ายเงินเพื่อการลงทุนด้านสุขภาพเมื่อต้องการการรักษาพยาบาล ทฤษฎีสรุปปัจจัยสามประการที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจด้านการดูแลสุขภาพ ได้แก่ ปัจจัยด้านสุขภาพ ปัจจัยรายได้ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมและความรู้ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบท่อกระบวนกรตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนด้านสุขภาพ โดยความสำคัญจะแตกต่างกันไปตามประชากรและสภาพสังคมที่แตกต่างกัน Grossman ยังได้พัฒนาแบบจำลองเพื่อศึกษาอุปสงค์ต่อการมีสุขภาพดีของบุคคล รวมถึงความเต็มใจที่จะจ่ายค่าบริการด้านสุขภาพเพื่อตนเอง แบบจำลองนี้ตรวจสอบปัจจัยต่างๆ ที่กำหนดวัตถุประสงค์เหล่านี้ เช่น ความต้องการบริการด้านสุขภาพ และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพเพื่อปรับปรุงหรือฟื้นตัวจากการเจ็บป่วย คล้ายกับความต้องการของผู้บริโภคสำหรับสินค้าซึ่งการบริโภคนำไปสู่ความพึงพอใจที่เพิ่มขึ้น ในแบบจำลองของ Grossman บุคคลเริ่มต้นด้วยการมีสุขภาพที่ดี แต่เมื่อเวลาผ่านไป สุขภาพก็แย่ลงเนื่องจากการเจ็บป่วยและวัยชรา ในช่วงเวลานี้ ผู้คนใช้จ่ายเงินกับบริการด้านสุขภาพหรือการรักษาพยาบาลเพื่อปรับปรุงสุขภาพของตนเอง หากบุคคลปล่อยให้สุขภาพของตนเองถดถอยลงอย่างมาก อาจถึงแก่ชีวิตได้ รวมถึงการสิ้นสุดอายุขัยด้วย เช่นเดียวกับการศึกษาของ กมลพร นิรารัตน์ (2560) ที่ทำการศึกษปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พบว่าระดับการเข้าถึงบริการสุขภาพ 5 ด้าน ของกลุ่มตัวอย่างนั้นอยู่ในเกณฑ์มาก ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการเข้าถึงบริการสุขภาพ ความสามารถในการจ่ายค่าบริการ รายได้และการรับรู้ประกันสุขภาพ

Meemon and Paek (2020) ทำการศึกษาความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมและความสัมพันธ์กับความต้องการด้านสุขภาพที่ไม่ได้รับการตอบสนองของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังในประเทศไทย พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้อยู่คนเดียว และมีความต้องการด้านสุขภาพที่ไม่ได้รับการตอบสนองสูง มีแนวโน้มเป็นผู้มีรายได้น้อย ผู้ที่อยู่คนเดียวมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ และอยู่กับครอบครัวเดียวมีรายได้ต่ำกว่าครอบครัวหลายครัว และยังพบว่าประเภทที่อยู่คนเดียวและรายได้เป็นตัวกำหนดสำคัญสำหรับความต้องการด้านสุขภาพที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง เช่นเดียวกับการศึกษาของ Yiengprugsawan et al. (2009) ทำการศึกษาความไม่เท่าเทียมกันในด้านสุขภาพของประชากรในกลุ่มประชากรที่มีรายได้ปานกลาง โดยมุ่งเน้นไปที่ประเภทของผลลัพธ์ด้านสุขภาพโดยรวม เช่น อัตราการตาย ผลลัพธ์ด้านสุขภาพเฉพาะโรคด้วยการใช้ข้อมูลการสำรวจสุขภาพและสวัสดิการแห่งชาติ พ.ศ. 2546 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำกับโรคต่าง ๆ เช่น มาลาเรีย คอพอก นิวโมโต และวัณโรค เกิดจากระดับความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มสูงขึ้น อายุที่เพิ่มขึ้น ระดับการศึกษาต่ำ และการอาศัยอยู่ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและชนบทภาคเหนือของประเทศไทย

ประชากรทุกคนต้องการมีสุขภาพแข็งแรงและปลอดภัยจากโรค นอกจากเป็นส่วนสำคัญของสังคมและประเทศแล้ว ยังเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า การส่งเสริมสุขภาพดีไม่เพียงแต่เริ่มต้นจากตัวเอง ยังต้องการความร่วมมือจากครอบครัวและชุมชน เพื่อสร้างสุขภาพที่ดีและยั่งยืนให้กับทุกคนในทุกวัย ณ ที่นี้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามเป้าหมายขององค์การ

สหประชาชาติใน SDG 3: Good Health and Well-being ถือเป็นสิ่งสำคัญ ผู้สูงอายุเป็นอีกหนึ่งกลุ่มเปราะบางทางด้านร่างกาย คือมีโรคเรื้อรังมาก ภูมิคุ้มกันต่ำ ทำให้มีโอกาสเสี่ยงติดเชื้อโควิด-19 ได้ง่าย และอาจมีอาการรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้ ในด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุก็ประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำงานที่มีการระบาดของโควิด-19 มากขึ้น รายได้จากการทำงานหรือจากบุตรมีสัดส่วนลดลง และด้านจิตใจ ที่มีความเครียด วิตกกังวลง่าย โดยงานวิจัยพบว่าส่วนใหญ่มีภาวะซึมเศร้ารุนแรง เครียด และวิตกกังวล ดังนั้นการปฏิบัติตัวเพื่อลดความเครียดและความวิตกกังวลในผู้สูงอายุในช่วงที่มีการระบาดของโควิด-19 จึงมีความสำคัญมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง (ค่าใช้จ่ายที่ไม่อยู่ในหลักประกันสุขภาพ) ในช่วงเวลา ก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

นิยามศัพท์

1. การรักษาพยาบาล หมายถึง โอกาสและความสามารถของบุคคลในการได้รับและใช้บริการด้านสุขภาพเมื่อจำเป็น การเข้าถึงการรักษาพยาบาลเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุคคลที่ได้รับการดูแลทางการแพทย์ บริการป้องกัน และการรักษาความเจ็บป่วยหรือการบาดเจ็บในเวลาที่เหมาะสมและทันที่
2. ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ในการศึกษาจะหมายถึงค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับบริการทางการแพทย์หรือหัตถการที่ไม่รวมอยู่ในความคุ้มครอง โดยทั่วไปค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นความรับผิดชอบของบุคคลที่รับการรักษา ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง
3. ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 คือ ช่วงเวลาก่อนเกิดและแพร่ระบาดของโควิด-19 กรอบเวลาที่ใช้ในการศึกษานี้จะหมายถึงช่วงก่อนปี 2562
4. ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 คือ ช่วงเวลาเกิดและมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 และส่งผลกระทบต่อชุมชนทั่วโลก กรอบเวลาที่ใช้การศึกษานี้จะหมายถึงช่วงปี 2564

ระเบียบวิธีการวิจัย

แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ โดยเป็นข้อมูลระดับย่อยจากโครงการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2562 และ 2564 ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในการศึกษาจะใช้ข้อมูลส่วนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ การศึกษา ส่วนที่ 2 หลักประกันด้านสุขภาพ (สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล) และส่วนที่ 3 การเจ็บป่วยและการไปรับบริการสาธารณสุข

เจ้าหน้าที่ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์จากครัวเรือนตัวอย่างครบทุกจังหวัดทั่วประเทศ ระหว่างเดือนมีนาคม โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนตัวอย่าง โดยมีแบบแผนการเลือกตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบ Stratified Two – Stage Sampling โดยมีจังหวัดเป็นสตรัทัม และในเขตเทศบาลกับนอกเขตเทศบาล เป็นสตรัทัมย่อยในการเลือกตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง (primary sampling stage) สำหรับการเลือกตัวอย่างขั้นที่สอง (secondary sampling stage) ครัวเรือนส่วนบุคคลและสมาชิกในครัวเรือนกลุ่มบุคคลเป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สองโดยกำหนด 16 ครัวเรือนตัวอย่าง ต่อ EA สำหรับในเขตเทศบาล และกำหนด 12 ครัวเรือนตัวอย่าง ต่อ EA สำหรับนอกเขตเทศบาล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง	ไม่ป่วย	ทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย			
			ไม่ได้รับการรักษา	ซื้อยามากินเอง	ไปรักษาที่สถานพยาบาล	ค่าสูญหาย
ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19	25,013	17,895	456	1,113	5,535	14
ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19	26,658	19,494	442	982	5,269	471

จากข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่า ในปี 2562 มีจำนวนผู้สูงอายุไทย 11,136,059 คน และในปี 2564 มีจำนวนผู้สูงอายุไทย 12,126,016 คน ซึ่งการเก็บข้อมูลของครัวเรือนตัวอย่างในโครงการสำรวจอนามัยและสวัสดิการที่ได้พิจารณาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง ทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างของผู้สูงอายุในปี 2562 เท่ากับ 25,013 คน ป่วยใน 1 เดือนก่อนสัมภาษณ์ 7,118 คน ให้ข้อมูลครบถ้วนสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ 7,104 คน ข้อมูลที่หายไป จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 0.197 และขนาดกลุ่มตัวอย่างของผู้สูงอายุในปี 2564 เท่ากับ 26,658 คน ป่วยใน 1 เดือนก่อนสัมภาษณ์ 7,164 คน ให้ข้อมูลครบถ้วนสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ 6,693 คน ข้อมูลที่หายไป จำนวน 471 คน คิดเป็นร้อยละ 7.037

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ส่วน กล่าวคือ ในส่วนที่หนึ่งเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วย โดยใช้วิธี Multinomial logistic regression เนื่องจากตัวแปรตามเป็นตัวแปรที่มีมากกว่าสองทางเลือก ซึ่งในการศึกษานี้มีสามทางเลือกคือ ไม่ได้รับการรักษา ซื้อยามากินเอง และการไปรักษาที่สถานพยาบาล โดยมีตัวแปรอิสระ คือ เพศ กลุ่มอายุ ระดับการศึกษา สิทธิที่ใช้ในการรักษา เขตการปกครอง ภูมิภาคที่อาศัย รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน การมีโรคประจำตัว และการมียานพาหนะในครัวเรือน และในส่วนที่สองเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยสูงอายุต้องจ่ายเอง โดยใช้วิธี Tobit model เพื่อตรวจสอบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่ารักษาพยาบาลที่เกิดขึ้นจำกัดที่กำหนด และช่วยให้สามารถวิเคราะห์ทั้งความน่าจะเป็นของค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองที่เกิดขึ้น ค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะถูกตรวจสอบก็ต่อเมื่อมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดเท่านั้น หากค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเกณฑ์หรือเป็น 0 ค่าใช้จ่ายเหล่านั้นจะถูกบันทึกเป็นการสังเกตการณ์ตัดทอนแบบจำลองคำนึงถึงทั้งการสังเกตที่เซ็นเซอร์และการสังเกตที่ไม่ถูกเซ็นเซอร์เพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอธิบายและค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง โดยมีตัวแปรอิสระ คือ เพศ กลุ่มอายุ ระดับการศึกษา สิทธิที่ใช้ในการรักษา เขตการปกครอง ภูมิภาคที่อาศัย รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน การมีโรคประจำตัว การมียานพาหนะในครัวเรือน และสถานพยาบาล

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการศึกษาในกลุ่มประชากรผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยในสถานพยาบาล และการวิเคราะห์ข้อมูลช่วงก่อนและระหว่างการระบาดของโควิด-19 นั้นจะมีการวิเคราะห์ทั้งสองช่วงเวลา การวิเคราะห์ข้อมูลโครงการฯ นี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p < 0.05$) แล้วนำผลการศึกษาทั้งสองช่วงเวลามาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา



ผลการวิจัย

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างกับทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย

ปัจจัยส่วนบุคคล		ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19			ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19		
		ไม่ได้รักษา	ซื้อยามากินเอง	ไปรักษาที่สถานพยาบาล	ไม่ได้รักษา	ซื้อยามากินเอง	ไปรักษาที่สถานพยาบาล
เพศ	ชาย	264	648	3,184	218	534	2,990
	หญิง	192	465	2,351	224	448	2,279
กลุ่มอายุ	ผู้สูงอายุตอนต้น	237	652	2,781	204	549	2,722
	ผู้สูงอายุตอนกลาง	142	322	1,809	148	304	1,727
	ผู้สูงอายุตอนปลาย	77	139	945	90	129	820
ระดับการศึกษา	ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	394	949	4,743	384	834	4,423
	มัธยมศึกษา	33	90	403	26	73	385
	สายอาชีพ	6	24	11	11	23	117
	ปริญญาตรี	20	42	241	16	44	297
	ปริญญาโทหรือสูงกว่า	3	8	37	5	8	47
สิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา	หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	368	926	4,504	359	833	4,216
	ประกันสังคม	17	60	156	19	32	145
	ข้าราชการ	67	117	836	64	113	884
เขตการปกครอง	ในเขตเทศบาล	225	610	2,992	256	539	2,797
	นอกเขตเทศบาล	231	503	2,543	186	443	2,472
ภูมิภาคที่อาศัย	กรุงเทพมหานคร	8	66	225	19	56	205
	ภาคกลาง	100	302	1,632	108	295	1,349
	ภาคเหนือ	153	337	1,449	128	253	1,408
	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	129	288	1,521	118	243	1,537
	ภาคใต้	66	120	708	69	135	770
การมีโรคประจำตัว	ไม่มี	270	754	1,066	241	571	611
	มี	186	259	4,469	201	411	4,658
การมียานพาหนะในครัวเรือน	มี	241	500	2,766	205	454	2,574
	ไม่มี	215	613	2,769	237	528	2,695

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างด้วยสถิติเชิงพรรณนา ดังแสดงในตารางที่ 2 สรุปได้ ดังนี้

ในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 จากกลุ่มตัวอย่างพบว่า เกือบทุกตัวแปรของปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง เลือกที่จะไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมากที่สุด รองลงมาคือ ซื้อยามากินเอง และไม่ได้รักษาตามลำดับ ซึ่งแตกต่างจากตัวแปรระดับการศึกษาสายอาชีพ ที่เลือกซื้อยามากินเองเป็นอันดับแรก ไปรักษาที่สถานพยาบาล และไม่ได้รักษา ตามลำดับ



ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย

ทางเลือกการรักษาในสถานพยาบาล		ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของ ของโควิด-19		ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของ ของโควิด-19	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การรักษาในสถานพยาบาล	สถานพยาบาลเอกชน	709	12.81	301	5.71
	สถานพยาบาลรัฐ	4,826	87.19	4,968	94.29
รวม		5,535	100	5,269	100

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างด้วยสถิติเชิงพรรณนา ดังแสดงในตารางที่ 3 สรุปได้ ดังนี้

ในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 กลุ่มผู้ป่วยสูงอายุที่ไปรักษาที่สถานพยาบาล เลือกที่จะไปรักษาสถานพยาบาลรัฐมากกว่าสถานพยาบาลเอกชน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยแบบมัลติโนเมียลลอจิสติก และค่า Relative Risk Ratio (RRR) ระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

ทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย		ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19		ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19	
		Coefficient	RRR	Coefficient	RRR
ทางเลือกที่ 1 ไม่ได้รักษา (Base outcome)					
ทางเลือกที่ 2 ซื้อมากินเอง					
เพศ (เพศชายเป็นกลุ่มอ้างอิง)					
	หญิง	0.056 (0.1478)	1.058 (0.156)	-0.188 (0.117)	0.829 (0.097)
กลุ่มอายุ (ผู้สูงอายุตอนต้นเป็นกลุ่มอ้างอิง)					
	ผู้สูงอายุตอนกลาง	-0.134 (0.129)	0.874 (0.113)	-0.228 (0.132)	0.796 (0.105)
	ผู้สูงอายุตอนปลาย	-0.356* (0.166)	0.701* (0.117)	-0.558* (0.163)	0.573* (0.094)
ระดับการศึกษา (ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นกลุ่มอ้างอิง)					
	มัธยมศึกษา	-0.061 (0.227)	0.941 (0.213)	0.143 (0.250)	1.153 (0.289)
	สายอาชีพ	0.291 (0.479)	1.338 (0.641)	-0.072 (0.386)	0.931 (0.359)
	ปริญญาตรี	-0.304 (0.318)	0.738 (0.235)	0.135 (0.340)	1.145 (0.390)
	ปริญญาโทหรือสูงกว่า	-0.183 (0.716)	0.832 (0.596)	-0.491 (0.606)	0.612 (0.371)
สิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา (สิทธิ์ประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นกลุ่มอ้างอิง)					
	ประกันสังคม	-0.113 (0.293)	0.893 (0.262)	-0.612 (0.307)	0.542* (0.166)
	ข้าราชการ	-0.487 (0.193)	0.615 (0.119)	-0.478 (0.198)	0.620* (0.123)



ทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย	ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19		ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19	
	Coefficient	RRR	Coefficient	RRR
เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาลเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
นอกเขตเทศบาล	-0.120 (0.116)	0.887 (0.103)	0.133 (0.122)	1.142 (0.139)
ภูมิภาคที่อาศัย (ภาคกลางเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
กรุงเทพมหานคร	0.779 (0.403)	2.178 (0.878)	0.007 (0.302)	1.007 (0.304)
ภาคเหนือ	-0.325* (0.156)	0.722* (0.112)	-0.312 (0.162)	0.732 (0.118)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.275 (0.165)	0.760 (117.419)	-0.254 (117.419)	0.776 (117.419)
ภาคใต้	-0.532* (117.419)	0.587* (0.125)	-0.373* (0.189)	0.689* (0.130)
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน				
รายได้เฉลี่ย	0.179* (0.083)	1.196* (0.100)	0.215* (0.084)	1.240* (0.104)
การมีโรคประจำตัว (กลุ่มไม่มีโรคประจำตัวเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
มี	-0.236 (0.156)	0.790 (0.123)	-0.146 (0.122)	0.864 (0.105)
การมียานพาหนะในครัวเรือน (กลุ่มไม่มียานพาหนะในครัวเรือนเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
มี	0.242* (0.117)	1.273* (0.150)	0.017 (0.120)	1.017 (0.122)
ทางเลือกที่ 3 ไปรักษาที่สถานพยาบาล เพศ (เพศชายเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
หญิง	0.036 (0.142)	1.037 (0.147)	-0.248 (0.105)	0.781* (0.082)
กลุ่มอายุ (ผู้สูงอายุตอนต้นเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
ผู้สูงอายุตอนกลาง	-0.063 (0.116)	0.939 (0.109)	-0.267 (0.119)	0.765* (0.091)
ผู้สูงอายุตอนปลาย	-0.209 (0.145)	0.811 (0.118)	-0.624 (0.143)	0.536* (0.076)
ระดับการศึกษา (ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
มัธยมศึกษา	-0.098 (0.206)	0.907 (0.186)	0.099 (0.228)	1.104 (0.252)
สายอาชีพ	0.119 (0.442)	1.126 (0.498)	-0.216 (0.343)	0.805 (0.276)
ปริญญาตรี	-0.135 (0.281)	0.874 (0.246)	0.291 (0.307)	1.338 (0.411)
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	-0.118 (0.653)	0.889 (0.580)	-0.378 (0.534)	0.685 (0.366)
สิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา (สิทธิ์ประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
ประกันสังคม	-0.261 (0.277)	0.770 (0.214)	-0.139 (0.274)	0.870 (0.238)
ข้าราชการ	-0.201 (0.167)	0.818 (0.137)	0.052 (0.172)	1.053 (0.181)
เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาลเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
นอกเขตเทศบาล	-0.122 (0.104)	0.885 (0.092)	0.306* (0.110)	1.358* (0.149)



ทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย	ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19		ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19	
	Coefficient	RRR	Coefficient	RRR
ภูมิภาคที่อาศัย (ภาคกลางเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
กรุงเทพมหานคร	0.408 (0.388)	1.504 (0.584)	-0.230 (0.279)	0.794 (0.221)
ภาคเหนือ	-0.440* (0.141)	0.644* (0.091)	-0.029 (0.146)	0.971 (0.142)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.092 (0.149)	0.912 (0.135)	0.391* (0.152)	1.478* (0.225)
ภาคใต้	-0.317 (0.172)	0.728 (0.125)	0.123 (0.170)	1.131 (0.192)
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน				
รายได้เฉลี่ย	0.078 (0.075)	1.081 (0.081)	0.050 (0.076)	1.051 (0.080)
การมีโรคประจำตัว (กลุ่มไม่มีโรคประจำตัวเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
มี	1.945* (0.138)	6.994* (0.964)	2.384* (0.111)	10.852* (1.208)
การมียานพาหนะในครัวเรือน (กลุ่มไม่มียานพาหนะในครัวเรือนเป็นกลุ่มอ้างอิง)				
มี	0.504* (0.106)	1.655* (0.175)	0.294* (0.108)	1.342* (0.145)
*is statistically significant at 0.05 level.	N = 7,038		N = 6,661	
	Likelihood Ratio (LR) Chi-Square = 1250.17		Likelihood Ratio (LR) Chi-Square = 1345.39	
	Prob > Chi2 = 0.0000		Prob > Chi2 = 0.0000	
	Pseudo R2 = 0.1345		Pseudo R2 = 0.1553	

ตัวเลขในวงเล็บ () แสดงค่า s.e.

ตารางที่ 4 แสดงผลการศึกษาทางเลือกในการรักษาเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 พบว่า

เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุพบว่า ผู้สูงอายุตอนปลายมีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 0.701 เท่า (Coefficient = -0.356, $p < 0.05$ และ RRR = 0.701, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และเท่ากับ 0.573 เท่า (Coefficient = -0.558, $p < 0.05$ และ RRR = 0.573, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 หากพิจารณาตามภูมิภาคที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่จะพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคเหนือและภาคใต้มีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 0.722 เท่า (Coefficient = -0.325, $p < 0.05$ และ RRR = 0.722, $p < 0.05$) และ 0.587 เท่า (Coefficient = -0.325, $p < 0.05$ และ RRR = 0.587, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคใต้มีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 0.689 เท่า (Coefficient = -0.373, $p < 0.05$ และ RRR = 0.689, $p < 0.05$) แต่เมื่อพิจารณาตามรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนพบว่า ระดับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่สูงขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยมากกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 1.196 เท่า (Coefficient = 0.179, $p < 0.05$ และ RRR = 1.196, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และเท่ากับ 1.240 เท่า (Coefficient = 0.215, $p < 0.05$ และ RRR = 1.240, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

เมื่อพิจารณาตามภูมิภาคที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่จะพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคเหนือมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 0.644 เท่า (Coefficient = -0.440, $p < 0.05$ และ RRR = 0.644, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 แต่ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมากกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 1.478 เท่า (Coefficient = 0.391, $p < 0.05$ และ RRR = 1.478, $p < 0.05$) หากพิจารณาการมีโรคประจำตัว ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว มีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมากกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 6.994 เท่า (Coefficient = 1.945, $p < 0.05$ และ RRR = 6.994, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และเท่ากับ 10.852 เท่า (Coefficient = 2.384, $p < 0.05$ และ RRR = 10.852, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 เมื่อพิจารณาการมียานพาหนะในครัวเรือน ผู้สูงอายุที่มียานพาหนะในครัวเรือนมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมากกว่าการเลือกไม่รับรักษาเท่ากับ 1.655 เท่า (Coefficient = 0.504, $p < 0.05$ และ RRR = 1.655, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และเท่ากับ 1.342 เท่า (Coefficient = 2.384, $p < 0.05$ และ RRR = 1.342, $p < 0.05$) สำหรับช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

ในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 พบว่า เมื่อพิจารณาตามการมียานพาหนะในครัวเรือน ผู้สูงอายุที่มียานพาหนะในครัวเรือนมีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยมากกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 1.273 เท่า (Coefficient = 0.242, $p < 0.05$ และ RRR = 1.273, $p < 0.05$)

ในช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 พบว่า เมื่อพิจารณาตามสิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา ผู้สูงอายุที่มีสิทธิ์ข้าราชการและประกันสังคมที่ใช้ในการรักษามีโอกาสเลือกซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 0.542 เท่า (Coefficient = -0.612, $p < 0.05$ และ RRR = 0.542, $p < 0.05$) และ 0.620 เท่า (Coefficient = -0.478, $p < 0.05$ และ RRR = 0.620, $p < 0.05$) เมื่อพิจารณาตามเพศพบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 0.781 เท่า (Coefficient = -0.248, $p < 0.05$ และ RRR = 0.781, $p < 0.05$) และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุพบว่า ผู้สูงอายุตอนกลางและตอนปลายมีโอกาสเลือกไปรักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าการเลือกไม่รับการรักษาเท่ากับ 0.765 เท่า (Coefficient = -0.267, $p < 0.05$ และ RRR = 0.765, $p < 0.05$) และ 0.536 เท่า (Coefficient = -0.624, $p < 0.05$ และ RRR = 0.536, $p < 0.05$)

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ Tobit model และ Marginal effects ระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองและตัวแปรอิสระในแบบจำลอง ในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

	ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19	ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19
ค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง	Coef.	Coef.
เพศ (เพศชายเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
หญิง	-90.603 (117.419)	-233.861* (178.397)
กลุ่มอายุ (กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
ผู้สูงอายุตอนกลาง	-34.711 (120.214)	69.760 (180.303)
ผู้สูงอายุตอนปลาย	-282.694 (167.669)	-73.631 (255.621)
ระดับการศึกษา (ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
มัธยมศึกษา	-166.275 (170.445)	114.035 (245.027)
สายอาชีพ	581.674* (282.261)	-66.467 (431.526)



ช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19		ช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19
ค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง	Coef.	Coef.
ปริญญาตรี	-216.593 (231.519)	50.951 (318.323)
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	1326.355* (434.930)	207.867 (691.825)
สิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา (สิทธิ์ประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
ประกันสังคม	-911.441* (253.789)	-458.227 (363.875)
ข้าราชการ	-618.060* (146.837)	-1250.200* (219.100)
เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาลเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
นอกเขตเทศบาล	74.704 (85.197)	-199.534 (130.978)
ภูมิภาคที่อาศัย (ภาคกลางเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
กรุงเทพมหานคร	-422.542 (221.564)	-869.534* (344.986)
ภาคเหนือ	-262.496* (113.785)	-539.512* (191.739)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-59.230 (114.182)	401.954* (172.927)
ภาคใต้	213.129 (131.785)	553.666* (192.967)
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน		
รายได้เฉลี่ย	222.824 (57.182)	493.121 (86.139)
การมีโรคประจำตัว (กลุ่มไม่มีโรคประจำตัวเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
มี	-58.934* (102.556)	142.290* (201.033)
การมียานพาหนะในครัวเรือน (กลุ่มไม่มียานพาหนะในครัวเรือนเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
มี	156.396 (85.681)	186.250 (128.640)
สถานพยาบาล (กลุ่มสถานพยาบาลเอกชนเป็นกลุ่มอ้างอิง)		
สถานพยาบาลรัฐ	-3081.454* (113.274)	-2692.732* (228.404)
*is statistically significant at 0.05 level.	N = 5,487	N = 5,241
	Likelihood Ratio (LR) Chi-Square = 1256.08	Likelihood Ratio (LR) Chi-Square = 263.77
	Prob > Chi2 = 0.0000	Prob > Chi2 = 0.0000
	Pseudo R2 = 0.0543	Pseudo R2 = 0.0193

ตัวเลขในวงเล็บ () แสดงค่า s.e.

ตารางที่ 5 แสดงผลการศึกษาค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุได้จ่ายเมื่อรับการรักษาที่สถานพยาบาลในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 พบว่า

ในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษา ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทหรือสูงกว่าและสายอาชีพ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับ

การศึกษาประณตศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นกลุ่มอ้างอิง 1,326.355 บาท และ 581.674 บาท ตามลำดับ หากพิจารณาตามสิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา ผู้สูงอายุที่ใช้สิทธิ์ประกันสังคมและข้าราชการในการรักษา จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ใช้ประกันสุขภาพถ้วนหน้าในการรักษาเป็นกลุ่มอ้างอิง 911.441 บาท และ 618.060 บาท ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคเหนือ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 262.496 บาท หากพิจารณาตามรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูง จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 222.824 บาท เมื่อพิจารณาตามสถานพยาบาลที่เข้าไปรักษา ผู้สูงอายุที่รักษาในสถานพยาบาลรัฐ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่รักษาในสถานพยาบาลเอกชนที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 3,081.454 บาท

ในช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 พบว่า เมื่อพิจารณาตามเพศพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิง จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 296.564 บาท หากพิจารณาตามสิทธิ์ที่ใช้ในการรักษา ผู้สูงอายุที่ใช้สิทธิ์ข้าราชการในการรักษา จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ใช้ประกันสุขภาพถ้วนหน้าในการรักษาเป็นกลุ่มอ้างอิง 1,250.200 บาท เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุพบว่า ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในกรุงเทพมหานครและภาคเหนือ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 869.534 บาท และ 539.512 บาท ตามลำดับ แต่ผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาที่สถานพยาบาลโดยเฉลี่ยสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีภูมิภาคที่อาศัยในภาคที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 553.666 บาท และ 401.954 บาท ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามสถานพยาบาล ผู้สูงอายุที่รักษาในสถานพยาบาลรัฐ จะมีค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองในการรักษาโดยเฉลี่ยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่รักษาในสถานพยาบาลเอกชนที่เป็นกลุ่มอ้างอิง 2,692.732 บาท

สรุปและอภิปรายผล

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุวัยปลาย ภาคใต้ และสิทธิการรักษาของข้าราชการ รายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน มีความสัมพันธ์กับการซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยเมื่อเทียบกับการไม่รักษา ทั้งในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 ซึ่งแตกต่างจากภาคเหนือ การมียานพาหนะในครัวเรือน มีความสัมพันธ์กับการซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยเมื่อเทียบกับการไม่รักษา ในช่วงเวลาก่อนที่มีการระบาดของโควิด-19 และสิทธิการรักษาของประกันสังคม มีความสัมพันธ์กับการซื้อยามากินเองเมื่อเจ็บป่วยเมื่อเทียบกับการไม่รักษา ในช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกของผู้สูงอายุเมื่อเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ พบว่า การมียานพาหนะในครัวเรือน และการมีโรคประจำตัวมีความสัมพันธ์กับการเข้ารับบริการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยในสถานพยาบาลเมื่อเทียบกับการไม่รักษา ทั้งในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 แต่การมีโรคประจำตัว มีความเสี่ยงลดลงในการเข้ารับบริการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยในสถานพยาบาลเมื่อเทียบกับการไม่รักษา ในช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 ซึ่งเป็นไปตามการศึกษาของ ธัญพร จรุงจิตร์ (2565) และ Charlotte M Roy et al (2021) ว่าด้วยการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 และมาตรการในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการให้บริการและการใช้บริการสาธารณสุขทั่วโลก มีการดูแลผู้ป่วยโดยการจัดสรรทรัพยากร เช่น อุปกรณ์ ยา และเวชภัณฑ์ และการพัฒนาบริการให้สามารถรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 โดยบุคลากรทางการแพทย์ติดต่อผู้ป่วยผ่านโทรศัพท์และวิดีโอ

จากการศึกษาพบว่า สิทธิการรักษาของข้าราชการ และโรงพยาบาลของรัฐ เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเอง ทั้งในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19 แต่ในช่วงเวลาระหว่างที่มีการระบาดของ

โควิด-19 พบว่ามีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายที่ผู้ป่วยต้องจ่ายเองเพิ่มเติมคือ ประชากรสูงวัยทุกภาค และรายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความต้องการมีสุขภาพดีของบุคคล ของ Grossman (1972) การตัดสินใจด้านการดูแลสุขภาพเป็นการลงทุนด้านสุขภาพ โดยความต้องการด้านการดูแลสุขภาพแตกต่างจากสินค้าหรือบริการอื่นๆ การดูแลสุขภาพถือเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการมีสุขภาพที่ดีหรือการฟื้นตัวจากการเจ็บป่วย บุคคลยินดีจ่ายเงินเพื่อการลงทุนด้านสุขภาพเมื่อต้องการการรักษาพยาบาล ซึ่งความต้องการบริการด้านสุขภาพ และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพเพื่อปรับปรุงหรือฟื้นตัวจากการเจ็บป่วย คล้ายกับความต้องการของผู้บริโภคสำหรับสินค้าซึ่งการบริโภคนำไปสู่ความพึงพอใจที่เพิ่มขึ้น และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ กมลพร นิรารัตน์ (2560) ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ คือ ความสามารถในการจ่ายค่าบริการ และรายได้ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ Meemon and Paek (2020) พบว่าผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่าผู้ที่ไม่ได้อยู่คนเดียว และมีความต้องการด้านสุขภาพที่ไม่ได้รับการตอบสนองสูง มีแนวโน้มเป็นผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความไม่เท่าเทียมกันด้านสุขภาพ ประชากรของ McCartney et al. (2013) ความไม่เท่าเทียมกันด้านสุขภาพคือความแตกต่างในสถานะสุขภาพหรือผลลัพธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เช่น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยเหล่านี้สามารถส่งผลโดยตรงต่อผลลัพธ์ด้านสุขภาพ ผ่านผลกระทบต่อพฤติกรรมส่วนบุคคล การสัมผัสกับปัจจัยเสี่ยงและการเข้าถึงบริการสุขภาพตลอดจนผลกระทบทางอ้อมผ่านผลกระทบต่อโอกาสทางสังคม และเศรษฐกิจและระดับความเครียดหรือคุณภาพการดูแล

ข้อเสนอแนะ

กลุ่มผู้สูงอายุหญิงและกลุ่มผู้สูงอายุวัยตอนกลางกับวัยตอนปลายเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางทางสาธารณสุขเนื่องจากพบว่ามีโอกาสเลือกไปรักษาเมื่อเจ็บป่วยน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุชายและผู้สูงอายุวัยตอนต้นโดยเฉพาะช่วงที่มีการควบคุมโรคทางสาธารณสุข จึงเป็นกลุ่มที่ภาครัฐควรให้การสนับสนุนที่เหมาะสมและการดูแลที่ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้เข้าถึงบริการได้ ให้ผู้สูงอายุสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีสุขภาพดีตามวัย

การมียานพาหนะของครัวเรือนจะเพิ่มโอกาสให้ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยไปรักษามากขึ้นซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความสะดวกในการเดินทางไปรักษา ดังนั้นควรมีการสนับสนุนการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกสบาย เช่น การจัดตั้งศูนย์การแพทย์สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีจำนวนผู้สูงอายุมาก หรือโปรแกรมบริการแพทย์ตามบ้านสำหรับผู้สูงอายุที่มีความจำเป็น การให้ความรู้ในการรักษาสุขภาพป้องกันเพื่อช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคและปัญหาสุขภาพในผู้สูงอายุ นโยบายที่ส่งเสริมการเข้าร่วมในโปรแกรมการคัดกรองและวัคซีนสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากมีผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การรักษาพยาบาลของประชากรไทยในช่วงเวลาก่อนและระหว่างที่มีการระบาดของโควิด-19”

เอกสารอ้างอิง

- Grossman, M. (1972) On the Concept of Health Capital and the Demand for Health. *Journal of Political Economy*, 80, 223-255. <http://dx.doi.org/10.1086/259880>
- McCartney, G., Collins, C., & Mackenzie, M. (2013). What (or who) causes health inequalities: theories, evidence and implications? *Health Policy*, 113(3), 221-227. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2013.05.021>



- Meemon, N., & Paek, S. C. (2020). Older Adults Living Alone in Thailand: Socioeconomic Inequality and Its Relation to Unmet Health Needs. *Asia-Pacific Social Science Review*, 20, 17-31.
- Nittayasoot N, Suphanchaimat R, Namwat C, Dejburum P, Tangcharoensathien V. Public health policies and health-care workers' response to the COVID-19 pandemic, Thailand. *Bull World Health Organ*. 2021 Apr 1;99(4):312-318. doi: 10.2471/BLT.20.275818. Epub 2021 Feb 1. PMID: 33953449; PMCID: PMC8085624.
- Roy CM, Bollman EB, Carson LM, Northrop AJ, Jackson EF, Moresky RT. Assessing the indirect effects of COVID-19 on healthcare delivery, utilization and health outcomes: a scoping review. *Eur J Public Health*. 2021 Jul 13;31(3):634-640. doi: 10.1093/eurpub/ckab047. PMID: 33755130; PMCID: PMC8083627.
- Yodmai K, Pechrapa K, Kittipichai W, Charupoonpol P, Suksatan W. Factors Associated with Good COVID-19 Preventive Behaviors Among Older Adults in Urban Communities in Thailand. *J Prim Care Community Health*. 2021 Jan-Dec;12:21501327211036251. doi: 10.1177/21501327211036251. PMID: 34334008; PMCID: PMC8326623.
- Yiengprugsawan, V., Lim, L. L., Carmichael, G. A., Seubsman, S. A., & Sleight, A. C. (2009). Tracking and decomposing health and disease inequality in Thailand. *Ann Epidemiol*, 19(11), 800-807. <https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2009.04.009>
- กมลพร นิรารัตน์. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน สำนักงานวิทยาเขตกำแพงแสน กองบริหารวิชาการและนิสิต.
- คมสันท์ ฐานะโชติพันธุ์. (2565). การบริหารจัดการระบบบริการสุขภาพไทยในวิกฤติการระบาดของโรคโควิด-19 (Management of Thai Health Service Systems)
- ฉัญพร จรุงจิตร. (2565). ประสิทธิภาพของการพยาบาลผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในระบบ Home Isolation
- พัชรินทร์ เงินทอง. (2565). ประสบการณ์ชีวิตของบุคลากรสุขภาพด่านหน้าในการจัดการสถานการณ์การติดเชื้อโควิด-19 ในชุมชน: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Lived Experience of Frontline Health Care Providers to Prevent COVID-19 Infection in the Community: A Phenomenological Study). วารสารการพยาบาลและสุขภาพ สสอท. ปีที่ 4, ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2565).



ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย

(Happiness of Thai Older Workers)

โดย

ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์¹ และปัทพร สุนทรมาน²

¹ นิสิตปริญญาเอก วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของแรงงานสูงอายุ โดยงานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้ชุดข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยได้แก่ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และตอบคำถามที่ใช้ในการวิเคราะห์ครอบครัววน โดยมีจำนวน 44,444 คน เป็นผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่ 12,446 คน และไม่ทำงานแล้ว 31,998 คน การวิเคราะห์ใช้วิธีการประมาณค่าแบบสองขั้นตอน (Two-step Estimation) เพื่อเป็นการลดอคติของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เลือก (Heckman Selection Model) โดยในขั้นตอนแรก (Selection Stage) ใช้ Probit Regression เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำงาน และขั้นที่สองเป็นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่

ผลการศึกษาพบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านของเพื่อน เช้าบ้าน หรืออื่น ๆ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีบ้านเป็นของตนเองหรือคู่สมรส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) แรงงานสูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดี ปานกลาง ไม่ดี มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดีมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) แรงงานสูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (4) แรงงานสูงอายุที่มีรายได้แตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (5) แรงงานสูงอายุที่มีความพอใจในภาวะการเงินอยู่ในระดับพอใจและระดับไม่พอใจ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีความพอใจในภาวะการเงินอยู่ในระดับพอใจมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (6) แรงงานสูงอายุที่ต้องการทำงาน มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ไม่ต้องการทำงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, การสูงวัย, ความสุข, แรงงานสูงอายุ

Abstract

This research aims to examine factors related to the happiness of older workers in Thailand by using a quantitative methodology. Researchers employed a dataset from the ‘2021 Survey of Older Persons in Thailand’ conducted by the National Statistical Office. The research sample comprised 44,444 individuals aged 60 years and over who responded to all the questions used for the analysis. Among them, 12,446 were elderly individuals still engaged in work, while 31,998 had retired. To mitigate the bias of the unselected sample, a two-step estimation method from the Heckman selection model, was employed. In the first step (selection stage), a probit model was utilized to explore factors associated with continued work of the elderly. Subsequently, the second step focused on identifying factors related to happiness among the ones who were still working.

The study illustrates that (1) Thai older workers who live in a friend's house, rent a house, or otherwise are less likely to be happy compared to Thai older workers who live in their own or their spouse's home, with statistical significance at the .05 level. (2) Thai older workers with good, average, or poor physical health are less likely to be happy than Thai older workers with very good physical health, with statistical significance at the .05 level. (3) Thai older workers with different educational levels do not exhibit statistically significant differences in happiness levels at the .05 level. (4) Thai older workers with different incomes do not exhibit statistically significant differences in happiness levels at the .05 level. (5) Thai older workers who are satisfied with their financial situation at the satisfied and dissatisfied levels are less likely to be happy compared to Thai older workers who are very satisfied with their financial situation, with statistical significance at the .05 level. (6) Thai older workers who want to work are more likely to be happy than Thai older workers who don't want to work, with statistical significance at the .05 level.

Keywords: Older Persons, Ageing, Happiness, Older Workers

ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย (Happiness of Thai Older Workers)

บทนำ

“ความสุข” เป็นคำที่มีการให้คำนิยามที่หลากหลาย Oswald (1997) อธิบายว่า ความสุขเป็นการประเมินภาพรวมของความชื่นชอบในชีวิตของบุคคล รวมไปถึงความรู้สึกชอบหรือความรู้สึกพึงพอใจกับชีวิต บ้างก็ว่าความสุขเป็นสภาวะอารมณ์หรือสภาพอารมณ์โดดเด่นที่เต็มไปด้วยความรู้สึกเพลิดเพลินและความพึงพอใจ (Hasnain, Wazid & Hasan, 2014) บ้างก็ว่าความสุขหมายถึงประสบการณ์เชิงบวกภายในตัวบุคคลที่เกิดจากการตีความทางปัญญาและอารมณ์ของแต่ละคน (Diener, Oishi & Lucas, 2003) ทั้งนี้ผู้วิจัยก็ให้คำนิยามของความสุขในชีวิตไปในทิศทางเดียวกันว่า ความสุขเป็นภาวะความพึงพอใจต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน โดยบุคคลจะทำการประเมินภาวะความพึงพอใจของตนเอง ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น โดย รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย และ เรวดี สุวรรณพเก้า (2553) อธิบายในบริบทของประเทศไทยว่า ความสุขเป็นเรื่องของอารมณ์และความรู้สึกของบุคคล ดังนั้นระดับความสุขของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับความรู้สึกในขณะนั้น ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ ความสุขสามารถเกิดขึ้นได้จากปัจจัยที่หลากหลาย โดยความสุขจะมากหรือน้อยแตกต่างกันไปตามข้อมูลที่สำรวจ กลุ่มเป้าหมาย ช่วงเวลา และวิธีการ (รศรินทร์ เกรย์ รุ่งทอง ครามานนท์ และเจตพล แสงกล้า, 2558)

สำหรับบริบทของประเทศไทย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขทั้งเชิงบวกและเชิงลบมีหลากหลายประเด็น เช่น การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย หนี้สิน ความพอใจต่อภาวะการเงิน รายได้ (Gray, Kramanon and Thapsuwan, 2008) สถานภาพการสมรส อายุ สุขภาพร่างกาย ประเภทของงานที่ทำ (อุไรวรรณ ออมรมิตร ณัฐสินี แสนสุข และ ธนุศักดิ์ รังสีพรหม, 2565) ภาวะของการมีงานทำ รวมไปถึงการเข้าร่วมกิจกรรม (วิทมา ธรรมเจริญ, 2555) ก็ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขในบริบทประเทศไทยด้วยกันทั้งสิ้น สำหรับบริบทของต่างประเทศพบว่า การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย (Rudolf & Potter, 2015) สถานภาพการสมรส (Kim & McKenry, 2002) สุขภาพร่างกาย ความพอใจต่อภาวะการเงิน (Sun, 2023) การออม (Qiao & Cai, 2021) หนี้สิน (Liu, Zhao, Liu & Liu, 2023) ระดับการศึกษา ภาวะการมีงานทำ ประเภทของงานที่ทำ ชั่วโมงในการทำงาน (Yang, Zheng, Wang & Li, 2022) รวมไปถึงความต้องการทำงาน (Charles-Leija, Castro, Toledo & Ballesteros-Valdés, 2023) ก็มีความสัมพันธ์กับระดับความสุขเช่นเดียวกับบริบทในประเทศไทย

การเพิ่มขึ้นของความสุขนอกจากจะส่งผลต่อความเบิกบานใจและความพึงพอใจในชีวิตแล้ว ยังสามารถเพิ่มผลิตผลในการทำงานได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย (ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์ และ ชัยยุทธ์ ชินกุล, 2565) จากการศึกษาในสหราชอาณาจักร อ้างอิงการศึกษาของ Oswald, Proto and Sgroi (2014) พบว่า บุคคลที่มีความสุขจะมีประสิทธิภาพในการทำงานเพิ่มมากขึ้นประมาณร้อยละ 12 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Bellet, Neve and Ward (2019) อธิบายว่าความสุขในการทำงานจะสร้างประสิทธิภาพของงานที่ดีขึ้นถึงร้อยละ 13 ดังนั้นความสุขในการทำงานจึงเป็นภาวะอารมณ์ที่สะท้อนความยินดี ความพึงพอใจ และความคิดเชิงบวกในผลลัพธ์ของเป้าหมายในการทำงานที่บุคคลเกิดการรับรู้ด้วยตนเองและเกิดความพึงพอใจต่อผลลัพธ์นั้น ไม่ว่าผลลัพธ์ของเป้าหมายในการทำงานนั้นจะออกมาในรูปแบบใดก็ตาม โดยความสุขในการทำงานต้องมีความเชื่อมโยงและสนับสนุนให้บุคคลเกิดความภาคภูมิใจต่อคุณธรรมและจริยธรรมในเชิงปฏิบัติและการตัดสินใจของตนในการทำงาน (ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์, 2564)

ดังนั้นจึงไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า ความสุขกับการทำงานเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างชัดเจน ปัจจุบันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเกี่ยวกับประชากรสูงอายุ การจ้างงาน รวมถึงการระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจและตลาดแรงงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในห้วงของการระบาดระลอกใหญ่ของโรคโควิด-19 ในประเทศไทยตั้งแต่ไตรมาสแรกของปี 2563 สถานะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เกิดการหยุดชะงักของการทำงาน ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตแรงงานกลุ่มเปราะบาง ทั้งการลดชั่วโมงการทำงาน การลดค่าจ้าง และการเลิกจ้างงาน (ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ

และ ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์, 2565) เมื่ออธิบายถึงประเด็นของความสุข ผู้วิจัยจึงนำผลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ในประเด็นความสุขมาอธิบายเพิ่มเติมพบว่า ผู้สูงอายุในประเทศไทยร้อยละ 64.5 ประเมินตนเองว่ามีความสุขอยู่ในระดับมากและมากที่สุด เมื่อจำแนกตามภาค พบว่า กรุงเทพมหานครมีผู้สูงอายุที่มีระดับความสุขมากที่สุดสูงกว่าภาคอื่น อยู่ที่ร้อยละ 18.8 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

ปัจจุบันสถานการณ์การเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุในโลกเพิ่มขึ้นอย่างน่าสนใจ การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนทั้งโลก จากข้อมูลของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2563) พบว่า ทั่วโลกมีผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นจำนวนถึงหนึ่งพันล้านคนหรือประมาณร้อยละ 13 ของประชากรทั้งโลก และองค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าทั่วโลกจะมีผู้สูงอายุเพิ่มเป็น 1 ใน 5 ของประชากรทั้งโลกในปี 2582 และสถานการณ์ในประเทศไทยมีความใกล้เคียงกัน ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุจำนวน 13,358,751 คน ซึ่งมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จาก พ.ศ. 2537 ถึง พ.ศ. 2564 มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.8 เป็นร้อยละ 19.6 ทำให้ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงวัย (Ageing Society) มากกว่า 10 ปีแล้ว ในระหว่างที่ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น ประชากรวัยเด็กและประชากรวัยแรงงานกลับลดลงเรื่อย ๆ และหลังจากนี้ในอนาคตเมื่อมีประชากรสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ และในอนาคตจะกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเมื่อมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) เนื่องจากโครงสร้างของประชากรและโครงสร้างของกำลังแรงงานในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ภาพรวมประชากรสูงอายุทั้งประเทศที่เป็นแรงงานสูงอายุที่ยังทำงานอยู่มีจำนวน 5,104,721 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 38.21

เมื่อเป็นเช่นนั้น ผลของการกลายเป็นสังคมสูงวัยควบคู่กับการที่วัยแรงงานลดลงทำให้ประเทศไทยเริ่มมีการจ้างงานแรงงานสูงอายุเพิ่มขึ้น (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) สถานะการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทยอยู่ที่ร้อยละ 34.7 โดยผู้สูงอายุชายที่ทำงานอยู่ที่ร้อยละ 44.7 และผู้สูงอายุหญิงที่ทำงานอยู่ที่ร้อยละ 26.7 ซึ่งหากจำแนกสถานภาพการจ้างงานเป็นผู้สูงอายุที่ทำงานส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้างอยู่ที่ร้อยละ 64.8 ผู้สูงอายุที่ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้างอยู่ที่ร้อยละ 18.8 ผู้สูงอายุที่ทำงานเป็นลูกจ้างรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชนอยู่ที่ร้อยละ 13 ผู้สูงอายุที่ทำงานเป็นนายจ้างอยู่ที่ร้อยละ 3.4 และผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของการรวมกลุ่มผู้ผลิตมีน้อยกว่าร้อยละ 0.1 โดยภาพรวมแรงงานสูงอายุทำงานเฉลี่ยสัปดาห์ละ 35.7 ชั่วโมง ดังนั้นจากสถานการณ์ในปัจจุบัน การกลายเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทยส่งผลให้การจ้างงานแรงงานสูงอายุเป็นอีกทางเลือกที่ประเทศไทยจะสามารถรักษาระดับการทำงาน ซึ่งสามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการเร่งอัตราการเกิดของประชากรในอนาคตได้

การกลายเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทยมีความน่าสนใจอย่างมาก ประเทศไทยมีมาตรการการขยายอายุเกษียณมาประมาณ 15 ปีแล้ว สำหรับประเทศในแถบเอเชีย เช่น ประเทศญี่ปุ่น นับได้ว่าเป็นประเทศที่กลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Hyper-aged Society) และถือได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุมากที่สุดในโลก (สราวุธ ไพฑูรย์พงษ์ อุษณีย์ ศรีจันทร์ และ กันต์ ธีระพงษ์, 2566) มีการตั้งคำถามต่อสถานการณ์ในหลายประเด็นว่าหลังจากกลายเป็นสังคมสูงวัยประเทศต่าง ๆ จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจไปในทิศทางใด การศึกษาของ Matsukura, Shimizutani, Mitsuyama, Lee and Ogawa (2018) และ Ogawa, Mansor, Lee, Abrigo, Michael and ArisAsian (2021) อธิบายว่าประเทศญี่ปุ่นมีการปันผลทางประชากรครั้งที่สาม (Third Demographic Dividend) หมายถึง การใช้ผลประโยชน์ทางสังคมจากทุนทางสังคมที่เกิดจากผู้สูงอายุ (Fried, 2016) อีกทั้งการปันผลทางประชากรครั้งที่สามเกิดจากการใช้ความสามารถในการทำงานที่ยังไม่ได้ใช้ของผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีอีกด้วย (Ogawa, Mansor, Lee, Abrigo, Michael & ArisAsian, 2021) ดังนั้นสำหรับประเทศไทย การปันผลทางประชากรครั้งที่สามกำลังจะเกิดขึ้นจากการกลายเป็นสังคมสูงวัยที่นำผู้สูงอายุกลับเข้าสู่ระบบแรงงาน

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงผลประโยชน์จากการปันผลทางประชากรครั้งที่สามที่มีความเกี่ยวข้องกับแรงงานสูงอายุ จึงเกิดเป็นความสนใจในประเด็นความสุขของแรงงานสูงอายุ โดยเน้นศึกษามิติที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้สูงอายุ มิติด้านประชากรศาสตร์ (การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย สถานภาพการสมรส สุขภาพร่างกาย อายุ ระดับการศึกษา และการเข้าร่วมกิจกรรม)

มิติด้านเศรษฐกิจ (รายได้ การออม หนี้สิน และความพอใจในภาวะการเงิน) และมิติด้านพฤติกรรมการทำงาน (ภาวะการมีงานทำ ความต้องการทำงาน ชั่วโมงของการทำงาน และประเภทของงานที่ทำ) งานวิจัยจะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของแรงงานสูงอายุในประเทศไทยและรูปแบบการทำงานของแรงงานสูงอายุ เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบความสุขที่เกิดจากการทำงานของผู้สูงอายุและนำมาปรับให้เข้ากับบริบทและสถานการณ์ในปัจจุบันของการจ้างงานผู้สูงอายุไทย รวมถึงสนับสนุนให้เกิดการทบทวนกฎหมายและมาตรการในการจ้างงานผู้สูงอายุหรือคนที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ทั้งนี้การศึกษาวิจัยจะเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไทยเกี่ยวกับการจ้างงานของผู้สูงอายุในอนาคตทั้งระยะสั้นและระยะยาวในสถานการณ์ที่การกลายเป็นสังคมสูงอายุของไทยกำลังเผชิญกับความท้าทาย และผลลัพธ์ของการศึกษาประเด็นความสุขกับแรงงานสูงอายุจะทำให้เข้าใจบริบทของการทำงานและประเด็นที่จะหนุนเสริมให้ผู้สูงอายุอยู่ในงานได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของแรงงานสูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ความสุขของแรงงานสูงอายุไทย” ใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย ได้แก่ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 44,444 คน โดยในกลุ่มนี้มีผู้ที่ทำงานจำนวน 12,446 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการประมาณค่าแบบสองขั้นตอน (Two-step Estimation) ในรูปแบบของแบบจำลองโพรบิต โดย Heckman (1979) ได้เสนอแนวคิดเพื่อเป็นการลดอคติของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เลือก (Heckman Selection Model) โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เพื่อประมาณความน่าจะเป็นในการทำงานของผู้สูงอายุและนำผลที่ได้จากการประมาณการในขั้นตอนที่ 1 คำนวณหา Inverse Mill's Ratio (λ) เพื่อใช้ในขั้นตอนที่ 2 ที่ใช้วิธี OLS (Ordinary Least Squares) เพื่อประมาณระดับความสุขของผู้สูงอายุที่ทำงาน โดยจะรวม Inverse Mill's Ratio (λ) เข้าไปเป็นตัวแปรอิสระอีกตัวหนึ่ง เพื่อแก้ปัญหาคอคติจากการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Selection Bias) อธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อประมาณความน่าจะเป็นในการทำงานของผู้สูงอายุ โดยศึกษาว่าปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการทำงานหรือไม่ทำงานของผู้สูงอายุ ในขั้นตอนที่ 1 จะทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม คือ ภาวะการมีงานทำ และตัวแปรอิสระที่เลือกมา 10 ปัจจัย คือ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย สถานภาพการสมรส สุขภาพร่างกาย อายุ ระดับการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรม รายได้จากแหล่งอื่นที่ไม่ใช่จากการทำงาน การออม หนี้สิน และความพอใจในภาวะการเงิน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบโพรบิต (Probit Model) ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม Y ซึ่งมีค่าเป็น 0 (ไม่ทำงาน) และ 1 (มีงานทำ)

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากทำการทดสอบในขั้นตอนที่ 1 แล้ว จึงทำการศึกษาตามโจทย์การวิจัย คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่ โดยมีการทบทวนวรรณกรรมและสามารถสรุปสมการได้ดังนี้

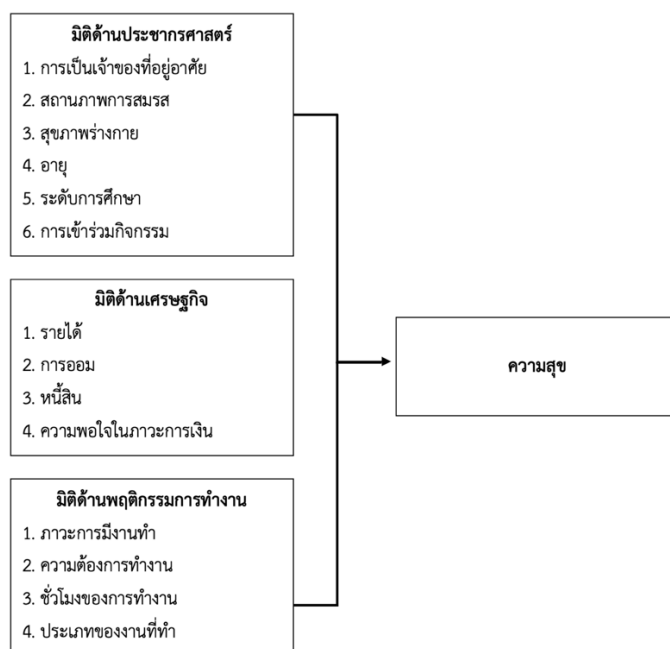
$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7 + \beta_8 X_8 + \beta_9 X_9 + \beta_{10} X_{10} + \beta_{11} X_{11} + \beta_{12} X_{12} + \beta_{13} X_{13} + \lambda + e$$

ภาพที่ 1 สมการของขั้นตอนที่ 2

โดยที่	Y	คือ ระดับความสุข
	X ₁	คือ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย
	X ₂	คือ สถานภาพการสมรส
	X ₃	คือ สุขภาพร่างกาย
	X ₄	คือ อายุ
	X ₅	คือ ระดับการศึกษา
	X ₆	คือ การเข้าร่วมกิจกรรม
	X ₇	คือ รายได้จากการทำงาน
	X ₈	คือ การออม
	X ₉	คือ หนี้สิน
	X ₁₀	คือ ความพอใจในภาวะการเงิน
	X ₁₁	คือ ความต้องการทำงาน
	X ₁₂	คือ ชั่วโมงของการทำงาน
	X ₁₃	คือ ประเภทของงานที่ทำ

ในขั้นตอนที่ 2 จะทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม คือ ระดับความสุขของผู้สูงอายุ และตัวแปรอิสระที่เลือกมา 13 ปัจจัย คือ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย สถานภาพการสมรส สุขภาพร่างกาย อายุ ระดับการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรม รายได้ การออม หนี้สิน ความพอใจในภาวะการเงิน ความต้องการทำงาน ชั่วโมงของการทำงาน และประเภทของงานที่ทำ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม Y จำนวน 1 ตัวแปร กำหนดให้เป็น 0 (โดยกำหนดค่าความสุขที่ระดับ 0-6 ให้เป็นไม่มีความสุข) และ 1 (โดยกำหนดค่าความสุขที่ระดับ 7-10 ให้เป็นมีความสุข) และตัวแปรอิสระ X จำนวน 2 ตัวแปรขึ้นไป โดยที่มีความสัมพันธ์อยู่ในรูปเชิงเส้น (ภุชนนท์ จินดาวงศ์, 2563)

กรอบแนวคิด



ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด

สรุปผลการวิจัย

การรายงานผลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

จากการวิจัยระดับความสุขของแรงงานสูงอายุพบว่า แรงงานสูงอายุร้อยละ 33.44 ไม่มีความสุข (มีค่าระดับความสุขอยู่ที่ 0-6) และแรงงานสูงอายุร้อยละ 66.56 มีความสุข (มีค่าระดับความสุขอยู่ที่ 7-10)

มิติด้านประชากรศาสตร์พบว่า (1) การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.91) รายงานว่าที่อยู่อาศัยเป็นของผู้สูงอายุเองและหรือคู่สมรส รองลงมา คือ เป็นของสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 6.69) และเป็นของเพื่อน/เช่าบ้าน/อื่น ๆ (ร้อยละ 4.39) (2) สถานภาพการสมรส ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.34) มีสถานภาพสมรส รองลงมา คือ เป็นหม้าย (ร้อยละ 17.42) เป็นโสด (ร้อยละ 5.01) และหย่าหรือแยกกันอยู่ (ร้อยละ 4.23) (3) สุขภาพร่างกาย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.75) มีสุขภาพในระดับดี รองลงมา คือ สุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 34.82) สุขภาพอยู่ในระดับไม่ดี (ร้อยละ 3.82) สุขภาพอยู่ในระดับดีมาก (ร้อยละ 4.50) และสุขภาพอยู่ในระดับไม่ดีมาก ๆ (ร้อยละ 0.10) (4) อายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.86) อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี รองลงมา คือ อายุ 70-79 ปี (ร้อยละ 28.75) และอายุ 80 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.39) (5) ระดับการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.22) มีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษา/ประถมศึกษา รองลงมา คือ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ต่ำกว่าอนุปริญญา/ปวส./ปวท./อนุปริญญา (ร้อยละ 5.83) มัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 5.09) ไม่ได้รับการศึกษา (ร้อยละ 4.68) ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 3.13) และการศึกษาอื่น ๆ (ร้อยละ 0.05) และ (6) การเข้าร่วมกิจกรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.87) มีการเข้าร่วมกิจกรรม ในขณะที่ผู้สูงอายุร้อยละ 39.13 ไม่เข้าร่วมกิจกรรม

มิติด้านเศรษฐกิจพบว่า (1) รายได้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 24.40) มีรายได้อยู่ที่ 100,000 - 299,999 บาท รองลงมา คือ 70,000 - 99,999 บาท (ร้อยละ 17.45) 50,000 - 59,999 บาท (ร้อยละ 10.89) 60,000 - 69,999 บาท (ร้อยละ 10.08) ตามลำดับ และมีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 2.74 เท่านั้นที่มีรายได้ ต่ำกว่า 10,000 บาท (2) การออม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 34.51) ไม่มีการออม รองลงมา คือ มีเงินออม 50,000 - 99,999 บาท (ร้อยละ 16.64) ต่ำกว่า 25,000 บาท (ร้อยละ 16.30) 25,000 - 49,999 บาท (ร้อยละ 12.34) ตามลำดับ และมีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 1.62 เท่านั้นที่มีการออม 1,000,000 บาทขึ้นไป (3) หนี้สิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 47.05) ระบุว่าครัวเรือนนี้ไม่มีหนี้สิน รองลงมา คือ ตนเองมีหนี้ (ร้อยละ 22.75) สมาชิกในครอบครัวมีหนี้ (ร้อยละ 17.19) และตนเองและสมาชิกในครอบครัวมีหนี้ (ร้อยละ 13.01) ตามลำดับ และ (4) ความพอใจในภาวะการเงิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.75) มีความพอใจในภาวะการเงิน รองลงมา คือ ไม่พอใจ (ร้อยละ 20.18) และพอใจมาก (ร้อยละ 5.06) ตามลำดับ

มิติด้านพฤติกรรมการทำงานพบว่า (1) ภาวะการมีงานทำ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.92) ไม่ได้ทำงาน และร้อยละ 36.08 กำลังทำงาน (2) ความต้องการทำงาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 89.02) มีความต้องการทำงาน และร้อยละ 10.98 ไม่ต้องการทำงาน (3) ชั่วโมงของการทำงาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 34.38) ทำงานน้อยกว่า 29 ชั่วโมง รองลงมา คือ ทำงาน 40-49 ชั่วโมง (ร้อยละ 29.05) ทำงาน 30-39 ชั่วโมง (ร้อยละ 22.66) และทำงาน 50 ชั่วโมงขึ้นไป (ร้อยละ 13.92) ตามลำดับ และ (4) ประเภทของงานที่ทำ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.26) เป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และการประมง รองลงมา คือ เสมียน พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า (ร้อยละ 20.91) ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 9.81) ผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐาน (ร้อยละ 7.97) และผู้จัดการและผู้ประกอบวิชาชีพ (ร้อยละ 3.05) ตามลำดับ

การรายงานผลด้วยสถิติอนุมาน (Inferential Statistics)

มิติด้านประชากรศาสตร์พบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านของเพื่อน เช่าบ้าน หรืออื่น ๆ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีบ้านเป็นของตัวเองหรือคู่สมรส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และแรงงานสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านของสมาชิกในครอบครัวมีความสุขไม่แตกต่างกันกับแรงงานสูงอายุที่มีบ้านเป็นของตัวเองหรือคู่สมรสอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) แรงงานสูงอายุที่มีสถานภาพการสมรสต่างกัน ทั้งสมรส หย่า และหย่าหรือแยกกันอยู่ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันกับแรงงานสูงอายุที่มีสถานภาพโสดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) แรงงานสูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดี ปานกลาง ไม่ดี มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดีมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (4) แรงงานสูงอายุที่มีอายุแตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (5) แรงงานสูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (6) แรงงานสูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มิติด้านเศรษฐกิจพบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่มีรายได้ที่แตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) แรงงานสูงอายุที่มีการออมในระดับต่ำกว่า 25,000 บาทและระดับ 200,000-399,999 บาท มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ไม่มีการออมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) แรงงานสูงอายุที่ครัวเรือนไม่มีหนี้สิน และสมาชิกในครอบครัวมีหนี้ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ตนเองมีหนี้ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (4) แรงงานสูงอายุที่ความพอใจในภาวะการเงินอยู่ในระดับพอใจและระดับไม่พอใจมีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีความพอใจในภาวะการเงินอยู่ในระดับพอใจมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มิติด้านพฤติกรรมการทำงานพบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่ต้องการทำงานมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ไม่ต้องการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) แรงงานสูงอายุที่มีชั่วโมงการทำงานที่แตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) แรงงานสูงอายุที่มีประเภทของงานที่ทำแตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทั้งนี้โดยสรุปภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อความสุขของแรงงานสูงอายุพบปัจจัยดังนี้ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยแบบมีบ้านเป็นของตัวเองหรือคู่สมรส มีสุขภาพร่างกายที่ดีมาก มีการออมในช่วงต่ำกว่า 25,000 บาทและช่วง 200,000 - 399,999 บาท สมาชิกในครัวเรือนมีหนี้และครัวเรือนนี้ไม่มีหนี้ มีความพอใจในภาวะการเงินในระดับพอใจมาก และมีความต้องการทำงานซึ่งแสดงได้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุข

ความสุข	Odds Ratio	Z
การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย		
สมาชิกในครอบครัว	1.06209	0.66
เพื่อน/เช่าบ้าน/อื่น ๆ	.77771	-2.28**
สถานภาพการสมรส		
สมรส	1.02295	0.20
หย่า	.90887	-0.66
หย่าหรือแยกกันอยู่	.74699	-1.49
สุขภาพร่างกาย		
ดี	.41252	-5.14**
ปานกลาง	.14010	-10.25**
ไม่ดี	.08237	-10.11**
ไม่ดีมาก ๆ	.03588	-4.52**
อายุ		
	.98799	-0.85



ความสุข	Odds Ratio	Z
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา/ประถมศึกษา	.99575	-0.03
มัธยมศึกษาตอนต้น	1.24963	1.04
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ต่ำกว่าอนุปริญญา/ปวส./ปวท./อนุปริญญา	1.52730	1.48
ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี	1.83721	1.52
การศึกษาอื่น ๆ	.61969	-0.48
การเข้าร่วมกิจกรรม		
	.91464	-1.60
รายได้		
10,000 - 19,999 บาท	1.20905	1.18
20,000 - 29,999 บาท	1.29644	1.49
30,000 - 39,999 บาท	1.28773	1.27
40,000 - 49,999 บาท	1.16354	0.65
50,000 - 59,999 บาท	1.18541	0.64
60,000 - 69,999 บาท	1.49008	1.33
70,000 - 99,999 บาท	1.48361	1.21
100,000 - 299,999 บาท	1.56934	1.26
300,000 บาท ขึ้นไป	1.88863	1.55
การออม		
ต่ำกว่า 25,000 บาท	1.18542	2.69**
25,000 - 49,999 บาท	.95397	-0.66
50,000 - 99,999 บาท	.97505	-0.37
100,000 - 199,999 บาท	1.08939	1.03
200,000 - 399,999 บาท	1.54020	3.61**
400,000 - 999,999 บาท	1.07971	0.51
1,000,000 บาท ขึ้นไป	.93689	-0.27
หนี้สิน		
สมาชิกในครอบครัวมีหนี้	1.27226	3.39**
ตนเองและสมาชิกในครอบครัวมีหนี้	.88393	-1.46
ครัวเรือนนี้ไม่มีหนี้	1.46730	4.18**
ความพอใจในภาวะการเงิน		
พอใจ	.39376	-5.78**
ไม่พอใจ	.22573	-8.63**
ความต้องการทำงาน		
	1.28030	3.72**
ชั่วโมงของการทำงาน		
30-39 ชั่วโมง	1.08243	1.37
40-49 ชั่วโมง	1.07259	1.21
50 ชั่วโมงขึ้นไป	1.16526	1.92

ความสุข	Odds Ratio	Z
ประเภทของงานที่ทำ		
เสียน/พนักงานบริการและผู้จำหน่ายสินค้า	.92672	-0.46
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และการประมง	.93533	-0.41
ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง	.97930	-0.12
ผู้ประกอบการอาชีพงานพื้นฐาน	.78609	-1.36
mills	1.02864	0.09
_cons	28.34804	4.31**

หมายเหตุ ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

มิติด้านประชากรศาสตร์พบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านของเพื่อน เช้าบ้าน หรืออื่น ๆ มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าแรงงานสูงอายุที่มีบ้านเป็นของตนเองหรือคู่สมรส สอดคล้องกับการศึกษาของ Gray, Kramanon and Thapsuwan (2008) และ กิ่งทอง กิจจานนท์ (2557) ซึ่งเป็นบริบทของประเทศไทย ในขณะที่การศึกษาของต่างประเทศก็ให้ผลไปในทิศทางเดียวกัน เช่น Rudolf and Potter (2015) และ Will and Renz (2022) พบว่า การอยู่อาศัยในบ้านหรือที่พักของตนเองจะช่วยเพิ่มระดับความสุขในชีวิตได้มากที่สุด (2) แรงงานสูงอายุที่มีสถานภาพการสมรสต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ อรรถกร เฉยทิม นวลฉวี ประเสริฐสุข และ อรุณีย์ เกิดในมงคล (2561) แต่ไม่สอดคล้องกับ ศุภนารี วรรณพงษ์ และ จงรักษ์ หงษ์งาม (2561) ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่สมรสแล้ว เป็นหม้าย และหย่าร้างมีความสุขในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นโสด และในบริบทต่างประเทศ Lucas, Clark, Georgellis and Diener (2003) พบว่าความสุขหลังจากการแต่งงานจะเพิ่มขึ้น (3) แรงงานสูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดี ปานกลาง ไม่ดี มีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายในระดับดีมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชลิดา ธีรานุพัฒนา และ กัลยาณี เสนาสู (2564) และ รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย และ เรวดี สุวรรณพเก้า (2553) สำหรับบริบทต่างประเทศ Sun (2023) ก็พบว่าการมีสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุจะส่งผลให้เกิดความสุขในชีวิตได้ (4) แรงงานสูงอายุที่มีอายุแตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ อรรถกร เฉยทิม นวลฉวี ประเสริฐสุข และ อรุณีย์ เกิดในมงคล (2561) ในขณะที่ต่างประเทศ Holahan, Holahan, Velasquez and North (2008) พบว่า ความสุขของบุคคลจะลดลงเล็กน้อยเมื่ออายุมากขึ้น ส่วน Frey and Stutzer (2000) กลับพบว่า หลังจากอายุ 60 ปีขึ้นไประดับความสุขจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องไปจนถึงอายุ 80 ปี (5) แรงงานสูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ Jiang (2022) และ Yang, Zheng, Wang and Li (2022) ที่พบว่า ยิ่งระดับการศึกษาสูงขึ้นก็จะส่งผลให้ความสุขในชีวิตจะยิ่งเพิ่มสูงขึ้น และ (6) แรงงานสูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศของ วิทมา ธรรมเจริญ (2555) และ Bekalu, McCloud, Minsky and Viswanath (2021) ที่พบว่า แรงงานสูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีกิจกรรมให้ทำมีแนวโน้มจะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม

มิติด้านเศรษฐกิจพบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่มีรายได้แตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ Layard (2005) ซึ่งพบว่า คนไม่ได้มีความสุขมากขึ้นแม้ว่ารายได้เฉลี่ยจะเพิ่มขึ้น แต่ไม่สอดคล้องกับ Gray, Kramanon and Thapsuwan (2008) Jantsch and Veenhoven (2021) และ Killingsworth (2021) ที่อธิบายว่า รายได้มีอิทธิพลต่อความสุข (2) แรงงานสูงอายุที่มีการออมในระดับต่ำกว่า 25,000 บาท และ 200,000-399,999 บาท มีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าแรงงานสูงอายุที่ไม่มีการออม สอดคล้องกับการศึกษาของ รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย และ เรวดี สุวรรณพเก้า (2553) ที่พบว่า ผู้ที่มีทรัพย์สินหรือการออมที่น้อยกว่าบุคคลอื่นก็อาจจะมีสุขมากกว่าบุคคลที่มีทรัพย์สินมากกว่า

ได้เช่นกันโดยขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ของบุคคล (3) แรงงานสูงอายุที่ครัวเรือนไม่มีหนี้สินมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่ากลุ่มที่ครัวเรือนมีหนี้สิน สอดคล้องกับการศึกษาของ รศรินทร์ เกรย์ อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์ ปราโมทย์ ประสาทกุล และ อุมารณ ภัทรวานิชย์ (2555) ที่พบว่า ผู้ที่ไม่มีหนี้สินมีความสุขมากกว่ากลุ่มอื่น และสอดคล้องกับ Liu, Zhao, Liu and Liu (2023) Jantsch and Veenhoven (2021) ซึ่งพบว่า หนี้สินมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความสุข แต่ตรงกันข้ามกับการศึกษาของ เกล็นนี่ หมิ่นไธสง สุตติมา มนต์ดี ภาวิณี จันทรแจ่ม และ อธิราภรณ์ ลิมานนท์วรวิชัย (2560) ที่พบว่า เมื่อมีหนี้สินเพิ่มขึ้น คนมีความสุขเพิ่มขึ้น และ (4) แรงงานสูงอายุที่ความพอใจในภาวะการเงินอยู่ในระดับพอใจมากมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับ Gray, Kramanon and Thapsuwan (2008) ที่พบว่า คนที่ไม่รู้สึกลำบากจนจะมีความสุขมากกว่าคนที่รู้สึกลำบากจนกว่าเพื่อนบ้านและรู้สึกเหมือนเพื่อนบ้าน และ Layard (2002) ที่พบว่า ความพึงพอใจในรายได้ของบุคคลส่งผลต่อความสุขที่แตกต่างกัน และ Sun (2023) ที่พบว่า การมีความพอใจในภาวะการเงินของตนเองของผู้สูงอายุสามารถส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ

มิติด้านพฤติกรรมการทำงานพบว่า (1) แรงงานสูงอายุที่ต้องการทำงานมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ต้องการทำงาน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาทั้งในไทยและต่างประเทศของ วิทมา ธรรมเจริญ (2555) ขวัญสุตา บุญทศ และ ขนิษฐา นันทบุตร (2560) Tadić, Oerlemans, Bakker and Veenhoven (2012) และ Yang, Zheng, Wang and Li (2022) ที่พบว่า การได้รับการจ้างงานส่งผลต่อความสุขมากกว่าการไม่ได้ทำงาน (2) แรงงานสูงอายุที่มีชั่วโมงการทำงานแตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของประเทศจีนของ Yang, Zheng, Wang and Li (2022) ที่พบว่า หากมีการขยายชั่วโมงการทำงานจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขลดลง แต่สอดคล้องกับการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นของ Noguchi และคณะ (2022) ซึ่งพบว่า การทำงานมากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวันส่งผลทางบวกต่อความสุขของผู้สูงอายุ และ (3) แรงงานสูงอายุที่มีประเภทของงานที่ทำแตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะมีความสุขไม่แตกต่างกัน โดยผู้ประกอบอาชีพงานพื้นฐานมีความสุขน้อยที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของ อุไรวรรณ อมรมิตร ญัฐสินี แสนสุข และ ธนศักดิ์ รังสีพรหม (2565) และ Yang, Zheng, Wang and Li (2022) ซึ่งพบว่า นายจ้างมีความสุขมากกว่าบุคคลที่เป็นลูกจ้าง

ข้อจำกัดในการวิจัยครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบตัดขวาง (Cross-sectional Data) จุดตัดเวลา ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง ในขณะที่ความสุขเป็นพลวัต เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น ผลการศึกษาจึงเป็นการหาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ กับความสุข จะไม่สามารถอนุมานได้ว่าความสุขนี้จะยังอยู่เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการส่งเสริมนโยบายด้านสุขภาพ ด้านการจัดการหนี้สินและการเงิน และด้านชั่วโมงการทำงาน สำหรับผู้สูงอายุ อย่างเป็นรูปธรรม ภาครัฐต้องมีการทำข้อตกลง (MOU) กับหน่วยงานในกำกับของรัฐหรือภาคเอกชน ในการขับเคลื่อนมาตรการต่าง ๆ เช่น การตรวจสุขภาพฟรีทั่วประเทศสำหรับผู้สูงอายุที่ทำงาน นโยบายการวางแผนปลดหนี้ของสถาบันทางการเงินกับผู้สูงอายุ และการตั้งกรอบชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสมตามช่วงวัยและประเภทของงานของผู้สูงอายุ

2. ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้

ควรมีการปรับใช้ผลของการศึกษาในปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้สูงอายุ ควรมีการหนุนเสริมผู้สูงอายุที่ต้องการทำงาน รวมไปถึงการกำหนดช่วงเวลาทำงานที่ยืดหยุ่นให้กับแรงงานสูงอายุ รวมไปถึงการดูแลสวัสดิการหรือค่าตอบแทนในตำแหน่งที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เพิ่มเติมที่คาดว่าจะส่งผลต่อความสุขของแรงงานสูงอายุ หรือผู้สูงอายุกลุ่มอื่น หรือเฉพาะเจาะจงกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ เช่น การสูบบุหรี่ การหกล้ม การมีบุตร การได้รับสวัสดิการ เป็นต้น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ปรับปรุงพัฒนาระบบการจัดการแรงงานและการส่งเสริมความสุขสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งทอง กิจจานนท์. (2557). *ความสุขของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- กฤษณนที จินดาวงศ์. (2563). *ปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณการให้สินเชื่อ กรณีศึกษาธนาคารกรุงไทยจำกัด (มหาชน)*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกลสินี หมั่นไธสง, สุตินา มนต์ดี, ภวิณี จันทร์แจ่ม, และ อีราภรณ์ ลิมานนท์วรไชย. (2560). การเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในความสุขของประชาชนเขตเมืองและชนบท จังหวัดมหาสารคาม. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2567, <https://hujmsu.msu.ac.th/pdfsplite.php?p=MTU5OTAxNDE3NC5wZGZ8NzltODU=>
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). *สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.dop.go.th/th/know/15/926>
- ชลิดา อีรานพัฒนา, และ กัลยาณี เสนาสุ. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสุข: บทบาทของกลุ่มสมาชิกที่มีรายได้แตกต่างกันในฐานะตัวแปรกำกับ. *วารสารจันทร์เกษมสาร*, 27(2), 259-278.
- ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ, และ ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์. (2565). *โควิด-19 และแรงงานไทย: สถานการณ์เชิงโครงสร้างและความเปราะบาง*. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2567, <https://online.anyflip.com/wabr/bmxi/mobile/>
- ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์, และ ชัยยุทธ ชีโนกุล. (2565). ความสุขและความผูกพันในการทำงานของพรีตตีในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 1-13.
- ปิยะวัฒน์ เจริญศักดิ์. (2564). *ความสุขและความผูกพันในการทำงานของพรีตตี ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2563). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รศรินทร์ เกรย์, วรชัย ทองไทย, และ เรวดี สุวรรณนพเก้า. (2553). *ความสุขเป็นสากล*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รศรินทร์ เกรย์, รุ่งทอง ครามานนท์, และ เจตพล แสงกล้า. (2558). *ความสุขของผู้สูงอายุต่างวัย และต่างวัฒนธรรม. ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2558*. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2567, <https://ipsr.mahidol.ac.th/wp-content/uploads/2022/03/Report-File-514.pdf>
- วิธมา ธรรมเจริญ. (2555). *อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภานารี วรรณพงษ์, และ จงรัก หงษ์งาม. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น. *วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ*, 5(2), 21-32.
- สรารัฐ ไพฑูรย์พงษ์, อุษณีย์ ศรีจันทร์, และ กันต์ อีระพงษ์. (2566). *การขยายอายุเกษียณในญี่ปุ่น*. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2567, <https://tdri.or.th/2023/01/japan-aging-workforce/>

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564*. กรุงเทพมหานคร: กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- อุไรวรรณ อมรนิมิตร, ณัฐสินี แสนสุข, และ ธนุศักดิ์ รังสีพรหม. (2565). การศึกษาความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 11(1), 116-127.
- อรรถกร เฉยทิม, นวลฉวี ประเสริฐสุข, และ อรุณีย์ เกิดในมงคล. (2561). ความสุขของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ*, 5(1), 85-108.
- Bellet, C., De Neve, J. E., and Ward, G. (2019). *Does Employee Happiness have an Impact on Productivity?*. สืบค้นเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2567, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract>
- Bekalu, A. M., McCloud, F. R., Minsky, S., and Viswanath, K. (2021). Association of social participation, perception of neighborhood social cohesion, and social media use with happiness: Evidence of trade-off. *Journey Community Psychol*, 49(2), 432-446.
- Charles-Leija, H., Castro, G. C., Toledo, M., & Ballesteros-Valdés, R. (2023). Meaningful Work, Happiness at Work, and Turnover Intentions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4): 1-15.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, Culture, and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *The Annual Review of Psychology*, 54(1), 403-425.
- Fried, L.P. (2016). *Investing in Health to Create a Third Demographic Dividend*. *The Gerontologist*, 56(2), 167-177.
- Frey, S. B., & Stutzer, A. (2000). Happiness Economy and Institutions. *Forthcoming in the Economic Journal*, 110(466), 918-938.
- Gray, R., Kramanon, R., & Thapsuwan, S. (2008). The determinants of happiness among Thai people: Some evidence from Chai Nat and Kanchanaburi. *Thammasat Economic Journal*, 26(2), 72-87.
- Golden, L., & Okulicz-Kozaryn, A. (2015). Work Hours and Worker Happiness in the US: Weekly Hours, Hours Preferences and Schedule Flexibility. *Journal of Economic Psychology*, 1, 1-27.
- Hasnain, N., Wazid, S. W., & Hasan, Z. (2014). Optimism, Hope, and Happiness as correlates of Psychological Well-Being among Young Adult Assamese Males and Females. *Journal of Humanities and Social Science*, 19(2), 44-51.
- Heckman, J. J. (1979). Sample selection bias as a specification error. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 47, 153-161.
- Holahan, K. C., Holahan, J. C., Velasquez, E. K., and North, J. R. (2008). Longitudinal change in happiness during aging: the predictive role of positive expectancies. *The International Journal of Aging and Human Development*, 66(3). 229-241.
- Jantsch, A., & Veenhoven, R. (2021). Happiness and personal wealth -- an updated research synthesis using an online findings archive. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.researchgate.net/publication>
- Jiang, J. (2022). Influence of college education on happiness: A quasi-experimental study based on higher education expansion in China. *Frontiers in Psychology Journal*, 13, 1-12.
- Kim, H. K., & McKenry, P. C. (2002). The relationship between marriage and psychological well-being. *Journal of Family Issues*, 23(8), 885-911.

- Killingsworth, M. (2021). Experienced well-being rises with income, even above \$75,000 per year. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.2016976118>
- Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a New Science*. New York: The Penguin Press.
- Layard, R. (2002). Happiness: has social science a clue. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.researchgate.net/publication/246357210>
- Liu, Z., Zhao, K., Liu, J., and Liu, Y. (2023). The Impact of Household Debt on the Health of the Elderly in China: Evidence from China Family Panel Studies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 1-21.
- Lucas, E. R., Clark, E. A., Georgellis, Y., & Diener, E. (2003). Reexamining Adaptation and the Set Point Model of Happiness: Reactions to Changes in Marital Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 527-539.
- Matsukura, R., Shimizutani, S., Mitsuyama, N., Lee, S-H., & Ogawa, N. (2018). Untapped workcapacity among old persons and their potential contributions to the “silver dividend” in Japan. *Journal of the Economics of Ageing*, 12, 236-249.
- Noguchi, T., Suzuki, S., Nishiyama, T., Otani, T., Nakagawa-Senda, H., Watanabe, M., Hosono, A., Tamai, Y., and Yamada, T. (2022). Associations between Work-Related Factors and Happiness among Working Older Adults: A Cross-Sectional Study. *Annals of Geriatric Medicine and Research*, 26(3), 256-263.
- Oswald, A. J. (1997). Happiness and economic performance. *Economic Journal*, 107, 1815-1831.
- Oswald, J. A., Proto, E., & Sgroi, D. (2014). Happiness and Productivity. *Journal of Labor Economics*, 33(4), 789-822.
- Ogawa, N., Mansor, N., Lee, S-H, Abrigo, Michael R.M., & ArisAsian, T. (2021). Population Aging and the Three Demographic Dividends in Asia. *Development Review*, 38(1), 32-67.
- Qiao, Y., & Cai, Y. (2021). Financial assets and happiness: evidence from the China Household Finance Survey. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.researchgate.net/publication/355481885>
- Rudolf, R., & Potter, C. (2015). Housing and happiness: Subjective well-being and residential environment in Korea. *Journal of Korea Planning Association*, 50(7), 55-73.
- Sun, Y. (2023). Happiness and mental health of older adults: multiple mediation analysis. *Frontiers in Psychology Journal*, 14, 1-8.
- Tadić, M., Oerlemans, G. M. W., Bakker, B. A., and Veenhoven, R. (2012). Daily Activities and Happiness in Later Life: The Role of Work Status. *Journal of Happiness Studies*, 14(5), 1-22.
- Will, S., & Renz, T. (2022). In Debt but Still Happy? – Examining the Relationship Between Homeownership and Life Satisfaction. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2567, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/251792/1/1796833045.pdf>
- Yang, D., Zheng, G., Wang, H., and Li, M. (2022). Education, Income, and Happiness: Evidence from China. *Frontiers in Psychology Journal*, 10, 1-10.



รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย

(Living Arrangements and the Saving of Thai Elderly)

โดย

พิฤดา พัยค์¹ และนพวรรณ พจน์พิศุทธิพงศ์²

Pirueda Phayak³ and Nopphawan Photphisutthiphong⁴

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ Master of Arts in Demography, College of Population Studies, Chulalongkorn University

⁴ Advisor: Nopphawan Photphisutthiphong, Ph.D., College of Population Studies, Chulalongkorn University

* E-mail address: 6580001351@student.chula.ac.th / nopphawan.p@chula.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยและปัจจัยทางประชากรที่มีผลต่อการออมของผู้สูงอายุไทย ตัวแปรอิสระในการศึกษา ประกอบด้วย รูปแบบการอยู่อาศัย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา การทำงาน ภาวะสุขภาพ แหล่งของรายได้ ระดับรายได้ ภาวะหนี้สิน และการเกื้อหนุนจากบุตร โดยงานวิจัยใช้ข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติมาทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณแบบสองทางเลือกด้วยวิธี Probit Model

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนแห่งกลางจะมีโอกาสออมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง และมีโอกาสออมน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยแบบอื่น นอกจากนี้การมีเงินออมของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับเพศของผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุหญิงจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุชาย ซึ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในทุกระดับการศึกษาจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่มีการศึกษา ผู้สูงอายุที่มีแหล่งรายได้หลักจากการทำงาน เงินบำนาญ เงินออมและรายได้ดอกเบี้ย รายได้จากคู่สมรส รายได้จากบุตร และรายได้จากแหล่งอื่นๆ จะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีแหล่งรายได้หลักจากเบี้ยผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้สูงขึ้นจะมีโอกาสออมมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน บุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน และบุตรที่อาศัยอยู่ทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือนจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเงินจากบุตรหรือไม่มีบุตร การมีหนี้ของผู้สูงอายุหรือมีหนี้ของครัวเรือนจะทำให้โอกาสออมของผู้สูงอายุลดลงเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน ผู้สูงอายุที่มีระดับสุขภาพดีจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดี ซึ่งสำหรับผู้สูงอายุแล้วจำเป็นต้องมีการออมเพื่อหลักประกันชีวิตที่มั่นคงจึงจะสามารถทำให้ดำรงชีวิตบั้นปลายได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, การออม, รูปแบบการอยู่อาศัย, การเกื้อหนุนจากบุตร



Abstract

The objective of this research is to investigate the impact of living arrangements and demographic factors on savings among elderly individuals in Thailand. The independent variables considered include living arrangements, gender, age, marital status, education level, work status, health status, source of income, income level, debt, and intergenerational support. To achieve this, a quantitative research approach was employed, utilizing data from the 2021 survey conducted by the National Statistical Office on older persons in Thailand. The analysis follows a two-choice model using the Probit method.

The findings of this study reveal that elderly individuals residing in households with skipped generations have the fewest opportunities to save money, in contrast to those elderly who live alone and in other types of living arrangements. Furthermore, gender plays a significant role in savings with females having greater opportunities to save compared to males. Regarding education level, elderly individuals with all levels of education exhibit more favorable saving prospects than those with no formal education. Additionally, seniors whose primary income sources include work, pensions, savings, interest income, spousal income, income from sons or daughters, or other sources are more likely to have opportunities for saving compared to those whose main source of income relies on the old-age allowance. Notably, elderly individuals who receive financial support exclusively from co-resident adult children, non-resident adult children, or both are better positioned for saving than those who lack such familial support. Conversely, seniors burdened by debt or household financial obligations face fewer opportunities to save compared to debt-free households. Health status also plays a role, as elderly individuals in good or very good health have more favorable saving prospects than those in poor health. For the elderly, building and maintaining savings is essential to ensure a stable life and dignity in their later years.

Keywords: Elderly, Savings, Living arrangements, Intergenerational support

รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย

(Living Arrangements and the Saving of Thai Elderly)

บทนำ

ปัจจุบันผู้สูงอายุมีชีวิตที่ยืนยาว ประชากรโลกกำลังมีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปี พ.ศ. 2566 มีจำนวนประชากรโลกประมาณ 8.045 พันล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1.144 พันล้านคน หรือคิดเป็น 14.22% ของประชากรโลก (United Nations et al., 2022) การมีหลักประกันชีวิตที่มั่นคงจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยการออมเป็นหลักประกันยามชราภาพที่สำคัญของประชากรในวัยเกษียณที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในบั้นปลายชีวิตเพิ่มขึ้น แต่กลับพบว่าผู้สูงอายุส่วนหนึ่งไม่มีเงินให้เก็บออม อันมีสาเหตุจากการที่ไม่มีการเตรียมรับมือในการออมตั้งแต่วัยทำงาน หรือบางส่วนเกิดจากการที่มีรายได้ไม่มากพอให้เหลือออม อีกทั้งอาจเป็นเรื่องของระบบการออมที่จัดสรรให้ผู้สูงอายุไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตหลังวัยเกษียณ (อนพัทธ์ หอนคง และ พรพรรณ นันทแพทย์, 2016) ปัญหาดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ควรให้ความสนใจ เนื่องจากอัตราการพึ่งพิงของประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การมีรายได้ที่ไม่เพียงพอช่วงหลังเกษียณอายุอาจส่งผลกระทบต่อความเสถียรต่อการตกอยู่ในภาวะยากจน เมื่อมองโครงสร้างทางประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันประเทศไทยเป็นสังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์และเป็นที่แน่นอนว่าอัตราส่วนพึ่งพิงผู้สูงอายุของไทยก็มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นด้วย การเตรียมรับมือกับชีวิตที่ยืนยาวจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ด้านสุขภาพ รายได้และหลักประกันยามชราภาพ สวัสดิการ ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ผู้สูงอายุอาจต้องประสบ เช่น การถูกทอดทิ้ง เผชิญความโดดเดี่ยว รวมถึงพบกับความยากลำบากที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ แนวคิดพหุพลัง (Active Aging) จึงเป็นเป้าหมายระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (Laiphrakpam & Aroonsrimorakot, 2018) โดยองค์การอนามัยโลก World Health Organization (2000) มีเป้าหมายให้ประชากรสูงอายุมีภาวะสุขภาพที่ดี อันประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ สุขภาพ การมีส่วนร่วมในสังคมอย่างต่อเนื่อง และความมั่นคงหรือหลักประกันทางสังคม โดยภาวะพหุพลัง หรือเรียกกันว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เป็นหนทางที่นำไปสู่การเป็นผู้สูงวัยอย่างประสบความสำเร็จ (Successful Aging) ที่ต้องการให้ผู้สูงอายุทั่วโลกมีสุขภาพแข็งแรง อายุยืนยาว สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข พึ่งพาตนเองได้ และมีศักยภาพในการช่วยเหลือผู้อื่น รวมถึงสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นในการออม เพราะมั่นใจว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพที่ดี สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมในสังคม และมีศักยภาพในการจัดสรรเงินเพื่อบำรุงชีวิตบั้นปลายได้เป็นอย่างดี

สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมในเรื่องความกตัญญูตอบแทนผู้มีพระคุณที่สืบทอดกันมา โดยครัวเรือนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมกันกับบุตรผ่านการเกื้อหนุนระหว่างรุ่น ซึ่งงานวิจัยของ ชลธิชา อัครนิรันดร์ และ วิราภรณ์ โพธิศิริ (2017) ได้แบ่งออกเป็น 2 มิติ คือ ผู้สูงอายุที่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร ในลักษณะของการได้รับสิ่งของ การดูแล และทางเศรษฐกิจ กับผู้สูงอายุที่ให้การเกื้อหนุนแก่บุตร ซึ่งเป็นเรื่องของการแบ่งเบาภาระด้านเวลาในการช่วยเหลือหรืออยู่ดูแลหลาน สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันจากทั้งสองฝ่าย ที่สำคัญการที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรจะทำให้ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์หลากหลายด้าน เช่น สถานะทางเศรษฐกิจ สุขภาพและคุณภาพชีวิต อันนำไปสู่การออมที่จะส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถนำสิ่งที่ได้รับมาต่อยอดหรือมีโอกาสในการใช้ชีวิตบั้นปลายได้อย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการศึกษาของงานวิจัยนี้จะศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในครัวเรือนทั้งที่อาศัยอยู่ร่วมกับคู่สมรส อยู่อาศัยร่วมกับบุตร อยู่อาศัยกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกครอบครัว รวมถึงผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังว่าจะส่งผลต่อการออมของผู้สูงอายุอย่างไร เนื่องจากจะเห็นได้ว่ารูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในครัวเรือนเป็นประเด็นสำคัญที่ควรให้ความสนใจ และการเกื้อหนุนจากคนในครอบครัว รวมถึงการออมจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางการเงิน การออมเงินอย่างต่อเนื่องจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีทุนชีวิตในช่วงที่เกิดปัญหาหรือมีทางเลือกในการใช้ชีวิตมากขึ้น ทั้งในด้านการรักษาพยาบาล การดูแลสุขภาพในครอบครัว และการใช้ชีวิตหลังเกษียณ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยในครัวเรือนและปัจจัยทางประชากรที่ส่งผลต่อการออมของผู้สูงอายุ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทบาทและการปรับตัวของการอยู่ในสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักถึง เนื่องจากสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิตใจ สภาพแวดล้อมสังคมที่เปลี่ยนไป รวมถึงการอยู่อาศัยมีผลต่อการดำรงชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ หากสามารถรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้ จะนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ โดยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงอายุสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยทางประชากรดังนี้

ทฤษฎีวงจรชีวิต

สันติ ธิรพัฒน์ (2565) อธิบายว่า ตัวแบบวงจรชีวิตเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรเมื่อเกษียณอายุ อีกทั้งได้ศึกษาเกี่ยวกับข้อจำกัดด้านสินทรัพย์และสุขภาพของผู้พัฒนาทฤษฎีวงจรชีวิตของ Feinstein and Ho (2001) โดยระบุว่าสุขภาพของหัวหน้าครัวเรือนส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรในครัวเรือน รวมถึงสุขภาพที่ไม่ดีและอายุที่เพิ่มขึ้นยังเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้การลงทุนเกิดความเสียหายได้ เมื่อศึกษาประเด็นด้านอายุที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ Gratton and Scott (2017) มีการอธิบายว่าอายุอาจส่งผลด้านการออม เนื่องจากไม่สามารถแบ่งเก็บรายได้ให้เพียงพอกับการมีอายุที่ยืนยาวและระบบบำนาญที่ไม่สามารถจัดสรรรายได้มาสนับสนุนให้เพียงพอกับจำนวนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้การศึกษาของ ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา (2559) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสมมติฐานการบริโภคแบบวงจรชีวิตตามแนวคิดของ Modigliani and Brumberg โดยระบุว่าเมื่อคนเข้าสู่ตลาดแรงงานจะทำให้มีรายได้มาจากการทำงานจนนำไปสู่การออมเพื่ออนาคตเมื่อถึงวัยเกษียณและต้องเก็บเกี่ยวตั้งแต่ช่วงที่ทำงานอยู่เพื่อความมั่นคงและไม่เป็นภาระตอนเข้าสู่ช่วงสูงอายุในอนาคต นอกจากนี้ Lapsomboondee (2022) ยังได้เพิ่มเติมในประเด็นเรื่องหนี้สินว่า หนี้สินเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจทำงานเพื่อแบ่งเบาภาระหนี้ครัวเรือนและหาเงินเพื่อดำรงชีวิต อีกทั้งพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนมีอัตราการก่อหนี้สูงมาก อาจเป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุตัดสินใจทำงานน้อยลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมในการดูแล รวมถึงแบ่งเบาภาระของผู้สูงอายุได้

แนวคิดการเกื้อหนุนระหว่างรุ่น

การเกื้อหนุนระหว่างรุ่นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสถาบันครอบครัวที่คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครัวเรือน โดยงานวิจัยของ Asavanirandom and Pothisiri (2015) ได้อธิบายถึงความสำคัญในการมีอยู่ของการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร จากการศึกษาของ Lee and Xiao (1998) ประกอบด้วยสองแนวคิด แนวคิดแรกเป็นกลุ่มที่เน้นถึงการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในระยะยาว เมื่อสังคมต้องการแรงงานที่มีศักยภาพสูงจึงส่งผลให้พ่อแม่สนับสนุนบุตรด้านการศึกษา หากบุตรมีความมั่นคงในหน้าที่การงานแล้วจะทำให้พ่อแม่ได้รับผลตอบแทนในภายหลัง สำหรับแนวคิดที่สอง แนวคิดที่ว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างรุ่นที่เกิดขึ้นในระยะเวลาสั้นและต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต โดยบุตรจะย้ายออกจากพื้นที่ชนบทเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อประกอบอาชีพ ผู้สูงอายุจึงมีหน้าที่ในการเลี้ยงหลานและจะได้รับสิ่งตอบแทนเป็นเงินที่บุตรส่งกลับมาให้ แน่นอนว่าเมื่อมีการเกื้อหนุนระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเกิดขึ้นยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของแต่ละบุคคลที่เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ นอกจากนี้ผลการศึกษาของ กนกพร พวงประยงค์ (อังกูณ เศรษฐการ หงษ์สิริ, 2019) ที่ได้ศึกษากรณีของประเทศไทย พบว่า การเกื้อหนุนระหว่างรุ่นเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกต่างรุ่นในครัวเรือนที่มีความผูกพันกัน มีทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งสิ่งที่ได้รับอาจมีหลายรูปแบบ เช่น ช่วยเหลือทางการเงิน ทั้งนี้ผู้รับอาจจะเปลี่ยนสถานภาพไปเป็นผู้ให้ได้เช่นเดียวกัน แต่อาจเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจ ดังนั้นเมื่อผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากสมาชิกในครัวเรือนจะทำให้ได้รับประโยชน์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจเป็นเรื่องสุขภาพที่บุตรหลานคอยดูแลเรื่องค่ารักษาพยาบาล รวมถึงสะท้อนต่อการออมที่อาจได้มาในรูปแบบของเงินจากคนในครอบครัวอีกด้วย

รูปแบบการออม

ประเทศไทยในปัจจุบันมีรูปแบบการออมเป็นไปตามกรอบแนวคิดของธนาคารโลก โดยกำหนดรูปแบบการออมเป็นแบบภาคบังคับและภาคสมัครใจ อีกทั้งจัดให้มีระบบสวัสดิการเพื่อรองรับชีวิตหลังเกษียณ ซึ่งในการศึกษาของ อนพัทธ์ หนองคู และ พรพรรณ นันทแพทย์ (2016) ได้สรุปรูปแบบการออมไว้ดังนี้

ระบบการออมภาคบังคับ ประกอบด้วย ระบบหลักประกันสังคมที่ไม่ต้องจ่ายเงินสะสมเข้ากองทุน ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งจะได้รับตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป เดือนละ 600 - 1,000 บาท และบำเหน็จบำนาญข้าราชการแบบเดิมที่เป็นสวัสดิการสำหรับข้าราชการ นอกจากนี้ ระบบหลักประกันสังคมที่ต้องจ่ายเงินสะสมเข้ากองทุน ได้แก่ กองทุนประกันสังคมซึ่งเป็นระบบบำนาญภาคบังคับที่กำหนดผลตอบแทนที่จะได้รับหลังเกษียณ รวมถึงจะได้รับผลประโยชน์ตามที่กำหนดไว้ และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.) ที่เป็นกองทุนการออมภาคบังคับสำหรับข้าราชการทุกประเภท ยกเว้นข้าราชการการเมือง

ระบบการออมภาคสมัครใจ ได้แก่ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ และประกันชีวิตแบบบำนาญ โดยเป็นการออมแบบภาคสมัครใจที่สามารถกำหนดจำนวนเงินเพื่อรองรับการเกษียณ สำหรับ กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เป็นกองทุนการออมเพื่อการชราภาพสำหรับแรงงานนอกระบบ โดยเป็นหลักประกันการให้ประโยชน์ตอบแทนในรูปบำนาญเมื่อสิ้นสุดการเป็นสมาชิกภาพ ซึ่งผู้ที่สามารถเข้ากองทุนนี้ได้ คือ ผู้ที่ไม่อยู่ในกองทุนประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และไม่เป็นข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการออมที่ใช้ทรัพย์สินในการเข้าถึงสวัสดิการเพื่อรองรับการดำรงชีวิตหลังเกษียณ เช่น การสนับสนุนจากครอบครัวหรือบุคคลอื่น ๆ

แนวคิดระบบบำนาญ

World Bank Pension Reform Primer (2005) กล่าวว่า วัตถุประสงค์หลักของระบบบำนาญ คือ การป้องกันความเสี่ยงต่อการยากจนในวัยชรา โดยผู้กำหนดนโยบายต้องพิจารณาถึงความยากจนและความแตกต่างทางรายได้ของกลุ่มเปราะบาง ซึ่งมีแนวทางจากกรอบนโยบายที่ใช้แบบจำลอง 5 เสาหลัก ประกอบด้วย ผู้สูงอายุมีความสามารถในการใช้จ่าย ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางการเงิน การกระจายรายได้ที่เท่าเทียมในสังคม การมีผลประโยชน์ด้านกฎหมายที่มีไว้เพื่อปกป้องผู้เกษียณอายุจากความเสี่ยงทางการเงินและการมีอายุที่ยืนยาว รวมถึงการมีระบบที่มั่นคงเมื่อเกิดความผันผวนด้านประชากร เศรษฐกิจ และการเมือง

เมื่อทบทวนแนวคิดและทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้สะท้อนให้เห็นว่าการออมในประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ระบบการออมของประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ต่ำที่สุดของเอเชียและของโลกจาก 50 ประเทศ นอกจากนี้ รายงานของ Allianz International Pension Papers (2014) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความมีการพัฒนาและกระตุ้นให้คนมองเห็นถึงความสำคัญของการเก็บออมเนื่องจากปัจจุบันยังคงต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคของการออมที่ไม่เพียงพอสำหรับการเกษียณ โดยส่วนใหญ่เกิดในผู้ที่เปราะบางนอกระบบ ทั้งนี้ภาครัฐควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในรูปแบบของการออม และคนที่อยู่ทั้งในและนอกระบบบำนาญจำเป็นต้องตระหนักในเรื่องการออมและเตรียมตัวให้เร็วขึ้น

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย” ใช้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งมีขอบข่ายในการสำรวจเป็นครัวเรือนส่วนบุคคลทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลทั่วประเทศ โดยครัวเรือนที่เข้าข่ายการแฉ่งนับ เป็นครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่าง ซึ่งมีรายชื่อปรากฏในบัญชีรายชื่อครัวเรือนตัวอย่างของการสำรวจประชากรสูงสุดในประเทศไทย พ.ศ. 2564 และบุคคลที่เข้าข่ายการแฉ่งนับ เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่าง ทั้งนี้แบบแผนการเลือกตัวอย่าง ใช้รูปแบบ Stratified Two-

stage Sampling โดยมีกรุงเทพมหานครและจังหวัดเป็นสตราตัม เขตแดนนับ (Enumeration Area : EA) เป็นหน่วยตัวอย่าง ขั้นที่หนึ่ง ครั้วเรือนส่วนบุคคลเป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สอง โดยมีการจัดสตราตัมให้กรุงเทพมหานครและจังหวัดเป็นสตราตัม มีทั้งสิ้น 77 สตราตัม และในแต่ละสตราตัม (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมตามลักษณะการปกครองของกรมการปกครอง คือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

โดยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology) ซึ่งทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรตาม คือ การออมของผู้สูงอายุ และตัวแปรอิสระที่เลือกมา 11 ปัจจัย คือ รูปแบบการอยู่อาศัย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา การทำงาน ภาวะสุขภาพ แหล่งของรายได้หลัก ระดับรายได้ ภาวะหนี้สิน (การมี/ไม่มีหนี้สิน) และการเกื้อหนุนจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน/นอกครัวเรือน รวมถึงใช้วิธีการวิเคราะห์แบบจำลองสองทางเลือก คือ แบบจำลองโพรบิต (Probit Model) ซึ่งเป็นแบบจำลองสองทางเลือกที่ใช้คาดการณ์ความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้น (พีระ ตั้งธรรมรักษ์, 2564) โดยตัวแปรตามของงานวิจัยชิ้นนี้มีลักษณะที่เป็นค่าใดค่าหนึ่งจากทั้งสองค่า (Binary Variable) เนื่องจากต้องการทราบว่าผู้สูงอายุมีหรือไม่มีการออม ดังนั้นการเลือกแบบจำลองโพรบิตจึงมีความเหมาะสมในการประมวลผลและนำเสนอผลการวิจัย

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7 + \beta_8 X_8 + \beta_9 X_9 + \beta_{10} X_{10} + \beta_{11} X_{11} + u_i$$

โดยที่ Y คือ การออมของผู้สูงอายุ ซึ่ง $Y = 1$ เมื่อผู้สูงอายุมีการออม และ $Y = 0$ เมื่อผู้สูงอายุไม่มีการออม และตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย X_1 = รูปแบบการอยู่อาศัย, X_2 = เพศ, X_3 = อายุ, X_4 = สถานภาพสมรส, X_5 = ระดับการศึกษา, X_6 = การทำงาน, X_7 = ภาวะสุขภาพ, X_8 = แหล่งรายได้หลัก, X_9 = ระดับรายได้, X_{10} = ภาวะหนี้สิน (การมี/ไม่มีหนี้สิน), X_{11} = การเกื้อหนุนจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน/นอกครัวเรือน ทั้งนี้มีพื้นที่ที่ครัวเรือนตั้งอยู่ (X_{12}) และภูมิภาคที่ครัวเรือนตั้งอยู่ (X_{13}) เป็นตัวแปรควบคุม

ผลการศึกษา

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอยู่อาศัยและปัจจัยทางประชากรที่มีผลต่อการออมของผู้สูงอายุ เนื่องจากการออมเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตบั้นปลายของผู้สูงอายุ อีกทั้งต้องการให้เห็นถึงความสำคัญของการเกื้อหนุนระหว่างรุ่น รวมถึงสถาบันครอบครัวที่เป็นอีกหนึ่งอิทธิพลหลักในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ผลการศึกษาส่วนที่ 1

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 43,729 คน โดยใช้วิธีสถิติเชิงพรรณนา ซึ่งแสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลที่จำแนกตามตัวแปร โดยมีรายละเอียดดังในตารางที่ 1



ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (แสดงจำนวนและร้อยละ) จำแนกตามตัวแปรตามและตัวแปรอิสระ

ตัวแปร	จำนวน (คน) N = 43,729	ร้อยละ 100
การออมของผู้สูงอายุ		
ไม่มีการออม	18,589	42.5
มีการออม	25,140	57.5
รูปแบบการอยู่อาศัย		
อาศัยอยู่เพียงลำพัง	5,371	12.3
อาศัยอยู่เฉพาะกับคู่สมรส	9,774	22.4
อาศัยอยู่กับบุตร	21,134	48.3
อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตร	4,321	9.9
อาศัยอยู่กับญาติ โดยไม่มีคู่สมรสหรือบุตร	3,050	7
อาศัยอยู่กับผู้อื่น	79	0.2
เพศ		
ชาย	19,050	43.6
หญิง	24,679	56.4
อายุ		
ช่วงอายุตอนต้น 60 – 69 ปี	25,334	57.9
ช่วงอายุตอนกลาง 70 – 79 ปี	12,568	28.7
ช่วงอายุตอนปลาย 80 ปีขึ้นไป	5,827	13.3
สถานภาพสมรส		
โสด	2,146	4.9
สมรส	25,954	59.4
หม้าย หย่า แยกกันอยู่	15,629	35.7
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	28,936	66.2
ระดับประถมศึกษา	3,842	8.8
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	1,757	4
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ เทียบเท่า	2,020	4.6
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	617	1.4
ระดับปริญญาตรี	2,782	6.4
ระดับสูงกว่าปริญญาตรี	505	1.2
ไม่มีการศึกษา	3,270	7.5
การทำงาน		
ทำงาน	17,444	39.9
ไม่ได้ทำงาน	26,285	60.1
ภาวะสุขภาพ		
ดี	20,477	46.8
ปานกลาง	18,151	41.5
ไม่ดี	5,101	11.7
แหล่งรายได้หลัก		
การทำงาน	14,899	34.1
เงินบำนาญ	3,674	8.4
เบี้ยผู้สูงอายุ	8,626	19.7
ผู้ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ	453	1
เงินออมของตัวเอง/รายได้ดอกเบี้ยย	455	1
คู่สมรส	1,955	4.5



ตัวแปร	จำนวน (คน) N = 43,729	ร้อยละ 100
บุตรชาย/บุตรสาว	13,181	30.1
อื่น ๆ	486	1.1
ระดับรายได้ (ต่อปี)		
รายได้ต่อปี น้อยกว่า 30,000 บาท	14,692	33.6
รายได้ต่อปี 30,000 – 99,999 บาท	19,819	45.3
รายได้ต่อปี 100,000 บาท ขึ้นไป	9,218	21.1
ภาวะหนี้สิน		
หนี้สินตัวเอง/หนี้สินครัวเรือน	19,033	43.5
ไม่มีหนี้สินในครัวเรือน	24,696	56.5
การก่อหนี้จากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน/นอกครัวเรือน		
ไม่ได้รับการก่อหนี้จากบุตร/ไม่มีบุตร	12,958	29.6
ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน	4,619	10.6
ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน	17,754	40.6
ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือน	8,398	19.2

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้สูงอายุมีการออม จำนวน 25,140 คน (ร้อยละ 57.5) และผู้สูงอายุที่ไม่มีการออม มีจำนวน 18,589 คน (ร้อยละ 42.5) เมื่อพิจารณาด้านรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรมากที่สุด มีจำนวน 21,134 คน (ร้อยละ 48.3) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เฉพาะกับคู่สมรส มีจำนวน 9,774 คน (ร้อยละ 22.4) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยเพียงลำพัง มีจำนวน 5,371 คน (ร้อยละ 12.3) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตร มีจำนวน 4,321 คน (ร้อยละ 9.9) ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับญาติ โดยไม่มีคู่สมรสหรือบุตร มีจำนวน 3,050 คน (ร้อยละ 7) และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับผู้อื่นมีจำนวนน้อยที่สุดเพียง 79 คน (ร้อยละ 0.2) สำหรับการก่อหนี้จากบุตร พบว่า ผู้สูงอายุได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือนมากที่สุด มีจำนวน 17,754 คน (ร้อยละ 40.6) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเงินจากบุตร/ไม่มีบุตร มีจำนวน 12,958 คน (ร้อยละ 29.6) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือน มีจำนวน 8,398 คน (ร้อยละ 19.2) และผู้สูงอายุได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันมีจำนวนน้อยที่สุดเพียง 4,619 คน (ร้อยละ 10.6)

เมื่อพิจารณาด้านปัจจัยทางประชากรพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งมีจำนวน 24,679 คน (ร้อยละ 56.4) อยู่ในช่วงอายุ 60 - 69 ปี โดยมีจำนวนเท่ากับ 25,334 คน (ร้อยละ 57.9) และมีสถานภาพสมรสอยู่ที่ จำนวน 25,954 คน (ร้อยละ 59.4) นอกจากนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาน้อยกว่าระดับประถมศึกษา จำนวน 28,936 คน (ร้อยละ 66.2) รวมถึงผู้สูงอายุภาวะสุขภาพดีเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดเท่ากับ 20,477 คน (ร้อยละ 46.8)

ด้านมิติเศรษฐกิจของผู้สูงอายุพบว่า มีผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมากกว่าผู้สูงอายุที่ทำงาน โดยมีจำนวน 26,285 คน (ร้อยละ 60.1) ทั้งนี้ผู้สูงอายุมีรายได้หลักมาจากการทำงานมากที่สุด จำนวน 14,899 คน (ร้อยละ 34.1) สำหรับผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้ต่อปีอยู่ที่ 30,000 – 99,999 บาท จำนวน 19,819 คน (ร้อยละ 45.3) และผู้สูงอายุที่ไม่มีหนี้สินในครัวเรือน จำนวน 24,696 คน (ร้อยละ 56.5) มีมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มอื่น ๆ

ผลการศึกษาส่วนที่ 2

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบไขว้ระหว่างรูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุมีรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีออมหรือไม่มีออมของผู้สูงอายุ ซึ่งจำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย

รูปแบบการอยู่อาศัย	การออมของผู้สูงอายุ		รวม
	มีการออม	ไม่มีการออม	
อาศัยอยู่เพียงลำพัง	3,121	2,250	5,371
อาศัยอยู่เฉพาะกับคู่สมรส	6,021	3,753	9,774
อาศัยอยู่กับบุตร	11,775	9,359	21,134
อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตร	2,414	1,907	4,321
อาศัยอยู่กับญาติ โดยไม่มีคู่สมรสหรือบุตร	1,758	1,292	3,050
อาศัยอยู่กับผู้อื่น	51	28	79
รวม	25,140	18,589	43,729

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลแบบไขว้ระหว่างรูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุพบว่า ในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการออม จำนวน 25,140 คน นั้น รูปแบบการอยู่อาศัยที่ทำให้ผู้สูงอายุมีการออมมากที่สุด สามอันดับแรก ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตร รองลงมาเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เฉพาะกับคู่สมรส และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังตามลำดับ

ผลการศึกษาส่วนที่ 3

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการออมของผู้สูงอายุและรูปแบบการอยู่อาศัย รวมถึงปัจจัยทางประชากรของผู้สูงอายุ จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 43,729 คน โดยใช้วิธี Probit Model และการเปลี่ยนแปลงของการออมของผู้สูงอายุเมื่อตัวแปรอิสระแต่ละตัวเปลี่ยนแปลงไปด้วยวิธี Marginal Effect สรุปผลได้ตามตารางที่ 3 ดังนี้

จากตารางที่ 3 ด้านรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุจะพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรมีแนวโน้มที่จะมีการออมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง (Coef. = -0.079, $p < 0.05$) และเมื่อพิจารณาผลของ Marginal Effect เท่ากับ -0.028 แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรมีโอกาสออมเงินลดลงร้อยละ 2.8 นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตร (หรือครอบครัวแห่งกลาง) จะมีแนวโน้มที่จะมีการออมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง (Coef. = -0.108, $p < 0.05$) และเมื่อพิจารณาผลของ Marginal Effect เท่ากับ -0.038 แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตรมีโอกาสออมเงินลดลงร้อยละ 3.8 ผลจากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับการออมของผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่อาศัยในครัวเรือนแห่งกลางจะมีโอกาสในการออมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยกลุ่มอื่น อย่างไรก็ตามการที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ร่วมกับบุตรจะมีโอกาสในการออมที่น้อยกว่าผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง ชี้ให้เห็นว่าการอยู่อาศัยร่วมกับบุตรเพียงอย่างเดียวไม่ได้ก่อให้เกิดผลการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นแก่ผู้สูงอายุ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการออมของผู้สูงอายุ โดยวิธี Probit Model

ตัวแปรอิสระ	Coef.	s.e.	Marginal Effect	s.e.	z
รูปแบบการอยู่อาศัย (กลุ่มอ้างอิง คือ อาศัยอยู่เพียงลำพัง)					
อาศัยอยู่เฉพาะกับคู่สมรส	-0.055	0.028	-0.019	0.010	-1.94
อาศัยอยู่กับบุตร	-0.079 **	0.027	-0.028 **	0.009	-2.93
อาศัยอยู่กับหลาน โดยไม่มีบุตร	-0.108 **	0.030	-0.038 **	0.010	-3.63
อาศัยอยู่กับญาติ โดยไม่มีคู่สมรสหรือบุตร	-0.035	0.033	-0.012	-0.012	-1.06
อยู่อาศัยกับผู้อื่น	-0.004	0.155	-0.001	0.054	-0.02



ตัวแปรอิสระ	Coef.	s.e.	Marginal Effect	s.e.	z
เพศ (กลุ่มอ้างอิง คือ เพศชาย)					
หญิง	0.088 **	0.014	0.031 **	0.005	6.31
อายุ (กลุ่มอ้างอิง คือ ช่วงอายุตอนต้น 60 – 69 ปี)					
ช่วงอายุตอนกลาง 70 – 79 ปี	0.104 **	0.016	0.036 **	0.005	6.59
ช่วงอายุตอนปลาย 80 ปีขึ้นไป	0.133 **	0.022	0.046 **	0.008	6.07
สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง คือ สถานภาพโสด)					
สมรส	-0.058	0.041	-0.020	0.014	-1.43
หม้าย หย่า แยกกันอยู่	-0.121 **	0.038	-0.042 **	0.013	-3.14
ระดับการศึกษา (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่มีการศึกษา)					
ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา	0.209 **	0.025	0.076 **	0.009	8.51
ระดับประถมศึกษา	0.214 **	0.032	0.078 **	0.012	6.73
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	0.281 **	0.040	0.102 **	0.015	6.98
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ เทียบเท่า	0.410 **	0.040	0.147 **	0.014	10.21
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	0.487 **	0.063	0.174 **	0.022	7.69
ระดับปริญญาตรี	0.723 **	0.047	0.249 **	0.015	15.50
ระดับสูงกว่าปริญญาตรี	0.893 **	0.087	0.297 **	0.024	10.22
การทำงาน (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่ได้ทำงาน)					
ทำงาน	0.079 **	0.028	0.028 **	0.010	2.79
ภาวะสุขภาพ (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่ดี)					
ดี	0.250 **	0.022	0.089 **	0.008	11.40
ปานกลาง	0.158 **	0.021	0.057 **	0.008	7.51
แหล่งรายได้หลัก (กลุ่มอ้างอิง คือ เบี้ยผู้สูงอายุ)					
การทำงาน	0.355 **	0.033	0.131 **	0.012	10.87
เงินบำนาญ	0.594 **	0.041	0.212 **	0.014	14.40
ผู้ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ	0.056	0.062	0.021	0.023	0.90
เงินออมของตัวเอง/รายได้ดอกเบี้ย	1.711 **	0.100	0.452 **	0.013	17.04
คู่สมรส	0.244 **	0.035	0.090 **	0.013	6.98
บุตรชาย/บุตรสาว	0.134 **	0.020	0.050 **	0.007	6.74
อื่น ๆ	0.171 **	0.063	0.063 **	0.023	2.70
ระดับรายได้ (กลุ่มอ้างอิง คือ รายได้ต่อปี น้อยกว่า 30,000 บาท)					
รายได้ต่อปี 30,000 – 99,999 บาท	0.351 **	0.016	0.130 **	0.006	21.63
รายได้ต่อปี 100,000 บาท ขึ้นไป	0.628 **	0.023	0.226 **	0.008	26.83
ภาวะหนี้สิน (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่มีหนี้สินในครัวเรือน)					
หนี้สินตัวเอง/หนี้สินครัวเรือน	-0.061 **	0.014	-0.021 **	0.005	-4.35
การเก็หนุนจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน/นอกครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง คือ ไม่ได้รับการเก็หนุนจากบุตร/ไม่มีบุตร)					
ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน	0.177 **	0.026	0.062 **	0.009	6.74
ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน	0.208 **	0.018	0.073 **	0.006	11.30
ได้รับเงินจากทั้งบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนและนอกครัวเรือน	0.360 **	0.024	0.125 **	0.008	15.28
N = 43,729					
LR chi2(38) = 5918.19					
Prob > chi2 = 0.0000					
Pseudo R2 = 0.0992					
** p<.05 = มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05					

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

การได้รับการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นจากบุตรของผู้สูงอายุอาจเกิดขึ้นจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันกับผู้สูงอายุ หรือบุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือนของผู้สูงอายุได้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน (Coef. = 0.177, $p < 0.05$) ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน (Coef. = 0.208, $p < 0.05$) และผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากทั้งบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนและนอกครัวเรือน (Coef. = 0.360, $p < 0.05$) จะมีแนวโน้มในการออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากบุตร/ไม่มีบุตร และเมื่อพิจารณาผลของ Marginal Effect เท่ากับ 0.062, 0.073 และ 0.125 แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในกลุ่มข้างต้นจะมีโอกาสออมเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.2, 7.3 และ 12.5 ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการอยู่อาศัยและปัจจัยทางประชากรส่งผลต่อการออมของผู้สูงอายุไทย ทางด้านรูปแบบการอยู่อาศัย งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนแหว่งกลางจะมีโอกาสอมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Baker and Mutchler (2010) โดยให้เหตุผลว่า เด็ก ๆ ในครัวเรือนที่มีปู่ย่าตายายอาจมีความเสี่ยงที่จะประสบกับความไม่มั่นคงด้านสุขภาพ รวมถึงเผชิญกับความยากจนและความยากลำบากทางวัตถุ

สำหรับปัจจัยด้านประชากร การมีเงินออมของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับเพศของผู้สูงอายุ โดยในงานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุหญิงจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุชาย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กฤตภาส เลิศสงคราม (2555) ซึ่งได้ให้เหตุผลว่า ผู้หญิงต้องการความมั่นคงตั้งแต่ตอนทำงานและมีความระมัดระวังในการใช้ชีวิตเป็นอย่างมาก จึงให้ความสำคัญกับการออมทำให้ผลลัพธ์ทางด้านการออมมีมากกว่าผู้ชาย เมื่อพิจารณาด้านอายุ งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุวัยกลางที่มีอายุ 70 - 79 ปี และผู้สูงอายุตอนปลายที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป จะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอายุ 60 - 69 ปี นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพหม้าย หย่า แยกกันอยู่ จะมีโอกาสอมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีสถานภาพโสด ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กวิสรา จันทพันธ์ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2017) โดยระบุว่าผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุกับสถานภาพสมรสที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการออม สำหรับด้านภาวะสุขภาพ งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีหรือปานกลาง จะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อภิษฎา จิ๋วพัฒนกุล และคณะ (2011) โดยให้เหตุผลว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงมีแนวโน้มว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพมากกว่าผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง

ด้านมิติเศรษฐกิจ สำหรับปัจจัยด้านการทำงาน งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่ทำงานจะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ รัชดาภรณ์ พูลใหญ่ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2017) โดยให้เหตุผลว่า การทำงานมีผลต่อการออมของผู้สูงอายุในอนาคตและไม่ใช่ว่าแค่เพื่อการเก็บออมยามเกษียณเท่านั้น แต่ยังเป็นการออมเพื่อการจัดสรรความมั่งคั่งอีกด้วย (Kowhakul, 2016) ทางด้านระดับรายได้ งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ตั้งแต่ 30,000 - 99,999 บาท และผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้ตั้งแต่ 100,000 บาทขึ้นไป จะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีระดับรายได้ต่่อน้อยกว่า 30,000 บาท ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ รัชดาภรณ์ พูลใหญ่ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2017) โดยให้เหตุผลว่าระดับรายได้มีผลต่อการออมส่วนบุคคลและการใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ในส่วนของด้านภูมิลำเนา งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่มีหนี้สินเป็นของตนเองหรือหนี้สินครัวเรือนจะมีโอกาสอมน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่มีหนี้สิน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Delafrooz and Paim (2011) ที่ให้เหตุผลว่า การมีหนี้สินที่มาจากครัวเรือนส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการดำรงชีวิต โดยปัญหาดังกล่าวมีผลต่อการออมของผู้สูงอายุ และเมื่อพิจารณาปัจจัยด้านการเกื้อหนุนจากบุตรของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน/นอกครัวเรือน งานวิจัยนี้พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับเงินจากบุตรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน บุตรที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน และบุตรที่อาศัยอยู่ทั้งในครัวเรือนและนอกครัวเรือน จะมีโอกาสออมมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเงินจากบุตรหรือไม่มีบุตร ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Pothisiri and Quashie (2018) ที่ให้เหตุผลว่า การที่ผู้สูงอายุได้รับการเกื้อหนุนจากบุตรจะมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและการเกื้อหนุนระหว่างรุ่นในครัวเรือนจะมีส่วนสนับสนุนฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ซึ่งผลการศึกษานี้สนับสนุนแนวนโยบายสร้างระบบนิเวศที่มีเป้าหมายในการจัดสวัสดิการเพื่อสร้างและพัฒนาครอบครัว โดยเน้นไปที่กลุ่มวัยแรงงานที่กำลังสร้างครอบครัว หรือครอบครัวที่ให้การดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งการปรับสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัยโดยใช้หลัก Universal Design ให้เหมาะสมสำหรับสมาชิกทุกวัยจะช่วยให้สามารถดูแล เกื้อหนุน พัฒนาประชากรในพื้นที่ ทั้งในมิติสังคมสุขภาพ เศรษฐกิจ รวมถึงสภาพแวดล้อมเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่และช่วยเสริมสร้างครอบครัวที่มั่นคง (รัฐบาลไทย, 2567)⁵

2) ครอบครัวแห่งกลางเป็นกลุ่มเปราะบางทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากจะมีโอกาสในการออมที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง ดังนั้นการแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินของครัวเรือน รวมถึงภาวะหนี้สินของผู้สูงอายุจะช่วยบรรเทาปัญหาในการออมของผู้สูงอายุและช่วยสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในบั้นปลายชีวิตยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอยู่อาศัยและการออมของผู้สูงอายุไทย”

เอกสารอ้างอิง

- กฤตภาส เลิศสงคราม. (2555). พฤติกรรมการออมและปัจจัยที่มีผลต่อการออมของพนักงานบริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์. (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Hum_Res_Econ/Kritapas_L.pdf
- กวิสรา จันทรพันธ์, และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2017). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์.
- ชลธิชา อัครนรินทร์, และ วิราภรณ์ โพธิศิริ. (2017). ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับและการให้การเกื้อหนุนของผู้สูงอายุไทย. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts), 10(1), 344-360.
- รัชดาภรณ์ พูลใหญ่, และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2017). สภาพปัญหาและการเตรียมตัวด้านการออมของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพอิสระในจังหวัดนครศรีธรรมราช.
- รัฐบาลไทย. (2567). "วราวุธ" แจงมาตรการแก้วิกฤตประชากรไทย 5 กลุ่ม เร่งทำสมุดปกขาว ชงครม. ก่อนนำเสนอเวที UN. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/80122>
- ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา. (2559). ผลของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรต่อพฤติกรรมการออมของครัวเรือนในประเทศไทย.
- เศรษฐกร หงษ์ศิริ. (2019). ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรและภาวะปัญหาทางสุขภาพจิตของผู้สูงอายุไทย.
- สันติ ธีรพัฒน์. (2565). แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับสังคมไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564. กองสถิติสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

⁵ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2567 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับวิทยาลัยประชากรศาสตร์ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการจุฬาอารี และ World Bank ประจำประเทศไทย โดยเสนอมาตรการสำหรับการพัฒนาความมั่นคงของครอบครัวไทย

- อนพัทธ์ หนองคู, และ พรพรรณ นันทแพศย์. (2016). การวิเคราะห์รูปแบบการออมสำหรับวัยสูงอายุในประเทศไทยและต่างประเทศ. *Journal of Business Administration The Association of Private Higher Education Institutions of Thailand*, 5(1), 145-153.
- อภิขญา จีวพัฒนกุล, วรางคณา อติศรประเสริฐ, และ ศุภินญา ญาณสมบุญ. (2011). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ (FACTORS AFFECTING SAVING BEHAVIOR AND SPENDING BEHAVIOR OF SENIOR CITIZEN). *Journal of Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences)*, 3(6), 178-194.
- Allianz International Pension Papers. (2014). 2014 Pension Sustainability Index. https://www.allianz.com/content/dam/onemarketing/azcom/Allianz_com/migration/media/press/document/other/2014_PSI_ES_final.pdf
- Asavanirandorn, C., & Pothisiri, W. (2015). การแลกเปลี่ยนการเกื้อหนุนระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรในประเทศไทย: สถานการณ์แนวโน้มและความแตกต่างทางเพศและอายุ Support Exchanges between Aging Parents and Adult Children in Thailand: Situation Trend and Gender-Age Differences.
- Baker, L. A., & Mutchler, J. E. (2010). Poverty and material hardship in grandparent-headed households. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 947-962.
- Delafrooz, N., & Paim, L. H. (2011). Determinants of Saving Behavior and Financial Problem among Employees in Malaysia. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 5(7), 222-228.
- Kowhakul, M. (2016). Personal Factors Affecting to the Saving Behavior of People in Bangkok Metropolitan Region, Thailand. *Proceedings of International Academic Conferences, International Institute of Social and Economic Sciences*, 1-11.
- Laiphrakpam, M., & Aroonsrimorakot, S. (2018). Review of indicators on active ageing towards sustainable development in Thailand. *Journal of Thai Interdisciplinary Research*, 13(3), 41-50.
- Lapsomboondee, A. (2022). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 42(3), 18-33.
- Pothisiri, W., & Quashie, N. T. (2018). Preparations for old age and well-being in later life in Thailand: gender matters? *Journal of Applied Gerontology*, 37(6), 783-810.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, & Division, P. (2022). World Population Prospects 2022. <https://population.un.org/wpp/>
- World Bank Pension Reform Primer. (2005). The World Bank Pension Conceptual Framework.
- World Health Organization. (2000). Active Ageing Population, 2025, 2050.



หัวข้อ “ประชากรและคุณภาพชีวิต”

-  การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี
-  แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากมุมมองของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน
-  Building a long-term care system in Thailand’s current situation: Focusing on ageing in middle-income countries
-  Period Prevalence of Domestic Violence among Myanmar LGBTQ+ Population: Findings from an Online Survey
-  ความแตกต่างภายในกลุ่มของผู้นับถือศาสนาเดียวกันต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน
-  ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด: กระบวนทัศน์ใหม่ของการปฏิบัติงานคุมประพฤติ



การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี

(Bullying Victimization and Related Factors Among Junior High School Students in Ubon Ratchathani Province)

โดย

ศิริินญา วัลภา¹ สุธรรม นันทมงคลชัย² สิทธิชัย ทองวร³ และกรวรรณ ยอดไม้⁴

Sirinya Wanlapa⁵ Sutham Nanthamongkolchai⁶ Sittichai Thongworn⁷ and Korravarn Yodmai⁸

¹ นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร 10400

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร 10400

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร 10400

⁵ Master of Science Program in Public Health, Faculty of Public Health, Mahidol University, Bangkok, 10400

⁶ Associate Professor, Department of Family Health, Faculty of Public Health, Mahidol University, Bangkok, 10400

⁷ Assistant Professor, Department of Society and Health, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170

⁸ Assistant Professor, Department of Family Health, Faculty of Public Health, Mahidol University, Bangkok, 10400

* Corresponding author: E-mail address: sirinya.wan@student.mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินสถานการณ์และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 450 คน สุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามชนิดตอบด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการทดสอบไคสแควร์

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่ เคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมร้อยละ 84.0 โดยรูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจาร้อยละ 76.9 รองลงมา คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกายร้อยละ 47.3 การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางสังคมร้อยละ 47.1 และการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียลมีเดียร้อยละ 41.3 ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัว และสัมพันธภาพกับครู ซึ่งนักเรียนที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีในครอบครัว มีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 90.1 มากกว่านักเรียนที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัว เช่นเดียวกับนักเรียนที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีกับครู มีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 90.6 มากกว่านักเรียนที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับครู ดังนั้น หน่วยงานด้านสาธารณสุข สถานบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว ควรส่งเสริมให้ครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน และส่งเสริมให้ครูมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน ให้มีการพูดคุย ให้คำปรึกษา และให้ความช่วยเหลือเมื่อนักเรียนต้องการความช่วยเหลือ ครอบครัวควรมีการสื่อสารอย่างมีคุณภาพ ด้วยการสร้างโอกาสในการสื่อสารที่ดี พูดคุยกัน เล่าสู่กันฟัง และให้คำแนะนำ รวมถึงร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผลไม่ใช้ความรุนแรง สร้างเสริมให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจในตนเองในการเผชิญและรับมือกับปัญหาได้เหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย

คำสำคัญ: การกลั่นแกล้ง, การตกเป็นเหยื่อ, นักเรียน

Abstract

This cross-sectional study examined the situation and factors associated with bullying victimization among secondary-school students in Ubon Ratchathani Province. This study recruited as a total sample of 450 students who were selected through the multistage random sampling process. Self-administered questionnaires were conducted to collect data from the samples. For analyzing the data, statistical features including descriptive statistics, correlation analysis, and chi-square tests were later employed.

The study results revealed that 84.0% of the secondary-school students had experienced as bullying victims. Separately, bullying victimization was mostly prevalent in a form of verbal bullying (76.9%), followed by physical bullying (47.3%), social bullying (47.1%), and cyber bullying (41.3%). Factors significantly associated overall bullying victimization ($p < 0.05$) were: family relationship and teacher-student relationships. Students with poor family relationships were more likely bullied with an account of 90.1% and higher than those with good family relationships. This was similar to those with poor relationships with teachers (90.6%) as being more likely bullied compared to those with good teacher-student relationships. In conclusion, public health institutions, educational institutions and institutions focusing on family should actively promote positive family relationships and also promote positive teacher-student relationships. Educational institutions should provide various forms of assistance including communication and counseling sessions for those students in need. Families should have quality communication by creating opportunities for good communication, talking to each other, and telling each other's stories and give advice, including working together to solve problems with non-violent reasons. Educational institutions should promote students' self-esteem in facing and dealing with problems appropriately, especially when students are victims of physical bullying.

Keywords: Bullying, Victimization, Student

การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี

(Bullying Victimization and Related Factors Among Junior High School Students
in Ubon Ratchathani Province)

บทนำ

การกลั่นแกล้งเป็นความรุนแรงประเภทหนึ่ง โดยปัญหาความรุนแรงในวัยรุนนับว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญในทุกประเทศทั่วโลก การกลั่นแกล้งในสถานศึกษาเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้ความรุนแรงโดยเฉพาะในวัยรุนที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น จากรายงานขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund: UNICEF) พบว่า จากการสำรวจ 122 ประเทศทั่วโลก นักเรียนที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปี ร้อยละ 51.00 หรือประมาณ 150 ล้านคน เคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งจากสังคมรอบข้าง (UNICEF, 2017) สำหรับประเทศไทยพบว่า มีเด็กนักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในโรงเรียนปีละ 600,000 คน คิดเป็นร้อยละ 40 ถือเป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากประเทศญี่ปุ่น (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2561) ผลสำรวจความคิดเห็นเรื่อง “บูลลี่ กลั่นแกล้ง ความรุนแรงในสถานศึกษา” สถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2563) พบว่า กลุ่มเด็กอายุ 10-15 ปี ใน 15 โรงเรียน เคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 91.79 รูปแบบการตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ การถูกกลั่นแกล้งทางร่างกายในลักษณะของการตบหัวร้อยละ 62.07 รองลงมา คือ การถูกกลั่นแกล้งทางวาจาในลักษณะของการล้อปากรร้อยละ 43.57 พุดจาเหยียดหยามร้อยละ 41.78 และอื่น ๆ เช่น นินทา ด่าทอ ชกตอย ล้อปมด้อย พุดเชิงให้ร้าย เสียดสี ผ่านสื่อออนไลน์ ในขณะที่การศึกษาของอนุรักษ จันทรรอด (2565) พบว่า รูปแบบและลักษณะของการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ การตกเป็นเหยื่อทางวาจาร้อยละ 82.0 รองลงมา คือ การตกเป็นเหยื่อทางร่างกายร้อยละ 68.00 การตกเป็นเหยื่อทางสัมพันธ์ภาพร้อยละ 45.00 ในลักษณะของการถูกกลุ่มเพื่อนกดดันให้แยกออกจากกลุ่ม กลุ่มเพื่อนกระจายข่าวลือให้ถูกเข้าใจผิดในแง่ลบ กลุ่มเพื่อนประณาม กล่าวโทษ ไม่ให้เพื่อนเข้าใจ และการศึกษาของวิริยญ เลิศรัตน์ธำรงกุล (2564) พบการตกเป็นเหยื่อบนโซเชียลร้อยละ 54.57 ในลักษณะการนินทาผ่านสื่อออนไลน์มากที่สุด เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น ร้อยละ 60.73 รองลงมา คือ ถูกล้อเลียนด้วยการนำรูปภาพหรือคลิปวิดีโอไปเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 48.69 และถูกปิดกั้น ลบ หรือบล็อกออกจากกลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 48.69 จากรายงานการสำรวจปัญหาการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนพบความรุนแรงของการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย ทางวาจา และเชิงสัมพันธ์ภาพ ขึ้นต่าอย่างน้อย 1 ครั้งต่อสัปดาห์ และมากถึงจำนวนมากกว่า 5 ครั้งต่อสัปดาห์ (สมบัติ ตาปัญญา, 2549) ผลกระทบที่ตามมา คือ คิดจะได้ตอบเอาคืนร้อยละ 42.86 มีความเครียดร้อยละ 26.33 ไม่มีสมาธิกับการเรียนร้อยละ 18.20 ไม่อยากไปโรงเรียนร้อยละ 15.73 และมีอาการซึมเศร้าร้อยละ 13.46 ซึ่งนักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง มักเครียด ซึมเศร้า มีปัญหาการเข้าสังคม หากถูกกดดันรุนแรงหรือเรื้อรังอาจนำไปสู่การทำร้ายคนอื่นเพื่อแก้แค้นหรือนำไปสู่การทำร้ายตนเองและอาจรุนแรงถึงขั้นฆ่าตัวตาย (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2561) กล่าวได้ว่า การกลั่นแกล้งกันนับว่าเป็นปัญหาความรุนแรงและซับซ้อนที่ส่งผลกระทบต่อผู้ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ปัญหาในระยะสั้น เช่น การตอบโต้เอาคืนในรูปแบบต่าง ๆ มีความเครียด ผลการเรียนไม่ดี เป็นต้น ส่วนปัญหาในระยะยาว เช่น มีปัญหาการเข้าสังคม มีภาวะซึมเศร้า และอาจทำให้ผู้ที่เคยตกเป็นเหยื่อกลายเป็นผู้กลั่นแกล้งด้วย ซึ่งปัญหาเหล่านี้ยังไม่ได้รับการแก้ไขหรือมีการจัดการปัญหาที่เหมาะสม โดยเฉพาะในสถานศึกษา

ประเทศไทยมีการสำรวจข้อมูลโรงเรียนในทุกภาคจำนวน 11 แห่ง จาก 6 จังหวัด มีนักเรียนประมาณ 2,300 คน โดยพบว่า ภาคกลางมีสัดส่วนของการกลั่นแกล้งกันมากที่สุดร้อยละ 23.22 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 21.86 (สมบัติ ตาปัญญา, 2549) ซึ่งมีสัดส่วนไม่แตกต่างกัน แต่เนื่องจากภาคกลางมีการศึกษาเกี่ยวกับการตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาจำนวนมากแล้วนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อาจมีความแตกต่างของ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประชากรมากเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ ในปี พ.ศ. 2565 มีประชากรทั้งหมด 1,869,749 คน โดยมีกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 12-15 ปี จำนวน 94,352 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2566) ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 5.10 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัดอุบลราชธานี กอปรกับจังหวัดอุบลราชธานี มีความเจริญ สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยี สามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ได้ง่าย เอื้อต่อการเกิดพฤติกรรมการเล่นแบบการใช้ความรุนแรง รวมทั้งทำให้เห็นว่าพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงในสังคม เป็นเรื่องปกติทั่วไป ซึ่งรัชพล สุระพันธ์ และ ศศิธร ปรีชาวุฒิเดช (2563) ได้ศึกษาข้อมูลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า นักเรียนเคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 23.67 อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ผลการศึกษายังไม่ครอบคลุมการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในทุกรูปแบบ (เหยื่อทางร่างกาย เหยื่อทางวาจา เหยื่อทางสังคม และเหยื่อบนไซเบอร์) โดยเฉพาะการศึกษากการตกเป็นเหยื่อทั้ง 4 รูปแบบในการศึกษาในกลุ่มเดียวกัน รวมถึงการศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่อาจมีความเกี่ยวข้องต่อการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น รวมถึงปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง ทั้งนี้ใช้แนวคิดชีวจิตสังคม (Biopsychosocial Model) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาโดยข้อมูลที่ได้นั้นจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางหรือมาตรการป้องกัน และการจัดการปัญหาสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมการเผชิญปัญหาที่เหมาะสมเมื่อตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งของเด็กนักเรียน ซึ่งนักเรียน ครอบครัว และสถานศึกษาสามารถเตรียมการรับมือกับปัญหาความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ลดปัญหาจากการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

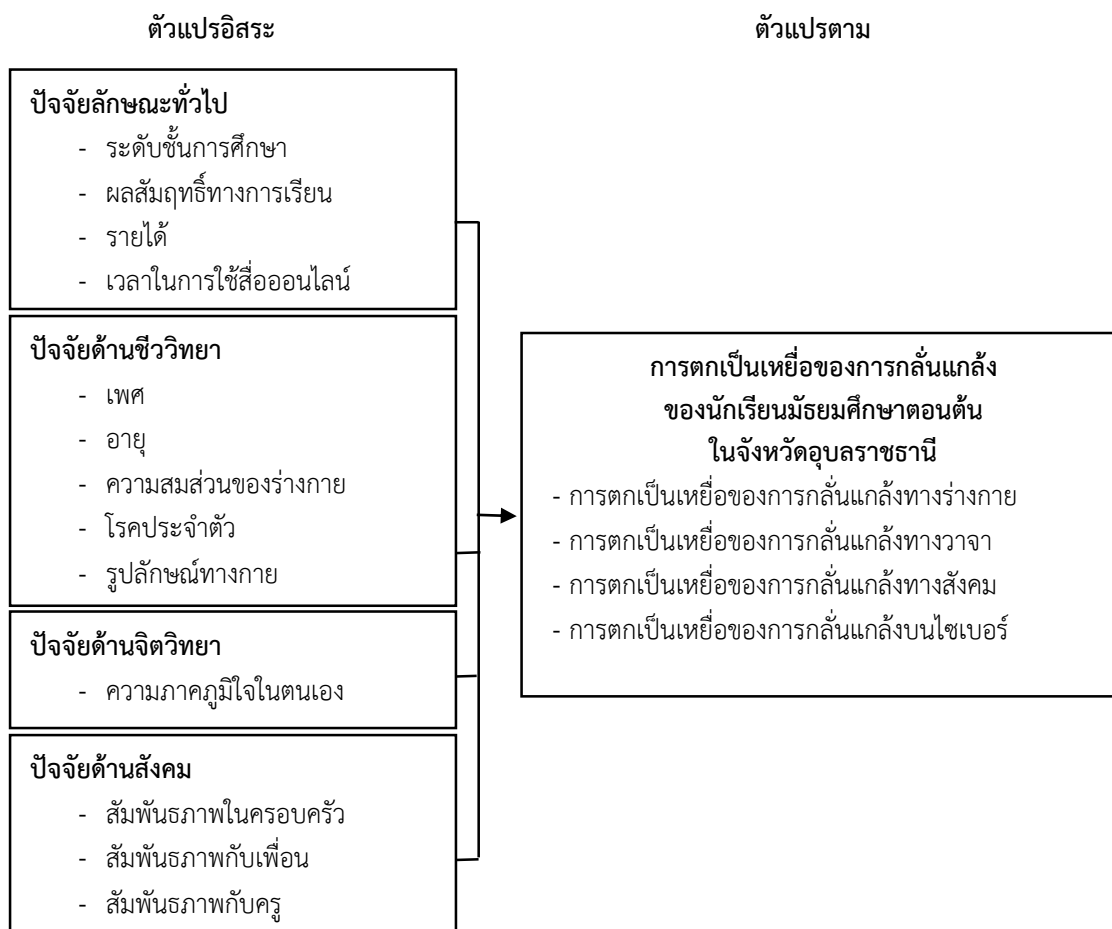
- 1) เพื่อประเมินสถานการณ์ของการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี
- 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ด้านชีววิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านสังคมกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประยุกต์ใช้แนวคิดชีวจิตสังคม (Biopsychosocial Model) ของ Engel (Engel, 1997) มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านชีววิทยา ปัจจัยด้านจิตวิทยา และปัจจัยด้านสังคม ตัวแปรตาม คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง รายละเอียดแสดงในแผนภูมิที่ 1



แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย



ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Study) และรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามที่ตอบด้วยตนเองระหว่างวันที่ 1 กันยายน ถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2566

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2566 ของโรงเรียนภาครัฐที่มีทั้งนักเรียนชายและหญิงศึกษาร่วมกันเท่านั้น ภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ในจังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยการแบ่งกลุ่มตามโครงสร้างการบริหารงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุบลราชธานี อำนาจเจริญ ซึ่งสุ่มสหวิทยาเขตของจังหวัดอุบลราชธานี สหวิทยาเขตละ 1 โรงเรียนจำนวน 5 สหวิทยาเขต เพื่อให้มีการกระจายด้านพื้นที่ และสุ่มห้องเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของแต่ละโรงเรียนตามสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับขนาดตัวอย่าง เพื่อเป็นตัวแทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกให้เข้าร่วม คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2566 ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่สามารถพูดคุย สื่อสาร และเข้าใจภาษาไทย รวมถึงสมัครใจเข้าร่วมโดยการบอกกล่าวอย่างเต็มใจ และได้รับการยินยอมจากผู้ปกครอง ซึ่งได้มีการให้หนังสือยินยอมกับนักเรียนก่อนวันเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ผู้ปกครองรับรองการยินยอมให้เข้าร่วมการวิจัย คำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Daniel

(Daniel, 2010) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 450 คน การวิจัยได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ COA. No. MUPH 2023-112

เครื่องมือในการศึกษา

เป็นแบบสอบถามที่ตอบด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประยุกต์มาจากการทบทวนวรรณกรรมและได้ดัดแปลงจากผู้วิจัยอื่นร่วมด้วย เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเอง ได้แก่ ระดับชั้นการศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายได้ เวลาในการใช้สื่อออนไลน์ จำนวน 4 ข้อ

2. แบบประเมินปัจจัยด้านชีววิทยา ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเอง ได้แก่ เพศ อายุ น้ำหนัก ส่วนสูง รูปลักษณ์ทางกาย และโรคประจำตัว จำนวน 6 ข้อ โดยข้อมูลน้ำหนักและส่วนสูงจะนำไปใช้ประเมินความสมส่วนของร่างกาย เทียบกราฟมาตรฐานการเจริญเติบโตของเด็กอายุ 6-19 ปี น้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง (กรมอนามัย, 2564) แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1) สมส่วน ได้แก่ สมส่วน 2) ไม่สมส่วน ได้แก่ ผอมและค่อนข้างผอม ท้วม เริ่มอ้วนและอ้วน

3. แบบประเมินปัจจัยด้านจิตวิทยา พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินของปริทรรศ ศิลปะกิจ และอรรวรรณ ศิลปะกิจ (2559) ที่แปลจาก Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) จำนวน 10 ข้อ เป็นการเลือกตอบแบบประเมินค่าแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ไม่เห็นด้วยอย่างมาก ไม่เห็นด้วย เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างมาก

4. แบบประเมินปัจจัยด้านสังคม มีลักษณะเป็นการเลือกตอบแบบประเมินค่าแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ จริงน้อยที่สุด จริงน้อย จริง และจริงมากที่สุด ประกอบด้วย ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ด้านสัมพันธภาพกับเพื่อน และด้านสัมพันธภาพกับครู จำนวน 50 ข้อ

4.1 แบบประเมินสัมพันธภาพในครอบครัว พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินของกรมกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว (ม.ป.ป.) จำนวน 15 ข้อ

4.2 แบบประเมินสัมพันธภาพกับเพื่อน พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินของอลนา ปิยะอารีธรรม (2552) จำนวน 16 ข้อ

4.3 แบบประเมินสัมพันธภาพกับครู พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินของสุเมธ พงษ์เพตรา (2553) จำนวน 19 ข้อ

5. แบบประเมินการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง พัฒนาขึ้นจากแบบประเมินของสมบัติ ตาปัญญา (2549) ที่แปลจาก The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire และจากแบบประเมินของกฤตศักดิ์ อนุโรจน์ และณัฏฐา พิทยรัตน์เสถียร (2562) ที่แปลจาก Cyber-Aggression Perpetration and Victimization Scale จำนวน 11 ข้อ มีลักษณะเป็นการเลือกตอบแบบประเมินค่าแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ไม่เคยเกิดขึ้นเลย เคยเกิดขึ้น 1-2 ครั้ง เกิดขึ้นเดือนละ 2-3 ครั้ง สัปดาห์ละครั้ง สัปดาห์ละ 3-4 ครั้ง ทั้งนี้หากตอบข้อใดข้อหนึ่งจะแปรผลว่า “ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง”

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมทางภาษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านก่อนนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าความตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.99 ซึ่งแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านชีววิทยาเท่ากับ 1.00 2) ด้านจิตวิทยาเท่ากับ 0.96 3) ด้านสังคมเท่ากับ 1.00 ประกอบด้วย ด้านสัมพันธภาพในครอบครัวเท่ากับ 1.00 ด้านสัมพันธภาพกับเพื่อนเท่ากับ 1.00 ด้านสัมพันธภาพกับครูเท่ากับ 1.00 และ 4) การตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งเท่ากับ 1.00 โดยค่าความเชื่อมั่น (Reliability) Cronbach's Alpha Coefficient ทั้งฉบับเท่ากับ 0.723 ซึ่งแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านชีววิทยาเท่ากับ 0.793 2) ด้านจิตวิทยาเท่ากับ 0.808 3) ด้านสังคมเท่ากับ 0.832 ประกอบด้วย ด้านสัมพันธภาพในครอบครัวเท่ากับ 0.778 ด้านสัมพันธภาพกับเพื่อนเท่ากับ 0.801 ด้านสัมพันธภาพกับครูเท่ากับ 0.747 และ 4) การตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งเท่ากับ 0.711



การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้สถิติ Chi-Square Test

ผลการวิจัย

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 450 คนพบว่า ส่วนใหญ่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 48.0 และ 35.1 ตามลำดับ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 3.1 ± 0.59 มีรายได้เฉลี่ยจากผู้ปกครอง 73.90 ± 36.54 บาทต่อวัน ส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์/อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 5.01 ± 3.45 ชั่วโมงต่อวัน

ปัจจัยด้านชีววิทยาคพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 53.3) เพศชายร้อยละ 42.2 และเพศทางเลือก (LGBTQ+) ร้อยละ 4.4 มีอายุเฉลี่ย 13.2 ± 1.0 ปี ความสมส่วนของร่างกาย มีความสมส่วนร้อยละ 72.4 มีโรคประจำตัวร้อยละ 10.4 โดยระบุว่าเป็นโรคหอบหืด ภูมิแพ้ เป็นต้น และพบว่าไม่พึงพอใจรูปลักษณ์ทางกายร้อยละ 25.1 โดยระบุว่ามีสิว ผอมหรืออ้วนเกินไป ผิวคล้ำ ฟันไม่สวย เป็นต้น

ปัจจัยด้านจิตวิทยาคพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความภาคภูมิใจในตนเองอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด (ร้อยละ 67.3) รองลงมาคือ มีความภาคภูมิใจในตนเองระดับสูง ร้อยละ 21.3

ปัจจัยด้านสังคมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสัมพันธภาพในครอบครัว สัมพันธภาพกับเพื่อน และมีสัมพันธภาพกับครูอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด (ร้อยละ 50.0, 76.2 และ 64.4 ตามลำดับ) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและปัจจัยด้านต่าง ๆ (n=450)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ลักษณะทั่วไป		
ระดับชั้นการศึกษา		
มัธยมศึกษาปีที่ 1	158	35.1
มัธยมศึกษาปีที่ 2	76	16.9
มัธยมศึกษาปีที่ 3	216	48.0
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน		
น้อยกว่า 3.00	147	32.7
ตั้งแต่ 3.00 ขึ้นไป	303	67.3
Mean = 3.17 S.D. = 0.59 Max = 4.00 Min = 1.00		
รายได้เฉลี่ยของนักเรียน (บาทต่อวัน)		
น้อยกว่า 100	302	67.1
ตั้งแต่ 100 ขึ้นไป	148	32.9
Mean = 73.90 S.D. = 36.54 Max = 500.00 Min = 0.00		



ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและปัจจัยด้านต่าง ๆ (n=450) (ต่อ)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ลักษณะทั่วไป (ต่อ)		
เวลาเฉลี่ยในการใช้สื่อออนไลน์ (ชั่วโมงต่อวัน)		
น้อยกว่า 3.00	155	34.4
ระหว่าง 3.00-5.59	134	29.8
ระหว่าง 6.00-8.59	98	21.8
ระหว่าง 9.00-11.59	32	7.1
12.00 ขึ้นไป	31	6.9
Mean = 5.01 S.D. = 3.45 Max = 16.5 Min = 0.17		
ปัจจัยด้านชีววิทยา		
เพศ		
ชาย	190	42.2
หญิง	240	53.3
เพศทางเลือก (LGBTQ+)	20	4.4
อายุ (ปี)		
ระหว่าง 12-13 ปี	188	41.7
ระหว่าง 14-15 ปี	262	58.3
Mean = 13.77 S.D. = 1.04		
ความสมส่วนของร่างกาย		
สมส่วน	326	72.4
ไม่สมส่วน	124	27.6
ปัจจัยด้านจิตวิทยา		
ความภาคภูมิใจในตนเอง		
สูง	96	21.3
ปานกลาง	303	67.3
ต่ำ	51	11.3
ปัจจัยด้านสังคม		
ระดับสัมพันธภาพในครอบครัว		
ดี	157	34.9
ปานกลาง	225	50.0
ไม่ดี	68	15.1
ระดับสัมพันธภาพกับเพื่อน		
ดี	46	10.2
ปานกลาง	343	76.2
ไม่ดี	61	13.6
ระดับสัมพันธภาพกับครู		
ดี	132	29.3
ปานกลาง	290	64.4
ไม่ดี	28	6.2

สถานการณ์การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง ในช่วง 2 เดือนที่ผ่านมาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมหรือเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งตั้งแต่ 1 รูปแบบขึ้นไปร้อยละ 84.0 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวม (n=450)

การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง	378	84.0
ไม่เคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง	72	16.0

รูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจา (ร้อยละ 76.9) รองลงมา คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย (ร้อยละ 47.3) การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางสังคม ร้อยละ 47.1 และการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียล (ร้อยละ 41.3) ตามลำดับ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง จำแนกตามรูปแบบ (n=450)

รูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง	การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง	
	ไม่เคย จำนวน (ร้อยละ)	เคย จำนวน (ร้อยละ)
การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย	237 (52.7)	213 (47.3)
การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจา	104 (23.1)	346 (76.9)
การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางสังคม	238 (52.9)	212 (47.1)
การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียล	264 (58.7)	186 (41.3)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทุกรูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$) ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัว และสัมพันธภาพกับครูในลักษณะแปรผกผัน คือ หากนักเรียนมีสัมพันธภาพในครอบครัวและสัมพันธภาพกับครูไม่ดีจะตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งเพิ่มขึ้น ซึ่งเมื่อจำแนกตามรูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง พบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$) ดังนี้

1. ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยของนักเรียน และเวลาเฉลี่ยในการใช้สื่อออนไลน์ โดยระดับชั้นการศึกษามีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย ทางวาจา และทางสังคม โดยสัดส่วนนักเรียนในระดับชั้นที่ตกเป็นเหยื่อทางร่างกายมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีร้อยละ 57.6 สัดส่วนการตกเป็นเหยื่อทางวาจามากที่สุด ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ร้อยละ 86.8 และสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อทางสังคมมากที่สุด ได้แก่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ร้อยละ 53.9 ในส่วนรายได้เฉลี่ยของนักเรียนและเวลาเฉลี่ยในการใช้สื่อออนไลน์มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกายเท่านั้น โดยมีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของนักเรียนที่มีรายได้น้อยกว่า 100 บาท มากที่สุด (ร้อยละ 53.0) และสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของนักเรียนที่ใช้เวลาในการใช้สื่อออนไลน์ตั้งแต่ 6 ชั่วโมงขึ้นไปมากที่สุด (ร้อยละ 57.8)

2. ปัจจัยด้านชีววิทยา ได้แก่ อายุ มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย โดยนักเรียนในช่วงอายุที่มีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อทางกายมากที่สุด ได้แก่ อายุระหว่าง 12-13 ปี (ร้อยละ 56.9)

3. ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความภาคภูมิใจในตนเอง มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย ทางสังคม และบนโซเชียล โดยมีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของนักเรียนที่มีความภาคภูมิใจในระดับปานกลางมากที่สุด ร้อยละ 70.0, 64.6 และ 67.2 ตามลำดับ

4. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวและสัมพันธภาพกับครูมีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย ทางวาจา ทางสังคม และบนโซเชียล โดยระดับสัมพันธภาพในครอบครัวที่นักเรียนมีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งมากที่สุด ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวระดับปานกลาง (ร้อยละ 53.1, 51.4, 52.4 และ 53.2 ตามลำดับ) ส่วนระดับสัมพันธภาพกับครูที่นักเรียนมีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งมากที่สุด ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวระดับปานกลาง (ร้อยละ 67.1, 69.9, 66.5 และ 71.0 ตามลำดับ) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง (n=450) โดยใช้สถิติ Chi-square test

ปัจจัย	การตกเป็นเหยื่อ		รูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง			
	ไม่เคย	เคย	ทางกาย	ทางวาจา	ทางสังคม	โซเชียล
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)
1. ปัจจัยส่วนบุคคล						
ระดับชั้นการศึกษา						
มัธยมศึกษาปีที่ 1	22(13.9)	136 (86.1)	91 (57.6)	123 (77.8)	84 (53.2)	74 (46.8)
มัธยมศึกษาปีที่ 2	7 (9.2)	69 (90.8)	40 (52.6)	66 (86.8)	41 (53.9)	30 (39.5)
มัธยมศึกษาปีที่ 3	43 (19.9)	173 (80.1)	82 (38.0)	157 (72.7)	87 (40.3)	82 (38.0)
p-value = 0.062			0.001*	0.039*	0.020*	0.213
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน						
น้อยกว่า 3.00	23 (15.6)	124 (84.4)	69 (46.9)	116 (78.9)	79 (53.7)	60 (40.8)
ตั้งแต่ 3.00 ขึ้นไป	49 (16.2)	254 (83.8)	144 (47.5)	230 (75.9)	133 (43.9)	126 (41.6)
p-value = 0.887			0.907	0.478	*0.050	0.877
รายได้เฉลี่ยของนักเรียน (ต่อวัน)						
น้อยกว่า 100 บาท	43 (14.2)	259 (85.8)	160 (53.0)	233 (77.2)	145 (48.0)	132 (43.7)
ตั้งแต่ 100 บาทขึ้นไป	29 (19.6)	119 (80.4)	53 (35.8)	113 (76.4)	67 (45.3)	54 (36.5)
p-value = 0.145			0.001*	0.850	0.584	0.144
เวลาเฉลี่ยในการใช้สื่อออนไลน์ (ต่อวัน)						
น้อยกว่า 6 ชั่วโมง	43 (14.9)	246 (85.1)	120 (41.5)	223 (77.2)	139 (48.1)	118 (40.8)
ตั้งแต่ 6 ชั่วโมงขึ้นไป	29 (18.0)	132 (82.0)	93 (57.8)	123 (76.4)	73 (45.3)	68 (42.2)
p-value = 0.385			0.001*	0.854	0.575	0.772
2. ปัจจัยด้านชีววิทยา						
เพศ						
ชาย	28 (13.3)	182 (86.7)	102 (48.6)	166 (79.0)	99 (47.1)	85 (40.5)
หญิง	44 (18.3)	196 (81.7)	111 (46.3)	180 (75.0)	113 (47.1)	101 (42.1)
p-value = 0.113			0.623	0.310	0.990	0.730
อายุ						
ระหว่าง 12-13 ปี	24 (12.8)	164 (87.2)	107 (56.9)	152 (80.9)	98 (52.1)	87 (46.3)
ระหว่าง 14-15 ปี	48 (18.3)	214 (81.7)	106 (40.5)	194 (74.0)	114 (43.5)	99 (37.8)
p-value = 0.113			0.001*	0.091	0.071	0.071
ความสมส่วนของร่างกาย						
ไม่สมส่วน	13 (10.5)	111 (89.5)	65 (52.4)	100 (80.6)	54 (43.5)	48 (38.7)
สมส่วน	59 (18.1)	267 (81.9)	148 (45.4)	246 (75.5)	158 (48.5)	138 (42.3)
p-value = 0.149			0.336	0.467	0.447	0.402



ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง (n=450) (ต่อ)

ปัจจัย	การตกเป็นเหยื่อ		รูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง			
	ไม่เคย (ร้อยละ)	เคย (ร้อยละ)	ทางกาย (ร้อยละ)	ทางวาจา (ร้อยละ)	ทางสังคม (ร้อยละ)	ไซเบอร์ (ร้อยละ)
2. ปัจจัยด้านชีววิทยา (ต่อ)						
โรคประจำตัว						
ไม่มี	66 (16.4)	337 (83.6)	195 (48.4)	311 (77.2)	189 (46.9)	166 (41.2)
มี	6 (12.8)	41 (87.2)	18 (38.3)	35 (74.5)	23 (48.9)	20 (42.6)
p-value = 0.523			0.190	0.677	0.791	0.858
รูปลักษณะทางกาย						
พึงพอใจ	55 (16.3)	282 (83.7)	158 (46.9)	255 (75.7)	155 (46.0)	132 (39.2)
ไม่พึงพอใจ	17 (15.0)	96 (85.0)	55 (48.7)	91 (80.5)	57 (50.4)	54 (47.8)
p-value = 0.749			0.742	0.289	0.412	0.107
3. ปัจจัยด้านจิตวิทยา						
ความภาคภูมิใจในตนเอง						
สูง	18 (25.0)	78 (20.6)	34 (16.0)	70 (20.2)	38 (17.9)	30 (16.1)
ปานกลาง	48 (66.7)	255 (67.5)	149 (70.0)	232 (67.1)	137 (64.6)	125 (67.2)
ต่ำ	6 (8.3)	45 (11.9)	30 (14.1)	44 (12.7)	37 (17.5)	31 (16.7)
p-value = 0.582			0.014*	0.183	<0.001	0.002*
4. ปัจจัยด้านสังคม						
สัมพันธ์ภาพในครอบครัว						
ดี	41 (56.9)	116 (30.7)	52 (24.4)	105 (30.3)	57 (26.9)	43 (23.1)
ปานกลาง	26 (36.1)	198 (52.4)	113 (53.1)	178 (51.4)	111 (52.4)	99 (53.2)
ไม่ดี	5 (6.9)	64 (16.9)	48 (22.5)	63 (18.2)	44 (20.8)	44 (23.7)
p-value = <0.001*			<0.001*	<0.001*	<0.001*	<0.001*
สัมพันธ์ภาพกับเพื่อน						
ดี	9 (12.5)	37 (9.8)	18 (8.5)	31 (9.0)	22 (10.4)	17 (9.1)
ปานกลาง	56 (77.8)	287 (75.9)	158 (74.2)	264 (76.3)	160 (75.5)	140 (75.3)
ไม่ดี	7 (9.7)	54 (14.3)	37 (17.4)	51 (14.7)	30 (14.2)	29 (15.6)
p-value = 0.499			0.055	0.143	0.931	0.504
สัมพันธ์ภาพกับครู						
ดี	36 (50.0)	95 (25.1)	48 (22.5)	82 (23.7)	56 (26.4)	36 (19.4)
ปานกลาง	30 (41.7)	258 (68.3)	143 (67.1)	242 (69.9)	141 (66.5)	132 (71.0)
ไม่ดี	6 (8.3)	25 (6.6)	22 (10.3)	22 (6.4)	15 (7.1)	18 (9.7)
p-value = <0.001*			<0.001*	<0.001*	0.006*	<0.001*

*Significant at p-value < 0.05

สรุปและอภิปรายผล

อภิปรายผล

การศึกษานี้พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดอุบลราชธานี เคยมีประสบการณ์ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมหรือเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งตั้งแต่ 1 รูปแบบขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 84.0 ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้เมื่อเทียบกับงานวิจัยที่ผ่านมาของศุภรดา ชุมพาลี และ ทศนา ทวีคุณ (2562) ได้ศึกษาพฤติกรรมการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทยพบว่านักเรียนตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 33.4 และเมื่อเทียบกับงานวิจัยของรัชพล สุระพันธ์ และ ศศิธร ปรีชาวุฒิเดช (2564) ที่ศึกษาการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งใช้ The Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire ในการประเมินการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งเช่นกันพบว่านักเรียนเคยมีประสบการณ์การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 23.67 โดยสาเหตุที่ค่าความชุกแตกต่างกันมาก คือ งานวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลทีมนักเรียนเลือกตอบว่าในรอบ 2 เดือนที่ผ่านมา นักเรียนเคยตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งตั้งแต่ 1-2 ครั้งขึ้นไปในข้อใดข้อหนึ่งจึงจะแปลผลว่า “ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง”

รูปแบบของการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจา ในลักษณะการใช้คำพูดหยาบคาย ล้อเลียน หรือเสียดสีในลักษณะที่ทำให้เจ็บใจหรือเสียใจ รองลงมาคือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย ในลักษณะการตบ ตี ชก เตะ ผลักแรง ๆ แต่ร่างกายไม่ได้เกิดการบาดเจ็บ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางสังคม ในลักษณะของการถูกสร้างเรื่องโกหกหรือปล่อยข่าวลือในทางที่ไม่ดี และการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียล ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทยของ อนุรักษ จันทรรอด (2565) และมุสลินห์ โต๊ะแปเราะ และคณะ (2565) ที่พบว่า นักเรียนตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจามากที่สุด รองลงมา คือ การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย และทางสังคม ตามลำดับเช่นกัน จึงสามารถอธิบายได้ว่า การพูดเป็นการสื่อสารที่สามารถทำได้ง่ายที่สุดซึ่งวัยรุ่นอาจยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอต่อการพิจารณาพิจารณาก่อนพูดกับผู้อื่น และบางคำมีผลต่อสภาพจิตใจและความรู้สึกของผู้รับฟังแล้วทำให้เกิดความรู้สึกเสียใจ ไม่พอใจ และอาจพูดบ่อยจนคิดว่าเป็นปกติทั่วไปในการพูดหยอกล้อกัน เพื่อนยังโกรธยิ่งเกิดความสุขสนุกสนาน โดยเฉพาะการเรียกชื่อบิดามารดาของเพื่อน และมีพฤติกรรมการเล่นแบบตอ ๆ กันไป ซึ่งนักเรียนในเขตภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรู้จัก มีความสนิท หรือคุ้นเคยกับสมาชิกในครอบครัวของเพื่อนในชั้นเรียน และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดอุบลราชธานีมีลักษณะนั้นเช่นกัน จึงสอดคล้องกับผลการศึกษานี้ที่พบว่า นักเรียนถูกเพื่อนกลั่นแกล้งทางวาจามากที่สุดในลักษณะการล้อเลียนชื่อบิดามารดา ในขณะที่ผลการสำรวจของสถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2563) พบว่า พบนักเรียนตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกายมากที่สุด ในลักษณะของการตบหัว รองลงมา คือ การตกเป็นเหยื่อทางวาจา และการตกเป็นเหยื่อบนโซเชียล ตามลำดับ อธิบายได้ว่า ถึงแม้ว่าข้อคำถามของแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสภาพแวดล้อมทางสังคม รวมถึงประชากรที่สำรวจจะมีความแตกต่างกัน แต่จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา เมื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง ส่วนใหญ่พบว่า ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกายหรือทางวาจามากที่สุด ซึ่งปัญหาการกลั่นแกล้งทั้งสองรูปแบบนี้มีความเชื่อมโยงกัน

ปัจจัยสัมพันธ์สภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี ในลักษณะแบบแปรผกผันกัน อธิบายได้ว่า หากสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครอบครัวในระดับที่มีสัดส่วนน้อย นักเรียนมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งสูง สอดคล้องกับการศึกษาของมุสลินห์ โต๊ะแปเราะ และคณะ (2565) ที่พบว่า หากมีสัมพันธ์กับครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง เช่นเดียวกับการศึกษาของของอัญมณี หล้าหนัก และคณะ (2563) ที่พบว่า ความผูกพันกับพ่อแม่ในระดับที่ไม่ดีมีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้ง อาจเนื่องมาจากนักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูในลักษณะที่มีการใช้อำนาจ เข้มงวด และมีการลงโทษรุนแรง ทำให้นักเรียนขาดความมั่นใจ ไม่กล้าตัดสินใจ และเมื่อตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งมักจะไม่กล้าเล่าให้สมาชิกในครอบครัวรับรู้ เพราะกลัวสมาชิกในครอบครัวตำหนินักเรียนเป็นเด็กมีปัญหา ทำให้ครอบครัวผิดหวังและเกิด

ความอับอาย นักเรียนกลัวการโดนทำโทษ นักเรียนจึงไม่มีวิธีการรับมือหรือแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมได้ ส่วนนักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบละเลย ผู้ปกครองมักจะไม่สนใจและให้เด็กจัดการปัญหาด้วยตนเองหรือให้เด็กไปแจ้งครูที่โรงเรียนเพื่อจัดการปัญหาให้ ท้ายสุดแล้ว ครอบครัวจึงไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับนักเรียน นักเรียนจึงไม่ได้รับคำแนะนำหรือการช่วยเหลือที่เหมาะสม และนำไปสู่การตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งซ้ำแล้วซ้ำอีก

ปัจจัยสัมพันธ์สภาพกับครูมีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี ในลักษณะแปรผกผัน อธิบายได้ว่า หากสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนและครูในระดับดีมีสัดส่วนน้อย นักเรียนมีโอกาสดตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งสูง อาจเนื่องมาจากนักเรียนที่ไม่สนิทสนมหรือไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับครู ไม่ว่าจะเป็นการทักทาย การสอบถาม พูดคุย ปรีกษา หรือมีอคติต่อกัน นักเรียนจะไม่กล้าแจ้งหรือขอความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาหรือถูกเพื่อนกลั่นแกล้ง และในบางครั้งครูไม่ยอมรับฟังและไม่เชื่อนักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อ ในบางครั้งหากครูตัดสินใจว่าเหยื่อเป็นเด็กที่มีปัญหาและลงโทษเด็กด้วยวิธีการตี นอกจากจะไม่สามารถช่วยเหลือนักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อและครูไม่ตระหนักว่าเป็นการกลั่นแกล้งกันแล้ว นักเรียนอาจตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งซ้ำแล้วซ้ำอีกและอาจเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ผลการศึกษาของอัญมณี หล้าหนัก และคณะ (2563) ที่พบว่า นักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพกับครูในระดับดีตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียลมีเดีย (ร้อยละ 56.7) กลับขัดแย้งกับผลการศึกษาที่พบว่า นักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพกับครูในระดับดีมีประสบการณ์ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียลมีเดีย (ร้อยละ 31.5) อาจเนื่องมาจากบนโซเชียลมีเดียและกลุ่มเป้าหมายมีความแตกต่างกัน และรูปแบบการเรียนการสอนมีความแตกต่างกันอาจเนื่องจากโรงเรียนอยู่ภายใต้สังกัดที่ต่างกัน

สรุป

การศึกษานี้พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดอุบลราชธานี ตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งร้อยละ 84.0 โดยปัจจัยที่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งในภาพรวม คือ สัมพันธ์ภาพในครอบครัวและสัมพันธ์ภาพกับครู ซึ่งนักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวในระดับปานกลางมีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งมากกว่านักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพกับครอบครัวดี เช่นเดียวกับนักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพกับครูในระดับปานกลาง มีสัดส่วนการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งมากกว่านักเรียนที่มีสัมพันธ์ภาพกับครูดี นอกจากนี้ยังพบว่า รูปแบบการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งที่พบมากที่สุด คือ เหยื่อของการกลั่นแกล้งทางวาจา รองลงมา คือ เหยื่อของการกลั่นแกล้งทางร่างกาย เหยื่อของการกลั่นแกล้งทางสังคม และเหยื่อของการกลั่นแกล้งบนโซเชียล ตามลำดับ

ข้อจำกัดและอคติ

- 1) เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างต้องเต็มใจและได้รับการยินยอมจากผู้ปกครอง กลุ่มตัวอย่างในบางกลุ่มอาจไม่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย จึงอาจทำให้กลุ่มตัวอย่างขาดความเป็นตัวแทนของประชากรในบางประเด็น
- 2) เนื่องจากนักเรียนตอบแบบสอบถามในห้องเรียนที่มีระยะห่างระหว่างโต๊ะน้อย กลุ่มตัวอย่างมีการพูดคุยและดูข้อมูลของเพื่อน จึงอาจทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนในบางประเด็น โดยเฉพาะด้านสัมพันธ์ภาพกับเพื่อน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยดังนี้

- 1) โรงเรียนควรกำหนดมาตรการแนวทางการป้องกันปัญหาการกลั่นแกล้งในเด็กวัยรุ่นตามบริบทพื้นที่ และควรมีแผนป้องกันการกลั่นแกล้งกันและการรับมือเมื่อเด็กวัยรุ่นตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งตามบริบทพื้นที่
- 2) ครอบครัวควรสร้างเสริมการสื่อสารอย่างมีคุณภาพ ด้วยการสร้างโอกาสในการสื่อสารที่ดี พูดคุยกัน เล่าสู่กันฟัง และให้คำแนะนำ รวมถึงร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล ไม่ใช้ความรุนแรง สร้างเสริมให้เด็กวัยรุ่นมีความภาคภูมิใจในตนเอง ในการเผชิญและรับมือกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเมื่อตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งทางกาย ทางสังคม และบนโซเชียล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปมีดังนี้

- 1) ควรมีการศึกษาโดยใช้รูปแบบวิจัยกึ่งทดลอง เพื่อส่งเสริมสัมพันธภาพในครอบครัวและส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียน
- 2) ควรมีการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครัว ครู เด็กวัยรุ่น เพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งและหาแนวทางป้องกันการตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้งให้ลดลง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสมาคมอนามัยครอบครัวแห่งประเทศไทยที่สนับสนุนทุนบางส่วนสำหรับการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ และขอขอบคุณโรงเรียนและนักเรียนทุกคนที่มีส่วนร่วมในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กฤตศักดิ์ อนุโรจน์, และ ณัฏฐา พิทยรัตน์เสถียร. (2562). การศึกษาความเที่ยงและความตรงของแบบสอบถาม Cyber-Aggression Perpetration and Victimization Scale ฉบับภาษาไทย. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. 64(1), 45-60. วันที่สืบค้น 31 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://www.psychiatry.or.th/JOURNAL/64-1/04_Krittisak.pdf
- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (ม.ป.ป.). แบบประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวไทย. วันที่สืบค้น 13 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก http://stat.thaifamily.in.th/Questionnaire_01/ไฟล์แบบประเมิน/แบบสอบถามครอบครัวเข้มแข็ง.pdf
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2561). ไทยอันดับ 2 “เด็กรังแกกันในโรงเรียน” พบเหยื่อปีละ 6 แสนคน. วันที่สืบค้น 2 กันยายน 2565. เข้าถึงได้จาก <https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=27485>
- ปริทรรศ ศิลปะกิจ, และ อรวรรณ ศิลปะกิจ. (2559). คุณสมบัตินทางจิตมิติของแบบวัดความภาคภูมิใจในตนเองของ Rosenberg ในเยาวชนไทย. วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย. 24(1), 15-28. เข้าถึงได้จาก <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jmht/article/view/63581/52195>
- มุสลิมห์ โตแปะระ, พุชียะห์ หะยี, นิรุสณีย์ อากาจิ, ณัฐติกา ชูรัตน์, สารินี สาวัน, นิชรีน เจ๊ะมามะ, นริสา สุพันธุ์วรชาติ, และ นันทา กาเลียง. (2565). ปัจจัยส่วนบุคคล ความเครียด และภูมิคุ้มกันตนเองทางจิตที่มีผลต่อพฤติกรรมรังแกกันของนักเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. 14(3), 230-51. เข้าถึงได้จาก <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/pnujr/article/download/254388/175006>
- รักษพล สุระขันธุ์, และ ศศิธร ปรีชาภูมิเดช. (2563). รูปแบบการเผชิญปัญหาและการรังแกกันในโรงเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารการวัดผลการศึกษา. 36(100):187-98. เข้าถึงได้จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JEMEPTB/article/view/244955/166093>
- ลลนา ปิยะอารีธรรม. (2552). การศึกษาความหวาดและสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการแนะแนว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วีรวิทย์ เลิศรัตน์ธำรงกุล. (2564). การกลั่นแกล้งกันในพื้นที่ไซเบอร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ความชุก วิธีการจัดการปัญหา และพฤติกรรมเสี่ยง. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 11(1), 275-89. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/neuarj/article/view/249043/170480>

- สถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (วสศ.). (2563). เพราะการ ‘บูลลี่’ ไม่ใช่แค่เรื่องเด็กๆ. วันที่สืบค้น 10 ตุลาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://research.eef.or.th/bullying-in-thailand/>
- สุเมธ พงษ์เกตุรา. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนสารสาสน์เอกตรา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการแนะแนว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมบัติ ตาปัญญา. (2549). รายงานการสำรวจปัญหาการรังแกกันของนักเรียน. ภาควิชาจิตเวชศาสตร์, คณะแพทยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2566). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร. วันที่สืบค้น 5 กุมภาพันธ์ 2567. เข้าถึงได้จาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- อนุรักษ์ จันทร์รอด. (2565). การศึกษาความรุนแรงของพฤติกรรมการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนในโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 2(1):43-56. เข้าถึงได้จาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jclmd_psru/article/view/257008/173304
- อัญมณี หล้าหนัก, คมสันต์ เกียรติรุ่งฤทธิ์, ศิริไชย หงส์สงวนศรี, และ วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันกับพ่อแม่ เพื่อน และครูกับการกลั่นแกล้งบนโลกโซเชียล. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย. 65(3):245-62. เข้าถึงได้จาก https://www.psychiatry.or.th/JOURNAL/65-3/65-3-04_Anyamane-1.pdf
- Engel, G.L. (1997). The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. Science. 196(3), 129-36. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/847460/>
- Daniel, W.W. (2010). Biostatistics: basic concepts and methodology for the health sciences. 9th ed. Asia: John Wiley & Sons.
- United Nations Children’s Fund (UNICEF). (2017). A Familiar Face: Violence in the Lives of Children and Adolescents. New York, NY: Division of Data, Research and Policy, United Nations Children’s Fund (UNICEF). Retrieved from: <https://data.unicef.org/resources/a-familiar-face/>



แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากมุมมองของ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

(Guidelines for solving poverty problems of people in Pattani province based on the perspective of community development officials)

โดย

อารยา ยอดขยัน¹ และอัลญาน์ สมุห์เสนีโต²

Arraya Yordkayhun³ and Anlaya Smuseneto⁴

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี 94000

² รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี 94000

³ Master Student, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani 94000

⁴ Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani 94000

* Corresponding author: E-mail address: yah7764@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนผ่านโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน ในจังหวัดปัตตานีผ่านการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน สังกัดสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี ในพื้นที่ 12 อำเภอของจังหวัดปัตตานี จำนวน 105 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อหาค่าสถิติ ได้แก่ t-test และ F-test โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการวิจัยพบว่า ความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีอาจจะเกิดจากอาชีพของผู้ประกอบการ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนมีบุตรหลายคน ครัวเรือนมีสมาชิกติดยาเสพติด ครัวเรือนไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนมีอาชีพไม่มั่นคงหรือมีรายได้น้อย หัวหน้าครัวเรือนมีภาระรับผิดชอบมาก ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของครัวเรือนยากจนในด้านการศึกษา ทักษะอาชีพและแหล่งเงินทุน การแก้ไขปัญหาเสียดินในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อายุ รายได้ต่อเดือน อายุราชการ ภูมิลำเนา สถานที่ทำงาน ไม่มีนัยสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีได้

คำสำคัญ: การแก้ไขปัญหาความยากจน, เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน, ประชาชนในจังหวัดปัตตานี

Abstract

This research paper investigates the poverty issue in Pattani province, focusing on the effectiveness of community development projects led by officers from the Pattani Provincial Community Development Office. These projects aim to eradicate poverty and foster sustainable development, guided by the sufficiency economy philosophy. The study analyzes data from 105 community development officers across 12 districts using statistical methods such as t-tests and F-tests, with a significance level of 0.05. Key variables examined include household size, presence of children, drug addiction, lack of capital, skills/knowledge gaps, and unstable or low-income occupations. Preliminary findings reveal significant associations between household-level factors and poverty. Community development projects, aligned with the sufficiency economy philosophy, demonstrate promising results in addressing these challenges. Statistical analyses indicate improvements in household income, livelihood pursuits, and socio-economic well-being among project beneficiaries. The sufficiency economy philosophy provides a comprehensive framework for poverty alleviation, emphasizing self-reliance, moderation, and sustainability. Community development officers play a crucial role in implementing projects tailored to local needs and leveraging resources effectively. However, challenges such as resource constraints and socio-economic disparities require targeted interventions and collaborative efforts.

Keywords: Poverty alleviation, community development officer, People in Pattani province

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี จากมุมมองของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

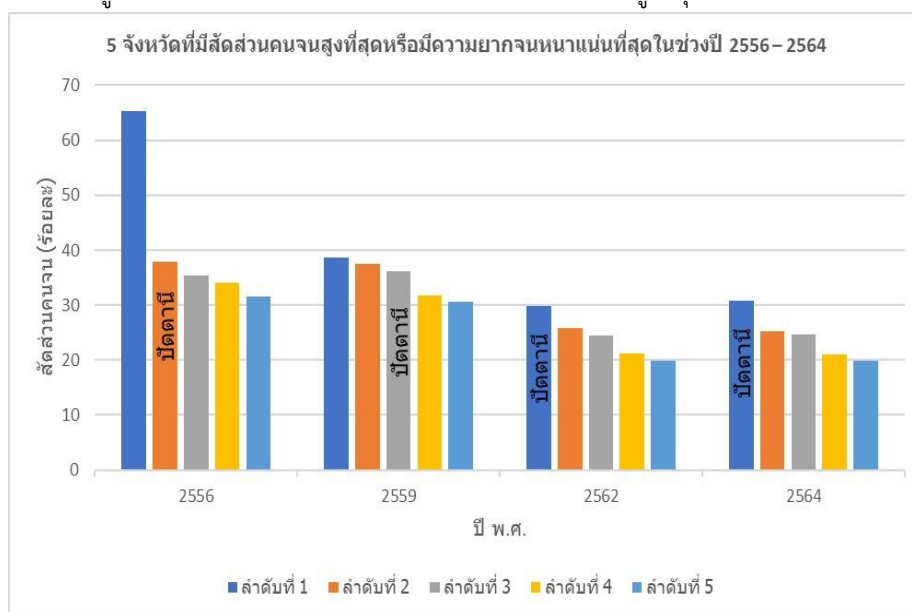
(Guidelines for solving poverty problems of people in Pattani province based on the perspective of community development officials)

บทนำ

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน เป็นปัญหาเรื้อรังและเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ความยากจนเป็นภาวะที่มีความอดอยากและการขาดแคลนโภชนาการด้านสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และขาดแคลนสิ่งจำเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตอันเนื่องมาจากการไม่มีรายได้เพียงพอ ทำให้ประชาชนไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งนี้สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย ในปี 2564 ปรับตัวดีขึ้น คนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น 4.4 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนคนยากจนที่ร้อยละ 6.32 ลดลงจากปีก่อนที่มีสัดส่วนคนยากจนร้อยละ 6.83 ขณะที่เมื่อพิจารณาจำนวนครัวเรือนยากจน พบว่าในปี 2564 ครัวเรือนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น 1.24 ล้านครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.79 ของครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเมื่อเทียบกับปี 2563 ที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนประมาณ 1.40 ล้านครัวเรือน สำหรับสาเหตุสำคัญที่สถานการณ์ความยากจนปรับตัวดีขึ้นเป็นผลมาจากในช่วงปี 2563 - 2564 ที่รัฐบาลมีการดำเนินมาตรการเพื่อช่วยเหลือและบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับกลุ่มคนยากจนและผู้มีรายได้น้อย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ตามรายงานของข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม คสช. ปี 2564 พบว่า จังหวัดปัตตานีติดอันดับจังหวัดที่ยากจนที่สุด อันดับที่ 1 ต่อเนื่องถึง 3 ปี ในช่วงปี 2562-2564 และติดอันดับจังหวัดที่มีความยากจนอยู่ 5 อันดับแรกติดต่อกันหลายปี แม้รัฐบาลได้มีนโยบายต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดปัตตานีแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จพบว่าปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดปัตตานียังติดอันดับจังหวัดที่มีความยากจนสูงสุดของประเทศ และจากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานีได้มีคำสั่งให้ปฏิบัติงานด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้โครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้มีการลงปฏิบัติให้การช่วยเหลือครัวเรือนยากจนที่ตกเกณฑ์ ในระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform :TPMAP) ในมิติต่างๆ

ภาพที่ 1 กราฟแสดงข้อมูลจังหวัดปัตตานีที่ติดอันดับ 5 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดหรือมีความยากจนหนาแน่นที่สุดในช่วงปี 2556-2564



ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม คสช. ปี 2564

จากสถานการณ์ความยากจนในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ซึ่งติดอันดับจังหวัดที่มีความยากจนที่สุด 5 อันดับแรกในประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) เนื่องจากภูมิศาสตร์ที่ห่างไกลจากศูนย์กลางการบริหารราชการส่วนกลาง และมีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ทั้งด้านสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ สภาพปัญหาที่มีความละเอียดอ่อนซับซ้อนทั้งในด้านสังคมจิตวิทยา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง โดยเฉพาะความไม่เข้าใจกันและหวาดระแวงในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2565)

นอกจากนี้ยังพบว่าสภาพสังคมจังหวัดปัตตานีมีลักษณะแบบปิดของคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงาน ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาคุณภาพชีวิต ประกอบกับปัญหาความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความกดดันต่อชาวบ้าน การมีโครงสร้างด้านเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมการทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมันและสวนผลไม้ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน (สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2562) นอกจากนี้พบว่าประชาชนส่วนใหญ่พึ่งพาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการประมงพื้นบ้าน และการทำนา ซึ่งขาดศักยภาพและปัจจัยการผลิต ทั้งยังได้รับผลกระทบจากสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพและมีรายได้ต่ำ จึงส่งผลให้อยู่ในฐานะยากจน (อะหะมะ สะมาแอ และฮูเซน หมัดหมัน, 2559)

ทั้งนี้กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ดำเนินตามนโยบายรัฐบาล คือ 1) การขับเคลื่อนการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนสามารถ “อยู่รอด พอเพียง และยั่งยืน” ซึ่งมีทีมปฏิบัติการลงพื้นที่เป็นรายครัวเรือนแบบพุ่งเป้า ค้นหาปัญหาเพื่อแก้ไขปัญหาค้นหาจุด เพราะปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน ส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาในที่สุด ซึ่งทีมปฏิบัติการได้ลงไปช่วยเหลือใน 5 มิติหลักๆ ในด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ การศึกษา รายได้ และการเข้าถึงบริการ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566)

โครงการดังกล่าวข้างต้น กรมการพัฒนาชุมชน (2566) ระบุถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดตั้งกลไกการดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการโดยการจัดตั้งศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศจพ.จ.) พัฒนาการจังหวัดเป็นเลขานุการ ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอ (ศจพ.อ.) พัฒนาการอำเภอเป็นเลขานุการ และทีมปฏิบัติการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน(พัฒนากร) เป็นเลขานุการมีบทบาทและกลไกการบริหารจัดการกำหนดแนวทาง เร่งการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน ต้องดำเนินการ 4 แนวทางได้แก่ 1. เติมเต็มข้อมูลในระบบ TPMP ให้ครอบคลุมประเด็นการพัฒนาทุกมิติและทุกพื้นที่ 2. ร่วมกันแก้ปัญหาในระดับบุคคล/ครัวเรือน ลงพื้นที่ตรวจสอบ (X-Ray) หากกลุ่มเป้าหมายวิกฤต และเยี่ยมบ้าน (Knock Knock) 3. ร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน และ 4. ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมิน

ดังนั้น แม้ว่าปัจจุบันภาครัฐมีโครงการมากมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความยากจน แต่ประชาชนจังหวัดปัตตานีก็ยังเผชิญกับความยากจนอยู่ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจสืบค้นปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนผ่านโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีผ่านการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อสืบค้นปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีจากการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนผ่านโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีผ่านการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ระเบียบวิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) มีวัตถุประสงค์ เพื่อสืบค้นปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีและเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีผ่านการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลมี 2 วิธีคือ

1. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยใช้วิธีการกำหนดคุณสมบัติเฉพาะ ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอ สังกัดสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอ ซึ่งแต่ละอำเภอประกอบด้วยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนรับผิดชอบโครงการฯ อำเภอละ 1 คน ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี มีทั้งหมด 12 อำเภอ รวมกลุ่มเป้าหมายในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 1 ครั้ง

2. การเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลคือเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน สังกัดสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี ในพื้นที่ 12 อำเภอ ของจังหวัดปัตตานี จำนวน 105 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี
3. ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี

โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติได้แก่ t-test และ F-test โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่ปฏิบัติงานประจำสำนักงานพัฒนาชุมชนในแต่ละอำเภอของจังหวัดปัตตานี พบว่า ประชากรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 74.29 ประชากรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 38.10 รองลงมาคืออายุ 31- 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.19 ประชากรส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 69.52 ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 66.67 ประชากรส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ คิดเป็นร้อยละ 49.52 ประชากรส่วนใหญ่มีเงินเดือนอยู่ที่ 10,000 -15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 27.62 ประชากรส่วนใหญ่มีอายุราชการอยู่ที่ 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.00 ประชากรส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดปัตตานี คิดเป็นร้อยละ 67.62 และประชากรมีสถานที่ทำงานปัจจุบันที่อำเภอยะหริ่งมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 14.29



ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง เงินเดือน อายุราชการ ภูมิลำเนาเดิม และสถานที่ทำงานปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากร	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
เพศ		
ชาย	27	25.71
หญิง	78	74.29
อายุ		
21- 30	7	6.67
31- 40	38	36.19
41- 50	40	38.10
51- 60	20	19.05
สถานภาพ		
โสด	29	27.62
สมรส	73	69.52
หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	3	2.86
ระดับการศึกษา		
ปวช./ปวส./อนุปริญญา	7	6.67
ปริญญาตรี	70	66.67
ปริญญาโท	28	26.67
ปริญญาเอก	0	0
ตำแหน่ง		
เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชนปฏิบัติงาน	17	16.19
เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชนชำนาญงาน	18	17.14
นักวิชาการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ	6	5.71
นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ	52	49.52
พัฒนาการอำเภอ	12	11.43
เงินเดือน		
10,000-15,000	29	27.62
15,001-20,000	14	13.33
20,001-25,000	7	6.67
25,001-30,000	2	1.90
30,001-35,000	14	13.33
35,001-40,000	15	14.29
40,001-45,000	6	5.71
45,001-50,000	3	2.86
50,001-55,000	6	5.71
55,001-60,000	5	4.76
60,001-65,000	3	2.86
65,001-70,000	1	0.95

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากร	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละ
อายุราชการ		
น้อยกว่า 1 ปี	1	0.95
1-5 ปี	42	40.00
6-10 ปี	9	8.57
11-15 ปี	6	5.71
16-20 ปี	32	30.48
21-25 ปี	7	6.67
26-30 ปี	6	5.71
31-35 ปี	2	1.90
ภูมิลำเนาเดิม		
ปัตตานี	71	67.62
ยะลา	10	9.52
นราธิวาส	2	1.90
สงขลา	11	10.48
สตูล	2	1.90
นครศรีธรรมราช	3	2.86
พัทลุง	2	1.90
ตรัง	2	1.90
ระนอง	1	0.95
สุพรรณบุรี	1	0.95
สถานที่ทำงานปัจจุบัน		
อำเภอเมือง	11	10.48
อำเภอหนองจิก	11	10.48
อำเภอยะหริ่ง	15	14.29
อำเภอแม่ลาน	4	3.81
อำเภอโคกโพธิ์	11	10.48
อำเภอยะรัง	10	9.52
อำเภอบันนังสตา	11	10.48
อำเภอยะรัง	11	10.48
อำเภอเกาะพะลือ	3	2.86
อำเภอสายบุรี	9	8.57
อำเภอไม้แก่น	5	4.76
อำเภอทุ่งยางแดง	4	3.81

ระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนต่อปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ระดับมากที่สุด มีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 4.00 – 5.00 ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ครัวเรือนมีบุตรหลายคน ครัวเรือนมีสมาชิกติดยาเสพติด ครัวเรือนไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนมีอาชีพไม่มั่นคงหรือมีรายได้น้อย หัวหน้าครัวเรือนมีการละเมิดขบมาก ครัวเรือนไม่มีความกระตือรือร้นในการ

พัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ครั้วเรือนมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ครั้วเรือนไม่ประหยัดคอตอม และครั้วเรือนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนต่อปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี
ระดับมากถึงมากที่สุด มีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 4.00 – 5.00

ลำดับที่	ปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชากรในจังหวัดปัตตานี	คะแนนเฉลี่ย
1	ครั้วเรือนมีขนาดใหญ่มีสมาชิกในครั้วเรือนหลายคน	4.40952
2	ครั้วเรือนไม่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น	4.39047
3	ครั้วเรือนไม่ประหยัด คอตอม	4.39047
4	หัวหน้าครั้วเรือนมีการระดมความรับผิดชอบมาก	4.38095
5	ครั้วเรือนมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย	4.37142
6	ครั้วเรือนมีรายได้เฉลี่ยของคนในครั้วเรือนน้อยกว่า 40,000/คน/ปี	4.37142
7	ครั้วเรือนมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ	4.35238
8	ครั้วเรือนมีบุตรหลายคน	4.32380
9	ครั้วเรือนมีสมาชิกติดยาเสพติด	4.21904
10	ครั้วเรือนมีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่มีอาชีพและรายได้	4.21904
11	ครั้วเรือนขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ	4.12380
12	ครั้วเรือนไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ	4.11428
13	ครั้วเรือนไม่มีที่ดินเป็นของตนเองในการสร้างที่อยู่อาศัย	4.07619
14	ครั้วเรือนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง	4.01904

ทั้งนี้พบว่าระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนต่อปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ระดับปานกลางถึงมาก มีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.00 – 4.00 ได้แก่ ครั้วเรือนไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ผู้พิการไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐ ครั้วเรือนมีการกินอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ คนอายุ 60 ปีขึ้นไป ไม่มีอาชีพและรายได้ เด็กจบชั้น ม.3 ไม่ได้เรียนต่อชั้น ม.4 ครั้วเรือนไม่มีน้ำสะอาดสำหรับดื่ม/บริโภค เด็กอายุ 6-14 ปี ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับ ครั้วเรือนมีเฉพาะผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ครั้วเรือนไม่มีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี ครั้วเรือนมีสมาชิกเป็นผู้พิการ/ผู้ป่วยเรื้อรัง ครั้วเรือนมีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยอย่างง่ายได้ ครั้วเรือนขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ครั้วเรือนไม่มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบ ครั้วเรือนมีการใช้จ่ายเพื่อการบำบัดไม่เหมาะสม ครั้วเรือนมีเด็กแรกเกิดมีน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ครั้วเรือนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนต่อปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี
ระดับปานกลางถึงมาก มีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.00 – 4.00

ลำดับที่	ปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชากรในจังหวัดปัตตานี	คะแนนเฉลี่ย
1	ครั้วเรือนที่ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพไม่มั่นคงทนถาวร	3.99047
2	ครั้วเรือนมีสมาชิกติดการพนัน	3.98095
3	พิการไม่ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน	3.92380
4	ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน	3.81904
5	ครั้วเรือนที่มีคนอายุ 60 ปี ขึ้นไป ไม่มีอาชีพและรายได้	3.80952
6	ครั้วเรือนที่มีสมาชิกเป็นผู้พิการ/ผู้ป่วยเรื้อรังอาศัยอยู่	3.71428

ลำดับที่	ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนของประชากรในจังหวัดปัตตานี	คะแนนเฉลี่ย
7	ครัวเรือนที่มีปัญหาความยากจนข้ามรุ่น	3.69523
8	ครัวเรือนที่ไม่มีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี	3.68571
9	ครัวเรือนที่มีการกินอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน	3.65714
10	ครัวเรือนที่มีเด็กอายุ 6 – 14 ปี ไม่ได้ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี	3.63809
11	ครัวเรือนที่มีสมาชิกเฉพาะผู้สูงอายุอาศัยอยู่	3.61904
12	ครัวเรือนที่ไม่มีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี อย่างน้อยคนละ 45 ลิตรต่อวัน	3.57142
13	ครัวเรือนขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	3.55238
14	ครัวเรือนที่มีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่สามารถอ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายได้	3.53333
15	ครัวเรือนที่มีการใช้จ่ายเพื่อบำบัด บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างไม่เหมาะสม	3.37142
16	ครัวเรือนที่ไม่มีการจัดการบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ	3.32380
17	ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่	3.21904
18	ครัวเรือนที่มีเด็กแรกเกิดมีน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม	3.16190

โดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ได้แก่ การปรับทัศนคติของครัวเรือนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้ความช่วยเหลือ ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน ไม่เกียจคร้าน มีความพยายามช่วยเหลือตนเองให้สุดความสามารถเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน มีการเพิ่มทักษะความรู้ให้มีความชำนาญ การเลือกอาชีพที่ตรงกับความถนัด หน่วยงานต่างๆ ควรแก้ไขปัญหาให้ตรงตามความต้องการเป็นรายครัวเรือน ควรเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุเพื่อสนับสนุนอาชีพแก่ครัวเรือนให้สามารถได้รับวัสดุอุปกรณ์ตามที่ครัวเรือนต้องการและสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างแท้จริง การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของครัวเรือนยากจนในด้านการศึกษา ทักษะอาชีพและแหล่งเงินทุน การแก้ไขปัญหายาเสพติดและการพนันในพื้นที่ การปรับลดค่าครองชีพ การติดตามดูแลช่วยเหลือครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง

จากการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอที่ได้รับผิดชอบโครงการการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอละ 1 คน จำนวน 12 คน พบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี 5 อันดับแรก พร้อมแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่

อันดับที่ 1 ได้แก่ ครัวเรือนขนาดใหญ่มีสมาชิกหลายคน มีลูกหลายคน จากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้ลงพื้นที่ไปปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า ในจำนวนครัวเรือนยากจน ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ครัวเรือนมีสมาชิกหลายคน หรือบางครัวเรือนมีลูกหลายคนแต่มีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นเสาหลักในการทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวไม่กี่คน ทำให้รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย ส่งผลให้ครัวเรือนมีความยากจน แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือ การส่งเสริม สนับสนุนให้สมาชิกในครัวเรือนเข้าถึงโอกาสด้านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ การจัดสรรทุนการศึกษาแก่ครัวเรือนยากจนเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย การบูรณาการหน่วยงานต่างๆ ในการสนับสนุนงบประมาณในการประกอบอาชีพ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น

อันดับที่ 2 ได้แก่ ครัวเรือนที่มีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่มีอาชีพและรายได้ จากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้ลงพื้นที่ไปปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า ครัวเรือนเป้าหมายตกเกณฑ์ด้านรายได้มีปัญหาความยากจน ส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15 – 59 ปี ที่ไม่มีอาชีพและรายได้ เนื่องจากไม่มีงานให้ทำ ไม่รู้จะทำอะไร แนวทางการแก้ไขปัญหา คือ การบูรณาการหน่วยงานต่างๆ ในการสนับสนุนงบประมาณในการประกอบอาชีพ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้

ค้นหาทักษะ เลือกอาชีพที่ตรงกับความถนัด ผูกอบรมทักษะความรู้เพื่อเพิ่มความสามารถในการประกอบอาชีพ ส่งเสริมช่องทางการตลาด

อันดับที่ 3 ได้แก่ ครั้วเรือนที่มีสมาชิกติดยาเสพติด จากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้ลงไปสำรวจข้อมูลครั้วเรือนเป้าหมายตกเกณฑ์ด้านรายได้มีปัญหาความยากจนส่วนใหญ่ในครั้วเรือนจะมีสมาชิกในครั้วเรือนที่ติดยาเสพติด อาจจะเป็นหัวหน้าครั้วเรือน สามี หรือเป็นลูกหลาน ซึ่งทำให้ไม่มีศักยภาพในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้แก่ครั้วเรือน และทำให้ต้องสิ้นเปลืองในการนำเงินไปซื้อยาเสพติด แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ภาครัฐควรมีนโยบายในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่อย่างเข้มงวด จริงจัง เพราะปัจจุบันพบว่าในชุมชนจะมีคนติดยาเสพติดเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่างๆ

อันดับที่ 4 ครั้วเรือนที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น จากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้ลงพื้นที่ไปปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคือ ครั้วเรือนที่ยากจนและไม่สามารถพัฒนาตนเองให้พ้นจากความยากจนได้ คือ ครั้วเรือนที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เนื่องจากเมื่อครั้วเรือนได้รับการแนะนำส่งเสริมอาชีพ แนวทางการพัฒนาด้านตนเอง และมีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ ครั้วเรือนก็เพิกเฉย ไม่สนใจจะต่อยอดด้านอาชีพ หรือพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ การปรับทัศนคติสร้างจิตสำนึก แก่ครั้วเรือนให้มีความขยัน อดทน หนักเอาเบาสู้ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ เพื่อให้พ้นจากความจน เช่น การพัฒนาทักษะความรู้เพื่อเพิ่มความรู้ในการประกอบอาชีพ เมื่อได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานต่างๆ ให้มีความขยัน อดทน พัฒนาต่อยอดจนสามารถสร้างรายได้แก่ครั้วเรือนได้อย่างแท้จริง

อันดับที่ 5 ครั้วเรือนที่มีสมาชิกในครั้วเรือนเป็นผู้สูงอายุหรือผู้พิการ จากการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้ลงพื้นที่ไปปฏิบัติงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคือ ครั้วเรือนที่มีผู้สูงอายุ/ผู้พิการติดเตียงอาศัยอยู่ จะส่งผลต่อการหารายได้เพื่อมาจุนเจือครอบครัวของสมาชิกในครั้วเรือน เนื่องจากจะต้องมีสมาชิกที่เสียสละคอยเฝ้าผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยติดเตียง ทำให้ไม่สามารถไปทำงาน และมีการระดมค่าใช้จ่ายต่างๆ เพิ่มขึ้น แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ การกำหนดนโยบายภาครัฐในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ/ผู้พิการให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เพื่อแบ่งเบาภาระของสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว

สรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานีผ่านการปฏิบัติงานในการทำหน้านั้น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนให้ข้อมูลว่า ระดับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนต่อปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ระดับมากที่สุด ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครั้วเรือน ครั้วเรือนมีบุตรหลายคน ครั้วเรือนมีสมาชิกติดยาเสพติด ครั้วเรือนไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ครั้วเรือนขาดทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพ ครั้วเรือนมีอาชีพไม่มั่นคงหรือมีรายได้น้อย มีภาระรับผิดชอบมาก ครั้วเรือนไม่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ครั้วเรือนมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ครั้วเรือนไม่ประหยัดอดออม และครั้วเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ในส่วนของการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ได้สรุปประเด็นเกี่ยวกับปัญหาที่ส่งผลต่อความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ไว้ 5 อันดับแรก ได้แก่ ครั้วเรือนที่ไม่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ครั้วเรือนที่มีสมาชิกติดยาเสพติด ครั้วเรือนที่มีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่มีอาชีพและรายได้ ครั้วเรือนขนาดใหญ่มีสมาชิกหลายคน/มีลูกหลายคน ครั้วเรือนที่มีสมาชิกในครั้วเรือนเป็นผู้สูงอายุหรือผู้พิการ

อย่างไรก็ตามแม้ผลจากการวิจัยพบว่า เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง อายุ รายได้ต่อเดือน อายุราชการ ภูมิสำเนา สถานที่ทำงาน ไม่มีนัยสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาคือ ครั้วเรือนที่มีสมาชิกติดยาเสพติด ครั้วเรือนที่มีคนอายุ 15 – 59 ปี ไม่มีอาชีพและรายได้ ครั้วเรือนขนาดใหญ่มีสมาชิกหลายคน/มีลูกหลายคน ครั้วเรือนที่มีสมาชิกในครั้วเรือนเป็นผู้สูงอายุหรือผู้พิการ

ค้นหาทักษะ เลือกอาชีพที่ตรงกับความถนัด ส่งเสริมช่องทางการตลาดช่วยเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน หน่วยงานต่างๆ ควรแก้ไข ปัญหาให้ตรงตามความต้องการเป็นรายครัวเรือน ควรเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุเพื่อสนับสนุน อาชีพแก่ครัวเรือนให้สามารถได้รับวัสดุอุปกรณ์ตามที่ครัวเรือนต้องการและสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างแท้จริง การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเพิ่ม ศักยภาพและโอกาสของครัวเรือนยากจนในด้านการศึกษา ทักษะอาชีพและแหล่งเงินทุน การแก้ไขปัญหายาเสพติดและ การพนันในพื้นที่ ภาครัฐควรมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นที่อย่างเข้มงวดจริงจัง การส่งเสริม สนับสนุนให้ สมาชิกในครัวเรือนเข้าถึงโอกาสด้านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ การจัดสรรทุนการศึกษาแก่ครัวเรือนยากจน เพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย การปรับลดค่าครองชีพ และการติดตามดูแลช่วยเหลือครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผลการศึกษาที่พบว่า ปัญหาความยากจนของแต่ละครัวเรือนมีความซับซ้อน และเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหลายมิติที่ไม่ใช่เฉพาะรายได้หรือการดำรงชีพเท่านั้น ปัญหาความยากจนยังมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างและโอกาสทางสังคมอีกด้วย จึงทำให้ภาครัฐควรมีการบูรณาการจากหน่วยงานทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาความยากจนของแต่ละครัวเรือน เนื่องจาก สาเหตุของความยากจนในแต่ละครัวเรือนจะเกิดได้จากหลายปัจจัย จำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละ สาขาวิชาและงบประมาณที่เพียงพอ มีการช่วยเหลือและติดตามอย่างต่อเนื่อง จนครัวเรือนสามารถหลุดพ้นจากความยากจน เห็นผลเป็นรูปธรรม

2. ผลการศึกษาพบว่า มาตรการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันไม่สามารถตอบสนอง ความต้องการของครัวเรือนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่มีความต้องการได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการ ประกอบอาชีพที่เป็นครุภัณฑ์ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น จักรเย็บผ้า เครื่องปั่น เตารอบ แต่หน่วยงานภาครัฐที่เข้าไปสนับสนุนไม่สามารถจัดซื้อจัดจ้างดังกล่าวให้กับครัวเรือนได้ เพราะมีระเบียบการจัดซื้อจัดจ้าง ภาครัฐจึงควรมีมาตรการกรณีพิเศษในการช่วยเหลือครัวเรือนยากจน เกี่ยวกับการจัดสรรครุภัณฑ์ที่มีความจำเป็นต่อ การส่งเสริมการประกอบอาชีพของครัวเรือน เพื่อให้ครัวเรือนสามารถประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัดและมีความสนใจได้ สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนได้ตามวัตถุประสงค์ และเป็นรูปธรรม

3. ผลการศึกษาพบว่า ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ซึ่งเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง กลุ่มคนยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ภาครัฐจึงควรเสริมสร้างโอกาสให้ คนยากจน ด้านการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ ได้แก่ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก การกระจาย การถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากร การสร้างหลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับคนทุกช่วงวัย รวมถึง การสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัย

1. เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะความคิดเห็นจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ซึ่งยังมีทีมปฏิบัติการจากหน่วยงาน อื่นๆในพื้นที่ที่เข้าร่วมขับเคลื่อนเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจจะขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มเป้าหมายการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนซึ่งเป็น ผู้รับผิดชอบโครงการ ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจจะขยายให้หัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อทราบในมุมมองของระดับผู้บริหารที่มีต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในจังหวัดปัตตานี

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). โครงการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ: ชี้นำชีวิต จัดทำเข้มทิศชีวิต บริหารจัดการชีวิตและดูแลชีวิต. อุทัยธานี: สำนักงาน พัฒนาชุมชนจังหวัดอุทัยธานี
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2565). แผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี พ.ศ.2566-2670 ของกรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2566). แนวทางการดำเนินงานการจัดความยากจนและพัฒนาคน ทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับการปฏิบัติงาน ในระดับพื้นที่: กรมการพัฒนาชุมชน.
- ชุดากานต์ กำจัดภัย. (2561). บทบาทและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา
- ชล บุนนาค. (2562). โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move) ปี 2 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ธนพล สราญจิตร. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์น เอเซียฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 5(2),13-15.
- ปวีตรา กบิลพัตร. (2555) ความสัมพันธ์ระหว่างความยากจนกับตัวแปรทางเศรษฐกิจของประเทศไทย.วิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พาริชาร์ สมะมะ (2562). การแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการ การบริหารจัดการ ชีวิตครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี วิจัยปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์. (2564) หลักการและทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนาที่ยั่งยืนวารสารมหาจุฬาลงกรณ์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 4 ฉบับที่ 7 มกราคม – มิถุนายน 2565.
- ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2562). อนาคต/ทิศทางการแก้ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2566). ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2566-2568. ยะลา.
- สุพิชชา โชติกำจร. (2564) ได้ทำการศึกษาภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนในประเทศไทย.วารสาร วิทยาการจัดการปริทัศน์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564)
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2562). ถอดบทเรียนยุทธศาสตร์พระราชทาน : เข้าใจเข้าถึง พัฒนา. นิตยสารอะลามี ฉบับกรกฎาคม 2562
- สุวิมล สืบสุนทร. (2561) ได้วิจัยเพื่อศึกษากระบวนการนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนไปปฏิบัติตามโครงการคน ก้าวหน้าไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ในพื้นที่ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์วิจัยปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- สำนักงานจังหวัดปัตตานี. (2565) แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี พ.ศ.2566-2570 กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนา จังหวัด. ปัตตานี.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดปัตตานี. (2566). แผนปฏิบัติราชการรายปี 2566. ปัตตานี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดย กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สคช.ปี 2564. กรุงเทพฯ.



สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2560). นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2560-2562. กรุงเทพฯ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2564. กรุงเทพฯ.

อะหะมะ สะมาแอ และฮูเซน หมดหมั่น. (2559). ความเห็นของผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย, 11(20), 151-164



Building a Long-term Care System in Thailand's Current Situation: Focusing on Ageing in Middle-income Countries

By

*Yusuke MIYOSHI*¹

¹ Doctoral Course, Graduate School of Humanities and Sociology, The University of Tokyo, Japan, 113-0033

* Email address: abcmiyoshi.5000@gmail.com



Abstract

Ageing is a global challenge in eldercare. As a low- and middle-income country (LMIC), Thailand is addressing elderly care issues. To respond to the challenges of rapid population ageing and social changes such as the declining fertility rates and number of children, Thailand is developing a formal long-term care (LTC) system. However, its system design regarding service provision and financial resources is unique compared to other countries that introduced LTC systems earlier. This research study reviewed the overall scope of LTC provision in Thailand and examined how the LTC system is being developed, the factors behind its development, and its distinctive features.

The Thai government is currently developing a community-based LTC system. Volunteers from local communities play a crucial role in providing care, and the government supports volunteer activities financially and technically under the tax-funded universal coverage health scheme. The present study identified two factors that explain why a tax-funded community-based system design would be directed in Thailand. One factor is the financial constraints caused by the large number of informal workers. As half of the working population in Thailand are informal workers, it is limited to collecting income tax or making social security contributions to fund costly LTC. Therefore, the government must provide services from its limited tax resources. The other factor, which is related to service provision, is the presence of active volunteers, which is attributed to Thailand's long experience in community health activities including Village Health Volunteer (VHV).

Keywords: Population Ageing, Long-term care (LTC) system, Community-based care

Building a long-term care system in Thailand's current situation: Focusing on ageing in middle-income countries

The ageing population around the world poses a global challenge in regard to eldercare (World Health Organization (WHO), 2015a). This challenge is particularly felt in the developing world, particularly low- and middle-income countries (LMICs), where population ageing outpaces the development of eldercare policies and services (Feng, 2019). Previous research has, thus far, mainly focused upon the economic problems related to population ageing, such as an expansion of medical and pension expenditure (Oizumi, 2013). Therefore, very little is known about the nature of long-term care (LTC) in LMICs, where LTC policy is a low priority for the government, compared to pension and health care for older people (Lloyd-Sherlock, 2014; Shetty, 2012). However, rapid population ageing in LMICs—which by 2050 will contain 80% of the world's two billion older people (Shetty, 2012)—will inevitably generate increased demand for LTC services (World Bank, 2016).

Thailand is an LMIC with one of the fastest ageing populations, with 19.6.7% of the population aged 60 or over in 2021. Population ageing in Thailand has been described as 'getting old before getting rich' (Oizumi, 2013), which means population ageing is occurring ahead of economic development. This situation contrasts with that of Western countries or Japan, which are facing population ageing challenges at a time of relative economic prosperity. Thus, governments and individuals may not have the resources to fund the services older people need. Governments also face the dilemma of allocating financial resources to either advance economic growth and escape the middle-income trap or to social welfare for their rapidly ageing societies.

In response to the challenges of its rapid population ageing and social changes such as declining fertility rates or number of children, Thailand has been developing a formal LTC system since 2016. Through a review of previous studies, an analysis of the national census, and interviews with government officials in key ministries, this research study reviews the overall scope of LTC provision in Thailand and examines how the LTC system is being developed, the factors behind its development, and its distinctive features. Especially, this research tries to identify why the Thai government has opted for a tax-funded community-based LTC system to prepare for rapid population ageing.

Section two provides basic information on population ageing in Thailand, focusing on who provides LTC informally. Section three provides an overview of how the Thai government is responding to the growing need for LTC. The fourth section examines the characteristics of LTC provision in Thailand and identifies the challenges facing care provision, especially focusing care provision differences across rural and urban settings. Section five analyses the background of policy choices and describes the uniqueness and challenges of LTC policy development in Thailand. Section six summarises the main findings and key study implications.

Population Ageing and Informal Care Provision in Thailand

As mentioned above, the population aged 60 and over was 13.36 million in 2021, representing 19.6% of the total population (National Statistics Office [NSO], 2022). According to UN population projection, the rate of older population is expected to exceed 30% by 2033 (United Nations [UN], 2022), and rapid ageing is predicted. In addition, there are significant geographical differences regarding the degree of population ageing. Although the Northern region (25.2%) and the North-eastern region (22.5%) have been ageing rapidly, in the Central region (including eastern region and excluding the Bangkok Metropolitan Administration; 17.2%), Bangkok Metropolitan Administration (15.1%), and the Southern region (16.6%), population ageing has been much slower. One of the factors behind the high rate of older population in the North and the Northeast is that both have a relatively large number of older people because of the working generation's migration to Bangkok and the industrial areas in the East. Industrialisation and labour migration have thus resulted in older people living disproportionately in the northern countryside.

Thailand's ability to provide care for these older people has run into challenges due to changes in family structures. Although life in Thailand is often seen as being lived in large families, with many children, this social landscape is gradually changing. In 2021, 66.9% of the older person lived with their children and others, whereas 21.1% lived with their spouse only, and 12% lived alone. Not only are fewer older people living with their families, the proportion of older people living alone increased steadily from 3.6% in 1994 to 12% in 2021.

The Thai government classifies the older people into three groups according to their health status and level of independence in daily living. The proportions of each group are as follows: 79.5% for the well, 19% for the homebound elderly, and 1.5% for the bedridden elderly (Choompland & Yamaguchi, 2020). Thus, over 20% of older Thai people are in need of support with activities of daily living or require more specialised care. This number is moreover forecasted to increase. Although currently most older people are considered to be independent, the Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA; 2019) estimates the number of older people in need of care will double in the 20 years from 2015 to 2035.

Despite the above-mentioned change in family structures, older people still rely heavily on informal care. According to the 2021 Survey for Older People in Thailand, approximately 1.38 million older people (10.4% of the total elderly population) receive some form of care from others in their daily lives. A breakdown of primary care providers² shows children (63.7% [daughters: 45.5%, sons: 14.5%]) play the largest role, followed by spouses (23.0%) and other relatives such as siblings and grandchildren (10.5%). Children, especially daughters, account for about half of the total and play an important role in caring for older people.

² According to the survey, primary care providers are those who provide care primarily to older people who reported needing help with activities of daily living and who are cared for by someone.

Table 1: Breakdown of Primary Care Providers of Older Persons

	Year 2017		Year 2021	
	Total	Bangkok	Total	Bangkok
1.Spouse	32.2%	27.9%	23.0%	20.5%
2. Child	57.0%	56.2%	63.7%	54.9%
Son	12.7%	15.5%	14.5%	17.0%
Daughter	40.6%	36.6%	45.5%	34.6%
Son/ Daughter in law	3.7%	4.1%	3.8%	3.3%
3. Relatives	9.5%	13.1%	10.5%	13.5%
Brother/Sister/ Relatives	5.7%	9.9%	5.7%	10.2%
Grand Child	3.8%	3.2%	4.7%	3.4%
4. Others	1.3%	2.8%	2.8%	11.1%
Friend/ neighbor	0.2%	0.4%	0.5%	0.5%
Paid Caregiver etc.	1.1%	2.4%	2.2%	10.6%

Source: Created by the author from NSO (2018; 2022)

Although reliance on children, especially daughters, for informal care is a common phenomenon, a comparison of the results of the 2017 and 2021 surveys, divided into Thailand as a whole and Bangkok individually (Table 1), demonstrates four major changes over the past few years: First, the change in the proportion of spouses, which fell by 9.2 percentage points overall (32.2% to 23.0%) and by 7.4 percentage points in Bangkok (27.9% to 20.5%). The change from the 2007 to the 2017 survey showed an increase in the proportion of spouses, with more spouses taking responsibility, rather than relying on their children (Miyoshi, 2019). However, the 2021 survey shows a significant decrease in the proportion of spouses, which is a considerable change. It shows the care-providing role of spouses shifted to others.

Second, the proportion of children taking on the caregiving role increased by 6.7 percentage points overall (from 57.0% to 63.7%), but decreased by 1.5 percentage points in Bangkok (from 56.2% to 54.9%). There was a slight increase in the proportion of sons and sons/daughters-in-law taking on the role in Bangkok, but a decrease of 2 percentage points (36.6% to 34.6%) in the proportion of daughters taking on the role.

The decline in the proportion of daughters in Bangkok is a unique situation, as the proportion of daughters in Thailand as a whole has increased by 4.9 percentage points (from 40.6% to 45.5%). This pattern not only relates to children, but also to other family members. However, changes among siblings/grandchildren and other relatives only showed an increase of 1 percentage point (from 9.5% to 10.5%) in Thailand as a whole and an increase of 0.4 percentage points (from 13.1% to 13.5%) in Bangkok. When comparing Thailand as a whole with Bangkok, it is notable that, in 2021, the proportion of siblings and relatives is almost double in Bangkok at 10.2%, compared with 5.7% for Thailand as a whole.

Taken together, the data suggest a shift in intergenerational informal care patterns. Along with this is the divide between Thailand as a whole and Bangkok, where children, especially daughters, are more likely to be called upon to care for the large numbers of elderly outside Bangkok, whereas, in Bangkok,

older people are more likely to rely on their children, including children other than daughters, and also on relatives. Finally, the proportion of friends, neighbours, and paid caregivers other than family and relatives has increased by 1.5 percentage points (from 1.3% to 2.8%) in Thailand as a whole. In particular, the share of paid carers and others in Bangkok increased significantly by 8.2 percentage points (from 2.4% to 10.6%). This shows the relatively rapid increase in using paid carers in Bangkok.

To sum up, although there has been a rapid increase in older people in need of care in Thailand, the majority remain to rely on their children (especially daughters) to provide care. This situation, however, is changing. An important change since the latest survey is that the proportion of care provided by children has increased in Thailand as a whole, whereas the proportion of care by daughters has decreased in Bangkok. In addition, the proportion of care provided by spouses has decreased both in Thailand as a whole and in Bangkok. Moreover, the share of relatives is about twice as high in Bangkok as in Thailand as a whole, whereas the share of paid carers and others is about five times as high as in Thailand as a whole. This may be because there are fewer spouses and daughters in Bangkok who can take on the responsibility of caring due to their job responsibilities or because there are more older people who do not have a spouse or children. The role of caregiver then begins to shift to relatives and paid caregivers from daughters or spouses.

Overview of the Community-Based LTC System in Thailand

The Thai government plans to foster care for older people alongside these societal changes. There are three main national plans on ageing that have been formulated to date: the First National Plan on the Elderly (1982–2001); the Second National Plan on the Elderly (2001–2021), formulated in 2002; and the Third National Plan on the Elderly (2023–2037), issued in 2022. The main difference among these plans is that, whereas the first plan focused exclusively on family care, the second plan recognises the growing need to support older people in the community. The second plan was then amended in 2009 and the revision promotes the establishment of health and social services, including community-based LTC, that are widely accessible to older people, using a home-based care model with integrated health and social services. It covers five services: support for LTC services; nursing services; treatment of major non-communicable diseases; community-based volunteers; and support for carers' access to knowledge and skills in caring for the elderly. The measure emphasises home and community-based services to enable older people to live in their homes or communities for as long as possible (Prachuabmoh, 2015). However, when older people found themselves in difficult situations for whatever reason, the primary supporters of older people remain the 'family' and 'community', with state welfare only playing a complementary role (Oizumi, 2013; Suwanrada, 2017).

This role for the "community" was further extended in 2022, with the adoption of the Third National Plan for the Elderly, which guides current policies for the elderly. In this plan, the family and the community are still positioned as the main supporters of the elderly. However, in view of the declining capacity of families to care for the elderly, the plan sets out a set of policy measures focusing on how to maintain and improve the capacity of both parties to care for the elderly. For example, reference is made to expanding day-care services to enable family carers to continue working and reduce their burden and to

encourage private sector participation in services for the elderly (Department of Older Persons (DOP), 2022). Recent government plans thus seek to support family caregivers, including marketizing LTC provision.

Launching a Community-Based LTC System

To enhance care within the ‘community’, during the second half of the Second National Plan on the Elderly, municipalities, religious organisations, and international organisations undertook pilot initiatives to promote LTC provision. Based on these, the government launched a nationwide pilot programme (Development of a Public Health LTC System for Dependent Older People in LTC Subdistricts) in 2016 (Asian Development Bank [ADB], 2020a). The aim of the programme is to improve the quality of life of the elderly in need of care by developing a home- and community-based LTC support system for older people.

Before providing an overall introduction of the community-based LTC system, it is necessary to explain the development process of the Thai health care system, as LTC is financed by one of the health care systems. The health care system is based on three pillars: First, a tax-based Civil Service Medical Benefits Scheme (CSMBS) was established in 1950s to support civil servants and their dependents. Second, after the enactment of the Social Security Act in 1990, the Social Security Scheme (SSS) — social insurance-based — was introduced for private sector workers. Third, in 2002, a tax-based ‘30 Baht health scheme’, now called the Universal Coverage (UC) scheme, was introduced to cover farmers and the self-employed who were not covered by the 1990 Social Security Act to achieve universal health coverage in Thailand (Table 2).

Table 2: Overview of Health Care System in Thailand

	Civil Servant Medical Benefit Scheme (CSMBS)	Social Security Scheme (SSS)	Universal Coverage (UC)
<u>Beneficiaries</u>	Civil servants and their dependents	Private sector employees	The rest of the population
<u>Coverage</u> (as of 2023)	About 5.32 million (8.0% of the total population)	About 12.87 million (19.2% of the total population)	About 46.93 million (70.2% of total population)
<u>Source of finance</u>	General tax, non-contributory	Tripartite contribution, equally shared by employer, employee and the government	General Tax non-contributory

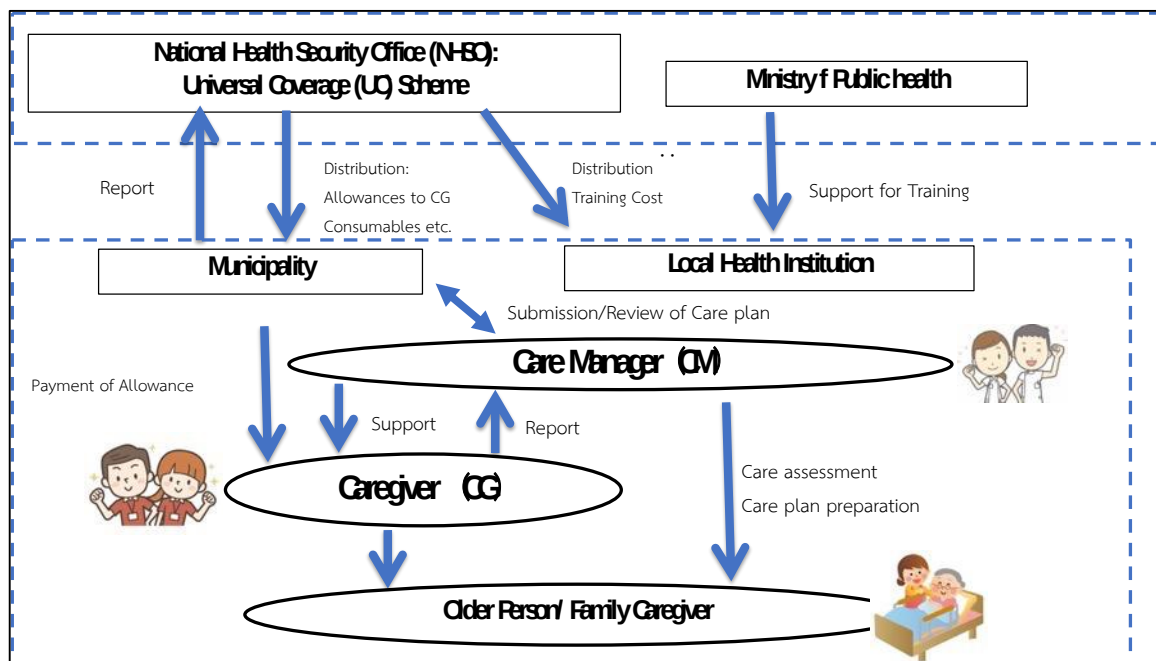
Source: Created by author based on NHSO UCINFO and WHO (2015b)

The Thai health care system has expanded its coverage from the formal sector, such as civil servants and private sector employees, to the informal sector, such as farmers and the self-employed. This development process is similar to that of health systems in other countries, such as Japan. What is unique about Thailand is the inclusion of the informal sector into the health system, at a time when they make up the majority of the population (around 70% of the population). However, the government’s approach to including this group was not to extend the existing system for civil servants or private employees, but to

create a separate tax-based system. As a result, The Thai health system has developed in a fragmented way: It is structured and administered by different ministries in different areas of employment and employs a mix of tax-based and social insurance funding systems.

Going back to the community-based LTC system, the LTC system is funded through the UC scheme. Within the broad framework of the system (Figure 1), responsibility for the management of LTC services is delegated to local municipalities in coordination with the local health institutions. The National Health Security Office (NHSO) disburses funds to the Local Health Fund through the UC scheme, which it operates. Under the supervision of a ‘Care Manager (CM)’, trained residents act as a ‘Caregiver (CG)’, who provides care to older people at home and in the community (Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute [TGRI], 2019; Sasat, 2018).

Figure 1: Broad Framework of a Community-Based LTC System



Source: Created by author based on ADB (2020b), NHSO (2020) and Suwanrada (2017)

A key aspect of the community-based LTC system is the involvement of CG, which are local people who participate as paid volunteers. The use of volunteers in local health activities has a long history in Thailand. Village health volunteer (VHV) activities were initiated in the 1970s to promote primary health care for preventing infectious diseases such as malaria and dengue fever. VHV activities remain the key initiative of the Ministry of Public Health (MOPH), and there are currently around one million the VHVs throughout the country now³. The new CG initiative builds on the work of community volunteer activities, represented by VHVs. The MOPH defines the qualifications for CG, including educational qualifications. A

³ In addition to VHV activities, there are many other volunteer activities in charge of local welfare, such as Community aged care volunteers or MSDHS Volunteers (specialists in geriatric care) (TGRI, 2022). Due to space constraints, this research focuses on VHV and Caregiver activities.

total of 70 hours of training is required. These workers target people who are unable to get out of the house or are bed-ridden. CGs provide care such as home visits several times a week or rehabilitation at day-care centres, according to care plans drawn up by CM, who are often nurses from municipalities or local health institutions.

Although CGs are framed as being volunteers, they are paid for their services and receive a salary. For example, for the 2021 budget year, THB 840 million (equivalent to 0.4% of the total UC scheme budget of THB 194.5 billion) was disbursed from the NHSO-operated UC scheme (NHSO, 2022) to provide allowances to CG and to purchase consumables related to care services. Additionally, the MOPH, which oversees local health institutions, is responsible for developing training guidelines for CM/CG and for providing technical support for training delivery. The pilot project began in 2016, with a target of 100,000 beneficiaries in 1,000 of Thailand's total 7,255 subdistricts. The programme was scaled up to cover approximately 320,000 beneficiaries in 6,997 subdistricts in 2021. Table 3 summarises the comparison of the pilot programme and the extended programme.

Table 3: Progress of the Community-Based LTC System

	2016	2021
Receiving LTC population	80,826	326,437
Subdistricts (out of total 7,255 subdistricts)	1,752	6,997
Care Manager (CM)	3,252	15,114
Caregiver (CG)	27,696	94,968

Source: TGR (2022) and ADB (2020b)

Examining Care Provision Across Rural and Urban Areas

Urban Expansion of the Care Market

With the growing need for LTC, private operators (e.g., elderly care facilities, home-delivered carers) are increasingly entering the care market, especially in the Bangkok metropolitan area (Kasikorn Bank, 2018; Suwanrada, 2017). Large local private hospitals and property developers are increasingly entering the nursing home and senior housing business, targeting high-income groups and foreigners. It is estimated that there are about 800 private elderly care facilities in the whole country registered with the Department of Business Development of the Ministry of Commerce, of which about 760 are small and medium-sized operators (with a maximum limit of 30 beds), and about 40 are large operators (with more than 30 beds), many of which are under hospitals. The estimated cost is 15,000–20,000 baht per month (approximately US\$420–570) for small businesses, 20,000–40,000 Baht per month (approximately US\$570–1,100) for medium and large businesses targeting the upper middle class, and 40,000–80,000 Baht per month (US\$1,100–2,300) for businesses targeting higher income groups and foreigners (Table 4).

Table 4: Nursing Home Market Segmentation

	Small Operators	Medium Operators	Large Operators
Number of Operators	Approximately 760		Approximately 40
Price	15,000-20,000THB /month	20,000-40,000THB /month	40,000-80,000THB /month
Features	• Located nationwide • 6-8 beds/room	• Located mostly in Bangkok • 5~6 beds/room ~Single VIP room	• Located Bangkok and resort cities • 2 beds/room ~Single VIP room

Source: Glinskaya et al. (2021) and Kasikorn (2018)

There is also a growing number of small, informal care facilities, many of which are not registered as nursing homes, and the quality of care they provide has been questioned (Lloyd-Sherlock et al., 2021). In January 2022, following the discovery of an unlicensed home care, several issues were reported, including poor hygiene and elderly people being chained. Furthermore, the employees of the facility, migrant workers from a neighbouring country, were arrested on suspicion of illegal entry and employment for failing to follow official entry and employment procedures (Bangkok Post, 2022).

Not only is institutional care on the rise, but services provided by paid caregivers are also increasing. As the analysis of the Survey for Older People 2021 mentioned in Section 2 showed, there has been a relatively rapid increase in the proportion of paid caregivers in Bangkok. The increase is also evident in newspaper advertisements and job information websites, which are filled with advertisements for home helpers. One agency, for example, offers an elderly care service that includes assistance with meals and bathing, similar to housekeeping and babysitting. It costs over 18,000 Baht (US\$510) per month for 6 working days a week, depending on the experience of the helper and the level of care the older person requires. Although future research needs to look more closely into who is engaged in paid care work, Pothisiri and Loichinger (2018) found that many home care workers are foreign domestic workers from Myanmar and other countries, with limited care skills and safety training.

Difficulties in Extending the Scope of Government LTC Provision Across Space

The Thai government has been developing community-based LTC services. However, volunteer-based care faces several challenges. One challenge is the regional differences in volunteering. The Survey for Older People 2021 examined the number of older people who received care from different types of volunteers, including CGs, over the past year. The percentages by region are as follows: National, 58.9%; Northern region: 68.0%; North-eastern region: 69.2%; Central region: 53%; Bangkok Metropolitan Administration: 11.2%; and Southern region: 69.2%. As the data demonstrate, in rural regions, volunteers care for around 70% of the elderly, whereas, in Bangkok, volunteers care for just over 10% of the elderly,

suggesting volunteer visits are limited. One of the reasons for the difference between rural regions and Bangkok is the number of volunteers. Statistics show the number of volunteers per capita is higher in the North and Northeast region and lower in the Central region and Bangkok.⁴ As Suwanrada (2017) noted, community-based LTC systems are relatively easy to form in rural areas and small urban areas with strong people-to-people links. The challenge is how to address elderly care in urban areas where community-based LTC systems are difficult to apply, especially in large urban areas such as Bangkok.

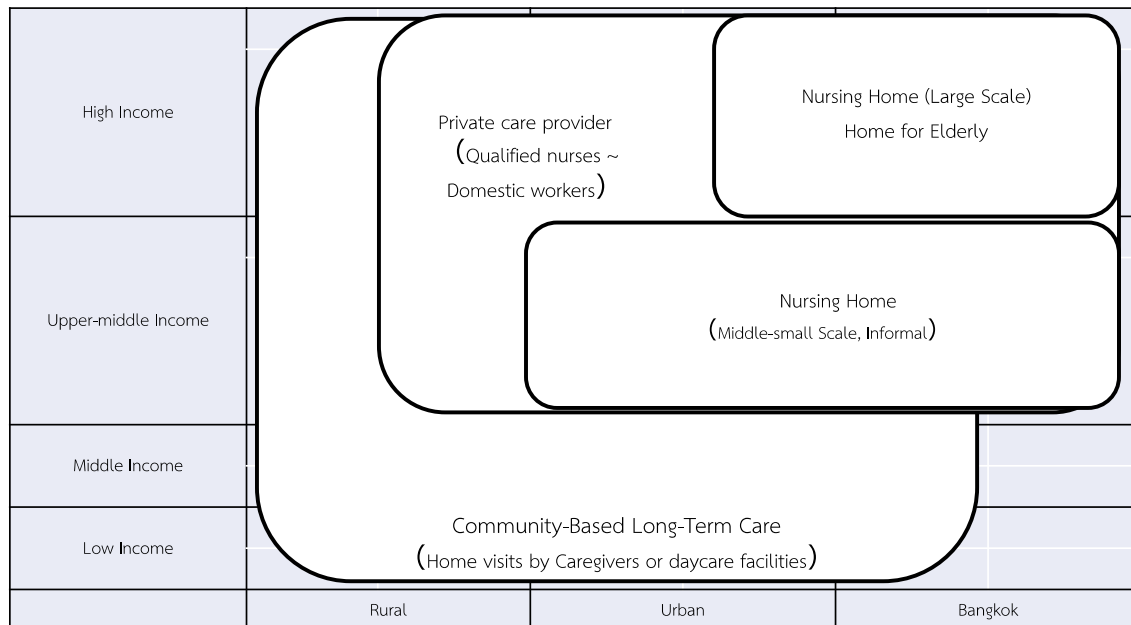
Another challenge is the system's inability to cater to the different care needs of older people. Therefore, the extent to which volunteers are asked to play a role in providing LTC is also questionable. The services CG can provide are mainly aimed at maintaining and restoring physical functions, such as vital checks and rehabilitation. They do not in principle include direct physical care. Therefore, families cannot rely on CG or other volunteers for nursing care such as assisting eating or bathing; family members still need to provide it. The challenge, given the limited activities of volunteers, is how to respond to the needs of older people and family carers who cannot afford paid care provision services, especially in rural areas. Moreover, formal institutional care is limited. Socially and economically disadvantaged older people can be admitted to public institutions run by the Ministry of Social Development and Human Security (MSDHS; 12 facilities) or the provincial administration (13 facilities). However, this translates to a very low coverage. Only about 2,200 older people (as of 2021) are admitted to a total of 25 facilities (TGRI 2022). Because of the low number of admissions, many older people end up on waiting lists for admission (Sasat, 2018). The MSDHS has no plans to expand facilities because of budgetary constraints, and the ministry intends to focus on developing environments that allow people to continue living in their communities.⁵ Thus, although the community-based LTC service system provides support from volunteers, basic physical care must be the responsibility of the family caregivers.

The current situation of LTC in Thailand can thus be summarised as follows (Figure 2): In response to the growing need for care, the government has developed a community-based LTC system for older people. The system relies on local community ties, and the government supports it by providing salaries for volunteers and training in the content of care. In other words, it is a government-led community-based care system.

⁴ Calculation by author data from thaiphc.net
(https://www.thaiphc.net/phc/phcadmin/administrator/Report/OSMRP00012_2.php)

⁵ Hearing from an officer of the Department of Older Persons, MSDHS in October 2022.

Figure 2: Overall LTC Picture in Thailand



Source: Created by author

However, the system has encountered several challenges: First, because community-based care is more likely to work in rural areas, it is difficult to adapt in urban areas, especially in Bangkok, where residents' willingness to volunteer is relatively low. However, due to relatively low-income levels in rural areas, it is difficult to establish a market for private services — though some middle- and upper-income households may be able to hire paid carers. Conversely, in urban areas, particularly Bangkok, there are a variety of private sector options — but a lack of volunteers. It must be pointed out that challenges to access to care are exacerbated if older people have no dependants and no financial resources. Access to care in Thailand can therefore be described as varying among income groups and between urban and rural areas.

Identifying the Features and Factors Behind the Development of the LTC System in Thailand

With these current situations in mind, a key question therefore is why the Thai government has opted for a tax-funded community-based LTC system to prepare for rapid population ageing. One explanation could be the timing when the country enters into ageing society. As Kim and Matsue (2017) noted, countries face different constraints at different times of the population ageing process because later-aged countries face population ageing issues before getting rich. Later-aged countries, including Thailand, are forced to make different policy choices than earlier-aged countries such as Japan or South Korea due to the different environmental conditions that act as constraints. They pointed out that the policy choices of later-aged countries prioritise fiscal stabilisation — in other words, policy choices that focus on maintaining 'sustainability' rather than strengthening 'security' in the case of social security systems.

As shown, in Thailand, the community-based LTC system is financed through the UC scheme, which is tax-based. On the supply side, local residents act as caregivers, who play an important role in providing care supported by technical training by medical institutions and salaries from the UC scheme. Although private care services are also expanding, as seen in section 4, there is currently no government financial support for the cost of these services, and people have to pay the full cost. In other words, Thailand's LTC system can be described as government-led community care, where the government supports the older person through its involvement in the local community. In this respect, the Thai government does not seem to be directly expanding its service provision but instead seems to be opting for a policy that emphasises fiscal 'sustainability'. The government is letting nonstate actors provide services as much as possible — either at low tax cost or based on private out-of-pocket payments to avoid placing a financial burden on the state. This section discusses why such systematic development is being pursued, as well as the factors behind the development, especially focusing on fiscal constraints and unique service provisions.

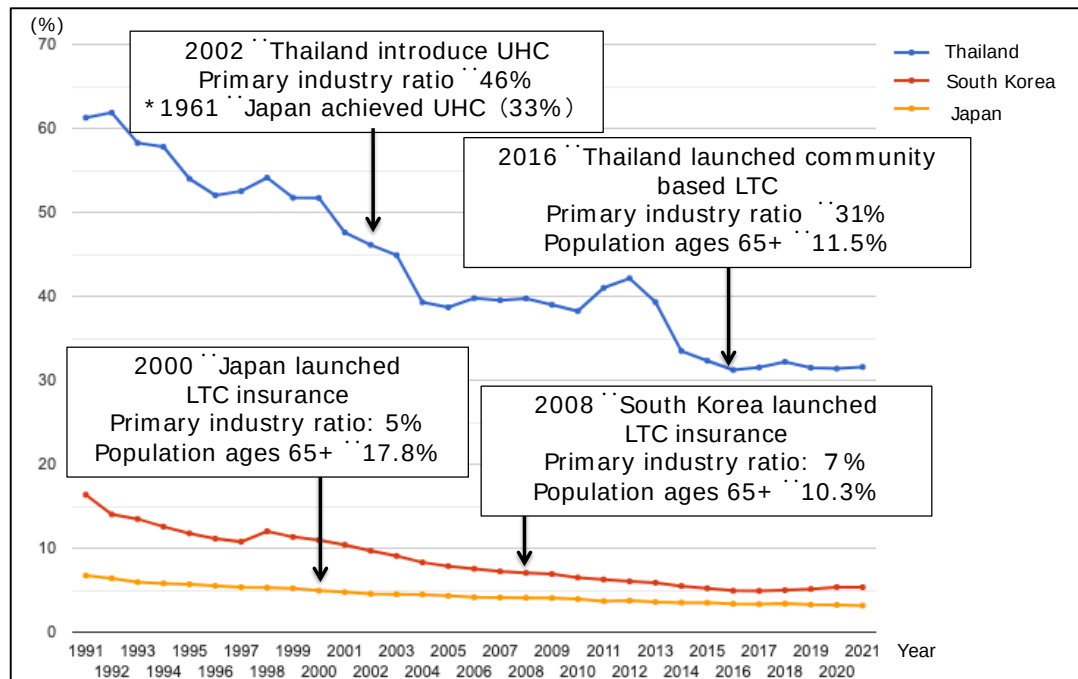
Explaining the Government's Selection of a Tax-Funded Community-Based System

One reason for pursuing a tax-funded community-based LTC system is financial constraints. There are difficulties in securing financial resources for service provision. As mentioned above, the community-based LTC system is based on a tax-funded UC health scheme. One of the characteristics of Thailand regarding its social security system is the overwhelming number of informal workers. Regarding Thailand's employment structure, workers in agriculture, forestry, and fisheries account for about 30% of all workers. This is a high proportion for an upper-middle-income country. Furthermore, the proportion of informal workers (51%) still accounts for half of all workers (NSO, 2023). It is difficult to collect taxes, such as income tax or social security contributions from these informal workers. Therefore, the government has to provide services from its limited tax resources.

In addition, Thailand's health care system is fragmented between different employment groups such as civil servants, private sector employees, farmers, or self-employed people. If Thailand was to introduce a social insurance system and collect LTC insurance premiums in the same way as health insurance premiums, the population basis from which premiums could be collected would be rather limited. Currently, only members of the SSS and those under a private health insurance scheme, who make up about 19% of the total population, pay medical insurance premiums in Thailand. Given the limited scope for collecting social insurance premiums, financing an LTC scheme has to rely on the UC scheme, which is a tax-based scheme.

In this way, the presence of a large number of informal workers in Thailand has had a major impact on the health care system, which is fragmented between employment groups, and this influences the design of the LTC system as well. For example, compared to other Asian countries that have introduced long-term care insurance (LTCI) earlier, Japan introduced its LTCI system in 2000 and the primary industry population share was 5%, while in South Korea, which introduced LTCI in 2008, the primary industry population share was 7%. In contrast, Thailand's primary industry share was 30% in 2016, when the community-based LTC system was launched (Figure 3).

Figure 3: Changes in ratio of working population in primary industry



Source: Created by author based on World Bank Open Data.

Even still having such a large number of primary sector workers who are outside of the social insurance system, the government is under pressure to respond to the needs of the rapidly population ageing. Therefore, government needs to use the existing UC scheme to meet the LTC needs of older people. Growing old before getting rich means not only entering an ageing society with low per capita income levels, but also an ageing society with a labour structure that is still in the developing stage. In other words, it is necessary to build an LTC system that incorporates the large population of informal workers, including primary industry workers. This labour market structure is one of the reasons why the Thai government is pursuing a tax-funded long-term care system.

In addition, social security expenditure, including health care costs for noncommunicable diseases, is expected to rise in line with the rapid ageing of the population. One option is to finance the budget deficit through government borrowing. However, based on lessons learned from the Asian currency crisis, the Thai government has capped the public debt-to-GDP ratio at 60% (raised to 70% in 2021 after the COVID-19 pandemic). At the end of January 2024, the ratio was 62.2%. With the public borrowing capped, the government has to deal with increasing social security spending while considering economic development to escape the middle-income trap with a limited budget. These fiscal constraints are likely to be behind the government's reluctance to extend coverage, and the government is trying to promote the community-based LTC system, which is less costly. However, it is worth noting that the UC system, which can fund LTC budgets, plays an important role in achieving an equitable LTC system. Although the extent of services that can be provided is relatively limited, the community-based LTC system covers all dependent older people and manages the system sustainably within the limited financial resources.

Background of Unique Care Provision That Involves Community as Caregivers

In contrast, a distinctive feature of the supply side, and one of Thailand's strengths, is its unique volunteer-based approach. Providers of care services in Thailand are different from those in earlier-aged developed countries. Local communities can be relied upon, which is a great advantage. Traditional communities, especially in rural areas, still exist, including kinship and land-based communities. In addition, since the 1970s, the government has carried local health activities through VHVs and encouraged community activities by volunteers. In other words, the government has not simply relied on traditional local communities but has built a foundation for community care through half a century of cooperation between the government and residents. On this basis, a community-based LTC system for the elderly was established. As mentioned above, the extent to which volunteers should be responsible for care will need to be discussed in the future. However, one of the key features of Thailand is that it has maintained communities that can be relied upon through its long-standing local health activities. The Thai government has a long-standing policy of promoting volunteerism through community health activities, and this has been a foundation of LTC for older people.

However, there are also challenges with this reliance on volunteerism. First, as noted in section 4, there are regional differences in volunteering. In urban areas, especially in Bangkok, volunteering is quite limited. Here, older people rely more on family members and relatives, not only just spouses or daughters. Because they seem not to be able to take responsibility. In contrast, in rural areas, volunteering is currently common. However, more and more people are moving to urban areas. There is uncertainty about who will volunteer to care for older people in rural areas in the future. Tantuvanit (2021) pointed out that the village community as caregiver is one of Thailand's strengths; however, the traditional subsistence economy has been replaced by a capitalist market-oriented one. The villagers migrate to find jobs in cities and abroad, and the migrants send money back to their families in the villages. The number of skipped-generation households — those with children and only their grandparents — is increasing. It is therefore a challenge for rural communities to provide care for older people in the long run. The declining number of adult children who provide care as family caregivers for their parents and also as volunteer caregivers for older people in the community in rural areas will be another challenge for Thailand.

Conclusion

This research provides an overview of how LTC for older people is provided in Thailand, a country where the population is ageing rapidly. It also discusses how the government is developing its LTC system and examines the features of care provision and factors behind the system's development.

The basic government policy in Thailand is that family and community should provide support when care for older people is needed. The government is developing a community-based LTC system for older people to meet the rapidly growing demands for care. The community-based LTC system is being developed mainly by CGs, acting as paid volunteers, but there have been difficulties in introducing it into urban areas, especially in Bangkok. The care market is also expanding, especially in urban areas, with private

companies opening care facilities and sending paid caregivers. The current situation of LTC provision in Thailand as a whole can be described as very different between income groups and urban and rural areas.

Based on these findings, this study considered the factors behind the development of the policy. One of the features of the LTC system in Thailand is the establishment of a community-based LTC system based on the tax-based UC health scheme. Many older people have access to care from CGs or other volunteers through the UC scheme, but the services provided are limited and at a basic level. One of the reasons for the relatively low expenditure on LTC is that half of the working population is informal. It is difficult to collect social security contributions and taxes for LTC from them. The scope for budget collection is limited by the high proportion of informal workers. However, the government is under pressure to respond to the needs of its rapidly ageing population. The Thai government is therefore using the tax-based UC system to meet the LTC needs of the older population.

Focusing on the characteristics of care provision, CGs — volunteers from the local community supported by the UC system — play an essential role. This is partly due to the government's long-standing commitment to local health activities. The culture of mutual support in communities through local health activities is one of Thailand's greatest assets. However, mutual support may face challenges, such as a declining number of future volunteers as adult children migrate to the cities.

Acknowledgment

The author is grateful to the three reviewers who have reviewed the manuscript thoroughly and provided detailed and insightful comments. The comments are very useful. Due to the author's limited capacity and time constraints, some of the comments, especially those requiring major changes, could not be addressed by the author at this time. However, the author will continue the research based on the suggested comments for further research.

References

- Asian Development Bank (ADB) (2020a). *Country Diagnostic Study on Long-Term Care in Thailand*, ADB.
- (2020b). *Lessons from Thailand's National Community-Based Long-Term Care Program for Older Persons*, ADB.
- Bangkok Post, 2022 January 20, Elderly 'Kept in Shackles' at Home,
<https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2250151/elderly-kept-in-shackles-at-home>, (Last Accessed 9 August 2023).
- Choomplang, N & Yamaguchi, K. (2020). “Current Situation of Aging Society and Elderly Care in Thailand: the Securing and Training of Human Resources in the Care Sector ” (in Japanese: シュムブラング ナッタデット 山口佳小里, 2020, 「タイの高齢化と介護ニーズ 介護人材の確保育成に関する動向」『地域ケアリング』 22(1): 45-49).
- Department of Older Persons (DOP). (2022), *the Third National Plan on the Elderly (2023–2037)*, Ministry of Social Development and Human Security (MSDHS). (in Thai)



- Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA). (2019), *Demand and Supply of Long-term Care for Older Persons in Asia*, ERIA.
- Feng, Z. (2019). "Global Convergence: Aging and Long-Term Care Policy Challenges in the Developing World", *Journal of Aging & Social Policy*, 31(4), 291-297.
- Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute (TGRDI). (2022). *Situation of Thai Elderly 2021*, TGRDI. (in Thai)
- (2019). *Situation of Thai Elderly 2018*, TGRDI. (in Thai)
- Glinskaya, E., T. Walker, and T. Wanniarachchi. (2021). *Caring for Thailand's Aging Population*, World Bank.
- Kasikon Bank. (2018). *Thailand's Elderly Care Business: Opportunities for Foreign Business*, Bangkok.
- Kim, S & Matsue, A. (2017). "How to look at ageing and measures to address ageing in Asia" (in Japanese: 金成垣 松江暁子, 2017, 「アジアにおける高齢化と高齢者化対策をどうみるか」 金成垣 大泉啓一郎 松江暁子編著『アジアにおける高齢者の生活保障—持続可能な福祉社会を求めて』 明石書店, 9 -17).
- Knodel, J., Teerawichitchainan, B., & pothisiri, W. (2016). "Caring for Thai older persons with long-term care needs", *Research Collection School of Social Sciences*. Paper 1945.
- Lloyd-Sherlock, P. (2014). "Beyond Neglect: Long-term Care Research in Low and Middle Income Countries", *International Journal of Gerontology*, 8(2), 66-69.
- Lloyd-Sherlock, P., Sasat, S., Sanee, S., Miyoshi, Y., and Lee, S. (2021). "The Rapid Expansion of Residential Long-Term Care Services in Bangkok: a Challenge For Regulation," *Journal of Public Health and Development*, 19(2): 89-101.
- Miyoshi, Y. (2019). "Changing Family Configuration and Elderly Care in Thailand" (In Japanese: 三好友良, 2019, 「タイにおける変わりゆく家族の形と高齢者ケア—中所得国における高齢化と家族介護に着目して」『社会福祉学』 60(2): 110-123).
- Chuakhamfoo, N.N., Yiengprugsawan, S, Y., , and Pannarunothai, S. (2023) "Public long-term care in Thailand", in Vasoontara S. Yiengprugsawan, & John Piggott eds *Shaping Long-Term Care in Emerging Asia*, Routledge, Longon, UK.
- National Health Security Office (NHSO). (2022). *NHSO Annual Report e Fiscal Year 2021*, NHSO.
- (2020). *Long-term Care for Dependent Elderly in the National Health Security System*, NHSO.
- UCINFO, <https://ucinfo.nhso.go.th/ucinfo>, (Last Accessed 5 April 2024).
- National Statistical Office (NSO). (2023). *The Informal Employment Survey 2022*, NSO. (in Thai)
- (2022). *2021 Survey of Older Persons in Thailand*. NSO. (in Thai)
- (2019). *The 2019 Household Socio-Economic Survey*. NSO (in Thai)
- (2018). *2017 Survey of Older Persons in Thailand*. NSO. (in Thai)
- Oizumi, K. & Oriental Life Insurance Cultural Development Center. (2013). *Aging in Asia: when the structure of prosperity changes*, Oriental Life Insurance Cultural Development Center, Tokyo.
- Prachuabmoh, V. (2015) "A Lesson Learned from Community-Based Integrated long-term care in Thailand," *Asian Pacific Journal of Social Work and Development*, 25(4): 213-224.



- Pothisiri, W., and Loichinger, E. (2018), "Introduction," in Chulalongkorn University ed., *Research Project on Care for Older Persons in ASEAN+3 The Role of Families and Local and National Support Systems*, Chulalongkorn University, 1-16.
- Sasat, S. (2018). "Thailand", in Chulalongkorn University. ed, *Research Project on Care for Older Persons in ASEAN+3 The Role of Families and Local and National Support Systems*, Chulalongkorn University, Bangkok.
- Shetty, P. (2012). "Grey matter: ageing in developing countries", *Lancet, The*, 379(9823), 1285-1287.
- Suwanrada, W 2017, "Thailand: Population Ageing and Community-based Elderly Care" (in Japanese: スワンラダー ウォーラウェット, 2017, 「タイー高齢化とコミュニティ ベース高齢者ケア」 金成垣 大泉啓一郎 松江暁子編著『アジアにおける高齢者の生活保障—持続可能な福祉社会を求めて』 明石書店, 162-172).
- Tantuvanit, N. (2021). 'Home and Community-based Care: Household, Community, Local and Network Long-term Care for Older People', in Lorthanavanich, D. and O. Komazawa (eds.), *Population Ageing in Thailand Long-term Care Model: Review of Population Ageing Practices and Policies*, Vol. 2. ERIA Research Project Report FY2021 No. 06b, Jakarta: ERIA, pp.21-50.
- United Nations (UN). (2022). *World Populations Prospects: The 2022 Revision*, <https://population.un.org/wpp/>, (Last accessed 8 August 223)
- World Bank. (2016). *Live Long and Prosper: Aging in East Asia and pacific*, World Bank, Washington.
- World Bank Open Data. Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate), <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS> (Last Accessed 10 March 2024).
- World Health Organization (WHO). (2015a). *World report on Ageing and Health*, WHO, Geneva.
- (2015b). The Kingdom of Thailand health system review. *Health systems in transition* Vol.5, No.5, WHO Regional Office for the Western Pacific.



Period Prevalence of Domestic Violence among Myanmar LGBTQ+ Population: Findings from an Online Survey

By

Winn Lwin Htoo¹ Dusita Phuengsamran² and Sarunya Sujaritpong³

¹ MA (Population and Sexual and Reproductive Health) Student, Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170

² Assistant Professor, Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170

³ Lecturer, Institute for Population and Social Research, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170

* Corresponding author email addresses, Dusita.phu@mahidol.edu, sarunya.suj@mahidol.edu



Abstract

Despite facing widespread discrimination and even criminalization, the prevalence, and determinants of domestic violence against LGBTQ+ people in Myanmar remain unknown. Myanmar's LGBTQ+ community faces unique vulnerabilities. Deeply rooted homophobia and transphobia create an environment loaded with discrimination and abuse, often extending into the home. Compounding this, Penal Code 377 marginalizes LGBTQ+ individuals. Despite these challenges, no empirical data exists to quantify the prevalence and determinants of domestic violence within Myanmar's LGBTQ+ community. This study explores the prevalence of domestic violence within the past year and associated factors among LGBTQ+ individuals in Myanmar, aiming to shed light on this critical yet under-researched issue. In this cross-sectional study, we conducted a survey among 305 individuals identifying as LGBTQ+ located in Yangon and Mandalay. The recruitment of participants was achieved through a combination of online platforms and a snowballing/purposive sampling strategy. Chi-square and Fisher's Exact tests were employed to analyze factors associated with experiences of domestic violence in this population. Statistical significance was established at a p-value of 0.05. The period prevalence of domestic violence within the past 12 months among Myanmar LGBTQ+ people was 30.49%, and an additional 8.52% reported experiencing domestic violence more than 12 months prior. The mean age of participants was 24.89 years (range 18-50 years). Among the 305 participants, 31.80% identified as lesbian, 40.98% as gay, and 27.21% as bisexual or other sexual orientations. A total of 47.62% of participants reported experiencing stigma within the past 12 months. Domestic violence against LGBTQ+ individuals was significantly associated with gender identity, substance abuse, homophobic expressions from family members, experienced stigma, and felt discrimination in the community. The high period prevalence of domestic violence in this study highlights the concerning situation faced by LGBTQ+ individuals in Myanmar. Further research is necessary to gain a deeper understanding of the nature and determinants of violence against this community. Moreover, the significant association between domestic violence and gender identity underscores the critical need for promoting gender-sensitive language and communication practices in Myanmar.

Keywords: LGBTQ+, Domestic Violence, Experienced Stigma

Period Prevalence of Domestic Violence among Myanmar LGBTQ+ Population: Findings from an Online Survey

Introduction

All forms of violence violate human rights, leading to various public health problems and having impacts on the development of the communities. Domestic violence can be defined as any forms of abusive behaviours towards a person by abusing power and control over the victim regardless of age, sex, gender, ethnicity, religion, education background, and employment status (United Nations, 2023). Among gender and sexual minorities, domestic violence becomes a public health concern because it can effect health, demography, economic consequences, short-term physical health problems, sexually transmitted infections, and mental health defects (Howard, Trevillion, & Agnew-Davies, 2010; Kimmes et al., 2019). In most part of the world, LGBTQ+ people encountered stigmatization and marginalization which can have more risk of exposing various forms of violence including sexual assault (Care Office, 2022). Despite there was an enormous impact, the data for domestic violence against LGBTQ+ people were limited because of less numbers of empirical research focusing on those population.

Transphobia and homophobia attitudes and behaviours are the main causes of violence against LGBTQ+ people in most societies. Most of the people who committed violence against LGBTQ+ people have negative attitudes towards sexual orientation and gender identities which are differ from what they think as normal (Human Right Campaign Foundation, 2019). Additionally, cultural, and religious belief can also be the leading causes of violence against LGBTQ+ people. The accurate data related to violence against LGBTQ+ people in South-east Asia context are limited due to sociocultural stigmatization and scarcity of research related to violence against LGBTQ+ people in South-east Asia region.

According to Buddhist religious point of view, many Myanmar people believed that being LGBTQ+ people in this life is due to the consequences of adultery in previous lives (Kaung Htet Zaw & Theo Maung, 2021). As a predominantly heteronormative and patriarchal society, changing sexual orientation or gender identity of LGBTQ+ people to heterosexual which they believe as 'normal' is deemed acceptable among Myanmar people. Moreover, Section 377 of the British colonial Penal Code criminalized all sexual acts "against the order of nature" which was used to prosecute people engaging in oral and anal sex along with homosexual activity. This Penal Code has used to criminalize third gender people such as *apwint* (a culturally specific term to Myanmar which refer to people assigned male at birth and identified themselves as women and attracted to men). This Penal Code 377 can sentence to prison up to 20 years and therefore, that LGBTQ+ people in Myanmar would keep their sexual orientation and gender identity a secret and therefore it becomes taboo in society. However, there was no empirical research focusing on violence against LGBTQ+ people in Myanmar because of the transphobic and homophobic attitudes and sociocultural taboos among Myanmar people.

Research Objectives

- 1) To explore the period prevalence of domestic violence within the past 12 months among LGBTQ+ people in Yangon and Mandalay, Myanmar
- 2) To explore the factors related to domestic violence among LGBTQ+ people in Myanmar

Research Methods

(i) Conceptual Framework

By applying social-ecological model of Bronfenbrenner (1977), this study developed a framework to understand the factors associated with domestic violence against LGBTQ+ people in Myanmar. The factors included in this study were derived from three layers of social-ecological model as displayed in Figure 1. The innermost layer - individual level comprised the sociodemographic characteristics and personal behaviours of individuals such as substance abuse, sexual orientation, and gender identity. The second layer that represented the interpersonal level consists of transphobic and homophobic attitudes of family members, presence of LGBTQ+ friends and getting supports from LGBTQ+ friends. The outer layer of framework involves the community level incorporated experienced-stigma and felt-discrimination in the community against LGBTQ+ people.

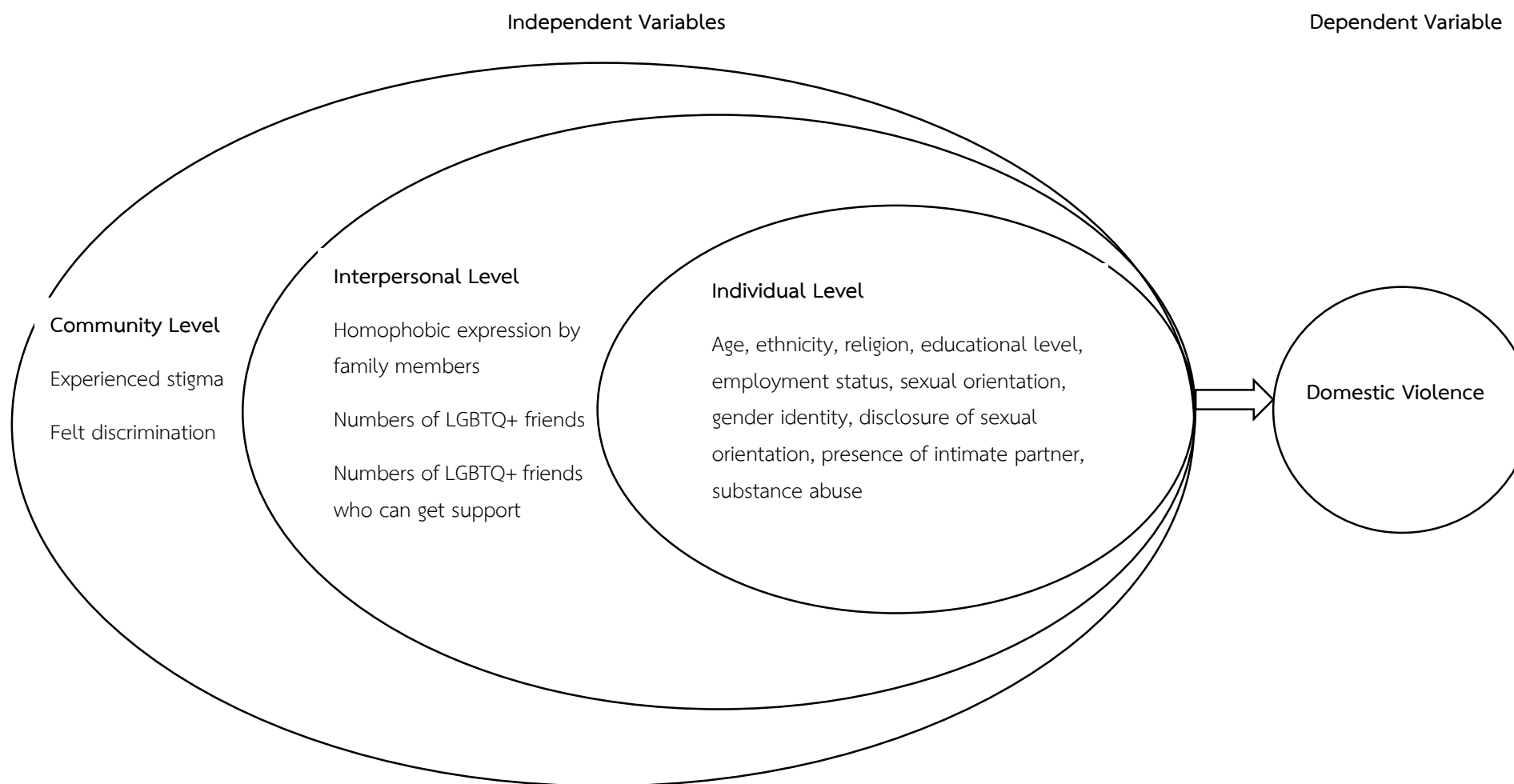


Figure 1: Conceptual Framework

(ii) Study area

This online cross-sectional survey was conducted among LGBTQ+ people residing in two major cities of Myanmar, Yangon, and Mandalay, in June 2023. Yangon is in lower Myanmar and Mandalay is in central Myanmar. As per 2014, Myanmar Population and Housing Census, the total population of urban area in Yangon was over five million and that of Mandalay was over two million. At this time, the population of Yangon was 14.3% of total population and that of Mandalay was 12% of total population (Department of Population, 2016). Additionally, many internal migrants including LGBTQ+ people moved to these two cities from other areas for better economic opportunities and education. Moreover, many LGBTQ+ friendly organization are in these two cities rather than any other areas of Myanmar.

(iii) Sampling design and sample size

Due to stigmatization and discrimination, LGBTQ+ people in Myanmar are hard-to-sample population and therefore, different non-probability sampling methods were applied in this study. First, purposive sampling method was used to identify LGBTQ+ individuals who were in LGBTQ+ communities or organizations in the study areas. Furthermore, snowball sampling method was applied to recruit LGBTQ+ individuals who were not in LGBTQ+ communities or organizations. An online questionnaire survey was developed for data collection and the survey link was advertised and distributed in different social media platforms of LGBTQ+ friendly organizations to reach out the required sample size. Additionally, potential participants were contacted directly by own network of primary investigator.

The sample size was calculated based on the prevalence of a specific type of domestic violence, 27.4% observed among men who have sex with men (MSM) during 2022 in China (Sun et al., 2022). The formula, $n = \frac{z^2((p_1*(1-p_1))}{d^2}$ (Anderson, Sweeney, Williams, Camm, & Cochran, 2016) was used to calculate the required sample size for this study. Where, n means the required sample size, p_1 means the proportion of domestic violence, d means margin of errors and z means reliability coefficient at 95% CI. In which the values of each symbol were $p_1 = 0.274$, $d = 0.05$, $z = 1.96$ respectively. Based on calculations, the required sample size for this study was 306. In this study, the eligible respondents were the age of 18 years old and above and residing or working in the study areas at the time of data collection. However, the duration for residing or working in the study areas was not limited and there was no specific proportion of respondents from these two cities. The respondents came naturally once the sample size reached the targeted numbers. The study recruited 322 participants and of these, 237 participants were from Yangon while the remaining were from Mandalay.

(iv) Measurement of variable

Domestic violence, the primary outcome of interest, was assessed using a question item originally developed for studying LGBTQ+ population in Europe (European Union Agency for Fundamental Rights, 2010). The question item was “During your time at home, in the past 12 months, have any of these occurred to you because you are LGBTQ+ individual?”. A list of incidents was provided including (a) physical violence, (b) threats of violence or harm, (c) sexual violence, (d) made offensive or threatening comments, (e) emotional or psychological abuse, (f) stalking or harassment, (g) forced isolation and, (h) economic abuse.

Domestic violence was considered present for respondents who answered “Yes” in at least one of the incidents. The duration for determining the period prevalence of domestic violence was within the past 12 months. Relevant question items from EU-LGBT survey were also selected and adopted to measure majority of independent variables of this study to ensure validity and reliability of the measurements. The sexual orientation of the respondents was determined by the question item, “Which group best matches your sexual orientation?” which was derived from EU-LGBT survey. Similarly, gender identity was identified by the question item, “How would you describe your current gender identity? Please select which of the following categories fits you the best?” by revising EU-LGBT survey questionnaires. The question items, “In the past year, have you ever been ridiculed, teased, insulted or threatened in the community (e.g. in school, in the village, or at work) or in certain institutions because of being LGBT+ people?” pointed the situation of experienced-stigma and “Have you personally felt discriminated against because of your sexual orientation or gender identity?” expressed the felt-discrimination in the community. All these question items were derived from EU-LGBT survey and were translated from English into culturally accepted Burmese. This study received an ethical clearance from the Institutional Review Board of Institute for Population and Social Research, Mahidol University in Thailand (COA No. 2023/05-113).

(v) Statistical analysis

Due to responses of uncertainty about exposure to domestic violence, 17 were excluded from data analysis, resulting in a total of 305 participants used for calculating the period prevalence of domestic violence among Myanmar LGBTQ+ individuals. Frequencies and percentages were calculated to describe each variable in this study. A Chi-square test was used to investigate an association between each factor and the experience of domestic violence. In case any of the frequency count in the contingency table between the outcome and a given independent variable was less than five which violates the assumption of Chi-square test, Fisher exact test was applied to test for the association between these factors and exposing to the domestic violence (Daniel & Cross, 2018). Separate Chi-square or Fisher exact analyses were conducted to compare the prevalence of domestic violence between those within 12 months exposure and those who had ever experienced it. However, bivariate analysis for the prevalence of more than 12 months exposure and that of ever experienced was not conducted due to small number of samples in more than 12 months exposure. The significance level of Chi-square or Fisher exact test was considered at the $p\text{-value} \leq 0.05$. R software version 4.2.3 was used to conduct the analyses of this study.

Research Results

Among the 305 participants included in the analysis, the period prevalence of domestic violence among Myanmar LGBTQ+ people within the past 12 months was 30.49% (Figure 2). Only 8.52% of LGBTQ+ people in this study encountered domestic violence for a period longer than 12 months. These two proportions were combined to represent ever-experienced domestic violence, indicating that 39.01% of Myanmar LGBTQ+ people were exposed to domestic violence. Among them, 3.44% of LGBTQ+ people suffered physical violence, 3.48% experienced threats or forced outing of their sexual orientation, 2.83% encountered sexual violence, 5.08% exposed to humiliation such as made offensive or threatening

comments, 6.27% endured emotional or psychological violence, 2.54% reported stalking, 2.21% felt forced-isolation and 1.58% mentioned financial or economic abuse within the past 12 months period. Meanwhile within more than 12 months, 5.62% of LGBTQ+ exposed to physical violence and 4.43%, 4.09%, 19.05%, 21.63%, 9.52%, 6.62% and 5.70% of LGBTQ+ individuals encountered above violence, respectively.

Table 1 reports descriptive statistics of the 305 participants for each variable in the first column. The number of participants specifically indicated reflects exclusions due to uncertainty responses which were excluded from the analysis. Among the three age groups, most of the participants, 63.61%, were in the age range of 21 to 30 years. In relation to ethnicity and religion, the majority of study population were Bamar (71.48%) and Buddhist (91.48%). Among the three educational levels, the largest proportion (52.96%) consisted of those with less than a graduate degree (n=304). For employment status, 49.65% of the respondents had paid jobs, monthly regular incomes. Regarding sexual orientation, the majority were gay men (40.98%), followed by lesbian women (31.80%), and bisexual and other sexual orientations (27.21%), respectively. In term of gender identity, 46.23% of participants identified themselves as cisgender, 19.02% as transgender, 15.08% as gender queer and 19.67% as agender, non-binary and other gender identities. In terms of substance use, the majority (73.56%) reported never using any substances such as marijuana, nicotine, heroin, amphetamine, and methamphetamine throughout their lives. However, 9.83% specified current substance use at the time of data collection (n=295).

Further descriptive statistics of variables in the second and third layers of socio-ecological model are presented below. Concerning intimate partnerships, the majority of LGBTQ+ participants (79.38%) reported having had such partner in their lifetime, while only 3.09% had current intimate partners at the time of data collection (n=291). Among 286 participants, 43% of LGBTQ+ people encountered homophobic expressions from their own family members within the past 12 months. Among 294 participants, 47.62% and 35.74% reported experienced stigma and felt discrimination respectively from the community within the past 12 months.

The results of the Chi-square test or Fisher exact analyses considering the relationship of each factor and the two different periods of exposure to domestic violence, <12 months and ever experienced exposure, also shown in Table 1. Based on the significant P-values, gender identity of the respondents, substance abuse status, homophobic expression of their own family members, experienced stigma from the community and felt discrimination in the community were identified as associated factors of domestic violence within the past 12 months. Similarly, those aforementioned factors were also associated with ever experienced domestic violence among Myanmar LGBTQ+ people. Clearly, these significant factors are identified to be in each of the three layers of the socio-ecological model.

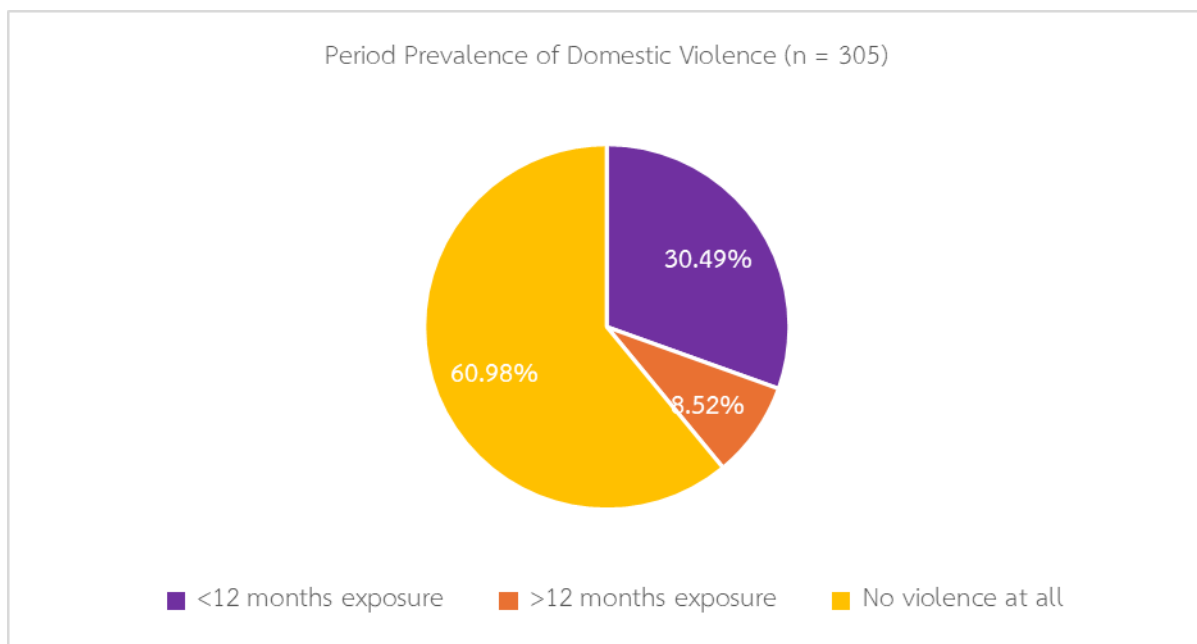


Figure 2: Period Prevalence of Domestic Violence among Myanmar LGBTQ+ People



Table 1 Descriptive statistics and results of Chi-square or Fisher's Exact tests of the relationship between domestic violence and potential factors

Variables	Descriptive statistics n (%)	Ever experienced n (%)	Never experienced n (%)	P-value	<12 months n (%)	Never experienced n (%)	P-value
Total participants		119 (39.0%)	186 (60.98%)		93 (33.3%)	186 (33.6%)	
Age							
≤ 20 years	70 (22.95)	26 (37.14)	44 (62.86)	0.31	20 (31.25)	44 (68.75)	0.31
21 – 30 years	194 (63.61)	81 (41.75)	113 (58.25)		64 (36.16)	113 (63.84)	
> 30 years	41 (13.44)	12 (29.27)	29 (70.70)		9 (23.68)	29 (76.32)	
Ethnicity							
Bamar	218 (71.48)	83 (38.07)	135 (61.93)	0.69	66 (32.84)	135 (67.16)	0.89
Others	87 (28.52)	36 (41.38)	51 (58.62)		27 (34.62)	51 (65.38)	
Religion							
Buddhist	279 (91.48)	107 (38.35)	172 (61.65)	0.57	81 (32.02)	172 (67.98)	0.22
Others	26 (8.52)	12 (46.15)	14 (53.85)		12 (46.15)	14 (53.85)	
Educational level ^a							
Below graduate degree	161 (52.96)	63 (39.13)	98 (60.87)	0.99	52 (34.67)	98 (65.33)	0.84
Graduated	101 (33.23)	40 (39.60)	61 (60.40)		30 (32.97)	61 (67.03)	
Above graduate degree	42 (13.81)	16 (38.10)	26 (61.90)		11 (29.73)	26 (70.27)	
Employment status ^a							
Paid work	140 (49.65)	52 (37.14)	88 (62.86)	0.34	39 (30.71)	88 (69.29)	0.28
Student	60 (21.28)	23 (38.33)	37 (61.67)		17 (31.48)	37 (68.52)	
Unemployed	27 (9.57)	15 (55.56)	12 (44.44)		12 (50.00)	12 (50.00)	
Self-employed, voluntary work and others	55 (19.50)	23 (41.82)	32 (58.18)		20 (38.46)	32 (61.54)	



Variables	Descriptive statistics n (%)	Ever experienced n (%)	Never experienced n (%)	P-value	<12 months n (%)	Never experienced n (%)	P-value
Sexual Orientation							
Lesbian	97 (31.80)	35 (36.08)	62 (63.92)	0.59	26 (29.55)	62 (70.45)	0.60
Gay	125 (40.98)	53 (48.40)	72 (57.60)		41 (36.28)	72 (63.72)	
Bisexual and others	83 (27.21)	31 (37.35)	52 (62.65)		26 (33.33)	52 (66.67)	
Gender Identity							
Cisgender	141 (46.23)	43 (30.50)	98 (69.50)	<0.001	31 (24.03)	98 (75.97)	<0.001
Transgender	58 (19.02)	34 (58.62)	24 (41.38)		28 (53.85)	24 (46.15)	
Gender queer	46 (15.08)	26 (56.52)	20 (43.48)		21 (51.22)	20 (48.78)	
Agender, non-binary and others	60 (19.67)	16 (26.67)	44 (73.33)		13 (22.81)	44 (77.19)	
Disclosure of sexual orientation to family members ^a							
Yes	250 (84.75)	100 (40.00)	150 (60.00)	0.33	81 (35.06)	150 (64.94)	0.17
No	45 (15.25)	14 (31.11)	31 (68.89)		9 (22.50)	31 (77.50)	
Presence of intimate partner ^a							
Never have	51 (17.53)	23 (45.10)	28 (54.90)	0.54 (Fisher Exact)	20 (41.67)	28 (58.33)	0.27 (Fisher Exact)
Ever have	231 (79.38)	87 (37.66)	144 (62.34)		66 (31.43)	144 (68.57)	
Presently have	9 (3.09)	4 (44.44)	5 (55.56)		4 (44.44)	5 (55.56)	
Substance abuse ^a							
Never used	217 (73.56)	74 (34.10)	143 (65.90)	0.05	54 (27.41)	143 (72.59)	0.01
Ever used	49 (16.61)	24 (48.98)	25 (51.02)		18 (41.86)	25 (58.14)	
Presently used	29 (9.83)	15 (51.72)	14 (48.28)		15 (51.72)	14 (48.28)	



Variables	Descriptive statistics n (%)	Ever experienced n (%)	Never experienced n (%)	P-value	<12 months n (%)	Never experienced n (%)	P-value
Homophobic expression by family members ^a							
Yes	123 (43.00)	67 (54.47)	56 (45.53)	<0.001	55 (49.55)	56 (50.45)	<0.001
Yes, more than 12 months	35 (12.24)	15 (42.86)	20 (57.14)		9 (31.03)	20 (68.97)	
No	128 (44.76)	34 (26.56)	94 (73.44)		26 (21.67)	94 (78.33)	
Numbers of LGBTQ+ friends				0.11 (Fisher Exact)			0.14 (Fisher Exact)
None	22 (7.21)	4 (18.18)	18 (81.81)	0.11 (Fisher Exact)	3 (14.29)	18 (85.71)	0.14 (Fisher Exact)
1 – 5	173 (56.72)	70 (40.46)	103 (59.54)		53 (33.97)	103 (66.03)	
> 5	110 (36.07)	45 (40.91)	65 (59.10)		37 (36.27)	65 (63.73)	
Numbers of LGBTQ+ friends from whom you can get support							
None	43 (14.10)	13 (30.23)	30 (69.77)	0.18	9 (23.08)	30 (76.92)	0.24
1 – 5	233 (72.38)	94 (42.15)	129 (57.85)		73 (36.14)	129 (63.86)	
> 5	39 (12.79)	12 (30.77)	27 (69.23)		11 (28.95)	27 (71.05)	
Experienced stigma ^a							
Yes	140 (47.62)	77 (55.00)	63 (45.00)	<0.001	65 (50.78)	63 (49.22)	<0.001
Yes, more than 12 months	37 (12.59)	19 (51.35)	18 (48.65)		13 (41.94)	18 (58.06)	
No	117 (39.80)	19 (16.24)	98 (83.76)		14 (12.50)	98 (87.50)	
Felt discrimination							
Yes	109 (35.74)	62 (56.88)	47 (43.12)	<0.001	48 (50.53)	47 (49.47)	<0.001
No	196 (64.26)	57 (29.08)	139 (70.92)		45 (24.46)	139 (75.54)	

Note: ^aVariable that observations do not sum to total sample due to uncertain responses including “I do not know” or “I am not sure” which were treated as missing values.

Discussion and Conclusions

According to the findings from the online survey of this study, the period prevalence of domestic violence within the past 12 months among Myanmar LGBTQ+ people was 30.49%. Gender identity of the participants, substance abuse status, homophobic expression of their own family members, experienced stigma from the community and felt discrimination in the community are the associated factors of domestic violence not only for <12 months exposure but also for ever-experienced domestic violence among Myanmar LGBTQ+ people.

Past studies have shown varying prevalence of domestic violence among LGBTQ+ people in different contexts and time periods. A study conducted in China within COVID-19 lockdown period found that 27.4% of MSM exposed to at least one kinds of violence within lockdown periods (Sun et al., 2022). Another study in the United States reported that 12.6% of gay men and bisexual men encountered violence throughout their lifetime (Stephenson et al., 2022). Meanwhile in Columbia, 60.9% of MSM and transgender women experienced violence (Zea et al., 2022). The variation of prevalence of domestic violence, including that in this study, could be explained by sociocultural context of different countries, acceptance of LGBTQ+ people in the community, differences in sociopolitical situations, presence of laws and policies which protect LGBTQ+ people, situations of violating human rights in each country (Javier & Herron, 2018). Moreover, the differed prevalence of domestic violence across studies may be attributed to methodologies, which include, but are not limited to, the sexual orientations of the studied population (e.g., conducted only in MSM or in transgender women or across all LGBTQ+ categories) and study periods (e.g., during COVID-19 outbreak or any other specific periods). Additionally, violence against LGBTQ+ people may be underreported in communities where the issue is considered as sensitive and taboo (Smith et al., 2023). The prevalence may be varied in different regions of the world because of the multifactorial causation of domestic violence against LGBTQ+ people.

In this study, the socio-demographic characteristics of the participants which were not significantly associated with domestic violence are age, ethnicity, religion, educational level, and employment status. This is partly due to the measurement and the categorical division of these variables. Although the significant association between educational level and domestic violence has been evident in several studies, the extent of association varies from one study to another. The findings of study by Peitzmeier and colleagues (2022) suggest that educational level by its own may not influence domestic violence among LGBTQ+ people. However, the underpinning cause could be related to unemployment and household financial hardship, increasing the likelihood of domestic violence. The significant association between employment status and domestic violence found in this study may be due to the smaller proportion of unemployed participants at the time of data collection.

In this study, gender identity of the respondents, substance abuse status, homophobic expression of family members, experienced-stigma, and felt-discrimination were significantly associated with domestic violence against Myanmar LGBTQ+ people. The association between homophobic expression and domestic violence may be explained by perceiving heteronormative attitudes and the rejection of the external appearance of gender-diverse people, rather than cisgender appearance, among most Burmese citizens.

These attitudes and behaviours can lead further transphobia and homophobia, eventually causing violence against LGBTQ+ people. Two studies conducted in the United States revealed that transgender individuals had a higher risk of exposing violence (Dank, Lachman, Zweig, & Yahner, 2014; Zea et al., 2022). Another study conducted in Portugal also found that transpeople were more likely to expose different kinds of violence both in childhood and adulthood (Neves et al., 2023). Despite being different in locations and occasions, transgender individuals are more likely to experience violence when comparing to other gender identities. In this study, identification with different sexual orientations was not significantly attributed to domestic violence. This contrasts with the findings of Elipe and colleagues (2022) that sexual orientation was identified as one of the driving factors for violence against LGBTQ+ people. This variation in findings could be explained by the fact that sexual orientation may not be physically prominent unless an individual chooses to come out. Coming out to reveal a sexual orientation or gender identity of LGBTQ+ is quite unpopular in Myanmar because of sociocultural and religious barriers.

Homophobic and transphobic attitudes and behaviours can lead to various kinds of violence such as physical attacks, verbal abuse, and murder, and these were especially committed by the people who against LGBTQ+ people (Fitzgerald, 2017). LGBTQ+ individuals can be committed various kinds of violence by family members unless their gender expression and gender identity are identical with the expectations of their own family members. Additionally, the acceptance of family members on involving in LGBTQ+ community of their own children is crucial in accessing domestic violence against LGBTQ+ people. In this case, the homophobic expression of the family members leads to violence against LGBTQ+ people. Moreover, many people in Myanmar are very religious and these homophobic attitudes and behaviours are mainly derived from the religious point of view (Kaung Htet Zaw & Theo Maung, 2021). Consequently, homophobic expression of family members was one of the contributing factors of domestic violence against LGBTQ+ people in Myanmar.

Substance abuse status was one of the significant factors for domestic violence against LGBTQ+ people found in this study. This is similar to findings of other studies (Hughes, McCabe, Wilksnack, West, & Boyd, 2010; Phillips et al., 2020; Scheer & Mereish, 2021). On one hand, substance abuse can lead to tensions, conflicts, and financial problems within family members, resulting in domestic violence. Occasionally, perpetrators use the status of substance abuse for a tool of violence (Carvalho, Lewis, Derlega, Winstead, & Viggiano, 2011; Lo, Patel, Shultz, Ezard, & Roberts, 2017). However, the relationship between substance abuse and being exposed to domestic violence could be in the opposite direction whereby domestic violence is the cause that leads to the use of substance.

At the community level, heteronormativity privileges heterosexual individuals and against other sexual and gender identities, leading to violence against LGBTQ+ people. The higher the level of homophobia, the higher the level of exposing violence against LGBTQ+ people (Badenes-Ribera, Sánchez-Meca, & Longobardi, 2019). The findings of Badenes-Ribera and colleagues are similar to the significant relationship of experienced stigma and domestic violence found in the current study. Due to lack of understanding on different sexual orientations and gender identities among Myanmar people. Individuals could have negative points of view on sexually or gender diverse groups. Additionally, certain laws in

Myanmar such as Penal Code 377 may exacerbate such stigma to be deep rooted in the Myanmar society. This study provides evidence of the relationship between felt discrimination and domestic violence among Myanmar LGBTQ+ people. Other studies have also reported similar evidence elsewhere (Rossiter, Reif, & Fischer, 2020). Domestic violence is a consequence of a combination of internalized homophobia, transphobia, and discrimination (Kaung Htet Zaw & Theo Maung, 2021). LGBTQ+ people in Myanmar encountered discrimination in various places such as schools, universities, restaurants, shopping malls or even in health care settings.

The findings of this study shed light on the prevalence of domestic violence among Myanmar LGBTQ+ people. The findings can be evident in amending certain laws such as Penal Code 377 which is irrelevant to today's modern society. However, this study had some limitations such as the potential for recall bias of domestic violence within the past 12 months or even longer. Additionally, there may be underreporting of domestic violence since it is a sensitive issue according to the sociocultural context and religious beliefs in Myanmar. Since this was an online survey, there might be restricted accessibility to the internet and those uncomfortable with digital platforms might not be involved in this study. After that, the period prevalence could not cover the situations from rural areas because it was conducted in two big cities of Myanmar.

According to the results from Chi-square and Fisher exact tests, gender identity of the respondents, substance abuse status, homophobic expression of family members, experienced stigma and felt discrimination were the major associating factors of domestic violence against LGBTQ+ people in Myanmar. The observation from this study could potentially be useful to inform the use of gender-sensitive language for public communication in the Myanmar society to strengthen knowledge and attitudes embracing diverse sexual or gender identities. Investigating situations of domestic violence against LGBTQ+ people in rural Myanmar which may differ from this study is recommended for future studies.

Recommendations

From the research results, the researchers have suggestions as follows.

- 1) Since 39.01% of LGBTQ+ individuals in this study ever experienced domestic violence, LGBTQ+ friendly organizations and other stakeholders should enhance support services including medical cares, mental health, and psychosocial supports (MHPSS) for LGBTQ+ survivors to prevent further consequences after exposing to domestic violence.
- 2) Gender identity is one of the associated factors of domestic violence, awareness raising activities related to sexual orientation, gender identity, gender expression and sexual characteristics (SOGIESC) and violence should be implemented both online and in-person for better understanding of SOGIESC and violent behaviours among the people of Myanmar.
- 3) Furthermore, comprehensive skill building interventions and life-skill training programs related to substance abuse targeting the adolescent as well as the public should be applied in Myanmar because substance abuse was one of the significant factors of domestic violence against LGBTQ+ people.

4) Due to the association between domestic violence exposed by LGBTQ+ and prejudice – including homophobia, stigma and discrimination – against LGBTQ+ individuals found in this study, one solution tackling at the root cause of this problem in the society is to implement comprehensive sexuality education programs (Jarpe-Ratner, 2020) to gradually change attitudes of people about gender equality, diversity and social inclusion in Myanmar. This must include formal education targeting the young generation as well as public campaigns targeting the general population. These initiatives foster understanding, empathy, and respect among individuals regardless of their sexual orientation and gender identities, eventually resulting in a reduction in domestic violence of LGBTQ+ individuals.

5) Since this is an online study, it would be more beneficial conducting an on-site study by recruiting LGBTQ+ people from rural area of Myanmar for better understanding of the situations of domestic violence among LGBTQ+ people in Myanmar.

References

- Anderson, D. R., Sweeney, D. J., Williams, T. A., Camm, J. D., & Cochran, J. J. (2016). *Statistics for Business & Economics*: Cengage Learning.
- Badenes-Ribera, L., Sánchez-Meca, J., & Longobardi, C. (2019). The Relationship Between Internalized Homophobia and Intimate Partner Violence in Same-Sex Relationships: A Meta-Analysis. *Trauma Violence Abuse, 20*(3), 331-343. doi:10.1177/1524838017708781
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist, 32*(7), 513. doi:https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.32.7.513
- Care Office. (2022). Violence Against LGBTQ People. Retrieved from <https://care.ucmerced.edu/advocacy/violence-against-lgbtq-people>
- Carvalho, A. F., Lewis, R. J., Derlega, V. J., Winstead, B. A., & Viggiano, C. (2011). Internalized Sexual Minority Stressors and Same-Sex Intimate Partner Violence. *Journal of Family Violence, 26*(7), 501-509. doi:10.1007/s10896-011-9384-2
- Daniel, W. W., & Cross, C. L. (2018). *Biostatistics: a foundation for analysis in the health sciences*: Wiley.
- Dank, M., Lachman, P., Zweig, J. M., & Yahner, J. (2014). Dating violence experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Journal of Youth and Adolescence, 43*(5), 846-857. doi:10.1007/s10964-013-9975-8
- Department of Population. (2016). *The Main Census Result*. Republic of the Union of Myanmar.
- Elipse, P., Espelage, D. L., & Del Rey, R. (2022). Homophobic verbal and bullying victimization: Overlap and emotional impact. *Sexuality research and social policy, 1*-12. doi:https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s13178-021-00613-7
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2010). *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in the EU Member States*: Publications Office of the European Union.



- Fitzgerald, K. J. (2017). Understanding racialized homophobic and transphobic violence. In *Violence Against Black Bodies* (pp. 53-70): Routledge.
- Howard, L. M., Trevillion, K., & Agnew-Davies, R. (2010). Domestic violence and mental health. *International Review of Psychiatry*, 22(5), 525-534. doi:10.3109/09540261.2010.512283
- Hughes, T., McCabe, S. E., Wilsnack, S. C., West, B. T., & Boyd, C. J. (2010). Victimization and substance use disorders in a national sample of heterosexual and sexual minority women and men. *Addiction*, 105(12), 2130-2140. doi:10.1111/j.1360-0443.2010.03088.x
- Human Right Campaign Foundation. (2019). Understanding Intimate Partner Violence in the LGBTQ+ Community. Retrieved from <https://www.hrc.org/resources/understanding-intimate-partner-violence-in-the-lgbtq-community>
- Jarpe-Ratner, E. (2020). How can we make LGBTQ+-inclusive sex education programmes truly inclusive? A case study of Chicago Public Schools' policy and curriculum. *Sex Education*, 20(3), 283-299. doi:10.1080/14681811.2019.1650335
- Javier, R. A., & Herron, W. G. (2018). *Understanding domestic violence: Theories, challenges, and remedies*: Rowman & Littlefield.
- Kaung Htet Zaw & Theo Maung. (2021). At an impasse: How decade-long dictatorship, systemic oppression and social conservatism empowered (or fueled) discrimination and, stigma towards LGBTI people in Myanmar. *ILGA Asia*.
- Kimmes, J. G., Mallory, A. B., Spencer, C., Beck, A. R., Cafferky, B., & Stith, S. M. (2019). A Meta-Analysis of Risk Markers for Intimate Partner Violence in Same-Sex Relationships. *Trauma Violence Abuse*, 20(3), 374-384. doi:10.1177/1524838017708784
- Lo, J., Patel, P., Shultz, J. M., Ezard, N., & Roberts, B. (2017). A Systematic Review on Harmful Alcohol Use Among Civilian Populations Affected by Armed Conflict in Low- and Middle-Income Countries. *Journal of Substance Use & Misuse*, 52(11), 1494-1510. doi:10.1080/10826084.2017.1289411
- Neves, S., Ferreira, M., Sousa, E., Costa, R., Rocha, H., Topa, J., . . . Silva, L. (2023). Sexual violence against LGBT people in Portugal: Experiences of Portuguese victims of domestic violence. *LGBTQ+ Family: An Interdisciplinary Journal*, 19(2), 145-159. doi:<https://doi.org/10.1080/27703371.2023.2167758>
- Peitzmeier, S. M., Fedina, L., Ashwell, L., Herrenkohl, T. I., & Tolman, R. (2022). Increases in Intimate Partner Violence During COVID-19: Prevalence and Correlates. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(21-22), Np20482-np20512. doi:10.1177/08862605211052586
- Phillips li, G., Felt, D., McCuskey, D. J., Marro, R., Broschart, J., Newcomb, M. E., & Whitton, S. W. (2020). Engagement with LGBTQ community moderates the association between victimization and substance use among a cohort of sexual and gender minority individuals assigned female at birth. *Addictive Behaviours*, 107, 106414. doi:10.1016/j.addbeh.2020.106414
- Rossiter, K., Reif, K., & Fischer, O. (2020). Domestic homicides within LGBTQ2S+ communities: Barriers in disclosing relationships and violence. In *Preventing Domestic Homicides* (pp. 63-85): Elsevier.



- Scheer, J. R., & Mereish, E. H. (2021). Intimate Partner Violence and Illicit Substance Use Among Sexual and Gender Minority Youth: The Protective Role of Cognitive Reappraisal. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(21-22), 9956-9976. doi:10.1177/0886260519881001
- Smith, J., Baker, E., Hepworth, E., Melendez-Torres, G. J., Nicholas, R., & Cohen, C. E. (2023). Identifying demographics of high risk male and LGBTQ+ survivors of domestic abuse from acute London hospital referrals - case review. *International Journal of STD & AIDS*, 34(1), 31-36. doi:10.1177/09564624221134135
- Stephenson, R., Chavanduka, T. M. D., Rosso, M. T., Sullivan, S. P., Pitter, R. A., Hunter, A. S., & Rogers, E. (2022). COVID-19 and the Risk for Increased Intimate Partner Violence Among Gay, Bisexual and Other Men Who Have Sex With Men in the United States. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(13-14), Np12174-np12189. doi:10.1177/0886260521997454
- Sun, S., Sun, X., Wei, C., Shi, L., Zhang, Y., Operario, D., . . . Yang, C. (2022). Domestic Violence Victimization Among Men Who Have Sex with Men in China During the COVID-19 Lockdown. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(23-24), Np22135-np22150. doi:10.1177/08862605211072149
- United Nations. (2023). What is Domestic Abuse? Retrieved from <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>
- Zea, M. C., Barnett, A. P., Río-González, A. M. D., Parchem, B., Pinho, V., Le, H. N., & Poppen, P. J. (2022). Experiences of Violence and Mental Health Outcomes among Colombian Men who have Sex with Men (MSM) and Transgender Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(13-14), Np11991-np12013. doi:10.1177/0886260521997445



ความแตกต่างภายในกลุ่มของผู้นับถือศาสนาเดียวกันต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน¹

(Within-group differences among those of the same religion in their acceptance of same-sex marriage)

โดย

กรรชัย ตันติชาญชัยกุล²

Kanchai Tantichanchaikul

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา สม.418 การวิจัยรายบุคคล (ฝึกปฏิบัติ) หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหบัณฑิต สาขาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² นักศึกษาปริญญาตรี สาขาการวิจัยทางสังคม คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

* Corresponding author: Email address: Kanchai.tan@outlook.com

บทคัดย่อ

แม้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันจะเปิดกว้างต่อความหลากหลายทางเพศเพิ่มมากขึ้น แต่การยอมรับสิทธิในการสมรสเพศเดียวกัน ด้วยมุมมองศาสนายังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ งานวิจัยนี้มุ่งเน้นทำความเข้าใจความแตกต่างภายในกลุ่มของผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกันต่อการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน (0=ยอมรับไม่ได้ 1=ยอมรับได้) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรไทยด้วยแบบสอบถามจำนวน 638 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตาตามศาสนาที่นับถือ (พุทธ คริสต์ และอิสลาม สัดส่วน 1:1:1) และเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม (ชาย และหญิง) และใช้ตัวแบบการถดถอยโลจิสติกในการวิเคราะห์ความผันแปรภายในกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกัน ผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวม การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันผันแปรไปตามตัวแปรศาสนา กลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ สำหรับภายในกลุ่มศาสนาคริสต์และอิสลาม การยอมรับการสมรสเพศเดียวกันผันแปรกับ ตัวแปรเพศ กลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ

ในอนาคตกลุ่มอายุต่ำกว่า 25 ปีซึ่งจะเข้ามาแทนที่กลุ่มอายุอื่นในอนาคต โอกาสในการยอมรับการสมรสเพศเดียวกันอาจมีมากขึ้นในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม และการลดลงของการยอมรับแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพในกลุ่มศาสนาอิสลาม อาจทำให้ประชากรไทยมีแนวโน้มจะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน, ความแตกต่างภายในกลุ่ม, ศาสนา



Abstract

Although Thai society today is increasingly open to sexual diversity, the acceptance of the same-sex marriage from a religious point of view is still controversial. This research aims to understand differences within groups of religious adherents in their acceptance of same-sex marriage (0=unacceptable, 1=acceptable) by collecting data from the Thai population using questionnaires of 638 people. Quota sampling according to religion (Buddhism, Christianity and Islam, 1:1:1 ratio) and gender of the respondents (male and female) and Logistic Regression Models were used to analyze variation within groups of religious adherents. The results found that, overall, acceptance of same-sex marriage among religious adherents varies according to gender, age group, and acceptability of the concept of gender-based division of labor.

In the future the under 25 age group will replace other age groups. The likelihood of accepting same-sex marriage may be greater among Christian and Islamic groups and the decline in acceptance of the concept of gender-based division of labor among Islamic groups. This may make the Thai population more likely to accept same-sex marriage.

Keywords: Acceptance of same-sex Marriage, Differences within group, Religion

ความแตกต่างภายในกลุ่มของผู้นับถือศาสนาเดียวกันต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน

(Within-group differences among those of the same religion
in their acceptance of same-sex marriage)

บทนำ

ความเท่าเทียมทางเพศในสังคมไทยในปัจจุบันมีความเปิดกว้างต่อความหลากหลายทางเพศไม่ว่าจะทางพฤติกรรมหรือทัศนคติ ข้อมูลจาก Equaldex เว็บไซต์รายงานสถิติเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเพศในประเทศต่างๆ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2024 ประเทศไทยมีอันดับความเท่าเทียมทางเพศอยู่ที่อันดับ 46 จากทั่วโลก มี 62 คะแนนเท่ากับไต้หวัน (อันดับ 47) และเปรู (อันดับ 48) ในเอเชียประเทศไทยอยู่อันดับ 3 รองลงมาจากเนปาล และอินเดียตามลำดับ จากข้อมูลทางเว็บไซต์ดังกล่าว มีประเด็นที่น่าสนใจคือตัวชี้วัดทางกฎหมาย (Legal index) ซึ่งมีคะแนนต่ำกว่าไต้หวัน (อันดับ 4 75 คะแนน) อิสราเอล (อันดับ 5 80 คะแนน) และกัมพูชา (อันดับ 9 70 คะแนน) ทั้งสามประเทศมีอันดับความเท่าเทียมต่ำกว่าประเทศไทยแต่ตัวชี้วัดทางกฎหมายกลับสูงกว่า ไต้หวัน การสมรสเพศเดียวกัน (Same-sex marriage) ถูกต้องตามกฎหมายตั้งแต่ปี 2017 และกัมพูชาอนุญาตในบางพื้นที่เท่านั้น ส่วนอิสราเอลยังไม่มีกรอนุญาตให้สมรสเพศเดียวกันได้ แต่สามารถเปลี่ยนเพศได้ตามกฎหมาย

ทัศนคติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) เริ่มเปลี่ยนไปจากการมาของค่านิยมจากตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 ความเข้าใจเกี่ยวกับบรรณนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศเริ่มเข้ามาแทนที่แนวคิดทางศีลธรรมในประเทศไทยอย่างไม่เป็นทางการ (Jackson, 2003) ขณะเดียวกัน ค่านิยมจากตะวันตกถูกยอมรับในฐานะความทันสมัย สังคมไทยที่รับค่านิยมตะวันตกมาจึงยอมรับการมีอยู่ของผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างไม่เป็นทางการด้วย อย่างไรก็ตาม การมาถึงของโรคเอดส์และเอชไอวี (AIDS/HIV) กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศได้ถูกตีตราว่าเป็นตัวการของโรคนี้นำให้การยอมรับเป็นไปในทางลบ กลุ่มนักเคลื่อนไหวสิทธิมนุษยชนจึงได้พยายามผลักดันสิทธิของกลุ่ม LGBTQ ให้ได้รับการปกป้องสิทธิตามกฎหมายเหมือนสิทธิของเพศอื่น โดยเฉพาะสิทธิการสมรสตามกฎหมาย ซึ่งมีส่วนช่วยลดทอนการเลือกปฏิบัติ รวมถึงผลักดันให้เกิดการยอมรับมากขึ้นในสังคม

สิทธิทางกฎหมายของกลุ่ม LGBTQ+ ยังคงถกเถียงกันด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน ผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันสิทธิอย่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความพยายามผลักดันการแก้กฎหมายนี้ตั้งแต่ปี 2555 เริ่มจากการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษากฎหมายว่าด้วยการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกัน แต่เนื่องด้วยกระแสต่อต้านจากผู้ไม่สนับสนุน จึงต้องปรับเปลี่ยนเป็นการเสนอร่างกฎหมายคู่ชีวิตที่แยกออกจากกฎหมายสมรสเดิมแทน และกลายเป็น พ.ร.บ. คู่ชีวิตในปีต่อมา ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่สนับสนุนผู้มีความหลากหลายทางเพศในทางกฎหมายครั้งแรก แม้ว่าจะตามมาด้วยกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการแบ่งแยกสิทธิพลเมืองก็ตาม เช่น การรับมรดก การใช้นามสกุล การใช้สิทธิรักษาพยาบาล และการจัดการทรัพย์สินของคู่สมรสยังไม่สามารถทำได้เหมือนคู่สมรสชายหญิง ต่อมาในปี 2563 พรรคก้าวไกลได้เสนอร่างแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้แก้ไขถ้อยคำที่ระบุให้สมรสได้เฉพาะ “ชาย หญิง” เปลี่ยนเป็น “บุคคลทั้งสอง” รวมถึงคำว่า “สามี ภรรยา” เปลี่ยนเป็น “คู่สมรส” (Papatpong, 2565)

ปัจจุบัน สภาผู้แทนราษฎรมิมติเห็นชอบให้ร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียมผ่านการพิจารณา ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นชาติแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีกฎหมายการสมรสของบุคคลเพศเดียวกัน และนับเป็นชาติที่ 3 ในเอเชียถัดจากไต้หวัน และเนปาล (BBC ไทย, 2024) อย่างไรก็ตาม องค์การคริสต์ที่รัฐบาลรับรอง ได้แก่ สภาคริสตจักรในประเทศไทย สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย สหคริสตจักรแบปติสต์ในประเทศไทย มูลนิธิคริสตจักรเซเวนธ์เดย์แอ๊ดเวนตีสแห่งประเทศไทย และสภาประมุขแห่งบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย รณรงค์ต่อต้านการสมรสเพศเดียวกัน โดยกล่าวว่าการสมรสเพศเดียวกันขัดกับหลักคำสอนศาสนาคริสต์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ควรสงวนไว้เฉพาะชายหญิง นอกจากนี้กฎหมายอิสลามยังถูกใช้ใน

พื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลแทนการใช้ประมวลกฎหมายในการพิจารณาตีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว การสมรส และมรดก (Jirayudh and Thanchanok, 2022)

ยังมีอีกหลายประเทศที่ยังคงถกเถียงและปฏิเสธการมีอยู่ของผู้มีความหลากหลายทางเพศ กรณีรัสเซีย ประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซีย สภาผู้แทนราษฎรรัสเซียออกกฎหมายห้ามโฆษณาเกี่ยวกับ LGBTQ ห้ามผ่าตัดแปลงเพศ ไปจนถึงระบุว่ากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นพวกแนวคิดสุดโต่ง หากสนับสนุนต้องโทษจำคุกสูงสุด 10 ปี (BBC ไทย, 2024) กรณีของอิหร่าน ความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกันเป็นเรื่องต้องห้ามทั้งในทางสังคม และทางกฎหมาย มีโทษถึงประหารชีวิต บางครอบครัวรับไม่ได้กับการที่คนในครอบครัวโดยเฉพาะบุตรหลานเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศ จึงเลือกที่จะปฏิเสธบุคคลเหล่านั้น เช่น การสังหารคนบุคคลข้ามเพศในอิหร่านเมื่อถูกพบว่าเป็นเกย์ ไม่เพียงแต่ประเทศอิหร่าน ประเทศมุสลิมอื่นๆ พยายามปฏิเสธการมีอยู่ของผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างเข้มข้น โดยให้เหตุผลทางศาสนาที่อาศัยการตีความจากหลักคำสอน และปฏิเสธแนวคิดจากชาติตะวันตก

ข้อโต้แย้งทางศาสนาเกี่ยวกับการยอมรับการสมรสเพศเดียวกันจากกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยไม่เพียงแต่ยกหลักศาสนามาใช้ แต่ยังรวมประเพณีดั้งเดิม และแนวคิดกฎธรรมชาติดำเนินมาใช้ร่วมกันเพื่อสงวนไว้ให้กับเพศชายและหญิง การสมรสระหว่างชายหญิงมีหน้าที่เพื่อสืบพันธุ์ ดำรงไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวที่สมบูรณ์ในสังคม เพิ่มความเข้มแข็งให้กับรัฐด้วยการให้กำเนิดบุตร ป้องกันความแตกแยกในสังคม ไปจนถึงป้องกันการละเมิดหลักศีลธรรมทางศาสนาที่พระเจ้าตั้งใจสร้างมนุษย์ให้ไม่มีเพียงชายหญิง ดังนั้น การสมรสเพศเดียวกันจึงเป็นเรื่องต้องห้ามในสังคมต่างๆ ไม่ใช่เพียงสังคมของผู้นับถือศาสนาคริสต์ หรืออิสลาม แต่ผู้นับถือศาสนาพุทธบางกลุ่มก็ตีความไว้ว่าเป็นเรื่องของเวรกรรมเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกคนในกลุ่มศาสนาจะเห็นพ้องต้องกัน ประเทศที่ประชากรนับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่อย่าง กรีซ ก็เพิ่งมีการเคลื่อนไหวผ่านกฎหมายการสมรสเพศเดียวกัน เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา นับเป็นประเทศคริสเตียนนิกายออร์ทอดอกซ์ประเทศแรกของโลกที่ผ่านกฎหมายนี้ (The Guardian, 2024) กรณีของชาวมุสลิม มีการเคลื่อนไหวของขบวนการต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในสหรัฐฯ และแคนาดา ระบุว่าชาวมุสลิมในอเมริกาส่วนใหญ่เห็นว่าสมควรยอมรับความหลากหลายทางเพศ สมาชิกสภารัฐมินนิโซตาที่เชื่อมั่นในการรับรองสิทธิอันมาจากการสมรส และชาวมุสลิมในประเทศต่างๆ หายใจกันเปิดเผยอัตลักษณ์ทางเพศและพยายามผลักดันให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ (BBC ไทย, 2022)

อย่างไรก็ดี จากงานศึกษาที่ผ่านมาการศึกษาทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อการสมรสเพศเดียวกัน ของนิสิตมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒที่มีต่อการสมรสโดยถูกต้องตามกฎหมายของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรับรองสิทธิการสมรส และสนับสนุนให้เกิดสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากจะทำให้ได้รับสิทธิและสวัสดิการเท่ากับคู่สมรสชายหญิง (เพ็ชรรัตน์, 2020) และงานศึกษา ‘การสำรวจทัศนคติของชาวยุโรปที่มีต่อความหลากหลายทางเพศ ที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ต่อกฎหมายสมรสระหว่างเพศเดียวกันในประเทศไทย’ ชาวยุโรปที่มีความหลากหลายทางเพศที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรับรองสิทธิสมรสระหว่างผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยให้ความเห็นว่าเพศทางเลือกยังไม่ได้ถูกยอมรับอย่างเท่าเทียมในสังคม แต่ยังคงเชื่อมั่นในสิทธิทางเพศสภาพที่ตนมีระหว่างพำนักอยู่ในประเทศไทย (ภัสรา เอียน และสร้อยญา, 2563) ในประเทศที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับไทยอย่างประเทศจีน มีผลการศึกษาที่พบว่า ประชากรในประเทศส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน โดยมีปัจจัยมาจากความเป็นสมัยใหม่ ได้แก่ ระดับการศึกษา การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และระดับความคิดแบบเสรีนิยม และปัจจัยการนับถือศาสนาอิสลามที่ไม่สามารถยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้เนื่องจากขัดหลักศาสนา ส่วนการนับถือศาสนาคริสต์ แนวคิดลูกกตัญญู (ขงจื้อ) และแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพไม่มีนัยยะสำคัญทางสถิติ (Ying and Minggang, 2018)

จากการสถานการณ์ปัจจุบัน และงานศึกษาที่ผ่านมาผู้วิจัยจึงให้ความสนใจว่า สังคมไทยให้การยอมรับการสมรสเพศเดียวกันด้วยมุมมองศาสนาอย่างไรบ้าง และภายในกลุ่มของผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกันจะมีการยอมรับได้ที่แตกต่างกันอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความผันแปรของปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านความทันสมัย ปัจจัยศาสนา และปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อ ภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ และอิสลาม กับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน

ทบทวนวรรณกรรม

ปัจจัยด้านประชากร

ปัจจัยด้านประชากร มีความสำคัญต่อการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยมีตัวแปรเพศ กลุ่มอายุ และระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญ ตัวแปรกลุ่มอายุ งานศึกษาค้นพบว่าประชากรในกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงานตอนต้น มีมุมมองต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ต่างจากกลุ่มอายุวัยทำงานตอนปลายขึ้นไป แนวโน้มที่จะยอมรับพฤติกรรมของผู้มีความหลากหลายทางเพศได้มากกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มอายุอื่น (Glenn and Weaver, 2010, อ้างถึงใน Ying and Minggang, อ้างแล้ว) สำหรับตัวแปรเพศ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ และการสนับสนุนการสมรสเพศเดียวกันของผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกัน ซึ่งพบว่าผู้หญิงยอมรับพฤติกรรมของผู้มีความหลากหลายทางเพศได้มากกว่าผู้ชาย (เพ็ชรรัตน์, อ้างแล้ว) นอกจากตัวแปรกลุ่มอายุ และเพศ ตัวแปรระดับรายได้เฉลี่ยมีความสำคัญต่อการศึกษาในประเด็นดังกล่าว มีข้อค้นพบจากงานวิจัยหลายชิ้นว่า ปัจจัยด้านประชากรส่งผลต่อทัศนคติในประเด็นที่มีความขัดแย้งในสังคม (Ying and Minggang, อ้างแล้ว, Baunach, 2012, Feng et al., 2012) เช่น การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน การยอมรับพฤติกรรมของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ศีลธรรมทางเพศ ฯลฯ

ปัจจัยศาสนา

ศาสนาเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน รวมถึงกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยใช้คำจำกัดความจากบทในหลักศาสนาว่าเป็นความไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ หรือไม่เป็นไปตามธรรมชาติ (Yip, 2005) ทั้งในศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามก็ต่างมีการตีความตามหลักคำสอนในการกล่าวถึงความหลากหลายทางเพศ และการสมรสเพศเดียวกัน

ในศาสนาคริสต์ การแต่งงานถือเป็นสิ่งที่ทำได้เฉพาะคู่ชายหญิงเท่านั้น และพระเจ้าได้กำหนดให้ชายและหญิงเป็นสิ่งที่ธรรมชาติที่สรรสร้างขึ้นมาเพื่อให้กำเนิดบุตร การตีความดังกล่าวโดยกลุ่มคริสต์ชนจึงเป็นการห้ามและปิดกั้นเพศสภาพรสนิยมทางเพศ รวมถึงการสมรสของผู้มีความหลากหลายทางเพศด้วยการตีความว่าเป็นความเสื่อมทราม งานศึกษากลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา ต่อการยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ พบว่าภายในกลุ่มคริสต์เตียน แนวคิดแบบอนุรักษนิยม และความเคร่งศาสนาที่ยังมีมากเท่าใดยังส่งผลต่อแนวโน้มการยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศ (Adamczyk and Pitt, 2009) ส่วนงานศึกษาคริสต์เตียนในประเทศอื่นๆ ต่างก็มีข้อค้นพบคล้ายกับงานศึกษาในอเมริกา โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว (Burdette, Ellison and Hill, 2005)

สำหรับศาสนาอิสลาม คัมภีร์อัลกุรอาน ถือเป็นคำสอนหลักตามความเชื่อของชาวมุสลิม มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การละหมาด และมีบทบาทสำคัญต่อทัศนคติต่อประเด็นทางสังคมต่างๆ ตามหลักของคัมภีร์อัลกุรอาน การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันถือเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะวัตถุประสงค์ของการมีเพศสัมพันธ์ตามหลัก คือการให้กำเนิด (Duran, 1993) การรักร่วมเพศในโลกอิสลามไม่เพียงแต่เป็นการขัดประสงค์ของพระเจ้า แต่ยังขัดต่อกฎหมายอิสลาม ในบางสังคมกำหนดให้โทษการรักร่วมเพศเปรียบดังการก่ออาชญากรรมรูปแบบหนึ่ง ในสังคมเอเชีย กลุ่มนักศึกษาในมาเลเซีย ความเชื่อในศาสนาอิสลามมีผลอย่างยิ่งต่อการยอมรับความหลากหลายทางเพศ (Ng, Yee, Subramaniam, Loh, and Moreira, 2015) ขณะในบริบทสังคมจีน ชาวมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนคติลบต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากค่านิยมของชาวมุสลิมโดยส่วนใหญ่ถูกขัดเกลามาผ่านคัมภีร์อัลกุรอานเป็นหลัก (Ying and Minggang, 2018)

ปัจจัยความเป็นสมัยใหม่

ในงานศึกษาที่ผ่านมามีข้อค้นพบว่าประเทศที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจ (economic development) มีอุตสาหกรรม (industrialization) และมีความทันสมัย (modernization) จะมีความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่เปลี่ยนจากความกังวลในเรื่องความมั่นคงทางสุขภาพและเศรษฐกิจ และความต้องการขั้นพื้นฐาน สู่ความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องสิทธิ (rights) เสรีภาพ (freedom) การเติมเต็มตนเอง (self-fulfillment) และการยอมรับต่อความหลากหลาย (diversity) (Inglehart and Baker, 2000) การศึกษาระดับอุดมศึกษาเกิดขึ้นภายใต้ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัย เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดการยอมรับต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากกระบวนการคิดที่เปลี่ยนไปจากการยอมรับ เป็นการปฏิเสธ และตั้งคำถามต่อแนวคิดอนุรักษนิยม (Twenge, Sherman, and Wells, 2015) การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลต่อการยอมรับความหลากหลายทางเพศ ซึ่งนำไปสู่การยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้ ดังที่เกิดขึ้นในยุโรป และสหรัฐอเมริกาที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เอื้ออำนวยให้ประชากรได้รับการศึกษา รับแนวคิดเสรีนิยมจากการตั้งคำถามจนกลายเป็นทัศนคติที่ฝังรากลึกในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มีมุมมองแบบเสรีนิยม ส่วนใหญ่แล้วจะมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงเปิดรับความแตกต่างของรสนิยมทางเพศอีกด้วย (Kuntz, Davidov, Schwartz, and Schmidt, 2015)

ปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อ

ลัทธิขงจื๊อ (Confucianism) กำเนิดขึ้นจากนักปรัชญาชาวจีนในช่วงปี 551-449 ก่อนคริสต์ศักราช เป็นหนึ่งในคำสอนที่ทรงอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนจีน ปัจจุบัน ปรัชญาขงจื๊อไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อคนจีน แต่ยังรวมถึงชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลกด้วย ในสังคมจีน ศาสนาพุทธ เต๋า และขงจื๊อ คือแก่นทางความเชื่อที่สำคัญในแนวทางการดำเนินชีวิต ในบริบทประเทศไทยที่มีชาวจีนโพ้นทะเลเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ชาวจีนโพ้นทะเลได้นำมาดำเนินชีวิตในสังคมไทย ค่านิยมในสังคมไทยจึงผสมผสานกับวัฒนธรรมจีนเข้าด้วยกัน ดังปรากฏจากสิ่งที่จับต้องได้ เช่น ศาลเจ้า เทศกาลเซ่งเม้ง เป็นต้น และสิ่งที่จับต้องไม่ได้เช่น ค่านิยมลูกกตัญญู และแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศ ได้ฝังรากลึกอยู่ภายใต้ความคิด ทัศนคติของชาวจีนโพ้นทะเลและลูกหลาน

แนวคิดแบบขงจื๊อจำกัดบทบาททางสังคมและเพศสภาพในสังคมจีน โดยเน้นย้ำให้เชื่อฟังผู้มีอำนาจ เชื่อฟังผู้ปกครอง และทำตามค่านิยมในสังคม การมีเพศสัมพันธ์มีไว้เพื่อการให้กำเนิด และสร้างครอบครัวเพียงเท่านั้น ตามคำสอนขงจื๊อ ครอบครัวคือพื้นฐานของปัจเจก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมแรกเริ่มที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ความกตัญญูเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ของครอบครัว หน้าที่ของบุตรคือการดูแลพ่อแม่และผู้สูงอายุเพื่อเป็นการตอบแทน รวมถึงผลิตลูกหลานเพื่อดำรงไว้ซึ่งครอบครัว (Yeh and Bedford, 2003) อย่างไรก็ตาม การผลิตลูกหลานต้องเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์ตามธรรมเนียมดั้งเดิมเท่านั้น ซึ่งสรีระของคู่รักเพศเดียวกันไม่สามารถทำได้ การสร้างครอบครัวที่เกิดขึ้นจากการสมรสเพศเดียวกันจึงไม่เป็นที่ยอมรับตามแนวคิดขงจื๊อ นอกจากนี้ ขงจื๊อยังส่งเสริมคุณค่าให้กับเพศชายมากกว่าหญิง ให้ความสำคัญกับบทบาททางเพศระหว่างชายหญิง (Lebra, 1998) ความเป็นหญิงในอุดมคติของขงจื๊อคือสตรีที่มีทักษะในการทำงานบ้านเป็นเลิศ หากมีความเป็นเลิศหรือขึ้นช่อบางงานในพื้นที่สาธารณะจะเป็นที่รังเกียจ นำพาสิ่งไม่ดีมาสู่ครอบครัว สังคมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อสตรีประพฤติอยู่ในจริยธรรมของขงจื๊อและดูแลสามีบุตรที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น (รัฐวรชัยกุล และคณะ, 2563, น. 408) ดังนั้น ปัจเจกที่สนับสนุน หรือเห็นด้วยกับแนวคิดลูกกตัญญู และการแบ่งงานทำตามเพศ มีแนวโน้มที่จะยอมรับความหลากหลายทางเพศได้น้อย เนื่องจากขัดกับค่านิยม หรือทัศนคติ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนของลัทธิขงจื๊อ (Feng et al, 2012)

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรตัวอย่างของการศึกษาในครั้งนี้คือ ประชากรไทยอายุ 18 ปีขึ้นไปที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม สามารถอ่านออกเขียนได้ และไม่มีปัญหาสุขภาพที่ส่งผลต่อการตอบแบบสอบถาม จำนวน 638 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตาตามศาสนาที่นับถือ (พุทธ คริสต์ และอิสลาม สัดส่วนเท่ากับ 1:1:1) และเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม (ชาย และหญิง สัดส่วนเท่ากับ 1:1) และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านความทันสมัย และปัจจัยด้านศาสนา พัฒนาจากแบบสำรวจ The General Social Surveys 2022 (GSS 2022) ส่วนปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อ ปรับมาจากแบบสำรวจ World Values Survey (WVS Wave 7)

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติพรรณนา (ร้อยละ เนื่องจากทุกตัวเป็นตัวแปรระดับ จัดกลุ่มและจัดอันดับ) และการวิเคราะห์สถิติอนุมาน (การถดถอยโลจิสต์ เนื่องจากตัวแปรตาม คือ การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน เป็นตัวแปรจัดกลุ่ม โดยที่ 0=ยอมรับไม่ได้ และ 1=ยอมรับได้)

ตัวแปรควบคุม (Control variables)

ปัจจัยด้านประชากร มี 3 ตัวแปร ได้แก่ เพศ กลุ่มอายุ และระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ตัวแปรเพศ เป็นตัวแปรจัดกลุ่ม มีคำตอบ 2 กลุ่มรายการ (ชาย หญิง) ตัวแปรกลุ่มอายุ เป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่ มีคำตอบ 3 กลุ่มรายการ (ต่ำกว่า 25 ปี 25-44 ปี และ 45 ปีขึ้นไป) ตัวแปรระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน เป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่ มีคำตอบ 2 กลุ่มรายการ (น้อยกว่า 25,000 บาท และ 25,000 บาทขึ้นไป)

ตัวแปรอิสระ (Independent variables)

ปัจจัยด้านความทันสมัยมี 2 ตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษา และความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม โดยที่ตัวแปรระดับการศึกษา เป็นตัวแปรจัดอันดับจากข้อคำถามระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับ มี 4 กลุ่มรายการ (ไม่ได้เรียนหนังสือ/ประถม/มัธยมต้น มัธยมปลาย ปวช./ปวส. และปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี) สำหรับตัวแปรความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม เป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่จากข้อคำถาม “ท่านเห็นด้วยกับข้อความต่อไปนี้หรือไม่ ‘รัฐบาลไม่ควรแทรกแซงหรือปิดกั้นการวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อรัฐบาล’” 3 กลุ่มรายการ (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่ง)

ปัจจัยด้านศาสนา มี 1 ตัวแปร คือ ศาสนา เป็นตัวแปรจัดกลุ่ม มีคำตอบ 3 กลุ่มรายการ ได้แก่ พุทธ คริสต์ และอิสลาม

ปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อ มี 2 ตัวแปร ได้แก่ การยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ โดยตัวแปรการยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู เป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่จากข้อคำถาม “ท่านเห็นด้วยกับข้อความต่อไปนี้หรือไม่ ‘ลูกหลานมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบดูแลผู้สูงอายุ’” แบ่งเป็น 2 กลุ่มรายการ ได้แก่ ไม่เห็นด้วย (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่ง) สำหรับตัวแปรการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ เป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่จากข้อคำถาม “ท่านเห็นด้วยกับข้อความต่อไปนี้หรือไม่ ‘ผู้ชายควรออกไปทำงานหาเงิน ส่วนผู้หญิงควรอยู่ทำงานบ้าน’” แบ่งเป็น 2 กลุ่มรายการ ได้แก่ ไม่เห็นด้วย (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่ง)

ตัวแปรตาม (Dependent variable)

การศึกษานี้ ตัวแปรตามคือ การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยเป็นตัวแปรจัดกลุ่มรายการใหม่จากข้อคำถาม “ท่านเห็นด้วยกับข้อความต่อไปนี้หรือไม่ ‘เพศเดียวกันควรได้รับสิทธิในการแต่งงาน’” แบ่งเป็น 2 กลุ่มรายการ ได้แก่ ยอมรับไม่ได้ (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/ไม่เห็นด้วย/เห็นด้วย และเห็นด้วยอย่างยิ่ง)



ผลการศึกษา

การกระจายตัวของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

การกระจายตัวของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยด้านประชากร มากกว่าครึ่งเล็กน้อยเป็นผู้หญิง กลุ่มอายุกระจายตัวทุกกลุ่มเล็กน้อย มีระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 25,000 บาทขึ้นไป

ปัจจัยด้านความทันสมัย ส่วนใหญ่คือระดับปริญญาตรีขึ้นไป รองลงมาคือ มัธยมศึกษา สายอาชีพ และไม่ได้เรียนหนังสือ/ประถมศึกษา/มัธยมต้น ตามลำดับ ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม เกินกว่าครึ่งเห็นด้วยกับแนวคิดแบบเสรีนิยม

ปัจจัยด้านศาสนา ทั้ง 3 ศาสนากระจายตัวทุกกลุ่มในสัดส่วนเท่ากัน

ปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อ มากกว่าครึ่งเล็กน้อยไม่เห็นด้วยกับการยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู และส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ

สำหรับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้ มีบางส่วนยอมรับการสมรสเพศเดียวกันไม่ได้

ตารางที่ 1 การกระจายตัวของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา จำแนกตามปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านความทันสมัย ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านการยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อ และการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน (n=638)

	ร้อยละ
ปัจจัยด้านประชากร	
เพศ	
ชาย	46.55
หญิง	53.45
กลุ่มอายุ	
ต่ำกว่า 25 ปี	35.30
25-44 ปี	37.17
45 ปีขึ้นไป	27.53
ระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	
น้อยกว่า 25,000 บาท	33.56
25,000 บาทขึ้นไป	66.44
ปัจจัยความทันสมัย	
ระดับการศึกษาสูงสุด	
ไม่ได้เรียนหนังสือ ประถมฯ และมัธยมต้น	5.13
มัธยมศึกษา	17.11
สายอาชีพ ปวช. ปวส.	14.15
ปริญญาตรีขึ้นไป	63.61
ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม	
ไม่เห็นด้วย	15.83
เห็นด้วย	37.93
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	46.24



	ร้อยละ
ปัจจัยด้านศาสนา	
ศาสนา	
พุทธ	33.54
คริสต์	32.13
อิสลาม	34.33
การยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้อ	
การยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู	
ไม่เห็นด้วย	53.65
เห็นด้วย	46.35
การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ	
ไม่เห็นด้วย	86.47
เห็นด้วย	13.53
การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน	
ยอมรับไม่ได้	42.16
ยอมรับได้	57.84
รวม	100.00

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันของแต่ละศาสนา

การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันของแต่ละศาสนา จากตารางที่ 2 พบว่า พุทธส่วนใหญ่ยอมรับได้ (ร้อยละ 81.78) อิสลามมากกว่าครึ่งเล็กน้อยยอมรับได้ (ร้อยละ 53.42) ขณะที่คริสต์ส่วนมากยอมรับไม่ได้ (ร้อยละ 62.44)

ตารางที่ 2 การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันของศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม (n=638)

	พุทธ	คริสต์	อิสลาม
การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน			
ยอมรับไม่ได้	18.22	62.44	46.58
ยอมรับได้	81.78	37.56	53.42
รวม	100.00	100.00	100.00

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน

ในภาพรวม พบว่า การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน ผันแปรไปตามตัวแปร กลุ่มอายุ การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ และศาสนา

กลุ่มอายุแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยที่กลุ่มอายุ 25-44 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.7 เท่า และกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.96 เท่า



การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยกลุ่มที่เห็นด้วย มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.6 เท่า

ศาสนาแปรผันตามกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยศาสนาคริสต์ มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.92 เท่า และศาสนาอิสลาม มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.5 เท่า

อย่างไรก็ตาม ตัวแปรเพศ กลุ่มรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษาสูงสุด ความคิดเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม และการยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู ไม่สามารถอธิบายความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน

ตารางที่ 3 ตัวแปรอธิบายความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน (n=638)

	ค่า Odds	ค่า P-value
ปัจจัยด้านประชากร		
เพศ		
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)		
หญิง	1.520	0.063
กลุ่มอายุ		
ต่ำกว่า 25 ปี (กลุ่มอ้างอิง)		
25-44 ปี	0.296	0.000
45 ปีขึ้นไป	0.042	0.000
ระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
น้อยกว่า 25,000 บาท (กลุ่มอ้างอิง)		
25,000 บาทขึ้นไป	0.588	0.061
ปัจจัยความทันสมัย		
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ไม่ได้เรียนหนังสือ ประถมฯ และมัธยมต้น (กลุ่มอ้างอิง)		
มัธยมปลาย	0.867	0.805
สายอาชีพ ปวช. ปวส.	0.708	0.558
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.911	0.866
ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม		
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)		
เห็นด้วย	0.764	0.461
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1.382	0.385
การยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้อ		
การยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู		
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)		
เห็นด้วย	0.980	0.461
การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ		
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)		
เห็นด้วย	0.421	0.016



	ค่า Odds	ค่า P-value
ปัจจัยด้านศาสนา		
ศาสนา		
พุทธ (กลุ่มอ้างอิง)		
คริสต์	0.182	0.000
อิสลาม	0.505	0.023
ค่าคงที่	18.666	0.000

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ค่า Pseudo R² = 0.3583

ความแตกต่างภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ และอิสลามกับการยอมรับได้ต่อการยอมรับการสมรสเพศเดียวกัน

ตัวแปรเพศ กลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ อธิบายความผันแปรภายในกลุ่มของศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยตัวแปรที่แตกต่างกัน ระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลาม ได้แก่ ตัวแปรเพศ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ

คริสต์

ภายในกลุ่มศาสนาคริสต์ พบว่า การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน ผันแปรไปตามตัวแปรเพศ และกลุ่มอายุ ตัวแปรเพศในกลุ่มศาสนาคริสต์ เพศหญิงมีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเปรียบเทียบกับเพศชาย ประมาณ 1.3 เท่า สำหรับตัวแปรกลุ่มอายุในกลุ่มศาสนาคริสต์ กลุ่มอายุแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยที่กลุ่มอายุ 25-44 ปี มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.72 เท่า และกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.975 เท่า ในขณะที่ตัวแปรระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษาสูงสุด ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม การยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ ไม่สามารถอธิบายความผันแปรภายในกลุ่มศาสนาคริสต์กับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน

อิสลาม

ภายในกลุ่มศาสนาอิสลาม พบว่า การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน ผันแปรไปตามตัวแปรกลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ ตัวแปรกลุ่มอายุแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยที่กลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.92 เท่า สำหรับตัวแปรการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยกลุ่มที่เห็นด้วย มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่ากลุ่มอ้างอิงประมาณ 0.83 เท่า ในขณะที่ตัวแปรเพศ ระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระดับการศึกษาสูงสุด ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม และการยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู ไม่สามารถอธิบายความผันแปรภายในกลุ่มศาสนาอิสลามกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน



ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสต์ของความแตกต่างภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ และอิสลาม ต่อการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน (n=638)

	คริสต์		อิสลาม	
	ค่า Odds	ค่า P-value	ค่า Odds	ค่า P-value
ปัจจัยด้านประชากร				
เพศ				
ชาย (กลุ่มอ้างอิง)				
หญิง	2.316	0.038	0.896	0.784
กลุ่มอายุ				
ต่ำกว่า 25 ปี (กลุ่มอ้างอิง)				
25-44 ปี	0.280	0.016	0.602	0.341
45 ปีขึ้นไป	0.025	0.000	0.078	0.000
ระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน				
น้อยกว่า 25,000 บาท (กลุ่มอ้างอิง)				
25,000 บาทขึ้นไป	0.659	0.486	0.521	0.138
ปัจจัยความทันสมัย				
ระดับการศึกษาสูงสุด				
ไม่ได้เรียนหนังสือ ประถมฯ และมัธยมต้น (กลุ่มอ้างอิง)				
มัธยมปลาย	0.427	0.641	0.341	0.195
สายอาชีพ ปวช. ปวส.	0.446	0.660	0.495	0.369
ปริญญาตรีขึ้นไป	0.377	0.580	0.973	0.971
ความเห็นต่อความคิดแบบเสรีนิยม				
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)				
เห็นด้วย	0.436	0.324	0.996	0.995
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1.546	0.589	0.948	0.936
การยอมรับต่อวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้อ				
การยอมรับได้ต่อแนวคิดลูกกตัญญู				
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)				
เห็นด้วย	1.084	0.840	0.994	0.987
การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ				
ไม่เห็นด้วย (กลุ่มอ้างอิง)				
เห็นด้วย	0.378	0.141	0.167	0.009
ค่าคงที่	7.144	0.296	10.316	0.024

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

ค่า Pseudo R2 คริสต์ = 0.3174 / ค่า Pseudo R2 อิสลาม = 0.3015

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน

ศาสนาเป็นตัวแปรอิสระที่สำคัญต่อการอธิบายความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน โดยที่พุทธส่วนใหญ่ยอมรับได้ (ร้อยละ 81.78) ขณะที่คริสต์อยู่ที่ร้อยละ 37.56 และอิสลามร้อยละ 53.42 สังเกตได้ว่ากลุ่มศาสนาคริสต์และอิสลามมีการยอมรับน้อยกว่าศาสนาพุทธ สอดคล้องกับการดำเนินตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์และอิสลามที่เชื่อในธรรมชาติของเพศสรีระกับครอบครัวและการแต่งงาน ซึ่งปรากฏให้เห็นตามสถานการณ์ที่มีการออกมาคัดค้านการสมรสเพศเดียวกัน ทั้งจากองค์กรคริสต์ทั้ง 5 ที่รัฐรับรอง และจากกลุ่มมุสลิมชายแดนภาคใต้ สำหรับกลุ่มศาสนาพุทธ การยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นเพราะศาสนาพุทธมีอิทธิพลกับประชากรในระดับพฤติกรรมแต่ยังคงแยกการเมืองออกจากศาสนาอย่างชัดเจน จากการศึกษางานวิจัยของ ไพฑูรย์ อุทัยคาม และพระมหาพรชัย สิริวิโร (2023) พบว่า หลักคำสอนทางศาสนาพุทธไม่เคยมีการกล่าวถึงการเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นบาป การสมรสเพศเดียวกันสามารถกระทำได้โดยไม่ขัดกับหลักคำสอนได้อย่างชัดเจน หากจะเป็นบาปก็เป็นเพราะละเมิดหลักการข้ออื่นที่อยู่บนบรรทัดฐานเดียวกับชายหญิง หลักคำสอนศาสนาพุทธจึงไม่มีอคติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ และแต่ต้องอาศัยการตีความที่อยู่บนบรรทัดฐานเดียวกับเพศชายหญิง อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากตัวแปรศาสนา ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Xie and Peng (2018) ซึ่งพบว่าตัวแปรมีเพียงกลุ่มศาสนาอิสลามเท่านั้นที่มีความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน นอกเหนือจากตัวแปรศาสนา ยังมีอีก 2 ตัวแปรที่สำคัญต่อความผันแปรของการยอมรับได้ของการสมรสเพศเดียวกัน คือ กลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ

ในภาพรวม กลุ่มอายุแปรผกผันกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน เป็นเพราะค่านิยมในกลุ่มวัยรุ่นจนถึงวัยทำงานตอนกลาง ไม่ชอบถูกบังคับให้อยู่ในกรอบประเพณี และเชื่อว่ามีความคิดเป็นของตนเอง ต่างจากกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไปที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียม บางส่วนยังปฏิเสธความหลากหลายทางเพศทั้งกับคนแปลกหน้าและคนในครอบครัว กลุ่มอายุน้อยกว่าจึงมีแนวโน้มที่จะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้มากกว่า (พิมลพรรณ, 2558, อ้างถึงใน เพ็ชรรัตน์, 2020)

สำหรับการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่เชื่อหรือเห็นด้วยกับแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ มีแนวโน้มยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่าผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว เป็นเพราะบทบาททางเพศที่แบ่งหน้าที่ไว้อย่างตายตัวเฉพาะชายและหญิง ผู้มีความหลากหลายทางเพศไม่สามารถทำตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า ครอบครัวที่แสดงความเกลียดชังต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศมักจะเห็นด้วยการแบ่งบทบาททางเพศ รวมถึงการแบ่งงานทำตามเพศสภาพด้วย (Holtzen and Agresti, 2011, อ้างถึงใน Ting Kin Ng และคณะ, 2023) และหากเป็นการสร้างครอบครัว เช่น การสมรส การยอมรับจึงเกิดขึ้นได้น้อยกว่าผู้ที่ปฏิเสธบทบาททางเพศอย่างมีนัยสำคัญ

กลุ่มอายุภายในกลุ่มศาสนาคริสต์และอิสลาม

สำหรับความแตกต่างภายในกลุ่มศาสนาคริสต์ และอิสลาม ตัวแปรกลุ่มอายุเป็นตัวแปรสำคัญในการอธิบายความผันแปรดังกล่าว โดยกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มยอมรับน้อยกว่ากลุ่มอายุต่ำกว่า 25 ปี และกลุ่มอายุ 25-44 ปี เป็นเพราะความทันสมัยของกลุ่มอายุต่ำกว่า 25 และ 25-44 ปีได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น อาจมีส่วนทำให้เข้าใจเรื่องการสมรสเพศเดียวกันในรูปแบบที่ต่างจากกลุ่มที่มีอายุมากกว่า (Gay et al., 2015) รวมถึงปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลต่อการยอมรับได้ เช่น ค่านิยมในกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ชอบถูกบังคับตามธรรมเนียมประเพณี การแลกเปลี่ยนข้อมูลบนโลกอินเทอร์เน็ต การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ มีงานศึกษาที่ค้นพบว่าวัยรุ่นไปจนถึงวัยทำงานตอนต้นในกลุ่มศาสนาคริสต์มีความเคร่งศาสนาแน่นน้อยกว่าวัยทำงานตอนปลายขึ้นไปด้วย (Jones et al., 2014) ส่วนในกลุ่มศาสนาอิสลามกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป สามารถอธิบายความผันแปรดังกล่าวได้ สอดคล้องกับความเคร่งและการปฏิบัติตามหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน ที่กลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไปมีมากกว่า

กลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานตอนต้น ส่งผลให้ยอมรับผู้มีความหลากหลายทางเพศได้น้อย เนื่องจากศีลธรรมทางเพศที่มีต่างจากกลุ่มอายุอื่น (Finke and Adamczyk, 2008)

เพศกับการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันภายในกลุ่มศาสนาคริสต์

ในด้านตัวแปรเพศ ศาสนาคริสต์มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่เพศหญิงยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้มากกว่าเพศชาย สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยของ Sherkat และคณะ (2010) ที่ศึกษาปัจจัยด้านศาสนาและปัจจัยด้านการเมืองต่อการสนับสนุนการสมรสเพศเดียวกัน ซึ่งพบว่า ในกลุ่มเพศหญิงมีแนวโน้มในการสนับสนุนการสมรสเพศเดียวกันมากกว่าเพศชาย อาจเป็นเพราะประสบการณ์ส่วนตัวที่เข้าใจความเสมอภาคและเคารพในสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น การยอมรับตัวตนในกลุ่มเพื่อน เป็นต้น (เพ็ชรรัตน์, อ้างแล้ว)

การยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพภายในกลุ่มศาสนาอิสลาม

ความแตกต่างภายในกลุ่มศาสนาอิสลาม ผันแปรไปตามการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ โดยผู้ที่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าวยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้น้อยกว่าผู้ที่ไม่เห็นด้วย เป็นเพราะคำสอนตามหลักศาสนาอิสลามมีการแบ่งบทบาททางเพศ แฝงด้วยค่านิยมชายเป็นใหญ่ แม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงมุสลิมจะสามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้แล้ว แต่บทบาทภายในบ้านยังคงเป็นหน้าที่ของผู้หญิง รวมถึงการตัดสินใจยังคงอยู่ในอำนาจของผู้ชายอีกด้วย (อัลญาน์, 2558) และอคติที่มีต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ (Homophobic) ตามหลักอิสลาม เช่น การตัดสินให้บุคคลรักร่วมเพศเป็นความเสื่อมเสียและอันตราย จะต้องถูกลงโทษให้ลงสู่รกร (Yeck and Anderson, 2018) สอดคล้องกับข้อค้นพบที่ผู้ที่เชื่อในการแบ่งบทบาททางเพศจะสนับสนุนการสมรสเพศเดียวกันได้น้อย (Gaines and Garand, 2009) แนวโน้มในงานวิจัยชิ้นนี้อาจชี้ได้ว่า ในอนาคต กลุ่มมุสลิมจะยอมรับการสมรสเพศเดียวกันได้มากขึ้น เพราะคนที่เชื่อในแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพจะน้อยลงตามกลุ่มอายุใหม่ซึ่งจะเข้ามาแทนที่กลุ่มอายุเดิมจากความทันสมัยที่ประชากรได้รับการศึกษาและเข้าใจผู้มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น

ปัจจัยด้านความทันสมัย

ปัจจัยด้านความทันสมัย ไม่สามารถอธิบายความผันแปรของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกัน ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้พบว่า ตัวแปรระดับการศึกษาสูงสุด และตัวแปรความคิดเห็นต่อแนวคิดเสรีนิยม มีความสัมพันธ์กับการยอมรับได้ต่อพฤติกรรมของผู้มีความหลากหลายทางเพศ (Xie and Peng, 2018) ซึ่งรวมถึงการสมรสเพศเดียวกันด้วย การศึกษาในครั้งนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยดังกล่าว เนื่องจากงานวิจัยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะสังคมจีน 2013 (Chinese General Social Surveys 2013) ซึ่งต่างจากงานวิจัยชิ้นนี้ที่ใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการเก็บข้อมูล ทั้งยังมีเรื่องของบริบททางสังคมที่ต่างกัน อาจส่งผลต่อระดับการศึกษา และความคิดเห็นต่อแนวคิดเสรีนิยมที่ต่างจากสังคมจีน

ข้อค้นพบสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คือ ภายในกลุ่มศาสนาคริสต์และอิสลาม การยอมรับการสมรสเพศเดียวกันผันแปรไปตามเพศ กลุ่มอายุ และการยอมรับได้ต่อแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพ ภายในทั้งสองกลุ่ม กลุ่มอายุมีโอกาสที่จะยอมรับได้น้อยลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่า ในอนาคตกลุ่มอายุต่ำกว่า 25 ซึ่งจะเข้ามาแทนที่กลุ่มอายุอื่นในอนาคต แนวโน้มในการยอมรับการสมรสเพศเดียวกันมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่ผู้หญิงคริสต์มีแนวโน้มยอมรับได้มากกว่าผู้ชายสำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดการแบ่งงานทำตามเพศสภาพภายในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม การยอมรับแนวคิดดังกล่าวมีแนวโน้มจะน้อยลงในอนาคต

ข้อจำกัดของงานวิจัยและข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดของงานวิจัยในครั้งนี้ คือ ประชากรตัวอย่างไม่เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด เนื่องจากใช้การสุ่มแบบโควตา ซึ่งกำหนดสัดส่วนศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม เท่ากับ 1:1:1 เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างภายในกลุ่มศาสนา หากต้องการตัวแทนของประชากรควรกำหนดประชากรตัวอย่างแบ่งเป็นชั้นภูมิ สำหรับงานวิจัยในอนาคต ควรศึกษาด้วยตัวแทน

ประชากรในระดับประเทศ จะสามารถชี้ให้เห็นถึงแนวทางในอนาคตของการยอมรับได้ต่อการสมรสเพศเดียวกันภายในแต่ละศาสนาได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- BBC ไทย. (2024, March 27.). *สภาผ่านร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียมแล้ว*. Retrieved from BBC NEWS ไทย: <https://www.bbc.com/thai/articles/cn0edj0dq6lo>
- BBC ไทย. (2024, April 6.). *ทำไมตำรวจรัสเซียบุกจับ “ปาร์ตี้ไช้เกิ้ล”*. Retrieved from BBC NEWS ไทย: <https://www.bbc.com/thai/articles/c97w7e25lqno>
- BBC ไทย. (2022, June 18.). *LGBTQ+ : จุดยืนของมุสลิมทั่วโลกต่อความหลากหลายทางเพศ เหมือนกันหมดจริงหรือไม่*. Retrieved from BBC NEWS ไทย: <https://www.bbc.com/thai/international-61852728>
- Papatpong. (2565, November 24). *สรุปข้อมูล “สมรสเท่าเทียม” อยู่ตรงไหน สนับสนุนเท่าไร ผ่านแล้วได้อะไร*. Retrieved from WorkpointToday: <https://workpointtoday.com/lgbt-221124/>
- เพ็ชรรัตน์ ไสยสมบัติ. (2020). การศึกษาทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อการสมรสเพศเดียวกัน. *สังคมวิทยา ภูมิศาสตร์ การพัฒนาชุมชน สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม กฎหมาย*, 261-273.
- ไพฑูริย์ อุทัยคาม และพระมหาพรชัย สิริวิโร. (2023). การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 9(3), 181-195.
- พิมลพรรณ อศิรภักดี. (2558). *ต่างวัยต่างทัศนคติต่อความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภัสรา ชูชาติ, เอียน แอซทรุท, และสรัญญา พัฒนสิน. (2563). การสำรวจทัศนคติของชาวยุโรปที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ต่อกฎหมายสมรสระหว่างเพศเดียวกันในประเทศไทย. *ศาสตร์พระราช และการวิจัยเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตในยุค Disruptive Technology*, 2285-2294.
- รัฐวรชัย พูลศรี, ปพนพัชร กอบศิริธีราร, พิสิฐ อำนวยเงินตรา และลลิตา วิษณุวงศ์. (2563). ขงจื๊อนิยมและอิทธิพลต่อสตรีในเกาหลีและเวียดนาม. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 408.
- อัลญาน์ สมุห์เสนีโต. (2558). *ครอบครัวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางประชากร*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Adamczyk, A. & Pitt, C. (2009). Shaping attitudes about homosexuality: The role of religion and cultural context. *Social Science Research*, 38, 338-351. doi: 10.1016/j.ssresearch.2009.01.002
- Baunach, D. M. (2012). Changing same-sex marriage attitudes in America from 1988 through 2010. *Public Opinion Quarterly*, 76, 364–378. doi: 10.1093/poq/nfs022
- Burdette, A.M., Ellison, C.G. and Hill, T.D. (2005). Conservative Protestantism and tolerance toward homosexuals: An examination of potential mechanisms. *Sociological Inquiry*, 75, 177-196. doi: 10.1111/j.1475-682X.2005.00118.x
- Darren E. Sherkat. et al. (2010). Religion, politics, and support for same-sex marriage in the United States, 1988–2008. *Social Science Research*, 40(1), 167-180. doi: 10.1016/j.ssresearch.2010.08.009



- Duran, K. (1993). Homosexuality and Islam. *Homosexuality and world*, 181-198.
- Feng, Yongliang et al. (2012). Adolescents' and young adults' perception of homosexuality and related factors in three Asian cities. *Journal of Adolescent Health*, 50(3), S52-S60. doi: 10.1016/j.jadohealth.2011.12.008
- Finke, R., & Adamczyk, A. (2008). Cross-national moral beliefs: The influence of national religious context. *Sociological Quarterly*, 49, 617-652. doi: 10.1111/tsq.2008.49.issue-4
- Gay, D. A. (2015). Religiosity, Spirituality, and Attitudes Toward Same-Sex Marriage: A Cross-Sectional Cohort Comparison. *Sage Open*, 5(3), 1-14.
- Gaines, N. S., & Garand, J. C. (2010). Morality, Equality, or Locality: Analyzing the Determinants of Support for Same-sex Marriage. *Political Research Quarterly*, 63(3), 553-567. doi: 10.1177/1065912909333132
- Glenn, N. D., & Weaver, C. N. (2010). Attitudes toward premarital, extramarital, and homosexual relations in the U.S. in the 1970s. *Journal of Sex Research*, 15, 108-118. doi: 10.1080/00224497909551029
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65(1), 19-51. doi: 10.1177/000312240006500103
- Jäckle, S. & Wenzelburger, G. (2015). Religion, religiosity, and the Attitudes Toward Homosexuality: A multilevel analysis of 79 countries. *Journal of Homosexuality*, 62, 207-241. doi: 10.1080/00918369.2014.969071
- Jackson, P. (2003). Performative Genders, Perverse Desires: A Bio-History of Thailand's Same-Sex. *Intersections: Gender and Sexuality in Asia and the Pacific* 9, 1-52.
- Jirayudh, S., & Thanchanok, R. (2022). Fighting for Love: A Battle for Equal Marriage Rights in Thailand. *Protection of Minority Rights in Asia: Country Cases*. Asia Democracy Research Network. 68-82.
- Kuntz A., Davidov E., Schwartz S. H., and Schmidt P. (2015). Human values, legal regulation, and approval of homosexuality in Europe: A cross-country comparison. *European Journal of Social Psychology*, 45, 120-134. doi: 10.1002/ejsp.2068
- Lebra, T. S. (1998). Confucian gender role and personal fulfillment for Japanese women. *Confucianism and the family*, 209-227.
- Ng, C. G., Yee, A., Subramaniam, P. et al. (2015). Attitudes toward homosexuality among nursing students in a public university in Malaysia: The religious factor. *Sexuality Research and Social Policy*, 12, 182-187. doi: 10.1007/s13178-015-0182-0
- Ng, Ting Kin, Ting Hin Lee, Hazyle Yuen, and Wai Chan. (2023). Attitudes toward Homosexuality and Same-Sex Marriage: The Roles of Parental Attitudes, Traditional Gender Role Values, and Filial Piety. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(3), 2194-2206. doi: 10.3390/ijerph20032194
- The Guardian. (2024, February 15.). Greece becomes first Orthodox Christian country to legalise same-sex marriage. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/15/greece-becomes-first-orthodox-christian-country-to-legalise-same-sex-marriage>



- Ying, X. & Peng, M. (2018). Attitudes Toward Homosexuality in China: Exploring the Effects of Religion, Modernizing Factors, and Traditional Culture. *Journal of Homosexuality*, 65(13), 1758-1787. doi: 10.1080/00918369.2017.1386025
- Twenge, J. M., Sherman, R. A., & Wells, B. E. (2015). Changes in American adults' sexual behavior and attitudes, 1972-2012. *Archives of Sexual Behavior*, 44, 2273-2285. doi: 10.1007/s10508-015-0540-2
- Yeck, A. T., Anderson, V. N. (2019). Homosexuality as Haram: Relations among Gender, Contact, Religiosity, and Sexual Prejudice in Muslim Individuals. *Sex Roles*, 81, 192-207. doi:10.1007/s11199-018-0989-2
- Yeh, K. H., Bedford, O. (2003). A test of the dual filial piety model. *Asian Journal of Social Psychology*, 6, 215-228. doi: 10.1046/j.1467-839X.2003.00122.x
- Yip, A. K. (2005). Queering Religious Texts: An Exploration of British Non-heterosexual Christians' and Muslims' Strategy of Constructing Sexuality-affirming Hermeneutics. *Sociology*, 39(1), 47-65. doi: 10.1177/0038038505049000



ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด: กระบวนทัศน์ใหม่ของการปฏิบัติงานคุมประพฤติ*

(Civic Probation Center in Wat: The New Paradigm for Probation)

โดย

สร้อยบุญ ทรายทอง^{1**} พระมหาสุเทพ ผิวเผือด² ณัฐพล มีแก้ว³
ปริญญานิกรกุล⁴ และจำมยุร์ ลุงเฮือง⁵

Soiboon Saithong¹ PhamahaSuthep Peupud² Nattapon Meekaew³
Parinya Nikorunkul⁴ and Chamyun Lunghuang⁵

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชน

¹ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา 13170

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา 13170

³ อาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40001

⁴ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา 13170

⁵ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา 13170

** Corresponding Author

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนที่ใช้วัดเป็นฐาน ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยแบบ Embedded Mixed Methods โดยระยะแรกทำการวิจัยเชิงคุณภาพ ระยะที่สองทำวิจัยปฏิบัติการแบบกึ่งทดลอง โดยใช้ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน ณ วัดแห่งหนึ่ง ในชนบทภาคกลาง เป็นฐานปฏิบัติการวิจัย โดยการติดตามกระบวนการปฏิบัติงานคุมประพฤติที่ปฏิบัติกิจกรรมในวัด ได้แก่ การรับรายงานตัว การแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเสีย โดยคณะผู้วิจัยได้สร้างหลักสูตรฯ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแบบเสริมพลังมุ่งสร้างความตระหนักรู้คุณค่าตนเอง ด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงบวก ระยะเวลาการวิจัยระหว่างเดือนมีนาคม 2566 ถึงเดือนมกราคม 2567 มีกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 42 ราย ผลการวิจัยพบว่า ผู้ถูกคุมประพฤติที่เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดเป็นประจำ มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ผลจากการวิเคราะห์ความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรมสรุปได้ว่า ผู้เข้าร่วมการอบรมมีค่าเฉลี่ยคะแนนของความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรมเท่ากับ 76.22 และ 97.62 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยสถิติ Paired sample t-test พบว่าค่าเฉลี่ยของความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยคะแนนความตระหนักรู้คุณค่าตนเองหลังการอบรมมากกว่าก่อนการอบรม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นกรมคุมประพฤติควรหนุนเสริมกระบวนการทัศนในการปฏิบัติงาน คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมประพฤติที่มีความรอบด้าน กล่าวคือ สามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีใช้ชีวิต และการกระทำของผู้ถูกคุมประพฤติ ซึ่งส่งผลต่อครอบครัวและชุมชนด้วย

คำสำคัญ: การคุมประพฤติ, ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด, การเสริมพลัง



Abstract

The objective of this research article is to study the operational processes of the civic probation center at Buddhist temple. The researcher designed using Embedded Mixed Methods, with the first phase conducting qualitative research. The second phase involved quasi-experimental action research. Using an anonymous temple civic probation center in countryside, 42 participants according to this research. The probationers was empowerment with a training course which created by the researcher, which the aim of creating awareness of self-worth and positive learning process. The research period is between March 2023 and January 2024. The research results found that, the probationers regularly participate in the probation process, there has been a change behavior positively. The results from the analysis of self-worth awareness before and after the training concluded that participants' mean scores for self-worth awareness before and after the training were 76.22 and 97.62, respectively. The testing difference in means using the Paired sample t-test, it was found that the mean self-awareness of self-worth before and after the training was significantly different at the 0.01 level, with the self-worth awareness score after the training being higher than before the training, which is in line with the assumptions.

Keywords: Probation, Civic probation center based on Buddhist temple, Empowerment

ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด: กระบวนทัศน์ใหม่ของการปฏิบัติงานคุมประพฤติ

(Civic Probation Center in Wat: The New Paradigm for Probation)

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความซับซ้อน (Complex Society) มากขึ้น ทั้งในมิติโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และโครงสร้างประชากร ส่งผลต่อสถานการณ์การดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม มีการแข่งขันสูงในทุกมิติ การใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ ก่อให้เกิดความเสี่ยงและส่งผลต่อโอกาสในการกระทำผิดกฎหมายได้ง่าย ทำให้มีผู้กระทำผิดในฐานความผิดต่าง ๆ มีแนวโน้มสูงขึ้น จากสถิติของกรมคุมประพฤติที่เผยแพร่ในเว็บไซต์พบว่า ฐานความผิดขณะเมาสุรามีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าปี พ.ศ. 2549 มี 27,859 คดี เพิ่มขึ้นเป็น 53,812 คดี ในปี พ.ศ. 2559 (กรมคุมประพฤติ, 2560)

การคุมประพฤติผู้กระทำผิดในฐานความผิดต่าง ๆ เป็นประเด็นที่นานาชาติให้ความสำคัญ โดย UNAFEI (The United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) ร่วมกับประเทศสมาชิกได้ร่วมกันขับเคลื่อนมากกว่า 3 ทศวรรษแล้ว ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ได้ใช้การคุมประพฤติมาเป็นกระบวนกรในการแก้ไขผู้กระทำผิดบนแนวคิดที่ว่า การคุมประพฤติเป็นการลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อแก้ไขฟื้นฟูเพราะเชื่อว่า พฤติกรรมของคนเป็นผลจากเหตุต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อม ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความประมาท ผู้กระทำผิดไม่ได้มีสันดานเป็นโจรผู้ร้าย จึงสมควรได้รับการแก้ไขพฤติกรรม โดยทำให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นพลเมืองดี ดังนั้นการคุมประพฤติจึงเป็นปฏิบัติการที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ด้วยความละเอียดอ่อน ในกระบวนกรคุมประพฤติ โดยเฉพาะด้านการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ทั้งตัวผู้กระทำผิดและสังคม การคุมประพฤติเป็นการลงโทษผู้กระทำผิดตามแนวคิดการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) (กระทรวงยุติธรรม, 2559)

ประเทศไทยได้ใช้ระบบคุมประพฤติดั้งแต่ พ.ศ. 2495 กับผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมประพฤติ โดยได้จัดตั้งสำนักงานคุมประพฤติกลาง สังกัดกระทรวงยุติธรรม ระยะเริ่มดำเนินการคุมประพฤติเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ในเวลาต่อมากรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรมได้รับการสถาปนาขึ้น เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2535 เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแลช่วยเหลือ และสงเคราะห์ผู้กระทำผิด ทั้งในระบบคุมประพฤติและผู้กระทำผิดภายหลังปล่อยตัว โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชน ภายใต้พระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559 เป็นกลไกในการดำเนินงานที่สำคัญเพื่อเป็นการให้โอกาสแก่ผู้กระทำผิดได้กลับตนเป็นคนดีสู่สังคม กล่าวได้ว่ากรมคุมประพฤติเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการดูแลผู้กระทำผิดในชุมชน ตลอดจนดำเนินการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำผิด เพื่อลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ สร้างคนดี สร้างความมั่นใจสู่สังคมที่ปลอดภัย

กรมคุมประพฤติ เป็นหน่วยงานที่มีสำนักงานในระดับจังหวัด จึงมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานในระดับชุมชน ดังนั้นในปี พ.ศ. 2565 จึงได้มีนโยบายให้มีการเปิดศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน โดยเริ่มจากพื้นที่ที่มีความพร้อมโดยใช้วัดในฐานะการปฏิบัติการ ภายใต้การทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกรมคุมประพฤติ มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (บันทึกข้อตกลงความร่วมมือเรื่องศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน กรมคุมประพฤติ, 2565) ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 ได้เริ่มดำเนินการศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด โดยเริ่มจากพื้นที่ภาคกลาง และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยพบว่าในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 มีศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดทุกภูมิภาคของประเทศ จำนวน 80 แห่ง ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในความดูแลของกรมคุมประพฤติให้กลับตนเป็นคนดีสู่สังคม ลดการกระทำผิดซ้ำ 2) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในความดูแลของกรมคุมประพฤติ และผู้ที่อยู่ในความดูแลของกรมคุมประพฤติ ได้มีโอกาสปรับตัวในการอยู่ร่วมกับชุมชน 3) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานการปฏิบัติงานตามภารกิจของสำนักงานคุมประพฤติ และ

4) เพื่อกระจายการให้บริการลงสู่พื้นที่ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการเข้ารับบริการ ลดความเหลื่อมล้ำ และกระจายความยุติธรรม

กล่าวได้ว่าศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด มีเป้าหมายให้บริการในพื้นที่ และมุ่งลดอัตราการกระทำผิดเงื่อนไขของการคุมประพฤติ ลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล แก้ไข พื้นฟูช่วยเหลือผู้ถูกคุมประพฤติ อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้เข้าใจในบทบาทหน้าที่และภารกิจของกรมคุมประพฤติ ตลอดจนเกิดเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชนและเครือข่ายในท้องถิ่น ซึ่งผู้มีส่วนขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย พนักงานคุมประพฤติ อาสาสมัครคุมประพฤติ (อสค.) ผู้ถูกคุมประพฤติ และพระสงฆ์ (Monk) ที่อยู่ในวัดที่ศูนย์คุมประพฤติตั้งอยู่ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ถูกคุมประพฤติให้ดีขึ้น กระทั่งอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขจึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมของการปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชนในวัด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยที่มีพันธกิจพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา มุ่งเน้นการนำคำสอนของศาสนาพุทธมาผสมผสานบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่และประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ทำการวิจัยกระบวนการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด ตลอดจนการออกแบบหลักสูตรเพื่อนำมาทดลองใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยของผู้ถูกคุมประพฤติที่มารับบริการ ณ ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด บทความวิจัยนี้ต้องการนำเสนอผลการศึกษา กระบวนการปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชน ณ ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดแห่งหนึ่งของจังหวัดในภาคกลาง โดยได้นำประเด็นการศึกษาข้อมูลของผู้ถูกคุมประพฤติในฐานะที่เป็นผู้มารับบริการที่ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน และการออกแบบหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของตนเองของผู้ถูกคุมประพฤติ อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัย และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างปกติและมีความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนที่ใช้วัดเป็นฐาน

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

แนวคิดการคุมประพฤติในประเทศไทย

ปัจจุบันผู้กระทำผิดที่อยู่ในกระบวนการคุมประพฤติ ประกอบด้วย 1) ผู้กระทำผิดที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป ที่ศาลได้พิพากษาแล้วและกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 2) ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนที่ศาลเห็นสมควรใช้วิธีคุมประพฤติตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) หรือ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 74, 75 และ 3) ผู้กระทำผิดที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกซึ่งเป็นนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับโทษมาแล้วตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 32 โดยได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษภายใต้เงื่อนไขการพักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษจำคุกโดยศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมความประพฤติ ตามประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ขั้นตอนการดำเนินการคุมประพฤติ เกิดขึ้นหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาให้คุมความประพฤติผู้กระทำผิดโดยมีขั้นตอนการปฏิบัติงานของพนักงานคุมประพฤติเป็น 6 ขั้นตอน ซึ่งกระบวนการปฏิบัติงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนที่ใช้วัดเป็นฐาน เป็นการดำเนินการของขั้นตอนที่ 4 คือ การดำเนินการควบคุมและสอดส่องตามแผน คือ กระบวนการคุมประพฤติที่ดำเนินการตามแผนคุมประพฤติ ประกอบด้วย 1) การรับรายงานตัวตามคำสั่งศาล 2) การทำงานบริการสังคมตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด 3) การฝึกหัดหรือทำงานอาชีพ 4) การให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือการกระทำอันนำไปสู่การกระทำผิดในทำนองเดียวกันอีก 5) การบำบัดรักษายาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือ

จิตใจ หรือความเจ็บป่วยอื่น ณ สถานที่และระยะเวลาที่ศาลกำหนด 6) เจื่อนไขอื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 (5) ซึ่งศาลกำหนดวิธีการแก้ไขฟื้นฟูหรือป้องกันมิให้ผู้ถูกคุมประพฤติกระทำความผิดซ้ำ 7) การส่งคดีให้สำนักงานอื่น ดำเนินการแทน ตามที่ผู้ถูกคุมประพฤติขออนุญาตไปรายงานตัว 8) การออกสอดส่อง พนักงานคุมประพฤติจะต้องวางแผน และออกไปสอดส่อง เยี่ยมบ้านผู้ถูกคุมประพฤติเป็นระยะ 9) การดำเนินการเมื่อผู้ถูกคุมความประพฤติไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข ของศาล 10) การส่งคดีให้อาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อให้ความช่วยเหลือและสอดส่องผู้ถูกคุมประพฤติ 11) การขอความร่วมมือ ให้อาสาสมัครคุมประพฤติสอดส่อง ติดตามผู้ถูกคุมประพฤติในชุมชน และ 12) การแก้ไขฟื้นฟู โดยพนักงานคุมประพฤติ จะต้องพิจารณากิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการหรือส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ถูก คุมประพฤติเพื่อไม่ให้กระทำผิดซ้ำ (กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, 2559)

แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory; ELT) เป็นแนวคิดทางด้านการ ศึกษาที่ได้รับการพัฒนาโดย เดวิด เอ โคลบ (Kolb, 1984) และเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมนำไปใช้ด้านจิตวิทยา การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือการใช้ประสบการณ์ที่ได้สัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้งหมดเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เรียนแล้วนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งโมเดลการเรียนรู้ของโคลบ (Kolb's Model) ได้แก่ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (Concrete Experience) การสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation) มโนทัศน์ เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) และการทดลองปฏิบัติ (Active Experimentation) (สนธยา พลศรี, 2550) ผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาออกแบบกิจกรรมในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างประสบการณ์ การเรียนรู้ให้กับผู้ถูกคุมประพฤติซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของหลักสูตรฯ

ระเบียบวิธีวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยภายใต้ตรรกะตามหลักปรัชญาการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ กล่าวคือ ภาววิทยา (Ontology) ที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถรับรู้ความจริงแท้ได้จากประสบการณ์ ผู้วิจัยจึงใช้หลักญาณวิทยา (Epistemology) แบบ ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ที่มีความเชื่อว่ามนุษย์ดำรงอยู่ในโลกของเขาและของโลกที่เขารับรู้ ซึ่งทั้งหมดนั้นสามารถรู้ได้ด้วย ประสบการณ์ ด้วยการสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าและการอุปนัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานแฝงฝัง (Embedded Mixed Methods) ซึ่งจะช่วยอธิบายและเชื่อมโยงปรากฏการณ์ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และการวิจัยแบบปฏิบัติการกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) (Creswell and Clark, 2007; Teddlie and Tashakkori, 2009) ดำเนินการ 2 ระยะ โดยระยะแรกดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ระหว่างเดือนมีนาคม ถึง เดือนสิงหาคม 2566 ซึ่งได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ กับผู้ปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชนในวัด จำนวน 15 ราย ได้แก่ พนักงานคุมประพฤติ อาสาสมัครคุมประพฤติ พระสงฆ์ และผู้ถูกคุมประพฤติ เลือกกลุ่มเป้าหมายตามเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในศูนย์คุมประพฤติที่ใช่วัดเป็นฐานทั้งเพศชายและหญิง อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี ไม่จำกัดอาชีพ และ ปฏิบัติงานในศูนย์มาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายแบบ Snowball Technique เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวทาง การสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยวิธีการสัมภาษณ์ระดับลึกพนักงานคุมประพฤติจำนวน 3 ราย แล้วจึงบอกต่อไปที่พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป เป็นเจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน สนทนากลุ่มกับอาสาสมัครคุมประพฤติจำนวน 1 กลุ่ม (5 ราย) ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยงานของพนักงานคุมประพฤติโดยการแต่งตั้งของอธิบดีกรมคุมประพฤติ และสนทนากลุ่มผู้ถูก คุมประพฤติจำนวน 1 กลุ่ม (6 ราย) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในปฏิบัติการ ตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของ ข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2559) วิเคราะห์ข้อมูลแบบ content analysis นำเสนอ ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ระยะที่สอง เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental action research) ณ ศูนย์คุมประพฤติ ภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตชนบทของจังหวัดในภาคกลาง เป็นฐานปฏิบัติการวิจัย โดยนำผลการศึกษาในระยะแรก

มาวิเคราะห์และสร้างข้อสรุปชั่วคราว และนำข้อมูลส่วนหนึ่งมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดเพื่อสร้างหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ทักษะชีวิต: ความสุข ความสำเร็จ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มุ่งสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและการเสริมพลัง (Empowerment) อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ มีผู้ถูกคุมประพฤติเข้ารับการอบรมในหลักสูตรฯ จำนวน 27 ราย ทำการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยแบบสำรวจและวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการอบรม ทำการประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS โดยการใช้สถิติระดับตัวแปรเดียวและสถิติระดับสองตัวแปร t-test การวิจัยระยะที่ 2 ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกันยายน 2566 ถึง มกราคม 2567

การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว มีหมายเลขจริยธรรม ว 242 /2566

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. บริบทของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มเป้าหมาย

1.1 บริบทของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนที่วัดแห่งหนึ่งในชนบทของจังหวัดในภาคกลาง จัดตั้งขึ้นในรูปแบบของคณะกรรมการซึ่งลงนามโดยผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติจังหวัด ห่างไกลจากสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางราว 30 นาที เป็นการอำนวยความสะดวกให้ผู้ถูกคุมประพฤติให้เข้าถึงกิจกรรมในกระบวนการคุมประพฤติได้สะดวกกว่าไปสำนักงานคุมประพฤติในตัวจังหวัด ภายในพื้นที่ของวัดมีลักษณะกายภาพเป็นไปตามมาตรฐานของกรมคุมประพฤติ ได้แก่ พื้นที่รับรายงานตัวของผู้ถูกคุมประพฤติตามแผนการคุมประพฤติ พื้นที่ฝึกอบรมเพื่อแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรม พื้นที่ปฏิบัติงานบริการสังคม พื้นที่ฝึกอาชีพ พื้นที่ทำครัวและรับประทานอาหาร เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดการภายในวัดเป็นการทำงานสนองนโยบายของคณะสงฆ์ภายใต้โครงการวัดประชา รัฐ สร้าง สุข (5ส) และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ดังนั้น วัดจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นภาคีเครือข่ายของกรมคุมประพฤติ ในขณะที่วัดเดียวกันคณะสงฆ์ก็มีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชนโดยความเห็นชอบของเจ้าอาวาส เป็นผลให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกระบวนการคุมประพฤติร่วมกับพนักงานคุมประพฤติและอาสาสมัครคุมประพฤติ คณะทำงานของพระสงฆ์มีส่วนบริหารจัดการกิจกรรม เช่น จัดหาพื้นที่ปฏิบัติงานและทำกิจกรรม สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก จัดให้มีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานตามมาตรฐานการจัดตั้งศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน ซึ่งอาจเป็นเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นผู้ดำเนินการทำกิจกรรมและปฏิบัติงานคุมประพฤติตามภารกิจของงานคุมประพฤติ

1.2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 15 ราย ประกอบด้วย 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พนักงานคุมประพฤติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระดับบริหาร 1 ราย ระดับผู้ปฏิบัติการในพื้นที่วัดแห่งหนึ่ง 2 ราย อายุการทำงานสูงสุด 19 ปี ต่ำสุด 15 ปี อาสาสมัครคุมประพฤติ 5 ราย พระสงฆ์ (เจ้าอาวาส) 1 รูป 2) กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ถูกคุมประพฤติ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในปฏิบัติการของกระบวนการคุมประพฤติภาคประชาชน ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดของจริยธรรมการวิจัย ซึ่งทำชี้แจงโครงการฯ และรับสมัครผู้ถูกคุมประพฤติเข้าร่วมโครงการวิจัยฯ จำนวน 6 ราย เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม พบว่า เป็นผู้ที่มีอายุสูงสุด 45 ปีอายุน้อยที่สุด 22 ปี เป็นผู้ชาย 5 ราย หญิงหนึ่งราย คติเสพยา ขบถในขณะมีเมมา และคดีทั่วไป ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปค้าขาย และไม่มีอาชีพ

2. กระบวนการปฏิบัติงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด

กระบวนการปฏิบัติงานของศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง เป็นการดำเนินการของขั้นตอนที่ 4 ของกระบวนการคุมประพฤติ ได้แก่ การควบคุมและสอดส่องผู้ถูกคุมประพฤติ ตามหลักเกณฑ์และขั้นตอนของกรมคุมประพฤติ

ซึ่งพนักงานคุมประพฤติจะทำงานร่วมกับวัดและเครือข่ายในพื้นที่ (กรมคุมประพฤติ, 2559) โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการ ณ ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง ดังนี้

1) **ด้านการติดตามและสอดส่อง** คือ การติดตาม สอบถาม แนะนำ ช่วยเหลือ ตักเตือน การไปเยี่ยมเยียน เพื่อให้ผู้คุมประพฤติปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลและแก้ไขปรับปรุงตนเอง ซึ่งในการปฏิบัติงานพนักงานคุมประพฤติดำเนินการตามกฎหมาย เป็นผู้นัดหมายผู้คุมประพฤติโดยกำหนดในสมุดนัดคือ “สมุดเหลือง” เป็นการปฏิบัติหน้าที่ทั้งในที่ตั้งสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดและศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ปฏิบัติการของพนักงานคุมประพฤติด้านการติดตามและสอดส่อง อยู่ในบรรยากาศของพื้นที่ที่มีการใช้อำนาจแตกต่างกัน พนักงานคุมประพฤติดำเนินการติดตาม ตักเตือนผู้คุมประพฤติกว้างกว่ากลุ่มอื่น เพราะเป็นอำนาจของหน่วยงานรัฐ

ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้มีอุปนิสัย เด่นด้าน ความเสียสละ ชยัน จิตใจดี มีเมตตา รักการเรียนรู้ มุ่งมั่นทำงาน ซื่อสัตย์ สุจริต และอ่อนน้อม ซึ่งเป็น habitus ที่แสดงออกอย่างชัดเจนเมื่อพนักงานคุมประพฤติปฏิบัติหน้าที่ในวัด เนื่องจากงานคุมประพฤติ อาจสามารถตีความอีกนัยหนึ่งบนฐานความเมตตาว่าเป็นงานที่คุ้มครองความประพฤติของผู้คุมประพฤติให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข จึงเป็นงานใช้อำนาจร่วมกันทุกฝ่ายในชุมชน รู้สถานการณ์ในชุมชน และสื่อสารกับคนในชุมชนอย่างเป็นมิตร เพื่อสร้างบรรยากาศของการทำงานร่วมกันอย่างเป็นมิตร เป็นที่ไว้วางใจกัน ซึ่งเมื่อพนักงานคุมประพฤติได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากผู้คุมประพฤติและคนในชุมชนแล้ว ย่อมได้รับความร่วมมือในทุกกิจกรรม ผู้คุมประพฤตินี้จึงจะมารายงานตัวตามนัด และมาร่วมกิจกรรมที่วัดแม้ว่าจะไม่ใช่วันที่มารายงานตัว เพราะคิดว่าการทำงานให้วัดเป็นการทำบุญ สะสมบุญกุศลให้กับตนเอง เพื่อความมีชีวิตที่เจริญกว่าเดิม ดังคำกล่าวของผู้คุมประพฤติ อายุ 36 ปี บอกว่า

“... แต่ก่อนไปรายงานตัวที่จังหวัด บางครั้งผมไม่มีเงินค่ารถ ผมก็ไม่ไป บางทีผมไปถึงสำนักงาน เจ้าหน้าที่ให้ไปตรวจอย่างเดียวนะ บางทีผมก็ไม่ได้เสฟแล้วก็จะให้ตรวจอยู่นั่นแหละ พอเปลี่ยนมารับรายงานตัวที่วัด ดีเลยใกล้บ้าน พี่เจ้าหน้าที่ก็ดี ไม่เคยตำหนิผม มีแต่ให้กำลังใจ จนผมเกรงใจ ตอนนั้นผมไม่เสฟแล้ว นึกถึงความดีพี่แก (พนง. คุมประพฤติ) ตอนนั้นผมจะพ้นคุมแล้ว พี่แกชวนมาทำงานให้วัดถ้าว่างผมมาตลอด...”

คุณบอย (นามสมมติ) ผู้คุมประพฤติ อายุ 36 ปี

“...งานคุมประพฤติ เป็นงานที่ไม่ใช่จะทำแต่บนโต๊ะในสำนักงานแต่เพียงอย่างเดียว พนักงานคุมประพฤติจะต้องเข้าใจวิถีชีวิต มีข้อมูลของผู้คุมประพฤติที่ตัวเองดูแลอยู่อย่างเข้าใจ เข้าใจครอบครัว และชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ เข้าใจข้อจำกัด และเข้าใจความต้องการของเขา การลงชุมชนทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นสำหรับพนักงานคุมประพฤติ เราต้องให้กำลังใจเขา ไม่ตำหนิเขา ไม่พูดถึงความผิดพลาดของเขา แต่นำพาเขาให้เรียนรู้ รู้จักตนเอง พาเขาออกจากโลกเดิม ๆ ของเขา...”

คุณแก้ว (ชื่อสมมติ) พนักงานคุมประพฤติ (อายุงาน 19 ปี)

2) **การแก้ไขฟื้นฟู** หมายถึง การนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ปรับเปลี่ยน แก้ไข และเสริมสร้างทัศนคติ ความคิด และพฤติกรรมของผู้คุมประพฤติ เพื่อให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น เนื่องจากวัดและพระสงฆ์มีฐานะเป็นเครือข่ายของคณะทำงานคุมประพฤติ ประกอบกับมีความตั้งใจประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นความรู้ที่มีในตนมาเผยแพร่แก่ประชาชน ดังนั้นในกิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูนี้ พนักงานคุมประพฤติจึงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและสนับสนุนให้พระสงฆ์ทำกิจกรรมอบรมฟื้นฟูเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คุมประพฤติ เช่น เป็นผู้ช่วยจัดหาอาหารและเครื่องดื่มให้ผู้คุมประพฤติ เป็นการทำงานที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นทุนสังคมในบริบทของสังคมไทย

ข้อค้นพบจากพระสงฆ์พบว่า เมื่อมีผู้คุมประพฤติมาทำงานบริการสังคม เช่น ทำความสะอาด กวาดลานวัด ช่วยงานก่อสร้างต่าง ๆ วัดได้ประโยชน์ในด้านที่มีแรงงานมาช่วยในการทำงานให้กับคณะสงฆ์ เนื่องจากเป็นวัดที่มีพระสงฆ์

ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 70 แล้ว มีเจ้าอาวาสและพระลูกวัดอีก 2 รูปที่มีอายุอยู่ในวัยแรงงาน นอกจากด้านแรงงานแล้ว พระสงฆ์จึงมีแนวคิดว่าการที่ผู้ถูกคุมประพฤติที่วัดน่าจะจะได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนเพื่อปรับเปลี่ยน mind set ด้วย พระสงฆ์จึงใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมถ่ายทอดธรรมะเพื่อให้เข้าใจง่ายและเห็นผลเป็นรูปธรรม เช่น การพรวนดินต้นไม้ การปลูกต้นไม้ การทาสีศาลาวัด เป็นกิจกรรมเชื่อมโยงให้เข้าใจถึงการมองชีวิตเก่าที่ผ่านมา เราสามารถปรับให้ดูใหม่ด้วยการทาสี ชีวิตก็เช่นกัน สามารถเริ่มต้นใหม่ได้

3) การสงเคราะห์ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน การปฏิบัติกิจกรรมนี้ ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ถูกคุมประพฤติที่มีความจำเป็นตามสภาพ บางครั้งเกิดจากการค้นพบโดยพนักงานคุมประพฤติ และอาสาสมัครเมื่อไปเยี่ยมบ้านผู้ถูกคุมประพฤติที่อยู่ในภาวะยากลำบาก การสงเคราะห์ผู้ถูกคุมประพฤติทำเป็นรายกรณี เช่น การให้ค่าเดินทาง ค่าอาหาร เพื่อให้ผู้ถูกคุมประพฤติสามารถเดินทางมารายงานตัวได้ตามนัด และส่งเสริมอาชีพ ให้มีรายได้ อย่างสุจริต และช่วยลดความเสี่ยงที่ผู้ถูกคุมประพฤติจะกลับไปมีพฤติกรรมเสี่ยงอีกครั้ง

ผลการศึกษา ณ ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง ในวันที่มีกิจกรรมรับรายงานตัวประจำเดือน ณ ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง พนักงานคุมประพฤติมักจะจัดกิจกรรมเพิ่มเติมให้ด้วย โดยเป็นวิทยากรเองและบางครั้งให้เครือข่ายในพื้นที่เป็นวิทยากรตามความถนัดในเรื่องนั้น ๆ เช่น การสาธิตผลิตน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า ด้วยสมุนไพรในชุมชน เช่น เก๋มมะกรูด มะนาว ในชุมชนมาเป็นส่วนผสมในน้ำยาล้างจาน เพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นการลดรายจ่าย เมื่อทำแล้วได้แจกจ่ายให้กับผู้ถูกคุมประพฤติได้นำกลับบ้านด้วย ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ถูกคุมประพฤติที่เป็นผู้หญิง ที่เข้าร่วมการอบรมบอกว่า “...อบรมทำน้ำยาล้างจานดี ที่บ้านมีต้นมะกรูด ออกลูกเยอะปล่อยร่วงหล่นทิ้ง ต่อไปจะได้นำมาทำน้ำยาล้างจานใช้...”

ผู้ถูกคุมประพฤติได้ร่วมแรงกันทำแปลงปลูกพืชผักสวนครัวในบริเวณวัด เพื่อเรียนรู้การปลูกพืชผักสวนครัว ประเภทมะเขือ กะเพรา พริก ข่า ตะไคร้ โดยการผลัดเปลี่ยนกันเข้ามารดน้ำผัก และเมื่อผักเติบโต ทุกคนก็สามารถมาเก็บไปประกอบอาหารได้ เป็นการช่วยลดรายจ่ายในครอบครัว

ผู้ถูกคุมประพฤติกลุ่มหนึ่ง ที่มีความสามารถด้านงานไม้ ทำเฟอร์นิเจอร์ ได้รวมกลุ่มกันนำเศษไม้เก่าที่โดนทิ้งแล้ว มาสร้างสรรค์เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว พร้อมกับมีเรื่องเล่าประกอบผลงานว่า

“...ชีวิตของพวกผม (ผู้ถูกคุมประพฤติ) เป็นคนที่สังคมมองว่าเป็นพวกไม่มีประโยชน์ เป็นขยะสังคม แต่พวกผมยังสามารถกลับตัวเป็นคนดีมีประโยชน์ได้เหมือนกับเศษไม้เหล่านี้ที่สามารถสร้างเป็นเฟอร์นิเจอร์ที่สวยงามได้...”

คุณมานะ (ชื่อสมมุติ) ผู้ถูกคุมประพฤติ อายุ 48 ปี

จากคำสัมภาษณ์ของผู้ถูกคุมประพฤติดังกล่าวสะท้อนว่า ผู้ถูกคุมประพฤดียังเป็นผู้ที่สามารถคิดวิเคราะห์และเชื่อมโยงการเรียนรู้ เพื่อนำมาสู่การปรับพฤติกรรมและการดำรงชีวิตของตนเองได้ ดังนั้นหากมีหลักสูตรหรือมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีผู้ชี้แนะแนวทางที่ดี จะสามารถนำพาผู้ถูกคุมประพฤติได้เดินเป็นเส้นทางชีวิตใหม่ที่ดีกว่าเดิม

ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การปฏิบัติงานของผู้เกี่ยวข้องกับศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัดแห่งหนึ่งทำได้มีประสิทธิภาพในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังสามารถพัฒนาประสิทธิภาพในด้านของการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) การเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าตนเอง การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน ความละเอียดอ่อนต่อเพศภาวะ โดยเป็นหลักสูตรที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในบริบทการดำรงชีพของคนไทย ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความตระหนักการบูรณาการมิติเพศภาวะและความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกิดทักษะชีวิต ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับผู้ถูกคุมประพฤติศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง และได้ดำเนินการอบรมในการวิจัยระยะที่ 2 มีผลการวิจัย ดังนี้

3. ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental action research) ณ ศูนย์คอมพิวเตอร์ภาคประชาชนวัดแห่งหนึ่ง ในชนบทของจังหวัดในภาคกลาง เป็นฐานปฏิบัติการวิจัย โดยนำผลการศึกษาในระยะแรกมาวิเคราะห์และสร้างข้อสรุปชั่วคราว และนำข้อมูลส่วนหนึ่งมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดเพื่อสร้างหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องทักษะชีวิต: ความสุข ความสำเร็จ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นการเสริมพลัง (Empowerment) อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ มีผู้ถูกคุมประพฤติเข้ารับการอบรมในหลักสูตรฯ รูปแบบของหลักสูตรเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ ใช้เวลา 6 ชั่วโมง โดยมีพระอาจารย์ปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร. พระวิทยากรต้นแบบ กระบวนกรรมะโอดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้นำกระบวนการเรียนรู้ มีผู้ถูกคุมประพฤติ สมัครใจเข้าร่วมการอบรม จำนวน 27 ราย จัดอบรมวันที่ 11 มกราคม ณ ห้องประชุมสัมมนาปัญญา ชั้น 4 อาคารวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต. ลำไทร อ. วังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา

3.1 รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการทำกิจกรรมแล้วสรุปจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ อารมณ์ ความรู้สึกที่สะท้อนออกมาจากกิจกรรมในขณะนั้นทันที และสรุปกิจกรรม ซึ่งมีกิจกรรม 8 กิจกรรม ดังนี้

- (1) กิจกรรมละลายพฤติกรรม เพื่อเตรียมพร้อมก่อนเรียนด้วยกระบวนการแนวกว
- (2) กิจกรรม สิ่งเล็ก ๆ ที่เรียกว่ารัก (ตนเองและผู้อื่น) ขอบคุณ ชื่นชม ขอโทษ ให้อภัย เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักคุณค่าของตนเอง
- (3) กิจกรรมระฆังแห่งสติ: เรียนรู้อย่างมีสติ เพื่อฝึกการสังเกต ลงมือ ลองทำ และเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงเพื่อทำสิ่งที่ดีกว่าด้วยตนเอง
- (4) กิจกรรมดั่งยางสติให้ขาด เพื่อเรียนรู้ทุกสำเร็จต้องผ่านความเจ็บปวด เป็นการเรียนความผิดพลาดที่ผ่านมาในเชิงบวกเพื่อแปรเปลี่ยนเป็นพลังให้ทำสิ่งที่ดีกว่าในวันข้างหน้า
- (5) กิจกรรมเหยียบกระดาศ เพื่อเป็นการเรียนรู้สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและตระหนักถึงเพื่อไม่ทำผิดพลาดซ้ำจึงต้องรู้จัก ป้องกัน แก้ไข เหยี่ยวา และรักษาสติในการใช้ชีวิตประจำวัน
- (6) กิจกรรมการสื่อสารในสังคม เพื่อฝึกทักษะการสื่อสารในสังคมที่ต้องตระหนักถึงผู้อื่นด้วยเคารพตนเองและผู้อื่น
- (7) กิจกรรมสมดุลชีวิต ตนเอง งาน ครอบครัว เพื่อเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของตนเองและครอบครัว และรักษาสสมดุลของการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข
- (8) กิจกรรมสแกนร่าง เจริญสติ เพื่อฝึกการผ่อนคลายความทุกข์ในชีวิตประจำวัน

3.2 ภายหลังที่มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “ทักษะชีวิต: ความสุข ความสำเร็จ” แล้ว 3 วัน คณะนักวิจัยได้ติดตามสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อติดตามผลการอบรมในเชิงคุณภาพเพื่อวิเคราะห์และประเมินกระบวนการอบรมควบคู่กับการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามสมาชิกกลุ่มวันใหม่ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้ด้านการตระหนักถึงคุณค่าของตนเองก่อนและหลังการอบรม หลักสูตรทักษะชีวิต: ความสุข ความสำเร็จ ผู้เข้ารับการอบรมกล่าวว่า

“...การอบรมที่ผ่านมาดีมาก ๆ ได้ประโยชน์มาก ตอนแรกทีบอกว่าไปจัดที่ มจร. ผมคิดในใจว่าธรรมะมาอีกแล้ว ยกหนอ อย่างหนอ ความน่าเบื่อมาอีกแล้ว พอไปถึงห้องประชุมเห็นพระพุทธรูป เห็นพระอาจารย์นั่งอยู่ ผมก็ยิ่งรู้สึกว่ที่ผมคิดไว้ใช่แน่ คิดว่าถ้ามีโอกาสจะแอบกลับบ้านก่อน แต่พอถึงเวลาอบรม เมื่อพระอาจารย์เริ่มกิจกรรม ผมก็เริ่มรู้สึกดี แปลกใจที่วิธีพูดของพระอาจารย์และกิจกรรมไม่เหมือนกับที่อบรมมาก่อนเลย ตลอดการอบรมพระอาจารย์ไม่ได้ให้พวกผมพูดถึงความผิดของตัวเอง มีแต่ให้กำลังใจว่า ผิดมากผิดน้อยคือผิด แต่สำคัญคือ ผิดแล้วต้องแก้ไข คือ...กิจกรรมที่ทำวันนั้นเป็นการชวนให้ลงมือทำสังเกตความรู้สึกและแก้ไขง่ายๆ เช่น การดั่งหนังยางให้ขาด การตีระฆังให้ดัง แรกๆ ผมตีไม่เป็น แต่พระอาจารย์

ให้ทีละคนผมสังเกตดู เห็นแนวทางว่าเขาทำอย่างไร กว่าจะมาถึงผม ผมก็ได้ทำด้วย ผมได้ทิ้งตัวเอง
ลองดู ...ผมมานึกถึงตัวเอง ที่ผ่านมาระหว่างที่เราไม่ได้เรียนรู้ในชีวิต แต่ต่อจากนี้เป็นโอกาสใหม่ วันใหม่ที่จะเริ่ม
ชีวิตใหม่ การอบรมสนุกดี ไม่เครียด ...”

หนอง (ชื่อสมมติ) ผู้ถูกคุมประพฤติ อายุ 43 ปี
สัมภาษณ์วันที่ 13 มกราคม 2567

คณะผู้วิจัย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามภายหลังการอบรม แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนน
ก่อนและหลังการอบรมหลักสูตรทักษะชีวิต: ความสุข ความสำเร็จ พบว่า ผู้เข้าร่วมการอบรมหลักสูตรทักษะชีวิต: ความสุข
ความสำเร็จ ประกอบด้วยผู้ถูกคุมประพฤติฐานความผิดยาเสพติด ฐานความผิดขับรถในขณะมีเมามา และความผิดทั่วไป
จำนวน 27 ราย มีอายุเฉลี่ย 38 ปี แต่เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุพบว่าเป็นผู้อยู่ในกลุ่ม Gen. Y มีรายได้เฉลี่ย 17,000 บาท
ต่อเดือน และโดยเฉลี่ยมีสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยกัน 3 คน มีความประทับใจต่อหลักสูตรการอบรมในประเด็นการ
ตระหนักรู้คุณค่าของตนเองเรื่อง การใช้ชีวิตอย่างมีสติ มีความสุข พลังบวก วิถีคิดและการก้าวข้ามความขัดแย้ง การสื่อสารเมื่อ
ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชน ผลจากการวิเคราะห์ความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรมสรุปได้ว่า ผู้เข้าร่วมการ
อบรมมีค่าเฉลี่ยคะแนนของความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรมเท่ากับ 76.22 และ 97.62 ตามลำดับ เมื่อ
ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยสถิติ Paired sample t-test พบว่าค่าเฉลี่ยของความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและ
หลังการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยคะแนนความตระหนักรู้คุณค่าตนเองหลังการอบรม
มากกว่าก่อนการอบรม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยคะแนนของความตระหนักรู้คุณค่าตนเองก่อนและหลังการอบรม

กิจกรรม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	จำนวน	t
ก่อนอบรม	76.22	24.80	27	- 4.507
หลังอบรม	97.62	11.48	27	

Df = 26 Level of signification = 0.00

คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า การออกแบบหลักสูตรฯ และการอบรมเชิงปฏิบัติการประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งเห็น
ได้จากการวิเคราะห์ข้อค้นพบทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ นอกจากนี้ยังพบว่า เกิดผลสืบเนื่องจากการวิจัย กล่าวคือ ผู้ถูก
คุมประพฤติที่ผ่านการอบรมสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งได้บอกว่า กลุ่มของตน
ได้รู้จักตนเอง ได้ความรู้ในมุมที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้โอกาสสร้างชีวิตใหม่ จึงเห็นว่าการอบรมคืองานของวันใหม่ เริ่มชีวิตใหม่
ดังนั้นจึงได้ตั้งกลุ่มชื่อ “กลุ่มวันใหม่” เพื่อรวบรวมสมาชิกที่กำลังอยู่ระหว่างการคุมประพฤติและที่ผ่านการคุมประพฤติแล้ว
เป็นกลุ่มอาสาสมัครที่จะทำงานช่วยเหลือชุมชน สังคม ดูแลซึ่งกันและกัน เพื่อเกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

สรุปและอภิปรายผล

ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนในวัด เป็นพื้นที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนสามารถเข้ามาทำกิจกรรมได้หลากหลาย
มีประชาชนเข้าออกวัดเป็นประจำ เมื่อผู้ถูกคุมประพฤติเข้ามาที่วัดจึงกลมกลืนไปกับประชาชนทั่วไป และช่วยให้ผู้ถูกคุม
ประพฤติรอดจากการถูกตีตราจากสังคม (Hawangchu, Chamratritthirong, & Phuengsamran, 2017) ในขณะเดียวกัน
พระสงฆ์ทำงานภายใต้นโยบายการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาที่ให้อำนาจเจ้าอาวาสและพระสงฆ์สามารถบูรณาการกิจกรรม
เข้ากับโครงการของคณะสงฆ์ เช่น โครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข โครงการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประจำตำบล (อ.ป.ต.) วัด
จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเป็นศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน เนื่องจากสามารถเป็นพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และ

การรวมตัวกันของผู้ถูกคุมประพฤติที่ได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของตนเอง เลิกกระทำสิ่งที่ส่งผลเสียต่อตนเอง เริ่มต้นคิดใหม่ ทำสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

ข้อเสนอแนะ

กรมคุมประพฤติควรให้การสนับสนุนและหนุนเสริมกระบวนการทัศนคติในการปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชนในวัดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมประพฤติที่มีความรอบด้าน กล่าวคือ สามารถปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีใช้ชีวิต และการกระทำของผู้ถูกคุมประพฤติ ซึ่งส่งผลต่อครอบครัวและชุมชนด้วย การใช้วัดเป็นฐานการปฏิบัติงานทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมความศรัทธาในชุมชน ผู้เข้ามาใช้บริการรู้สึกมีส่วนร่วมในพื้นที่และกิจกรรมที่จัดขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานคุมประพฤติภาคประชาชน” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้สนับสนุนทุนวิจัยเชิงกลยุทธ์ (Strategic Fund) ปีงบประมาณ 2566 กราบขอบพระคุณ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช ที่เมตตาอำนวยความสะดวกในการประสานงานวิจัย กราบขอบพระคุณ พระอธิการสุทธิชัย อัฐิฐานัน และคณะสงฆ์วัดแห่งหนึ่ง ต.โพธิ์เอน อ.ท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กราบขอบพระคุณ คุณสรสา อุดระวิเศษ และ คุณไพฑูรย์ เวชวงษ์ พนักงานคุมประพฤติชำนาญการ สำนักงานคุมประพฤติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้อุทิศเวลา เสียสละ ให้ความเมตตาช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือในทุกด้านของโครงการวิจัยฯ และ กราบขอบพระคุณพนักงานคุมประพฤติ อาสาสมัครคุมประพฤติ และผู้ถูกคุมประพฤติจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกท่าน ที่เสียสละและเมตตาให้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นประโยชน์ด้านวิชาการอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. (2560). กฎกระทรวงแบบบัตรประจำตัวอาสาสมัครคุมประพฤติ. หน้า ๓ เล่ม ๑๓๔ ตอน ที่ ๑๒๐ ก ราชกิจจานุเบกษา ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ กฎกระทรวง แบบบัตรประจำตัวอาสาสมัครคุมประพฤติ พ.ศ. ๒๕๖๐.
- กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. (2560). ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยบทบาทและวิธีปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติและบทบาทภาคประชาชน. Vol.134 Special section 134 ง page 1- 7 (17 May 2017) เข้าถึงเมื่อ 20 มิถุนายน 2566 จาก https://www.moj.go.th/attachments/20201125142946_86182.PDF.
- กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. (2564). คู่มือการปฏิบัติงานคุมความประพฤติ ผู้ถูกคุมความประพฤติที่เป็นผู้ใหญ่ ตามพระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559. เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก <https://www.probatation.go.th/contentdl.php?id=52064>.
- กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. (2565). บันทึกข้อตกลงความร่วมมือเรื่องศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน. เข้าถึงเมื่อ 15 สิงหาคม 2566 จาก https://www.moj.go.th/attachments/20201125142946_86182.PDF.
- สนธยา พลศรี. (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2559). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



- Kolb, D. A. (1984). **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. Retrieved November, 10th 2023 from <http://academic.regis.edu/ed205/Kolb.pdf>
- Hawangchu D., Chamratritthirong, A., & Phuengsamran, D. (2017). Stigmatization Phenomena Among People Who Use Drugs: a Case Study from Community-based MMT Clinics **Journal of Public Health**. 47(3)(Sep.-Dec., 2017) Retrieved July 20th, 2023, from <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/jph/article/view/67727/85202>.
- United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC]. (2006) **Tokyo Rule**. Retrieved July 20th, 2023, from https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf.

หัวข้อ “ประชากร สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี”

-  การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล: มิติเพศและพื้นที่
-  แนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นเกาะขนาดเล็ก กรณีศึกษา เกาะพยาม จังหวัดระนอง
-  ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา
-  แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัย ในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก
-  การปรับตัวเข้าสู่การเป็นแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่ง



การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล: มิติเพศและพื้นที่

(The Internet-mediated Working of Thai Millennial Labours: Gender and Area)

โดย

ปฏิภาณ ผลมัตย์¹ และดุษฎี आयुวัฒน์^{2*}

Patiphan Pholmat³ and Dusadee Ayuwat^{4*}

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40002

² ศาสตราจารย์ ศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40002

³ Ph.D. Student, Sociology Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province, Postal code 40002

⁴ Professor, Labour and International Migration Service Center, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province, Postal code 40002

* Corresponding author: E-mail address: dusayu@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค และศึกษาความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่มีงานทำ อายุระหว่าง 19-39 ปี (เกิดในปี 2524-2544) จำนวน 9,247 คน จากชุดข้อมูลระดับย่อยจากโครงการสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ เมื่อตุลาคม-ธันวาคม 2563 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา โดยใช้ตารางไขว้ และทดสอบความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตด้วยค่าสถิติ t-test และ One-way ANOVA ผลการวิจัยพบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ มีทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐานด้วยการดาวน์โหลดซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง และมีเพียงแรงงานเพศหญิง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีทักษะดังกล่าวเป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย และพบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง และภาคเหนือ มีทักษะการค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ การหางานหรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์ และการค้นหาสถานที่และการระบุตำแหน่ง GPS เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง และมีเพียงแรงงานเพศหญิง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ที่มีทักษะดังกล่าวเป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย สำหรับทักษะด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ มีทักษะการสร้างโฮมเพจของตนเอง และการเป็นเจ้าของบล็อก เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ในขณะที่แรงงานเพศหญิง ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มีทักษะการขายสินค้าและบริการ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย และทักษะด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ มีทักษะการสนทนาด้วยข้อความผ่านเว็บไซต์ และการเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานออนไลน์ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ในขณะที่แรงงานเพศหญิง มีทักษะการประชุมหารือออนไลน์เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย จะเห็นว่าการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลได้สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลในด้านเพศและพื้นที่ แม้ว่าผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตภาพรวม พบว่า เพศหญิงมีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าเพศชาย และภูมิภาคของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่แตกต่างกัน มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต, ทักษะทางดิจิทัล, แรงงานวัยมิลเลนเนียล

Abstract

The objective of this research is to study the Internet-mediated working of Thai millennial labours in terms of gender and region and study the differences in the Internet-mediated working of Thai millennial labours in terms of gender and region. This research employed the quantitative research methodology. The sample group consisted of 9,247 people with occupations aged 19-39 years (born in 1981-2001) from micro-data set of the household survey on the use of information and communication technology of the National Statistical Office. The data was collected by an interview schedule in October-December 2020 and analyzed the data with descriptive statistics using a cross-tabulation. The research results found that Thai male millennial labours in Bangkok and the metropolitan areas and the central, northern and southern regions had basic operational skills by downloading software or applications. It was a higher proportion than females. There were only female labours in the northeast with such skills were a higher proportion than males. Also, it was found that Thai male millennial labours in Bangkok and the metropolitan areas and the central and northern regions had skills in searching for information from public sectors, finding a job or applying for a job online, and searching for locations and positioning GPS were higher than females. There were only female labours in the northeastern and southern regions with such skills were a higher proportion than males. As content creation skills, it was found that Thai male millennial labours in every area of the country had the skills to create their own home page and own a blog. They were a higher proportion than females. Meanwhile, female labours in the northern, northeastern, and southern regions had skills in selling products and services. They were a higher proportion than males. And skills in social networking, it was found that Thai male millennial labours in every area of the country had conversational skills via website and joining online working networks. They were a higher proportion than females. While female labours had online meeting skills. They were a higher proportion than males. It can be seen that the Internet-mediated working of Thai millennial labours reflects the digital divide in terms of gender and area. This may be due to the digital skills learning of each gender and the digital development in each area being different. Although the results of the overall analysis of differences found that females had higher levels of the Internet-mediated working than males and the different regions of Thai Millennial labours had different Internet-mediated working significantly at the 0.01 level.

Keywords: The Internet-mediated Working, Digital Skills, Millennial Labours

การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล: มิติเพศและพื้นที่

(The Internet-mediated Working of Thai Millennial Labours: Gender and Area)

บทนำ

ประชากรวัยมิลเลนเนียล (Millennials) เป็นกลุ่มคนที่เกิดในปี 1981-2001 หรือมีอายุ 19-39 ปี (ณ ปี 2020) เป็นช่วงของการเติบโตมาในยุคที่มีการพัฒนาการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้มีโอกาสเรียนรู้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่และได้ฝึกฝนทักษะทางดิจิทัล (Dimock, 2019; Howe & Strauss, 1991) ซึ่งผลสำรวจสำมะโนประชากรไทยโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2553) พบว่า ร้อยละ 30.91 ของประชากรไทยอยู่ในวัยมิลเลนเนียล และมีพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุดโดยเฉลี่ย 12.26 ชั่วโมงต่อวัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2563) และประชากรวัยมิลเลนเนียลมีทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) มากที่สุด เฉลี่ย 76.2 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100.0 คะแนน ในขณะที่ประชากรวัย Baby Boomer มีคะแนนต่ำที่สุด 71.6 คะแนน เมื่อพิจารณาทักษะการรู้ดิจิทัลรายเพศ พบว่า ประชากรวัยมิลเลนเนียลเพศหญิงมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าเพศชายเล็กน้อย คือ 76.5 คะแนน และในขณะที่เพศชายมีคะแนนเฉลี่ย 75.9 คะแนน (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) จะเห็นว่า สัดส่วนคะแนนของเพศหญิงที่สูงกว่าเพศชายเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ตรงข้ามกับผลการวิจัยโดยทั่วไปที่ระบุว่าเพศชายมีทักษะทางดิจิทัลสูงกว่าเพศหญิง เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเพศในการเข้าถึงทรัพยากรการศึกษาและบทบาททางเพศในการทำงานในตำแหน่งด้านคอมพิวเตอร์ (van Deursen & van Dijk, 2011)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประชากรไทยวัยมิลเลนเนียลเพศหญิงจะเป็นกลุ่มที่มีทักษะด้านดิจิทัลสูงและใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (Intalar & Pham, 2022) แต่เมื่อเข้าสู่ตลาดงานสร้างรายได้หาเลี้ยงชีพให้กับตนเอง กลับพบว่ายังมีอุปสรรคของการเลือกปฏิบัติทางเพศในกระบวนการคัดเลือกพนักงานแบบผิวเผิน โดยการพิจารณาคุณสมบัติเพศกับทักษะการทำงานทั้งจากการคัดเลือกด้วยมนุษย์และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Collett & Dillon, 2019) และแม้ว่าผู้หญิงจะเริ่มเป็นผู้ประกอบการในสายเทคโนโลยี (Tech Start-ups) ในประเทศไทยมากขึ้น กลับต้องประสบปัญหาความไม่ไว้วางใจจากลูกค้าในเวทีการประชุมธุรกิจ (Kosaikanont, 2019) ส่งผลให้การพัฒนานตนเองเพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ขายของผู้หญิงเป็นไปได้ยากเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชายที่มีโอกาสพัฒนาทักษะทางดิจิทัลและดำรงตำแหน่งผู้บริหารเป็นส่วนใหญ่ทั้งในภูมิภาคอาเซียนและทั่วโลก ทำให้องค์การสหประชาชาติพัฒนานโยบายสนับสนุนการทำงานของแรงงานหญิงในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลมากขึ้น (Marsan & Sey, 2021) และยังเป็นตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เพื่อความเสมอภาคทางเพศที่ทุกองค์กรล้วนให้ความสำคัญ (UN Department of Economic and Social Affairs, 2022) จะเห็นว่า เพศของแรงงานในสังคมก้าวหน้าทางดิจิทัล กลับพบประเด็นความเหลื่อมล้ำที่แรงงานหญิงมีข้อเสียเปรียบในการทำงานในอุตสาหกรรมดิจิทัลมากกว่าแรงงานชาย แม้ว่าคุณลักษณะของคนวัยมิลเลนเนียลจะบ่งชี้ถึงสมรรถนะความสามารถทางดิจิทัลก็ตาม รวมถึงตำแหน่งงานดิจิทัลยังมีการกระจุกในบางพื้นที่ เช่น กรุงเทพมหานคร ชลบุรี พื้นที่อุตสาหกรรมการผลิต เป็นต้น (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2565) และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศส่งผลต่อการพัฒนาความเป็นองค์กรดิจิทัลและทักษะของแรงงาน (Intalar & Pham, 2022)

จากปรากฏการณ์ข้างต้น แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลมีข้อได้เปรียบในตลาดงานด้วยการมีทักษะทางดิจิทัลหรือการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ในขณะที่ความแตกต่างทางเพศกลับเป็นอุปสรรคต่อโอกาสการทำงานด้านดิจิทัลของแรงงานหญิง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล และความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตระหว่างเพศ และระหว่างพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในมิติเพศและพื้นที่ในบริบทประเทศไทย ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายส่งเสริมการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่สามารถสร้างความเท่าเทียมกันด้านทักษะการทำงานระหว่างเพศชายและหญิงใน

ทุกภูมิภาค รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศเพื่อให้แรงงานเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นแนวทางข้อเสนอแนะสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต

พัฒนาการของนิยามการทำงานผ่านอินเทอร์เน็ตมีหลากหลายคำ จนกระทั่ง International Labour Organization (2021) ได้นิยามคำว่า Internet-Mediated Working คือ การทำงานที่ต้องอาศัยสื่ออินเทอร์เน็ตในการผลิตชิ้นงานหรือข้อมูลดิจิทัล ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงเป็นแนวทางในการทบทวนแบบแผนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งในทางสังคมวิทยาอินเทอร์เน็ต (Sociology of the Internet) ได้ริเริ่มศึกษาแบบแผนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในความหมายของทักษะเพื่อการดำรงชีพในสังคมยุคสารสนเทศ และเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital Divide) ระหว่างบุคคล ซึ่งเกิดจากปัจจัยการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์แบบแผนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตจากผลการศึกษาข้างต้น แบ่งเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการปฏิบัติงานพื้นฐาน (Operational Skills) คือ ทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัลพื้นฐานสร้างชิ้นงานที่ไม่ซับซ้อน ด้านการเข้าถึงข้อมูล (Information Navigation Skills) คือ ทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อค้นหาและเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างถูกต้อง ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา (Content Creation Skills) คือ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ในการผลิตชิ้นงานจากเครื่องมือดิจิทัล และด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networking Skills) คือ ทักษะทางสังคมในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากการใช้เครื่องมือดิจิทัล (Fuchs & Sevignani, 2013; van Deursen & van Dijk, 2011) โดยผู้วิจัยได้นำแบบแผนการทำงานทั้ง 4 ด้านไปกำหนดตัวชี้วัดของตัวแปรตามในการศึกษาครั้งนี้

แนวคิดประชากรวัยมิลเลนเนียล

วัยมิลเลนเนียล (Millennial) เป็นช่วงวัยของประชากรโดยเฉลี่ยเกิดในช่วงปี ค.ศ.1981-2001 ซึ่งถูกนิยามครั้งแรกจากการสำรวจประชากรอเมริกัน ซึ่งประชากรวัยมิลเลนเนียลเป็นผู้ที่เกิดในยุคที่สังคมมีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการคิดค้นนวัตกรรมการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Dimock, 2019; Howe & Strauss, 1991) ทำให้คนวัยมิลเลนเนียลถือเป็นคนกลุ่มแรกที่ได้เรียนรู้ระบบคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต และได้ให้นิยามภาพรวมคนรุ่นนี้ว่าเป็นชนยุคดิจิทัล (Digital Natives) หรือรุ่นอินเทอร์เน็ต (Net Generation) เกิดตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 ซึ่งเป็นช่วงปีที่คาบเกี่ยวกับวัยมิลเลนเนียล (Prensky, 2011) แม้ว่าผลสำรวจในประเทศไทยจะพบว่า ประชากรวัยมิลเลนเนียลเป็นกลุ่มคนที่มีทักษะการรู้ดิจิทัลมากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) แต่สัดส่วนของประชากรกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะลดลงเมื่อเข้าสู่ตลาดงาน ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นไป โดยเฉพาะตลาดงานในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสการทำงานรูปแบบใหม่ที่อาศัยทักษะการทำงานร่วมเครื่องมือดิจิทัล ทำให้แรงงานวัยมิลเลนเนียลบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์การเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัล (Digital Disruption) ส่งผลกระทบถึงคุณภาพชีวิตการทำงาน (เจตน์ รัตนจินะ ธนะภูมิ รัตนานุพงศ์ และพรชัย สิทธิศรีธัญกุล, 2559; ศุภิสรา จิรพัทธ์พงศกร, 2564) รวมถึงการกระจุกตัวของตำแหน่งงานอุตสาหกรรมดิจิทัลในพื้นที่ในกรุงเทพมหานครและภาคกลาง และแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศทำให้แรงงานมีข้อจำกัดในการย้ายถิ่นเข้าสู่ตลาดงานดิจิทัลต่างภูมิภาค (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2565; Intalar & Pham, 2022) นอกจากนี้ยังพบว่า การคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งกลุ่มงาน STEM ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

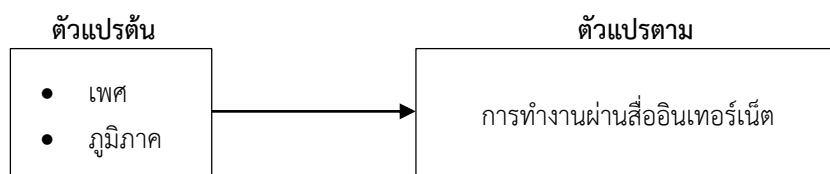
(Kosaikanont, 2019) และการพัฒนาแรงงานให้มีทักษะด้านดิจิทัลยังคงยึดติดกับการพิจารณาเพศโดยมองว่า เพศชายจะมีทักษะการทำงานด้านดิจิทัลดีกว่าเพศหญิง ทำให้แรงงานหญิงมีข้อเสียเปรียบในการทำงานและพัฒนาตนเอง กระทั่งเป็นข้อบ่งชี้ของการเลือกปฏิบัติในอุตสาหกรรมการทำงานดิจิทัล (Mehta et al, 2021) จากการทบทวนแนวคิดเรื่องประชากรวัยมิลเลนเนียลในด้านความท้าทายของตลาดงานดิจิทัล ทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าการกระจุกตัวของตลาดงานบางพื้นที่ และการพิจารณาเพศกับงานดิจิทัล จะทำให้สัดส่วนทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยมิลเลนเนียลมีแบบแผนต่างกัน จึงได้นำไปกำหนดเป็นตัวแปรอิสระด้านเพศ และภูมิภาค

แนวคิดทุนและปัจจัยการผลิต

ผู้วิจัยได้ทบทวนและเลือกใช้แนวคิดทางสังคมวิทยา เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล ทำให้เกิดทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย แนวคิดทุน (Capitals) (Bourdieu, 1983) ใช้อธิบายตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกชนมีชนชั้นทางสังคมและทักษะการทำงานที่แตกต่างกัน โดยเป็นแนวทางพิจารณาทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) หรือระดับการศึกษาสูงสุด ทุนเศรษฐกิจ (Economic Capital) หรือการมีกำลังซื้ออุปกรณ์เข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่หลากหลาย รวมถึงทุนมนุษย์ (Human Capital) (Becker, 1964) ที่เกิดจากการเรียนรู้ทักษะทางดิจิทัลในสภาพแวดล้อมการทำงาน ซึ่งอาจไม่เกี่ยวข้องกับระดับการศึกษาสูงสุด (Ghi et al, 2022) รวมถึงแนวคิดปัจจัยการผลิต (Means of Production) (Marx, 1894) ใช้อธิบายการถือครองปัจจัยการผลิตของแรงงานในยุคหลังอุตสาหกรรม (Post-Industrial Era) ที่มีทั้งเครื่องมือและความคิดสร้างสรรค์เป็นของตนเอง (Wright, 1985) โดยไม่ได้อาศัยทรัพยากรจากนายทุนในการผลิตชิ้นงานเสมอไป เมื่อแรงงานเข้าสู่ตลาดงานในระบบทุนนิยมดิจิทัล จะสามารถสร้างข้อต่อรองรับด้านรายได้และตำแหน่งงานจากข้อได้เปรียบของการมีทักษะทางดิจิทัลและอุปกรณ์การทำงานเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเป็นของตนเอง หรือเรียกว่า ปัจจัยการสื่อสาร (Means of Communication) (William, 1980; van Dijk, 2006) แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลจึงอาจมีทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับทุนและปัจจัยการผลิตของแต่ละคน ดังนั้นในการวิจัยนี้ จึงนำมิติเพศและพื้นที่ คือ ภูมิภาคของประเทศ มาวิเคราะห์ร่วมกับการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล เพื่อให้เห็นการกระจายของปรากฏการณ์ได้ชัดเจนขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัยและสมมติฐานการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สะท้อนให้เห็นว่า เพศชายมีโอกาสมากกว่าในอุตสาหกรรมดิจิทัลและได้รับการพัฒนาทักษะทางดิจิทัลมากกว่าเพศหญิง และการพัฒนาพื้นที่ด้านโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศและตลาดแรงงานดิจิทัลส่งผลให้ทักษะทางดิจิทัลของแรงงานระหว่างพื้นที่ต่างกัน ดังนั้น จึงสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังภาพที่ 1 กำหนดให้เพศและภูมิภาคเป็นตัวแปรอิสระ และการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นตัวแปรตาม และสามารถกำหนดสมมติฐานการวิจัยว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่มีเพศต่างกันจะมีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตต่างกัน และแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่างกัันน่าจะมีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตต่างกัน



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ มีหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลระดับปัจเจก กลุ่มตัวอย่าง คือ แรงงานไทยที่มีอายุ 19-39 ปี (เกิดในปี 2524-2544) และมีประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการทำงาน จำนวน 9,247 คน เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยจากข้อมูลระดับย่อย (Micro Data) หรือข้อมูลทุติยภูมิรายบุคคลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563ก) จากโครงการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2563 ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างในถิ่นที่เป็นภูมิลำเนาในช่วงไตรมาส 4 เมื่อเดือนตุลาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2563 ด้วยแบบสัมภาษณ์ โดยมีประชากรในการวิจัย คือ ผู้มีประสบการณ์การใช้งานอินเทอร์เน็ตในระหว่าง 3 เดือนก่อนวันสัมภาษณ์ จำนวน 220,351 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ประกอบด้วยช่วงชั้น (Stratum) ตามลักษณะที่อยู่อาศัยของประชากร ได้แก่ ช่วงชั้นจังหวัดในแต่ละภูมิภาค และช่วงชั้นเขตการปกครอง ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างต้องเป็น (1) ผู้ที่มีงานทำ อายุตั้งแต่ 19-39 ปี (เกิดในปี พ.ศ.2524-2544) และ (2) ให้ข้อมูลการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในครัวเรือน ทั้งนี้ การวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE663376 เพื่อพิทักษ์สิทธิ์อาสาสมัครในการใช้ข้อมูลระดับย่อยในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดการวัดระดับตัวแปร คือ ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย เพศ ได้แก่ เพศชาย และเพศหญิง และภูมิภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มีการวัดระดับตัวแปรแบบมาตรานามบัญญัติ (Nominal Scale) ส่วนตัวแปรตาม คือ การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลมาจากข้อคำถามประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับการทำงาน โดยกำหนดให้ 1 ข้อคำถาม คือ 1 ตัวชี้วัด รวมทั้งสิ้น 12 ตัวชี้วัด และผู้วิจัยได้จัดกลุ่มตัวชี้วัด เป็น 4 ด้าน ตามแนวคิดแบบแผนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต (Fuchs & Sevignani, 2013; Grošelj et al, 2021; van Deursen & van Dijk, 2011) ด้านละ 3 ทักษะการทำงาน ประกอบด้วย ด้านการปฏิบัติงานพื้นฐาน ด้านการเข้าถึงข้อมูล ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา และด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งมีการวัดระดับตัวแปรแบบมาตราอันดับภาค วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนาสำหรับการวิเคราะห์ตัวแปรเดียว (Univariate Analysis) ในรูปแบบตารางไขว้ (Cross-tabulation) เพื่อให้เห็นการกระจายของข้อมูล พร้อมทั้งอธิบายการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค รวมถึงการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (Independent Sample t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ร่วมกับการทดสอบต่อรายคู่ (Post Hoc Tests) ด้วยวิธี LSD เพื่อศึกษาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอครอบคลุม 4 ประเด็น ได้แก่ คุณลักษณะทางประชากรของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในภาพรวม การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในแต่ละเพศและพื้นที่ และความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาคมีรายละเอียดดังนี้

1. **คุณลักษณะทางประชากรของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล** พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลส่วนใหญ่เป็นชาย ร้อยละ 61.8 ในขณะที่แรงงานหญิงมีเพียงร้อยละ 38.2 อาจเป็นเพราะเพศชายมีโอกาสในการทำงานมากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมดิจิทัลตามบทบาททางเพศ (Kosaikanont, 2019) และแรงงานส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง ร้อยละ 27.6 รองลงมา คือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ร้อยละ 21.6 และร้อยละ 19.8 ตามลำดับ ในขณะที่แรงงานที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ มีเพียงร้อยละ 16.1 และ 14.9 ตามลำดับ อาจเป็นเพราะ

ภาคกลางเป็นตลาดแรงงานเกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้แรงงานทำงานและอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มากที่สุด (รัตติยา ภูละออ และคณะ, 2565)

2. การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลภาพรวม โดยผลการวิจัยในภาพรวม พบว่าแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลส่วนใหญ่การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตด้านทักษะการปฏิบัติงานพื้นฐานในการดาวน์โหลดซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน ร้อยละ 59.7 ในขณะที่การใช้พื้นที่บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเก็บไฟล์เอกสาร มีเพียงร้อยละ 23.7 ส่วนด้านการเข้าถึงข้อมูล แรงงานส่วนใหญ่มีทักษะการหางานหรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์ ร้อยละ 91.2 ในขณะที่การค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ มีเพียงร้อยละ 22.6 สำหรับด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา แรงงานส่วนใหญ่มีทักษะการขายสินค้าและบริการ เพียงร้อยละ 6.8 ในขณะที่ทักษะการสร้างโฮมเพจของตนเอง และการเป็นเจ้าของบล็อก มีเพียงร้อยละ 1.5 และ 0.7 ตามลำดับ ส่วนด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม แรงงานส่วนใหญ่มีทักษะการสนทนาด้วยข้อความผ่านเว็บไซต์ ร้อยละ 33.5 ในขณะที่ทักษะการเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานออนไลน์ และการประชุมหารือออนไลน์ มีเพียงร้อยละ 4.8 และ 3.1 ตามลำดับ จากผลการวิจัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะวัยมิลเลนเนียลทั่วไป คือ แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล มากกว่าครึ่งสามารถดาวน์โหลดซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชันเพื่อติดตั้งบนโทรศัพท์มือถือเพื่อการใช้งานในชีวิตประจำวัน เช่น การดาวน์โหลดเกมส์และแอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น (Gokgoz et al., 2020) และนิยมค้นหางานและสมัครงานผ่านระบบออนไลน์มากกว่าการส่งใบสมัครผ่านไปรษณีย์หรือยื่นที่บริษัท โดยอาศัยสื่อสังคมเพื่อการทำงาน เช่น LinkedIn เป็นต้น ในการแสดงตัวตนบนพื้นที่ออนไลน์ปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายบุคคลได้โดยตรง (Chang et al., 2024)

3. การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศในแต่ละภูมิภาค ที่พิจารณาจากทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐาน ทักษะด้านการเข้าถึงข้อมูล ทักษะด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา และทักษะด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม ผลวิจัยมีดังนี้ (ตารางที่ 1)

ทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐาน แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ มีทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐานด้วยการดาวน์โหลดซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ร้อยละ 58.6 56.0 และ 53.1 ตามลำดับ และมีเพียงแรงงานเพศหญิง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีทักษะดังกล่าวเป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย ร้อยละ 56.7 ผลการวิเคราะห์บ่งชี้ว่า แรงงานชายมีสัดส่วนของทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐานมากกว่าแรงงานหญิง ซึ่งเพศชายมักดาวน์โหลดซอฟต์แวร์มาติดตั้ง เพื่อใช้ประโยชน์งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) มากกว่าเพศหญิง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Martinez-Domínguez & Mora-Rivera (2020) ที่พบว่าเพศชายมีทักษะการดาวน์โหลดซอฟต์แวร์มากกว่าเพศหญิง และเพศชายมักได้ตำแหน่งงานเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากกว่าเพศหญิงด้วย (Singh et al., 2020)

ทักษะด้านการเข้าถึงข้อมูล พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง และภาคเหนือ มีทักษะการค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ ร้อยละ 63.0 54.9 และ 53.1 ตามลำดับ ทักษะการหางานหรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์ ร้อยละ 61.2 64.2 และ 58.4 ตามลำดับ และทักษะการค้นหาสถานที่และการระบุตำแหน่ง GPS เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ร้อยละ 68.1 65.5 และ 56.4 ตามลำดับ และมีเพียงแรงงานเพศหญิง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีทักษะการค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ ร้อยละ 55.4 และในภาคใต้ ที่มีทักษะการหางานหรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย ร้อยละ 52.5 ผลการวิเคราะห์นี้ทำให้เห็นว่า แรงงานชายมีสัดส่วนของทักษะด้านการเข้าถึงข้อมูลมากกว่าแรงงานหญิง โดยเฉพาะการค้นหาตำแหน่งสถานที่ต่าง ๆ อาจเป็นเพราะว่าเพศชายมีโอกาสทำงานในสายอาชีพคนขับรถมากกว่าเพศหญิง จึงทำให้มีทักษะด้านนี้สูงกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tzortzi et al. (2021) ระบุว่าพฤติกรรมกรขับขี่ของพนักงานขับรถเพศชายมักจะใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อโทรติดต่อและตั้งค่าตำแหน่ง GPS เพื่อหาเส้นทางมากกว่าเพศหญิง

ทักษะด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ มีทักษะการสร้างโฮมเพจของตนเอง เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ได้แก่ ภาคกลาง กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคใต้ และภาคเหนือ ร้อยละ 84.0 82.4 74.1 และ 55.2 ตามลำดับ และมีทักษะการเป็นเจ้าของบล็อก เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ได้แก่ ภาคใต้ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคกลาง ร้อยละ 76.9 75.0 และ 75.0 ตามลำดับ ในขณะที่แรงงานเพศหญิง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ มีทักษะการขายสินค้าและบริการ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย ร้อยละ 55.2 52.9 และ 51.0 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ข้างต้นทำให้เห็นว่า แรงงานชายมีสัดส่วนของทักษะด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา มากกว่าแรงงานหญิง เนื่องจากเพศชายมักได้รับมอบงานหรือจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความคิดสร้างสรรค์หรือ การเขียนโปรแกรมเพื่อสร้างเว็บเพจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Singh et al. (2020) พบว่า องค์กรมักมีแนวโน้มที่จะ จ้างงานเพศชายเข้ารับตำแหน่งงานสร้างสรรค์เนื้อหาบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ มากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะตำแหน่ง โปรแกรมเมอร์ (Programmer) เป็นการบ่งชี้ถึงการเลือกปฏิบัติทางเพศในองค์กรเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อเทคโนโลยี

ทักษะด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชาย ในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ มีทักษะการสนทนาด้วยข้อความผ่านเว็บไซต์ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 64.7 62.1 61.2 52.6 และ 50.2 ตามลำดับ และมีทักษะการเข้าร่วม เครือข่ายการทำงานออนไลน์ เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศหญิง ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคเหนือ ภาคกลาง และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 66.7 62.2 54.0 และ 52.6 ในขณะที่แรงงานเพศหญิงเกือบทุกพื้นที่ มีทักษะการประชุม หรือออนไลน์เป็นสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือ ร้อยละ 60.5 53.3 51.0 และ 51.0 ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า แรงงานชายมีสัดส่วนของทักษะด้านการสร้างเครือข่ายสังคมมากกว่า แรงงานหญิง อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงมีความกังวลด้านความปลอดภัยเมื่อต้องการสร้างเครือข่ายการทำงานหรือพบคนที่ ต้องความรู้จักในสังคมออนไลน์ รวมถึงการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-rated Ability) ต่ำกว่าเพศชาย สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Grande-de-Prado (2020) และ Qazi et al. (2022) ที่ระบุว่าเพศชายมีทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ด้านความร่วมมือมากกว่าเพศหญิง เนื่องจากเพศหญิงมีความวิตกกังวลหรือมีโอกาสดักติดทัศนคติหวาดระแวงในการใช้งาน คอมพิวเตอร์

ผลการวิเคราะห์การทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตแสดงให้เห็นว่า ภาพรวมแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลมีทักษะด้าน การปฏิบัติงานพื้นฐานและการเข้าถึงข้อมูล สูงกว่าทักษะด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งอาจ เป็นเพราะลักษณะงานบางตำแหน่งที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตครบทุกด้าน เช่น ลักษณะงาน เกษตรกรรม (อินทร์ อินอุ่นโชติ และคณะ, 2563) หรืองานการทหารที่มีข้อจำกัดด้านความมั่นคงของประเทศไทย จึงทำให้ ไม่สามารถสื่อสารข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตได้ทั้งหมด (ยุทธพร อิรัชย์, 2565) อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจดิจิทัลของไทย คงต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมดิจิทัลที่สามารถสร้างสรรค์เนื้อหาและสร้างความร่วมมือในการทำงานผ่านเครือข่ายทาง สังคม โดยอุตสาหกรรมบริการดิจิทัลและเนื้อหาดิจิทัล (รัตติยา ภูละอ และคณะ, 2565) รวมถึงการพัฒนาตลาดงานในพื้นที่ นอกกรุงเทพมหานครและเขตอุตสาหกรรม เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันเมื่อแรงงานเข้าสู่ตลาดงานและเข้าถึงโครงสร้าง พื้นฐานสารสนเทศ หรือทำให้แรงงานมีปัจจัยการสื่อสารสำหรับการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต (William, 1980; van Dijk, 2006) และมีทักษะดิจิทัลในฐานะทุนมนุษย์มากขึ้น (Becker, 1964; Ghi, et al., 2022)



ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล จำแนกตามพื้นที่ เพศ และการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต

ตัวแปรตาม	กรุงเทพฯ และปริมณฑล		ภาคกลาง		ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคใต้	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
ด้านการปฏิบัติงานพื้นฐาน										
1. การดาวน์โหลดซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน	58.6	41.4	56.0	44.0	53.1	46.9	43.3	56.7	53.6	46.4
2. การรับ-ส่งอีเมล	61.9	38.1	57.5	42.5	52.4	47.6	46.9	53.1	53.0	47.0
3. การใช้พื้นที่บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเก็บไฟล์เอกสาร	64.1	35.9	62.2	37.8	56.0	44.0	47.9	52.1	57.7	42.3
ด้านการเข้าถึงข้อมูล										
1. การค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ	63.0	37.0	54.9	45.1	53.1	46.9	44.6	55.4	53.0	47.0
2. การหางานหรือสมัครงานผ่านระบบออนไลน์	61.2	38.8	64.2	35.8	58.4	41.6	54.7	45.3	47.5	52.5
3. การค้นหาสถานที่และการระบุตำแหน่ง GPS	68.1	31.9	65.5	34.5	56.4	43.6	55.8	44.2	62.7	37.3
ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหา										
1. การขายสินค้าและบริการ	61.4	38.6	50.9	49.1	47.1	52.9	44.8	55.2	49.0	51.0
2. การสร้างโฮมเพจของตนเอง	82.4	17.6	84.0	16.0	42.9	57.1	55.2	44.8	74.1	25.9
3. การเป็นเจ้าของบล็อก	75.0	25.0	75.0	25.0	42.9	57.1	46.7	53.3	76.9	23.1
ด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม										
1. การสนทนาด้วยข้อความผ่านเว็บไซต์	64.7	35.3	62.1	37.9	52.6	47.4	50.2	49.8	61.2	38.8
2. การเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานออนไลน์	66.7	33.3	54.0	46.0	62.2	37.8	52.6	47.4	50.0	50.0
3. การประชุมหรือออนไลน์	55.1	44.9	49.0	51.0	49.0	51.0	39.5	60.5	46.7	53.3

4. ความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลในมิติเพศและภูมิภาค

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตกับเพศ โดยใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (Independent Sample t-test) พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่มีเพศแตกต่างกัน มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ตารางที่ 2) ดังนั้นการพิจารณาร้อยละในรายทักษะ ทำให้เห็นว่าแรงงานเพศชายมีส่วนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่าแรงงานเพศหญิง แต่เมื่อพิจารณาการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตภาพรวม กลับพบว่า แรงงานเพศหญิงทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตได้สูงกว่าแรงงานเพศชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแรงงานหญิงมีโอกาสในการทำงานในภาคธุรกิจทั้งในประเทศและนอกประเทศมากขึ้น จึงมีการสะสมประสบการณ์ทักษะการทำงานที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ เมื่อเทียบกับแรงงานชายยังคงมีส่วนของงานใช้กำลังและเทคโนโลยีการเกษตรมากกว่าแรงงานหญิง (Auraiampai et al., 2023) ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kosaiakanont (2019) พบว่า ตำแหน่งงานที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมักจะเป็นแรงงานเพศชายที่ได้รับโอกาสในการทำงานและฝึกทักษะทางดิจิทัล ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่า t
ชาย	5,718	2.35	2.01	-7.804**
หญิง	3,529	2.69	2.12	

**Level of Significance = 0.01

ส่วนผลความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตกับภูมิภาค พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่อาศัยอยู่ภูมิภาคต่างกัน มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ตารางที่ 3) ดังนั้นจึงทดสอบต่อรายคู่ (Post Hoc Tests) ด้วยวิธี LSD พบว่า แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อาจเป็นเพราะสถานประกอบการในภาคเหนือมีการปรับตัวต่อตลาดการบริโภคสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์ (ลัดดา ปันตา, 2566) แรงงานในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าแรงงานในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อาจเป็นเพราะการพัฒนาพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางบางจังหวัดยังคงมุ่งเน้นโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2567) และปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้อาจเป็นสาเหตุให้ทุนปฏิเสธรการพัฒนาทางเศรษฐกิจดิจิทัล (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2563) แรงงานในภาคกลาง มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากภาคกลางเป็นพื้นที่การทำงานภาคอุตสาหกรรมดิจิทัลมากกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จึงทำให้แรงงานมีทักษะทางดิจิทัลสูงกว่า (รัตติยา ภูละอ และคณะ, 2565) และแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าแรงงานในภาคใต้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแผนการพัฒนาเมือง ทำให้มีการพัฒนาตลาดแรงงานดิจิทัล จึงทำให้แรงงานรับจ้างขนส่งสินค้าหรือทำงานบ้านจำเป็นต้องทำงานผ่านแพลตฟอร์ม (นิภาพรณ เจนสันติกุล, 2566) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ตารางที่ 4) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ จะเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์กับโอกาสการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลที่ต่างกัน จึงเป็นความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนสถานประกอบการในการดำเนินกิจการด้านดิจิทัลและการพัฒนาทักษะของแรงงาน

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล จำแนกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่า F
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	1,828	2.67	2.03	17.240**
ภาคกลาง	2,553	2.50	2.02	
ภาคเหนือ	1,378	2.69	2.15	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,487	2.36	2.14	
ภาคใต้	2,001	2.21	2.00	

** Level of Significance 0.01

ตารางที่ 4 ผลการทดสอบรายคู่ ค่าเฉลี่ยการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล จำแนกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล		*		*	*
ภาคกลาง				*	*
ภาคเหนือ		*		*	*
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ					*
ภาคใต้					

* ความแตกต่างรายคู่ และ Level of Significance = 0.05

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า เมื่อเปรียบเทียบการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตรายทักษะ แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชายเกือบทุกพื้นที่ของประเศมีสัดส่วนการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตมากกว่าเพศหญิง จะเห็นได้จากสัดส่วนของด้านปฏิบัติงานพื้นฐานในทักษะการใช้พื้นที่บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเก็บไฟล์เอกสาร ด้านการเข้าถึงข้อมูลในทักษะการค้นหาคำถามที่ GPS ด้านการสร้างสรรค์เนื้อหาในทักษะการสร้างโฮมเพจของตนเอง และด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคมในทักษะการเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานออนไลน์ อาจกล่าวได้ว่าแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศชายมีข้อได้เปรียบในการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตรายทักษะมากกว่าเพศหญิง แต่เมื่อเปรียบเทียบการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตในภาพรวมของทุกทักษะ กลับพบว่า แรงงานเพศหญิงทำงานผ่านสื่อได้สูงกว่าแรงงานเพศชาย แต่ในมิติพื้นที่ พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศหญิงส่วนใหญ่มีทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสัดส่วนมากกว่าเพศชาย โดยเฉพาะทักษะด้านการปฏิบัติงานพื้นฐานและการสร้างสรรค์เนื้อหา อย่างไรก็ตาม กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ยังคงเป็นพื้นที่สร้างโอกาสของแรงงานเพศชายที่มีทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นสัดส่วนมากกว่าแรงงานหญิงทุกด้าน เช่นเดียวกับผลการศึกษาค่าความแตกต่างของการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตต่อรายคู่ พบว่า แรงงานในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตสูงกว่าภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ดังนั้น รัฐควรมีแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศ เพื่อเอื้อให้ผู้ประกอบการหรือหน่วยงานต่าง ๆ มีช่องทางการพัฒนาสมรรถนะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตให้ทุกเพศเท่าเทียมกันทุกพื้นที่ โดยเฉพาะทักษะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียลเพศหญิงในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีสัดส่วนต่ำกว่าแรงงานชายอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าในภาพรวมผู้หญิงจะมีการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตที่สูงกว่าเพศชาย ได้แก่ (1) ด้านปฏิบัติงานพื้นฐานในทักษะการใช้พื้นที่บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเก็บไฟล์เอกสาร ควรส่งเสริมให้แรงงานหญิงใช้พื้นที่

เก็บไฟล์เอกสารออนไลน์ร่วมกับการแก้ไขเอกสาร เช่น การใช้ Google Drive เก็บและแก้ไขเอกสารในเวลาเดียวกันหรือเป็นการแสดงผลแบบ Real-time เป็นต้น (2) ด้านการเข้าถึงข้อมูลในทักษะการค้นหาค้นหาสถานที่ GPS แรงงานหญิงควรได้เรียนรู้วิธีค้นหาตำแหน่งสถานที่เพื่อการขนส่งสินค้าหรือให้ข้อมูลการเดินทาง แม้ว่าไม่ใช่ผู้รับจ้างขับขี้นยานพาหนะ (3) ด้านการสร้างสรรคเนื้อหาในทักษะการสร้างโฮมเพจของตนเอง แรงงานหญิงควรมีบทบาทในการออกแบบโฮมเพจขององค์กรร่วมแรงงานชายที่ส่วนใหญ่จะทำงานในตำแหน่ง IT เพื่อได้เรียนรู้ทักษะการสร้างและดูแลโฮมเพจมากขึ้น และ (4) ด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคมในทักษะการเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานออนไลน์ แรงงานหญิงควรได้พัฒนาทักษะการใช้ช่องทางการสื่อสารสร้างเครือข่ายมากกว่า ซึ่งอาจเริ่มต้นภายในองค์กรเดียวกันหรือสายงานใกล้เคียง เพื่อเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากเครือข่ายทางสังคมในบริบทการทำงาน

นอกจากนี้ภาครัฐและเอกชนควรสร้างความร่วมมือเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล ทั้งนี้อาจอาศัยองค์กรส่วนกลางสร้างมาตรฐานสมรรถนะการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และค่อยประเมินติดตามระดับการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่นสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์เพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งประเทศไทย ซึ่งจะทำให้ทุกองค์กรสามารถพัฒนาศักยภาพของแรงงานที่เป็นรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจดิจิทัลสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของประเทศต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ระดับการทำงานผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตของแรงงานไทยวัยมิลเลนเนียล ได้รับการสนับสนุนข้อมูลสถิติของโครงการสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2563 จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ และได้รับการสนับสนุนแหล่งเรียนรู้จากศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding author): ศ.ดร.ดุชนิ อายุวัฒน์ Email: dusayu@kku.ac.th

เอกสารอ้างอิง

- กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2559). Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2566, จาก https://www.saerhung.go.th/datacenter/doc_download/a_310717_125838.pdf
- กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2563). ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร.
- กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2567). แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2 พ.ศ. 2566 - 2570 ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. นครพนม: กลุ่มยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- เจตน์ รัตนจิระ ณะภูมิ รัตนานพงค์ และพรชัย สิริศรีธัญญกุล. (2559). สมดุลงานและชีวิตของพนักงานกลุ่มวัยมิลเลนเนียล และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง. *เวชศาสตร์ร่วมสมัย*, 60(5), 509-521.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2566). มาตรฐานแรงงานและการคุ้มครองแรงงานในระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์มของประเทศไทย: บทสำรวจวรรณกรรมที่เผยแพร่ระหว่าง พ.ศ. 2562 – 2565. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*, 10(2), 60-79.
- ยุทธพร อธิชัย. (2565). การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ: รัฐพันลึกกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 20(1), 83-104.

- รัตติยา ภูละออ ศุภศิษย์ ทวีแจ่มทรัพย์ อรรถณัฐ วันทนสมบัติ และจิตรพงศ์ พุ่มสอาด. (2565). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **โครงการวิจัยประเด็นแรงงานในเศรษฐกิจดิจิทัล**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- เรวัต แสงสุริยงค์. (2562). บนเส้นทางการพัฒนารัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ในสังคมไทย: ยุคดิจิทัล. **วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**, 27(55), 294-317.
- ลัดดา ปันตา. (2566). กลยุทธ์การปรับตัวของผู้ประกอบการธุรกิจ SMEs ในเขตภาคเหนือ เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจภายใต้สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19). **วารสารบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้**, 5(1), 92-113.
- วชิราภรณ์ น่วมหมวด ไอริน สวัสดิ์ เมธิกา ธาดาวชิวัฒน์ พิมพ์นิภา ไพรคำนาม และธนัสสา โรจนตระกูล. (2564). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในอนาคต. **วารสารการบริหารนิเทศบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น**, 8(8), 435-445.
- ศุภิสรา จิรพัทธ์พงศ์. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงของพนักงานกลุ่มมิลเลนเนียลในองค์กร **รัฐวิสาหกิจซึ่งประกอบกิจการด้านสาธารณูปโภคแห่งหนึ่ง**. ปริญาญ์การจัดการมหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2560). นโยบาย Thailand 4.0. **วารสารไทยคู่ฟ้า**, 33(1), 4-18.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). รายงานผลการศึกษาและจัดทำดัชนีตัวชี้วัดการ **พัฒนาดิจิทัลของประเทศไทย ปี 2565**. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). การสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อและ **สารสนเทศแห่งประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2566**. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). **สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2553**. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563ก). การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2563. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563ข). การสำรวจภาวะทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2563. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2563). รายงานผลสำรวจพฤติกรรมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/publications/Thailand-Internet-User-Behavior-2020.aspx>
- อินทร์ อินอุ้นโชติ อัจฉราภรณ์ จุฑาผาด เกรียงไกร กันแก้ว เกษศิริพันธ์ ภิญญาคง พรรณภา สังฆะมณี อุณดาทร มูลเพ็ญ และ สุธาสินี วังคะฮาด. (2563). การพัฒนาศักยภาพฝีมือแรงงานท้องถิ่นสมาร์ทฟาร์มเมอร์ (Smart Farmers) ด้าน กระบวนการ Thailand 4.0 ผู้การเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่ยั่งยืน ในเขต จังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด**, 14 (3), 13-22.
- Auraiampai, N., Ayuwat, D., Jampaklay, A., & Onaka, F. (2023). Entrepreneurial processes of Thai female returning migrants. **Comparative Sociology**, 22(5), 717-739.
- Becker, G. (1964). **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education**. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Bourdieu, P., (1983). Forms of capital. In Richards, J.C. (Ed.), **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**. Greenwood Press, New York.
- Chang J., & Huynh P. (2016). **ASEAN in transformation: The future of jobs at risk of automation**. Geneva: International Labour Office.



- Chang, R., Wei, X., Zhang, X., Xiong, H., & Zhu, H. (2024). How recommendation letters affect career Mobility: Evidence from a social networking sites LinkedIn. **Computers in Human Behavior**, **152**(3), 108084.
- Collett, C., & Dillon, S. (2019). **AI and Gender: Four Proposals for Future Research**. Retrieved from <https://doi.org/10.17863/CAM.41459>
- Dimock, M. (2019). **Defining generations: Where millennials end and generation z begins**. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/>
- Fuchs, Christian & Sevignani, Sebastian. (2013). What is digital labour? what is digital work? what's their difference? and why do these questions matter for understanding social media?. **TripleC (Cognition, Communication, Co-Operation)**, **11**, 237-293.
- Ghi, T., Quang, H., Trung, N., & Thu, N. (2022). Human capital, digital transformation, and firm performance of startups in Vietnam. **Management**, **26**, 1-18.
- Gokgoz, Z., Ataman, B., & van Bruggen, G. (2021). There's an app for that! understanding the drivers of mobile application downloads. **Journal of Business Research**, **123**(2), 423-437.
- Grande-de-Prado, M., Cañón, R., García-Martín, S., & Cantón, I. (2020). Digital Competence and Gender: Teachers in Training. A Case Study. **Future Internet**, **12**, 204.
- Howe, N., & Strauss, W. (1991). **Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069**. New York: Quill.
- Intalar, N., & Pham, T. (2022). Factors and obstacles of private and public sector employees' decision to reskilling and up skilling on digital skills in Bangkok and metropolitan area. **Panyapiwat Journal**, **14**(2), 259-276.
- International Labour Organization. (2021). **International experiences and standards in monitoring the employment and social security coverage of workers in the platform economy: Lessons for a survey in China**. Retrieved on November 6, 2023, from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilobeijing/documents/briefingnote/wcms_777143df
- Kosaikanont, R. (2019). **Gender and the Future of Work in Thailand**. Bangkok: Friedrich-Ebert-Stiftung Thailand Office. Retrieved from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/thailand/15747.pdf>
- Marsan, G., & Sey, A. (2021). **Women's participation in the digital economy: improving access to skills, entrepreneurship, and leadership across ASEAN**. Jakarta: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia.
- Martínez-Domínguez, M., & Mora-Rivera, J. (2020). Internet adoption and usage patterns in rural Mexico. **Technology in Society**, **60**, 101226.
- Marx, K. (1894). **Capital: A critique of political economy volume 3**. (H. Kuhls, D., Walters, & Zodiac, Trans). New York: International Publishers.
- Mehta, B. S., Awasthi, I., & Mehta, N. (2021). Women's Employment and Digital Technology: A Regional Analysis in India. **Indian Journal of Human Development**, **15**(3), 427-442.



- Phusrisom, M., & Ayuwat, D. (2022). Factors determining the working patterns of commuters who work in the service-sector in Khon Kaen, Thailand. **The International Journal of Interdisciplinary Social and Community Studies**, 17(1). 143-152.
- Prensky, M. (2011). Reflecting on the Myth. In M. Thomas (Ed.), **Deconstructing digital natives: young people, technology, and the new literacies**. New York: Routledge.
- Qazi, A., et al. (2022). Gender differences in information and communication technology use & skills: a systematic review and meta-analysis. **Educ Inf Technol** 27, 4225–4258.
- Singh, V.K., Chayko, M., Inamdar, R., & Floegel, D. (2020). Female librarians and male computer programmers? Gender bias in occupational images on digital media platforms. **J. Assoc. Inf. Sci. Technol**, 71, 1281–1294.
- Tzortzi, A., Kapetanstratiki, M., Evangelopoulou, V., & Behrakis, P. (2021). Driving behavior that limits concentration: a nationwide survey in Greece. **Int. J. Environ. Res. Public Health**, 18, 4104.
- van Deursen, A., & van Dijk, J. (2011). Internet skills and the digital divide. **New Media & Society**, 13(6). 893-911.
- van Deursen, A., van Dijk, J., & ten Klooster, P. (2015). Increasing inequalities in what we do online: A longitudinal cross sectional analysis of Internet activities among the Dutch population (2010 to 2013) over gender, age, education, and income. **Telematics and Informatics**, 32(1). 259–272.
- van Dijk, J. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. **Poetics**, 34(4), 221-235.
- van Dijk, J. (2020). **The digital divide**. Cambridge: Polity.
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2022). **The Sustainable Development Goals Report 2022**. New York: United Nations. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>
- Williams, R. (1980). **Culture and Materialism**. London: Verso.
- Wright, E. (1985). **Classes**. London: Verso.



แนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นเกาะขนาดเล็ก กรณีศึกษา เกาะพยาม จังหวัดระนอง

(Sustainable waste management in small tourist islands: A case study of Koh Payam in Ranong Province)

โดย

จุฬาลักษณ์ ธรรมจักรศิลา¹

Julalak Thammajaksila

¹ นิสิตรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความท้าทายและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะสำหรับประชากรในพื้นที่ท่องเที่ยวขนาดเล็ก โดยเน้นศึกษาพื้นที่เกาะพะงาม จังหวัดระนอง การศึกษานี้ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาถึงปัญหาการจัดการขยะอย่างยั่งยืนของเกาะพะงามต่อไปในอนาคต งานวิจัยนี้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ ครั้วเรือนในชุมชนเกาะพะงาม จำนวน 50 ครั้วเรือน ทำการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของการจัดการขยะบนเกาะพะงาม ซึ่งเน้นศึกษาปริมาณขยะ รูปแบบการจัดการขยะ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะที่ถูกต้อง ปัญหาที่พบและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะของครั้วเรือนในชุมชน ผลกระทบของปริมาณและวิธีการจัดการขยะจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การอุปโภคและบริโภคของชุมชนภายในเกาะพะงาม

ผลการวิจัยพบว่าจำนวนครั้วเรือนของเกาะพะงามมีปริมาณขยะต่อวันเฉลี่ย 6.16 กิโลกรัม ประกอบไปด้วยขยะอินทรีย์สูงสุด ร้อยละ 24 ของประเภทขยะทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างมีการคัดแยกขยะ (ร้อยละ 42) และแยกโดยวิธีการใส่ถุงแยกไว้สูงสุดร้อยละ 48 โดยเมื่อแยกขยะแล้วกลุ่มตัวอย่างมีการนำไปกำจัดทิ้งสูงสุด (ร้อยละ 38) และวิธีการกำจัดขยะนั้นจากข้อมูลพบว่าการนำขยะไปเผาไหม้สูงสุด (ร้อยละ 72) สำหรับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะที่ถูกต้อง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 50 ตอบคำถามได้ถูกต้องเพียงร้อยละ 50 ส่วนพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยพบว่าร้อยละ 60 ยังมีพฤติกรรมจัดการขยะไม่เหมาะสม และสำหรับประเด็นสุดท้ายปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างพบเหมือนกัน คือ จำนวนถังขยะของเกาะพะงามมีไม่เพียงพอ การจัดการขยะในพื้นที่ยังไม่สะอาด และการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างเหมาะสมจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ยังไม่เหมาะสมและเพียงพอ

คำสำคัญ: ขยะ, เกาะท่องเที่ยวขนาดเล็ก

Abstract

This article aims to study the challenges and issues related to waste management for the population in small-scale tourist areas, focusing on Koh Payam, Ranong Province. This research is conducted quantitatively, to study the sustainable waste management issues of Koh Payam in the future. The research collected quantitative data through questionnaires from a sample group of 50 households in the Koh Payam community. It assessed the current situation of waste management on Koh Payam, focusing on waste quantity, waste management practices, understanding of proper waste management, problems encountered, and recommendations for household waste management. The research also investigated the impact of tourist activities, community consumption, and consumption within Koh Payam.

The research found that the average household on Koh Payam generates 6.16 kilograms of waste per day, with organic waste comprising the highest percentage at 24% of total waste. The sample group practices waste segregation (42%) and separates waste by bagging (48%). After segregation, the majority of waste (38%) is disposed of, with the highest disposal method being incineration (72%). Regarding understanding of proper waste management, only 50% of the sample group correctly answered 50% of the questions. It was found that 60% of the sample group still exhibit improper waste management behaviors. Common problems identified include insufficient waste bins, inadequate waste management leading to uncleanness, and insufficient and inadequate information provision from government agencies in the area.

Keywords: Waste, Small tourist island

แนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นเกาะขนาดเล็ก กรณีศึกษา เกาะพยาม จังหวัดระนอง

(Sustainable waste management in small tourist islands:

A case study of Koh Payam in Ranong Province)

บทนำ

สำหรับการท่องเที่ยวของประเทศไทยนั้นแม้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องในทุกปี แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาจากสิ่งแวดล้อมมากขึ้นตามลำดับ และทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งปัจจุบันปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นปัญหาระดับนานาชาติ ที่ทุกประเทศต่างยกระดับและให้ความสำคัญในการพยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยเร็วที่สุด โดยปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นส่งผลต่อการเกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming) เป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มความร้อนในบรรยากาศโลก สาเหตุหลักมาจากกิจกรรมของมนุษย์ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gas) เข้าสู่ชั้นบรรยากาศ ซึ่งส่งผลให้โลกร้อนขึ้นอย่างรวดเร็วและมีผลกระทบหลายด้าน (สหประชาชาติ, 2565) ซึ่งเป้าหมายที่ 13 ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกประเทศควรเน้นการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นในระดับโลก และการกระทำเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะการอุทกวิทยาและความเสียหายที่เกิดขึ้นจากพายุและน้ำท่วม การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การป้องกันการสูญเสียของพันธุกรรมทางธรรมชาติ และการสร้างความต่อเนื่องในการรับมือกับปัญหาเชิงสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศและการสนับสนุนกิจกรรมที่สร้างรายได้ และการสร้างความทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นส่วนสำคัญของเป้าหมายนี้ การกระทำเพื่อส่งเสริมการควบคุมสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีเป้าหมายเพื่อให้โลกมีสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืนและมีความสมดุลในระยะยาว (SGD move, 2021)

นอกจากนี้การจัดการขยะถือเป็นหนึ่งในหมวดหมู่สำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเป้าประสงค์ที่ 12.5 กล่าวถึงการลดการเกิดของเสียโดยให้มีการป้องกัน การลดปริมาณ การใช้ซ้ำ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (หลัก 3Rs) พร้อมทั้งมีการกำหนดตัวชี้วัด คือ อัตราการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ (Recycling Rate) อีกด้วย (UNDP, 2015) นอกจากนี้การจัดการขยะยังเป็นประเด็นที่สำคัญของด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากขยะถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาพ เช่น กลิ่นเหม็น แหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค แหล่งน้ำเสีย เป็นต้น ซึ่งนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการอุปโภคบริโภค ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บและกำจัดขยะที่สูงขึ้นตามมา พร้อมทั้งยากที่จะจัดหาพื้นที่สำหรับการกำจัดขยะมูลฝอยอีกด้วย (ศาลิมาร์ เกิดกลิ่นหอม และ ณพษ์ นพเกตุ, 2563)

สืบเนื่องจากเรื่องการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเกาะจำนวนมากในประเทศไทยนอกจากที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีชื่อเสียง เกาะต่าง ๆ ในประเทศยังเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญอีกด้วย ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของเกาะมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับประเทศ นอกจากนี้เกาะยังเป็นถิ่นอาศัยของสิ่งมีชีวิตที่มีความสำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางบกและทางทะเล ซึ่งปัจจุบันเกาะบางแห่งกำลังประสบปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอยและขยะประเภทอื่น ๆ ที่เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมาก (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2564) ด้วยเหตุนี้ปัญหาการจัดการขยะจึงเป็นประเด็นที่เร่งด่วนและควรมีการศึกษาถึงแนวทางการจัดการที่เหมาะสมเพื่อลดผลกระทบที่จะเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกาะขนาดเล็กยังพบปัญหาขยะที่มีความสำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะต่าง ๆ โดยปัญหาที่พบบ่อย ได้แก่ 1) การสะสมขยะในพื้นที่ของเกาะ อันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวบนเกาะที่มักสร้างปัญหาการสะสมขยะ นักท่องเที่ยวอาจทิ้งขยะหรือไม่ทิ้งขยะให้ถูกที่ ทำให้เกาะมีปริมาณขยะมากเกินไป 2) การทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ ซึ่งส่งผลให้มีขยะสะสมในทะเล

และเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ 3) การใช้พลาสติกและขยะย่อยสลายยาก การใช้พลาสติกในบรรจุภัณฑ์และอุปกรณ์ท่องเที่ยวมักเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา พลาสติกอาจกลายเป็นขยะที่ไม่ย่อยสลายตามธรรมชาติและก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งมีชีวิต 4) ขาดระบบการจัดการขยะที่เหมาะสม ซึ่งทำให้ขยะไม่ได้รับการบริหารจัดการอย่างถูกต้อง 5) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิต การทิ้งขยะที่ไม่ถูกต้องมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตได้ 6) ปัญหาขยะส่งผลกระทบต่อสภาพลักษณะในการท่องเที่ยว ปัญหาขยะบนเกาะอาจทำให้ลดคุณค่าของการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อรายได้ของสถานที่ท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นในอนาคต การแก้ไขปัญหาขยะบนแหล่งท่องเที่ยวบนเกาะจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการขยะที่เหมาะสม การสร้างความตระหนักในนักท่องเที่ยว และการสนับสนุนนโยบายและมาตรการที่สามารถลดปัญหาขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ท่องเที่ยวบนเกาะได้อย่างยั่งยืนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น (กระทรวงสาธารณสุข, 2562)

ดังนั้นการจัดการขยะบนเกาะจึงมีความสำคัญและถือเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไข เนื่องจากส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในประเทศ ปัญหาของการจัดการขยะอย่างเหมาะสมบนพื้นที่จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนในการจัดการขยะอย่างเหมาะสมตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่ดีและยั่งยืนและเริ่มต้นจากภายในชุมชนย่อมสามารถช่วยให้การท่องเที่ยวบนเกาะนั้นมีแนวโน้มการเติบโตควบคู่ไปกับการดูแลสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสามารถสร้างประโยชน์ทั้งในแง่เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่ชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นที่มาของการทำวิจัยในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของเกาะพยาม จังหวัดระนอง โดยเน้นย้ำถึงปัญหาความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในมิติของการจัดการขยะเป็นสำคัญ เนื่องจากในอดีตเกาะพยามเป็นเกาะขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรอยู่อาศัยไม่หนาแน่น จวบจนเกิดความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวทำให้เกาะพยามมีการเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว จนนำมาสู่ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและขยะประเภทอื่น ๆ ภายในเกาะอย่างรวดเร็ว ซึ่งหากปัญหาด้านการจัดการขยะยังไม่ได้รับการแก้ไขโดยเร็ว ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งภาคการท่องเที่ยว สุขภาพอนามัยของประชาชนบนเกาะพยาม และปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การหาแนวทางพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นเกาะขนาดเล็กอย่างเกาะพยาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาในการจัดการขยะของพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง
- 2) เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลปริมาณขยะ วิธีการจัดการขยะ ความรู้และความเข้าใจ พฤติกรรมการจัดการขยะที่เหมาะสม และทัศนคติการจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของครัวเรือนในพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง
- 3) เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางในพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสมบริเวณพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสมบริเวณพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง รวมทั้งเสนอแนวทางการบริหารจัดการขยะที่เหมาะสมของบริเวณพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนองด้วย โดยการวิจัยประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) ขั้นตอนการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามของครัวเรือนในชุมชน 3) ขั้นตอนการวิเคราะห์และสรุปผล โดยการวิจัยดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัยประกอบด้วยการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และปฐมภูมิ (Primary Data) ในส่วนของข้อมูลทุติยภูมิจะเป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ปริมาณขยะมูลฝอยของพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนองที่เก็บมาได้ จากกรมควบคุมมลพิษ ข้อมูลด้านประชากร จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยของจังหวัดระนอง กรมควบคุมมลพิษ ส่วนข้อมูลปฐมภูมิจะเป็นการสำรวจข้อมูลผ่านข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการวิเคราะห์แบบสอบถามของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง จำนวน 50 ครัวเรือน เพื่อนำมาสังเคราะห์ตามกระบวนการตามกรอบแนวคิดและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการขยะที่เหมาะสม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของเกาะพยามมีจำนวนทั้งสิ้น 858 คน เป็นชายจำนวน 429 คน หญิงจำนวน 429 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 736 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะพยาม, 2565) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ คือ ประชากรในพื้นที่อำเภอเกาะพยาม จังหวัดระนอง เฉพาะหมู่ที่ 1 ตำบลเกาะพยามเท่านั้น มีจำนวน 50 ครัวเรือน จาก 120 ครัวเรือน คัดเลือกโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 โดยผู้ถูกสำรวจจะต้องเป็นผู้มีสิทธิ์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับขยะภายในครัวเรือนเป็นหลัก ครัวเรือนละ 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- 2) แบบสอบถามการจัดการขยะของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย พฤติกรรมการจัดการขยะ รูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสม ปริมาณและประเภทของขยะแต่ละชนิดของครัวเรือนต่อวัน ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะของชุมชนในปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการจัดการขยะที่เหมาะสมของครัวเรือนและชุมชน เป็นต้น

ผลการวิจัย

การนำเสนอลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นการพรรณนาลักษณะทั่วไปของตัวแปรอิสระ แบ่งออกเป็นลักษณะทางประชากรและสังคม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะการประกอบอาชีพ ซึ่งมีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันตามระดับของตัวแปร ได้แก่ ตัวแปรระดับกลุ่ม คือ เพศ นำเสนอโดยใช้การกระจายความถี่และอัตราร้อยละ ส่วนตัวแปรระดับช่วง ได้แก่ จำนวนปีที่ศึกษา ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย พฤติกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสม นำเสนอโดยการกระจายความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด สูงสุด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 การกระจายความถี่และร้อยละของตัวแปรลักษณะทางประชากรและสังคม

ลักษณะทางประชากรและสังคม	ร้อยละ	จำนวน
เพศ		
ชาย	52	26
หญิง	48	24
รวม	100.00	50



ตารางที่ 2 การกระจายความถี่และร้อยละของตัวแปรลักษณะทางประชากรและสังคม

ลักษณะทางประชากรและสังคม (ต่อ)	ร้อยละ	จำนวน
<u>ระดับการศึกษา</u>		
ไม่ได้เรียน (0 ปี)	14	7
ประถมศึกษาตอนต้น (3 ปี)	10	5
ประถมศึกษาตอนปลาย (6 ปี)	16	8
มัธยมศึกษาตอนต้น (9 ปี)	18	9
มัธยมศึกษาตอนปลาย (12 ปี)	22	11
ปริญญาตรี (16 ปี)	20	10
รวม	100.00	50

ปริมาณขยะในครัวเรือน

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าครัวเรือนมีปริมาณและประเภทของขยะดังนี้

ตารางที่ 3 ปริมาณเฉลี่ยของขยะต่อวันและประเภทขยะจากครัวเรือน

ปริมาณเฉลี่ยของขยะต่อวันและประเภทขยะจากครัวเรือน	ค่าเฉลี่ย (กิโลกรัม)
<u>ปริมาณขยะของครัวเรือน</u>	
รวมขยะทุกประเภท	6.16
<u>ประเภทของขยะ</u>	
ขยะอินทรีย์	24
พลาสติก	16
กระดาษ	12
โฟม	18
ขยะเปียก	12
เศษเหล็ก/อลูมิเนียม	6
อื่นๆ	
รวม	100.00

ตารางที่ 4 การคัดแยกและการกำจัดขยะของครัวเรือน

คำถามเกี่ยวกับการคัดแยกและการกำจัดขยะของครัวเรือน (หน่วย: ครัวเรือน)		
ท่านแยกขยะหรือไม่ (จำนวน 50 ครัวเรือน)	แยกขยะ	21
	ไม่แยกขยะ	29
กรณีท่านแยกขยะ ท่านแยกอย่างไร (จำนวน 21 ครัวเรือน)	มีถังแยก	8
	กองแยกกัน	3
	ใส่ถุงแยกไว้	10
	อื่นๆ	0



คำถามเกี่ยวกับการคัดแยกและการกำจัดขยะของครัวเรือน (หน่วย: ครัวเรือน)		
เมื่อแยกขยะแล้วทำอย่างไรกับขยะต่อไป (จำนวน 21 ครัวเรือน)	นำไปขาย	6
	นำไปใช้ซ้ำ	2
	เก็บไว้รวมกัน	5
	กำจัดทิ้ง	8
ท่านกำจัดขยะภายในครัวเรือนอย่างไร (จำนวน 50 ครัวเรือน)	เผาไหม้	36
	ฝังกลบ	4
	ปล่อยทิ้งไว้	7
	ทิ้งลงแหล่งน้ำ	3

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ

คำถามชุดนี้เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ จากข้อคำถามจำนวน 9 ข้อ โดยชุดคำถามมาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสม โดยมีจำนวนคะแนนของผู้ตอบแบบสอบถามตามช่วงแบ่งได้ดังตาราง

ตารางที่ 5 แสดงความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสม

คะแนน	ร้อยละ	จำนวน
ต่ำกว่า 3 คะแนน	2	1
3-5 คะแนน	50	25
6-7 คะแนน	32	16
8 คะแนนขึ้นไป	12	6
ค่าเฉลี่ย (Mean) = 5.56		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.86	ค่าต่ำสุด = 2	ค่าสูงสุด = 9
ค่ามัธยฐาน (Median) = 5		

การแบ่งช่วงคะแนนมาจากคำถามที่มีหลายคำตอบให้เลือก โดย 4 ช่วงคะแนนจะนำมาแปลความจากผลคำตอบของผู้ตอบแบบสอบถาม เรียงลำดับดังนี้

ช่วงต่ำกว่า 3 คะแนน หมายถึง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมน้อยมาก

ช่วง 3-5 คะแนน หมายถึง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมน้อย

ช่วง 6-7 คะแนน หมายถึง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมปานกลาง

ช่วง 8 คะแนนขึ้นไป หมายถึง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมดี

พฤติกรรมการจัดการขยะที่เหมาะสม

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์การจัดการขยะที่เหมาะสม โดยเป็นการศึกษาตัวแปรตามเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา นั่นคือพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่เกาะพยาม จังหวัดระนอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวแปรพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยมาจากข้อคำถามที่ว่า “ในรอบปีที่ผ่านมา ท่านปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้บ่อยเพียงใด” ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 5 ซึ่งชุดคำถามมาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 6 ร้อยละของผู้ตอบคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือน (จำนวนครัวเรือน)

คำถามด้านการจัดการขยะมูลฝอย	เคยปฏิบัติ	ไม่เคยปฏิบัติเลย
ท่านทิ้งขยะในถังขยะทุกครั้ง	15	35
ท่านแยกขยะนำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่	31	19
ท่านนำเศษอาหารเหลือทิ้งไปทำปุ๋ยเลี้ยงสัตว์	29	21
ท่านนำขยะไปขายให้ร้านรับซื้อของเก่า	21	29
ท่านหลีกเลี่ยงการใช้ถุงพลาสติกหรือกล่องโฟม เมื่อไปซื้อของ	14	36

ตารางที่ 7 การกระจายความถี่และร้อยละของคะแนนพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอย

คะแนน	ร้อยละ	จำนวน
0 คะแนน	2	1
1 คะแนน	22	11
2 คะแนน	36	18
3 คะแนน	28	14
4 คะแนน	10	5
5 คะแนน	2	1
รวม	100	50
ค่าเฉลี่ย (Mean) = 2.28		
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.86		
ค่าสูงสุด = 5 ค่าต่ำสุด = 0		
ค่ามัธยฐาน (Median) = 2		

การแบ่งช่วงคะแนนมาจากคำถามที่มีหลายคำตอบให้เลือก โดย 5 ช่วงคะแนนจะนำมาแปลความจากผลคำตอบของผู้ตอบแบบสอบถาม เรียงลำดับดังนี้

- 1 คะแนน หมายถึง มีพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมน้อยมาก
- 2 คะแนน หมายถึง มีพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมน้อย
- 3 คะแนน หมายถึง มีพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมปานกลาง
- 4 คะแนน หมายถึง มีพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมดี
- 5 คะแนน หมายถึง มีพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมดีมาก

ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ชุดคำถามทั้ง 5 ข้อมาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินความคิดเห็นของครัวเรือนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะที่เหมาะสมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในเกาะพยาม รายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 8 ความคิดเห็นเรื่องการจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ความคิดเห็นเรื่องการจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	เหมาะสม	ไม่เหมาะสม (จำนวนครัวเรือน)
จำนวนถังขยะ	5	45
ความสะอาดและความเรียบร้อยของพื้นที่สาธารณะ	30	20
การจัดการขยะภายในพื้นที่	17	33
ค่าใช้จ่ายในการเรียกเก็บ เช่น ภาษีบำรุงท้องที่	32	18
การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ	14	36

สำหรับส่วนถัดไปจะเป็นการใช้ One-way Anova หรือ F-test เพื่อทดสอบสมมติฐาน 2 ข้อดังนี้

ข้อที่ 1 ครัวเรือนที่มีอาชีพแตกต่างกัน จะมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะแตกต่างกัน

ข้อที่ 2 ครัวเรือนที่มีอาชีพแตกต่างกัน จะมีปริมาณขยะในครัวเรือนที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างถูกต้องของครัวเรือนในเกาะพยามจำแนกตามอาชีพ (n=50)

SUMMARY

Groups	Count	Sum	Average	Variance
ค้าขาย	7	36	5.142857	2.47619048
ประมง	4	19	4.75	6.91666667
รับจ้างอิสระ	14	63	4.5	3.65384615
โรงแรม	8	60	7.5	4.57142857
พนักงานประจำ	9	46	5.111111	2.86111111
หน่วยงานรัฐ/ ราชการ	3	22	7.333333	0.33333333
อื่นๆ	5	25	5	1

ANOVA

Source of Variation	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Between Groups	61.5173	6	10.25288	3.09032424	0.013220266	2.318498
Within Groups	142.6627	43	3.317737			
Total	204.18	49				

*P-value $\leq$ 0.05



ตารางที่ 10 การเปรียบเทียบปริมาณขยะต่อวัน (หน่วย: กิโล) ของครัวเรือนในเกาะพยามจำแนกตามอาชีพ (n=50)

SUMMARY

Groups	Count	Sum	Average	Variance
ค้าขาย	7	27	3.857143	6.80952381
ประมง	4	10	2.5	1
รับจ้างอิสระ	14	29	2.071429	1.18681319
โรงแรม	8	205	25.625	145.982143
พนักงานประจำ	9	21	2.333333	1.5
หน่วยงานรัฐ/ราชการ	3	4.5	1.5	1.75
อื่นๆ	5	11.5	2.3	1.7

ANOVA

Source of Variation	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Between Groups	3627.259	6	604.5432	23.5580278	4.09E-12	2.318498
Within Groups	1103.461	43	25.66188			
Total	4730.72	49				

*P-value $\leq$ 0.05

สรุปและอภิปรายผล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
2. แบบสอบถามการจัดการขยะของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย พฤติกรรม การจัดการขยะ รูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสม ปริมาณและประเภทของขยะแต่ละชนิดของครัวเรือนต่อวัน ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะของชุมชนในปัจจุบัน

เพศ

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้มีประชากรเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 52) สาเหตุที่มีประชากรเป็นเพศชายส่วนใหญ่นั้นมาจากเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้ที่มีหน้าที่หลักของครัวเรือนในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่บริเวณต่าง ๆ ตามบริบทของผู้ให้สัมภาษณ์

การศึกษา

กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนปีที่ศึกษาเฉลี่ยประมาณ 8.72 ปี มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 5.35 มีจำนวนปีที่ศึกษาต่ำสุดคือ 0 ปี (ไม่ได้เรียน) และมีจำนวนปีที่ศึกษาสูงสุด 16 ปี โดยเมื่อแบ่งพิจารณาออกเป็น 6 กลุ่ม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด (ร้อยละ 22) รองลงมาเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 20) กลุ่มมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 18) ไม่ได้เรียน (ร้อยละ 14) และระดับประถมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 10) ตามลำดับ

อาชีพ

เมื่อแบ่งพิจารณาอาชีพของกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 7 กลุ่ม พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รับจ้างอิสระมีสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 28) รองลงมาเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพพนักงานประจำ (ร้อยละ 18) เจ้าของโรงแรม (ร้อยละ 16) ค้าขาย (ร้อยละ 14) ไม่ประกอบอาชีพ (ร้อยละ 10) อาชีพประมง (ร้อยละ 8) ตามลำดับ และกลุ่มที่มีสัดส่วนน้อยสุด คือ กลุ่มประกอบอาชีพหน่วยงานรัฐหรือข้าราชการ (ร้อยละ 6)

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

เมื่อแบ่งพิจารณาจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีค่าเฉลี่ย 4 คน มีจำนวนสูงสุดที่ 15 คน และต่ำสุดที่ 1 คน ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 3.58 จำนวนสูงสุดมาจากครัวเรือนที่ประกอบอาชีพโรงแรม

ปริมาณขยะในครัวเรือน

จากการสำรวจข้อมูลพบว่าครัวเรือนมีปริมาณและประเภทของขยะดังนี้ ขยะอินทรีย์ (Organic Waste) ร้อยละ 24 ขยะอินทรีย์เป็นวัสดุที่มาจากสิ่งมีชีวิตหรือวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้จากธรรมชาติ เช่น เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ ฯลฯ พลาสติก (Plastic) ร้อยละ 16 พลาสติกเป็นวัสดุที่สร้างจากพลาสติก มักถูกนำมาใช้ในการผลิตของต่าง ๆ เช่น ขวดน้ำ ถ้วยพลาสติก ถุงพลาสติก เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากมีความนิยมในการใช้งานจำนวนมาก แต่ไม่สามารถย่อยสลายได้ในระยะเวลาสั้น กระดาษ (Paper) ร้อยละ 12 กระดาษเป็นวัสดุที่ทำจากเยื่อไม้ที่ถูกสานให้หนาแน่นเข้าด้วยกัน มักใช้ในการพิมพ์ การเขียน และบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งกระดาษสามารถรีไซเคิลและนำกลับมาใช้ใหม่ได้หลายครั้ง โฟม (Foam) ร้อยละ 12 โฟมเป็นวัสดุที่ใช้ในการบรรจุสิ่งของหรือใช้ในการฉนวนหุ้มพลาสติกเพื่อทำให้ขึ้นรูป มักใช้ในการบรรจุภัณฑ์หรือเป็นวัสดุกันกระแทก แต่โฟมต้องใช้เวลานานในการย่อยสลายจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขยะเปียก (Wet Waste) ร้อยละ 18 เป็นวัสดุที่มีความชื้นสูงและมักเป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้ง่าย เช่น เศษอาหารที่เสีย เศษผักผลไม้ น้ำย่อยเสีย ฯลฯ เศษเหล็ก/อะลูมิเนียม (Metal/Aluminium) ร้อยละ 12 เป็นวัสดุที่สามารถรีไซเคิลและนำกลับมาใช้ใหม่ได้ มักใช้ในการผลิตบรรจุภัณฑ์ กระป๋อง เป็นต้น อื่น ๆ (Others) ร้อยละ 6 ประกอบด้วยขยะที่ไม่สามารถจัดหมวดหมู่ให้เข้ากับประเภทอื่น ๆ ได้ เช่น แก้ว ยาง เศษผ้า เป็นต้น

การคัดแยกและการกำจัดขยะของครัวเรือน

จากข้อมูลพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนร้อยละ 42 และแยกขยะโดยการใส่ถุงแยกไว้มากที่สุด (ร้อยละ 48) รองลงมา คือ มีถังแยกขยะแต่ละประเภท (ร้อยละ 38) และลำดับสุดท้าย คือ การกองแยกกัน (ร้อยละ 14) โดยเมื่อแยกขยะแล้วกลุ่มตัวอย่างมีการนำไปกำจัดทิ้งสูงสุด (ร้อยละ 38) รองลงมา คือ นำไปขายร้านรับซื้อขยะ (ร้อยละ 29) ถัดมา คือ นำไปเก็บไว้รวมกัน (ร้อยละ 24) และลำดับสุดท้าย คือ นำกลับไปใช้ซ้ำ (ร้อยละ 9) และสำหรับคำถามสุดท้าย คือ กลุ่มตัวอย่างกำจัดขยะอย่างไร จากข้อมูลพบว่าการนำขยะไปเผาไหม้สูงสุด (ร้อยละ 72) รองลงมา คือ ปล่อยทิ้งไว้ (ร้อยละ 14) นำไปฝังกลบ (ร้อยละ 8) และทิ้งลงแหล่งน้ำ (ร้อยละ 6) ตามลำดับ ภายในครัวเรือนมีการคัดแยกขยะด้วยการใส่ถุงพลาสติก เนื่องจากเป็นวิธีการสะดวกที่สุดและใช้พื้นที่น้อย

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ

จากตารางที่ 5 เมื่อพิจารณาร้อยละของผู้ตอบคำถามข้อมูลด้านความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมพบว่า ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสมที่กลุ่มตัวอย่างเข้าใจอย่างถูกต้องมากที่สุด คือ ขยะหมายถึงสิ่งไม่มีประโยชน์ ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก รองลงมา คือ โฟมยังไม่สามารถระบุระยะเวลาการย่อยสลายได้ เศษอาหาร จัดเป็นขยะมูลฝอย ประเภทขยะอินทรีย์ ต่อมา คือ การจัดการขยะอันตรายมีวิธีการกำจัดเหมือนขยะทั่วไป ถึงรองรับขยะสีเขียวใช้รองรับขยะมูลฝอยพิษ/อันตราย และถ่านไฟฉายจัดเป็นขยะอันตราย กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 50 มีคะแนนอยู่ในระดับต่ำ และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะยังไม่ถูกต้องเหมาะสม

พฤติกรรมการจัดการขยะที่เหมาะสม

พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนในการปฏิบัติในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนในการจัดการขยะมูลฝอยเฉลี่ยอยู่ที่ 2.28 คะแนน มีคะแนนต่ำสุด 0 คะแนน และคะแนนสูงสุดอยู่ที่ 5 คะแนน เมื่อแบ่งพิจารณาออกเป็น 6 กลุ่มพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนน 2 คะแนน มีสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 36) รองลงมา คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนน 3 คะแนน (ร้อยละ 28) กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนน 1 คะแนน (ร้อยละ 22) กลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนน 4 คะแนน (ร้อยละ 10) และกลุ่มที่มีคะแนน 0 และ 5 คะแนนมีสัดส่วนน้อยที่สุด (ร้อยละ 2) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทั้งขยะไม่ลงถังและไม่พกถุงผ้าไปซื้อของ สำหรับการนำขยะไปใช้ประโยชน์ซ้ำ ส่วนใหญ่เป็นขยะจำพวกถุงพลาสติก ภาชนะพลาสติก เช่น ถ้วย ขาม ซ้อนส้อม เป็นต้น สำหรับการทำปุ๋ยหมักจากอาหารเหลือทิ้ง เนื่องจากหลายครัวเรือนเลี้ยงสัตว์หรือทำการเกษตรขนาดเล็กจึงนำเศษอาหารต่าง ๆ มาทำเป็นปุ๋ยหมักหรือเลี้ยงสัตว์ภายในครัวเรือน และขยะจำพวกกระดาษลังหรือกระป๋องอะลูมิเนียมจะนำไปขายร้านรับซื้อเนื่องจากมีราคารับซื้อต่อกิโลกรัมค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับขยะประเภทอื่น ๆ

ความคิดเห็นเรื่องการจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่าจำนวนถังขยะ การจัดการขยะภายในพื้นที่ และการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่เหมาะสม ควรมีการจัดการจากหน่วยงานรัฐให้มีถังขยะเพิ่มขึ้นในหลายจุดทั่วทั้งเกาะพะยาม และกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดิมมีความคิดเห็นว่าความสะอาดและความเรียบร้อยของพื้นที่สาธารณะ และค่าใช้จ่ายในการเรียกเก็บ เช่น ภาษีบำรุงท้องที่อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมแล้ว

การทดสอบสมมติฐาน

ผู้วิจัยได้ใช้ One-way Anova หรือ F-test เพื่อทดสอบสมมติฐาน 2 ข้อ ดังนี้

ข้อที่ 1 ครัวเรือนที่มีอาชีพแตกต่างกัน จะมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะแตกต่างกัน

ข้อที่ 2 ครัวเรือนที่มีอาชีพแตกต่างกัน จะมีปริมาณขยะในครัวเรือนที่แตกต่างกัน

การเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างถูกต้องของครัวเรือนในเกาะพะยามจำแนกตามอาชีพพบว่า ครัวเรือนที่มีอาชีพต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

การเปรียบเทียบปริมาณขยะต่อวัน (หน่วย: กิโลกรัม) ของครัวเรือนในเกาะพะยามจำแนกตามอาชีพพบว่า ครัวเรือนที่มีอาชีพต่างกัน มีปริมาณขยะไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

เปรียบเทียบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หัวข้องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขยะในเกาะของประเทศไทยมีหลากหลายแห่ง เนื่องจากปัญหาของขยะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับขยะยังทำให้ทราบถึงข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของประชากรในพื้นที่เกาะต่าง ๆ ทำให้เกิดการช่วยพัฒนานโยบายและมาตรการในการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สำหรับประเด็นเรื่องขยะบนเกาะต้องพิจารณาหลายปัจจัย เช่น ประเภทของขยะที่พบบ่อยในพื้นที่ ปริมาณขยะที่สะสมขึ้นตามเวลา แหล่งกำเนิดของขยะ เช่น การบริโภคของประชากรและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีการพิจารณาถึงวิธีการจัดการขยะในปัจจุบัน รวมถึงความสามารถในการรับมือกับปัญหาขยะในอนาคตของแต่ละเกาะอีกด้วย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับขยะบนเกาะนิยมใช้วิธีการสำรวจและการสอบถามประชากรในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล เช่น การสำรวจปริมาณขยะที่สะสมในพื้นที่ต่าง ๆ การสำรวจพฤติกรรมจัดการขยะของประชากร หรือการศึกษาเครื่องมือและเทคโนโลยีในการจัดการขยะในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อทราบถึงปัญหาขยะบนเกาะที่มีลักษณะที่หลากหลายและมีประเด็นที่พบคล้ายคลึงกันในหลายประเด็นดังนี้

1) การสะสมขยะ เนื่องจากเกาะมีพื้นที่จำกัดและการจัดการขยะยังไม่เหมาะสมจึงก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชากรในพื้นที่ได้

2) ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม การทิ้งขยะในทะเลหรือบริเวณริมชายหาดทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ประชากรและสิ่งแวดล้อมทางทะเล เช่น การทำลายป่าชายเลน การทำลายระบบปะการังจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ตามมา

3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การสะสมขยะและขาดแคลนระบบการจัดการขยะที่เหมาะสมนำมาซึ่งปัญหา เช่น การระบายน้ำเสีย การกำจัดขยะอย่างไม่ถูกวิธี

สำหรับเกาะในประเทศไทยพบปัญหาขยะที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างของปัญหาขยะที่แตกต่างกัน ได้แก่

1) เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบขยะที่สะสมบนชายหาดและทะเล ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศของชายหาดปัจจุบันแก้ไขโดยการสร้างบ่อเพื่อการระบายน้ำของขยะและสร้างความตระหนักในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการขยะที่เหมาะสม

2) เกาะพังงา จังหวัดพังงา พบปัญหาการสะสมขยะบนเกาะจากนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูท่องเที่ยวแก้ไขโดยการตั้งถังขยะมากขึ้นและรณรงค์ให้เกิดความตระหนักเกี่ยวกับการทิ้งขยะในช่วงท่องเที่ยว

3) เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบปัญหาการสะสมขยะที่มาจากกิจกรรมท่องเที่ยวและการใช้ชีวิตประจำวันของประชากรในพื้นที่ ปัจจุบันมีการส่งเสริมการลดขยะและการแยกขยะ รวมถึงสร้างการตรวจสอบประสิทธิภาพการกำจัดขยะในชุมชน

4) เกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบปัญหาขยะพลาสติกจำนวนมากที่สะสมบนเกาะ มีผลกระทบต่อชีวิตของสัตว์ทะเล โดยเฉพาะเต่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ การแก้ไขปัญหาขยะบนเกาะต้องเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างเอกชน รัฐบาล และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้มีการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้นในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) การจัดการขยะบนเกาะท่องเที่ยวขนาดเล็กเป็นเรื่องสำคัญที่มีความสำคัญต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัยของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวบนเกาะพยาม ดังนั้นชุมชนควรส่งเสริมการแยกขยะ สร้างระบบการแยกขยะที่ชัดเจน เช่น การใช้ถังขยะหลายสีหรือสัญลักษณ์เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวแยกขยะให้ถูกต้อง มีการแยกขยะตามประเภท เช่น ขยะอินทรีย์ ขยะรีไซเคิล และขยะที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้ เพื่อช่วยลดปริมาณขยะและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้

2) ส่งเสริมการฝึกอบรมและสร้างงานให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการจัดการขยะในเกาะ โดยเฉพาะสร้างความตระหนักในการทิ้งขยะอย่างมีระบบและเหมาะสม พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดการรับรู้ถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไปอย่างยั่งยืน

3) ส่งเสริมให้ลดการใช้พลาสติกและขยะย่อยสลายได้ยาก โดยเน้นการใช้วัสดุทดแทนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น วัสดุที่ทำมาจากธรรมชาติ เช่น ใบตอง กระดาษ หรือวัสดุรีไซเคิลอื่น ๆ

4) สร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการรีไซเคิลและการกำจัดขยะอย่างเหมาะสม สร้างพื้นที่สำหรับการรีไซเคิลขยะ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นโดยองค์กรท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการลดปริมาณขยะที่ส่งออกมาจากพื้นที่ของเกาะ มีการกำจัดอย่างถูกวิธีโดยเริ่มต้นที่หน่วยงานของภาครัฐ เช่น การมีเตาเผาขยะที่มีระบบการเผาที่ช่วยควบคุมการเผาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดการสร้างสารพิษที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมควบคุมมลพิษ. (2562). ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน.
<https://thaimsw.pcd.go.th/localgovdetail.php?id=7134&syar=2561#syar>
- [2] กรมควบคุมมลพิษ. (2544). เกณฑ์ มาตรฐาน และแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- [3] กรมควบคุมมลพิษ. (2551). คู่มือประชาชน เพื่อการลด คัดแยก และใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: อีซี.
- [4] กรมควบคุมมลพิษ. (2563). ข้อมูลการสำรวจขยะมูลฝอยจากกรมควบคุมมลพิษ.
<https://thaimsw.pcd.go.th/localgovdetail.php?id=7134&syar=2562#syar>
- [5] กรมควบคุมมลพิษ. (2564). การดำเนินงานการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมตามแนวทางการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานของกรมควบคุมมลพิษ. <https://www.pcd.go.th/ethics/o33>
- [6] กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2563). ร่วมด้วยช่วยกันด่วนแก้ปัญหาขยะทะเลเกาะพยาม ระนอง.
<https://www.dmcr.go.th/detailAll/44264/nws/>
- [7] กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2564). ระบบนิเวศชายฝั่งทะเลที่สำคัญ.
https://km.dmcr.go.th/th/c_56/s_76/d_1155
- [8] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2559). แนวทางการปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด”. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- [9] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. ไม่ปรากฏปี. มาตรฐานการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล.
http://www.dla.go.th/work/e_book/eb1/9_6.pdf
- [10] กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2562). ข้อเสนอแนะ แนวทาง และนโยบายของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เพื่อใช้กำกับดูแล และติดตามการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.
http://www.dla.go.th/upload/ebook/column/2019/4/2262_6078.pdf
- [11] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2561). การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน (Community Based Solid Waste Management : CBM). กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- [12] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2535). พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535.
<file:///C:/Users/CMSKMUTT-01/Downloads/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%8D%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%AA%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%B8%E0%B8%93%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A7%E0%B8%94%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1-2535.pdf>
- [13] กรมอนามัย. (2558). คู่มือการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชนสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [14] กรมอนามัย. (2553). คู่มือการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรณีการจัดการขยะมูลฝอยสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ.

- [15] กรมอนามัย. (2556). คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงาน ระบบบริการอนามัยสิ่งแวดล้อมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Standard Operating Procedure: SOP). กรุงเทพฯ: กรมอนามัย.
- [16] กองสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (2562). 3Rs บันทึกรความสำเร็จในการคัดแยกขยะ. http://www.dla.go.th/upload/ebook/column/2021/6/2313_6196.pdf
- [17] กระทรวงสาธารณสุข. (2562). “ขยะ” อันตรายกว่าคิด กระบี่สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ. https://hhdc.anamai.moph.go.th/th/countering-risks-to-build-health-literacy/download?id=28157&mid=30088&mkey=m_document&lang=th&did=8418
- [18] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). (2565). เกาะพยาม. <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%B0%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%A1>
- [19] กิตติ ขยงคกุล. (2555). ผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจากการจัดการขยะมูลฝอย: ศึกษากรณีการจัดการขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย*. 2(1). 154-165.
- [20] จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2563). โครงการ Chula Zero Waste. <https://www.chula.ac.th/about/green-university/cu-zero-waste/>
- [21] ดิเรกฤทธิ์ ทะกาญจน์. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสม สำหรับเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิตไม่ได้ออกพิมพ์]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- [22] ชีราพร เกิดไท้, และ คณะ. (2563). พฤติกรรมมนุษย์ในการจัดการขยะ. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 8(9). 323-344.
- [23] บุษกร ชีวะธรรมานนท์. (2552). ความรู้และพฤติกรรมในการจัดการขยะในครัวเรือนของนักศึกษามหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ออกพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- [24] ปณิดา นิสสัยสุข. (2552). ความรู้และพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในพื้นที่เทศบาลเมืองบ้านสวน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ออกพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- [25] แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔. <https://intelligencecenter.tat.or.th/wp-content/uploads/2017/07/%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%92%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%AB%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%89%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%8812.pdf>
- [26] มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. (2549). คู่มือการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร ฝ่ายการจัดการสิ่งแวดล้อม ศูนย์การจัดการด้านพลังงานสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และอาชีวอนามัย (EESH). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- [27] ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พิมพ์ครั้งที่ 5. อักษรเจริญทัศน์.
- [28] วิมลสิทธิ์ ทรายงกูร. (2541). พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม: มุขานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



- [29] ศาลิมาร์ เกิดกลิ่นหอม, และ ณพงษ์ นพเกตุ. (2563). แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 16(2), 60-73.
- [30] สถาบันวิทยาการพลังงาน. (2565). การลดขยะด้วยแนวคิด 3R.
<https://www.pttenergyworld.com/content/primarypetroleum>
- [31] สหประชาชาติ. (2565). สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ.
<https://thailand.un.org/th/174652-%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%AB%E0%B8%95%E0%B8%B8%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%9C%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%97%E0%B8%9A%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%87%E0%B8%AA%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%9E%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A8>.
- [32] สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2564). โครงการศึกษาเพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะปฏิรูประบบการจัดการขยะและส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน.
https://eric.chula.ac.th/eric/research/download/Final_report.pdf
- [33] สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565). โครงการพัฒนารอบนโยบายการจัดการบรรจุภัณฑ์ในประเทศไทยด้วยหลักการความรับผิดชอบต่อที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิต. https://www.pcd.go.th/wp-content/uploads/2022/02/pcdnew-2022-02-15_03-35-40_837351.pdf
- [34] สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2566). 12 เกาะ 12 แนวปฏิบัติในการจัดการขยะ.
https://www.tei.or.th/file/library/12Islands-Waste-Management_86.pdf
- [35] สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). รายงานสรุปการจัดทำบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว.
https://www.mots.go.th/download/article/article_20211001101334.pdf
- [36] ศุภกิจ ศรีสำราญ, สาธินี ศิริวัฒน์, และ คณະ. (2565). พฤติกรรมและปัจจัยเชิงสาเหตุในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในชุมชน. *วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ*. 15(2), 46-59.
- [37] องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะพยาม. (2565). สถานที่ตั้งตำบลเกาะพยาม.
<https://www.govesite.com/kohphayam/content.php?cid=20141027170856Q5AaANQ9>
- [38] องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะพยาม. (2565). จำนวนประชากร.
<file:///C:/Users/hp/Downloads/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%20%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B8%95.pdf>
- [39] อัจฉรา อัครจุฑิกลชัย, พิมลพรรณ หาญศึก, และ เพียงใจ พิระเกียรติขจร. (2554). แนวทางการจัดการขยะให้เหลือศูนย์ภายในมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*. 7(1), 7-29.
- [40] อุดมศักดิ์ สันธิพงษ์. (2565). การพัฒนากฎหมายเพื่อการบริหารจัดการขยะที่มุ่งสู่เศรษฐกิจหมุนเวียน (Legal Development for Waste Management Towards Circular Economy). *วารสารสิ่งแวดล้อม*. 26(1), 1-13.



- [41] Bloom, B.S. (1975). *Taxonomy of Education*. New York: David McKay Company Inc.
- [42] Coon, D., & Mitterer, J.O. (2013). *Introduction to Psychology: Gateways to Mind and Behavior*. (13rd ed.). New Tech Park: WADSWORTH CENGAGE Learning.
- [43] Environment Department. (2013). *Guidelines for Community Based Solid Waste Management*. Bangkok.
- [44] Japankakkoi. (2563). การแยกขยะและทิ้งขยะในญี่ปุ่น. <https://www.japankakkoi.com/lifestyle/how-to-seperate-trash-japan/>
- [45] Krathwohl, D. R., Bloom, B. S., and Masia, B. B. (1964). *Taxonomy of educational objectives Handbook II The affective domain*. New York: McKay.
- [46] Thailand environment institute 12 เกาะ 12. (2566). แนวปฏิบัติในการจัดการขยะ. https://www.tei.or.th/file/library/12Islands-Waste-Management_86.pdf
- [47] Thai PBS. (2564). สั้เร่งแก้ปัญหาขยะ “เกาะสีเหร่” จ.ภูเก็ต พร้อมสอนแยกขยะ. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/322076>.
- [48] Pollution Control Department. (2021). *Guidelines for transporting solid waste by boat from the island*. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment.
- [49] SDG move. (2021). Goal 13: Climate Action. <https://www.sdgmove.com/2016/10/07/goal-13-climate-action/>.
- [50] UNDP. (2015). *Responsible consumption and production*. https://www.undp.org/geneva/sustainable-developmentgoals?utm_source=EN&utm_medium=GSR&utm_content=US_UNDP_PaidSearch_Brand_English&utm_campaign=CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src2=GSR&gclid=Cj0KCQiAgribBhDkARIsAA5A5bu826GOr2jrHP4GJqjGHBftvBDTPxByTEY1RaCZ2TUbqIDYW77-HrsaAnCbEALw_wcB.



ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา

(Factors Affecting Digital Technology Acceptance of Department Store Staff in Nakhon Ratchasima)

โดย

ณัฐชา บุตรส¹ วณิชชา ณรงค์ชัย^{2*}

Natcha Butrot³ and Wanichcha Narongchai^{4*}

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สังกัดกลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

³ Bachelor of Arts Program student, Group subject of Sociology and Anthropology, Division of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province, 40002

⁴ Assistant Professor Doctor, Group subject of Sociology and Anthropology, Division of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province 40002

* Corresponding author: Wanichna@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยประชากร คือ บุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา อายุ 22 – 59 ปี จำนวน 123 คน อย่างไรก็ตาม ภายหลังการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 75.6 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi - square) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS: Version. 28.0)

ผลการวิจัย พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 63.4 อายุอยู่ในช่วง Generation X (42 - 57 ปี) คิดเป็นร้อยละ 61.3 มีระดับการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 55.9 มากกว่า 1 ใน 3 มีอายุการทำงาน 10 ปีขึ้นไป และส่วนใหญ่มีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 53.8 โดยมีการใช้ Line มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.2 และส่วนใหญ่มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า เพศ อายุ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ระดับการศึกษาและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยทุกตัวมีระดับความสัมพันธ์ในระดับต่ำ (C.C. = 0.339 – 0.425)

คำสำคัญ: การยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัล, ทรัพยากรมนุษย์, ทักษะดิจิทัล

Abstract

This research aims to study the factors affecting technology digital acceptance of personnel in a department store in Nakhon Ratchasima. The study utilized a quantitative research method with a population consisting of employees of the department store aged between 22 - 59 years old, totaling 123 individuals. However, after verifying the completeness of the data, a sample group of 93 individuals (75.6%) was analyzed. Data analysis was conducted using statistical analysis and Chi-square test with the SPSS software (Version 28.0) for social science research data analysis. The research findings revealed that most employees were male (63.4%) and belonged to the Generation X age group (42 - 57 years old) with a percentage of 61.3%. Moreover, 55.9% had a bachelor's degree or higher education level, more than one-third had work experience of over 10 years, and the majority had a moderate level of digital technology usage (53.8%), with Line being the most frequently used platform (89.2%). Furthermore, most employees had a moderate level of acceptance of digital technology usage. When testing factors related to the acceptance of digital technology usage, it was found that gender and age were statistically significantly related to acceptance at a significance level of 0.05, while education level and digital technology usage were statistically significantly related to acceptance at a significance level of 0.01. All factors exhibited a low level of correlation (Correlation Coefficient = 0.339 - 0.425).

Keywords: Digital technology acceptance, Human resources, Digital skills.

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา

(Factors Affecting Digital Technology Acceptance of Department Store Staff in Nakhon Ratchasima)

บทนำ

ห้างสรรพสินค้าเป็นร้านค้าปลีกสมัยใหม่กลุ่มแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยโดยพัฒนามาจากร้านค้าที่เป็นธุรกิจครอบครัวก่อนปรับเปลี่ยนรูปแบบตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมที่มีความต้องการบริโภคสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ธุรกิจค้าปลีกเติบโตขึ้นเป็นลำดับ (สุทธารินี เกยานนท์, 2563) และมีวิวัฒนาการมาจากธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิม (Traditional Trade) ที่เป็นเพียงร้านค้าเล็ก ๆ ห้างแถว ไม่มีการตกแต่งหน้าร้านหรือการจัดวางสินค้าอย่างไม่เป็นหมวดหมู่ แต่ห้างสรรพสินค้าเป็นธุรกิจค้าปลีกที่เรียกว่า “การค้าแบบสมัยใหม่ (Modern Trade)” ซึ่งมีทั้งร้านค้าขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มีการตกแต่งทั้งหน้าร้านและภายในร้านให้มีความสวยงามดึงดูดลูกค้า มีการจัดวางสินค้าเป็นหมวดหมู่ มีระเบียบ เพื่อความสวยงามและง่ายต่อการเลือกหา มีระบบการบริหารจัดการที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจนและซับซ้อนและที่สำคัญ คือ มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่มาใช้ในการดำเนินกิจการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ทั้งบุคลากรเองและลูกค้า (จิรนาท พรไพสุณย์, 2557)

อย่างไรก็ตามการทำธุรกิจไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการคัดเลือกทรัพยากรบุคคลที่มีความเข้าใจในงาน องค์กร มีความสามารถและเหมาะสมกับตำแหน่งหรือภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมีมนุษย์เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคมและธุรกิจเป็นอย่างมาก ธุรกิจใดหรือองค์กรใดที่มีความเจริญรุ่งเรืององค์กรก็อามีทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถแต่หากองค์กรใดด้อยการพัฒนา ก็เรียกว่าองค์กรนั้นขาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถ (ดำรงค คำวงศ์, 2564) เนื่องจากทรัพยากรบุคคลจะก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และในแต่ละยุคสมัยของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรจะต้องมีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพ ความรู้ความสามารถ เพื่อให้ตัวบุคคลมีการพัฒนาและเมื่อตัวบุคคลเองมีความแข็งแกร่งขึ้น มีทักษะในการทำงานเพิ่มมากขึ้นก็จะเป็นประโยชน์ต่อไปในด้านภาพลักษณ์ขององค์กรที่ดีได้เช่นกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมโลกไม่ว่าจะอยู่ในระดับใด ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันชุมชน แม้กระทั่งสังคมขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว ล้วนแต่ต้องการสมาชิกทุกระดับที่มีคุณธรรมและจริยธรรมทั้งสิ้น สังคมจะพัฒนาไปมากน้อยเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในสังคม (ณัฐวิวัฒน์ ภควันฉัตร กฤติยา อิศวเรศตระกูล และวณิศยุดา วาจิรัมย์, 2565)

องค์กรหรือธุรกิจหลายประเภทในประเทศไทยปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้กับการทำงานแทบจะทั้งหมด เพื่อให้กระบวนการทำงานมีขั้นตอนที่ลดน้อยลง รวดเร็ว แม่นยำและมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในองค์กรยังเป็นอีกหนึ่งภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าและทันสมัยขององค์กร นอกจากนี้เทคโนโลยีดิจิทัลจะมีอิทธิพลกับภาคเศรษฐกิจแล้ว ยังมีอิทธิพลกับการดำเนินชีวิตของผู้คนอีกด้วย (กฤติกา จารุงศ์, 2565) เนื่องจากในปัจจุบันผู้คนในสังคมมีความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้นในชีวิตประจำวัน เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น ตัวอย่างเทคโนโลยีดิจิทัลที่มนุษย์มีการใช้งานมากที่สุดอย่างเช่น สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต เป็นต้น ส่วนในภาคธุรกิจก็มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยอำนวยความสะดวกให้กับบุคลากรในด้านการเข้า - ออกงาน หรือการยื่นคำร้องต่าง ๆ เช่น เครื่องสแกนใบหน้าหรือลายนิ้วมือเพื่อเข้า - ออกงาน ระบบยื่นคำร้องต่าง ๆ ผ่านทางออนไลน์ รวมไปถึงการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการหรือผู้ที่มาติดต่อ เช่น เครื่องกดบัตรคิว เครื่องจำหน่ายสินค้าหยอดเหรียญ (Vending Machine) เครื่องชำระสินค้าด้วยตนเอง (Self-checkout Kiosks) การส่งสินค้าแบบ Delivery ที่สามารถกำหนดเวลาในการส่งสินค้าเองได้ เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมาและเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถนำผลวิจัยไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรให้มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มมากขึ้นต่อไปได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งกำหนดหน่วย ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระดับปัจเจกบุคคล (Individual Unit) คือ บุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา อายุตั้งแต่ 22 – 59 ปี และแบ่งกลุ่มอายุตามช่วงอายุ คือ Generation X Generation Y Generation Z และ Generation Baby Boomer (ชนิดารัตนชล, 2560) คณะแพศ ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด จำนวน 93 คน จากประชากรทั้งหมด 123 คน คิดเป็นร้อยละ 75.6 โดยเป็นการเลือกเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีการเลือกเก็บข้อมูลในช่วงเวลาหลังพักเที่ยง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่บุคลากรจะมีเวลาในการพักผ่อนก่อนเริ่มทำงานในช่วงบ่ายเล็กน้อย โดยเป็นการนำหนังสือขออนุญาตที่มี QR Code แบบสอบถามออนไลน์ (Google Form) แนบไปด้วย ส่งให้กับผู้จัดการหรือหัวหน้าของฝ่ายนั้น ๆ และให้บุคคลดังกล่าวเผยแพร่สารที่นักศึกษาจัดส่งด้วยวิธีการที่เหมาะสมตามที่บุคคลดังกล่าวเห็นควร ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์สถิติทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science : SPSS) โดยวิเคราะห์ตัวแปรเดียวด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์สองตัวแปรด้วยสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) คือ สถิติแบบไคสแควร์ (Chi – square) โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Contingency Coefficient, C.C.) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีรายละเอียดดังนี้ ระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ (มีค่า C.C. อยู่ในระดับ 0.001 – 0.500) ระดับความสัมพันธ์ปานกลาง (มีค่า C.C. อยู่ในระดับ 0.501 – 0.700) และระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง (ค่า C.C. อยู่ในระดับ 0.700 ขึ้นไป) (ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์, 2560) ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรคุณลักษณะของบุคลากร ประกอบด้วย เพศ มีการวัดระดับนามบัญญัติ (Nominal Scale) อายุ มีการวัดระดับอัตราส่วน (Ratio Scale) ระดับการศึกษาสูงสุดและอายุการทำงาน มีการวัดระดับเรียงลำดับ (Ordinal Scale) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีการวัดระดับอันตรภาค (Interval Scale) ตัวแปรตาม คือ การยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ประกอบด้วย การรับรู้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การรับรู้ประโยชน์ของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นตัวแปรที่มีการวัดระดับอันตรภาค (Interval Scale)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ คุณลักษณะของบุคลากร ลักษณะการทำงาน การยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา มีรายละเอียด ดังนี้

1. คุณลักษณะของบุคลากร พบว่า บุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 63.4 รองลงมาคือ เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 34.4 และเพศ LGBTQ+ คิดเป็นร้อยละ 2.2 มีช่วงอายุอยู่ใน Generation X อายุ 42 – 57 ปี คิดเป็นร้อยละ 61.3 รองลงมาคือ Generation Y (อายุ 26 – 41 ปี) คิดเป็นร้อยละ 31.2 และ Generation B (อายุตั้งแต่ 58 ปีขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 4.3 และมีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 55.9 รองลงมาคือ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง คิดเป็นร้อยละ 30.1 และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 14.0

2. ลักษณะการทำงาน พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีอายุการทำงานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 72.0 รองลงมาคือ 6 – 9 ปี คิดเป็นร้อยละ 14.0 และ 2 – 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.6 และ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (13 – 19 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 53.8 รองลงมาคือระดับสูง (20 – 26 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 33.3 และระดับต่ำ (6 – 12 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 12.9 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ มีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในช่องทาง Line อย่างเป็นประจำมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.2 รองลงมาคือ ระบบสแกนใบหน้าเพื่อยืนยันการเข้า - ออกงาน (Face Scan) คิดเป็นร้อยละ 76.3 และ Google คิดเป็นร้อยละ 57.0 ในขณะเดียวกัน 1 ใน 2 ของบุคลากรไม่เคยมีระดับการใช้เครื่องตอบบัตรเพื่อยืนยันการเข้า - ออกงาน คิดเป็นร้อยละ 51.6

3. การยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 46.2 รองลงมาคืออยู่ในระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 31.2 และอยู่ในระดับต่ำ (ต่ำกว่า 60 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 22.6 เมื่อนำผลข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาคำนวณหาร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็ม และค่าสถิติพื้นฐานของการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่ง พบว่า ภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร มีร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มอยู่ที่ร้อยละ 81.7 ซึ่งบุคลากรมีการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากที่สุดในประเด็นการรับรู้ประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 86.5 รองลงมาคือประเด็นพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 80.5 และประเด็นการรับรู้ประเด็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 80.0 และเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นย่อยทั้ง 4 ประเด็น กับภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า ประเด็นการรับรู้ประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัลมีร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มสูงกว่าภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 86.5 ในขณะที่ การรับรู้ประเด็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มต่ำกว่าภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 80.0 79.5 และ 80.5 ตามลำดับ

4. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1. เพศ จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บุคลากรเพศชาย มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.8 รองลงมาคือเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 40.6 และบุคลากรเพศ LGBTQ+ มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100.0 และเป็นที่น่าสนใจว่า บุคลากรเพศหญิงมีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.9 และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในเพศ LGBTQ+ มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างเพียง 2 ราย ทำให้ผลการศึกษาออกมาค่อนข้างไปในทิศทางเดียวกันมากกว่า และไม่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน

เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างเพศและระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.339 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.2. อายุ จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ที่มีอายุอยู่ในช่วง Generation Z (22 – 25 ปี) มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมา คือ กลุ่มที่มีอายุช่วง Generation Y (26 – 41 ปี) คิดเป็นร้อยละ 48.3 และกลุ่มที่มีอายุช่วง Generation X (42 – 57 ปี) มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 ปี) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.6 และเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบุคลากรที่มีอายุอยู่ในช่วง Generation B (อายุตั้งแต่ 58 ปีขึ้นไป) มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.0 และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงอายุ Gen Z และ Gen B มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างเพียง 3 และ 4 ราย ตามลำดับ เมื่อเทียบกับกลุ่มอายุ Gen X และ Gen Y ทำให้ผลการศึกษาที่ได้ไม่สามารถเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนเท่าที่ควร เพราะมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันมากเกินไป อย่างไรก็ตาม เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุและระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.366 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.3. ระดับการศึกษาสูงสุด จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ทั้งผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 61.5 39.3 และ 46.2 ตามลำดับ ซึ่งบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) และระดับต่ำ (ต่ำกว่า 60 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 39.3 เท่ากันทั้งสองระดับ และเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 46.2 ซึ่งต่ำกว่าบุคลากรที่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คิดเป็นร้อยละ 61.5 โดยมีค่าร้อยละต่างกัน เท่ากับร้อยละ 15.3 เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุและระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.398 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.4. อายุการทำงาน จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ที่มีอายุการทำงานน้อยกว่า 2 ปี 2 – 5 ปี และ 6 – 9 ปี มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.0 50.0 และ 53.8 ตามลำดับ และเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบุคลากรที่มีอายุการทำงานมากกว่า 10 ปี ขึ้นไป มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.7 เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุและระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.5. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ที่มีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับต่ำ (6 – 12 คะแนน) มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับต่ำ (ต่ำกว่า 60 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.3 กลุ่มที่มีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (13 – 19 คะแนน) มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.0 และเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบุคลากรที่มีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง (20 – 26 คะแนน) มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.6 เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

และระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.425 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงร้อยละของบุคลากร จำแนกตามคุณลักษณะของบุคลากร การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

คุณลักษณะของบุคลากร	ร้อยละ
1. เพศ (ต่อ)	
ชาย	63.4
หญิง	34.4
LGBTQ+	2.2
รวม	100.0 (93)
2. อายุ	
Generation Z (อายุ 22 - 25 ปี)	3.2
Generation Y (อายุ 26 - 41 ปี)	31.2
Generation X (อายุ 42 - 57 ปี)	61.3
Generation B (อายุตั้งแต่ 58 ปีขึ้นไป)	4.3
รวม	100.0 (93)
ค่าเฉลี่ย = 42.9 , ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 9.5 , ค่าสูงสุด = 59.0, ค่าต่ำสุด = 22.0	
3. ระดับการศึกษาสูงสุด	
มัธยมศึกษาปีที่ 6 และต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6	14.0
ประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง	30.1
ปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี	55.9
รวม	100.0 (93)
4. อายุการทำงาน	
น้อยกว่า 2 ปี	5.4
2 - 5 ปี	8.6
6 - 9 ปี	14.0
มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	72.0
รวม	100.0 (93)
การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล	
ระดับความถี่ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล	
ระดับต่ำ (6 - 12 คะแนน)	12.9
ระดับปานกลาง (13 - 19 คะแนน)	53.8
ระดับสูง (20 - 26 คะแนน)	33.3
รวม	100.0 (93)
ค่าเฉลี่ย = 17.2, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.9, ค่าสูงสุด = 24.0, ค่าต่ำสุด = 6.0	



การยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ระดับภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ระดับต่ำ (ต่ำกว่า 60 คะแนน)	22.6
ระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน)	46.2
ระดับสูง (มากกว่า 70 คะแนนขึ้นไป)	31.2
รวม	100.0 (93)
ค่าเฉลี่ย = 65.4, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 8.5, ค่าสูงสุด = 80.0, ค่าต่ำสุด = 40.0	

ตารางที่ 2 ตารางแสดงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา

ตัวแปร	ระดับต่ำ (ต่ำกว่า 60 คะแนน)	ระดับปานกลาง (60 – 69 คะแนน)	ระดับสูง (70 คะแนนขึ้นไป)	รวม (93)
เพศ				
ชาย	28.8	50.8	20.3	100.0 (59)
หญิง	12.5	40.6	46.9	100.0 (32)
LGBTQ+	0.0	0.0	100.0	100.0 (2)
Chi – square = 12.110, df = 4, Sig. = 0.017, C.C. = 0.339				
อายุ				
Generation Z (อายุ 22 – 25 ปี)	0.0	33.3	66.7	100.0 (3)
Generation Y (อายุ 26 – 41 ปี)	6.9	44.8	48.3	100.0 (29)
Generation X (อายุ 42 – 57 ปี)	33.3	45.6	21.1	100.0 (57)
Generation B (อายุตั้งแต่ 58 ปีขึ้นไป)	0.0	75.0	25.0	100.0 (4)
Chi – square = 14.353, df = 6, Sig. = 0.026, C.C. = 0.366				
ระดับการศึกษาสูงสุด				
มัธยมศึกษาปีที่ 6 และต่ำกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6	38.5	61.5	0.0	100.0 (13)
ประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูง	39.3	39.3	21.4	100.0 (28)
ปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี	9.6	46.2	44.2	100.0 (52)
Chi – square = 17.482, df = 4, Sig. = 0.002, C.C. = 0.398				
อายุการทำงาน				
น้อยกว่า 2 ปี	20.0	20.0	60.0	100.0 (5)
2 – 5 ปี	0.0	50.0	50.0	100.0 (8)
6 – 9 ปี	15.4	30.8	53.8	100.0 (13)
มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	26.9	50.7	22.4	100.0 (67)
Chi – square = 10.444, df = 6, Sig. = 0.107				
การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล				
ระดับต่ำ (6 – 12 คะแนน)	58.3	33.3	8.3	100.0 (12)
ระดับปานกลาง (13 – 19 คะแนน)	28.0	46.0	26.0	100.0 (50)
ระดับสูง (20 – 26 คะแนน)	0.0	51.6	48.4	100.0 (31)
Chi – square = 20.452, df = 4, Sig. = < 0.001, C.C. = 0.425				

สรุปและอภิปรายผล

เมื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ตารางไขว้ด้วยสถิติไคสแควร์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่า มีบางตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด และการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ในขณะที่อายุการทำงานไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพศ พบว่า บุคลากรของห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.339 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า เพศเป็นส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เนื่องจากบุคลากรทั้งเพศชาย เพศหญิงและ LGBTQ+ ส่วนใหญ่ได้รับผิดชอบส่วนงานที่จำเป็นต้องใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่เสมอ จึงมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และจากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า เพศ LGBTQ+ ส่วนใหญ่มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูงมากที่สุด เนื่องจากกลุ่มเพศดังกล่าวมีความต้องการการยอมรับจากสังคม มีความกล้าแสดงออกทั้งในด้านความคิดเห็นและการกระทำ อีกทั้งยังเป็นเพศที่กำลังจะลองสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งก็เป็นปัจจัยที่มาจากความต้องการการยอมรับจากสังคมเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอรทัย เลื่อนวัน (2555) พบว่า เพศและรายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกันมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านการรับรู้ความง่ายต่อการใช้งาน ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศในด้านการรับรู้ประโยชน์และเพศที่แตกต่างกันและมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศในภาพรวมที่แตกต่างกัน

2. อายุ พบว่า บุคลากรของห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.366 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า อายุเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล เนื่องจากช่วงอายุที่แตกต่างกัน ระดับการรับรู้หรือความต้องการในการใช้งานจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชนิสรากาญจนรัตน์กุล (2559) พบว่า ความแตกต่างของปัจจัยด้านคุณสมบัติส่วนบุคคล ด้านเพศ อายุ อายุการทำงาน ประสบการณ์ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงาน ระยะเวลาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการทำงานในแต่ละวันที่แตกต่างกัน มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานที่แตกต่างกัน

3. ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า บุคลากรของห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.398 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า ระดับการศึกษาสูงสุดที่มีความแตกต่างกัน ก็ส่งผลต่อการเรียนรู้การใช้งานหรือการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ต่างกัน เนื่องจากบุคลากรแต่ละท่านมีระดับการศึกษาและหลักสูตรที่ศึกษามาแตกต่างกัน ทำให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลมีระดับที่ต่างกันเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพัชรี ชยากรโคกิต (2563) พบว่า ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างโดยใช้การทดสอบ F-test ระหว่างระดับการศึกษากับการยอมรับในเทคโนโลยีสารสนเทศของพนักงานในบริษัท โรงงาน แม่รวย จำกัด ในด้านภาพรวม พบว่า มีค่า Sig. เท่ากับ 0.00 นั่นคือ ยอมรับสมมติฐาน H_1 และ ปฏิเสธสมมติฐาน H_0 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ว่า ระดับการศึกษาส่งผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศของพนักงานแตกต่างกัน

4. อายุการทำงาน พบว่า อายุการทำงานของบุคลากรของห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า อายุการทำงานเป็นระยะเวลาที่บุคลากรทำงานที่องค์กรบางรายมีอายุการทำงานที่มาก อายุของบุคลากรก็มากขึ้นเช่นกัน มีประสบการณ์ทำงานที่มากกว่าแต่อาจไม่มีความรู้ความเข้าใจและทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลมากเท่าบุคลากรที่มีอายุน้อยและอายุการทำงานน้อยกว่า เนื่องจากในปัจจุบันเทคโนโลยีมีความทันสมัยและมีการพัฒนา

ไปอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคลากรที่มีอายุมากอาจไม่สามารถเรียนรู้และใช้งานได้อย่างดีเท่าบุคลากรที่มีอายุน้อยและอายุการทำงานน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพัชรีย์ ชยากรโคกิต (2563) พบว่า ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างโดยใช้การทดสอบ F-test ระหว่างอายุการทำงานกับการยอมรับในเทคโนโลยีสารสนเทศของพนักงานในบริษัท โรงงานแม่รวย จำกัด ในด้านภาพรวม พบว่า มีค่า Sig. เท่ากับ 0.12 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.01 นั่นคือ ยอมรับสมมติฐาน H_0 และ ปฏิเสธสมมติฐาน H_1 สรุปผลการทดสอบสมมติฐานได้ว่า อายุการทำงานส่งผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศของพนักงานไม่แตกต่างกัน

5. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสามารถอธิบายได้ว่า การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เนื่องจาก ความถี่และช่องทางที่บุคลากรเลือกใช้มีความยาก - ย่าง และ ข้อดี - ข้อเสียแตกต่างกัน และในแต่ละบทบาทหน้าที่ในการทำงานของบุคลากรแต่ละตำแหน่งก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกัน ทั้งด้านช่องทางที่เลือกใช้งานและระดับความถี่ในการใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอัจฉรา เด่นเจริญโสภณ (2560) พบว่า การรับรู้ใช้งานง่ายและการรับรู้ว่ามีประโยชน์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อทัศนคติการใช้งานที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 และตัวแปรทั้งสองสามารถพยากรณ์และส่งผลทางบวกกับตัวแปรทัศนคติ โดยมีค่าน้ำหนักความสำคัญ เท่ากับ 0.121 และ 0.645 สำหรับค่าสหสัมพันธ์พหุคูณ (R) ของทัศนคติการใช้งานกับการรับรู้ใช้งานง่ายและการรับรู้ว่ามีประโยชน์เท่ากับ 0.683 ตัวพยากรณ์ทั้ง 2 ตัวรวมทำนายทัศนคติการใช้งานได้ ร้อยละ 46 ($R^2 = 0.466$) แสดงว่าการรับรู้ใช้งานง่ายและการรับรู้ว่ามีประโยชน์มีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติการใช้งานของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/เชิงพัฒนา

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า บุคลากรเพศชายมีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง คิดเป็นเพียงร้อยละ 20.3 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเพศชายอาจเป็นเพศที่ไม่ถนัดกับการใช้เทคโนโลยีที่มีขั้นตอนที่ละเอียดถี่ถ้วน จะถนัดงานที่ต้องใช้แรงงานหรืองานแบบดั้งเดิมมากกว่า ดังนั้น องค์กรควรมีการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากรกลุ่มเหล่านี้มากขึ้น อาจมีการสอดแทรกเทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการทำงานมากขึ้น เพื่อให้บุคลากรได้รับการเรียนรู้และฝึกฝนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่เสมอ และในด้านอายุการทำงานไม่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล กล่าวคือ บุคลากรที่มีอายุการทำงานที่มากไม่ได้มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มากขึ้น เนื่องจากบุคลากรที่มีอายุการทำงานที่มากส่วนใหญ่มักจะมีอายุที่มากขึ้นเช่นกัน ทำให้การรับรู้หรือการรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัลอาจไม่เท่ากับบุคลากรที่มีอายุการทำงานน้อยและอายุน้อยกว่า ดังนั้น องค์กรควรมีการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมกับบุคลากรกลุ่มนี้ เพื่อความเข้าใจง่ายและสามารถปฏิบัติตามได้ เนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลมีการพัฒนาเพื่อความทันสมัยอยู่เสมอ จึงจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมในหัวข้อดังกล่าวให้กับบุคลากรกลุ่มนี้ เพื่อให้สามารถเรียนรู้และนำไปใช้งานได้อย่างคล่องแคล่วและถูกต้องต่อไป บุคลากรส่วนใหญ่มักมีระดับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูง แต่มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 51.6 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้บุคลากรจะมีระดับความถี่ในการใช้งานมาก แต่ไม่ได้ทำให้มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูงตาม ดังนั้น องค์กรควรมีนโยบายในการปลูกฝังให้บุคลากรมีพฤติกรรมในการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้มากขึ้น เช่น นโยบายสร้างความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากร เป็นต้น และบุคลากรส่วนใหญ่มีระดับการใช้ Email อยู่ในระดับมากที่สุดและมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.9 ซึ่งต่ำกว่าระดับการใช้ Line ที่มีระดับการใช้บ่อยระดับมากที่สุดและมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95.7 ดังนั้น องค์กรอาจปรับเปลี่ยนช่องทางการติดต่อ ช่องทางการแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือช่องทางการดำเนินการต่าง ๆ ผ่านทาง Line มากขึ้น เพื่อสะดวกกับบุคลากรเองและเป็นการประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ ให้บุคลากรได้รับรู้อย่างทั่วถึงมากขึ้น นอกจากนี้บุคลากรส่วนใหญ่ยังมีระดับการใช้ระบบยื่นคำร้องหรือยื่นเอกสารออนไลน์ เช่น การแจ้งลางาน, การยื่นเอกสารต่าง ๆ

อยู่ในระดับมากที่สุดและมาก คิดเป็นร้อยละ 74.2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคลากรเลือกใช้ช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ในการยื่นคำร้องต่าง ๆ แทนแบบดั้งเดิมที่ต้องดำเนินการโดยใช้กระดาษ ดังนั้น องค์กรควรสนับสนุนและพัฒนาระบบต่าง ๆ ที่ถูกใช้งานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพที่ดีอยู่เสมอ เพื่อการใช้งานที่เสถียรและยังเป็นการกระตุ้นให้บุคลากรมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้นอีกด้วย ซึ่งบุคลากรส่วนใหญ่มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับปานกลาง และคิดเป็นร้อยละ 46.2 แม้เป็นจำนวนที่มากที่สุดแล้ว แต่ยังไม่ถึงร้อยละ 50 ของบุคลากรทั้งหมด และมีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในด้านพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับสูงคิดเป็นเพียงร้อยละ 30.1 ซึ่งอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ และบุคลากรที่มีอายุอยู่ในช่วง Generation X (42 – 57 ปี) มีระดับการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่ในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 33.3 ซึ่งเป็นจำนวนที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากบุคลากรในช่วงวัยดังกล่าว เป็นช่วงวัยที่กำลังก้าวเข้าสู่ช่วงวัย Generation B (อายุตั้งแต่ 58 ปีขึ้นไป) ทำให้อาจมีการเรียนรู้หรือการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ลดน้อยลง นอกจากนี้บุคลากรบางส่วนที่เห็นด้วยในประเด็นการทำงานด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน ประเด็นเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน เทคโนโลยีดิจิทัลจะสามารถแก้ไขได้ง่ายกว่าการทำงานแบบดั้งเดิม (แบบกระดาษ) และประเด็นท่านสามารถใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้โดยไม่ต้องสอบถามหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลใด อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคลากรยังมีระดับการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลที่ค่อนข้างต่ำ จึงควรมีการจัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากรทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการอัปเดตกระบวนการหรือขั้นตอนใหม่ ๆ ของเทคโนโลยีดิจิทัล และปลูกฝังพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานของบุคลากรให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้บุคลากรมีความรู้และเท่าทันนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงองค์กรอาจมีการปรับปรุงและพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีการใช้งานในองค์กรให้มีขั้นตอนหรือวิธีการใช้งานที่ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และมีนโยบายส่งเสริมให้บุคลากรมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อบุคคลใดเกิดปัญหาในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ รวมถึงองค์กรควรให้ความสำคัญกับบุคลากรกลุ่ม Generation X (42 – 57 ปี) ในด้านการพัฒนาการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การจัดโครงการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากร เป็นต้น ในขณะเดียวกันบุคลากรบางส่วนมีระดับการรับรู้ประเด็นการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในประเด็นท่านมีความกังวลว่าท่านไม่สามารถใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลได้เป็นอย่างดี อยู่ในระดับน้อยที่สุดและน้อย คิดเป็นร้อยละ 33.3 แสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความมั่นใจต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและคิดว่าตนเองสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างเชี่ยวชาญและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและองค์กรต่อไปได้เป็นอย่างดี ดังนั้น องค์กรควรมีการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากรมากขึ้น อาจมีการสอดแทรกเทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการทำงานมากขึ้น เพื่อให้บุคลากรได้รับการเรียนรู้และฝึกฝนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอยู่เสมอ และเมื่อเปรียบเทียบประเด็นการรับรู้ประเด็นการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล การรับรู้ประโยชน์ของเทคโนโลยีดิจิทัล ทศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัลกับภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบว่า ร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มของการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในประเด็นการรับรู้ประเด็นการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล ทศนคติต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มอยู่ที่ร้อยละ 80.0 79.5 และ 80.5 ตามลำดับ ซึ่งน้อยกว่าร้อยละคะแนนเฉลี่ยต่อคะแนนเต็มของภาพรวมการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีค่าร้อยละ อยู่ที่ 81.7 แสดงให้เห็นว่า บุคลากรยังขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว ดังนั้น องค์กรควรมีการจัดโครงการอบรมหรือนโยบายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากร เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เป็นไปในทางบวก รวมถึงทำให้บุคลากรมีพฤติกรรมการตั้งใจใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยควรศึกษากลุ่มตัวอย่างให้กว้างขึ้น เช่น ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งเป็นพนักงานหน้าร้านที่ต้องพบเจอลูกค้าและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจต้องใช้ทักษะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า บุคลากรที่มีตำแหน่งงานในระดับสูง เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการส่วน ผู้จัดการฝ่าย ผู้บริหารระดับอาวุโส เพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน ทำให้ทราบถึงผลการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรที่ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความแตกต่างทั้งในด้านการศึกษา การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลและ

การยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละตัวแปรที่ผู้วิจัยกำหนด มีจำนวนไม่เท่ากัน ทำให้ผลการวิจัยอาจยังไม่ชัดเจนและน่าเชื่อถือมากพอ ควรกำหนดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละตัวแปรที่ใช้ให้มีจำนวนเท่า ๆ กันหรือใกล้เคียงกัน เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างที่ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ให้กว้างมากขึ้นควรศึกษาประเด็นอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกันกับการวิจัยครั้งนี้ เช่น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ร่วมกับกระบวนการทำงานภายในองค์กร การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคล หรือปัญหาที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับการทำงานแบบดั้งเดิม เป็นต้น และควรมีการใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกตพฤติกรรมของบุคลากรในระหว่างการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เห็นถึงปฏิกิริยาในขณะที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากร เช่น มีอารมณ์หงุดหงิดเกิดขึ้นเมื่อระบบเกิดปัญหาหรือไม่ มีความมั่นใจในขั้นตอนบางขั้นตอนของการใช้งานหรือไม่ หรือบางรายอาจมีพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานหรือไม่ เพื่อได้ผลการวิจัยที่มีความชัดเจนมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคนิพนธ์ เรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการยอมรับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของบุคลากรทางสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา และได้รับการสนับสนุน จากหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ วิชาเอกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ เก่งสารกิจ. (2560). การรับรู้ประโยชน์ความเชื่อมั่นในคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการสายการบินต้นทุนต่ำ. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- กัลย์ ปิ่นเกสร เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน, และจิราวรรณ คงคล้าย. (2560). ทูมมนุษย์ : ตัวชี้วัดทุนมนุษย์ระดับองค์การ. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. 11(2). 194 – 202.
- กฤติกา จารุงศ์. (2565). เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital technology). สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566, จาก <https://cs.bru.ac.th>
- จารุวรรณ บุญเจริญ. (2562). ทักษะของผู้บริโภคที่มีต่อการบริการของร้านค้าปลีกที่มีรูปแบบการซื้อสินค้าและชำระเงินที่มินิวัตกรรมที่ไร้พนักงานประจำร้านในเขตกรุงเทพมหานคร. การจัดการมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราพร พรไพบูลย์. (2557). ปัจจัยทางการตลาดบริการที่มีอิทธิพลต่อการใช้บริการดิสเคาน์สโตร์ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชนิดา รัตนชล. (2560). ความต้องการสวัสดิการตามเจเนอเรชันของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชนิดา กาญจนรัตน์. (2559). การศึกษาคุณสมบัติส่วนบุคคลปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมองค์กรและปัจจัยด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงาน : กรณีศึกษาพนักงานบริษัทน้ำมันเชื้อเพลิงแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ธนพฤษ ขามะรัตน์. (2560). การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับงานพัฒนาสังคม. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นพวรรณ วงศ์ศรีและสุวิ ศนาลัย. (2566). การยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลในการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุนระดับปฏิบัติงานมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช, 36 (1), 23.

- ณัฐวิวัฒน์ ภควันฉัตร, กฤติยา อิศวเรศตระกูล, และวณิศยุดา วาจิรัมย์. (2565). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรของพนักงานภาคเอกชน จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(2), 29 – 38.
- ดำรงค์ คำวงศ์. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามความคิดเห็นของบุคลากรในบริษัทผู้จำหน่ายเครื่องมือและอุปกรณ์ไฟฟ้าอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกริก.
- ปรีดาพร คนทาและดารารัตน์ อินทร์คุ้ม. (2559). ทวนมนุษย์กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวคิดใหม่. *วารสารนวัตกรรมและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. 1(1), 62 – 70.
- พัชรี ชยากรโสภิต. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับในเทคโนโลยีสารสนเทศของพนักงานในบริษัท โรงงานแม่รวย จำกัด. *วารสารสังคมศาสตร์*, 9(1), 88.
- เยาวพา ชูประภาวรรณ. (2547). การยอมรับนวัตกรรมใหม่. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เรวัต ตันตยานนท์. (2560). การยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลในบริบทของสังคม. Knowledge Community SMEs สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.bangkokbiznews.com>
- สุธารณี เกยานนท์. (2563). การตัดสินใจเลือกใช้บริการห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระปริญญาโท มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุภัตรา วังเย็น. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัล ที่ใช้สำหรับประมวลผลข้อมูลทางบัญชี กรณีศึกษาเจ้าหน้าที่สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (ม.ป.ป.). Digital literacy คืออะไร. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.ocsc.go.th>
- อภิรักษ์ เพิ่มชัย. (2563). รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตำรวจภูธรจังหวัดเพชรบุรี. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- อัครเดช ปิ่นสุขและนิตนา ฐานิตธนกร. (2558). การยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศ คุณภาพการบริการอิเล็กทรอนิกส์และส่วนประสมการตลาดในมุมมองของลูกค้าที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ (E-satisfaction) ในการจองตั๋วภาพยนตร์ออนไลน์ผ่านระบบแอปพลิเคชันของผู้ใช้บริการในจังหวัดกรุงเทพมหานคร. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- อัจฉรา เคนเจริญโสภณ. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับเทคโนโลยีดิจิทัลสารสนเทศเพื่อใช้ในการปฏิบัติงานของสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดิจิทัล. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เอกพงศ์ มุสิกเจริญ. (2556). A technology acceptance model หรือ TAM. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2566, จาก <http://www.Clinictech.most.go.th>
- อรรถัย เลื่อนวัน. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศ : กรณีศึกษากรมการพัฒนาชุมชนศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.



แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัย ในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

(Guidelines for Collaborative Governance in Flood Management of
the Bang Rakam Model in Phitsanulok Province)

โดย

รุจิราภรณ์ คำทอง¹

Rujiraporn Khamlong²

¹ นักศึกษาปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (นโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล จังหวัดนครปฐม 73170

² Master student of Public Administration (Public Policy and Public Management), Faculty of Social Sciences and Humanities
Mahidol University, Nakhon Pathom 73170

* Corresponding author: E-mail address: rujiraporn.k38@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่ผ่านมาในพื้นที่บางระกำโมเดลที่เป็นพื้นที่การศึกษา รวมถึงเพื่อนำเสนอรูปแบบของการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่เหมาะสมและทันสมัยในโลกยุคคว่ำ (VUCA World) เพื่อปรับปรุงการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในพื้นที่การศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก คือ อำเภอพรหมพิราม อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอบางระกำ และอำเภอวัดโบสถ์ รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็น 25 คน ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 18 คนและสนทนากลุ่ม จำนวน 7 คน โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อหาข้อสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา

จากผลการศึกษาพบว่า (1) ลักษณะทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ คือ มีการบูรณาการในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและระดับท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานให้บริการสาธารณะเพื่อจัดการปัญหาอุทกภัยร่วมกับภาครัฐ จนทำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการที่ดียิ่งขึ้น และ (2) แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก พบว่า หน่วยงานภาครัฐมีการสร้างความตระหนักให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม และสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ให้มีความสามารถในการจัดการอุทกภัยได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีบทบาทสำคัญในการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศและการฟื้นตัวจากภัยพิบัติในระยะยาว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน ความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนที่เพิ่มขึ้นเหล่านี้นำไปสู่ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่ดีขึ้นในระยะทั้งก่อนเกิดและยามเกิดภัยพิบัติได้ดีขึ้น นำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดการอุทกภัยที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นต่อไปในอนาคต รวมทั้งเพื่อดำเนินการเร่งด่วนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้นให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในเป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกด้วย

คำสำคัญ: การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน, บางระกำโมเดล, การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

Abstract

The objectives of this research, titled "GUIDELINES FOR COLLABORATIVE GOVERNANCE IN FLOOD MANAGEMENT OF THE BANG RAKAM MODEL IN PHITSANULOK PROVINCE," are to: 1) study the characteristic of collaborative governance between government agencies and non-state actors, which play a crucial role in addressing issues in previous flood management that have occurred in the Bang Rakam Model area of Phitsanulok province as a case study, and 2) to present a model of cooperative governance in managing flood problems that is appropriate and respond to the VUCA World to improve the collaborative governance in a case study. This research used qualitative research methodologies with purposive sampling, encompassing four districts of the Bang Rakam model in Phitsanulok province: Phrom Phiram, Mueang Phitsanulok, Bang Rakam, and Wat Bot districts which the total number of samples was 25 people, consisting of in-depth interviews with 18 people and focus groups discussion with 7 people. In addition, the content analysis was employed to analyze and conclude the data including present the research findings through descriptive analysis.

The research findings were as follows: 1) The characteristics of collaborative governance in flood management in this case study involves the integration of efforts among various stakeholders, including central and local government agencies, network partners, the private sector, community leaders, and local people. These stakeholders actively participate and play crucial roles in delivering public services to jointly address flood-related challenges alongside the government sector. This collaboration results in increased efficiency and effectiveness in flood management, and (2) the research identified the guidelines for collaborative governance in flood management that align with the Bang Rakam model area in Phitsanulok province found that government agencies have successfully raised awareness among citizens and stakeholders about the importance of active citizen, fostering a community with the capacity to independently manage flooding. Moreover, the local knowledge and informal learning play a significant role in climate adaptation and disaster resilience for long-term and they able to live sustainably. The increased community resilience has led to improved mutual assistance before and during disasters, paving the way for best practices in flood prevention, and mitigation that can be replicated in other area in the future, and adaptation to take urgent action in combating climate change and its impacts in the commitment undertaken to the UNFCCC on Climate Change and achieve SDGs 13th on Climate Action.

Keywords: Collaborative Governance, Bang Rakam Model, SDGs 13 Climate Action

แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัย ในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

(Guidelines for Collaborative Governance in Flood Management of
the Bang Rakam Model in Phitsanulok Province)

บทนำ

ด้วยโลกปัจจุบันเป็นยุคแห่งความผันผวนที่ไม่สิ้นสุดหรือโลกยุคกู๊ (VUCA World)³ มีการเติบโตและพัฒนาในแทบทุกด้าน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งอัตราการอุปโภคบริโภคทรัพยากรที่สูงมากขึ้น การเกิดมลภาวะ ความเป็นชุมชนเมืองที่มากขึ้น ส่งผลต่อชั้นบรรยากาศของโลก และการเปลี่ยนแปลงของสภาพบรรยากาศ ทั้งอุณหภูมิที่มีแนวโน้มสูงขึ้น มีการใช้ทรัพยากรที่ดินอย่างเต็มที่ ภาคการผลิตและอุตสาหกรรมก่อให้เกิดมลภาวะ การคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่เริ่มแออัดจากความหนาแน่นของที่อยู่อาศัยที่เพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลต่อการระบายของน้ำ เกิดการแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศเป็นเสมือนตัวเร่งให้เกิดภัยพิบัติส่งผลให้แนวโน้มและทิศทางของการเกิดภัยพิบัติทวีความรุนแรงและมีจำนวนการเกิดที่ถี่ขึ้น (ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2562) ทั้งนี้ ภัยพิบัติเป็นสิ่งที่มนุษย์เผชิญมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ เมื่อภัยพิบัติเกิดขึ้นแล้วล้วนสร้างความเสียหายในหลายๆ ด้าน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข การศึกษา ภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมในเชิงธุรกิจของภาคเอกชน ชุมชนและประชาชน (พิพัฒน์ นนทนารณ์, 2559) ซึ่งส่งผลต่อความอยู่รอดและดำเนินชีวิตของมนุษย์ ยิ่งรวมไปถึงสร้างความเสียหายที่เกิดกับภาครัฐในระดับต่าง ๆ อีกด้วย และในระยะยาวนั้น ภัยพิบัติอาจเกิดการสูญเสียโอกาสในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านการค้าการลงทุน ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ ตลอดจนเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมแทนที่จะดีขึ้น กลับต้องนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ฟื้นฟูซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติ นำมาซึ่งรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น แทนการนำมาใช้ลงทุนเพื่อพัฒนาประเทศ นอกจากนี้รายได้จากผลผลิตและขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมลดลง ทั้งนี้ หากยิ่งขาดความพร้อมในการเผชิญกับสถานการณ์ภัยพิบัติมากเท่าไร จะยิ่งส่งผลให้เกิดความเสียหายมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย จากข้อมูลของสำนักงานเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติแห่งสหประชาชาติ (2552) ระบุว่าอุทกภัยมีอัตราการเกิดสูงมากที่สุดและทำให้เกิดความเสียหายที่มีมูลค่าสูงที่สุดในบรรดาภัยพิบัติทั้งหมด เช่นเดียวกับอุทกภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี.ศ.2554 นับเป็นอุทกภัยครั้งที่ย่ำแย่แรงมากที่สุดทางประวัติศาสตร์ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจในประเด็นการบริหารจัดการอุทกภัยด้วยการประยุกต์ใช้การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance) ที่เหมาะสมกับประเทศไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็นในปัจจุบัน หากมีการเสริมสร้างขีดความสามารถและศักยภาพของการจัดการกับปัญหา รวมทั้งการประสานงานการมีเอกภาพในการบริหารจัดการกับความซับซ้อนในทางปฏิบัติ การบูรณาการในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันของตัวแสดงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลาง องค์กรระดับท้องถิ่น หน่วยงานภาคีเครือข่าย ภาคเอกชน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญให้การดำเนินงานให้บริการสาธารณะเพื่อบรรเทาสาธารณภัยของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการที่ดียิ่งขึ้นทั้งในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ขณะเกิดภัยพิบัติและหลังการเกิดภัยพิบัติ และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกันภายใต้สถานการณ์อุทกภัยที่จะเกิดขึ้นกับประเทศไทยในอนาคตได้ต่อไป สภาพปัญหาของการดำเนินการจัดการเพื่อบรรเทา

³ โลกยุคกู๊ (VUCA World) เป็นคำย่อของความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความสลับซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมอย่างพลิกผันและการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นทุกฝ่ายจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจและเตรียมพร้อมรับมือให้ทันต่อสถานการณ์

อุทกภัยในปัจจุบันของประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาความไม่ชัดเจนในด้านนโยบาย กฎหมายและข้อบังคับในการดำเนินการจัดการเพื่อบรรเทาสาธารณภัยดังกล่าว ถึงแม้จะมีพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2550 และยังมีกรจัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติและแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2553-2557 แต่ปัจจุบันได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 ที่ให้ความสำคัญเฉพาะด้านการจัดการในภาวะฉุกเฉิน ซึ่งสำหรับพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ดังที่ศาสตราจารย์ศรีราชา เจริญพานิช (2554) ระบุไว้ว่ากรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจะเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของประเทศแล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามจากสถานการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2554 ยังคงสร้างผลกระทบทั่วประเทศ เพราะหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการสาธารณภัยมีโครงสร้างที่มีความซับซ้อนและมีการบังคับบัญชาเป็นแบบลำดับชั้น (Hierarchy) ซึ่งมีขั้นตอนหลายชั้นทั้งข้าราชการฝ่ายพลเรือนและข้าราชการฝ่ายทหาร มีคณะกรรมการหลายคณะอยู่ในระบบการบริหารจัดการเพื่อบรรเทาสาธารณภัย ทำให้เกิดความไม่คล่องตัวและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยโครงสร้างขององค์กรในการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบรวมมือกันเพื่อบริหารจัดการสาธารณภัยมีการปรับการดำเนินการจากเดิมที่เน้นการดำเนินการเชิงตั้งรับ คือการช่วยเหลือและบรรเทาความเสียหายหลังจากที่เกิดสาธารณภัยขึ้นแล้ว ซึ่งไม่ได้เอื้อต่อการดำเนินการมาเป็นการทำงานแบบเชิงรุกที่เน้นการป้องกันและลดความรุนแรงจากสาธารณภัย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีขั้นตอนการบังคับบัญชาหลายชั้นทำให้ไม่คล่องตัว ขาดเอกภาพในการสั่งการ ความไม่ชัดเจนทั้งในเรื่องขั้นตอนและกรอบการทำงาน อีกทั้งบางงานมีภาระงานที่ซ้ำซ้อน ผู้บริหารในหน่วยงานมีการโยกย้ายสับเปลี่ยนตำแหน่งอยู่เป็นประจำ จึงทำให้ไม่สามารถบริหารงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ การขาดแคลนบุคลากรที่เชี่ยวชาญทำให้ขาดทิศทางการพัฒนา นอกจากนี้ปัญหายังมาจากการขาดประสิทธิภาพในการสั่งการและการสื่อสารกับสาธารณชน ซึ่งเห็นได้จากความล้มเหลวและความล่าช้าของการบริหารจัดการสาธารณภัยในอดีตจนกระทั่งปัจจุบันที่เกี่ยวกับการเชื่อมโยงประสานงานในระดับต่าง ๆ ผ่านการสั่งการอยู่ภายใต้กระทรวงมหาดไทย โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักคือกรมการปกครองและกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การสั่งการข้ามกระทรวงที่เกี่ยวข้องในการกิจของการจัดการสาธารณภัยยังคงเป็นอุปสรรคเพราะการทำงานยังขาดเอกภาพและไม่มีความชัดเจนของหน่วยงานเจ้าภาพ จึงพบเห็นการปฏิบัติงานแบบเฉพาะกิจ ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการรับผิดชอบในการจัดการภัยพิบัติ ทั้งในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ขณะเกิดภัยพิบัติ และหลังการเกิดภัยพิบัติ รวมไปถึงยังขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ก็จะทำให้มีแนวโน้มที่การบรรเทาสาธารณภัยจะล่าช้าไม่ทันต่อความต้องการการช่วยเหลือของผู้ประสบภัยอีกด้วย (ยุทธฉัตร สีดะหล้าและคณะผู้วิจัย, 2557)

ทั้งนี้ สถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นในเขตภาคเหนือตอนล่างล้วนเกิดขึ้นเป็นประจำในแถบจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ พิจิตร รวมไปถึงจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัยอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ในบางฤดูฝนลำน้ำสาขาของแม่น้ำทั้งสองไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำในลำน้ำได้จึงทำให้พื้นที่โดยรอบได้รับความเสียหายจากอุทกภัย เช่น ความเสียหายทางด้านสุขภาพ ด้านทรัพย์สินและด้านจิตใจ เป็นต้น (รัฐเขต สัมไทยและเฉลิมพร ทองพูน, 2550) ซึ่งพื้นที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เป็นหนึ่งในอำเภอที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ ขนาบด้วยทั้งแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูมรสุม ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากนานหลายสิบปีแล้วและได้รับความเสียหายจากการเกิดอุทกภัยด้วยเช่นกัน โดยได้รับความเสียหายจากอุทกภัยมากที่สุดในจำนวน 11 ตำบลของอำเภอบางระกำ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของอำเภอบางระกำมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลาดเอียงตอนกลางเป็นที่ราบลุ่ม ตอนบนและตอนล่างเป็นที่สูงมีลักษณะเหมือนท้องกระทะ ทำให้ปฏิเสธไม่ได้เรื่องการเป็นพื้นที่รับน้ำและมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม เมื่อถึงฤดูน้ำหลากหรือฤดูฝน ปริมาณน้ำจะเอ่อล้นท่วมตลิ่ง ทั้งยังอิงจากธรรมชาติของน้ำที่มีการไหลจากพื้นที่สูงลงพื้นที่ต่ำ จึงเป็นผลทำให้เกิดน้ำท่วมซ้ำได้ง่าย อีกทั้งพื้นที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ยังมีแนวทางเดิมในการบริหารจัดการน้ำและแก้ไขปัญหาอุทกภัยหรือที่เรียกว่า “บางระกำโมเดล” ซึ่งเป็นการเลื่อนเวลาการเพาะปลูกข้าวฤดูนาปีในพื้นที่ให้เร็วขึ้นเป็นเดือนเมษายนจากเดิมที่เป็นเดือนพฤษภาคม เพื่อให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยว

ผลผลิตได้ก่อนฤดูน้ำหลาก ลดผลกระทบจากอุทกภัยทั้งในพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ชุมชนเมือง ชะลอการระบายน้ำลงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยใช้พื้นที่อ่างเก็บน้ำบางระกำเป็นแก้มลิงธรรมชาติ หน่วยงานการระบายไม่ให้เกิดผลกระทบกับลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (นฤมล อรุโณทัยและอุษา โคตรศรีเพชร, 2554)

อย่างไรก็ตามเมื่อประชาชนไม่สามารถปฏิเสธความเป็นพื้นที่รับน้ำได้ ประชาชนจึงต้องยอมรับกับแนวทางดังกล่าวและปรับตัวอย่างปฏิเสธไม่ได้ และเพื่อให้พื้นที่อื่นที่มีประชากรหนาแน่นกว่า เช่น จังหวัดสุโขทัยต้องได้รับผลกระทบไปด้วยซึ่งเห็นได้จากช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะได้รับการเยียวยาในระบบที่ต้องรอน้ำลดตามหลังการเกิดเหตุอุทกภัยทุกครั้ง รวมไปถึงการประเมินความเสียหายและการมอบชดเชยต่าง ๆ ทั้งนี้ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งหากสามารถนำแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกเพื่อนำมาประมวลข้อมูลเป็นแนวทางหรือแผนพัฒนาการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการดำเนินการจัดการปัญหาอุทกภัย เพื่อให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระยะทั้งก่อนเกิดและยามเกิดภัยพิบัติได้ดียิ่งขึ้น จึงเลือกพื้นที่ดังกล่าวศึกษาเพื่อสะท้อนการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการปัญหาอุทกภัยเพื่อที่จะได้นำแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในการดำเนินงานป้องกันและบรรเทาอุทกภัยไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นต่อไปในอนาคต

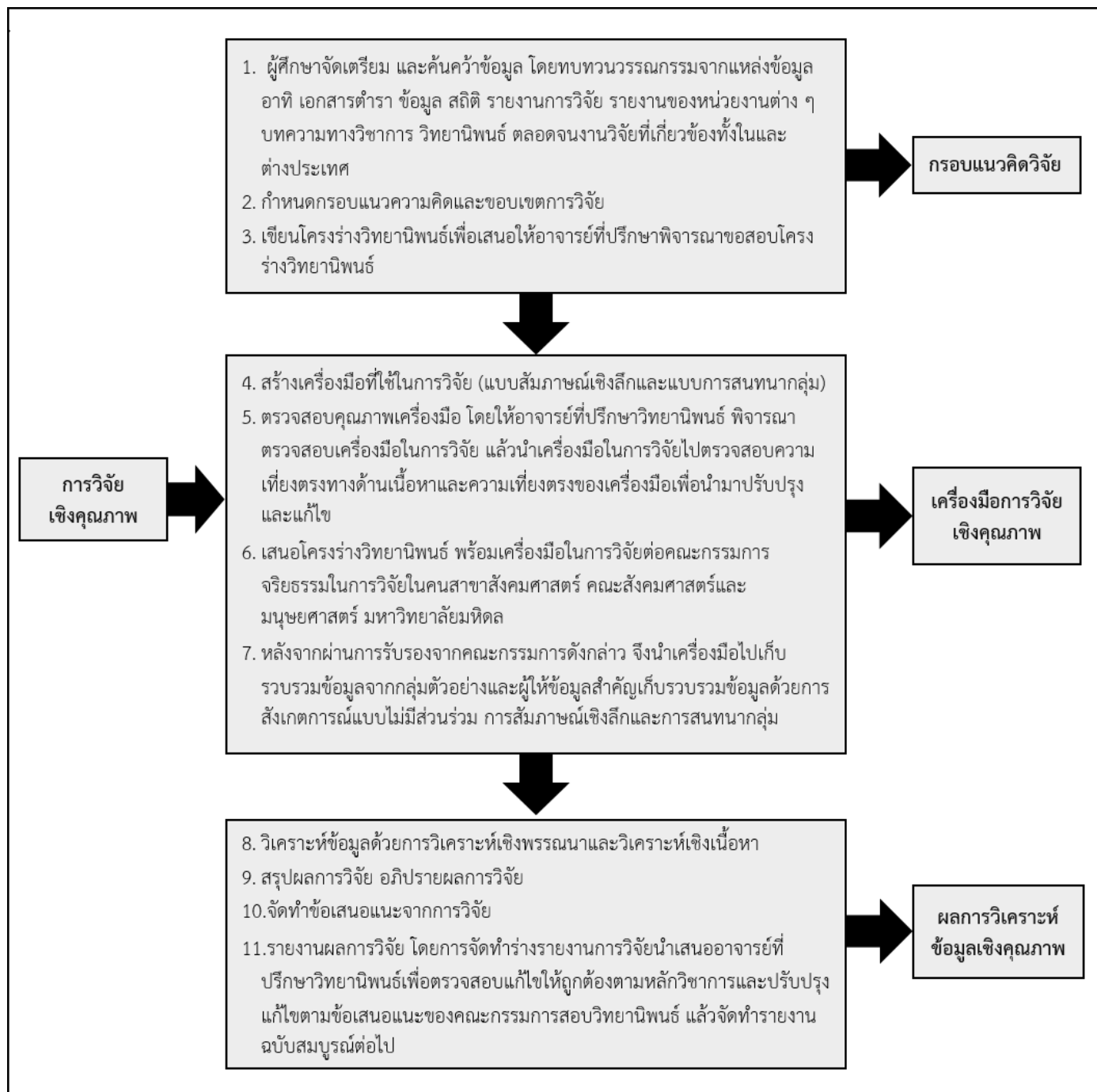
วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาลักษณะการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ และตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่ผ่านมาในพื้นที่บางระกำโมเดลที่เป็นพื้นที่การศึกษา
- 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบของการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่เหมาะสมและทันสมัยในโลกยุคคว่ำ (VUCA World) เพื่อปรับปรุงการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในพื้นที่การศึกษาและนำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดการอุทกภัยที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นต่อไปในอนาคต

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจะช่วยให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการทำวิจัยผ่านการศึกษาค้นคว้าหรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อได้ค้นหาข้อค้นพบหรือคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ เช่น ด้านความรู้สึกรู้สึก คิด ค่านิยม ความเชื่อ เจตคติ และพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ดี ซึ่งจะทำให้ได้ผลลัพธ์หรือข้อมูลในมิติที่มีความหลากหลาย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้สามารถลดความไม่เสมอภาคในการรับภาระสาธารณะในพื้นที่และอาจนำไปสู่มาตรการที่เหมาะสมในการชดเชยและเยียวยาแก้ไขได้ต่อไป โดยการมุ่งเน้นศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยและขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังภาพที่ 1 นี้

ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย



พื้นที่การเก็บข้อมูล

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่การเก็บข้อมูลในจังหวัดพิษณุโลก



ที่มา: สำนักสำรวจและวิจัยทรัพยากรดิน กรมพัฒนาที่ดิน

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การเก็บข้อมูลดังภาพที่ 2 โดยกำหนดประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อยู่ในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 4 อำเภอ 10 ตำบล ได้แก่ อำเภอพรมพิราม (ตำบลพรมพิราม ท่าช้าง หนองแถมและวังวน) อำเภอเมืองพิษณุโลก (ตำบลบ้านกร่าง) อำเภอบางระกำ (ตำบลบางระกำ ชุมแสงสงคราม วังอิทกและท่านางงาม) และอำเภอวัดโบสถ์ (ตำบลวัดโบสถ์) ซึ่งแสดงจำนวนประชากรแยกตามรายละเอียดดังตารางที่ 1 นี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

ลำดับ	พื้นที่การเก็บข้อมูล	จำนวนประชากร (คน)
1	อำเภอเมืองพิษณุโลก	
	ตำบลบ้านกร่าง	13,042
2	อำเภอพรมพิราม	
	ตำบลพรมพิราม	12,830
	ตำบลท่าช้าง	8,939
	ตำบลหนองแถม	5,369
	ตำบลวังวน	3,372
3	อำเภอบางระกำ	
	ตำบลบางระกำ	12,969
	ตำบลชุมแสงสงคราม	7,691
	ตำบลท่านางงาม	5,782
	ตำบลวังอิทก	4,443
4	อำเภอวัดโบสถ์	
	ตำบลวัดโบสถ์	2,565
	รวม	<u>77,002</u>

ที่มา: ข้อมูลจากสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2566

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่การเก็บข้อมูล คือ

- 1) เป็นอำเภอที่มีการขับเคลื่อนประเด็นการบูรณาการร่วมจากหลายหน่วยงานในการดำเนินการการบริหารจัดการน้ำและบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ตอนบน
- 2) เคยเข้าร่วมการดำเนินการโครงการบางระกำโมเดล ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน
- 3) มีผลการดำเนินงานหรือความก้าวหน้าของการดำเนินการโครงการบางระกำโมเดลที่เป็นที่ยอมรับของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งกำกับติดตามนโยบายการจัดการสาธารณภัย (อุทกภัย)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยในครั้งนี้ กำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสนทนากลุ่มดังนี้

(1) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มเป้าหมาย ผู้ศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการตัดสินใจของผู้ศึกษา โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ

- 1) ต้องเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอุทกภัย เช่น เป็นผู้เคยทำหน้าที่ประธาน หรือเลขานุการคณะทำงาน/คณะกรรมการดูแลโครงการบางระกำโมเดล แล้วอย่างน้อย 1 ปี หรือเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดอุทกภัย โดยหากเป็นคณะทำงาน/คณะกรรมการต้องเข้าร่วมการประชุมสม่ำเสมอมากกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนครั้งการประชุมในอำเภอนั้น ๆ
- 2) ต้องเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของการดำเนินการโครงการบางระกำโมเดล
- 3) เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งจากภาครัฐ เอกชน ประชาสังคมและประชาชน อย่างละ 1 คน และต้องสมัครใจ พร้อมยินยอมให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและตอบคำถามสัมภาษณ์

(2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

- (2.1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5-20 คน จาก 5 กลุ่ม ประกอบด้วย
- กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลาง ทั้งจากส่วนราชการระดับกระทรวง/ทบวง/กรม และระดับภูมิภาค ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานนโยบายและบริหารจัดการน้ำและอุทกภัย กระทรวงมหาดไทย สำนักงานชลประทานที่ 3 กรมชลประทาน สถาบันอุทุนิยมวิทยาจังหวัดพิษณุโลก ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ เจ้าหน้าที่กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน
 - กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่องค์กรระดับท้องถิ่น ได้แก่ นายอำเภอ/ผู้แทน เจ้าหน้าที่ ปภ. ท้องถิ่น
 - กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคีเครือข่าย
 - กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทหรือโรงงานที่จัดตั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย จากจำนวนโรงงานที่มีทั้งสิ้น 60 โรง
 - กลุ่มที่ 5 ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ และคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

- (2.2) การสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มละ 5-7 คน จำนวน 1-2 กลุ่ม รวมจำนวน 5- 14 คนโดยเชิญผู้ให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนจาก 5 กลุ่มดังกล่าว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. **การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)** มีการกำหนดกรอบประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้าในเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ คำถามส่วนใหญ่จะเป็นคำถามปลายเปิดที่มีค่าสำคัญ โดยต้องการให้ผู้ตอบคำถามตอบและขยายประเด็น
2. **การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)** ใช้เป็นรูปแบบการสนทนา โดยผู้ศึกษากำหนดแนวคำถามในการสนทนาเพื่อใช้เป็นแนวทางควบคุมทิศทางในการสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ในการใช้เครื่องมือทั้งสองแบบ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถตัดความกังวลการชี้นำที่เกิดจากความคิดของผู้คนรอบข้างที่อาจจะเกิดขึ้นในการทำการสนทนากลุ่มได้และสามารถเก็บข้อมูลส่วนบุคคลได้ และใช้การสนทนากลุ่มยังนำมาซึ่งข้อมูลในภาพรวมที่เกิดจากประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลายจากคนหลายคน รวมถึงผู้เข้าร่วมสามารถสนทนาโต้ตอบ ถกปัญหา อภิปรายร่วมกัน และแลกเปลี่ยนทัศนะกันเพื่อหาความคิดเห็นหรือข้อสรุปจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในประเด็นดังกล่าวได้ดี ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจะเป็นคนละคนกัน โดยใช้แนวคำถามเดียวกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว

การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เอกสารตำรา บทความและงานวิจัยที่เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและสร้างเครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมความมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัยจากเอกสารเพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของเครื่องมือวิจัยจะได้มีความชัดเจนตามความมุ่งหมายการวิจัยยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลและแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษามากำหนดขอบเขตการวิจัย เพื่อนำมาเป็นส่วนประกอบในการเขียนแนวคิดคำถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก ใน 5 ขั้นตอนตามแนวคิดการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance) ได้แก่ ความมุ่งมั่นในความร่วมมือ (Commit to collaborative) การร่วมกันค้นหาปัญหาที่สำคัญ (Co-define dilemma) การร่วมกันออกแบบกระบวนการ (Co-design process) การร่วมกันสร้างวิธีการแก้ไข (Co-create solution) และการร่วมกันปฏิบัติ (Co-deliver solution) เพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มโดยแยกตามกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 กลุ่ม/ฉบับ

ขั้นตอนที่ 4 นำแบบสัมภาษณ์ที่ร่างไว้ทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาและขอคำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อให้อ่านแล้วมีความเข้าใจง่าย ชัดเจน มีความถูกต้อง ตรงตามความมุ่งหมายของการวิจัยและครอบคลุมตามขอบเขตการวิจัย พร้อมทั้งตรวจสอบสำนวนภาษาที่ใช้ในแนวคำถามของเครื่องมือวิจัย โดยเครื่องมือวิจัยมีโครงสร้างประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 5 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความถูกต้อง และการหาความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (Index of item objective congruence: IOC) ตามประเด็นที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation approach)

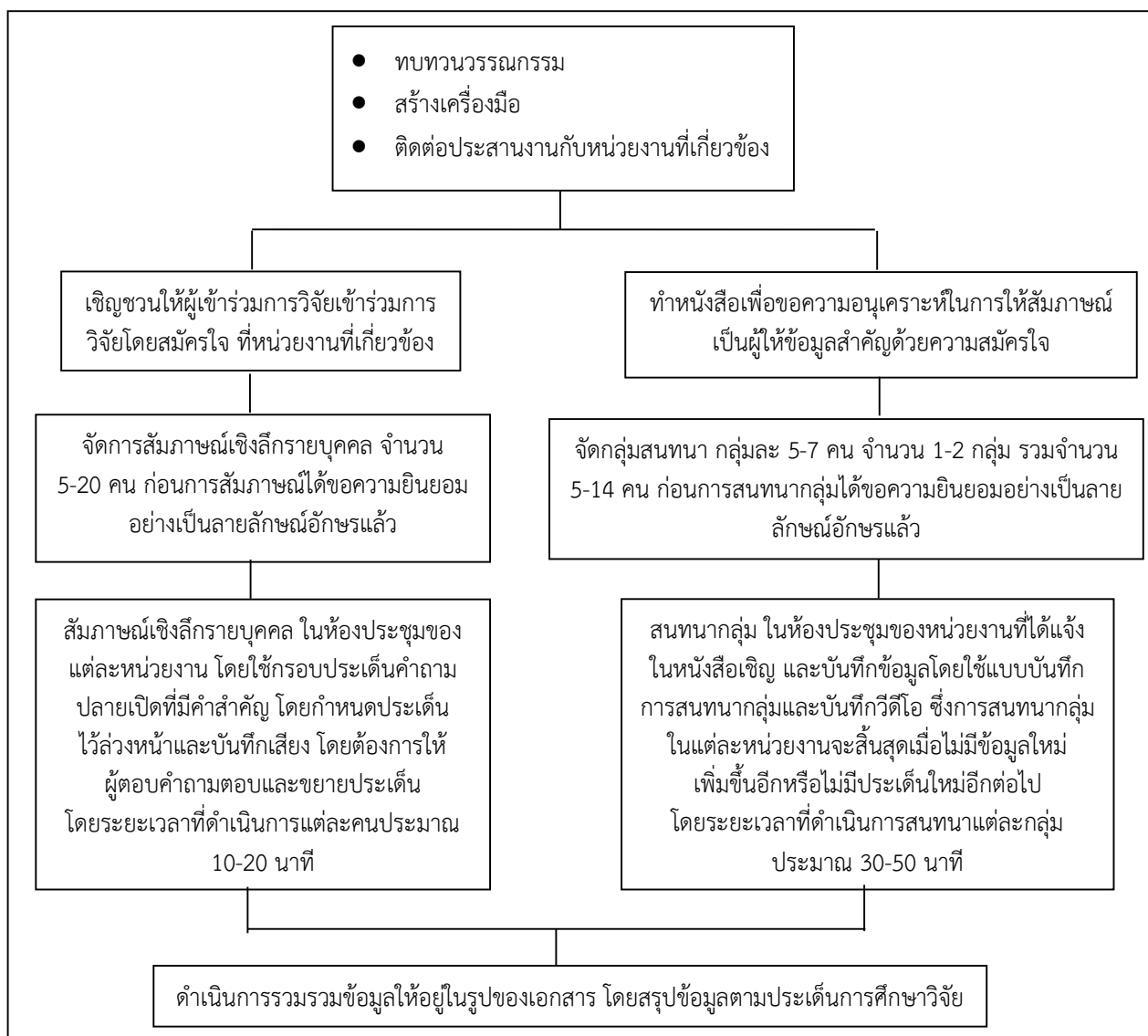
ขั้นตอนที่ 6 ปรับปรุงเครื่องมือวิจัยอีกครั้งแล้วนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไข รวมทั้งยื่นขอรับ พิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน (Institution Review Board: IRB) ปรับปรุงจนได้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 7 จัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยและนำเครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์ไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อเก็บ ข้อมูล โดยการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญผ่านการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อค้นพบ ปัญหา สาเหตุในเชิงลึกและวิธีการ ปรับปรุงแนวทางการดำเนินนโยบายให้ตรงกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2567 เพื่อให้ได้ ข้อมูลจึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม โดยมีแผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการวิจัยที่ จะปฏิบัติกับผู้เข้าร่วมการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงกระบวนการวิจัยที่จะปฏิบัติกับผู้เข้าร่วมการวิจัย



การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากภาคสนามโดยนำข้อมูลที่รวบรวมมาตรวจสอบความถูกต้อง ด้วยการเปรียบเทียบและตรวจสอบ (Cross-Check) ความสอดคล้องของข้อมูล (Consistency) ทันที แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาข้อสรุปนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา ทั้งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญและนำข้อมูลที่ได้มาจัดอภิปรายกลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ จึงนำมาทำการประมวลผลและอภิปรายตามประเด็นที่ศึกษาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยในเรื่องแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ในการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษาสูงสุด ภูมิลำเนาและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (N=18)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	17	94.0
หญิง	1	6.0
ไม่ระบุเพศ	-	-
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	2	11.0
มัธยมศึกษา	-	-
อนุปริญญา ปวส./ปวช.	-	-
ระดับปริญญาตรี	12	67.0
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	4	22.0
ภูมิลำเนา		
จังหวัดพิษณุโลก	10	56.0
จังหวัดอื่น ๆ คือ กรุงเทพฯ ชัยนาท น่าน สุโขทัย ร้อยเอ็ด	8	44.0
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ดำเนินการโครงการบางระกำโมเดล จังหวัดพิษณุโลก		
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	3	17.0
น้อยกว่า 5 ปี	3	17.0
มากกว่า 5 ปีและไม่เกิน 10 ปี	-	-
มากกว่า 10 ปีและไม่เกิน 20 ปี	1	5.0
มากกว่า 20 ปีและไม่เกิน 30 ปี	4	22.0
มากกว่า 30 ปี	7	39.0



ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
1. เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอุทกภัย	5	29.0
2. เจ้าหน้าที่หรือผู้อำนวยการระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก	8	47.0
3. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายหรือองค์กรพัฒนาเอกชน	3	12.0
4. บุคคลจากภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทหรือโรงงานที่จัดตั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย	1	6.0
5. ผู้นำชุมชนหรือคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ	1	6.0

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 94.0) มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 67.0) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก (ร้อยละ 56.0) ซึ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 30 ปี (ร้อยละ 39.0) และมีอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้อำนวยการระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก (ร้อยละ 47.0)

2. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ในการแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษาสูงสุด ภูมิลำเนาและระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจากแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (N=7)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	6	86.0
หญิง	1	14.0
ไม่ระบุเพศ	-	-
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	1	14.0
มัธยมศึกษา	-	-
อนุปริญญา ปวส./ปวช.	1	14.0
ระดับปริญญาตรี	4	58.0
ปริญญาโทหรือสูงกว่า	1	14.0
ภูมิลำเนา		
จังหวัดพิษณุโลก	7	100.0
จังหวัดอื่น ๆ คือ กรุงเทพฯ ชัยนาท น่าน สุโขทัย ร้อยเอ็ด	-	-
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ดำเนินการโครงการบางระกำโมเดล จังหวัดพิษณุโลก		
ไม่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่	-	-
น้อยกว่า 5 ปี	-	-
มากกว่า 5 ปีและไม่เกิน 10 ปี	2	29.0
มากกว่า 10 ปีและไม่เกิน 20 ปี	3	42.0
มากกว่า 20 ปีและไม่เกิน 30 ปี	-	-
มากกว่า 30 ปี	2	29.0



ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
1. เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอุทกภัย	1	14.0
2. เจ้าหน้าที่หรือผู้นำน้องระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก	3	44.0
3. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายหรือองค์กรพัฒนาเอกชน	1	14.0
4. บุคคลจากภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทหรือโรงงานที่จัดตั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย	1	14.0
5. ผู้นำชุมชนหรือคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ	1	14.0

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากแบบบันทึกการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 86.0) มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 58.0) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก (ร้อยละ 100.0) ซึ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 10 ปีและไม่เกิน 20 ปี (ร้อยละ 42.0) และมีอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้นำน้องระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก (ร้อยละ 44.0)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 คนและการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 คน ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอุทกภัย กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่หรือผู้นำน้องระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการ กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายหรือองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มที่ 4 บุคคลจากภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทหรือโรงงานที่จัดตั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย และกลุ่มที่ 5 ผู้นำชุมชนหรือคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ผลการวิจัย ดังนี้

(1) การริเริ่มและความมุ่งมั่นให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

ในส่วนของภาครัฐ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2559 พลเอกฉัตรชัย สาริกัลยะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์และแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยและจังหวัดพิษณุโลก ได้มอบนโยบายให้กรมชลประทานและหน่วยงานในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกองทัพภาคที่ 3 ได้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ “โครงการบางระกำโมเดล” ในการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มต่ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดอุทกภัยในฤดูน้ำหลากในลุ่มน้ำยม ทั้งนี้ กรมชลประทานจึงได้ดำเนินการวางแผนการสงน้ำสำหรับการเพาะปลูกชาวฤดูนาปีให้เร็วขึ้น โดยเริ่มเพาะปลูกในเดือนเมษายนและให้สามารถเก็บเกี่ยวได้ภายในเดือนกรกฎาคม เพื่อไม่ให้พื้นที่ดังกล่าวได้รับผลกระทบจากอุทกภัยและใช้พื้นที่นาที่เก็บเกี่ยวแล้ว ให้เป็นพื้นที่รองรับน้ำและหนองน้ำในฤดูน้ำหลากตั้งแต่ปีพ.ศ.2560 ซึ่งเริ่มจากการบูรณาการรวมกัน จำนวน 7 หน่วยงาน ได้แก่ กรมชลประทาน กองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดพิจิตร สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) และผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ (ซึ่งเป็นตัวแทนของภาคประชาชนในพื้นที่) ต่อมาในปีพ.ศ.2561 ได้มีหน่วยงานที่ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 17 หน่วยงานและมีหน่วยงานเข้าร่วมในการดำเนินการทั้งหมด จำนวน 23 หน่วยงาน ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว กรมประมง กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรมอุตุนิยมวิทยา สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร มูลนิธิอุทกพัฒน์ กรมประชาสัมพันธ์ กรมทางหลวง กรมทางหลวงชนบท กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมปศุสัตว์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมเจ้าท่า กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงพาณิชย์ กรมทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กระทรวงสาธารณสุขและสถาบันการศึกษา และในปีพ.ศ.2562 มีคำสั่งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการบางระกำ

โมเดล ป 2562 ของจังหวัดพิษณุโลก ที่ 2112/2556 ลงวันที่ 20 มีนาคม 2562 โดยมีหน่วยงานเข้าร่วมในการดำเนินการฯ เพิ่มขึ้น รวมจำนวนทั้งสิ้น 47 หน่วยงาน ได้แก่ กรมการปกครอง ธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร การท่องเที่ยวและกีฬา รวมถึงสภาเกษตรกร

และการมีกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่ที่เกิดโครงการผันน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมในทุกหน่วยงาน บางระกำ เริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลแล้วพบว่า ชาวบ้านไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ก่อนน้ำท่วม ซึ่งเดิมภาครัฐแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการให้เงินชดเชย จึงเกิดการหารือร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนมากขึ้น ด้วยการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้บริหารจัดการ โดยนำเทคโนโลยีมาใช้สื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พร้อมสร้างความร่วมมือ สร้างความไว้วางใจกับชุมชน ผู้นำชุมชน เครือข่าย และพิสูจน์ว่าหน่วยงานสามารถดำเนินการได้ตามที่ตกลงไว้จริง ส่งผลให้เกิดความร่วมมือกันในทุกภาคส่วน นำมาซึ่งชาวบ้านที่ยอมเสียสละพื้นที่ในการรองรับน้ำ ทำให้พื้นที่ที่หน่วยงานบางระกำสามารถเก็บน้ำได้มหาศาล อีกทั้งยังสามารถบรรเทาผลกระทบน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างได้อีกด้วย โดยวิธีจะเป็นการเปลี่ยนปฏิทินเกษตรเสียใหม่ โดยเลื่อนเวลาการเก็บเกี่ยวข้าวให้เสร็จก่อนฤดูน้ำหลากจะมาถึง โดยมุ่งเน้นครอบคลุมพื้นที่ลุ่มต่ำน้ำยมและน่านาน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลกและสุโขทัย เป็นพื้นที่รวม 265,000 ไร่ ให้สามารถเพาะปลูกข้าวได้ตามกำหนดปฏิทินใหม่ ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ 1 เมษายน จากปกติ ต้นเดือนพฤษภาคม อีกทั้งวิธีนี้จะช่วยให้ประหยัดงบประมาณในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติด้านการเกษตร และสามารถใช้พื้นที่นาเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ดังเดิม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่รองรับน้ำหลากจากลุ่มน้ำยมในช่วงน้ำหลากได้ด้วย ลดการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ทางการเกษตรและในตัวเมืองชุมชนสุโขทัย วิธีนี้สามารถชะลอการระบายน้ำสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้สูงสุด 400 ล้านลูกบาศก์เมตร และยังช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เสริมจากผลิตภัณฑ์ข้าว และการทำอาชีพประมง การแปรรูปผลผลิตจากปลา ในช่วงที่รับน้ำเข้าทุ่งได้อีกด้วย เพราะนอกจากจะเก็บข้าวเสร็จไปแล้ว ก็สามารถใช้พื้นที่นาทำประโยชน์อื่น ๆ ได้ กระบวนการดังกล่าวเป็นเสมือนแก้มลิง ที่เมื่อถึงฤดูน้ำหลากชาวบ้านไม่ต้องจมทุกข์กับน้ำท่วมนาข้าวที่ยังไม่เก็บเกี่ยว แต่ได้ดำเนินการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นแล้ว แล้วใช้พื้นที่ของตนเองเป็นพื้นที่ชะลอน้ำ เพื่อให้น้ำท่วมเข้าตัวเมืองจังหวัดและชุมชนโดยรอบให้น้อยที่สุด

(2) ปัญหาการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกส่งผลต่อการพัฒนาของจังหวัดพิษณุโลกและ/หรือประเทศ

การเกิดปัญหาด้านอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดล ในช่วงศึกษาช่วงแรกส่งผลต่อการพัฒนาประเทศใน 2 ช่วงด้วยกัน คือ 1. ช่วงเริ่มต้นในการศึกษาโครงการ รัฐบาลโดยหน่วยงานต่าง ๆ ต้องระดมงบประมาณมาลงใช้ในพื้นที่ดำเนินการในทุก ๆ ปี เช่น เตรียมความพร้อม ซ่อมแซม ปรับปรุงอาคารชลศาสตร์ ระบบระบายน้ำ ไทรมมาตร ให้พร้อมใช้งานและปรับปรุงแก้ไขสิ่งกีดขวางทางน้ำ เตรียมพร้อม/วางแผนเครื่องจักร เครื่องมือ บุคลากร ประจำพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมและพื้นที่เสี่ยงในช่วงฝนทิ้งช่วง ปรับปรุงวิธีการส่งน้ำในพื้นที่เสี่ยงในช่วงฝนทิ้งช่วง อีกทั้งตรวจความมั่นคงปลอดภัย คัน ทำนบ พังกันน้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่เกิดอุทกภัยซ้ำซ้อนโดยเกิดขึ้นในทุกปี มวลน้ำเหล่านี้ถ้ามีไม่มากพื้นที่บางระกำก็สามารถรองรับได้หมด แต่หากพื้นที่ไม่สามารถรองรับได้ทั้งหมด ก็จะเข้าท่วมพื้นที่เศรษฐกิจในพื้นที่ตัวเมืองจังหวัดสุโขทัยและตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลก และตัวเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน เช่น จังหวัดนครสวรรค์ ชัยนาท สระบุรี ฯลฯ ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของชาติต้องระงับ และเกิดความเสียหาย และ 2. หลังจากมีโครงการบางระกำโมเดลแล้วส่งผลต่อการพัฒนาของประเทศอย่างยิ่ง คือ รัฐบาลไม่ต้องส่งเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ในการปฏิบัติในหลายๆด้านที่กล่าวข้างต้น อาทิ เตรียมความพร้อม ซ่อมแซม ปรับปรุง อาคารชลศาสตร์ ระบบระบายน้ำ ไทรมมาตร ให้พร้อมใช้งานและปรับปรุงแก้ไขสิ่งกีดขวางทางน้ำ เตรียมพร้อม วางแผนเครื่องจักร เครื่องมือ บุคลากร รวมทั้งไม่จำเป็นต้องเสียเงินสำหรับเยียวยาผู้ประสบอุทกภัยให้กับเกษตรกรในพื้นที่

อีกทั้งรายได้ของเกษตรกรที่ร่วมโครงการฯ ก็ได้เกิดความยั่งยืน จากเดิมที่มีความเสี่ยงในส่วนของนาข้าวที่เสียหายในช่วงอุทกภัยเป็นประจำทุก ๆ ปี โดยพื้นที่ชลประทานในส่วนของจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทยก็ยังสามารถนำแนวทางบางระกำโมเดลไปปรับเปลี่ยนใช้ในพื้นที่ภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย เพื่อแก้ไขปัญหา น้ำท่วมและภัยแล้งอย่างยั่งยืนได้ เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนในระยะยาว นำมาซึ่งการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น

(3) สิ่งจูงใจที่ตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ด้วยรูปแบบบางระกำโมเดล

สิ่งจูงใจที่ตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ด้วยรูปแบบบางระกำโมเดลสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่โครงการฯ มีความเสี่ยงที่ต้องแบกรับในกรณีที่ทำการเพาะปลูกในช่วงเวลาปกติ (ซึ่งต้องเสี่ยงต่อความเสียหายจากอุทกภัยในหน้าน้ำหลากตามปกติ) แต่พอเข้าร่วมโครงการฯ ดังกล่าว ซึ่งมีการเลื่อนเวลาการเพาะปลูกให้เร็วขึ้น ก็จะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างเต็มที่ และสามารถลดความเสี่ยงดังกล่าว

2. หลังจากที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเสร็จทั้งโครงการฯ กรมชลประทานจะใช้พื้นที่ลุ่มต่ำทุ่งบางระกำเป็นพื้นที่หน่วงน้ำรองรับปริมาณน้ำในช่วงฤดูน้ำหลากจากลุ่มน้ำยม กรมประมง บูรณาการส่งเสริมอาชีพ โดยนำพันธุ์ปลามาปล่อยลงในทุ่ง ทำให้เกษตรกรมีอาชีพเสริมในการทำประมง อีกทั้งส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตจากปลา และผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกรและชุมชนในช่วงฤดูน้ำหลาก

3. เมื่อสิ้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี จะเริ่มระบายน้ำออกจากทุ่งบางระกำ โดยจะคงเหลือปริมาณน้ำส่วนหนึ่งไว้ในทุ่ง สำหรับให้เกษตรกรใช้ในการเตรียมแปลงเพาะปลูกข้าวนาปรังต่อไป ลดต้นทุนในการสูบน้ำเข้ามาอีกทางหนึ่งและช่วยประหยัดน้ำต้นทุนให้กับเขื่อนสิริกิติ์ได้อีกทางหนึ่ง

ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคประชาชนที่เห็นโครงการฯ ประสบความสำเร็จ จากการที่ไม่มียาข้าวเสียหายจากอุทกภัย โดยการบริหารจัดการน้ำตามแผนงานโครงการบางระกำโมเดลตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 เป็นต้นไป ซึ่งเห็นได้จากจำนวนเกษตรกรในพื้นที่โครงการฯ ได้แก่ โครงการส่งน้ำยม น่าน โครงการส่งน้ำพลายชุมพล โครงการส่งน้ำนเรศวร ฯลฯ คิดเป็นพื้นที่รวมจำนวนกว่า 382,000 ไร่ ที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวได้ทั้งหมด โดยไม่มีรายงานความเสียหาย จึงทำให้เป็นสิ่งจูงใจและเป็นปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่มากขึ้นจนโครงการบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ (Key Success Factors) ในการป้องกันและจัดการปัญหาอุทกภัยของแต่ละกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 4 ดังนี้ ทั้งนี้พื้นที่อื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแนวทางเดียวกัน

ตารางที่ 4 ปัจจัยความสำเร็จ (Key Success Factors) ของแต่ละภาคส่วนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการป้องกันและจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

ปัจจัยความสำเร็จ (Key Success Factors) ในการป้องกันและจัดการปัญหาอุทกภัย				
ภาครัฐส่วนกลาง	ภาครัฐระดับท้องถิ่น	ภาคเอกชน	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาชน
- การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแรงจูงใจและความไว้วางใจร่วมกัน (Shared Motivation) ถึงแม้ไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างชัดเจน เนื่องจาก	- ส่งเสริมในการสร้างศักยภาพของการปฏิบัติร่วมกัน (Capacity for Joint) อาทิ การจัดการ	- การมีส่วนร่วมในการแจ้งเหตุ ภัยพิบัติ - การสนับสนุนการจัดการเมื่อเกิดเหตุแล้ว และหลัง	- การให้ความร่วมมือในด้านกำลังและการลงแรง	- คนในพื้นที่เป็นตัวแสดงหลักในการแก้ไขปัญา เนื่องจากเล็งเห็นว่า การบริหารจัดการกับอุทกภัย เป็นปัญหาสำคัญที่จะส่งผลกระทบ

ปัจจัยความสำเร็จ (Key Success Factors) ในการป้องกันและจัดการปัญหาอุทกภัย				
ภาครัฐส่วนกลาง	ภาครัฐระดับท้องถิ่น	ภาคเอกชน	ภาคประชาสังคม	ภาคประชาชน
ส่วนกลางตระหนักว่า หากทำงานเพียงองค์กรเดียว การจัดการกับอุทกภัยในครั้งนี้ จะเป็นไปได้ยากที่จะป้องกันปัญหาในพื้นที่ เนื่องจากทรัพยากรอาจไม่เพียงพอ - การบังคับใช้นโยบาย กฎหมาย หรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องในโครงการ เช่น ปฏิทินการปรับช่วงเวลาเพาะปลูก เป็นต้น - การบริหารจัดการบุคลากรโดยการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความชำนาญของบุคคลที่มาช่วยการปฏิบัติงาน นำท่วมทำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล - การให้ความช่วยเหลือ ทั้งด้านการเงิน ด้านวัสดุอุปกรณ์ - ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ โดยไม่มีการคัดค้าน -- การนำเทคโนโลยีสมัยมาใช้ในการจัดการและประสานงานจากเดิมที่ติดต่อกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในพื้นที่ได้ยาก แต่ได้มีการปรับปรุงโดยนำแอปพลิเคชันในสมาร์ตโฟนมาเพื่อช่วยในการติดต่อ แลกข้อมูล และประสานงานได้ง่ายขึ้น	ขั้นตอนการดำเนินงานและการออกแบบโครงสร้างสถาบัน รวมทั้งการจัดการความเป็นผู้นำของผู้เข้าร่วม การจัดการความรู้ และทรัพยากร ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ถูกต้องทำให้กำหนดแนวป้องกันและระดับความสูงของคันกันน้ำได้ถูกต้อง - มีการตรวจสอบสภาพพื้นที่และการเฝ้าระวัง ติดตามผลตลอดเวลาช่วยให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ทันเวลา	ภัยพิบัติผ่านพ้นไป เช่น รูปแบบการบริจาคเงินหรือสิ่งของ - การยอมตามการบังคับใช้ - การตระหนักถึงผลกระทบต่อการประกอบกิจการของตน และผลเสียจากการขาดลูกค้า ในช่วงที่ประสบอุทกภัย ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยจัดการปัญหาและเกิดความเสียสละ		ในวงกว้าง เนื่องจากเคยเผชิญกับการบริหารจัดการกับอุทกภัยปี พ.ศ. 2554 ทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่น ๆ ให้การบริหารจัดการกับอุทกภัยจนเกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น และเกิดการทำงานแบบร่วมมือและบูรณาการเทศบาลฯ มีการจัดการกับอุทกภัยในรูปแบบการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน - การมีประสบการณ์ป้องกันน้ำท่วมมาก่อน และมีความรู้ในสภาพพื้นที่ ความชำนาญในการทำแนวป้องกันน้ำท่วมที่ทันต่อเหตุการณ์ รวมถึงชุมชนริมน้ำหลายชุมชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อป้องกันบ้านเรือนของตนเอง

(4) บทบาทในการมีส่วนร่วม อาทิ การตัดสินใจ การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ทุกฝ่ายจะต้องดำเนินการร่วมกัน

การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันภายใต้โครงการบางระกำโมเดล มีการร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแบบบูรณาการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำในโครงการฯ ซึ่งมีภาคเอกชน และภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมผ่านกลไกการบูรณาการทุกภาคส่วนร่วมกันมาต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2560 ซึ่งตัวอย่างการบูรณาการส่วนงานคือคำสั่งจังหวัดพิษณุโลกที่ถูกจัดทำขึ้นในทุกปีที่ผ่านมา โดยผู้ว่าราชการจังหวัดจะลงนามในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการบางระกำโมเดล โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก เป็นประธานคณะกรรมการ และหัวหน้าหน่วยงานทางราชการในจังหวัดเกือบทุกหน่วยงานเป็นคณะกรรมการ อีกทั้งภาคการศึกษานักวิชาการจากมหาวิทยาลัยภายในจังหวัด ภาคเอกชนและภาคประชาชน ร่วมเป็นคณะกรรมการ

คอยประหลาดหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมอบหมายให้ทำงานในแต่ละหน้าที่ในการลงมือภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้การบริหารจัดการขับเคลื่อนโครงการบางระกำโมเดลมีความชัดเจนในแต่ละการแก้ปัญหาของแต่ละภาคส่วนที่รับผิดชอบ โดยในปัจจุบันมีการดำเนินการโครงการ จำนวน 2 โครงการที่เพิ่มบทบาทในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมดำเนินการในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก คือ

1. โครงการรวมพลคนกู้ภัย เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการเตรียมพร้อมสำหรับการจัดการความเสี่ยงสาธารณภัยในพื้นที่แบบบูรณาการและมีมาตรฐาน มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคมประจำปี โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน โดยเฉพาะสมาคม มูลนิธิ องค์กรการกุศล และหน่วยงานภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการสิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จ คือความเป็นเอกภาพ จะต้องอาศัยความรัก ความสามัคคี ความปรองดองสมานฉันท์กัน ระหว่างผู้ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ รวมทั้งมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ เกิดการบูรณาการประสานความร่วมมือ และเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการสาธารณภัย โดยต้องบูรณาการร่วมกันในการป้องกันและลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนในสถานการณ์ภัยขนาดใหญ่ ที่ทุกภาคส่วนต้องผนึกกำลังเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันในภาวะฉุกเฉิน บนฐานความรู้ ความเข้าใจ และแนวทางการประสานความร่วมมือที่ดีต่อกันในทุกระดับ ซึ่งจะส่งผลต่อภาพรวมในระดับประเทศ นอกจากนี้ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ส่งเสริมความสามัคคี ปรองดองสมานฉันท์ และสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่อสาสมัครกู้ภัยขององค์กรการกุศลในการจัดการบริหารความเสี่ยงจากภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในงานมีกิจกรรมที่สำคัญประกอบด้วยเวทีเสวนา, การจัดแสดงนิทรรศการ, การแสดงและสาธิตการกู้ภัยและการทดสอบทักษะการกู้ภัยร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และในภาคบ่ายกิจกรรมทดสอบทักษะการเตรียมความพร้อมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และ 2. โครงการอบรมเพิ่มศักยภาพและทบทวนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการป้องกัน การเตรียมความพร้อมการระงับการบรรเทาภัยและการฟื้นฟูบูรณะให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในทุกสถานการณ์ เนื่องจากการเกิดสาธารณภัยจำเป็นจะต้องมีหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงอาสาสมัครที่เป็นพลังภาคประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนหรือหมู่บ้านเข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือในงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีนโยบายที่จะพัฒนาศักยภาพเครือข่าย อปพร. เพื่อเป็นกำลังหลักภาคประชาชนในการป้องกันสาธารณภัยในทุกพื้นที่ ดังนั้นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมอาสาสมัคร เจ้าหน้าที่งานให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ พร้อมเผชิญกับสถานการณ์ภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการดำเนินการ คือ ทำให้ อปพร. ได้มีความรู้ความสามารถและเข้าใจการรักษาระเบียบวินัยของสมาชิก อปพร. ได้ดียิ่งขึ้น ได้รับประสบการณ์ในการศึกษาดูงานและมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจและนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมฯ ไปขยายผลเกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้กับประชาชนให้มีความรู้เพิ่มขึ้น มีเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งและกว้างขวางในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งได้ทดสอบจิตใจและกำลังกายประจำปี และได้ทบทวนวิชาความรู้ที่เคยได้ฝึกอบรมมาแล้ว ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของโครงการดังกล่าวคือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เขต 9 พิษณุโลก เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ซึ่งเป็นตัวแทนจากประชาชนในพื้นที่สังกัดของศูนย์ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายจิตอาสาสมัครรักความปลอดภัย สามารถร่วมกันบรรเทาและป้องกัน รวมถึงให้ความช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้อย่างทันท่วงที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งจะทำให้สามารถลดความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด

(5) การกำหนดโครงสร้างองค์กร แบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติ

ตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรมของแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ที่มีการกำหนดโครงสร้างองค์กร และแบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบผ่านคำสั่งการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการบางระกำโมเดล ตั้งแต่ปีพ.ศ.2562 โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก เป็นประธานคณะกรรมการ และหัวหน้าหน่วยงานราชการในจังหวัดเกือบทุกหน่วยงานเป็นคณะกรรมการ อีกทั้งภาคการศึกษานักวิชาการจากมหาวิทยาลัยภายในจังหวัด ภาคเอกชนและภาคประชาชน ร่วมเป็นคณะกรรมการ โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. อำนวยความสะดวกและกำกับการดำเนินงานโครงการบางระกำโมเดลให้มีกลไกการบูรณาการจากผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนอย่างเหมาะสมเป็นระบบ
2. ให้การสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณ เพื่อให้การดำเนินการแผนงาน/โครงการในพื้นที่บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ดำเนินการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการโครงการ
4. เสนอแนะให้ความคิดเห็นอันจะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงานโครงการ
5. ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน และสรุปบทเรียนเพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงพัฒนายกระดับประสิทธิภาพโครงการเพื่อเป็นต้นแบบนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง

(6) ลักษณะการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชนในการดำเนินการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

เนื่องจากพื้นที่น้ำจํานวนกว่า 382,000 ไร่ในอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำอยู่ระหว่างลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่านในจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดพิษณุโลกจึงเกิดน้ำท่วมทุกปี ทำให้ชาวนาต้องทุกข์ทรมาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำโดยกรมชลประทาน จึงได้แปลงวิกฤติให้เป็นโอกาสจากผู้ได้รับการเยียวยาหลังน้ำท่วมมา เป็นการปันประโยชน์ (Benefit Sharing) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participative Democracy) จนเป็นที่ยอมรับและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อให้มีกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและตัดสินใจที่รอบคอบ โปร่งใส เป็นธรรม และได้รับการยอมรับจากประชาชน รวมทั้งยังสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่แค่เพียงการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่สามารถแสดงความคิดเห็นต่อการส่งน้ำและบำรุงรักษาของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชลประทาน เพื่อนำข้อมูลไปแก้ไขและปรับปรุงให้การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ของโครงการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ นำโดยนายสมศักดิ์ บ่องเขาย้อย ประธานกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานประจวบชัยนาท ซึ่งเป็นผู้นำที่เข้มแข็งช่วยขับเคลื่อนสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาปัญหาน้ำท่วมบ้านสู่การพัฒนาเป็นนโยบายต่อยอดปันประโยชน์ให้แก่ผู้เสียสละ จำนวน 41,277 ราย ยอมให้พื้นที่นาเป็นที่หน่วงน้ำจำนวน 550 ล้านลูกบาศก์เมตร ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 3-4 เดือน โดยดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่อื่น เช่น ตัวเมืองสุโขทัยและไม่ให้ไหลไปสร้างความเสียหายในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างกว่า 20 จังหวัดที่ทำการเกษตรและอุตสาหกรรมนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2560 เป็นต้นมา ทั้งนี้ ยังสามารถกักเก็บน้ำให้เพียงพอกับการทำนาปรัง นาปี ระหว่างนี้กรมประมงนำเอาพันธุ์ปลามาแจกให้เลี้ยงหารายได้ เร่งปลูกข้าวนาปีให้เร็วขึ้นจากเดือนพฤษภาคมมาปลูกเดือนเมษายน และต้องเก็บเกี่ยวให้เสร็จกลางเดือนสิงหาคม ก่อนน้ำท่วมและได้ขอแก้ไขระเบียบการขึ้นทะเบียนการเพาะปลูกกับกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเร็วขึ้น 1 เดือนจนสำเร็จยังคงได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ นอกจากนี้ ภาครัฐยังให้อำนาจชุมชนกำหนดกติกาโดยตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ

ที่ทำให้ประชาชนร่วมดำเนินการและเกิดความยั่งยืน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการเป็นเรื่องที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญ โดยการปรับระบบการบริหารงานภาครัฐที่เน้นการทำงานในลักษณะบูรณาการสร้างความร่วมมือ และสร้างเครือข่ายกับฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ เพื่อพัฒนาระบบราชการให้สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของประชาชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องตรงตามความต้องการอย่างแท้จริง ด้วยการจัดประชุมชี้แจงแผนการดำเนินการโครงการบางระกำโมเดลปี พ.ศ.2561 เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและลงพื้นที่ ดูการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งมีมติเห็นพ้องกันในการเริ่มนำน้ำเข้าทุ่งบางระกำตามแผนที่ได้วางไว้ ตั้งแต่วันที่ 7 กันยายน 2561 เป็นต้นมา มีการเริ่มนำน้ำเข้าทุ่งพื้นที่ลุ่มต่ำบางส่วนของโครงการฯ ซึ่งมีความพร้อมที่จะรับน้ำ เช่น ทุ่งคลองแยงมุม ตำบลท่าช้าง อำเภอรพมพิราม ทุ่งแม่ระหัน ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมืองพิษณุโลก ทุ่งตะแบกงาม ตำบลชุมแสงสงคราม อำเภอบางระกำ ทุ่งหนองมน อำเภอรพมพิราม พื้นที่รวมประมาณ 60,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15 ของพื้นที่โครงการ ความลึกเฉลี่ยประมาณ 50-100 เซนติเมตร คิดเป็นปริมาณน้ำ ที่เก็บกักในคลองบึง และในทุ่งปริมาณ 150 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นความต้องการของผู้นำและเกษตรกรในพื้นที่ที่จะนำน้ำเข้าทุ่งก่อน เพื่อเป็นการกำจัดวัชพืชและตัดวงจรโรคแมลง รวมทั้งหนุนา ช่วยลดต้นทุนของเกษตรกรได้เป็นอย่างมาก และเป็นการเก็บกักน้ำเพื่อเป็นต้นทุนในการเพาะปลูกข้าวฤดูนาปรังในปีพ.ศ. 2561 และ 2562 ที่จะเริ่มการเพาะปลูกในเดือนธันวาคมตามแผนของกรมชลประทาน รวมทั้งยังลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนจึงเป็นที่มาของโครงการบางระกำโมเดล ทำให้เห็นผลประโยชน์ที่ลงตัวและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ เกษตรกรเก็บเกี่ยวข้าวได้ทันก่อนน้ำท่วมทั้งหมด ลดการใช้ปุ๋ยเพราะได้รับอินทรีย์วัตถุที่มากับน้ำ การใช้สารเคมีกำจัดแมลงและศัตรูพืช ประหยัดค่าสูบน้ำจากจำนวน 10 ครั้ง เหลือ 4 ครั้ง ทำให้มีกำไรไร่ละ 1,000 บาท – 1,500 บาท เกษตรกรเกิดอาชีพเสริมด้านประมงและมีรายได้จากการทำประมงมีอาหารจากสัตว์น้ำในช่วงฤดูหนาวน้ำและยังมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ เพราะสามารถลดความเสี่ยงจากน้ำท่วมในลุ่มเจ้าพระยาได้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่า ความระกำได้จางหายไปจากพื้นที่บางระกำ ทำให้ชุมชนในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลมีความสุขกับการปรับวิถีคิดบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน สร้างโอกาสสร้างอาชีพให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น รัฐประหยัดเงินที่ใช้เยียวยาชาวนาที่ถูกน้ำท่วมจำนวนกว่า 100 ล้านบาทต่อปี รวมถึงเป็นที่ศึกษาดูงานและสามารถนำไปขยายผล 12 ทุ่งในภาคกลาง ได้แก่ ลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง ครอบคลุม 10 จังหวัด ห้วยเขื่อนเจ้าพระยา ได้แก่ จ.นครสวรรค์ ชัยนาท ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ปทุมธานี และนนทบุรี รวมพื้นที่จำนวนทั้งสิ้น 1.15 ล้านไร่ ดังนั้น การมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นการให้สิทธิของประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อาทิ ภาครัฐส่วนกลางรายงานสถานการณ์ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ผู้นำท้องถิ่นและเกษตรกรในพื้นที่ให้ทราบสถานการณ์และเตรียมความพร้อม โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยหรือมีพื้นที่การเกษตรริมตลิ่งแม่น้ำยมและแม่น้ำยมสายเก่า ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากน้ำเอ่อล้นตลิ่งและสิทธิในการเข้าร่วมตัดสินใจของภาครัฐ รวมทั้งแนวทางดังกล่าวภาครัฐยังสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพุทธศักราช 2560 โดยเฉพาะในมาตรา 78 ซึ่งรัฐต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ การจัดทำบริการสาธารณะ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริต รวมทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชน ทั้งนี้ ผ่านการจัดโครงการการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management: CBDRM หรือ CBDRR) โดยสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างเครือข่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมของประชาชน ซึ่งการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนผ่านกระบวนการเสริมให้สมาชิกในชุมชนรับรู้ เนื่องจากชุมชนเป็นในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟูความเสียหายจากภัยมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ กำหนดแนวทางและบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงภัยในชุมชนและเพิ่มขีด

ความสามารถให้ชุมชนได้เตรียมความพร้อมและบรรเทาภัยได้ก่อนที่ภายนอกจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนที่เข้ารับการอบรม มีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภัยในเบื้องต้น ทั้งนี้กิจกรรมภายใต้โครงการดังกล่าวมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการทุกขั้นตอนตั้งแต่การประเมินความเสี่ยงของการเกิดภัยพิบัติ เนื่องจากภัยพิบัติส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนในชุมชน ทั้งชีวิต ทรัพย์สิน การประกอบอาชีพ และไม่สามารถโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่เสี่ยงภัยได้ อันเนื่องมาจากความรักถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นพื้นที่ทำกินแห่งเดียว หรือขาดแคลนทุนทรัพย์ในการโยกย้ายถิ่นฐาน ดังนั้นเมื่อต้องอยู่ ควรจะอยู่อย่างไรให้ปลอดภัย จึงต้องเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุด คือ ความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน และผลิตผลจากโครงการ ได้แก่ ปฏิทินภัย ตารางทรัพยากร แผนที่ชุมชน แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และการฝึกซ้อมแผนอพยพ โดยมีแนวคิด (1) สร้างความตระหนักว่าชุมชนกำลังเผชิญกับภัยอะไรอยู่ (2) ให้เข้าใจว่าผลกระทบจากภัยสามารถคาดการณ์ได้ (3) การควบคุมบริหารจัดการโดยองค์กรชุมชน และ (4) มีแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสำหรับชุมชน เนื่องจากชุมชนคือผู้เข้าใจในสภาพพื้นที่สถานการณ์ โอกาสและข้อจำกัดของตนดีกว่าผู้อื่น คนในชุมชนเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากการประสบภัยมาก่อน และเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่จะต้องเผชิญกับภัยพิบัติในชุมชนครั้งต่อไป รวมทั้งไม่มีใครรู้ถึงทรัพยากร ความจำเป็น และความต้องการของชุมชนได้ดีเท่ากับคนในชุมชนเอง ทั้งนี้ยังเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่จะต้องเผชิญกับภัยพิบัติในชุมชนครั้งต่อไป ดังนั้นผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ คือ

(1) ความรู้เบื้องต้นในการบริหารจัดการภัยด้วยตนเอง โดยชุมชนมีข้อมูลในพื้นที่ที่มีแผนป้องกันภัย แผนเผชิญเหตุของชุมชน มีแนวทางจัดการภัยในพื้นที่ มีแกนนำหรือผู้รับผิดชอบตามโครงสร้างคณะกรรมการ มีผู้ประสานงานและมีการฝึกซ้อมแผนเพื่อเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดภัย

(2) ลดความเสี่ยงภัยของชุมชน โดยเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการภัยของชุมชน ดังภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยสำหรับชุมชน ซึ่งเป็นไปตามกรอบการดำเนินงานเสนอแนะเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558-2573 ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ซึ่งพันธกิจ 4 ข้อสำคัญ คือ 1) เข้าใจความเสี่ยงจากภัยพิบัติ 2) เสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ 3) ลงทุนลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อให้พร้อมรับมือและฟื้นคืนกลับได้ในระยะเวลาที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และ 4) พัฒนาศักยภาพการเตรียมความพร้อมเผชิญเหตุที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการฟื้นฟูสภาพและซ่อมสร้างที่ดีกว่าเดิมหลังเกิดภัยพิบัติ

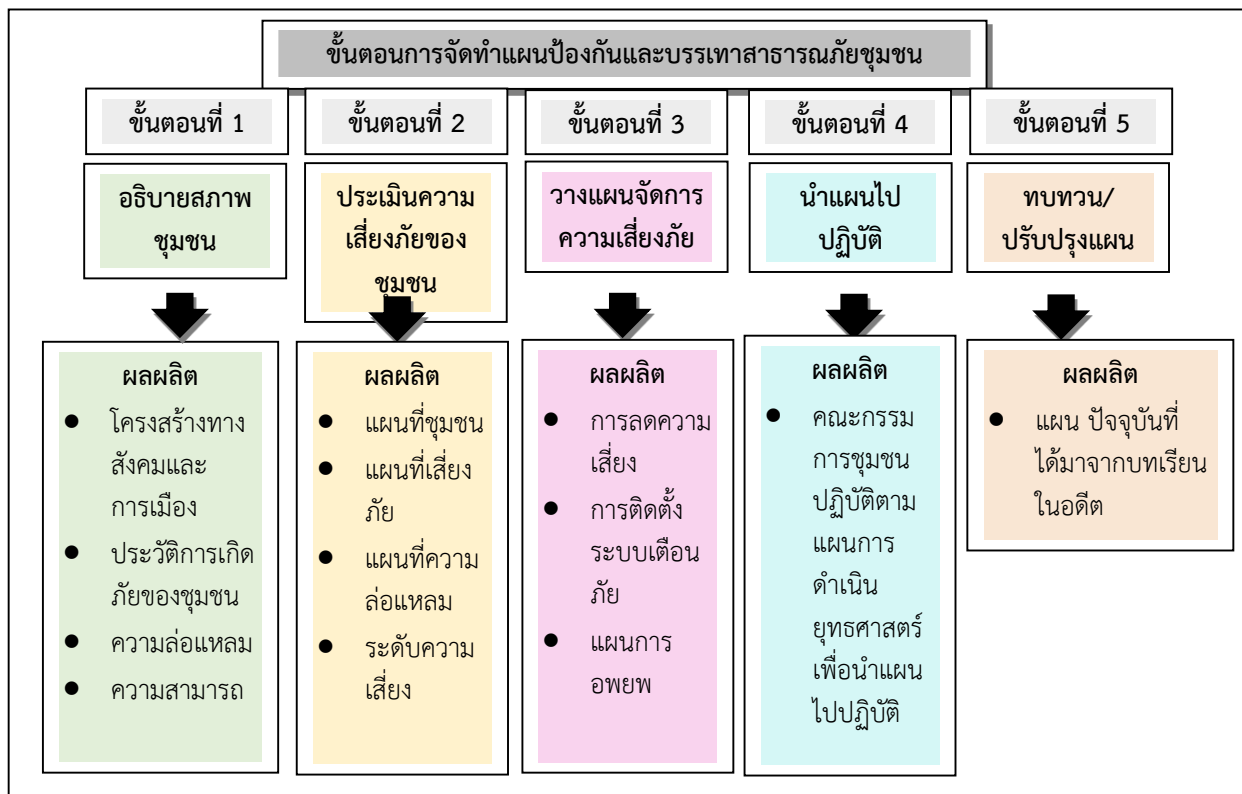
(3) การมีส่วนร่วมคิดวางแผน วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาจะช่วยให้ชุมชนเข้าใจโอกาส ข้อจำกัด และสภาพแวดล้อมของตนดีขึ้น

(4) ชุมชนมีโอกาสดำเนินการและทักษะใหม่ ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน

(5) ชุมชนสามารถนำความรู้และทักษะมาใช้ในการจัดการลดความเสี่ยงและความอ่อนแอ

(6) ชุมชนรู้จักการเตรียมพร้อมรับมือภัยและการเผชิญภัยในภาวะฉุกเฉินได้ด้วยตนเอง นำไปสู่การทำงานเป็นกลุ่มและความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยสำหรับชุมชน



ที่มา: คู่มือการจัดการภัยพิบัติสำหรับประชาชนของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย

ทั้งนี้ มีเป้าหมายของการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน เพื่อลดความเสี่ยงและความอ่อนแอจากผลกระทบของภัยพิบัติในชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดและบทบาทของชุมชนจากผู้รับความช่วยเหลือเป็นผู้ป้องกันและลดผลกระทบจากความเสี่ยงภัยด้วยตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในการวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงภัย ตลอดจนการประเมินกำลังความสามารถของตนเอง เพื่อปลูกฝังทัศนคติและสร้างวัฒนธรรมในการป้องกันมากกว่าการตามแก้ไข เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนสามารถป้องกัน รักษาชีวิต ทรัพย์สิน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตน ทำให้รัฐประหยัดงบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อีกด้วย

(7) บทบาทหรือลักษณะการส่งเสริมในการเพิ่มอำนาจหรือขยายบทบาทหรือการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น

โครงการบางระกำโมเดล มีโครงสร้างหลัก 2 ส่วน คือ 1.ในส่วนของสิ่งปลูกสร้าง เช่น อาคารระบายน้ำ อาคารบังคับน้ำ ทางผันน้ำ และการขุดลอกแก้มลิง และ 2.ในส่วนของบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งในส่วนนี้จำเป็นต้องมีการพึ่งพากันในส่วนของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ ด้านพื้นที่และการรับรู้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องมีการแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยกัน อีกทั้งเมื่อเกิดโครงการแล้วก็ต้องทำการซักซ้อมแผนเผชิญเหตุ ตั้งศูนย์ส่วนหน้าก่อนเกิดภัยและฟื้นฟูสภาพให้กลับสู่สภาพปกติ สร้างความเข้มแข็ง เครือข่ายภาคประชาชนในการให้ข้อมูลสถานการณ์ การสร้างการรับรู้ยกระดับคุณภาพชีวิตและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างกฎกติกาชุมชน ดูแลป่าไม้ จัดตั้งกลุ่มภาคีเครือข่ายเปิดใจพูดคุยและรับฟังความต้องการ พิจารณาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันบนความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

ทำให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน รวมทั้งประชาสัมพันธ์ผ่านคณะกรรมการลุ่มน้ำ คณะอนุกรรมการทรัพยากรน้ำจังหวัด องค์กรผู้ใช้น้ำและเครือข่ายต่างๆ เป็นต้น

ทั้งนี้ แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของ จังหวัดพิษณุโลกเกิดความยั่งยืนมากกว่า 7 ปี พบว่า ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ หาแนวทางแก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัยซ้ำซากอย่างยั่งยืน ด้วยวิธีการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ทำให้มีน้ำใช้สำหรับการทำเกษตรตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ตลอดปี

(8) ลักษณะการขับเคลื่อนการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดล ที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชน นำไปสู่การปฏิบัติ และสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การเข้าร่วมการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก ที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชน เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจนได้รับรางวัลสาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทผู้นำหุ้นส่วนความร่วมมือ ระดับเลขาธิการยอดเยี่ยมในปีพ.ศ.2564 จากคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการเกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ด้วยผลงาน “โครงการผันน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วมในทุ่งห้วยน้ำบางระกำ” ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนกับกรมชลประทาน โดยใช้พื้นที่ลุ่มต่ำซึ่งเป็นพื้นที่นาที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่านในเขตจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่รองรับน้ำหลากเพื่อป้องกันและบรรเทาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งโครงการฯ สามารถบรรเทาผลกระทบจากอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเห็นได้ว่า จากผลกระทบน้ำท่วมของทุกปี เมื่อก่อนทางภาครัฐเองควรจะต้องชดเชยความเสียหายให้กับภาคเกษตรกร แต่ในปัจจุบันการมีโครงการบางระกำโมเดล ส่งผลให้ไม่จำเป็นต้องใช้มาตรการชดเชยเยียวยา เพราะทางชลประทานนั้นได้นำน้ำไปให้เกษตรกรได้ทำนาและเก็บเกี่ยวก่อนที่น้ำจะท่วมในเดือนสิงหาคมของทุกปี ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงพอใจจากการร่วมมือกันของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ เป็นรางวัลที่มอบให้กับหน่วยงานของรัฐ เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการเปิดระบบราชการที่มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการในระดับความร่วมมือ (Collaborate) ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาที่มีนัยสำคัญหรือผลกระทบสูง (High Impact) กับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานภาครัฐและคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ รางวัลฯ ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทเปิดใจใกล้ชิดประชาชน (Open Governance) 2) ประเภทสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม (Effective Change) และ 3) ประเภทผู้นำหุ้นส่วนความร่วมมือ (Engaged Citizen) ในปี พ.ศ. 2562 ได้ขยายประเภทรางวัลฯ เพิ่มขึ้นอีก 1 รางวัล ได้แก่ ประเภทเลื้อยลือขยายผล (Participation Expanded) ทั้งนี้ การมอบรางวัลการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐ มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จ โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมการบริหารราชการแผ่นดินให้มีระบบหรือวิธีการทำงานที่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการปรับกระบวนการทัศนคตินิยมและวัฒนธรรมการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและภาคส่วนต่าง ๆ มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทำให้เกิดการเชื่อมประสานการทำงานในพื้นที่และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สร้างความไว้วางใจ เชื่อมกันศรัทธา และการยอมรับซึ่งกันและกัน นำไปสู่การค้นพบแนวปฏิบัติหรือต้นแบบที่ดี (Best Practice) จากการเรียนรู้การปฏิบัติจริง (Action Learning) ในการเปิดระบบราชการให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในการดำเนินงานร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในลักษณะหุ้นส่วนความร่วมมือที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belongings) และเป็นหุ้นส่วนในการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารราชการให้ดียิ่งขึ้นและเกิดผลสำเร็จเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง โดยมีเจตนารมณ์คือ เป็นรางวัลที่

มอบให้กับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างแรงจูงใจ และสร้างขวัญกำลังใจในการเชิดชูผลการปฏิบัติราชการ โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) การรับฟังความคิดเห็น (Consult) การเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) ไปจนถึงการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) รวมทั้งสร้างความภาคภูมิใจของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหรือผลักดันการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารราชการที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริงและการนำไปสู่แนวปฏิบัติหรือต้นแบบที่ดี (Best Practice) โดยมุ่งเน้นทั้งกระบวนการ (Process) และผลลัพธ์ (Result) การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม

ดังนั้น การเข้าร่วมการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชนดังกล่าวเป็นไปตามแนวคิดเชิงทฤษฎีของโคเฮน จอร์น เอ็ม และนอร์แมน ที่อัฟฮอฟฟ์ (Cohen, John, M. and Norman, T. Uphoff. 1977: 727) ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในโครงการเป็น 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้น ๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการร่วมกัน เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ ร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ และมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ เช่น ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนจากระยะเวลาการท่วมน้ำในพื้นที่มากกว่าระยะเวลาที่ตกลงกันไว้ จากเดิม 3 เดือนเป็น 4-5 เดือน เป็นต้น ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเกิดทั้งด้านกายภาพหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือต่อบุคคลได้

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะ ๆ หรือการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอดของโครงการทั้งหมด

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมผ่านกลไกการบูรณาการทุกภาคส่วนร่วมกัน ผ่านกลไกต่าง ๆ อาทิ ภาคการศึกษา โดยนักวิชาการ คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยภายในจังหวัด ภาคเอกชนและภาคประชาชน ร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อประชุม หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมอบหมายให้ทำงานในแต่ละหน้าที่ในการลงมือภาคปฏิบัติ เช่น การบริหารจัดการน้ำในด้านทิศทางการไหลและปริมาณน้ำที่เข้าสู่พื้นที่บางระกำให้เป็นของกรมชลประทาน การศึกษาปัญหาและผลกระทบให้เป็นของภาคการศึกษา ร่วมกับภาคเอกชนและคนในพื้นที่ โดยจะมีการสนับสนุนข้อมูลและทรัพยากรอื่นๆ จากภาครัฐ เช่น การพยากรณ์ปริมาณน้ำฝนจากกรมอุตุนิยมวิทยา และการคาดการณ์ว่า ปีนั้น ๆ ฝนจะเริ่มตกในเดือนใดและจะเริ่มเข้าหน้าแล้งในช่วงเดือนใด อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่าง ๆ ไปยังชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบเป็นของกรมส่งเสริมปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการอื่น ๆ จะมีหน้าที่ตามที่ครอบคลุมตามภารกิจของหน่วยงานราชการนั้น โดยแบ่งหน้าที่ตามคณะกรรมการมีการเห็นชอบร่วมกันในที่ประชุม เป็นต้น

(9) การสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือต่อการบริหารจัดการกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันหรือความร่วมมือกันในการจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกที่เกิดขึ้น

ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความเชื่อมั่นกับโครงการฯ และเชื่อว่า โครงการจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทุกภาคส่วนที่มีโอกาสได้เข้าร่วมในการจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกแล้วแต่มีความสำคัญ เนื่องจากเห็นด้วยกับข้อเสนอและแนวคิดริเริ่มของโครงการว่า เป็นเรื่องที่ดีในการดำเนินโครงการเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มิอาจยาวนานและไม่สามารถบรรเทาความเดือดร้อนของคนในพื้นที่หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาอุทกภัยที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ทุกปี อีกทั้งยังมีการปรับปรุงแนวทางต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาให้เกิดความยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากโครงการดังกล่าว มี 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 โครงการบริหารจัดการน้ำต้นแบบบางระกำโมเดล พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นโครงการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งขวาของแม่น้ำยม ที่เน้นการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Resilience) เป็นหลัก ตั้งแต่การรักษาแหล่งน้ำ การบริหารทรัพยากรน้ำ (หรือเรียกว่าต้นทุนน้ำ) การจัดเก็บน้ำ การหน่วงน้ำ การระบายน้ำ การเตือนภัย การพยากรณ์ อาทิ การพัฒนาลุ่มน้ำ การพัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำ การจัดสร้างคลองผันน้ำ การทำ Floodway การก่อสร้างเขื่อนระบายน้ำ/อ่างเก็บน้ำ/ฝาย/ประตูระบายน้ำ (ปตร.)/แก้มลิง/สถานีสูบน้ำ รวมทั้งการจัดทำแผนการสูบน้ำกลับเติมน้ำในเขื่อน และระยะที่ 2 โครงการบริหารจัดการน้ำแบบประชาชนมีส่วนร่วม พื้นที่ทุ่งหน่วงน้ำบางระกำ หรือ “โครงการบางระกำโมเดล 60” ซึ่งเป็นโครงการวางแผนการปลูกพืชและบริหารจัดการน้ำในรูปแบบประชารัฐ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเกิดความยั่งยืนมากขึ้น เนื่องจากทุ่งบางระกำเป็น 1 ใน 11 ทุ่งที่ได้รับการจัดสรรปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตใหม่ดังกล่าว จึงมีการจัดทำแผนงานทั้งระยะสั้น กลางและยาว รวมทั้งแผนงานในกรณีเร่งด่วน ผ่านการจัดสรรปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตใหม่ก่อนฤดูน้ำหลาก ทั้งในพื้นที่อำเภอบางระกำฝั่งซ้ายของแม่น้ำยมและพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสุโขทัย และจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งจะทำให้เห็นว่า โครงการมีการพัฒนาแนวคิดและกิจกรรมภายใต้โครงการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีเครื่องมือและเทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อแจ้งแนวทางในการดำเนินการต่อทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนให้ได้รับข่าวสารมากขึ้นและสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ทำให้มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของโครงการและรับรู้ถึงผลประโยชน์ที่เข้าร่วมโครงการฯ นำมาซึ่งภาคประชาชนหมดความคิดที่ติดต่องแบบการด้านสาธารณสุขของส่วนรวมเหมือนอย่างแต่ก่อน อีกทั้งประชาชนอีกหลายพื้นที่ในปัจจุบันประสงค์ให้พื้นที่แปลงนาของตนได้เข้าร่วมเป็นพื้นที่รับน้ำอีกด้วย เนื่องจากมองเห็นว่า ทำให้นตนเองมีรายได้ที่มั่นคงขึ้น จากการไม่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วม สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต อีกทั้งยังสามารถทำประมงบนพื้นที่ของตนเองที่เป็นที่หน่วงน้ำในช่วงน้ำหลากได้อีกด้วย เป็นต้น

(10) ปัญหา อุปสรรคและวิธีการดำเนินการเพื่อจัดการกับปัญหาระหว่างการดำเนินการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เมื่อเกิดความไม่เสมอภาคในการรับภาระสาธารณสุขของประชาชนขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องทำการชดเชยและเยียวยาแก้ไขเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่หน่วงน้ำต้องรับภาระอันเกินสมควร ในทางกลับกันประชาชนก็มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำต่อรัฐ คือการรับภาระสาธารณสุขในรูปแบบที่แตกต่าง ซึ่งภาระของประชาชนนี้อยู่ภายใต้หลักแห่งความเสมอภาค กล่าวคือหากมีเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้ประชาชนคนใดหรือกลุ่มใดที่ต้องรับภาระสาธารณสุขที่มากกว่าบุคคลอื่นอันทำให้ละเมิดต่อหลักความเสมอภาคแล้วนั้น แม้ว่าการนั้นจะไม่ใช้ความผิดของรัฐก็ตาม รัฐเองก็ไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบของรัฐในกรณีเช่นนี้ได้ ดังนั้นรัฐจึงมีหน้าที่ต้องทำการเยียวยาแก้ไขให้แก่ประชาชนผู้ที่ต้องแบกรับภาระสาธารณสุขแทนบุคคลอื่นภายในรัฐ หากมีปัญหาก็จะดำเนินการเสนอเพื่อหารือร่วมกันในรูปแบบคณะกรรมการการดำเนินงานโครงการบางระกำโมเดล โดยมีหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน ระดมความคิดและหาข้อสรุปในการป้องกันและแก้ไขร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพาะปลูกตามช่วงเวลากิจกรรมของโครงการฯ เกิดการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากการไม่ได้

รับความเสียหายจากอุทกภัย ทำให้เกิดปัญหาปริมาณฟางข้าวมากขึ้น จึงนำไปสู่การหารือร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่ให้ไปกระทบกับปัญหาที่มีอยู่เดิมคือ ปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM 2.5) จนนำมาสู่ “โครงการฟางทองคำที่บางระกำโมเดล” ซึ่งริเริ่มมาจากผู้บริหารกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และผู้บริหารกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ต้องการพิจารณาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผาในพื้นที่ต้นเหตุทั้งข้าว ข้าวโพด และอ้อยในพื้นที่การเกษตรของโครงการฯ จึงเกิดกิจกรรมส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำการเกษตรเป็นการทำการเกษตรปลอดการเผา โดยการนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไปใช้ประโยชน์ โดยในปี พ.ศ.2566 เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมดังกล่าว คือการจัดกิจกรรมส่งเสริมการหยุดเผาในพื้นที่การเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก ชื่อกิจกรรมรณรงค์ “ฟางทองคำ” ที่พื้นที่นอกบางระกำโมเดลทุกอำเภอ ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรังนอกบางระกำโมเดลจำนวน 581,840 ไร่ และสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้ถึงจำนวนกว่า 91.23 ล้านบาท รวมแล้วโครงการดังกล่าวยังสามารถทำให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปรัง ปีการผลิต 2565/66 ทั้งในพื้นที่ของโครงการบางระกำโมเดลด้วยพื้นที่บางส่วนของ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพิษณุโลก จำนวน 24,764 ไร่ อำเภอพรหมพิราม จำนวน 106,914 ไร่ อำเภอบางระกำ จำนวน 37,766 ไร่ และอำเภอวัดโบสถ์ จำนวน 910 ไร่ ซึ่งจัดเป็นพื้นที่แก้มลิงสำหรับรับน้ำในฤดูน้ำหลากจากภาคเหนือ ทำให้เกษตรกรเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวนาปรังแล้วจะต้องเร่งเพาะปลูกข้าวนาปีให้ทันก่อนวันที่ 15 พฤษภาคม เพื่อที่จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ทันก่อนวันที่ 15 สิงหาคมของทุกปี และนอกโครงการบางระกำโมเดลในพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก โดยมีรายเพิ่มจากการจำหน่ายฟาง รวมกันกว่า 107 ล้านบาท ซึ่งได้มีการนำไปปรับใช้กับกิจกรรมการอื่น ๆ ภายใต้การดำเนินการ “โครงการบางระกำโมเดล” ในปีการผลิต 2566/67 ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตร นำโดยสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก ได้มีการดำเนินการไปแล้วตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 โดยมีเป้าหมายในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น พร้อมนำเสนอทางเลือกในการใช้เทคโนโลยีการเกษตรทดแทนการเผา สร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผา รวมทั้งสร้างต้นแบบในการทำการเกษตรปลอดการเผาเพื่อสนับสนุนการหยุดเผาในพื้นที่การเกษตรเพื่อส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าฟางข้าว และลดการเผาในพื้นที่การเกษตร โดยมีการกระตุ้นการสร้างมูลค่าให้ฟางข้าวเปรียบเหมือนทองคำ โดยภาครัฐทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ ดูแลด้านการตลาด การขายฝาก พร้อมทั้งการประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ถึงผลกระทบที่เกิดจากการเผาในพื้นที่ปลูกข้าว รวมทั้งสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการธุรกิจค้าฟางข้าว ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายให้แก่เกษตรกรในพื้นที่บางระกำโมเดล ซึ่งมีพื้นที่การปลูกข้าวนาปรังปีการผลิต 2565/66 ในพื้นที่บางระกำโมเดลประมาณ 160,000 ไร่ โดยฟางข้าวในพื้นที่ 1 ไร่ จะสามารถอัดก้อนได้จำนวน 25 ก้อน ราคาขายก้อนละ 18 บาท ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากฟางข้าวไร่ละ 450 บาท ซึ่งในภาพรวมของปีการผลิต 2565/66 ในบางระกำโมเดล สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้จำนวนกว่า 15.77 ล้านบาท ซึ่งสามารถลดจุดค่าความร้อนและฝุ่นละอองขนาดเล็กที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ Particulate Matters หรือ PM 2.5 ลงได้จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับนโยบายของจังหวัดพิษณุโลกที่กำหนดให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าและ PM 2.5 ซึ่งเป็นวาระสำคัญ โดยจะเห็นว่าทุกภาคส่วนทั้งส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาชนต้องบูรณาการงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าและฝุ่นละอองในพื้นที่ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่บริบทของตนเองและมีความยั่งยืน นอกจากนี้ ยังมีความสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในการจัดการภัยพิบัติและป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาด้วย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติในเป้าหมายที่ 13 เรื่องการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีความยั่งยืน ดังนั้นการจัดการกับปัญหาเหล่านี้จะส่งผลต่อการจัดการภัยพิบัติให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ

ยั่งยืนในอนาคต โดยการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนในกิจกรรมภาคการเกษตรจากเดิมที่มีการเผาขยะ และสามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและฝุ่นละออง ที่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีผลกระทบโดยตรงต่อทุกสิ่งมีชีวิตทั่วโลก

(11) แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำ โมเดลของจังหวัดพิษณุโลกที่เกิดขึ้น ให้เกิดผลผลิตหรือเพิ่มผลผลิตมากขึ้น

โครงการดังกล่าว เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ข้อมูลต่อชุมชนในแง่ของแจ้งเตือนภัยระดับน้ำและการเฝ้าระวังน้ำต่างๆ ผ่านเครื่องมือของระบบเตือนภัยของหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมชลประทาน และกรมทรัพยากรน้ำ จะมีสถานีวัดระดับน้ำในพื้นที่ตอนบนของแม่น้ำยม ประกอบกับได้รับข้อมูลสนับสนุนการคาดการณ์ปริมาณฝนในพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ คาดการณ์ระดับน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ และมีการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าให้กับประชาชน รวมไปถึงมีการตั้งกลุ่มไลน์เพื่อเตือนภัยของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นเตือนภัยแบบเรียลไทม์ และแจ้งท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ประกาศและเฝ้าระวังเหตุ ผ่านโครงการ LINE ALERT (@linealert) อันเนื่องมาจากพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา อดีต นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มีแนวนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการและการเตือนภัยพิบัติของประเทศ ทั้งนี้ **หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้บูรณาการการทำงานร่วมกัน** เพื่อพัฒนา LINE ALERT บัญชีทางการเพื่อรับข้อมูลข่าวสาร อัปเดตสถานการณ์ภัยพิบัติและแจ้งเตือนภัยพิบัติร้ายแรง เพื่อเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสื่อสารข้อมูลและแจ้งเตือนภัยพิบัติแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ให้สอดคล้องกับรูปแบบชีวิตในยุคดิจิทัล โดย LINE ALERT เป็นบัญชีแจ้งเตือนภัยพิบัติร้ายแรง ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของ 3 หน่วยงานสำคัญ ซึ่งจะเป็นผู้อัปเดตและนำส่งข้อมูลเพื่อแจ้งเตือนไปยังประชาชนทั่วประเทศ คือ 1. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีการเฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์มูลเหตุหรือข้อมูลปัจจัยที่อาจทำให้เกิดเป็นภัยพิบัติ เช่น การเกิดแผ่นดินไหว ข้อมูลดาวเทียมหรือเรดาร์ตรวจวัดค่าปริมาณฝนจากกรมอุตุนิยมวิทยา เป็นต้น โดยทำการวิเคราะห์ประเมินกับข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยนั้น เพื่อแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าไปยังหน่วยงาน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยให้เตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นผ่านช่องทางต่าง ๆ รวมถึงโซเชียลมีเดีย 2. กรมอุตุนิยมวิทยา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ตรวจ เฝ้าระวัง ติดตาม รายงานสภาวะอากาศและปรากฏการณ์ธรรมชาติ พยากรณ์อากาศและเตือนภัยที่เกิดจากธรรมชาติ ให้บริการด้านอุตุนิยมวิทยาและแผ่นดินไหวแก่บุคคลทั่วไป โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มุ่งมนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแจ้งเตือนภัยพิบัติของประเทศ สอดรับกับพฤติกรรมในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารในยุคปัจจุบันที่นิยมสื่อสารผ่านทางโซเชียลมีเดียและแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อเป็นช่องทางการแจ้งเตือนภัยที่เข้าถึงประชาชนอย่างรวดเร็ว และ 3. บริษัท ไลน์ คอมพานี (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งเป็นผู้พัฒนาแพลตฟอร์มตัวกลางสำหรับสื่อสาร ได้ร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจด้วยความร่วมมือในการสร้างสรรค์และให้บริการ LINE ALERT บัญชีทางการแจ้งเตือนภัยพิบัติร้ายแรงบนแพลตฟอร์มไลน์ ให้เป็นช่องทางการสื่อสารและอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้อย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ รวมถึงบริการข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ อาทิ เบอร์ติดต่อฉุกเฉิน โรงพยาบาลใกล้เคียง พื้นที่เสี่ยงและแนวทางการป้องกันตัวเองจากภัยพิบัติ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยต้องการสื่อสารถึงประชาชนในทุกช่องทาง ให้ทั่วถึงมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนรับรู้ข่าวสารเตรียมพร้อม เฝ้าระวัง LINE ALERT จึงสามารถเป็นอีกช่องทางการแจ้งเตือนภัยพิบัติที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในเมือง และในปัจจุบัน รวมทั้งสอดคล้องกับการก้าวเข้าสู่โลกดิจิทัลของหน่วยงานภาครัฐผ่านการยกระดับการให้บริการประชาชนด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย สร้างความมั่นใจแก่ประชาชน และช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยบัญชีทางการ LINE ALERT จะทำหน้าที่แจ้งเตือนภัยพิบัติร้ายแรง ซึ่งประกอบด้วย 6 เมนูหลัก ได้แก่ อัปเดตภัยพิบัติ 5 ระดับ ได้แก่ ระดับปกติ เฝ้าระวัง เสี่ยงอันตราย เสี่ยงอันตรายสูง และอันตราย

สูงสุด เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบพื้นที่เสี่ยง รวมเบอร์ติดต่อฉุกเฉิน โรงพยาบาลใกล้เคียง และวิธีการป้องกันตัวเอง ในสถานการณ์ต่าง ๆ ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานด้านข้อมูลสำหรับประชาชนเมื่อประสบภัยพิบัติทั้งพายุ ไฟไหม้ น้ำท่วม และแผ่นดินไหว

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดล ของจังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ และตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่ผ่านมาในพื้นที่บางระกำโมเดลที่เป็น พื้นที่การศึกษา รวมถึงเพื่อนำเสนอรูปแบบของการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการปัญหาอุทกภัยที่เหมาะสมและทันสมัยในโลกยุคคว่ำ (VUCA World) เพื่อปรับปรุงการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในพื้นที่ การศึกษา ในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้ได้ ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการทำการวิจัยเชิงปริมาณก่อน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงโครงสร้างที่เป็นภาพกว้าง และ ทราบถึงความสัมพันธ์ของแต่ละตัวแปรต้นที่มีต่อตัวแปรตาม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปขยายผลในเชิงลึกด้วยการทำวิจัย เชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำเชื่อถือและมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น โดยกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการอุทกภัย กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ หรือผู้นำองค์กรระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการ กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาคีเครือข่ายหรือองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มที่ 4 บุคคลจากภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทหรือโรงงานที่จัดตั้งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย และกลุ่มที่ 5 ผู้นำชุมชนหรือ คนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ รวมจำนวนทั้งสิ้น 25 คน ซึ่งเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ 2 ตอนและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ในช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ 2567 โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (In-depth Interview) จำนวน 18 คน ระหว่างวันที่ 14 มกราคม – 23 กุมภาพันธ์ 2567 อาศัยช่วงเวลาและสถานที่ตามแต่ผู้ให้ข้อมูลจะสะดวก และจัดการสนทนากลุ่ม แบบเจาะจง (Focus Group Discussion) จำนวน 7 คน เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2567 ช่วงเวลา 10.00 นาฬิกา ถึง 12.00 นาฬิกา ณ อาคารสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก โดยการอภิปรายผลใน การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อภิปรายผลและสรุปผลการวิจัยตามประเด็นของวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

ความคิดเห็นต่อลักษณะการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันและการแก้ไขปัญหาในการจัดการปัญหา อุทกภัยที่ผ่านมาในเขตพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกและรูปแบบของแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมือง แบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 18 คน พบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี โดยมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ มากกว่า 30 ปี โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้นำองค์กรระดับท้องถิ่นในพื้นที่โครงการ หรือเป็นบุคคลที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก คือ เป็นบุคคลที่ประสบกับปัญหาอุทกภัย ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงกับการเกิดอุทกภัย รวมทั้งเป็นผู้ที่มีส่วนในการร่วมบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดล ของจังหวัดพิษณุโลก และจากการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้ง 7 คน พบว่า กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี โดยมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 10 ปีแต่ไม่เกิน 20 ปี โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้นำองค์กรระดับ ท้องถิ่นในพื้นที่โครงการหรือเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก คือ เป็นบุคคลที่ประสบกับปัญหาอุทกภัย ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเกิดอุทกภัย รวมทั้งเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกเช่นกัน

อภิปรายได้ว่า แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก เป็นแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำทั้งระบบของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อแก้ไขปัญหาจากความต้องการของภาคประชาชนในการปรับตัวนำมาปรับปรุงปฏิทินการเพาะปลูก และแผนการบริหารจัดการน้ำนำมาสู่นโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่มุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก **ทุกภาคส่วน** ทั้งหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคีเครือข่าย ภาคเอกชน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการบริการสาธารณะของประเทศร่วมกัน โดยเฉพาะ **ภาคประชาชนให้เป็นพลเมืองเข้มแข็งและตื่นรู้ (Active Citizen)** เริ่มต้นจากการรับผิดชอบต่อตนเองในระดับบุคคลก่อน (Individual Social Responsibility: ISR) แล้วสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลและหาทางออกสำหรับปัญหาข้างต้นที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อมุ่งสู่สังคมสุขภาวะ จะเห็นได้จากผลการเข้าร่วมโครงการฯ ในกิจกรรมการปรับเปลี่ยนปฏิทินการเพาะปลูกข้าวนาปีหรือโครงการบางระกำโมเดลในพื้นที่ลุ่มต่ำทุ่งบางระกำ ในปี พ.ศ.2566 ซึ่งร้อยละ 100 ของประชาชนในพื้นที่ฯ เข้าร่วมการปรับเปลี่ยนปฏิทินการปลูกข้าวนาปีให้เร็วขึ้น และสามารถเก็บเกี่ยวได้โดยผลผลิตไม่เสียหาย จากเดิมที่เคยปลูกในเดือนพฤษภาคมมาเป็นเดือนเมษายน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาคประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีบทบาทการบริหารแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) และมีส่วนร่วมในโครงการด้วยการจัดทำแผนภาคประชาชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างถูกต้อง เป็นไปตามคำกล่าวที่ว่า ทุกคนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม แม้จะไม่มีตำแหน่งหรือบทบาทด้านการปกครอง (ประเสริฐ เอี่ยมรุ่งโรจน์, 2557) ไม่ใช่เพียงการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลในโซเชียลมีเดีย ผ่านการประชุมสรุปร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไข โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาลุ่มน้ำยมที่เป็นลุ่มน้ำเดียวของต้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ยังไม่มีอ่างเก็บน้ำ จึงให้กรมชลประทานวางแผนบริหารจัดการน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาให้ได้ จึงเกิดเป็นโครงการบางระกำโมเดลเพื่อช่วยเหลือทั้งเกษตรกรในทุ่งบางระกำ รวมถึงพื้นที่เกษตรและเศรษฐกิจลุ่มเจ้าพระยาตอนล่างได้ อีกทั้งมีการประสานงานกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกระจายข้อมูลความรู้ให้ทั่วถึงทุกภาคส่วน เช่น เรื่องเสายามน้ำและแผ่นวัดระดับน้ำ (Staff Gauge) โดยผ่านหน่วยงานท้องถิ่น เพราะคนในพื้นที่จะเข้าใจและรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นดีมากกว่า โดยมีวัตถุประสงค์ในการติดตั้งเสายามน้ำและแผ่นวัดระดับน้ำ เพื่อไว้สำหรับสังเกตระดับน้ำที่เปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นข้อมูลในการเฝ้าระวังภัยอีกด้วย หากระดับน้ำอยู่สูงเกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อาจนำไปสู่การเกิดอุทกภัย หากชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการเก็บสถิติของระดับไว้และสังเกตเห็นความผิดปกติ ดังนั้นชาวบ้านในพื้นที่จะสามารถรับรู้เหตุการณ์ได้ ก่อนที่จะมีการแจ้งเตือนจากทางกรมจะนำไปแจ้งแก่ทางการ หรือให้เตรียมตัวในการรับมือมวลน้ำ หรืออพยพออกจากพื้นที่ได้ทันทั่วทั้ง ซึ่งนับเป็นการบริหารจัดการน้ำตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนเกิดภัย ตั้งแต่ขั้นการเตรียมการ สอดคล้องกับแนวทางการจัดการภัยพิบัติซึ่งมีการแบ่งขั้นตอนการจัดการสาธารณภัยตามช่วงเวลาก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย เพื่อลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย (Disaster Risk Reduction: DRR) ตามกรอบการดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework for Action: HFA) (ณัฐวุฒิ สืบบุญเรือง และอนุสรณ์ สิงห์ แก้ว, 2558)

เมื่อพิจารณาพบว่าแนวทางการบริหารดังกล่าว สามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่ต้นแบบให้กับแหล่งเก็บน้ำธรรมชาติในพื้นที่อื่นในอนาคต เนื่องจากกรมชลประทานดำเนินงานในโครงการบางระกำโมเดลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันบริเวณดังกล่าวสามารถรับน้ำเข้าพื้นที่ได้ จำนวน 180,643 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 68.16 และปริมาณน้ำ 362.49 ล้าน ลบ.ม. คิดเป็นร้อยละ 90.62 และแผนเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ทุ่งบางระกำ เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำเก็บกักจากเดิม 400 ล้าน ลบ.ม. เป็น 550 ล้าน ลบ.ม. เพื่อขยายพื้นที่ดำเนินการ จากเดิมจำนวน 265,000 ไร่ เป็น 382,000 ไร่ นำมาซึ่งประโยชน์กับประชาชนในการรับน้ำเข้าทุ่งเก็บไว้ใช้ทำการเกษตรช่วงหน้าแล้ง หรือส่งเสริมอาชีพอื่นในช่วงระหว่างงานได้ด้วย ทั้งนี้ ยังมีการนำเสนอแผนงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำทั้งระบบส่งของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งในระยะยาวโดยมีโครงการสำคัญซึ่งแบ่งเป็นระยะเร่งด่วนปี พ.ศ.2567 ระยะกลางปี 2568-2569 และระยะยาวปี 2570-2573 เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่ม

น้ำน่านและลุ่มน้ำสาขา เช่น การก่อสร้างประตูปรับน้ำแม่น้ำน่าน จังหวัดพิษณุโลก โครงการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำยมฝั่งขวา ในการเก็บกักน้ำ ระบายน้ำและพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน โครงการเพิ่มศักยภาพการส่งน้ำในพื้นที่โครงการบางระกำโมเดล เป็นต้น นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือ กรมชลประทาน ยังมีการนำเสนอข้อคิดเห็นของคนในท้องถิ่นผ่านการรวบรวม โดยจัดทำเป็นข้อเสนอของภาคประชาชนในภูมิภาคเอเชีย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้เงินจากกองทุนภูมิอากาศสีเขียว (Green Climate Fund) หรือเรียกว่ากองทุน GCF ที่ตอบสนองต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเป็นข้อเสนอของภาคประชาชนให้กับกองทุน GCF และ United Nations Development Programme เพื่อให้เกิดการส่งเสริมการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่มากขึ้นต่อไป ทำให้เห็นว่าหน่วยงานภาครัฐมีการสร้างความตระหนักให้ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม และสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ให้มีความสามารถในการจัดการอุทกภัยได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีบทบาทสำคัญในการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศและการฟื้นตัวจากภัยพิบัติในระยะยาว และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน ความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนที่เพิ่มขึ้นเหล่านี้นำไปสู่ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่ดีขึ้นในระยะทั้งก่อนเกิดและยามเกิดภัยพิบัติได้ดีขึ้น นำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดการอุทกภัยที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นต่อไปในอนาคตได้ นอกจากนี้การดำเนินการดังกล่าวยังเป็นการปฏิบัติตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในเป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ควรมีกิจกรรมรณรงค์เพื่อปลูกฝังและเรียนรู้เรื่องการป้องกันภัยพิบัติให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์และประชุมหมู่บ้านประจำเดือน ในประเด็นดังนี้

- 1.1) แผนยุทธศาสตร์การป้องกันภัยพิบัติ แผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และทรัพยากรในการจัดการภัยที่ได้จากการดำเนินโครงการบางระกำโมเดล เช่น ปฏิทินภัย ตารางทรัพยากร แผนที่ชุมชน เป็นต้น
- 1.2) การป้องกันน้ำท่วมสิ่งปลูกสร้าง การฝึกซ้อมแผนอพยพของชุมชนจากพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น จุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัย เส้นทางอพยพ จุดรวมพลที่ปลอดภัย รวมทั้งแผนรับมือน้ำท่วม แผนบรรเทาทุกข์และการประกันภัยน้ำท่วม

2) ควรมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมและจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชน โดยให้ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการป้องกันภัยพิบัติเรื่องอุทกภัยและการพัฒนาชุมชน

3) ควรมีการนำบทเรียนของการบริหารจัดการกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลกที่ประสบความสำเร็จไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบและพัฒนาเป็นองค์ความรู้การบริหารจัดการวิกฤติอุทกภัยได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันในการจัดการอุทกภัยในพื้นที่บางระกำโมเดลของจังหวัดพิษณุโลก” ฉบับนี้สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจากรองศาสตราจารย์ ดร.นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระฐิติ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักที่คอยให้คำปรึกษา คอยให้กำลังใจ ให้ความรู้ แนวคิดนำทางวิชาการ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เป็นอย่างตลอดระยะเวลาที่ทำงานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งคณาจารย์ทุกท่านของภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รวมทั้งคณะกรรมการสอบที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้วิจัย งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งถึงความกรุณาดังกล่าวและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พจนา พิธิปัจจา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วณิชพร ญัฐโรจน์ และ ดร.บุรเทพ โชคนานุกุล ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ขอขอบคุณนายธรรมศักดิ์ โชคชัยเจริญพรที่ให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการทำงานวิจัย ตลอดจนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการให้สัมภาษณ์และเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอมอบความกตัญญูกตเวทิตาคุณ แต่บิดา มารดา พี่ชายและผู้มีพระคุณทุกท่าน

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจศึกษาเพื่อการพัฒนา งานวิจัยต่อไป ทั้งนี้ การนำเสนอผลงานครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการนำเสนอผลงานจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

เอกสารอ้างอิง

- [1] กอบเกียรติ ผ่องพุฒิและคณะ. (2553). รายงานการวิจัยเรื่องการขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมของชุมชนและ ระบบเตือนภัยบริเวณลุ่มน้ำน่านตอนบนเพื่อการป้องกันอุทกภัยและดินถล่ม. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี 2552.
- [2] คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. (2558). แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2558. กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย.
- [3] คอรี การ์จิ, & ญัฐธา วินิจนัยภาค. (2563). การจัดการปกครองแบบร่วมมือ (Collaborative governance) ในโครงการอุตสาหกรรมเพื่อการสร้างงานที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้. วารสารการเมืองการปกครอง, 10(2), 1-20.
- [4] ธวัชชัย ดิงสัญลี, เสรี ศุภราทิพย์, วรากร ไม้เรียง, & เลอศักดิ์ ธีวตระกูลไพบูลย์. (2546). โครงการวิจัยการพัฒนาแผนหลักการจัดการภัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับน้ำ: น้ำท่วม น้ำแล้ง และแผ่นดินถล่ม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [5] ชัยอนันต์ สมุทวณิช, & คณะ. (2543). ธรรมนูญการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- [6] นฤมล อรุโณทัย, & อุษา โคตรศรีเพชร. (2554). บทสังเคราะห์ภาพรวมหลากหลายชีวิตผู้คนและชุมชนที่ จมน้ำ-เสี่ยงสะท้อนความไม่เป็นธรรมในน้ำท่วมใหญ่. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [7] ญัฐพิ สืบญะเรือง, & อนุสรณ์ สิงห์แก้ว. (2558). สาธารณภัยในประเทศไทยและการจัดการความเสี่ยงจาก สาธารณภัย. สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงราย สาขาเวียงป่าเป้า. สืบค้นเมื่อ วันที่ 30 สิงหาคม 2566, จาก <http://water.rid.go.th/damsafety/document/2559/The%20article%20PDF/7.In%20disaster%20management%20and%20disaster%20risk.pdf>
- [8] ปกรณ์ ศิริประกอบ. (2562). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติจริง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [9] พิพัฒน์ นนทธารณ. (2559). ธรรมนูญภาครัฐและเอกชน: บูรณาการระบบอภิบาลเพื่อการพัฒนา. วารสารร่วมพฤษภ; Vol 31 No 2 (2013): กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2556; 145-170.
- [10] ยุทธดนัย สีดาหล้า, & คณสสัน สุภาวธรรมคุณ. (2557). บทเรียนการจัดการชุมชนรับมืออุทกภัย โดยชุมชน ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง. บริษัทพิมพ์สิริพัฒนา จำกัด.

- [11] รัฐเขต สัมไทย, & ดร.เฉลิมพร ทองพูน. (2550). รายงานการวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนเพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในเขตอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- [12] ธงพล พรหมสาขา. (2562). การจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : บริษัท โอ. เอส. พรีนติ้ง เฮาส์ จำกัด.
- [13] ธเนศ ปราบปราม, & กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2562). บทความวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับมืออุทกภัยในพื้นที่บ้านดอนต้น ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังพา จังหวัดน่าน. วารสารวณิฆ้องแหวกพุทธ ศาสตรปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2: เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม.
- [14] วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2563). การอภิบาลบนฐานของความร่วมมือ: สภาวะสังคมไร้ศูนย์กลาง การแตก กระจ่ายในระบบบริหารราชการแผ่นดินและแสวงหาตัวแบบใหม่ในการขับเคลื่อนภารกิจของรัฐ. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- [15] สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2555). ปีที่ 2 ฉบับที่ 20 มีนาคม 2555. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2552). “UNISDR Terminology”. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2566, จาก <https://www.unisdr.org/we/inform/terminology/>
- [16] สำนักงานเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติแห่งสหประชาชาติ. (2552). GAR 2013 รายงานการประเมิน ระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ: จากความเสี่ยงร่วมสู่คุณค่าร่วม กรณียาตรกิจ สำหรับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ.
- [17] โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2562). พลิกภาครัฐสู่การบริหารจัดการยุคใหม่. สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ศูนย์วิจัย ดิเรก ชัยนาม.
- [18] ศาสตราจารย์ศรีราชา เจริญพานิช. (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การบริหารจัดการน้ำท่วมและอุทกภัยของประเทศไทย: เพื่อประกอบการพิจารณาตรวจสอบและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและอุทกภัยที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน. เดือนกรกฎาคม 2554.
- [19] ศศิธร ทองจันทร์. (2559). การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกับการขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐไทย กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดพิษณุโลก. (การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์.
- [20] ศิริพิชญา พินิจบุญญาวงค์. (2558). ตอบโจทย์ผลสำเร็จการบริหารจัดการน้ำต้นแบบบางระกำโมเดล อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และแนวทางแก้ไขให้ได้รับผลกระทบเสียหายน้อยที่สุด. สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- [21] สำนักงานเตรียมความพร้อมภัยพิบัติแห่งเอเชีย. (2549). คู่มือเรื่ององค์รวมแห่งการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อบรรเทาภัยพิบัติของชุมชนในประเทศไทย.
- [22] อรุณี สันธิติวินัย. (2557). การร่วมกันจัดบริการสาธารณะระดับท้องถิ่นของพลเมือง: กรณีศึกษาการจัดการขยะของชุมชนชนบทประเพณี จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิชาการ Veridian E-journal, 7(1), 625-635.
- [23] Agranoff, R., & McGuire, M. (2003). Collaborative Public Management: New Strategies for Local Government. Washington DC: Georgetown University Press.
- [24] Alford, J. (2009). Engaging public sector clients: From service-delivery to co-production. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- [25] Ansell, C., Doberstein, C., Henderson, H., & Siddiki, S. (2020). Understanding inclusion in collaborative governance: a mixed methods approach. Policy and Society, 1-22. <https://doi.org/10.1080/14494035.2020.1785726>

- [26] Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.
- [27] Abubakar, A., Prasojo, E., & Jannah, L. M. (2017). Collaborative governance in eradicating corruption in Indonesia: Challenges and opportunities. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 167, 95-101. Retrieved from <https://doi.org/10.2991/icaspgs-icbap-17.2017.21>
- [28] Carlson, C. (2007). *A Practical Guide to Collaborative Governance*. Policy Consensus Initiative.
- [29] Eckle, et al. (2016). Natural disasters and risk aversion. *Journal of Economic Behavior & Organization*. Volume 177, September 2020, Pages 818-835
- [30] Christian Flachberger, & Eduard Gringinger. (2016). Decision Support for Networked Crisis & Disaster Management - A Comparison with the Air Traffic Management Domain. *Proceedings of the ISCRAM 2016 Conference – Rio de Janeiro, Brazil, May 2016*.
- [31] Kirk Emerson, Tina Nabatchi, Stephen B. Balogh. (2011). An Integrative Framework for Collaborative Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*.
- [32] Ludger Gailing and Andreas Röhring. (2016). *Utilities Policy*. Leibniz Institute for Research on Society and Space (IRS). Germany.
- [33] Terry Amsler, Doug Henton, Malka Kopell, John Melville. (2005). *Collaborative Governance: A Guide for Grantmakers*. the William and Flora Hewlett Foundation.
- [34] Plotnikof, Mie. (2015). *Challenges of Collaborative Governance: An Organizational Discourse Study of Public Managers' Struggles with Collaboration across the Daycare Area*. Frederiksberg. Copenhagen Business School.
- [35] Osborne, S. P. (2010). *The new public governance: Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. New York: Routledge.
- [36] Sabutra and A. Maksum. (2018). Post-positivism: An Effective Paradigm for Social and Educational Research. Conference: The 5th International Conference of Sport for Development and Peace in Collaboration with 2022 International Conference of Sport History and Culture At: Bandung – Indonesia.
- [37] Ubalee C. (2008). "Public Participation in Disaster Administration: A Case Study of Din Daeng Community Housing Building. Bangkok". Master's thesis (Public Administration Branch). Faculty of Political Science: Thammasat University.
- [38] Ullah, I., & Kim, D. (2020). A model of collaborative governance for community-based trophy-hunting programs in developing countries. *Perspective in Ecology and Conservation*, 18(3), 145-160. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.pecon.2020.08.003>



การปรับตัวเข้าสู่การเป็นแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่ง

(Adaptation to Be a Platform Worker in the Delivery Service Sector)

โดย

ถิรวัฒน์ วรรณพฤษ¹ และสุริย์พร พันพื้ง²

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

² รองศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจดิจิทัลเติบโตอย่างรวดเร็วทำให้อุตสาหกรรมแพลตฟอร์มด้านบริการเติบโตตามไปด้วย ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากหันมาทำงานเป็นแรงงานแพลตฟอร์มด้านบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มที่กำลังเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย เนื่องจากเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องมีวุฒิการศึกษาหรือประสบการณ์ในการทำงานสูง อย่างไรก็ตาม อาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มด้านบริการยังถือเป็นอาชีพใหม่ที่มีความเสี่ยงและท้าทายอยู่ไม่น้อย การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของแรงงานเพื่อเข้าสู่การทำงานบนแพลตฟอร์มด้านให้บริการบุคคล และ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการปรับตัวของแรงงานเพื่อเข้าสู่การทำงานบนแพลตฟอร์มด้านให้บริการบุคคล โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพไรเดอร์ให้บริการส่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค บริการส่งพัสดุไปรษณีย์ และบริการส่งผู้โดยสาร จำนวน 28 ราย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษากลุ่มเป้าหมายที่ประกอบอาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์ม โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง พร้อมเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

ผลการศึกษาพบว่า แรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีการปรับตัวให้มีความเข้ากันได้กับลักษณะงานบริการเพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย 3 กระบวนการ คือ 1) เรียนรู้ จากการทำงานหรือภายในงาน และจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ หรือภายนอกงาน 2) ปรับตัว ให้มีความทักษะในการทำงาน อาทิ ด้านการบริการ การสื่อสาร การบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา การขับขี่ ฯลฯ นอกจากนี้ แรงงานยังต้องปรับตัวให้เข้ากับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยผ่านการเรียนรู้และเพิ่มพูนทักษะดังกล่าวที่จำเป็นโดยเฉพาะการใช้โทรศัพท์มือถือหรืออุปกรณ์ดิจิทัล ทักษะการใช้แอปพลิเคชัน และ 3) วางเป้าหมายการทำงาน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

อย่างไรก็ตาม แรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่งในพื้นที่ยังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ได้แก่ ไม่มีอำนาจต่อรองกับบริษัทแพลตฟอร์ม มีข้อจำกัดในการได้รับสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับแรงงาน สภาพการทำงานจริงไม่เป็นอย่างโฆษณา มีความเสี่ยงจากอุบัติเหตุบนท้องถนน และปัญหาสุขภาพจากการทำงาน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการส่งเสริมการทำงานของไรเดอร์แพลตฟอร์ม คือ ควรมีการจัดอบรมและพัฒนาทักษะและความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีให้กับแรงงานแพลตฟอร์มเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานและหาโอกาสในการทำงานที่ต้องใช้เทคโนโลยี ให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงาน ควรมีการทบทวนกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่งมีสิทธิและสวัสดิการเช่นเดียวกับแรงงานในระบบ และมีมาตรฐานค่าตอบแทนที่เป็นธรรม

คำสำคัญ: แรงงานแพลตฟอร์ม, เศรษฐกิจดิจิทัล, งานบริการรับส่ง, ไรเดอร์แพลตฟอร์ม

Abstract

The digital economy is growing rapidly, leading to the growth of service platform businesses. As a result, a large number of workers have turned to work as service platform workers. The rider occupation for service platforms has become increasingly popular in Thailand, as it is a convenient and fast way to earn income without requiring high education or work experience. However, the rider occupation for service platforms is still a new profession with considerable risks and challenges. This study aims to 1) study the adaptation process of workers to work on personal service platforms, and 2) study the factors that promote and hinder the adaptation of workers to work on personal service platforms. Data was collected through interviews with 28 riders providing food and consumer goods delivery services, postal delivery services, and passenger transport services in Bangkok and its vicinity.

The study found that service platform workers in Bangkok and its surrounding areas have adapted their skills to suit the nature of service work in order to work efficiently through three processes: 1) Learning, which occurs both on the job and off the job from various sources. 2) Adapting to have the necessary work skills, such as service skills, communication skills, management skills, problem-solving skills, driving skills, etc. Additionally, workers had to adapt to the use of digital technology by learning and enhancing these necessary skills, especially the use of mobile phones or digital devices, application usage skills. And 3) Setting short-term and long-term work goals.

However, service platform workers in this area still face several problems and obstacles, including a lack of bargaining power with platform companies, limitations in accessing necessary worker welfare benefits, actual working conditions that differ from advertisements, risks of road accidents, and health problems from work.

Policy recommendations for promoting the work of platform riders include providing training and developing technology skills and knowledge for platform workers to enhance their work potential and find opportunities for technology-related work, providing knowledge about work safety, reviewing laws and regulations related to platform workers to ensure that they have equal rights and benefits as formal workers, and establishing fair compensation standards.

Keywords: Platform worker, Digital economy, Delivery services, Rider platform

การปรับตัวเข้าสู่การเป็นแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่ง

(Adaptation to Be a Platform Worker in the Delivery Service Sector)

1. บทนำ

เศรษฐกิจดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน โดยเฉพาะการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สร้างนวัตกรรม เพิ่มประสิทธิภาพ และผลักดันการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับ คุณภาพชีวิตและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เศรษฐกิจดิจิทัลเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นหลัก โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) อย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านการผลิต การค้า การบริการ และการจัดการห่วงโซ่อุปทาน เช่น การทำธุรกรรมทางการเงินอิเล็กทรอนิกส์ การจัดเก็บและประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และตัดสินใจทางธุรกิจ การพัฒนาและใช้งานแพลตฟอร์มออนไลน์และแอปพลิเคชันต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจและให้บริการ การทำงานแบบไร้พรมแดน (Remote Working) ที่สามารถทำงานได้จากทุกที่มีอินเทอร์เน็ต และการใช้ประโยชน์จากการเชื่อมต่อระหว่างอุปกรณ์ต่างๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things) เศรษฐกิจดิจิทัลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินธุรกิจ การบริโภค และวิถีการทำงานอย่างมาก เศรษฐกิจรูปแบบนี้จึงเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากตอบโจทย์ทั้งความต้องการด้านแรงงานและผู้บริโภค ในขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับการพัฒนาของเทคโนโลยี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ในประเทศไทยเมื่อเดือนมีนาคม 2563 พบว่า ผู้บริโภคนิยมเลือกใช้ช่องทางการสั่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เมื่อประชาชนต้องกักตัวอยู่บ้านหรือที่พำนักอาศัยเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดจากโควิด-19 ในขณะเดียวกันวิกฤตของโรคระบาดได้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทหยุดชะงัก ผู้ประกอบการเลิกกิจการ หรือปิดกิจการชั่วคราว แรงงานถูกเลิกจ้าง บางคนไม่มีงาน ไม่มีรายได้ บางคนลาออกเพราะรายได้ไม่พอใช้ จากข้อมูลผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงานในระบบประกันสังคมในเดือนมีนาคม 2563 มีจำนวน 170,144 คน เพิ่มขึ้นเป็น 215,652 คน ในเดือนเมษายน และตัวเลขเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จนถึงมากที่สุด 491,662 คน ในเดือนพฤษภาคม ในปีเดียวกันนั้น ซึ่งเป็นสถิติใหม่สูงสุด (สำนักงานประกันสังคม, 2563: อ้างถึงในเว็บไซต์กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน) ไม่นับรวมผู้ที่ไม่เข้าระบบประกันสังคม และผู้เพิ่งสำเร็จการศึกษา ในช่วงเวลานี้ได้ทำให้ผู้ที่ว่างงานหรือตกงานจากอาชีพประเภทบริการ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2563) ได้หันมาประกอบอาชีพขับรถบริการขนส่ง (ไรเดอร์) ส่งอาหาร หรือสินค้าอุปโภคบริโภค ส่งพัสดุไปรษณีย์ และผู้โดยสารที่ประสงค์จะใช้บริการจักรยานยนต์หรือรถยนต์เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันบริษัทแพลตฟอร์มบริการบุคคลประเภทดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี จากสถานการณ์ดังกล่าว มีผลต่อแนวโน้มเรื่องการทำงานผ่านแพลตฟอร์มที่กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เนื่องจากลักษณะของงานและความสัมพันธ์ในการจ้างงานที่เปลี่ยนแปลงไป แรงงานแพลตฟอร์ม หรือผู้รับงานอิสระ (Gig Worker) มีโอกาสให้ผู้คนสามารถทำงานแบบอิสระมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องผูกพันกับนายจ้างรายเดียว แต่สามารถทำได้หลายงาน ทั้งเป็นงานสร้างรายได้หลักหรืองานสร้างรายได้เสริม ซึ่งตอบโจทย์การทำงานในยุคดิจิทัลที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น กล่าวคือ ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ไรเดอร์แพลตฟอร์มเป็นอาชีพใหม่ที่ได้รับการนิยมนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยลักษณะงานได้ปรับให้เข้ากับสถานการณ์มากขึ้น และเป็นโอกาสให้กับผู้ที่ไม่มีตัวเลือกในการทำงาน อย่างไรก็ตาม ไรเดอร์แพลตฟอร์มต้องเผชิญกับความท้าทายในการทำงานหลายประการ เช่น สภาพการจ้างงานที่ไม่แน่นอน รายได้ที่ไม่มั่นคง การไม่ได้รับสิทธิประโยชน์มาตรฐานแรงงาน การเผชิญความเสี่ยงอุบัติเหตุบนท้องถนน เป็นต้น

การประกอบอาชีพไรเดอร์ให้บริการรับส่ง (Delivery Service) แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับลักษณะงานที่เปลี่ยนแปลงไป และความยืดหยุ่นในการเผชิญกับความท้าทายของงานดังกล่าว การทำความเข้าใจกระบวนการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์มจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการกับผลกระทบของการจ้างงานรูปแบบใหม่ต่อบุคคลและสังคมโดยรวม

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัว และปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการปรับตัวของแรงงานเพื่อเข้าสู่การทำงานบนแพลตฟอร์มด้านให้บริการบุคคลในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในบทความนี้นำเสนอผลการศึกษาเชิงลึกกับกลุ่มไรเดอร์แพลตฟอร์มที่ให้บริการรับส่ง 3 ประเภทบริการ ได้แก่ ให้บริการส่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค ส่งพัสดุไปรษณีย์ และส่งผู้โดยสาร ที่จะช่วยให้เข้าใจความจำเป็นในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมการทำงานและปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำงาน รวมถึงปัจจัยส่งเสริมให้ประกอบอาชีพไรเดอร์ได้อย่างต่อเนื่องและอุปสรรคที่ไรเดอร์แพลตฟอร์มต้องเผชิญ ผลการศึกษานี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการในการเผชิญกับความท้าทายด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพการทำงานที่ต้องใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและลดความผิดพลาดและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการทำงาน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านบริการอย่างมีคุณภาพ ทำงานได้อย่างต่อเนื่องระยะยาว อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ได้จะนำไปสู่การพัฒนานโยบายและแนวทางการส่งเสริมอาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มด้านบริการให้มีมาตรฐานและคุ้มครองผู้ประกอบการอาชีพมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อแรงงานที่เข้าสู่อาชีพนี้ และเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่โดยรวม

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ที่มุ่งเน้นการเข้าใจประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมด้านการปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ ที่อยู่ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกไรเดอร์แพลตฟอร์มรายบุคคล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เนื่องจากการให้บริการบุคคลภายใต้บริษัทแพลตฟอร์มค่อนข้างมีความหลากหลาย ระบบการทำงานอาจมีความเหมือนหรือต่างกันในแต่ละบริษัทแพลตฟอร์ม ขณะเดียวกันก็มีลักษณะการทำงานที่คล้ายกัน วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการศึกษาที่มุ่งเน้นการเข้าใจประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ ด้านการปรับตัวของกลุ่มไรเดอร์ ในแต่ละบริการ คือ บริการรับส่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค บริการรับส่งผู้โดยสาร และบริการส่งพัสดุไปรษณีย์ ที่อยู่ในเขตพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ และมีไรเดอร์แพลตฟอร์มด้านการให้บริการอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะย่านศูนย์การค้า ตลาด ร้านอาหาร ฯลฯ ผู้วิจัยใช้วิธีการติดต่อไรเดอร์ผู้ที่เป็นเป้าหมายก่อนเพื่อนัดขอวันสัมภาษณ์ และกำหนดตารางเวลาของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเผชิญหน้าตามเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลสะดวก และสัมภาษณ์ผ่านโปรแกรม Zoom หรือ Line ในเวลาช่วงเย็นถึงค่ำ ซึ่งเป็นช่วงที่ไรเดอร์ส่วนใหญ่เลิกงาน

การเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ ผู้ให้ข้อมูลต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไป ทำอาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มให้บริการรับส่งอาหาร สิ่งของ และผู้โดยสาร อย่างใดอย่างหนึ่งหรือมากกว่าสองประเภทบริการ โดยทำมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน ผู้วิจัยเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการติดต่อแบบเผชิญหน้ากลุ่มเป้าหมายที่เข้าเกณฑ์โดยตรง และติดต่อผ่านการแนะนำจากผู้ให้ข้อมูล (Snowball Sampling) ไรเดอร์ผู้ให้ข้อมูล 28 ราย ประกอบอาชีพไรเดอร์เป็นอาชีพหลักจำนวน 22 ราย และยึดเป็นอาชีพเสริม 6 ราย แบ่งเป็นไรเดอร์ส่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นหลัก 10 ราย ส่งพัสดุไปรษณีย์เป็นหลัก 10 ราย และส่งผู้โดยสารเป็นหลัก 8 ราย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตีความหมายของข้อความเพื่อสกัดเชิงลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม

ผู้วิจัยใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการณ์ถึงพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น 5 ส่วน คือ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล สอบถามข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ลักษณะทั่วไป เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และการประเมินทักษะการใช้สมาร์ทโฟนและแอปพลิเคชันการทำงานด้วยตนเอง 2) ประวัติการทำงานและเส้นทางในการเข้ามาเป็นแรงงานแพลตฟอร์ม สาเหตุการเข้ามาทำงาน และความคาดหวังจากการทำงานไรเดอร์ 3) การปรับตัวในการทำงานและการใช้แพลตฟอร์มในการรับงาน การเรียนรู้การทำงาน คุณลักษณะที่สำคัญของไรเดอร์ วิธีการหรือระยะเวลาในการปรับตัว และ

ความรู้หรือทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน 4) บริบทการทำงานผ่านแพลตฟอร์มการให้บริการ และ 5) ความคิดเห็นอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ความคิดเห็นเรื่องค่าตอบแทน ความมั่นคงทางรายได้ หรือการออมเงิน การวางแผนชีวิตหลังเกษียณ เป็นต้น

สำหรับการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพื่อให้ผลการวิจัยมีความสอดคล้องตรงกับความ เป็นจริงมากที่สุด ผู้วิจัยดำเนินการโดยตรวจสอบระหว่างผู้ให้ข้อมูลโดยตรง กล่าวคือ ผู้วิจัยนำข้อมูลของไรเตอร์ที่มีการพูดคุย ก่อนหน้าไปทวนถามไรเตอร์รายอื่นเพื่อยืนยันความสอดคล้องตรงกับประสบการณ์และความเป็นจริงของผู้ให้ข้อมูลว่า สอดคล้องหรือไม่ และขอให้ผู้ให้ข้อมูลให้คำแนะนำเพิ่มเติม หรือเสริมมุมมองที่มีความแตกต่าง เพื่อให้ได้ประเด็นครบถ้วนที่สุด จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อดูว่าข้อมูลสอดคล้องกันหรือไม่ (ชาย โพธิ์สิตา, 2562)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวในการทำงาน

ในการศึกษาการปรับตัวของแรงงาน ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการปรับตัวในการทำงาน 2 แนวคิดหลัก คือ ความสามารถในการปรับตัวของบุคคล และทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี

3.1 แนวคิดความสามารถในการปรับตัวของบุคคล

ทฤษฎีความสามารถในการปรับตัวของบุคคล (Individual Adaptability: I-ADAPT Theory) พัฒนาโดย Robert E. Ployhart และ Paul D. Bliese (2006) เพื่อใช้อธิบายการปรับตัวของแรงงานในยุคที่มีการใช้เทคโนโลยีอย่างแพร่หลาย รวมถึงการใช้มาตรวัดระดับการปรับตัวในการทำงานของบุคคล การคิดค้นทฤษฎีดังกล่าวมาจากการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ประการแรก เนื่องจากในช่วงเวลาที่ผ่านมา คอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในระบบการทำงานทุกประเภท ประการต่อมา การเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ใช้ความรู้เป็นฐาน แรงงานต้องพัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญอยู่เสมอ และ งานบางอย่างจำเป็นต้องมีทีมที่หลากหลายความเชี่ยวชาญเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา ดังนั้น การปรับตัวในมิติของการทำงาน คือ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นๆ ที่มีความเชี่ยวชาญที่ต่างกัน รวมถึงการทำงานกับผู้คนที่มีพื้นฐานและความสนใจที่หลากหลาย

Ployhart และ Bliese (2006) ให้ความหมายการปรับตัวของบุคคลว่าหมายถึง ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ความตั้งใจ และแรงบันดาลใจของบุคคลที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับลักษณะงาน สังคม และสภาพแวดล้อม ที่แตกต่างกัน ในมุมมองของบุคคลมีการแสดงออกในการปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานได้ดีเพียงใด ความสามารถลักษณะนี้ เกี่ยวข้องกับ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และคุณลักษณะอื่นๆ (Other Characteristics) หรือ เรียกอย่างย่อว่า KSAOs ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญในตัวบุคคลที่สามารถก่อให้เกิดการปฏิบัติงานที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการ ทำงานให้เหมาะสม (Adaptive Performance) โดยดูจากการกระทำ 8 อย่าง ได้แก่ 1) รับมือได้กับสถานการณ์เร่งด่วนหรือ วิกฤต 2) รับมือได้กับความเครียดจากการทำงาน 3) แก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ 4) จัดการสถานการณ์ความไม่แน่นอน และคาดการณ์ไม่ได้ 5) เรียนรู้การทำงานใหม่ๆ 6) แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 7) แสดงให้เห็นความสามารถในการปรับตัวทางวัฒนธรรมได้ และ 8) แสดงให้เห็นความสามารถในการปรับตัวด้านกายภาพได้

3.2 แนวคิดการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยี

ทฤษฎีแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model - TAM) คิดค้นโดย Fred D. Davis, Richard P. Bagozzi และ Paul R. Warshaw เมื่อปี 1989 เป็นทฤษฎีทางด้านระบบสารสนเทศ ที่ใช้เป็นแบบจำลองในการ วิเคราะห์การยอมรับและใช้เทคโนโลยีของบุคคล ทฤษฎี TAM นำมาใช้ในการวัดพฤติกรรมการยอมรับการใช้เทคโนโลยี 2 ลักษณะ คือ ความง่ายต่อการใช้ และประโยชน์ในการใช้งาน แบบจำลองนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือนวัตกรรมเพื่อมาใช้งาน ปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ใช้งานว่า จะใช้อย่างไรและเมื่อไร การยอมรับเทคโนโลยี หรือนวัตกรรมของผู้ใช้ ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน และการรับรู้ถึงประโยชน์ที่เกิดจากการใช้งาน (Davis, Bagozzi and Warshaw, 1992)

(1) การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use – PEOU) คือ ระดับที่บุคคลเชื่อว่าการใช้ระบบใดระบบหนึ่งจะปราศจากความพยายาม นั่นหมายความว่า หากเทคโนโลยีใช้งานง่าย อุปสรรคก็จะถูกขจัด แต่ถ้าหากใช้งานไม่ง่าย และอินเทอร์เฟซ (Interface) หรือการเชื่อมต่อและถ่ายโอนระหว่างระบบคอมพิวเตอร์กับผู้ใช้งานที่ใช้งานยาก หรือซับซ้อน ก็ไม่มีใครมีทัศนคติที่ดีต่อเทคโนโลยีนั้นๆ

(2) การรับรู้ถึงประโยชน์ที่เกิดจากการใช้งาน (Perceived Usefulness - PU) คือ ระดับที่บุคคลเชื่อว่า การใช้ระบบใดระบบหนึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน หมายความว่า มีคนมองว่าเทคโนโลยีนั้นมีประโยชน์ต่อสิ่ง ที่พวกเขาต้องการทำหรือไม่

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการใช้เทคโนโลยี” (behavioral intention) มีทั้งสิ้น 4 ปัจจัย คือ “ตัวแปรภายนอก” (External Variables) ตัวอย่างเช่น อิทธิพลทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทัศนคติ “การรับรู้ความง่ายในการใช้งาน” (PEOU) “การรับรู้ประโยชน์ที่เกิดจากการใช้” (PU) และ “ทัศนคติ” (Attitude) ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการใช้เทคโนโลยี จะส่งอิทธิพลต่อการยอมรับและใช้งานเทคโนโลยีนั้น

4. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

4.1 ข้อมูลพื้นฐานและเส้นทางการมาเป็นไรเดอร์แพลตฟอร์ม

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ส่วนใหญ่อยู่ในเจนเนอเรชั่นวาย จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เกือบทั้งหมดยึดอาชีพไรเดอร์เป็นอาชีพหลัก ส่วนผู้ที่ทำเป็นอาชีพเสริมนั้นมีอาชีพหลัก คือ ทำงานในหน่วยงานภาคเอกชน ประกอบธุรกิจส่วนตัว และกำลังเป็นนักศึกษา โดยมักจะทำเมื่อมีเวลาว่างหลังจากเลิกงานประจำและวันหยุดสุดสัปดาห์ รายได้ต่อเดือนโดยเฉลี่ยจากการประกอบอาชีพไรเดอร์ โดยส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 15,001 – 30,000 บาท โดยเฉลี่ยของระดับรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 22,500 บาท ต่อคน ทั้งนี้ รายได้จะมากขึ้นขึ้นอยู่กับความขยันของไรเดอร์ และการรับงานหลายบริษัทแพลตฟอร์ม ผู้ให้ข้อมูลระบุถึงการเข้ามาทำอาชีพไรเดอร์ ด้วยสาเหตุส่วนตัวและปัจจัยภายนอกอื่นๆ ประกอบกัน อาทิ มีรายได้ไม่พอใช้จ่าย เงินเดือนจากงานประจำไม่เพิ่มขึ้น ตกงาน รอหางานใหม่ เบื่องานเดิม เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ดูแลบุตรวัยเด็ก หรือดูแลพ่อแม่ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ฯลฯ

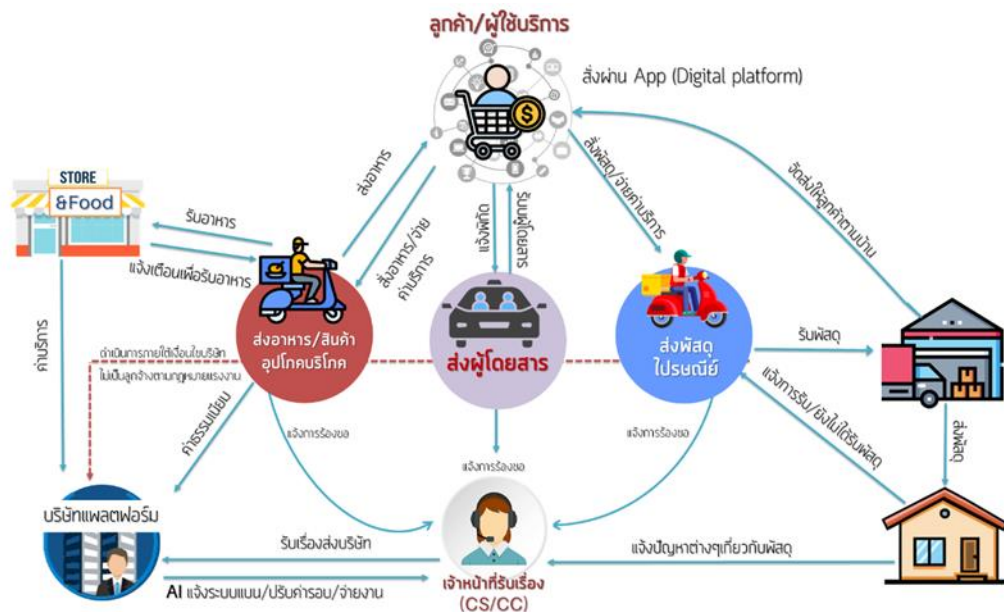
4.2 รูปแบบการทำงานของแรงงานแพลตฟอร์ม

ในการทำความเข้าใจ กระบวนการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม เนื่องจากไรเดอร์มีรูปแบบการทำงานที่มีแบบเฉพาะและมีแนวทางการทำงานต่างกันออกไป ในส่วนนี้ จะอธิบายถึงรูปแบบการทำงานของไรเดอร์แต่ละประเภทบริการ ว่ามีลักษณะการทำงานเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

1) **แรงงานแพลตฟอร์มบริการส่งอาหาร** ไรเดอร์ที่เลือกทำงานบนแพลตฟอร์มบริการรับส่งอาหาร รวมถึงสินค้าอุปโภคบริโภคแบบเร่งด่วน ที่บริษัทแพลตฟอร์มให้บริการแบบครอบคลุม มักจะรับงานบริเวณย่านชุมชนเมืองที่เป็นศูนย์การค้า ศูนย์อาหาร ตลาด ผู้ที่เลือกบริการประเภทนี้เป็นหลัก เพราะการส่งอาหาร ไรเดอร์ทำแล้วสบายใจกว่าส่งพัสดุหรือส่งผู้โดยสาร แต่ใช้เวลารอรับอาหารและเครื่องดื่ม ค่อนข้างนานกว่าบริการประเภทอื่นๆ อย่างไรก็ดี การส่งอาหารยังมีความเสี่ยงเรื่องคุณภาพสินค้าที่ลดลง อาหารได้รับความเสียหายระหว่างการเดินทาง ไรเดอร์ต้องระมัดระวังเป็นอย่างดี เช่น ส่งขนมเค้ก บางครั้งอาจเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิด ทำให้หน้าเค้กเสียหายได้ ลูกค้าย่อมจะไม่รับ หรืออาจไม่พอใจและแจ้งร้องเรียนไรเดอร์ได้ นอกจากนี้ การส่งอาหารยังถือว่ามีความเสี่ยงต่อการรับผิดชอบค่าอาหารและสินค้า ในกรณีไรเดอร์ทำอาหารหรือสินค้าเสียหายก่อนถึงมือผู้รับ รวมถึงผู้รับไม่จ่ายเงิน หรือยกเลิกอาหารหรือสินค้าในระหว่างการจัดส่ง

- 2) **แรงงานแพลตฟอร์มบริการส่งพัสดุไปรษณีย์** ไรเดอร์ส่งพัสดุตามระบบไปรษณีย์ มี 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 แบบที่อยู่ภายใต้การทำงานของบริษัท และแบบที่ 2 คือ การทำสัญญาแบบพาร์ทเนอร์ การจ้างคนส่งพัสดุเป็นลักษณะจ้างบุคคลภายนอก (Outsourcing) ที่ไม่มีสวัสดิการให้เลย บริษัทจะให้เพียงค่าจ้างต่อชิ้นตามพัสดุที่ไรเดอร์จัดส่ง แต่ถึงอย่างไร ไรเดอร์ส่งพัสดุไปรษณีย์ก็เลือกที่จะส่งสินค้าตามบ้านที่อยู่ภายใต้บริษัทที่ร่วมเป็นพาร์ทเนอร์หรืออยู่ภายใต้แพลตฟอร์มขายสินค้าออนไลน์มากกว่าการส่งอาหารรูปแบบแรก ไรเดอร์ทำงานภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ของบริษัทประกอบธุรกิจประเภทโลจิสติกส์ ซึ่งถือว่าไรเดอร์อยู่ในระบบการันตีรายได้ที่แน่นอน สถานภาพการจ้างงานเป็นลักษณะงานประจำ ไรเดอร์จะได้รับค่าจ้างเป็นรูปแบบเงินเดือนแต่มีเงื่อนไขเพิ่มเติมแตกต่างกันไปตามแต่ละบริษัท เช่น การเข้าออกงานต้องสแกนนิ้วเพื่อลงระบบเวลาเข้างาน และมีสวัสดิการที่อยู่ในระบบการทำงานเหมือนบริษัทอื่นๆ เช่น ระบบประกันสังคม ไร่ของบริษัเพื่อรับส่งสินค้า เป็นต้น ขณะที่การส่งสิ่งของรูปแบบที่สอง คือ การส่งพัสดุที่เรียกว่างาน Express หรืองาน Mart แตกต่างจากการส่งพัสดุไปรษณีย์ตรงที่เป็นการทำงานภายใต้ระบบแอปพลิเคชันที่ไรเดอร์เป็นคนเริ่มต้นงานเอง ไม่ใช่ทำงานในระบบที่เริ่มต้นจากคลังเหมือนแบบแรก ความรับผิดชอบต่อตัวสินค้าจะตกอยู่ที่ไรเดอร์ที่เป็นพาร์ทเนอร์ การส่งสินค้าหรือพัสดุแบบนี้ก็มักเป็นงานที่สร้างความสบายใจให้กับไรเดอร์บางคน ทั้งนี้การส่งสินค้าอุปโภคบริโภคภายใต้แพลตฟอร์มบริการส่งอาหารเป็นทางเลือกการให้บริการรับส่งสินค้าอย่างรวดเร็ว ภายในไม่กี่นาที ไม่กี่ชั่วโมง หรือต้องเสร็จสิ้นภายในวันนั้น แม้จะไม่ใช่พาร์ทเนอร์ร้านอาหารโดยตรง นั่นคือ ร้านค้าจะกลายเป็นลูกค้าของไรเดอร์โดยตรง
- 3) **แรงงานแพลตฟอร์มบริการรับส่งผู้โดยสาร** ข้อดีของการให้บริการรับส่งผู้โดยสาร จากมุมมองผู้ให้บริการที่เลือกแพลตฟอร์มนี้ คือ การรอที่ไม่นานมาก ไรเดอร์สามารถปรับได้ถึงที่ ใช้เวลาไม่นาน หากเกินเวลาในระบบมีการป้องกันสิทธิของคนขับให้สามารถแจ้งยกเลิกงานได้ เช่นเดียวกับการไต่ถาม โดยไรเดอร์หรือคนขับสามารถวิ่งวนรับงานในตัวเมืองหรือในพื้นที่ที่มีประชาชนหนาแน่น ทั้งนี้ บางแพลตฟอร์มการส่งและรับลูกค้าจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณงานแต่ละวัน รายได้และจำนวนงานจึงไม่แน่นอน ทั้งนี้ แม้จะมีบางแพลตฟอร์มที่มีการส่งทุกรูปแบบ แต่ไรเดอร์บางคนไม่เปิดระบบรับส่งผู้โดยสาร ด้วยเหตุผลว่า แปรกับความเสี่ยงที่มากกว่าบริการประเภทส่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งไรเดอร์ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ หากต้องรับผิดชอบชีวิตคน แม้ว่าการส่งผู้โดยสาร ได้ค่าตอบแทนดี และมีงานให้ตลอดทั้งวัน แต่ต้องแลกมากับความเสี่ยงที่อาจเกิดอุบัติเหตุได้ทุกเมื่อ เช่น การนั่งซ้อนท้ายขยับไปมา ลูกค้าที่ไม่คอยได้นั่งมอเตอร์ไซด์ ทำให้เกร็งตัวตลอดทางอาจเกิดอันตรายได้ นอกจากนี้ ไรเดอร์ต้องรองรับอารมณ์ของผู้โดยสารด้วย บางกรณีแม้จะมีการสื่อสารถึงเส้นทางได้ชัดเจน และทราบถึงตำแหน่งได้เข้าใจ เพราะคนขับสามารถสื่อสารกับผู้โดยสารโดยตรง แต่การส่งรูปแบบดังกล่าวผู้โดยสารสามารถสังเกตพฤติกรรมคนขับได้โดยตรง หากไม่พอใจสามารถแจ้งร้องเรียนได้ตลอด เช่น กรณีขับช้าเกินไป ขับเร็วเกินไป หรือการแต่งตัวไม่สุภาพ กิริยาไม่เหมาะสม ผู้โดยสารสามารถแจ้งในระบบ จากนั้นระบบงานจะแจ้งเตือน จนถึงขั้นให้หยุดวิ่งรับงานก็มี รูปภาพที่ 1 ประกอบ

ภาพที่ 1 ระบบนิเวศการให้บริการบุคคลผ่านแพลตฟอร์ม 3 รูปแบบ



ที่มา: สร้างโดยผู้เขียนบทความ

โดยสรุปแล้ว สิ่งที่มีเหมือนกันทั้ง 3 แพลตฟอร์ม คือ เรื่องรายได้ ขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่ได้รับ แต่จำนวนงานไม่แน่นอน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานผ่านแอปพลิเคชันคือ การปึกหมุดในแอปพลิเคชันแผนที่ผิด ทำให้หาลูกค้าไม่เจอหรือไม่เห็นสถานที่ที่รับ การติดต่อลูกค้าไม่ได้จึงมีผลทำให้ส่งอาหาร ส่งพัสดุ หรือไปรับส่งผู้โดยสารไม่ถูกจุดหมายที่ต้องการไปหรือล่าช้ากว่าที่ได้รับแจ้งไว้ แพลตฟอร์มส่งผู้โดยสารโดยใช้จักรยานยนต์ มีความเสี่ยงและอันตรายบนท้องถนนมาก หากไม่จำเป็นไรเดอร์ไม่อยากขับ ทั้งๆ ที่ได้ค่าตอบแทนที่สูงและมั่งคั่งอย่างต่อเนื่อง สำหรับคนที่เลือกส่งอาหารและส่งพัสดุไปรษณีย์คือ มองหาความสบายใจ เน้นความปลอดภัยของผู้ขับเองเสียมากกว่า อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมของการทำงานทั้ง 3 แพลตฟอร์ม คือ ผู้ประกอบอาชีพนี้ต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะงานให้บริการรับส่ง และการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน โดยเฉพาะขั้นตอนการรับงานที่เชื่อมกับแอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้องให้คล่อง ไปพร้อมๆ กับการปรับตัวและเรียนรู้ตลอดเวลา

4.3 กลยุทธ์การปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม

ไรเดอร์ผู้ให้ข้อมูลสามารถปรับตัวให้เข้าสู่อาชีพไรเดอร์ผ่านการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะการทำงาน และวางเป้าหมายในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมายการทำงานที่วางไว้

1) **เรียนรู้** ถือเป็นด่านแรกของการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม ทั้งก่อนการเข้าสู่อาชีพและเข้าสู่อาชีพแล้ว แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเรียนรู้ระบบการทำงานแต่ยังไม่ได้เข้าสู่อาชีพ จากหลายแหล่ง เช่น จากสื่อออนไลน์ต่างๆ ผ่านทางโทรศัพท์มือถือ สื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนใกล้ชิด เพื่อนร่วมอาชีพ ตัวแทนบริษัทแพลตฟอร์ม ฯลฯ สิ่งที่เราเรียนรู้้นั้นไม่จำเป็นจะเป็นกระบวนการเข้าทำงาน สภาพแวดล้อมการทำงาน การใช้เครื่องมือดิจิทัลในการทำงาน ผลตอบแทนที่จะได้รับที่เป็นทั้งตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน ความคุ้มค่าในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เข้าสู่อาชีพไรเดอร์แล้ว การเรียนรู้ในระหว่างการทำงานได้พัฒนาขึ้น ปรับเปลี่ยนตนเองให้คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ประกอบอาชีพ คือ มีมารยาท มนุษย์สัมพันธ์ดี มีความอดทน ความจำดี และมีวินัย และพัฒนาทักษะในการทำงานบริการรับส่ง

2) ปรับตัว โดยการพัฒนาทักษะการทำงาน ไรเดอร์แพลตฟอร์มจำเป็นต้องมีทักษะหรือพัฒนาทักษะในการทำงาน บริการรับส่ง โดยแบ่งทักษะที่จำเป็นต่อการทำงาน เป็น 2 กลุ่มทักษะ คือ 1) กลุ่มที่มีทักษะ Soft skills ได้แก่ ทักษะแก้ไขปัญหา ทักษะการสื่อสาร ทักษะด้านอารมณ์ ทักษะบริหารจัดการ และ 2) กลุ่มที่มีทักษะด้าน Hard skills ได้แก่ ทักษะการใช้เครื่องมือเกี่ยวกับเทคโนโลยี ทักษะการขับขี่ ทักษะการให้บริการ และทักษะการบริหารจัดการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่มีทักษะ Soft skills จำเป็นต้องมีทักษะ ดังนี้

- **ทักษะแก้ไขปัญหา:** การทำงานบริการส่งอาหาร พัสดุ หรือผู้โดยสาร ผ่านแพลตฟอร์ม เป็นงานที่ต้องทำคนเดียว บริหารจัดการ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเองเวลาเกิดปัญหา ปัญหาในการทำงานบริการรับส่งสินค้า อาหาร หรือผู้โดยสาร มีหลายกรณี อาทิ ลูกค้าปึกหมุดผิด ไรเดอร์ทำอาหารหรือสินค้าเสียหาย หลงทาง ลูกค้าอ้างว่าจ่ายเงินแล้ว ฯลฯ ทักษะนี้จะต้องใช้เกือบทุกทักษะที่ไรเดอร์มีในการแก้ไขปัญหา ไม่ว่าจะเป็นทักษะการสื่อสาร ทักษะการบริการ ทักษะการจัดการอารมณ์ ทักษะการขับขี่ เป็นต้น ผู้ที่แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ส่วนใหญ่เคยผ่านปัญหานั้นมาแล้ว และเกิดการเรียนรู้ว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร

- **ทักษะการสื่อสาร:** อาชีพไรเดอร์ ต้องมีการสื่อสารทางโทรศัพท์ตลอดเวลาในระหว่างการทำงาน การรับส่งงาน การใช้คำพูดที่ดีช่วยให้ผู้รับบริการเกิดความประทับใจ สร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจกัน และคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้งได้ อาทิ ความเข้าใจผิดในการรับส่งบริการ การทำอาหารหรือสินค้าชำรุดเสียหาย หรือประสบกับอุบัติเหตุบนท้องถนนที่มีคู่กรณี

- **ทักษะด้านอารมณ์:** อาชีพไรเดอร์ต้องพบเจอผู้คนตลอดเวลา ซึ่งแต่ละคนคาดหวังให้ไรเดอร์ทำตามความต้องการของตน เช่น ให้ไรเดอร์รออาหารที่ตนกำลังทำเพื่อนำไปส่งผู้สั่งซื้อ รอให้ไรเดอร์มาส่งอาหาร/สินค้าที่สั่ง ให้ตนอย่างรวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงระยะทาง หรือเจอสถานการณ์บางอย่างที่ทำให้ไรเดอร์รู้สึกขุ่นเคืองใจ เช่น ผู้รับบริการไม่รับโทรศัพท์ ปึกหมุดแผนที่ผิด ยกเลิกอาหารและสินค้าในระหว่างที่กำลังเดินทางไปส่ง ถูกต่อว่าที่ส่งล่าช้า หรือได้รับสินค้าที่ชำรุด อารมณ์ไม่ดีใส่ เป็นต้น ไรเดอร์ส่วนใหญ่รู้อยู่แก่ใจว่า ตนทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการจะต้องเก็บความรู้สึก อดทนอดกลั้น ไม่แสดงกิริยาไม่พอใจ ไม่ใช้วาจาที่ทำให้อีกฝ่ายโกรธ มิฉะนั้นแล้วอาจถูกพักงาน

ขณะที่การมีทักษะ Hard skills เน้นให้มีความสำคัญกับการใช้งานเทคโนโลยีเป็นพิเศษ รวมถึงทักษะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทการทำงานโดยตรงกับงานภาคบริการรับส่ง ดังรายละเอียด เช่น

- **ทักษะการใช้เครื่องมือเกี่ยวกับเทคโนโลยี:** การใช้สมาร์ตโฟนและแอปพลิเคชันเป็นทักษะสำคัญที่ไรเดอร์ต้องเรียนรู้ในการทำงานผ่านแพลตฟอร์ม การใช้แอปพลิเคชันได้หลากหลายทำให้การส่งอาหาร สิ่งของ หรือผู้โดยสาร ได้ง่ายขึ้น นอกจากแอปพลิเคชันของบริษัทแพลตฟอร์มที่ไรเดอร์ต้องเรียนรู้การทำงานให้คล่องแล้ว ยังมีแอปพลิเคชันที่สนับสนุนการทำงานที่สำคัญ ได้แก่ แอปพลิเคชันแผนที่นำทาง หรือ Google map แอปพลิเคชันการทำธุรกรรมออนไลน์ และแอปพลิเคชันสำหรับสื่อสาร

- **ทักษะการขับขี่:** ไรเดอร์ที่มีทักษะด้านการขับขี่ ต้องปฏิบัติตามกฎจราจรอย่างเคร่งครัด และต้องรู้จักเส้นทางเป็นอย่างดีด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในเขตชุมชนเมืองที่มีตรอกซอกซอยเป็นจำนวนมาก และในชั่วโมงเร่งด่วนที่ต้องเจอการจราจรติดขัด หรือจุดรับส่งบริการอยู่ห่างไกลกัน ไรเดอร์จะต้องรู้จักเส้นทางหลัก เส้นทางลัด และสถานที่อื่นๆ เป็นอย่างดี หรือสามารถใช้แผนที่นำทางได้ ที่จะช่วยให้สามารถไปถึงจุดหมายปลายทางในเวลาที่เหมาะสม

- **ทักษะการให้บริการ:** การมีใจให้บริการถือเป็นอีกทักษะสำคัญด้านหนึ่งที่สำคัญสำหรับการเป็นไรเดอร์ เริ่มจากการปรับความคิดว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้ผู้รับบริการพึงพอใจ ทั้งการกระทำและคำพูด โดยใช้น้ำเสียงที่เหมาะสมในการพูดคุยทางโทรศัพท์ พูดจาสุภาพ กล่าวขอบคุณผู้รับบริการ แต่งตัวสะอาดและสุภาพเรียบร้อย

- **ทักษะบริหารจัดการ:** ไรเดอร์แพลตฟอร์มทำงานในลักษณะเป็นนายจ้างตนเอง ต้องบริหารจัดการตนเองให้มีรายได้ตามที่คาดหวังในแต่ละวัน จะต้องมีการวางแผนการเดินทาง วางแผนส่งพัสดุ หรือวางแผนสื่อสารกับผู้รับบริการ ในการนัดหมาย เป็นต้น ส่วนไรเดอร์ที่มีประสบการณ์หลายปี รู้จักร้านค้าในพื้นที่เป็นอย่างดี สามารถใช้แพลตฟอร์มของหลายบริษัทรับงานได้ในช่วงเวลาทำงาน รวมถึงเปิดรับงานบริการรับส่งได้ทุกประเภท

“เรื่องการบริการ จะต้องทำยังไงก็ได้เพื่อให้ลูกค้ากลับมาใช้บริการผ่านแอปฯ เราบ่อย ส่วนใหญ่ที่ทำมา เจอลูกค้าคนเก่าเยอะมาก เช่น ลูกค้าซื้อนี้อยู่ตรงนี้เรารู้เลย เราก็จะบอกเขาว่าเอา ขอวางไว้ให้ตรงนี้นะ มี service mind นิดหน่อย”

วัน, [ช], อายุ 26 ปี, ส่งอาหาร ส่งพัสดุ และส่งผู้โดยสาร

“ตอนแรกผมเป็นคนที่ไม่ชอบความวุ่นวายอะไรเกี่ยวกับคน พอมาทำจุดนี้จริงๆ พอมันปรับได้ เราก็ทำได้เรื่อยๆ คือ ตอนแรกผมเครียดเลยนะ ส่งงานไม่ได้ ... แต่พอคิดได้ว่า ลูกค้าไม่รับ ก็ช่างมัน มันก็ลดความเครียดการทำงานได้พอสมควร ...แม้เราจะไม่ชอบงานที่ต้องคุยกับคนเยอะๆ แต่เราไม่สามารถเลือกได้ว่า ไม่เจอคนก็ได้ตั้งคั้นะ เราต้องอดทนยอมทำไป ค่อยๆ ปรับ จนปัจจุบันเริ่มทำได้”

บอม, [ช], อายุ 23 ปี, ส่งพัสดุ และส่งผู้โดยสาร

“เราต้องปรับตัวเยอะมากเลย ...การคุยกับลูกค้าที่เยอะขึ้น แบบมากๆ เลย (เน้นเสียง) เรื่อง การสื่อสาร ต้องปรับการสื่อสารกันเยอะเลย ก็นานอยู่ 2-3 อาทิตย์ เพราะเราต้องคุยกับคนละแบบ”

หนึ่ง, [ช], อายุ 26 ปี, ส่งพัสดุ

“เมื่อเจอลูกค้าเหวี่ยง วิน หลังจากส่งลูกค้า อาจมีหงุดหงิดอยู่บ้าง นั่งพักสักแปะหนึ่งแล้วโยน มันทิ้ง เพราะว่าถึงเราไม่ได้อยู่ ลูกค้าไม่ได้มานั่งรู้เรื่องด้วย โมหะไป งานหนักก็เสียหายเปล่าๆ”

ปลา, [ช], อายุ 41 ปี, ส่งอาหาร

3) วางเป้าหมายในการทำงาน

ถือเป็นอีกขั้นหนึ่งของกระบวนการปรับตัว ที่เกิดขึ้นหลังจากที่ไรเดอร์มีการปรับตัวได้ระยะหนึ่งแล้ว และเห็นว่าสามารถที่จะทำอาชีพนี้ได้อย่างต่อเนื่องตามความต้องการ แม้ผู้ให้ข้อมูลทุกคนเข้าใจว่าอาชีพนี้ไม่มีความมั่นคง แต่มีรายได้ดีกว่างานที่เคยผ่านมา และยังขึ้นอยู่กับความขยัน ดังนั้น ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคนจึงได้วางเป้าหมายการทำอาชีพนี้เป็น 2 ระยะ คือ เป้าหมายระยะสั้น และเป้าหมายระยะยาว

เป้าหมายระยะสั้นของผู้ให้ข้อมูล เน้นในเรื่องของการทำรายได้ต่อวัน สะสมให้แต่ละเดือนพออยู่พอกิน มีเหลือเก็บใช้จ่ายเพื่อคนในครอบครัว หรือแบ่งเบาค่าใช้จ่ายร่วมกับสมาชิกในครอบครัว ส่วนเป้าหมายระยะยาวนั้น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดว่าจะสิ้นสุดการทำงานนี้เมื่อไร แต่จะกำหนดเป็นความสำเร็จ คือ สามารถปลดหนี้ได้ มีเงินทุนสำหรับลงทุนประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น ค้าขาย หรือประกอบอาชีพตามความถนัดของตนเอง ได้งานใหม่ที่มีรายได้สูงกว่า เป็นต้น

4.4 ความสามารถในการปรับตัวของแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการรับส่ง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มไรเดอร์ผู้ให้ข้อมูล ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวได้เป็นอย่างดี ที่เห็นได้ชัด คือ ความสามารถในการปรับตัวด้านการปฏิบัติงาน และความสามารถในการปรับตัวด้านการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงองค์กร กล่าวคือ ตามทฤษฎีความสามารถในการปรับตัวของบุคคล (I-ADAPT theory) ให้คำอธิบาย ความสามารถในการปรับตัวด้านการปฏิบัติงาน (Adaptability as Task Performance) ว่าบุคคลมีการแสดงออกในการปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานได้ดีเพียงใด ความสามารถลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และคุณลักษณะอื่นๆ (Other Characteristics) และการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จากการรับมือกับสถานการณ์เร่งด่วนหรือวิกฤต การรับมือกับความเครียดในการทำงาน การแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ จัดการกับสถานการณ์ความไม่แน่นอนได้ เรียนรู้การทำงานใหม่ ทำงานกับผู้อื่นได้ ฯลฯ

ไรเดอร์บนแพลตฟอร์มสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวในการทำงานประจำวันหลายประการ ดังนี้

- **ความยืดหยุ่นในการจัดตารางเวลา:** หนึ่งในข้อได้เปรียบหลักของงานบนแพลตฟอร์ม คือ ความยืดหยุ่นในการกำหนดเวลาทำงาน ไรเดอร์สามารถเลือกชั่วโมงการทำงานและสลับระหว่างการทำงานหรือดทำงานบนแพลตฟอร์มตามความต้องการและเวลาว่างของตนเอง ความสามารถในการปรับตัวนี้ช่วยให้พวกเขาสามารถรักษาสมดุลระหว่างการทำงานกับภาระผูกพันอื่นๆ เช่น การศึกษา ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หรืองานพิเศษอื่นๆ ถือเป็นความยืดหยุ่นในชีวิตการทำงานที่ขึ้นอยู่กับการบริหารเวลาแบบเฉพาะตัวเอง
- **การเผชิญกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลง:** ความต้องการใช้บริการรถรับจ้างหรือจัดส่งสินค้าสามารถผันผวนอย่างมากในแต่ละช่วงเวลาของวัน สัปดาห์ หรือแม้แต่ตามฤดูกาล ไรเดอร์ที่ปรับตัวได้จะปรับรูปแบบและกลยุทธ์การทำงานให้สอดคล้อง ในช่วงเวลาที่มีความต้องการสูงหรือช่วงเร่งด่วน ไรเดอร์อาจขยายเวลาทำงานหรือวางตำแหน่งตัวเองในพื้นที่ที่มีความต้องการสูง ในทางกลับกัน ช่วงเวลาที่เงียบเหงา พวกเขาอาจเลือกหารายได้จากแหล่งอื่นหรือพักผ่อน
- **การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้:** แพลตฟอร์มและแอปพลิเคชันที่ไรเดอร์ใช้งานนั้นมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง ไรเดอร์ที่ปรับตัวได้จะรู้จักคุ้นเคยกับคุณสมบัติใหม่ๆ หน้าจอการใช้งาน หรือการเปลี่ยนแปลงของอัลกอริทึมอย่างรวดเร็วเพื่อคงประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน ไรเดอร์อาจใช้ประโยชน์จากเครื่องมือเทคโนโลยีเสริมด้วย เช่น แอปพลิเคชันนำทาง หรือซอฟต์แวร์เพิ่มประสิทธิภาพการจัดส่ง
- **การให้บริการที่หลากหลาย:** ไรเดอร์บนแพลตฟอร์มจำนวนมากปรับตัวโดยการนำเสนอบริการหลากหลายผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ตัวอย่างเช่น ไรเดอร์อาจทำงานทั้งแพลตฟอร์มรับส่งผู้โดยสารและจัดส่งอาหาร สลับกันไปมาตามแบบแผนความต้องการหรือความชอบส่วนบุคคล การให้บริการแบบหลากหลายช่วยให้ไรเดอร์เพิ่มศักยภาพในการหารายได้และลดความเสี่ยงที่เกิดจากการพึ่งพาแพลตฟอร์มเดียว
- **การจัดการกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน:** งานบนแพลตฟอร์มมักต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด เช่น การจราจรติดขัด สภาพอากาศร้อนจัดหรือฝนตกน้ำท่วม หรือข้อร้องเรียนจากลูกค้า ไรเดอร์ที่ปรับตัวได้จะพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พวกเขาอาจปรับเส้นทาง สื่อสารกับลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพ หรือหาวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อเกิดอุปสรรคขึ้น
- **การเรียนรู้และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง:** เพื่อประสบความสำเร็จในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไรเดอร์จำเป็นต้องปรับตัวโดยการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจรวมถึงการปรับปรุงทักษะบริการลูกค้า การเรียนรู้ภาษาใหม่เพื่อสื่อสารกับลูกค้าที่หลากหลาย หรือการติดตามข้อกำหนดและนโยบายของบริษัทแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้องกับงาน

4.5 การยอมรับการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน

ในการยอมรับการใช้ระบบแพลตฟอร์มในการทำงานของไรเดอร์นั้น ในมุมมองของ Fred D. Davis, Richard P. Bagozzi และ Paul R. Warshaw (1989) ผู้คิดค้นทฤษฎีแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model - TAM) ได้อธิบายพฤติกรรมกรยอมรับการใช้เทคโนโลยีเป็นแนวคิดกว้างๆ ว่าบุคคลจะยอมรับการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมด้วย 2 เหตุผล คือ รับรู้ว่าการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมนั้นง่ายต่อการใช้งาน และรับรู้ว่าการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมนั้นมีประโยชน์ในการใช้งาน

แพลตฟอร์มประเภทบริการส่วนบุคคลในรูปแบบของแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือถือที่ออกแบบมานั้น มุ่งหวังให้คนทั่วไปหรือผู้ใช้สามารถใช้งานได้ในเวลาไม่นาน เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของบริษัทแพลตฟอร์ม การออกแบบแอปพลิเคชันเพื่อการใช้งานจึงต้องให้สามารถใช้ได้ง่าย ในทำนองเดียวกัน การใช้แอปพลิเคชันเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน แอปพลิเคชันนั้นย่อมถูกนำมาใช้มากขึ้น ทั้งการใช้งานง่ายและเป็นประโยชน์ได้ทำให้ทัศนคติของบุคคลที่เคยเห็นว่า เทคโนโลยีเป็นเรื่องยากค่อยๆ เปลี่ยนไป

ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลที่เข้าสู่อาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มประเภทให้บริการ ทุกคนมีพฤติกรรมยอมรับการทำงานผ่านระบบแพลตฟอร์ม มีความตั้งใจที่จะเรียนรู้ โดยเห็นว่าหรือรับรู้แล้วว่า การทำงานที่ต้องใช้โทรศัพท์มือถือและแอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เรื่องยาก และยังเห็นผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุบางคนสามารถทำอาชีพนี้ได้ จึงทำให้ทัศนคติต่อการทำงานที่ต้องใช้เครื่องมือดิจิทัลเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น และยังเห็นหรือรับรู้ว่าเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ จึงเปิดใจรับนวัตกรรมมากขึ้น

แอปพลิเคชันของแพลตฟอร์มให้บริการ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ระบบมีความเสถียร รองรับสำหรับผู้ใช้งานที่จำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกันปรับปรุงให้ผู้ใช้งานสามารถใช้งาน ไม่ซับซ้อน ยิ่งซับซ้อนน้อยเท่าไร ยิ่งเพิ่มผู้ใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็นพาร์ทเนอร์ร้านค้าหรือไรเดอร์ส่งสินค้า และผู้สั่งซื้อสินค้าและบริการ แม้จะเปลี่ยนไปใช้แพลตฟอร์มบริษัทอื่นก็สามารถปรับตัวใช้งานแอปพลิเคชันของบริษัทแพลตฟอร์มนั้นได้ เพราะระบบการทำงานไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากการออกแบบให้ใช้งานง่ายแล้ว การสื่อสารหลากหลายทางโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ผลิตเนื้อหาเกี่ยวกับอาชีพไรเดอร์ การให้ข้อมูลในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกันและผู้สนใจบนแพลตฟอร์มสื่อสารออนไลน์ ก็มีส่วนช่วยให้การใช้แพลตฟอร์มบริการเป็นเรื่องง่าย ในแง่ของประโยชน์ของแพลตฟอร์มบริการในการทำงาน จากมุมมองของไรเดอร์ เป็นเรื่องของการสร้างรายได้ ที่สามารถได้เงินทันทีเมื่อทำงานสำเร็จ ในแง่ของความรู้สึกนั้น คือ ได้ความเป็นอิสระทางด้านเวลา ที่สามารถกำหนดเวลาทำงาน และกำหนดเวลาให้กับตัวเองได้พักผ่อน ทำในสิ่งที่ต้องการ หรือได้ใช้เวลาเพื่อครอบครัว สำหรับบุคคลทั่วไปในฐานะผู้ใช้แอปพลิเคชันเพื่อสั่งซื้อสินค้าหรือใช้บริการโดยสาร คือ ความสะดวกสบาย ในแง่ของการประหยัดเวลา และความเชื่อมั่นในคุณภาพการให้บริการผ่านแพลตฟอร์ม

จากที่กล่าวมาข้างต้น พฤติกรรมการยอมรับการทำงานผ่านแพลตฟอร์มบริการบุคคลของไรเดอร์นั้น เพราะรับรู้ว่าการใช้งานง่ายและได้ประโยชน์ แต่ยังมีปัจจัยทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดทัศนคติในการใช้เทคโนโลยีด้วยเช่นกัน (Davis, Bagozzi and Warshaw, 1989) นั่นคือ ความนิยมซื้อสินค้าและบริการทางออนไลน์เพิ่มมากขึ้นในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เนื่องจากมีการรับรู้ถึงความสะดวกสบาย ใช้เวลาไม่นานก็ได้รับสินค้าและบริการ ทั้งการสั่งซื้อและการจ่ายเงินผ่านแอปพลิเคชันธุรกรรมออนไลน์ และรายการส่งเสริมการขายจูงใจให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันช่องทางขายสินค้าหรืออาหารออนไลน์ของหลายบริษัท แพลตฟอร์มสร้างแรงจูงใจเรื่องรายได้ ทำให้มีผู้ค้าขายผู้ให้บริการเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีคล่องแคล่ว ใช้อุปกรณ์ในการหารายได้ทุกช่องทาง ทำให้ความต้องการผู้ส่งสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นตามไปด้วยโดยปริยาย

4.6 ปัจจัยที่ส่งเสริมในการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม

1) ความสะดวกในการเรียนรู้

ในการเข้าสู่อาชีพไรเดอร์นั้นไม่ยากสำหรับบุคคลทั่วไป เพียงมีสมาร์ทโฟน ยานพาหนะ และใบขับขี่ ก็สามารถสมัครเป็นไรเดอร์ได้ โดยไม่ต้องผ่านการฝึกอบรมหรือมีทักษะพิเศษ แต่อาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ยิ่งในปัจจุบันการเรียนรู้การทำงานผ่านสื่อออนไลน์ ที่สามารถดูได้จากโทรศัพท์มือถือ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ก็สามารถได้ข้อมูลในสิ่งที่อยากรู้ รวมถึงสามารถสอบถามอย่างไม่เป็นทางการกับผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ หรือผู้ที่กำลังประกอบอาชีพ ได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งทำให้ไรเดอร์ทุกกลุ่มวัยปรับตัวทำงานได้อย่างรวดเร็ว และไม่กังวลในการประกอบอาชีพ

“ดูจาก YouTube มันก็มีขึ้นตอนบอกว่า พื้นที่ไหนเป็นยังงี้ ได้เท่าไร การโหลดแอปพลิเคชัน การเข้าใช้งาน การลงทะเบียน เป็นพื้นฐานที่ต้องรู้ แล้วก็มาปรับใช้ให้เหมาะสมผ่านตัวเราที่สุด อยู่ในระบบการใช้ ก็จะแตกต่างกันไม่มาก ก็ไม่ได้ยากอะไรอยู่ที่เทคนิคของเรา ขึ้นอยู่ระบบมือถือนี่ด้วย”

วัน, [ช], อายุ 26 ปี, ส่งอาหาร ส่งพัสดุ และส่งผู้โดยสาร

“เรียนจาก YouTube เรียนรู้ด้วยตัวเอง ถ้าเป็นวัยสำหรับผมก็ถือว่ายากพอสมควร ต้องทำความเข้าใจกับมันนาน ให้เวลากับมันหน่อย ใช้เวลาในการเรียนรู้...อย่างแอปฯ นี้ ใช้เวลานับสองวันก็เริ่มชำนาญ ต้องลองเล่นไปด้วย เป็นการศึกษาเพื่อความชำนาญ”

ต่อ, [ช], อายุ 52 ปี, ส่งอาหาร

2) การมีทักษะที่จำเป็นในการทำงาน

การปรับตัวให้มีความรู้ในการทำงาน จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า 7 ทักษะที่ไรเดอร์จำเป็นต้องมี คือ ทักษะการขับขี่ ทักษะการให้บริการ ทักษะการสื่อสาร ทักษะจัดการอารมณ์ ทักษะการบริหารจัดการ ทักษะการแก้ไขปัญหา และทักษะการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ดิจิทัล ซึ่งทักษะสุดท้ายนี้ เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยี ทักษะทั้งหมดนี้เป็นการเรียนรู้ทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ตนเองและจากผู้อื่น ทักษะต่างๆ เพิ่มความชำนาญมากขึ้นเรื่อยๆ ตามระยะเวลาการทำงานในอาชีพนี้ ไรเดอร์ต้องสามารถใช้สมาร์ตโฟน และแอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้องในการทำงานได้ การปรับตัวด้านนี้มีจุดเริ่มมาจากการยอมรับถึงบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงเห็นโอกาสในการทำงานหากสามารถใช้สมาร์ตโฟนได้คล่อง

3) มีแรงจูงใจในการทำงาน

แรงจูงใจในการเปลี่ยนอาชีพมาเป็นไรเดอร์ ที่สำคัญในลำดับต้นๆ คือ รายได้ ความมีอิสระ เวลา และโอกาสในการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่า หากเปรียบเทียบในแง่ของชั่วโมงการทำงานกับรายได้ อาชีพไรเดอร์มีรายได้ต่อเดือนดีกว่างานเดิม หรืองานที่กำลังทำอยู่ เนื่องจากว่าหากทำงานเดิมต่อไป รายได้อาจไม่ได้เพิ่มมากไปกว่านี้แล้ว แต่งานไรเดอร์รายได้ขึ้นอยู่กับความขยัน มุ่งานให้ทำตลอด 24 ชั่วโมง สามารถกำหนดรายได้ต่อเดือนตามที่ต้องการได้ ในด้านความมีอิสระนั้นมีหลายนัยยะ นัยยะแรก คือ ผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการอยู่ในระบบการจ้างงาน ภายใต้กฎระเบียบของโรงงานหรือบริษัท ที่เข้มงวดในเวลาทำงาน อดหลับอดนอนเมื่อต้องทำงานในตอนกลางคืน ซึ่งการเป็นไรเดอร์มีอิสระในการกำหนดเวลาทำงานของตนเอง ทำงานในช่วงเวลาที่อยากทำ อีกนัยยะหนึ่งคือ บางรายไม่ต้องการเป็นลูกน้องหรือมีหัวหน้างาน ไม่ชอบถูกกดดันหรือถูกควบคุมเวลาทำงาน บางรายสะท้อนความรู้สึกว่างานไรเดอร์ทำให้ตนเป็นเสมือนนายจ้างตนเอง มีอิสระในการรับงาน ส่วนในเรื่องเวลา มีเวลาให้กับตัวเองมากขึ้น ได้พักผ่อนมากขึ้น มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวไปหาหมอ ทำธุระ มีเวลาดูแลลูกได้เต็มที่ มีโอกาสได้ไปท่องเที่ยวตามต่างจังหวัดได้บ่อยขึ้น รวมถึงมีเวลาไปทำอาชีพเสริมอย่างอื่นได้ด้วย และโอกาสการทำงาน สำหรับผู้ที่ตกงาน ผู้เริ่มหางาน ผู้ที่มองหารายได้เสริม และผู้อยู่ในวัยเกษียณ เลือกประกอบอาชีพไรเดอร์ เพราะสามารถเข้าสู่อาชีพได้ง่าย โดยไม่จำเป็นต้องมีวุฒิการศึกษา ไม่ต้องแสดงความสามารถหรือสอบสัมภาษณ์ แค่มัธยมหรือไฮสคูลหรืออนันต์ สำหรับผู้สูงอายุบางรายมีโอกาสหารายได้จนกว่าจะทำได้ เป็นต้น ผู้ให้ข้อมูลบางรายมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงไม่เลือกทำงานประจำ แต่ยึดอาชีพไรเดอร์ ที่มีความยืดหยุ่นต่อการใช้ชีวิต ที่สำคัญอาชีพนี้ ไม่ต้องใช้ทักษะสูงที่มาจากข้อจำกัดด้านระดับการศึกษาของไรเดอร์ ที่ส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่สูงนัก โอกาสในการงานที่มั่นคง รายได้สูงจึงน้อยตามไปด้วย

4.7 อุปสรรคในการปรับตัวของไรเดอร์แพลตฟอร์ม

1) ไม่มีอำนาจต่อรองกับบริษัทแพลตฟอร์ม

ปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ไรเดอร์ขาดแรงจูงใจในการทำงาน คือ การปรับลดค่ารอบหรือค่าตอบแทนโดยไม่ได้ปรึกษาหารือก่อน ทำให้รายได้ลดลง ไรเดอร์ต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อคงรายได้ให้เท่าเดิม การลดค่ารอบทำให้ต้องแย่งงานกันมากขึ้น เกิดการแข่งขันรุนแรง บางคนต้องลดราคา หรือทำงานในเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม หลายคนจึงหยุดงานหรือย้ายไปแพลตฟอร์มอื่น ส่งผลกระทบต่อลูกค้าและร้านค้า ไรเดอร์ส่วนใหญ่รู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบแต่ก็ยังคงทำงานต่อด้วยความอดทน และไม่มีโอกาสต่อรองกับบริษัทแพลตฟอร์มเกี่ยวกับนโยบายของบริษัทดังกล่าว

2) ข้อจำกัดในการได้รับสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับแรงงาน

ไรเดอร์ที่ทำงานกับแพลตฟอร์มต่างๆ มักต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อกำหนดของแต่ละแพลตฟอร์ม ซึ่งมองว่าเป็นการจำกัดสิทธิของพวกเขา สำหรับมุมมองของไรเดอร์บางคนให้ความเห็นว่า แม้จะทำงานให้แพลตฟอร์มแต่กลับไม่ได้รับสวัสดิการเหมือนพนักงานประจำ แพลตฟอร์มบางบริษัทมีสวัสดิการและประกันอุบัติเหตุ แต่มีเงื่อนไขและขั้นตอนที่ยุ่งยาก ทำให้ไรเดอร์บางส่วนเลือกที่จะประกันอุบัติเหตุตนเอง และบางส่วนไม่สนใจเพราะต้องการเพียงรายได้สูงเท่านั้น ในภาพรวมคือ ยังมีไรเดอร์จำนวนมากที่ต้องการให้แพลตฟอร์มให้ความสำคัญกับสวัสดิการและสิทธิขั้นพื้นฐานของพวกเขามากขึ้น

3) สภาพการทำงานไม่เป็นอย่างโฆษณา

การเป็นไรเดอร์ให้กับแพลตฟอร์มบริการส่งอาหารและสินค้าต่างๆ ถูกนำเสนอในแง่บวกของการเป็นงานอิสระ มีรายได้สูง และมีความยืดหยุ่นในการทำงาน แต่ในทางปฏิบัติแล้วพบว่า รายได้สูงต้องแลกกับการทำงานหนัก เสี่ยงอันตราย และไม่มีหลักประกันรายได้ แม้เป็นงานอิสระ แต่ไรเดอร์ไม่สามารถปฏิเสธงานที่เข้ามาได้เนื่องจากระบบของแพลตฟอร์ม ชีวิตอิสระแต่ในทางปฏิบัติอาจไม่มีเวลาพักผ่อนและจัดสรรเวลาส่วนตัวได้ยาก เนื่องจากติดงานตลอดเวลา ไรเดอร์แพลตฟอร์มขาดความมั่นคงและหลักประกันในอนาคต หากเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุจะได้รับการดูแลไม่ครอบคลุม ไรเดอร์หลายคนตระหนักถึงข้อจำกัดของอาชีพนี้ แต่ยังคงทำงานมุ่งเป้าที่รายได้

4) ความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุบนท้องถนน

ไรเดอร์แพลตฟอร์ม มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอุบัติเหตุ การรับงานจำนวนมากเพื่อหารายได้สูง ย่อมเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุมากขึ้น เนื่องจากความกดดันในการส่งสินค้าให้ทันเวลา บังคับให้ต้องขับเร็ว ระบบงานแบบขับทำให้ต้องรับงานซ้อนกัน หรือรับงานจากหลายแพลตฟอร์มพร้อมกัน เพิ่มความเสี่ยงอุบัติเหตุมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อคนขับขับรถรับงานไปแล้วงานจะสามารถซ้อนเข้ามาได้อีก ไรเดอร์ต้องวิ่งส่งหลายแห่งต่องานเดียว หรือหากวิ่งหลายแพลตฟอร์มรับในช่วงเวลาเดียวกันยิ่งเสี่ยงอุบัติเหตุเพราะต้องรีบเร่งไปส่งให้ทันเวลา อีกทั้ง ไรเดอร์ไม่มีสถานะทางกฎหมายชัดเจน จึงขาดสิทธิประโยชน์ต่างๆ เช่น ไม่ได้รับการเยียวยาอย่างรวดเร็วเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต

5) ปัญหาสุขภาพจากการทำงาน

การมีชั่วโมงการทำงานที่นานเกินไปของไรเดอร์ส่งผลให้เสี่ยงต่ออันตรายจากการทำงานและส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้านสุขภาพร่างกาย เสี่ยงต่ออันตรายจากการขับขึ้นท้องถนนเป็นเวลานาน เช่น ฝนตกถนนลื่น อากาศร้อนเกินไปอาจเป็นลมแดดได้ ได้รับมลพิษจากการจราจร เช่น ฝุ่น PM 2.5 มีอาการปวดเมื่อยจากการนั่งขับนานๆ เช่น ปวดคอ ปวดหลัง ปวดเอว หากเกิดอุบัติเหตุอาจส่งผลให้สภาพร่างกายไม่สมบูรณ์เหมือนเดิม และด้านสุขภาพจิตใจ ถูกกดดันจากการรับงานและชั่วโมงการทำงานที่มากเกินไป ทำให้เครียดและเหนื่อยง่าย มีความกังวลเรื่องรายได้ที่ไม่แน่นอน หากไม่สามารถทำงานได้

5. อภิปรายผลการศึกษา

1) การปรับตัวเพื่อเข้าสู่อาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มให้บริการบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ให้เหตุผลหลักในการเข้าสู่การเป็นไรเดอร์แพลตฟอร์มบริการ คือ รายได้ และ ความมีอิสระทางด้านการเงินในการทำงานเป็นสำคัญ ปรับตัวให้เข้าสู่อาชีพไรเดอร์ด้วยการเรียนรู้ พัฒนาทักษะในการทำงาน วางเป้าหมายการทำงาน จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับลักษณะงานด้านบริการได้ คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ประกอบอาชีพ คือ มีมารยาท มนุษยสัมพันธ์ มีความอดทน ความจำดี และมีวินัย และพัฒนาทักษะในการทำงานที่จำเป็น ได้แก่ ทักษะการขับขี่ ทักษะให้บริการ ทักษะสื่อสาร ทักษะอารมณ์ ทักษะบริหารจัดการ ทักษะแก้ไขปัญหา และทักษะการใช้เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี เพื่อให้ทำงานได้อย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมายการทำงานที่วางไว้

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ไรเดอร์ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวได้เป็นอย่างดี ที่เห็นได้ชัดคือ ความสามารถในการปรับตัวด้านการปฏิบัติงาน กล่าวคือ ในเรื่องพฤติกรรมการเรียนรู้ ไรเดอร์ส่วนใหญ่ได้หาข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานตั้งแต่การใช้แอปพลิเคชันรับงานจนจบภารกิจ เรียนรู้การใช้เครื่องมือในการทำงาน เช่น การใช้แอปพลิเคชันแผนที่นำทาง แอปพลิเคชันธุรกรรมออนไลน์ แอปพลิเคชันการสื่อสาร รวมถึงการสอบถามประสบการณ์การทำงานจากเพื่อนร่วมอาชีพ ปรับอุปนิสัยบางอย่างให้เหมาะสมกับเป็นผู้ให้บริการ เช่น ลดความใจร้อน ใจกว้างที่สุภาพ มีความเป็นมิตรกับผู้อื่น ปรับตัวให้

³ ระบบงานแบบ/งานพ่วง/งานแบบ/งานเซฟเวอร์ คือ การจ่ายงานที่มีมากกว่าหนึ่งคำสั่งซื้ออยู่ในการเรียกงานในแต่ละครั้ง เป็นการเพิ่มคำสั่งซื้อซ้อนของระบบ ทำให้ไรเดอร์ต้องวิ่งหลายงานต่อการสั่งหนึ่งครั้ง หรือส่งเพิ่มในเส้นทางเดียวกันกับที่จะไปปลายทาง

เข้ากับการทำงานที่ต้องแข่งกับเวลา ปรับจิตใจให้หายเครียดเมื่อถูกกดดันจากผู้รับบริการ แก้ปัญหาเมื่อทำสินค้าเสียหายก่อนถึงมือผู้รับบริการหรือรับส่งล่าช้า มีวินัยในการทำงานให้มีรายได้ทุกวัน สามารถจัดการเวลาของตนเองได้เป็นอย่างดี เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ประกอบอาชีพนี้ ใครเตอร์ที่มีอายุการทำงานหลายปีสามารถปรับตัวได้เป็นอย่างดี

สำหรับการปรับตัวให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีนั้น ใครเตอร์หลายคนมองว่า เป็นสิ่งสำคัญในการรับงานและติดต่อกับผู้รับบริการ ซึ่งใครเตอร์ทุกคนต่างยอมรับความจำเป็นในการเพิ่มพูนทักษะการใช้งานสมาร์ทโฟนและแอปพลิเคชันที่เกี่ยวข้องในการทำงานลักษณะนี้ อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่อาชีพใครเตอร์จะต้องได้รับการอบรมเพื่อให้เข้าใจระบบการทำงานระบบและข้อบังคับ รวมถึงการใช้เครื่องมือหรือแอปพลิเคชันก่อน ใครเตอร์บางคนเลือกเรียนรู้ระบบการทำงานเพื่อเข้าใจให้มากขึ้น เช่น จากการทดลองทำให้ระบบยิงงานเข้ามาโดยใช้บัญชีลูกค้าเพื่อสุมยิงงาน หรือลองฝึกลองถูกจากการวิ่งหลายแพลตฟอร์ม เรียนรู้เส้นทางการวิ่งผ่านการดู GPS บนมือถือ เป็นต้น

2) ปัจจัยส่งเสริมในการทำงานใครเตอร์แพลตฟอร์มให้บริการบุคคล

ปัจจัยที่ส่งเสริมการทำงานของใครเตอร์ คือ ความสะดวกในการเรียนรู้ การมีทักษะที่จำเป็นในการทำงาน มีแรงจูงใจและแรงกระตุ้น โดยพบว่า แรงจูงใจเป็นเหตุผลเบื้องต้นในการเข้ามาทำอาชีพนี้ นั่นคือ มีอิสระในการทำงาน ใครเตอร์สามารถกำหนดเวลาทำงานและตารางการทำงานได้ตามต้องการ ไม่จำเป็นต้องทำงานประจำหรือทำงานตามเวลาที่กำหนดไว้ มีรายได้ที่ขึ้นอยู่กับความพยายาม ใครเตอร์จะได้รับค่าตอบแทนตามจำนวนงานที่ทำ ยิ่งทำงานมาก ยิ่งได้รับค่าตอบแทนมาก จึงเป็นอาชีพที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่ยืดหยุ่นและมีความมุ่งมั่น ได้พบปะผู้คนมากมายจากหลากหลายอาชีพ ได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ อยู่เสมอ เช่น ทักษะการใช้แผนที่ ทักษะการใช้แอปพลิเคชันทักษะการขับขี่ ทักษะการบริการลูกค้า เป็นต้น ซึ่งทักษะเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานอื่นๆ ได้ ใครเตอร์มีเวลาจัดการชีวิตตัวเองได้ และได้โอกาสในการทำงานหารายได้ ส่วนแรงกระตุ้นที่ทำให้ยังคงทำอาชีพนี้ต่อไปเรื่อยๆ คือ ภาระที่ต้องรับผิดชอบ อาทิ หนี้สิน การดูแลสมาชิกในครอบครัว และเก็บเงินเพื่อเป้าหมายในอนาคต

3) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำงานใครเตอร์แพลตฟอร์มให้บริการบุคคล

ในการทำงานที่ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการใช้งานเทคโนโลยี คือ ระบบ AI ในการป้องกันที่ไม่เอื้อต่อผู้ใช้งาน จากข้อสังเกตของใครเตอร์เอง มองว่า การทำงานยังไม่เสถียร แพลตฟอร์มมักป้องกันไม่ให้ใครเตอร์หน้าใหม่มากกว่าใครเตอร์หน้าเก่า สิ่งที่ใครเตอร์หน้าเก่าต้องการ คือ ให้แพลตฟอร์มแก้ไขระบบจ่ายงานให้ใครเตอร์ในพื้นที่ที่อยู่ใกล้เห็นก่อน และกระจายงานให้ใครเตอร์ทุกคนอย่างเท่าเทียม (ร็อกเกต มีเดีย แล็บ, 2567) นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า ระบบการรับงานจ่ายงาน ไม่ตอบโจทย์ตามความต้องการของคนทำงาน ใครเตอร์บางคนมองว่าการถ่ายรูปในแอปพลิเคชัน ก่อนเริ่มงาน ระบบให้ใครเตอร์ตรวจสอบประวัติเพื่อความปลอดภัยและสุขอนามัย ถ่ายรูปแสดงตัวตนสวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลาขณะอยู่ในชั่วโมงการทำงาน บางครั้งพบการแจ้งเตือนให้เร่งดำเนินการขณะที่ขับขี้อยู่บนท้องถนน

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ใครเตอร์รู้สึกท้อถอย ประการแรก คือ ไม่มีอำนาจต่อรองกับบริษัทแพลตฟอร์มในเรื่องของรายได้ที่เป็นธรรม การลดค่ารอบของบริษัแพลตฟอร์ม โดยที่ใครเตอร์ไม่สามารถคัดค้านได้ ทำให้รายได้ของใครเตอร์ลดลงตามไปด้วย ใครเตอร์แต่ละคนต้องรับงานมากขึ้นเพื่อรักษาระดับรายได้ให้เท่าเดิม หรือเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้มากกว่าเดิมเพื่อให้รายได้มากขึ้น ใครเตอร์หลายรายมองว่า เป็นการฝืนทำงานจนเกินไปอาจเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ และส่งผลเสียต่อสุขภาพกายและใจ อุปสรรคประการต่อมา คือ ความไม่ได้รับการคุ้มครองในฐานะแรงงาน หรือไม่ได้รับสวัสดิการที่เป็นมาตรฐานสากล เช่น การมีประกันสังคม วันหยุดพักผ่อนประจำปี วันลาป่วย ฯลฯ เพราะสภาพการจ้างงานใครเตอร์แพลตฟอร์ม ไม่มีสถานะเป็นลูกจ้างของแพลตฟอร์ม จึงไม่ได้รับสวัสดิการหรือสิทธิประโยชน์ต่างๆ เช่นเดียวกับลูกจ้างที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการ (พรสุดา เจริญพัฒนตระกูล, 2565) และไม่ได้รับการคุ้มครองจากประกันสังคมมาตรา 33 อีกทั้งการรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นสหภาพแรงงานที่ถูกต้องตามกฎหมายทำได้ค่อนข้างยาก (ธรรม พิติตล, 2565) รวมไปถึงการทำงานที่ได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรม (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา, 2565)

ดังนั้น ด้วยรูปการณ์ที่กล่าวมานี้ สิ่งที่สร้างความกังวลใจให้กับไรเดอร์ที่ทำงานเสี่ยงอันตรายบนท้องถนน คือ การช่วยเหลือหรือชดเชยความเสียหายจากชีวิตและทรัพย์สินของไรเดอร์ที่ไม่เหมาะสม ประการที่สาม สภาพการทำงานจริงไม่เป็นอย่างคำโฆษณาในเรื่องความเป็นอิสระ เพราะเปลี่ยนจากการถูกควบคุมการทำงานโดยคน มาเป็นถูกควบคุมโดย AI และประการสุดท้าย มีปัญหาสุขภาพจากการทำงานสะท้อนภาพชีวิตของไรเดอร์ให้ต้องอดทนทำงานหนักและใช้เวลาในการเดินทางนาน

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวเข้าสู่การเป็นแรงงานแพลตฟอร์มภาคบริการ กรณีศึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลที่ เป็นผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์จำนวน 28 ราย ที่ให้บริการรับส่ง 3 ประเภทหลักๆ คือ บริการส่งอาหาร และสินค้าบริโภคอุปโภค บริการส่งพัสดุไปรษณีย์ และบริการส่งผู้โดยสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการปรับตัวของแรงงานเพื่อเข้าสู่การทำงานบนแพลตฟอร์มด้านให้บริการบุคคล รวมถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการปรับตัวของแรงงานเพื่อเข้าสู่การทำงานบนแพลตฟอร์มด้านให้บริการบุคคลในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ไรเดอร์ส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบที่มีรายได้ขึ้นอยู่กับความขยันและอดทน แทบไม่มีทางเลือกในการหางานที่มั่นคงและได้รับค่าตอบแทนสูง ทำให้ขาดโอกาสในการยกระดับสถานะทางสังคมของตนเอง เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านวุฒิการศึกษาและวัย ดังนั้น ภาครัฐควรมีแนวทางหรือนโยบายที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของไรเดอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรพิจารณาในเรื่องของการพัฒนาทักษะการทำงานให้มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ และการคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ให้เป็นมาตรฐานแรงงาน ดังนี้

(1) การพัฒนาทักษะการทำงานให้กับไรเดอร์แพลตฟอร์ม โดยแบ่งการส่งเสริมทักษะเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ที่ยังว่างงาน โดยการจัดเตรียมทดสอบความพร้อมทางอาชีพเสียก่อน ซึ่งควรอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบโดยตรงกับกรมการจัดหางาน และผู้ที่มีการทำงานแต่ต้องการหาโอกาสใหม่ๆ เช่น ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ทักษะสื่อสาร ทักษะบริหารเวลา ทักษะแก้ปัญหา (Soft Skills) และทักษะภาษาอังกฤษ เป็นสิ่งจำเป็นของผู้ที่ประกอบอาชีพบริการ ควรมีการสร้างสื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมทักษะเหล่านี้ให้กับไรเดอร์ เนื่องจากทักษะเหล่านี้จะถูกสอนในระบบการศึกษา แต่ไรเดอร์กลุ่มที่มีอายุสูงอาจไม่เคยได้เรียนรู้ทักษะเหล่านี้ และจะมีประโยชน์ต่อผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์รุ่นใหม่ที่จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับการทำงานได้เร็วขึ้น หรือเพิ่มขีดความสามารถและสร้างโอกาสในการทำงานให้กับไรเดอร์ในอนาคต โดยเน้นการทำงานบนแพลตฟอร์ม โดยบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องการพัฒนาทักษะ ได้แก่ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน กรมการจัดหางาน มูลนิธิเพื่อแรงงานและเศรษฐกิจ (JELI) ฯลฯ

(2) การให้โอกาสผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ได้ศึกษาหรือฝึกอบรมความรู้เรื่องเทคโนโลยีดิจิทัล หรือเปิดคอร์สเรียนออนไลน์ (Course) วิชาความรู้และทักษะที่ช่วยเสริมเรื่องการใช้เทคโนโลยี ในการสร้างอาชีพใหม่ๆ หรือหารายได้ผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ เนื่องจากไรเดอร์ทุกคนมีประสบการณ์และได้รับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานแล้ว และเรียนรู้ว่าการใช้เครื่องมือทางดิจิทัลเป็นเรื่องง่าย โดยทำข้อตกลงร่วมกันกับทางสถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัย ช่วยเสนอหลักสูตรที่เน้นเทคโนโลยีดิจิทัล และสร้างพื้นที่เรียนรู้ออนไลน์ หรือบริษัทเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลและจัดอบรมภายนอก กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม หรือหน่วยงานราชการที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นต้น

(3) การให้ความรู้ในเรื่องการขับขี่ปลอดภัยสำหรับผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ เพื่อให้ไรเดอร์ทำงานด้วยความปลอดภัย เลี่ยงการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน สามารถแก้ไขสถานการณ์เมื่อเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนได้ และสามารถทำการปฐมพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ โดยเชื่อมโยงฐานข้อมูลจากหน่วยงานสำนักงานตำรวจแห่งชาติตรวจสอบ

จำนวนผู้กระทำผิดกฎหมายและเฝ้าระวังอุบัติเหตุ เพื่อช่วยกำหนดมาตรการและเฝ้าระวังการขับขี่อย่างปลอดภัยของผู้ใช้รถใช้ถนน อบรมให้ความรู้โดยกระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค ในเรื่องการขับขี่ปลอดภัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น

(4) การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ไรเดอร์แพลตฟอร์มเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับแรงงาน เช่น ประกันสังคมมาตรา 40 สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพไรเดอร์เป็นอาชีพหลัก ประกันอุบัติเหตุและประกันสุขภาพแบบสมัครใจ เพื่อเป็นทางเลือกในการคุ้มครองตนเอง โดยอยู่ในความรับผิดชอบหลัก คือ สำนักงานประกันสังคม ที่จะช่วยให้ความเข้าใจในส่วนนี้ได้ดีขึ้น

(5) การให้ความรู้และสนับสนุนให้ไรเดอร์มีรูปแบบการออมเงินที่หลากหลาย และวางแผนการเงินระยะยาวได้ ทั้งนี้หน่วยงานที่เข้าช่วยเหลือด้านการให้ความรู้หลักสูตรเรื่องการเงิน การลงทุน แบบบทเรียนภาคบังคับที่เชื่อมโยงกับแอปพลิเคชันบริษัทแพลตฟอร์มที่ไรเดอร์ทำงาน เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (สกท.) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

(6) สำหรับผู้กำหนดนโยบายแรงงานภาครัฐ ที่กำกับดูแลบริษัทแพลตฟอร์ม และผู้ประกอบการอาชีพไรเดอร์เป็นหน่วยงานกลางที่ให้ตัวแทนบริษัทแพลตฟอร์มและตัวแทนผู้ประกอบการอาชีพ ได้มาพูดคุยรับฟังปัญหา หาทางออกร่วมกัน เกี่ยวกับมาตรฐานการคำนวณค่าตอบแทนหรือค่ารอบ และการหักภาษีที่สูงเกินไป เกี่ยวกับระบบควบคุมการทำงานของไรเดอร์ผ่าน AI ที่ไรเดอร์ไม่มีสิทธิต่อรอง และเกี่ยวกับเงื่อนไขการได้สิทธิประโยชน์ เช่น ประกันสุขภาพ และประกันอุบัติเหตุที่ไม่ยุติธรรม หรือการลดขั้นตอนที่ซับซ้อนลง

(7) สำหรับการขอสินเชื่อจากสถาบันทางการเงิน ผู้ประกอบอาชีพไรเดอร์ส่วนใหญ่มีสถานะเป็นผู้รับงานอิสระ รายได้ไม่มั่นคง บางรายต้องการกู้ยืมเงินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย หรือสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต แต่ขาดคุณสมบัติเกี่ยวกับการจ้างงานตามที่สถาบันการเงินกำหนด ดังนั้น ธนาคารต่างๆ จึงมีแนวทางยืดหยุ่นการให้สินเชื่อต่อผู้ประกอบการอาชีพไรเดอร์

7. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ ชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของบุคคลให้เข้ากับสภาพการทำงานรูปแบบใหม่ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการทำงาน ในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพไรเดอร์แพลตฟอร์มบริการบุคคล การปรับตัวที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้สามารถปรับตัวได้ดี อีกทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่เรียนรู้ได้ง่าย จึงเป็นโอกาสในการทำงานของทุกวัย สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป เกี่ยวกับเรื่องการปรับตัวในการทำงานให้เข้ากับเทคโนโลยี ควรมีการศึกษาความต้องการด้านการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของแรงงานเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์และเจนเนอเรชั่นบี เพื่อใช้โอกาสนี้ในการหารายได้หรือสร้างงานสร้างอาชีพ เช่น การค้าขายหรือการให้บริการผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างกันออกไปจากเดิม เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษากลุ่มเป้าหมายคนประกอบอาชีพไรเดอร์ที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 6 เดือน เป็นเกณฑ์คัดเข้าในการนำมาสัมภาษณ์ โดยถือว่าเป็นมุมมองของผู้ที่ถือว่าสามารถปรับตัวได้ระดับหนึ่งและยังคงทำงานต่อไป แต่หากอยากทราบสภาพการทำงานที่สะท้อนอุปสรรคต่อการทำงานในกลุ่มที่ไม่สามารถทำงานไรเดอร์ต่อไปได้ การศึกษาครั้งต่อไปควรกำหนดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เป็นกลุ่มผู้ที่เลิกประกอบอาชีพไรเดอร์ เพื่อให้ได้เห็นมุมมองต่อสภาพการทำงานของอาชีพดังกล่าวที่ทำให้ไม่สามารถปรับตัวและออกจากอาชีพนี้ไปในที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณมูลนิธิพัฒนาการวิจัยประชากรและสังคม ที่ได้สนับสนุนทุนการทำวิจัยนี้

รายการอ้างอิง

- กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2563). สถานการณ์ว่างงาน และความต้องการแรงงาน. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2567 จาก <https://www.doe.go.th/prd/main/>
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา. (2565). รายงานสรุปการเสวนา เรื่อง สิทธิแรงงานอิสระ สิทธิผู้บริโภค สิทธิคนเดินเท้า .. แรงงานได้รับความคุ้มครองประชาชนได้รับความเป็นธรรม สังคมต้องปลอดภัยและกิจกรรมรณรงค์เพื่อการขับเคลื่อนท้องถิ่นอย่างปลอดภัยของไรเดอร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2567 จาก [https://www.senate.go.th/assets/portals/133/fileups/168/files/](https://www.senate.go.th/assets/portals/133/fileups/168/files/รายงานสรุปการเสวนาไรเดอร์.pdf) รายงานสรุปการเสวนาไรเดอร์.pdf
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). ศาสตร์และศิลป์งานวิจัยเชิงคุณภาพ : คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 8 ปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธร ปิติตล. (2565). เศรษฐกิจแพลตฟอร์มกับความท้าทายของเศรษฐกิจไทย (3): คุณภาพชีวิตแรงงานในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2567 จาก <https://www.the101.world/platformeconomy-challenge-thai-3/>
- พรสุตา เจียมพัฒนาตระกูล. (2565). สถานะทางกฎหมายของผู้ทำงานบริการรับส่งอาหารผ่านแพลตฟอร์ม. กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2567 <https://www.labour.go.th/index.php/service-register-2/63762-2022-06-02-00-44-26>
- ร็อกเกต মিเดีย แล็บ. (2567). 5 ปีไรเดอร์ไทย ต้องต่อสู้กับแพลตฟอร์มเรื่องใดบ้าง. สืบค้นเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://rocketmedialab.co/rider-protest>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2563). "โลกออนไลน์" โอกาสใหม่แรงงานขาดรายได้ยุคโควิด. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.cea.or.th/th/single-statistic/unemployed>
- Bagozzi, R. P., Davis, F. D., Warshaw, P. R. (1992). Development and test of a theory of technological learning and usage. Human Relations, 45 (7): 660–686, doi:10.1177 /001872679204500702
- Ployhart, R.E. and Bliese, P.D. (2006). Individual Adaptability (I-ADAPT) Theory: Conceptualizing the Antecedents, Consequences, and Measurement of Individual Differences in Adaptability", Shawn Burke, C., Pierce, L.G. and Salas, E. (Ed.) Understanding Adaptability: A Prerequisite for Effective Performance within Complex Environments. (Advances in Human Performance and Cognitive Engineering Research, Vol. 6), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 3-39.

หัวข้อ “สุขภาพ การเจ็บป่วย และการตาย”

-  Exploring the Factors Influencing Birth Registration in Nigeria
-  Determinants of Psychological Distress Among Myanmar Migrant Workers in Samut Sakhon, Thailand
-  More and More Missing Female Births in Vietnam: Findings from the Two Latest Censuses
-  การเข้าถึงความรู้และบริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย
-  ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและการเป็นบิดามารดากับความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี
-  การได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด



Exploring the Factors Influencing Birth Registration in Nigeria

By

Shuaib Mustapha Adeiza (SA Mustapha)¹

¹ College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.



Abstract

Birth registration is a fundamental right crucial for establishing citizenship and informing policy decisions, yet many children in developing nations like Nigeria remain unregistered. This study investigates the determinants of birth registration in Nigeria at both the individual and state levels. Analyzing data from 30,154 children under five years from Nigeria's 2021 Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), we find significant disparities in registration rates across demographic and socioeconomic factors, as well as among Nigerian states. Multilevel logistic regression reveals associations between registration likelihood and variables such as child age, maternal education, household wealth, urban residency, and health care utilization. The findings underscore the need for targeted interventions to ensure universal birth registration and safeguard children's rights. Recommendations include addressing education and financial barriers, enhancing inter-agency collaborations, utilizing native language media for education, and implementing mobile registration offices and SMS-based reporting systems to improve registration coverage and accessibility.

Keywords: Birth registration, determinants, multi-level regression, children, CRVS.

Exploring the Factors Influencing Birth Registration in Nigeria

Introduction

Birth registration is an indispensable right that facilitates the official recording of children's births and establishes their citizenship. SDG objective 16.9 endeavors to ensure legal identification for all individuals, including newborns, by 2030, highlighting the imperative to assess Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) performance and address areas in need of enhancement for universal birth registration (United Nations, 2015). Additionally, birth registration serves as a pivotal data source for policymaking across various domains such as education, housing, and security.

Despite its significance, a significant number of children, especially in developing nations, are denied this fundamental right (Pais, 2009; United Nations, 1989). Approximately 230 million children globally lack official birth records, rendering them susceptible to myriad rights violations (Bambas, 2005; Bequele, 2005; Cappa, Gregson, Wardlaw, & Bissell, 2014; Corbacho, Brito, & Osorio, 2012; Dow, 1988; UNICEF, 2013). Notably, birth registration rates in Africa lag behind those of other regions, with 56% of the population in African countries whose birth are not registered (UNICEF, 2022).

The decision to register births is influenced by various factors operating at different levels, as highlighted by Li, Zhang, and Feldman (2010) and (UNICEF, 2013). Birth registration decisions primarily occur at the household level, primarily by parents or guardians, influenced by the socioeconomic and demographic attributes of the household. Household wealth and access to mobile phones play critical roles, with technological advancements such as registration via cell phones reducing costs. Additionally, education levels impact registration rates, while demographic factors such as the child's age and family composition influence registration. At the state level, regional and national environments shape birth registration decisions, affecting service availability, regulations, and infrastructures. Urbanization levels, regional infrastructure, and information infrastructure play crucial roles, with historical factors like colonialism and conflicts also impacting registration systems' progress.

The Convention on the Rights of the Child (CRC), initiated in 1989, underscores international efforts to safeguard children's rights, with Article 7 specifically guaranteeing children's entitlement to have their births officially recorded (UNICEF, 2014). Despite Nigeria's ratification of the CRC and legal obligations under the Child Rights Act of 2003, challenges persist in ensuring compliance with birth registration. A recent household survey in Nigeria revealed alarming statistics: 70% of children under the age of five are unregistered, and of these, 83% lack birth certificates (National Population Commission - NPC & ICF, 2019). Furthermore, a reports by the United Nations Children's Fund (UNICEF) in 2019, highlighted Nigeria's disproportionately high rates of non-documentation of births, surpassing both Sub-Saharan Africa (59%) and West and Central Africa (55%).

To address the issue of neglected birth registration, it is imperative to identify factors contributing to its protection or risk. These factors may include limited availability of Birth Registration (BR) centers, socioeconomic status, or parental education levels. Research suggests that determinants influencing child

survival are closely linked to the fundamental issues impacting child mortality and morbidity (Mosley & Chen, 1984). Given the limitations of historical census data, surveys like the Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS) and Demographic and Health Surveys (DHS) emerge as potential alternatives to generate reliable birth registration data (AbouZahr, Rampatige, Lopez, & deSavigny, 2012).

However, it is crucial to acknowledge that existing research on birth registration determinants predominantly extends beyond the Nigerian context. Therefore, this research study aims to delve into the determinants of birth registration specifically within Nigeria. By focusing on the year 2021, this study endeavors to offer valuable insights for policymakers and stakeholders, aiming to provide a nuanced understanding of the challenges and opportunities associated with birth registration, ultimately informing strategies to enhance completeness in Nigeria.

Description of Study Area and Population

Nigeria, situated in West Africa, shares borders with Benin, Cameroon, Chad, and Niger, while its southern border touches the Atlantic Ocean. Spanning 923,768 square kilometers, Nigeria boasts diverse topography, including lowlands in the south, hills and plateaus in the central region, and mountainous terrain in the southeast, with plains predominating in the north (Zewoldi, 2019). As the most populous country in Africa and the sixth largest globally, Nigeria's population has steadily increased, reaching approximately 229.2 million in 2024. Key administrative aspects include Abuja as the capital city, English as the official language, and the National Population Commission (NPopC) overseeing civil registration under the Office of the Presidency (Zewoldi, 2019).

Current Practices in Birth Registration in Nigeria

Traditionally, birth registration in Nigeria relied on paper-based methods conducted at grassroots-level registration centers, primarily situated in government health institutions and Local Government Authority (LGA) centers. The National Population Commission (NPC) centralized and processed quarterly and annual registered births, facing challenges such as duplicate registration, verification complexities, and delays. In 2023, the NPC transitioned to the Electronic Civil Registration and Vital Statistics (VITAL REG) system, aiming to improve precision, availability, and efficiency in recording key events and administration (National Population Commission - NPC, 2023). Nigeria's digital birth registration process now includes streamlined procedures such as hospital onboarding, birth verification, and birth notification.

Procedures of Birth Registration in Nigeria

Registration services for births, stillbirths, and deaths are provided free of charge by the NPopC, with penalties for late registrations. Birth certificates are issued under four scenarios, including births in hospitals, births outside hospitals, individuals under 18 without birth certificates, and individuals above 18 requiring an attestation letter and Age Declaration Affidavit. Procedures involve presenting proof of birth, such as hospital-issued documents or affidavits, at NPopC registration centers, where birth certificates or certificates of registration are issued (Citizenship Rights in Africa Initiative, 2017).

Objective

Our study encompasses two objectives, which are to Investigate the size of the birth registration by state using the map and also the determinants of birth registration in Nigeria in 2021.

Methods

Data

The data utilized in this study were derived from Nigeria's 2021 Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), accessible at <https://mics.unicef.org/surveys>. These cross-sectional surveys are representative at both the national and state levels and were conducted using the sampling frame from the 2006 Population and Housing Census of the Federal Republic of Nigeria (NPHC). The survey employed a stratified multi-stage sampling design, where Primary Sampling Units (PSUs) were selected in each state with probability proportional to size, followed by households. The main Nigeria MICS aimed for a total target sample size of 1,850 clusters and 37,000 households. Additionally, a supplemental sample of 337 clusters and 6,740 households was selected for the National Immunization Coverage Survey (NICS) to enhance the precision of immunization indicators. However, due to accessibility issues, 128 enumeration areas, 95 from the MICS sample and 33 from the NICS sample, could not be surveyed. In total, the survey covered 41,532 households. However, this study specifically focused on children under the age of 5 with complete information, totaling 30,154 individuals.

Variables

The dependent variable is defined as children at a given age whose births were reported as registered, regardless of whether the child possesses a birth certificate, designated as '1,' while unregistered births are denoted as '0.'. This information was obtained through caregiver reports and encompassed both children with birth certificates and those whose births were registered with civil authorities but lacked a birth certificate. The denominator used for calculating this percentage was the total number of children under five included in the nationally representative survey.

The independent variables considered in this study were drawn from previous research conducted at both the characteristic and state levels (Li et al., 2010; UNICEF, 2013). At the characteristic level, variables included children's age (grouped into five categories: 0-11 months (reference group), 12-23 months, 24-35 months, 36-47 months, and 48-59 months), sex (categorized as boy (reference) and girl), and health insurance status (classified as without (reference) and with health insurance). Maternal and household head education were categorized into three groups: primary and lower (no formal school attendance or attendance up to the highest level of primary school (reference)), secondary (attendance up to junior and senior secondary levels, vocational enterprise programs, or secondary technical education), and higher secondary/tertiary education. The ethnicity of the household head included Hausa (reference), Igbo, Yoruba, Fulani, Kanuri, and others (comprising Ijaw, Tiv, Ibibio, and Edo). Household characteristics examined were area of residence (urban (reference) and rural), wealth quintiles (classified as poor (reference), middle, and rich), presence of internet connectivity, and possession of a mobile

phone by any member of the household. Wealth quintiles were determined by the MICS using a household asset index based on principal components analysis, with wealth categorized into poor (quintiles 1 and 2), middle (quintile 3), and rich (quintiles 4-5).

At the state level, which consists of 37 states, ratio variables included the percentage of mothers who had at least eight prenatal visits by a professional and the percentage of childbirths that occurred in health facilities. The former was calculated by dividing the number of mothers who received antenatal care by a professional at least eight times by the total number of mothers, while the latter was determined by dividing the number of childbirths in hospitals by the total number of childbirths.

Statistical analyses

Initially, a descriptive analysis was conducted to delineate the characteristics of the sample. Subsequently, a bivariate cross-tabulation chi-squared test was employed to examine the association between birth registration and various characteristics and state factors, with significance set at $p < 0.05$. To address issues of disproportionate sampling and non-response, sampling weights (chweight) were applied to ensure the representativeness of the entire population (Makinde, Olapeju, Ogbuoji, & Babalola, 2016).

Also, an intercept-only model (Model 1) was formulated to estimate the intra-class correlation (ICC) and evaluate community disparities. Model 2 introduced socio-demographic variables from Model 1 to assess the impact of characteristic-level features, while Model 3 incorporated both characteristic-level and state-level predictors to evaluate their combined effects on birth registration. Odds ratios (OR), p-values, and 95% confidence intervals (C.I) were calculated and compared. The impact of random effects was expressed using the Intra-Class Correlation (ICC), and model adequacy was assessed using the Akaike Information Criterion (AIC). The 2-level logistic regression models were executed using the "melogit" program in Stata.

Results

Description of sample and bivariate analysis

A total of 30,154 children under the age of five were included in the analysis. Among these, 57.73% ($n=16,794$) had their births registered, leaving 42.27% ($n=13,360$) vulnerable to being unrecognized by the legal system of Nigeria. The characteristics of child-, maternal-, household head-, household-, and state-level factors are delineated in Table 1 (Column 2). Among the sampled children, 50.84% were male, 55.92% were aged below 36 months, and 2.49% lacked health insurance coverage. A significant portion (58.11%) were born to mothers with the highest level of education being primary school or lower primary school. Similarly, half of the children (52.43%) resided with household heads whose highest level of education was primary school or lower primary school, with approximately one-third (28.91%) residing with household heads of Hausa ethnicity. Regarding household characteristics, approximately half of the children (51.79%) were born into households classified as having a low wealth status, while 29.07% resided in urban areas, 17.02% lived in households where no member possessed a mobile phone, and 73.31% lived in households without internet access. At the state level, Nigeria is comprised of 37

administrative states, with approximately 16.22% (n=6) exhibiting low percentages of mothers receiving prenatal care by professionals (<51.09%) and low percentages of mothers delivering their children at health facilities (<22.43%).

Bivariate analysis (Table 1, Column 3-5) revealed a positive correlation between age and birth registration rates, indicating an increase in registration as children age. Additionally, children with health insurance were more likely to have their births registered. Higher levels of maternal and household head education were associated with increased birth registration rates. Significant disparities in birth registration prevalence were observed across different ethnicities of household heads, with children residing with Igbo (79.61%) and Yoruba (78.26%) household heads exhibiting the highest rates of birth registration. Furthermore, children in households with better wealth status were more likely to have their births registered compared to those in households with lower wealth status. Urban residency was also associated with higher birth registration rates compared to rural residency. The presence of mobile phones and internet access in households was positively correlated with increased birth registration prevalence. Significant variations in birth registration rates were evident across different levels of prenatal care by professionals and levels of child delivery in health facilities.

Table 1 Descriptive analysis of the sample, Nigeria, MICS 2021 (n=30,154)

Variables	Sample	% of unregistered birth	% of registered birth	Chi-square	p-value
Child's sex					
- Boys	15,331 (50.84%)	41.79	58.21	1.60	0.206
- Girls	14,823 (49.16%)	42.76	57.24		
Child's age (unit: months)					
- 0 – 11	5,670 (18.80%)	49.47	50.53	85.09	0.000
- 12 – 23	5,468 (18.13%)	42.40	57.60		
- 24 – 35	5,978 (19.82%)	40.46	59.54		
- 36 – 47	6,294 (20.87%)	39.82	60.18		
- 48 – 59	6,744 (22.36%)	39.76	60.24		
Child's health insurance					
- No	29,401 (97.50%)	43.26	56.74	177.74	0.000
- Yes	753 (2.49%)	7.74	92.26		
Maternal education					
- Primary and lower	17,524 (58.11%)	56.39	43.61	1642.27	0.000
- Secondary	10,084 (33.44%)	29.23	70.77		
- Higher secondary	2,546 (8.44%)	11.68	88.32		

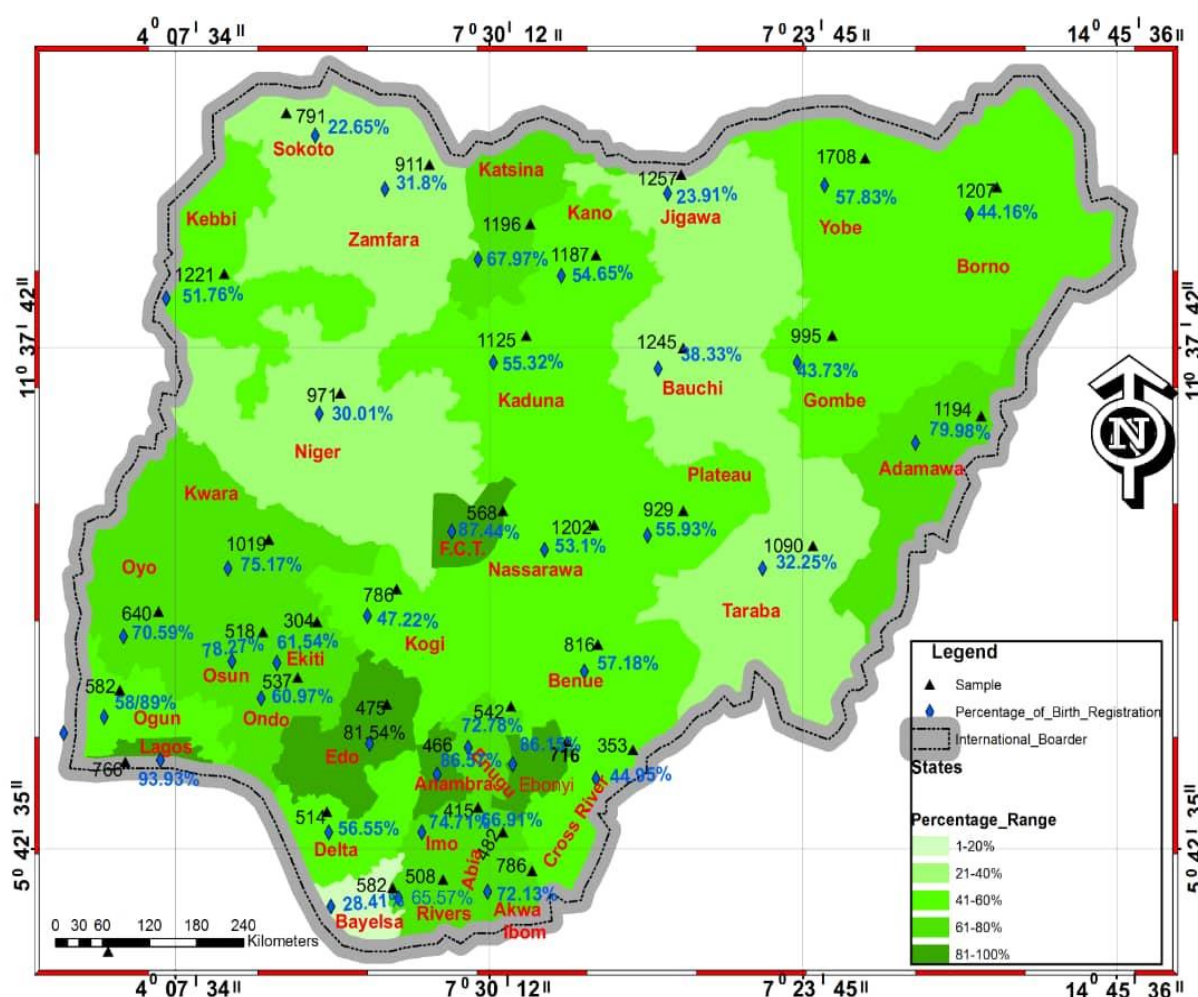


Variables		Sample	% of unregistered birth	% of registered birth	Chi- square	p- value
Head of household's education					1474.22	0.000
-	Primary and lower	15,809 (52.43%)	56.36	43.64		
-	Secondary	9,439 (31.30%)	32.99	67.01		
-	Higher secondary	4,804 (15.93%)	18.90	81.10		
Household head’s ethnicity					979.07	0.000
-	Hausa	8,719 (28.91%)	50.49	49.51		
-	Igbo	3,150 (10.44%)	20.37	79.63		
-	Yoruba	3,098 (10.27%)	21.75	78.25		
-	Fulani	3,111 (10.31%)	62.02	37.98		
-	Kanuri	1,086 (3.60%)	53.64	46.36		
-	Others	10,990 (36.44%)	43.83	56.17		
Household wealth status					2183.73	0.000
-	Poor	15,617 (51.79%)	61.27	38.73		
-	Fair	6,383 (21.16%)	40.86	59.14		
-	Rich	8,154 (27.04%)	17.06	82.94		
Area of residence					1432.29	0.000
-	Urban	8,768 (29.07%)	20.85	79.15		
-	Rural	21,386 (70.92%)	54.69	45.31		
Mobile telephone					360.64	0.000
-	No	5,134 (17.02%)	58.15	41.85		
-	Yes	25,020 (82.97%)	39.24	60.76		
Household access to internet					786.84	0.000
-	No	22,107 (73.31%)	49.57	50.43		
-	Yes	8,047 (26.68%)	25.30	74.70		
	State’s level					
Level of prenatal visits by professional					711.13	0.000
-	Low	6 (16.22%)	55.26	44.74		
-	Fair	23 (62.16%)	45.13	54.87		
-	High	8 (21.62%)	16.52	83.48		
Level of child delivery in health facilities					997.48	0.000
-	Low	6 (16.22%)	57.74	42.36		
-	Fair	19 (51.35%)	45.13	54.87		
-	High	12 (32.43%)	20.25	79.75		

State-level prevalence rate of birth registration in Nigeria.

Figure 1 illustrates the distribution of sample size and the prevalence rate of birth registration among children under the age of five across the 37 administrative states in Nigeria, highlighting notable variations among states. Sokoto exhibited the lowest birth registration rate at 22.65%, whereas Lagos recorded the highest rate at 93.93%. Apart from Lagos, only four states boasted birth registration rates of 81% or higher: Anambra (86.57%), FCT (87.44%), Ebonyi (86.15%), and Edo (81.54%). Conversely, six states, in addition to Sokoto, reported birth registration rates of 40% or lower: Bauchi (38.33%), Bayelsa (28.41%), Jigawa (23.91%), Niger (30.01%), Taraba (32.25%), and Zamfara (31.80%).

Figure 1 Map of Nigeria showing the birth registration of children under-5 years across the 37 administrative states ($n=30,154$).



Characteristic- and state-level determinants of birth registration of children under-five years

Table 2 depicts the fixed effects outcomes of the 2-level logistic regression. In Model 2, with the exception of the child's sex, all characteristic factors exhibited significant associations with birth registration. Notably, increasing child age demonstrated a statistically significant association with a higher likelihood of birth registration.

Children aged 48-54 months had the highest odds of birth registration (AOR = 1.92; 95% CI = 1.77 - 2.08) compared to those below 12 months. Additionally, children with health insurance displayed a significantly higher probability of birth registration (AOR = 3.06; 95% CI = 2.32 - 4.02) compared to those without insurance.

Moreover, children born to mothers with secondary (AOR = 1.40; 95% CI = 1.30 - 1.50) or higher secondary education (AOR = 1.94; 95% CI = 1.68 - 2.25) were more likely to be registered at birth than those born to mothers with primary or lower primary education. Similarly, children living with household heads with secondary (AOR = 1.32; 95% CI = 1.23 - 1.41) or higher secondary education (AOR = 1.72; 95% CI = 1.56 - 1.90) exhibited higher odds of birth registration compared to those living with household heads with primary or lower primary education.

Ethnicity of the household head also influenced birth registration, with children living with household heads of Fulani (AOR = 0.65; 95% CI = 0.58 - 0.72) or Kanuri ethnicity (AOR = 0.69; 95% CI = 0.59 - 0.81) exhibiting lower odds of birth registration compared to those with Hausa ethnicity. Increasing wealth status was associated with higher odds of birth registration, with the highest odds observed among children in the richest wealth status (AOR = 2.84; 95% CI = 2.58 - 3.12). Moreover, rural residency was associated with lower odds of birth registration (AOR = 0.74; 95% CI = 0.68 - 0.79) compared to urban residency. Households with mobile phone access (AOR = 1.12; 95% CI = 1.04 - 1.20) and internet access (AOR = 1.21; 95% CI = 1.12 - 1.29) exhibited higher odds of birth registration.

While the results of characteristic variables in Model 2 were similar to those in Model 3, which included state factors, only the percentage of childbirths delivered at health facilities was significant. An increase in the percentage of childbirths delivered at health facilities was associated with increased odds of birth registration.

The random effects analysis revealed variations in birth registration attributed to model compositions. Model 1 indicated that state clusters accounted for approximately 72% of birth registrations in Nigeria, with the between-state variance contributing to 18% of the total variation in birth registration (ICC = 0.18). These variances decreased to 13% (ICC = 0.13) in Model 2 and 11% (ICC = 0.11) in Model 3, indicating that differences in state-level factors contributed significantly to the variations in birth registration relative to characteristic-level factors. Although Model 3 had the lowest AIC (33,673), suggesting the best-fitting model, this value did not differ significantly from the AIC of Model 2 (33,675).

Table 2. Two-level logistic regression results on factors associated with the birth registration of children under-5 in Nigeria MICS 2021, (n = 30,154)

Characteristics	Model 1		Model 2		Model 3	
Fixed effects	OR	95%CI	AOR	95%CI	AOR	95%CI
Intercept	1.45**	(1.10 - 1.91)	0.46***	(0.35 - 0.60)	0.25***	(0.15 - 0.42)
Individual Characteristics						
Child's age (Months)						
- 0 - 11						
- 12 - 23			1.57***	(1.44 - 1.71)	1.57***	(1.44 - 1.71)
- 24 - 35			1.81***	(1.66 - 1.97)	1.81***	(1.66 - 1.97)
- 36 - 47			1.83***	(1.68 - 1.98)	1.83***	(1.68 - 1.98)
- 48 - 59			1.92***	(1.77 - 2.08)	1.92***	(1.77 - 2.08)
Sex of the child						
- Male (Ref.)						
- Female			0.96	(0.91 - 1.01)	0.96	(0.91 - 1.01)
Health insurance						
- No (Ref.)						
- Yes			3.06***	(2.32 - 4.02)	3.05***	(2.32 - 4.01)
Maternal education						
- Primary and lower (Ref.)						
- Secondary			1.40***	(1.30 - 1.50)	1.40***	(1.30 - 1.50)
- Higher secondary			1.94***	(1.68 - 2.25)	1.94***	(1.67 - 2.24)
Household head's education						
- Primary and lower (Ref.)						
- Secondary			1.32***	(1.23 - 1.41)	1.32***	(1.23 - 1.41)
- Higher secondary			1.72***	(1.56 - 1.90)	1.72***	(1.56 - 1.90)



Characteristics	Model 1		Model 2		Model 3	
Fixed effects	OR	95%CI	AOR	95%CI	AOR	95%CI
Household head's ethnicity						
- Hausa (Ref.)						
- Igbo			1.17	(0.93 - 1.47)	1.10	(0.87 - 1.39)
- Yoruba			1.10	(0.93 - 1.31)	1.08	(0.91 - 1.28)
- Fulani			0.65***	(0.58 - 0.72)	0.64***	(0.58 - 0.71)
- Kanuri			0.69***	(0.59 - 0.81)	0.69***	(0.59 - 0.81)
- Others			0.92+	(0.84 - 1.01)	0.91+	(0.83 - 1.00)
Household's wealth status						
- Poor (Ref.)						
- Middle			1.75***	(1.63 - 1.88)	1.74***	(1.62 - 1.88)
- Rich			2.84***	(2.58 - 3.12)	2.83***	(2.57 - 3.11)
Household' residence						
- Urban (Ref.)						
- Rural			0.74***	(0.68 - 0.79)	0.74***	(0.68 - 0.79)
Mobile telephone						
- No (Ref.)						
- Yes			1.12**	(1.04 - 1.20)	1.12**	(1.04 - 1.20)
Household access to internet						
- No (Ref.)						
- Yes			1.21***	(1.12 - 1.29)	1.21***	(1.13 - 1.30)
State Characteristics						
Percentage of receiving at least 8 prenatal visits by professional					1.00	(0.98 - 1.01)
Percentage of child delivery in health facilities					1.01*	(1.00 - 1.03)

Characteristics	Model 1		Model 2		Model 3	
Fixed effects	OR	95%CI	AOR	95%CI	AOR	95%CI
Random effect parameter						
State	0.72	(0.45 - 1.14)	0.47	(0.30 - 0.75)	0.40	(0.25 - 0.64)
ICC	0.18	(0.12 - 0.26)	0.13	(0.08 - 0.19)	0.11	(0.07 - 0.16)
	$\chi^2 = 3,857$		$\chi^2 = 2,440$		$\chi^2 = 1,993$	
LR-test	$p < 0.001$		$p < 0.001$		$p < 0.001$	
Log Likelihood	-18,777		-16,816		-16,813	
AIC	37,557		33,675		33,673	
BIC	37,573		33,858		33,872	

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$, + $p < 0.1$

Discussion and conclusions

The decision-making process regarding birth registration is influenced by a myriad of factors spanning different levels, encompassing household socioeconomic status, technological access, and broader regional and national contexts (Li et al., 2010; UNICEF, 2013). This study contributes to the existing research by delving into the determinants of birth registration in Nigeria, focusing on both individual characteristics and state-level factors. The findings underscore the pivotal role of birth registration as a fundamental right crucial for citizenship establishment and informing policymaking across diverse domains, aligning with the objectives of SDG 16.9. Despite its significance, a substantial proportion of children in countries like Nigeria are still deprived of this essential right, with nearly 45.34% of children under five years vulnerable to being unrecognized by legal systems. Notably, disparities in birth registration rates are evident across various demographic and socioeconomic strata, including maternal education, household wealth, and urban residency. Moreover, significant disparities exist among Nigerian states, with wide-ranging registration rates ranging from 22.65% in Sokoto to 93.93% in Lagos. Multilevel logistic regression analysis further elucidates the influence of diverse factors on birth registration likelihood, with characteristics such as child age, health insurance coverage, maternal education, household wealth, and urban residency demonstrating significant associations (Aboagye et al., 2023; Amo-Adjei & Ananim, 2015; Corbacho et al., 2012; Isara & Atimati, 2015). Additionally, state-level variables, particularly the proportion of childbirths occurring in health facilities, significantly impact registration rates (Isara & Atimati, 2015). Children from affluent families exhibit a positive correlation between wealth and birth registration, as higher economic status affords resources to address associated costs (Aboagye et al., 2023; Corbacho et al., 2012; Kumar & Saikia, 2021).

Maternal education also plays a crucial role, with higher educational attainment correlating with increased registration likelihood due to enhanced decision-making capabilities (Aboagye et al., 2023; Amo-

Adjei & Annim, 2015; Corbacho et al., 2012; Kumar & Saikia, 2021). Notably, certain Nigerian states, including Lagos, Anambra, and the FCT, exhibit higher registration rates attributed to factors such as economic vibrancy and technological integration. Conversely, rural areas face challenges in registration due to logistical barriers and higher associated costs (Amo-Adjei & Annim, 2015; Kumar & Saikia, 2021). The presence of mobile phones and internet access positively influences registration rates, facilitating access to information and enabling innovative registration methods (Candia, 2019; Dunning, Gelb, & Raghavan, 2014; Ebberts & Smits, 2022; Manby, 2021). Moreover, institutional childbirths correlate with higher registration rates due to established registration protocols in health facilities (Ebberts, 2020; Kumar & Saikia, 2021). However, our study did not find a significant correlation between prenatal care and registration rates.

My study highlights the importance of understanding birth registration patterns within the context of the COVID-19 pandemic. The disparities observed in registration rates, particularly the lower rates among infants aged 0-11 months, likely result from the pandemic's indirect effects on registration services. Lockdown measures might have restricted access to registration facilities, causing delays in registering newborns. Additionally, concerns about virus transmission may have discouraged timely birth registration during the peak of the pandemic. Despite governmental efforts to maintain registration services through mobile teams and online platforms, their effectiveness, especially for newborns, may have been hindered by the severity of the pandemic. It is noteworthy that the fieldwork for the 2021 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) in Nigeria took place between September and December 2021, after the strict lockdown measures enforced from March to May 2020. This timing suggests that data collection largely occurred outside the peak impact of the pandemic. Furthermore, we acknowledge the proactive measures undertaken by the National Population Commission (NPC) of Nigeria to mitigate disruptions in birth registration services during the lockdown period, including deploying mobile registration teams and utilizing online platforms. These efforts aimed to ensure the continuity of birth registration services despite the challenges posed by the pandemic.

Additionally, our findings demonstrate consistent patterns in birth registration rates across different age groups in both the 2021 MICS and the previous 2016-17 MICS. Notably, the persistent and significant disparity in registration rates between infants aged 0-11 months and those aged 12-23 months underscores the enduring influence of age-specific dynamics on birth registration trends. Conversely, minimal variations are observed in registration rates among children aged 12-23 months compared to older age groups.

These findings underscore the importance of further exploring the underlying factors driving these disparities and emphasize the ongoing relevance of age-specific dynamics in birth registration trends.

In conclusion, variables such as child age, maternal education, household wealth, residency, ethnicity, technological access, and health care utilization significantly influence birth registration rates. Targeted interventions are imperative to address registration disparities, prioritizing marginalized populations such as uneducated mothers, home birthing practices, rural residents, and socioeconomically disadvantaged individuals.



Recommendations

To enhance birth registration in Nigeria, it is recommended to alleviate financial barriers and improve accessibility to registration services, with a focus on rural communities. Strengthening inter-agency collaborations between NPopC, NIMC, and the Ministry of Health can streamline registration processes and enhance service delivery. Utilizing native language media platforms for public education and establishing mobile registration offices in rural areas can improve registration coverage and reduce logistical barriers. Additionally, implementing SMS-based birth reporting systems can expedite registration processes and mitigate technological barriers, thereby ensuring timely registration and certificate issuance.

Acknowledgments

Words cannot express my gratitude to my professor and chair of my committee Assoc. Prof. Dr. Wiraporn Pothisiri for her invaluable patience and feedback. I also could not have undertaken this journey without my defense committee in person of Asst. Prof. Dr. Thananon Buathong who generously provided knowledge and expertise. Also, I would be remiss in not mentioning my supervisor Dr. Orawan Prasitsiriphon for her valuable input and support. Her belief in me has kept my spirits and motivation high during this process. Lastly, to Assoc. Prof. Dr. Pataporn Sukontamarn who gave me words of encouragement at the beginning of my journey in CPS.

References

- Aboagye, R. G., Okyere, J., Seidu, A.-A., Ahinkorah, B. O., Budu, E., & Yaya, S. (2023). Determinants of birth registration in sub-Saharan Africa: evidence from demographic and health surveys. *Frontiers in Public Health*, 11. doi:10.3389/fpubh.2023.1193816
- AbouZahr, C., Rampatige, R., Lopez, A., & deSavigny, D. (2012). When civil registration is inadequate: interim methods for generating vital statistics. *Pacific Health Dialog*, 18(1).
- Amo-Adjei, J., & Annim, S. K. (2015). Socioeconomic determinants of birth registration in Ghana. *BMC International Health and Human Rights*, 15(1), 14. doi:10.1186/s12914-015-0053-z
- Bambas, L. (2005). Integrating equity into health information systems: A human rights approach to health and information. *PLoS Med*, 2(4). doi:10.1371/journal.pmed.0020102
- Bequele, A. (2005). *Universal birth registration: The challenge in Africa*. Paper presented at the Mombasa: The African Child Policy Forum.
- Candia, D. A. (2019). Determinants of birth registration of children under 5 years in Uganda. *International Journal of Advanced Medical and Health Research*, 6(1), 12-17.
- Cappa, C., Gregson, K., Wardlaw, T., & Bissell, S. (2014). Birth registration: a child's passport to protection. *The Lancet Global Health*, 2(2), e67-e68. doi:10.1016/s2214-109x(13)70180-3
- Citizenship Rights in Africa Initiative. (2017). *How to get birth certificate Nigeria*. Retrieved from <https://www.legit.ng/1120989-how-birth-certificate-nigeria.html>
- Corbacho, A., Brito, S., & Osorio, R. (2012). Birth Registration and the Impact on Educational Attainment.



- Dow, U. (1988). Birth registration: The 'first' right. *UNICEF, The Progress of Nations*.
- Dunning, C., Gelb, A., & Raghavan, S. (2014). Birth registration, legal identity, and the post-2015 agenda. *Washington, DC: Center for Global Development*.
- Ebbers, A. L. (2020). Counting Children to Make Children Count: Determinants of Birth Registration and the Importance of Context Characteristics in Sub-Saharan Africa.
- Ebbers, A. L., & Smits, J. (2022). Household and context-level determinants of birth registration in Sub-Saharan Africa. *PLoS One*, 17(4), e0265882. doi:10.1371/journal.pone.0265882
- Isara, A. R., & Atimati, A. O. (2015). Socio-demographic determinants of birth registration among mothers in an urban community in southern Nigeria. *Journal of Medicine in the Tropics*, 17(1), 16-21.
- Kumar, K., & Saikia, N. (2021). Determinants of birth registration in India: evidence from NFHS 2015–16. *PLoS One*, 16(9), e0257014.
- Li, S., Zhang, Y., & Feldman, M. W. (2010). Birth registration in China: practices, problems and policies. *Population research and policy review*, 29, 297-317.
- Makinde, O. A., Olapeju, B., Ogbuaji, O., & Babalola, S. (2016). Trends in the completeness of birth registration in Nigeria: 2002–2010. 35. doi:10.4054/DemRes.2016.35.12
- Manby, B. (2021). The Sustainable Development Goals and 'legal identity for all': 'First, do no harm'. *World Development*, 139, 105343.
- Mosley, W. H., & Chen, L. C. (1984). An Analytical Framework for the Study of Child Survival in Developing Countries. *Population and Development Review*, 10, 25-45. doi:10.2307/2807954
- National Population Commission - NPC. (2023). *Launching of the electronic civil registration and vital statistics system, national geospatial data repository, and inauguration of the national crvs coordination committees*.
- National Population Commission - NPC, & ICF. (2019). *Nigeria Demographic and Health Survey 2018 - Final Report*.
- Pais, M. S. (2009). Birth registration: Right from the start. *UNICEF Innocenti Dig*, 2.
- UNICEF. (2013). Every child's birth right: Inequities and trends in birth registration.
- UNICEF. (2014). 25 Years of the Convention on the Rights of the child: Is the world a better place for children? [electronic resource]. Retrieved from http://www.unicef.org/publications/index_76027.html
- UNICEF. (2022). *A statistical Update on Birth Registration in Africa*.
- United Nations. (1989). *Convention on the rights of the Child*. Retrieved from <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=child>
- United Nations. (2015). *Global Sustainable Development Report*. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/topics#>
- United Nations Development Programme (UNDP). (2019). *World Population Prospects 2019*.
- Zewoldi, Y. (2019). *Snapshot of civil registration and vital statistics system of Nigeria*.



Determinants of Psychological Distress Among Myanmar Migrant Workers in Samut Sakhon, Thailand

By

Aung Nyein Chan^{1*}, Aroonsri Mongkolchati¹, Orapin Laosee¹, Thunwadee Suksaroj¹

¹ ASEAN Institute for Health Development, Mahidol University, Nakhon Pathom 73170

* Correspondence: Aung Nyein Chan' E-mail: draungnyeinchang@gmail.com

Postal address: ASEAN Institute for Health Development, Mahidol University, Nakhon Pathom 73170



Abstract

This study investigated psychological distress among Myanmar migrant workers in Thailand using a quantitative cross-sectional design. Totally, 371 Myanmar workers, aged 18-60 working in Samut Sakhon Province were recruited using simple random sampling. The Kessler Questionnaire (K10) scale assessed psychological distress over 30 days before interviewing. Data analysis included descriptive and analytical statistics. Multivariate logistics regression was employed to determine the predictors of psychological distress. The study revealed that 61.2% of the respondents reported high levels of psychological distress. The factors associated with psychological distress were being female, poor self-rated health, having financial hardship, moderate and low job satisfaction levels, low social support and poor confidence of communication in Thai. The findings emphasized the need for interventions including social support and acculturation. The findings could contribute to developing strategies for improving the mental health and well-being of Myanmar migrant workers in Thailand.

Keywords: Psychological Distress, Social Support, Acculturation, Job Satisfaction, Financial Hardship, Migrant Workers

Determinants of Psychological Distress Among Myanmar Migrant Workers in Samut Sakhon, Thailand

Introduction

In Thailand, the private sector's demand for labor remains unmet due to local Thai disinterest in unskilled work and preference for the service sector. This led to calls for government permission to employ migrant workers (1). Migration is a social transition involving relocation to a different cultural environment, often driven by economic, political or educational motives (2). Migrant workers show increased mental conditions, influenced by socio-environmental factors like lower social status, discrimination and family separation (3). Migrant workers' psychological distress is often linked to economic struggles, work-related health risks, limited healthcare access and social issues like language barriers and discrimination (4, 5). The World Health Organization (WHO) and International Labour Organization (ILO) have indicated that mental health issues among migrant workers exist mainly due to social isolation and job insecurity (6).

The World Mental Health Survey reported over 69% of adults in low income countries experienced trauma (7), with depression and anxiety rates among migrant workers at 39 and 27% (8), respectively. The Sustainable Development Goals (SDGs) recognize migration as a key development driver and advocate equitable migration policies (9). The SDG target of 3.4 aims to reduce premature mortality from non-communicable diseases and promote mental well-being globally (10). Thailand is among the top five Southeast Asian countries receiving immigrants, with 70% being labor migrants from Myanmar, Cambodia and Laos (11). Internal and international migration is a significant aspect of Thai society and is expected to continue, with registered international migrants making up about 7% of Thailand's population, or 4.9 million people (9). In Samut Sakhon, Myanmar migrants strive for better living conditions (12). Migrant populations show higher psychological distress than that of the general population, varying across regions of origin and socio-demographic factors (13, 14). Thailand's National Strategy (2018-2037) acknowledges persistent and intensifying factors influencing human mobility, including environmental changes, demographic shifts, increased ASEAN mobility, and crises in neighboring countries, which may contribute to ongoing migration. This distress-encompassing stress, anxiety and depression-indicates potential mental disorders. (9).

Migrant workers and their families often face hardships (12). Migration is a global phenomenon, defined as moving across a political or administrative boundary for a certain period (15). Despite the positive economic and social impacts of labor migration (16), many migrants face workplace abuse and health challenges (17). Migrant workers, particularly in 3D jobs - dangerous, dirty and difficult, are more prone to poor health outcomes including mental health issues (14, 18). They often work under unstable conditions with environmental risks, inadequate safety measures, low pay, long hours and job insecurity (19, 20). Primary disorders include depressive syndrome, anxiety, substance misuse and poor sleep quality (3). Offering more health insurance options with precise coverage details could be beneficial in reducing primary disorders (21). Balancing work and family life is crucial for psychological well-being in the workforce (22). Self-isolation can have severe, long term psychological effects including confusion, anger, anxiety,

depression and post-traumatic disorder (23). However, some groups have been more vulnerable, exacerbated by social inequalities (24).

Migrant workers' mental well-being is influenced by their sense of isolation (25, 26). Hence, the primary method to quantify the mental health burden in related literature stated that individuals should be requested to report their mental well-being at various stages (27). Effective mental health interventions are needed in Southeast Asia, with more research required to understand their effectiveness (28). Managing Myanmar migrant workers in Samut Sakhon, Thailand, remains challenging due to labor supply and low wage issues (12). Migrant workers' mental health is influenced by various factors (8), and strategies to protect it depend on government commitment (29). Work-life balance and origin can affect mental disorders among migrants (30, 31). Moreover, migrant health policy is hindered by inconsistent objectives, unclear directives and outdated bureaucracy (32). A UK study predicted a prolonged post-pandemic recession, potentially exacerbating disadvantaged groups' vulnerability (33).

Mental disorder likelihood among migrants varies by origin and is influenced by factors like pre-migration trauma, forced migration, low acculturation, family separation, lack of support, discrimination and residence duration. Proficiency in the local language, family reunification and perceived social support can reduce this likelihood. Preventive strategies should consider these factors, and risk factors for psychiatric morbidity among migrants should include these (30). The impacts of psychological distress among Myanmar migrant workers in Thailand remain unidentified due to the need for evidence. This study aims to examine these factors. This study applies a modified Precede-Proceed and acculturation model to address migrant psychological distress. It uses the Precede-Proceed model, an evidence-based platform for health behavior change (34). Phase 3 identifies predisposing factors as individual characteristics, reinforcing factors as peer and employer behaviors and enabling factors as environmental influences (35). The study adjusts enabling factors to include resources like social interaction and acculturation (35, 36). Identifying these factors is based on research and audience input (36). The acculturation framework is also modified according to Arends-Tóth & van de Vijver and Berry et al. (37). This study aims to estimate the prevalence of psychological distress and determine the predictive factors of psychological distress among Myanmar migrant workers in Samut Sakhon Province, Thailand.

Materials and Methods

This cross-sectional study collected primary data from Myanmar migrant workers in Samut Sakhon, Thailand, using a structured questionnaire. The study was conducted from October to November, 2023. Mueang, Samut Sakhon District constituted the study site because it possessed the highest number of migrant workers (11, 38, 39). The target population for this study comprised Myanmar migrant workers aged 18 to 60 years who were of Myanmar nationality and voluntarily participated. The study was approved by the MU-SSIRB (Mahidol University – Social Science Independent Review Board).

A draft of the questionnaire was backward and forward translated to ensure content validity. The author and two research assistants performed data collection. The Kessler (K10) psychological distress scale was used to measure psychological distress in the past 30 days. It comprises a common method of

measuring psychological distress, a 10-item questionnaire designed to assess anxiety and depressive symptoms. It has strong psychometric properties and can discriminate psychiatric cases from noncases (40). According to the Kessler Psychological Distress Scale (K10), scores below 20 suggest good mental health, 20-24 indicate mild distress, 25-29 moderate distress and 30+ severe distress. A score of 24 is the cut-off for psychological distress in the general population (41). Self-rated health (SRH) was measured using the self-rated health (SRH) short form (42); acculturation was measured using acculturation tools (43), social support was measured using the multi-dimensional scale of perceived social support (MSPSS) (44), and job satisfaction level was measured using the job satisfaction scale (45).

Statistical analysis

Descriptive statistics were employed to describe the psychological distress and independent variables. Multivariate logistic regression was employed for psychological distress. The enter method in SPSS, Version 21, was applied for the full model of binary logistic regression. In addition, the backward step (Wald method) was used for the final model of the multiple logistic regression.

Results

1. Level of psychological distress distribution and psychological distress among Myanmar migrant workers in Samut Sakhon Province, Thailand

The results of psychological distress showed that low psychological distress was 16.2%, mild psychological distress was 22.6%, moderate psychological distress was 34.2%, and severe psychological distress was 27.0%, as shown in Table 1. The psychological distress level was classified into two groups (low to mild) no psychological distress and (moderate and severe) psychological distress (20). According to the reclassification, 61.2% of the respondents experienced psychological distress.

Table 1 Level of Psychological Distress (PD) of the sample (n=371)

	Frequency	Percent
Psychological distress (PD) scores		
<20 score (low PD)	60	16.2
20-24 score (mild PD)	84	22.6
25-29 score (moderate PD)	127	34.2
> 30 score (severe PD)	100	27.0
Mean=26.29 SD=6.90 Min=11 Max=48		
Psychological distress (PD)		
No (≤ 24)	144	38.8
Yes (> 24)	227	61.2

PD (Yes) – moderate & severe PD (score 25-50), PD (No) – low & mild PD (score 10-24)



2. Association between associated factors and psychological distress among Myanmar migrant workers

The crude Odds Ratio (OR) is a measure of the association between an exposure and an outcome without considering other factors. It constitutes a simple, unadjusted relationship between two variables. On the other hand, an adjusted OR considers other influencing factors. The results of the logistic regression model for psychological distress was revealed using bivariate tests. They showed that gender (COR 1.55, 95% CI 1.02-2.36), self-rated health (COR 2.36, 95% CI 1.50-3.71), monthly income higher than 10,000 THB (COR 2.03, 95% CI 1.29-3.20), low and moderated job satisfaction level (COR 3.07, 95% CI 1.68-5.60), (COR 3.01, 95% CI 1.86-4.87), financial hardship (COR 3.75, 95% CI 2.40-5.87), social support (COR 3.95, 95% CI 2.49-6.25), poor acculturation (COR 1.87, 95% CI 1.21-2.89) acculturation (poor language) (COR 1.66, 95% CI 1.07-2.58), and acculturation (unsatisfied living in Thailand) (COR 1.99, 95% CI 1.24-3.20) were associated with psychological distress (p-value <0.05).

Table 2 Association between associated factors and psychological distress among Myanmar migrant workers

Factors	Psychological Distress				Crude OR	95% CI	p-value
	No		Yes				
	n	%	n	%			
1) Pre-disposing factors (Sociodemographic)							
Gender							
Male	76	44.4	95	55.6	1	1.02-2.36	0.040
Female	68	34.0	132	66.0	1.55		
Age group (Years)							
≤26	79	38.7	125	61.3	1.01	0.66-1.53	0.969
>26	65	38.9	102	61.1	1		
Marital status							
No couple	94	38.4	151	61.6	1.06	0.68-1.64	0.806
Married	50	39.7	76	60.3	1		
Education level							
Primary school and read & write	30	33.7	59	66.3	1.24	0.71-2.16	0.441
Middle school	59	42.1	81	57.9	0.87	0.54-1.40	0.560
High school & higher	55	38.7	87	61.3	1		



Factors	Psychological Distress				Crude OR	95% CI	p-value
	No		Yes				
	n	%	n	%			
Living condition							
Live alone	32	35.6	58	64.4	1.20	0.73- 1.97	0.466
Live with family or friends	112	39.9	169	60.1	1		
Length of stay							
≤ 2 years	67	40.4	99	59.6	0.92	0.58- 1.45	0.712
> 2-5 years	23	35.9	41	64.1	1.11	0.60- 2.04	0.746
> 5 years	54	38.3	87	61.7	1		
Self-rated health							
Poor (≤2)	38	26.8	104	73.2	2.36	1.50- 3.71	<0.001
Good (>2)	106	46.3	123	53.7	1		
Got sick in the past year							
No	35	46.7	40	53.3	1		0.120
Yes	109	36.8	187	63.2	1.50	0.90- 2.50	
Treatment received when sick							
Government hospital	34	38.6	54	61.4	1.04	0.59- 1.84	0.883
Private clinic	29	31.5	63	68.5	1.43	0.80- 2.54	0.226
Pharmacy or drug store	46	39.7	70	60.3	1		
Health Insurance							
No insurance	40	37.4	67	62.6	1.09	0.69- 1.73	0.719
Have insurance	104	39.4	160	60.6	1		
2) Reinforcing factors (Work characteristics)							
Monthly Income (Thai Baht)							
≤10,000	89	33.8	174	66.2	2.03	1.29- 3.20	0.002
>10,000	55	50.9	53	49.1	1		



Factors	Psychological Distress				Crude OR	95% CI	p-value
	No		Yes				
	n	%	n	%			
Working hours in daily average							
≤8 hr	110	40.1	164	59.9	1		
>8 hr	34	35.1	63	64.9	1.24	0.77-2.01	0.377
Job Satisfaction							
Low (≤8)	22	28.9	54	71.1	3.07	1.68-5.60	<0.001
Moderate (9-11)	47	29.4	113	70.6	3.01	1.86-4.87	<0.001
High (12-15)	75	55.6	60	44.4	1		
Financial hardship							
No (≤1)	103	53.1	91	46.9	1		
Yes (≥2)	41	23.2	136	76.8	3.75	2.40-5.87	<0.001
3) Enabling factors							
Social support							
Low (≤12.5)	36	21.8	129	78.2	3.95	2.49-6.25	<0.001
High (>12.5)	108	52.4	98	47.6	1		
Acculturation							
Poor (≤5)	80	33.5	159	66.5	1.87	1.21-2.89	0.005
Good (>5)	64	48.5	68	51.5	1		
Confidence in communicating Thai language							
Poor (≤2)	67	31.9	143	68.1	1.66	1.07-2.58	0.024
Good (>2)	77	47.8	84	52.2	1		
Living satisfaction in Thailand							
Unsatisfied (≤2)	36	26.9	98	73.1	1.99	1.24-3.20	0.005
Satisfy (>2)	108	45.6	129	54.4	1		

Note: 95% CI = confidence interval of 95%

3. Predicting factors for psychological distress among Myanmar migrant workers (model of multiple logistic regressions)

As shown in the final model of multiple logistic regressions in Table 3 below, the Hosmer-Lemeshow goodness-of-fit model and backwards: Wald method showed the best-fit test with a p-value of 0.367. The variables of gender, self-rated health, monthly income, job satisfaction, financial hardship, social support and acculturation (confidence in communicating Thai and satisfied living in Thailand) were included in the calculation. Finally, only pre-disposing factors, namely, gender (AOR 1.82, 95% CI 1.12-2.96) and self-rated health (AOR 1.82, 95% CI 1.10-3.03), reinforcing factors, i.e., low (AOR 1.59, 95% CI 0.80-3.16) and moderate job satisfaction levels (AOR 2.11, 95% CI 1.24-3.60) and financial hardship (AOR 3.23, 95% CI 1.97-5.30), and enabling factors, namely, social support (AOR 2.99, 95% CI 1.81-4.92) and acculturation (confidence in Thai communication) (AOR 1.73, 95% CI 1.06-2.80) were the predictors for psychological distress of Myanmar migrant workers in Samut Sakhon Province, Thailand (p-value <0.05).

Table 3: Predicting factors for psychological distress among Myanmar migrant workers in Samut Sakhon Province, Thailand (final model of multiple logistic regressions)

Factors	Adjusted for variables			
	Adjusted OR	95% CI		p-value
		Lower	Upper	
Gender				
Male	1			
Female	1.82	1.12	2.96	0.016
Self-rated health				
Poor	1.82	1.10	3.03	0.021
Good	1			
Job satisfaction				
Low	1.59	0.80	3.16	0.183
Moderate	2.11	1.24	3.60	0.006
High	1			
Financial hardship				
No	1			
Yes	3.23	1.97	5.30	<0.001
Social support				
Low	2.99	1.81	4.92	<0.001
High	1			
Acculturation				
Confidence in communicating Thai language				
Poor	1.73	1.06	2.80	0.027
Good	1			

Note: AOR, Adjusted Odds Ratio; CI, Confidence Interval, 95% CI = confidence interval of 95%, Hosmer and Lemeshow Test = 8.72, p-value = 0.367 (Step 4)

Discussion

Psychological distress was significantly associated with gender, job satisfaction, financial hardship, acculturation and social support. Distress is typically linked to economic hardships, health risks, limited healthcare access and social problems like language barriers and discrimination (4, 5). The WHO and ILO reported global mental health impacts on migrant workers, primarily due to social isolation and job insecurity (6). The prevalence of psychological distress is higher in migrant populations compared with that of the general population, even though this varies among different regions of origin (13, 14). Related studies suggested that psychological distress is more pronounced in migrant populations compared with that of the general population; however, how this prevalence fluctuates among various regions of origin remains vague (13). In this study on Myanmar migrant workers in Thailand, according to Kessler's K10 scoring of distress, the prevalence was 61.2%, higher than the Thai national depressive disorder of 4.4% according to World Health Organization (WHO) report (46), while the prevalence of psychological distress among the general population ranged from 5% to 27% (47). The previous prevalence of depression and anxiety among migrant workers was 39.0% and is increasing (8). The reason the high and increasing prevalence of psychological distress was also similar to the resemblance of a related study stating that psychological health was high and rising in the prevalence of recently emerged public health issues (48). This study revealed moderate and severe psychological distress were 34.2 and 27%, respectively. This high prevalence could be due to socio-environmental factors like gender, poorly rated health, work characteristics like job satisfaction and financial hardship and social interaction like loss of social support, discrimination, acculturation and family separation. Psychological distress is rising globally, affecting 15 to 20% of workers in Europe and North America (49). One in five workers may experience repeated episodes of psychological distress (50). The prevalence among immigrants ranges from 13 to 39% (51), but higher rates are seen in populations exposed to specific risk factors (52).

In this study, female migrants were more likely to experience psychological distress and tended to have 1.82 times more psychological distress than their counterparts. This aligned with related studies, and gender was significantly associated with psychological distress (30, 31, 48). Self-rated health was highly associated with psychological distress, with higher distress in poor self-rated health (53). Gender vulnerability was a key factor causing distress among Myanmar migrant workers in Thailand, with females more likely to experience psychological distress (54). Over one half of these workers were female (53.9%), with varying age groups and marital statuses. Female migrants tended to have more psychological distress than their counterparts in this study. This result is likely due to financial insecurity, lower levels of job satisfaction, poor social support and poor language communication skills in the host country. Female and 55.6% of male respondents reported experiencing psychological distress in this study.

In comparison, 66% of female developed distress, indicating that migrant workers were, in general, developing psychological distress. This outcome was probably due to difficulties in the host country despite their age. Both age groups had more than 60% developing psychological distress. However, female migrants needed to consider more supervision than male migrants in prevention programs. Interestingly, this study

did not identify age as a related independent variable as it covered the working age group of 18 to 60 years among Myanmar migrant workers; probably, most workers were younger than mid-30 in Thailand.

Related studies identified an association between age and psychological distress (30, 55, 56). Even though marital status was not a significant factor in this study, the noncouple group of nearly 62% of respondents reported developing stress, while only 76 migrants (60%) of the married group reported experiencing stress; this points out that 245 of 371 were single, unmarried, separated or widows. Regarding education, 229 migrants were in middle school and had lower educational levels. More than 60% of migrants had a poor education level, even though it was not a significant factor. Over 66% of migrants in primary school and literate migrants developed distress, while other education levels were lower than 62%. Thus, low levels of education might have caused over 60% psychological discomfort.

Most of the migrants were living with family members or friends in the host country. Thailand's living costs are higher than those of their home country, and they had to live together to compensate for the living expenses of Thailand due to their income and need to support their family, friends or others. Even though Thailand is an upper middle-income country with the second largest ASEAN economy, migrants still have low wages. Most had stayed in Thailand for less than two years (44.7%) and rated their health as good (58.0%). The majority had no diagnosed diseases (90.8%), and over one-half had health insurance (71.2%). Despite their length of stay in Thailand among Myanmar migrants, more than 73% who reported poor self-rated health, developed psychological distress when they felt poor or fair in self-rated health. Those who had poorly rated self-rate health tended to develop 1.82 times more psychological distress than their counterparts in this study. However, most migrants did not have diseases diagnosed by medical professionals. When they got sick in the past year, 31.3% of Myanmar migrants went to the pharmacy, while 24.8% went to private clinics. However, nearly 80% of migrants did not become sick in the past year. Due to challenges in reaching accessibility and availability of health services, migrants preferred the private sector and pharmacies when needed, underutilizing the available healthcare services and becoming burdened. Even though migrants have to buy health insurance in Thailand, nearly 29% still do not have health insurance. This percentage indicated that some percentages of migrants were out of health insurance due to it not being free or might have added additional expenses to buy it for themselves despite their legal status.

Migrant workers often face mistreatment and hazardous conditions, with many in roles classified as dirty, difficult and dangerous (3). Their undocumented status makes them vulnerable to exploitation, affecting job satisfaction, a significant predictor of psychological distress. Moderate job satisfaction was associated with increased distress, while high satisfaction was protective (57). Job dissatisfaction was also linked to high distress risk (31). Migrants generally had lower job satisfaction and elevated distress levels than nonmigrants (58). Workplace discrimination was positively related to psychological distress (59). Among Myanmar migrant workers, financial hardship was linked to increased psychological distress. This hardship, independent of other factors, was a significant distress predictor (60). Financial difficulties, common among unskilled or semi-skilled workers, were identified as a risk factor for decreased mental health (31). Poverty led to high psychological distress levels (53). Work characteristics were considered reinforcing factors for

psychological distress. Most workers were in elementary occupations (93.5%), and occupational exposure significantly impacted psychological health (61).

The majority earned 10,000 THB or less monthly (70.9%) and worked 8 hours or less daily (73.9%). Because of their low level of education, most of the migrants were working in elementary occupations or 3D jobs category (dirty, dangerous, and difficult). Although the type of work was not a significant factor, this impacted their satisfaction and financial problems. Due to the high living cost in Thailand, they might face difficulties in their financial status and supporting their family back home. If they worked overtime more than 8 hours daily, they should be paid in reasonable amounts to counter their financial hardships. High job satisfaction was reported by most (87.1%), but nearly one-half faced financial hardship (47.7%). More than 63% of migrants had low and moderate job satisfaction levels, 236 of 371 respondents. More than 70% of both low and moderate groups developed psychological distress in this study. Because they generally were unsatisfied with their job, they did not recommend their jobs. They were unlikely to continue to work as long as they could due to their working environment and availability of work in Thailand. Their satisfaction could be tracked in a timely manner including possessing satisfaction in their work environment, such as receiving consistent days off, napping or relaxation time, and activity or learning with additional break time involvement apart from lunch break time or training. Tracking their satisfaction level in a timely manner could reduce the potential to develop stress. This study revealed that lower job satisfaction was 1.59 times higher in developing distress, and moderate satisfaction was 2.11 times higher in developing distress than higher job satisfaction. Facing financial hardship was likely to develop 3.23 times more distress than having no hardship. Nearly 48% of migrants faced financial hardship due to difficulty meeting basic expenses, over-indebtedness and inability to support their family members financially. This difficulty can be improved by increasing salaries, meeting basic needs providing banking support if they needed financial support, providing reasonable working hours and overtime hours payout, providing particular welfare, discounts, and shelters for migrants, limited to those facing financial problems. Having no financial hardship could prevent developing psychological distress.

Social interaction factors like social support and acculturation are crucial in migrant mental health. Altogether, 44.5% of migrants had low social support, while 55.5% had high support. Separation from loved ones and scarce social support were key distress factors (54). Over one half of respondents had poor acculturation (64.4%) and low Thai language confidence (43.7%). The results highlighted the significant impact of particular stressors related to migration and the prevailing socio-cultural environment on the psychological strain experienced by migrant workers (61). Nearly 45% of Myanmar migrant workers were in low social support, and low social support was highly associated with psychological distress in this study. They might not have had sufficient time to engage in activities or did not know of available assistance even though several government organizations supported them, such as visas, work permits, health insurance, migrant health volunteers, language classes in Thailand or even education for them. Their low level of education and fear might be weaknesses in engaging them apart from financial institutions. To increase social support, migrants should be provided with support and actively engage in those activities for social support.

Furthermore, providing social support programs is needed, such as weekend or holiday community activities for them to discuss their challenges in Thailand and language improvement. Fear of discrimination may prevent and support them from engaging in those activities. Considering their feedback is essential when they need to talk when they have a problem. This includes accepting them in both the worst and best points, appreciating them, and finally comforting them to prevent developing psychological distress. This study found that social support moderated the relationship between job satisfaction and psychological distress. Migrant workers with high job satisfaction and social support were less distressed. Social support acted as a protective factor, reducing stress impact on mental health. Migrant workers showed increased severe mental conditions due to socio-environmental factors (3). This study revealed that low social support was 2.99 times higher for developing psychological problems than high social support. Psychological distress was lower with social support and higher with a lack of or low social support (30). Distress was lower with social support and higher without it (30). Lack of support from close ones could be a distress risk factor (31). Acculturation, such as Thai language proficiency, was a significant distress predictor. Low acculturation was linked to low distress, and distress was lower with language proficiency (30). Difficulty living in a host country, e.g., medical treatment, led to acculturation stress (62).

This study found that acculturation (language proficiency) was 1.73 times more likely to develop psychological distress than good proficiency in Thai. In this study, more than 64% of migrants were in poor acculturation. More than 56% of the population communicated poorly in Thai, while nearly 64% were satisfied living in Thailand. Poor acculturation resulted in psychological distress, especially in language communication. In all, 68.1% of poor language communication among Thai developed distress. Even though language classes are provided to migrants, their active involvement in class might need more confidence in Thai, and their accessibility to that class is still questioned. To facilitate proficiency, effectiveness, active engagement, and accessibility of the language program should be considered, whether an organization or private sector provides it. Providing more language classes in the community might reduce the potential for developing distress if migrants are actively engaged in class. This study found that acculturation (language proficiency) was a significant predictor for psychological distress and highlighted the need for more attention and resources to address the psychological needs of migrant workers and to ensure their human rights and dignity.

Suggestions

The following suggestions should be put into action promptly and efficiently to safeguard the welfare and rights of migrant workers from Myanmar in Thailand, considering their specific gender requirements.

- 1) Language and cultural training should be provided to help migrant workers better integrate in Thai society.
- 2) Availability and accessibility of primary health services that are culturally and linguistically appropriate should be increased. More migrant health volunteers should be provided to promote accessible, affordable and comprehensive care. Access to mental health services

should be increased including counseling and therapy, specifically tailored to the needs of migrant workers based on gender.

- 3) Workshops should be conducted on stress management and coping strategies on common themes that have been observed including financial difficulties due to precarious employment, occupational hazards, poor work conditions like low wages and extended working hours, workplace abuse, and health risks associated with dangerous or unsanitary working environments, discrimination and language barriers along with inherent challenges of living in a host country which can compound them with stress and away from support networks.
- 4) Peer support groups should be established where migrant workers can share experiences and provide mutual support for a collective effort to provide assistance that promotes mental well-being. Social support services should be provided to promote existing social support services of unique website by the International Organization for Migration (IOM) of MitrThai and solidarity center, helping migrant workers learn about and exercise their rights by supporting local resource centers, facilitating engagement to local events, activities or festival markets and door-to-door visits to support them.
- 5) For future studies, longitudinal studies are recommended to track changes over time and establish causality. A more diverse sample, including migrant workers from different countries and occupations, should be used.

Limitation

This cross-sectional study on Myanmar migrant workers in Thailand was not generalizable to all workers and occupations. Its design limited causal inference and temporal relationship understanding. A longitudinal or experimental design would better establish causality and examine psychological distress dynamics. The study was limited to Myanmar workers in one province, and several migrants were inaccessible. Responses were collected via a self-report questionnaire, potentially introducing social desirability and recall bias. The limited number of participants and response rate may have biased data distribution. Objective measures like clinical diagnosis would better assess mental health. The convenience sample may limit the findings' representativeness and generalizability. A larger, more diverse, random, or stratified sample would better reflect the migrant worker population.

Conclusion

This study found a 61.2% prevalence of psychological distress among Myanmar migrant workers in Thailand, linked to factors such as gender, self-rated health, financial hardship, job satisfaction level, social support and acculturation. It highlighted the need for increased attention, resources, and advocacy from stakeholders to address these workers' mental health needs. The study suggested interventions to improve job satisfaction, social support and acculturation and called for comprehensive mental health services and support systems among migrant populations, especially for primary health care practitioners who play a



critical role in recognizing and treating mental health problems that impede the effective delivery of healthcare services, such as cultural and language differences presenting the unique challenges. It also emphasized the need for future research to explore other influencing factors and adopt a more holistic approach to understanding migrant workers' mental health.

Ethics Approval Statement

This study was approved by Mahidol University – Social Science Independent Review Board, Mahidol University, Thailand. The Certificate of Approval (COA) number was 2023/165.2909. The date of approval was September 29, 2023.

Acknowledgments

I would like to express my profound appreciation to everyone who supported and encouraged me while pursuing my master's degree. This endeavor would not have been possible without the assistance of numerous people. Special thanks to the ASEAN Institute for Health Development for supporting the scholarship, all my Aajarns, my classmates and the staff for always being by my side and encouraging me in their unique way they do when the light at the end of the tunnel starts to dim.

References

- [1] Chantavanich, S. (2007). Thailand Policies towards Migrant Workers from Myanmar.
https://www.academia.edu/attachments/52206987/download_file?st=MTY5MTY5Njg5NCwxODMuODguNTguMTY2&s=swp-splash-paper-cover
- [2] Bhugra, D., Jones, P. (2001). Migration and mental illness. *Advances in Psychiatric Treatment*, 7(3), 216-222. doi:10.1192/apt.7.3.216
- [3] Mucci, N., Traversini, V., Giorgi, G., Tommasi, E., De Sio, S., Arcangeli, G. (2020). Migrant Workers and Psychological Health: A Systematic Review. *Sustainability*, 12(1), 120.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/12/1/120>
- [4] Ang, J. W., Chia, C., Koh, C. J., Chua, B. W. B., Narayanaswamy, S., Wijaya, L., et al. (2017). Healthcare-seeking behaviour, barriers and mental health of non-domestic migrant workers in Singapore. *BMJ Global Health*, 2(2), e000213. doi:10.1136/bmjgh-2016-000213
- [5] Adhikary, P., Sheppard, Z., Keen, S., Van Teijlingen, E. (2018). Health and well-being of Nepalese migrant workers abroad. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 14.
doi:10.1108/IJMHSC-12-2015-0052
- [6] International Organization for Migration. (2020). World Migration Report 2020.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
- [7] Koenen, K. C., Ratanatharathorn, A., Ng, L., McLaughlin, K. A., Bromet, E. J., Stein, D. J., et al. (2017). Posttraumatic stress disorder in the World Mental Health Surveys. *Psychol Med*, 47(13), 2260-2274. doi:10.1017/s0033291717000708



- [8] Hasan, S. I., Yee, A., Rinaldi, A., Azham, A. A., Mohd Hairi, F., Amer Nordin, A. S. (2021). Prevalence of common mental health issues among migrant workers: A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, 16(12), e0260221. doi:10.1371/journal.pone.0260221
- [9] International Organization for Migration. (2022). International Organization for Migration (IOM) Thailand Country Strategy (2022-2026). <https://thailand.iom.int/resources/iom-thailand-country-strategy-2022-2026>
- [10] Leal Filho, W., Azeiteiro, U., Alves, F., Pace, P., Mifsud, M., Brandli, L., et al. (2018). Reinvigorating the sustainable development research agenda: the role of the sustainable development goals (SDG). *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 25(2), 131-142.
- [11] Smith, H., Lim, R., Harkins, I. B. (2019). Thailand Migration Report 2019. *MIGRATION REPORT*, 9. <https://thailand.un.org/sites/default/files/2020-06/Thailand-Migration-Report-2019.pdf>
- [12] Sarapirom, K., Muensakda, P., Sriwanna, T. (2020). Lifestyles of Myanmar migrant workers under Thai socio-cultural context: A challenge of state management in the future. *Interdisciplinary Research Review*, 15(5), 8-15. <https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/jtir/article/download/240032/164415/838694>
- [13] Robertsson, T., Kokko, S., Lilja, E., Castañeda, A. E. (2023). Prevalence and risk factors of psychological distress among foreign-born population in Finland: A population-based survey comparing nine regions of origin. *Scandinavian Journal of Public Health*, 0(0), 14034948221144660. doi:10.1177/14034948221144660
- [14] Devkota, H. R., Bhandari, B., Adhikary, P. (2021). Perceived mental health, wellbeing and associated factors among Nepali male migrant and non-migrant workers: A qualitative study. *J Migr Health*, 3, 100013. doi:10.1016/j.jmh.2020.100013
- [15] Boyle, P., Halfacree, K., Robinson, V. (2014). *Exploring contemporary migration*: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315843100>
- [16] Pillinger, J. (2017). *Violence and harassment against women and men in the world of work*. Geneva: International Labor Organisation. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_546645.pdf
- [17] ESCAP, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, United Nations. (2015). *International labour migration statistics: a guide for policymakers and statistics organizations in the Pacific*. <https://repository.unescap.org/bitstream/handle/20.500.12870/109/ESCAP-2015-MN-International-labour-migration-statistics-guide.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [18] Pham, K. T. H., Nguyen, L. H., Vuong, Q.-H., Ho, M.-T., Vuong, T.-T., Nguyen, H.-K. T., et al. (2019). Health Inequality between Migrant and Non-Migrant Workers in an Industrial Zone of Vietnam. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(9), 1502. doi:10.3390/ijerph16091502
- [19] Hargreaves, S., Rustage, K., Nellums, L. B., McAlpine, A., Pocock, N., Devakumar, D., et al. (2019). Occupational health outcomes among international migrant workers: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 7(7), e872-e882. doi:10.1016/s2214-109x(19)30204-9

- [20] Moyce, S. C., Schenker, M. (2018). Migrant Workers and Their Occupational Health and Safety. *Annual Review of Public Health*, 39(1), 351-365. doi:10.1146/annurev-publhealth-040617-013714
- [21] Aung, T., Pongpanich, S., Robson, M. G. (2018). Health Seeking Behaviours among Myanmar Migrant Workers in Ranong Province, Thailand. *Journal of Health Research*, 23(Suppl.), 5-9.
<https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jhealthres/article/view/156563>
- [22] Viertiö, S., Kiviruusu, O., Piirtola, M., Kaprio, J., Korhonen, T., Marttunen, M., et al. (2020). Factors contributing to psychological distress in the working population, with a special reference to gender difference - a population-based study.
- [23] Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet*, 395(10227), 912-920. doi:10.1016/s0140-6736(20)30460-8
- [24] Webb Hooper, M., Nápoles, A. M., Pérez-Stable, E. J. (2020). COVID-19 and Racial/Ethnic Disparities. *JAMA*, 323(24), 2466-2467. doi:10.1001/jama.2020.8598
- [25] Miller, R., Ong, K. I. C., Choi, S., Shibamura, A., Jimba, M. (2020). Seeking connection: a mixed methods study of mental well-being and community volunteerism among international migrants in Japan. *BMC Public Health*, 20(1), 1272. doi:10.1186/s12889-020-09381-2
- [26] Anjara, S. G., Nellums, L. B., Bonetto, C., Van Bortel, T. (2017). Stress, health and quality of life of female migrant domestic workers in Singapore: a cross-sectional study. *BMC Women's Health*, 17(1), 98. doi:10.1186/s12905-017-0442-7
- [27] Chaudhuri, K., Howley, P. (2022). The impact of COVID-19 vaccination for mental well-being. *European Economic Review*, 150, 104293. doi:<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2022.104293>
- [28] Maddock, A., Blair, C., Ean, N., Best, P. (2021). Psychological and social interventions for mental health issues and disorders in Southeast Asia: a systematic review. *International Journal of Mental Health Systems*, 15(1). doi:10.1186/s13033-021-00482-y
- [29] Wong, D. F. K., He, X., Leung, G., Lau, Y., Chang, Y. (2008). Mental health of migrant workers in China: prevalence and correlates. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43(6), 483-489. doi:10.1007/s00127-008-0341-1
- [30] Jurado, D., Alarcón, R. D., Martínez-Ortega, J. M., Mendieta-Marichal, Y., Gutiérrez-Rojas, L., Gurpegui, M. (2017). Factors associated with psychological distress or common mental disorders in migrant populations across the world. *Rev Psiquiatr Salud Ment*, 10(1), 45-58. doi:10.1016/j.rpsm.2016.04.004
- [31] Viertiö, S., Kiviruusu, O., Piirtola, M., Kaprio, J., Korhonen, T., Marttunen, M., et al. (2021). Factors contributing to psychological distress in the working population, with a special reference to gender difference. *BMC Public Health*, 21(1), 611. doi:10.1186/s12889-021-10560-y
- [32] Suphanchaimat, R., Putthasri, W., Prakongsai, P., Tangcharoensathien, V. (2017). Evolution and complexity of government policies to protect the health of undocumented/illegal migrants in Thailand – the unsolved challenges. *Risk Management and Healthcare Policy*, Volume 10, 49-62. doi:10.2147/rmhp.s130442



- [33] Shen, J., Bartram, D. (2021). Fare differently, feel differently: mental well-being of UK-born and foreign-born working men during the COVID-19 pandemic. *European Societies*, 23(sup1), S370-S383.
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/14616696.2020.1826557?needAccess=true&role=button>
- [34] Green, L., Kreuter, M. (1999). The precede-proceed model. *Health promotion planning: an educational approach*. 3rd ed. Mountain View (CA): Mayfield Publishing Company, 32-43.
<https://www.inspq.qc.ca/sites/default/files/jasp/archives/2006/jasp2006-ottawa-green-ottoson14-1.pdf>
- [35] Saulle, R., Sinopoli, A., De Paula Baer, A., Mannocci, A., Marino, M., De Belvis, A. G., et al. (2020). The PRECEDE-PROCEED model as a tool in Public Health screening: a systematic review. *Clin Ter*, 171(2), e167-e177. doi:10.7417/ct.2020.2208
- [36] Green, L., Kreuter, M. (2005). *Health Program Planning: An Educational and Ecological Approach*. 4th Edition. New York: McGraw-Hill.
- [37] Arends-Tóth, J., Van de Vijver, F. (2006). Issues in the Conceptualization and Assessment of Acculturation. In (pp. 33-62).
- [38] United Nations., Interagency, Project, on, Human, Trafficking (UNIAP). (2011). Estimating labor trafficking. A study of Burmese migrant workers in Samut Sakhon, Thailand.
- [39] Institute, S. E. (2022). Environmental change, Covid-19 and (im)mobility: A comparative study of Myanmar migrant workers in Samut Sakhon and Phuket, Thailand. <https://www.sei.org/projects-and-tools/projects/environmental-change-covid-19-and-immobility/?fbclid=IwAR2YN0xm4botwiCV6pDoV9Nyz3z7AL8L8oTNMq73SZkH5cbAA8i85gs3uoY>
- [40] Kessler, R. C., Andrews, G., Colpe, L. J., Hiripi, E., Mroczek, D. K., Normand, S.-L., et al. (2002). Short screening scales to monitor population prevalences and trends in non-specific psychological distress. *Psychological Medicine*, 32(6), 959-976.
<https://www.cambridge.org/core/journals/psychological-medicine/article/abs/short-screening-scales-to-monitor-population-prevalences-and-trends-in-nonspecific-psychological-distress/F141675CCD0E08C0FB98E01C006B4E0D>
- [41] Andrews, G., Slade, T. (2001). Interpreting scores on the Kessler Psychological Distress Scale (K10). *Aust N Z J Public Health*, 25(6), 494-497. doi:10.1111/j.1467-842x.2001.tb00310.x
- [42] Miilunpalo, S., Vuori, I., Oja, P., Pasanen, M., Urponen, H. (1997). Self-rated health status as a health measure: the predictive value of self-reported health status on the use of physician services and on mortality in the working-age population. *J Clin Epidemiol*, 50(5), 517-528.
doi:10.1016/s0895-4356(97)00045-0
- [43] Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, 46(1), 5-34.
<https://iaap-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>



- [44] Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.
doi:10.1207/s15327752jpa5201_2
- [45] Macdonald, S., MacIntyre, P. (1997). The Generic Job Satisfaction Scale. *Employee Assistance Quarterly*, 13(2), 1-16. doi:10.1300/j022v13n02_01
- [46] Munthuli, A., Pooprasert, P., Klangpornkun, N., Phienphanich, P., Onsuwan, C., Jaisin, K., et al. (2023). Classification and analysis of text transcription from Thai depression assessment tasks among patients with depression. *PloS one*, 18(3), e0283095. doi:10.1371/journal.pone.0283095
- [47] Belay, A. S., Guangul, M. M., Asmare, W. N., Mesafint, G. (2021). Prevalence and Associated Factors of Psychological Distress among Nurses in Public Hospitals, Southwest, Ethiopia: A cross-sectional Study. *Ethiop J Health Sci*, 31(6), 1247-1256. doi:10.4314/ejhs.v31i6.21
- [48] Anna, S., Karin, E., Charisse, M. J., Naima Kayser, L., Jette, M. (2017). Employment status and psychological distress in a population-based cross-sectional study in Sweden: the impact of migration. *BMJ Open*, 7(4), e014698. doi:10.1136/bmjopen-2016-014698
- [49] International Labour Office. (2000). 2000 LABOUR OVERVIEW.
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---americas/---ro-lima/documents/publication/wcms_187610.pdf
- [50] Marchand, A., Demers, A., Durand, P. (2005). Does work really cause distress? The contribution of occupational structure and work organization to the experience of psychological distress. *Social Science & Medicine*, 61(1), 1-14. doi:https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.11.037
- [51] Drapeau, A., Marchand, A., Beaulieu-Prévost, D. (2012). Epidemiology of Psychological Distress. doi:10.5772/30872
- [52] Galappaththi, M. R. (2018). Psychological Distress among Aspiring Sri Lankan Migrant Labour Workers and Associated demographic variables.
https://www.academia.edu/38368829/Psychological_Distress_Among_Aspiring_Migrant_Labour_Workers_and_Associated_Demographic_Variables
- [53] Khatib, M., Mansbach-Kleinfeld, I., Abu-Kaf, S., Ifrah, A., Sheikh-Muhammad, A. (2021). Correlates of psychological distress and self-rated health among Palestinian citizens of Israel: findings from the health and environment survey (HESPI). *Israel Journal of Health Policy Research*, 10(1). doi:10.1186/s13584-021-00439-z
- [54] Zotova, N., Agadjanian, V., Isaeva, J., Kalandarov, T. (2021). Worry, work, discrimination: Socioecological model of psychological distress among Central Asian immigrant women in Russia. *SSM - Mental Health*, 1, 100011. doi:https://doi.org/10.1016/j.ssmmh.2021.100011
- [55] Shelemei, O., Ruini, C. (2022). Examining the well-being of Ukrainian female migrant workers in Italy: Age perspective (Vol. 9).
- [56] Swaziek, Z., Wozniak, A. (2020). Disparities old and new in US mental health during the COVID-19 pandemic. *Fiscal Studies*, 41(3), 709-732.



- [57] Faragher, E. B. (2005). The relationship between job satisfaction and health: a meta-analysis. *Occupational and Environmental Medicine*, 62(2), 105-112. doi:10.1136/oem.2002.006734
- [58] Singh, U. S., Kanupriya, Bogam, R. R. (2023). Job Satisfaction among Indian Migrants and Nonmigrants and its Relationship with their Psychological Profile-A Cross-Sectional Study. *Indian J Occup Environ Med*, 27(1), 49-54. doi:10.4103/ijoem.ijoem_174_22
- [59] Noor, N. M., Shaker, M. N. (2017). Perceived workplace discrimination, coping and psychological distress among unskilled Indonesian migrant workers in Malaysia. *International Journal of Intercultural Relations*, 57, 19-29. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2017.01.004
- [60] Torlinska, J., Albani, V., Brown, H. (2020). Financial hardship and health in a refugee population in Australia: A longitudinal study. *Journal of Migration and Health*, 1-2, 100030. doi:https://doi.org/10.1016/j.jmh.2020.100030
- [61] Griffin, J., Soskolne, V. (2003). Psychological distress among Thai migrant workers in Israel. *Social Science and Medicine*, 57(5), 769-774. doi:10.1016/S0277-9536(02)00447-1
- [62] Morawa, E., Erim, Y. (2014). Acculturation and depressive symptoms among Turkish immigrants in Germany. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 11(9), 9503-9521. <https://www.mdpi.com/1660-4601/11/9/9503>



More and More Missing Female Births in Vietnam: Findings from the Two Latest Censuses

By

Truc Thi Thanh Nguyen¹ and Wiraporn Pothisiri²

¹ PhD Student, College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330

² Lecturer, College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330

* Corresponding author: E-mail address: trucnguyen168@ump.edu.vn

Abstract

Introduction: The imbalanced sex ratio at birth (SRB) favoring male births has gained enormous policy and research attention in Vietnam. Even though much effort has been made through law enforcement and public campaigns, the SRB remains relatively high at 111.5 in 2019. This study aims to estimate the number of missing female births (MFB) between 2009 and 2019 in Vietnam. **Methods:** The estimation relies on the two latest Vietnam Population Censuses, 2009 and 2019. Using the Reverse Survival method, the MFB is the difference between the expected total number of female births and the estimated number of female births. **Results:** Over the past decade, the survival ratios aged 0-9 were always higher among females than males in Vietnam, but the gender gap was narrower. On average, 46,700 female births were estimated to be missing annually from 2009 to 2019, with a peak of 57,039 in 2013 _the year of Dragon. Notably, MFB fluctuated in count but was stable in percentage. **Conclusion:** More and more female births are missing in Vietnam, meaning that the population will lack mothers and children in the future. This study quantifies the MFB and directly raises the concern of the government and the public on the need for urgent actions on gender-based sex selection issues in Vietnam. Many negative consequences of missing female births in the past decade in Vietnam are expected to emerge soon, like in China, maybe in 2035, when the first cohort with high SRB (cohort born 2006) reaches their marriage age, marriage squeezes will be more apparent in society.

Keywords: missing female birth, sex-selective abortion, Vietnam

More and More Missing Female Births in Vietnam: Findings from the Two Latest Censuses

INTRODUCTION

The term “missing women” was first mentioned in 1990 by the Nobel Laureate Amartya Sen, who observed the geographical differences in gender imbalance worldwide (Sen, 1990). In 2010, UNFPA estimated that approximately 39 million girls aged 0-19 were missing in their early years, mainly due to sex-selective abortion. Among them, 95% were from China and India, while Vietnam has shared a small number of missing girls with 0.6% (UNFPA, 2012). The current situation indicated a 45,900 female birth deficit in 2019 in Vietnam because of Gender-biased sex selection when compared to the normal SRB (105 male births for every 100 female births). This figure corresponds to 6.2% of the recorded births of females (General Statistics Office, 2020). Girls can be missing before birth due to excess female mortality in the uterus, as the result of sex-selective abortion (SSA), and after birth because of excess female mortality in infancy, which may be rooted in root from the parents’ discrimination and immigration of girls, which caused by the international adoption. It is noted that the difference in estimation methodologies and the undercount of girls in censuses also overestimated the number of missing girls (Cai & Lavelly, 2003).

A shortage of women can lead to an increase in early marriage for women, female prostitution, trafficking of women and girls, domestic violence against women, and many severe consequences for society. Specifically, in the marriage age, women would be in great demand, and easy to get married while men would have to compete with others to have a wife. In other words, women will receive more stress from their partners to marry early, whereas modern women tend to postpone marriage to devote themselves to their education and work. In addition, international marriage migration is increasing in Vietnam, especially to China and South Korea, where marriage skews are apparent in the society. Migrant brides from Vietnam have not been well prepared to adapt to the new living environment in those countries, so they are often the victims of violence, neglect, and discrimination. More seriously, the need for women could result in a higher risk of rising demand for sex workers and trafficking. Furthermore, lacking women means lacking reproductive and labor force as well as future children. And the government needs to be responsible for the enormous number of single older men without children (UNFPA, 2012).

Nowadays, missing girls before birth in the early period of life have received more research attention. This is mainly due to the persistent rise in male-bias sex ratios at birth in many countries, especially the world-populated countries like China and India. Gender imbalance at birth is often estimated by the ratio of male babies born per 100 female babies born, the so-called sex ratio at birth (SRB) (Guilmoto, 2010; UNFPA, 2012). Based on the long observation since the 1660s, boys at birth are always more numerous than girls at birth, and the range of SRB is between 104 and 107 boys for every 100 girls under normal circumstances; that is, no deliberate intervention during the process of reproduction (Nixon, 2013). The value of 105 was mainly used as the single number of normal SRB in the previous studies (General Statistics Office, 2011b; Kulkarni, 2007; UNFPA, 2012; Yadav, 2013). As of 2020, the World Bank reported 15 countries with SRBs greater than

or equal to 108, with Liechtenstein having the highest SRB of 116.3, followed by Northern Mariana Islands (115.1), Azerbaijan (113.0), China (112.3), and Vietnam, where this thesis is based, ranking the fifth with an SRB of 111.6 (The World Bank, 2020).

Three preconditions for sex selection theory analyze the essential drive of a skewed SRB in a country and why prenatal sex selection occurs only in a country with son preference. People can also use this theory to explain at the individual level why couples decide to undergo sex selection before birth, which results in many missing girls in the population. This theory is appropriate for explaining the situation of high SRB in Vietnam. The preconditions include son preference, low fertility, and availability of sex selection technologies, explaining the “able, willing, and ready” to practice sex selection of parents (Guilmoto, 2009). Sons are considered key status symbols, such as indispensable aspects for sustaining the family name, guarantors of the continued devotion of the ancestors, and significant support for the family and the elderly in Vietnam (UNFPA, 2012). TFR fell steadily from 2.25 in 2001 to 2.03 in 2009 and has remained below the replacement level for several decades (General Statistics Office, 2011c). Couples have a limited probability of having a boy. The first ultrasound scanners arrived in northern Vietnam in the early 1970s and became increasingly popular later. Ultrasonography was beneficial since it allowed medical professionals to identify and treat fetal abnormalities (Gammeltoft, 2014). Prenatal sex selection is a side effect of using ultrasound scans. Son preference is the root factor since prenatal sex selection has not existed in regions without preference for sons, even though two remaining factors are met, such as in Western Europe (General Statistics Office, 2011a; Guilmoto, 2009, 2012; Gilles & Jacobs, 2012; UNFPA, 2012).

In Vietnam, the SRB significantly increased from 104 in 2003 to 111.5 in 2019, thus raising serious concerns about gender discrimination against female births (General Statistics Office of Vietnam, 2020). Abortion has been legal in Vietnam since the 1960s, and women can have abortions on request up to 22nd weeks of gestation. However, SSA has been prohibited since 2003 (National Assembly Standing Committee, 2003). Many women underwent abortions without reporting the actual reason, and SSAs were hidden from other reasons. Thus, SSA is the leading cause of missing female births in Vietnam and is essential to raise public concerns and monitor the effectiveness of national laws. However, in the illegal context, SSA is unknown and cannot be directly collected from medical reports (Nguyen, 2021).

Besides SRB, the number of missing female births (MFB) is an alternative indicator to denote the magnitude of sex imbalance at birth and gender-based sex selection activities. Geographical locations can disaggregate it, interpret it as the excess of male births, and project the surplus of male adults in the future. There are three main methods to estimate MFB suggested by previous studies, including Sen’s method (Guilmoto, 2010; UNFPA, 2012), the Reverse Survival Method (Nguyen, 2021; Yadav, 2013), and the Crude Birth Rate method (CBR) (General Statistics Office, 2020; Kulkarni, 2007). Even though the three methods differ in calculations, the concept is the same: the number of SSAs or MFBs equals the difference between the expected and estimated number of female births.

The Reverse Survival Method (RSM) has several advantages. First, it requires minimum data suitable for countries with incomplete or unavailable vital registration statistics, i.e., Vietnam. Second, it has high validity

and reliability in estimating the total number of births occurring in a specific period, as it has been widely applied in estimating TFR and migration (Timæus & Moultrie, 2013; United Nations, 1983). Third, this method considers the difference in survivorship between boys and girls using the life table technique, which has not been seen in previous studies (Sen, 1990; UNFPA, 2015; Yadav, 2013). However, there are some notes for users. The quality of this method's results heavily depends on the selection of the life tables, the data sources, and the selected value of normal Sex Ratio at Birth (NSRB). In addition, the accuracy of the reported age distribution of the population, especially of the younger ones, is sure to bias the estimated results.

Prenatal sex selection is currently a hot issue in Viet Nam. In the national strategies on population up to 2030, the government targets to reduce the national SRB to 109 in 2030 (Prime Minister of Vietnam, 2019). Many restricted laws and community campaigns have been launched. However, the SRB was still high, with 111.5 in 2019 (General Statistics Office, 2021). Using the national data and exploring the number of MFBs is crucial to provide scientific evidence to evaluate the effectiveness of laws and intervention programs. However, literature on the number of MFB is still rare in Viet Nam. We can go deeper into this issue with the most updated Census 2009 and 2019 and more adequate data from annual population surveys from 2010 to 2018.

OBJECTIVES

Therefore, this study aimed to examine gender inequality at birth in Vietnam. We estimated the number and percentage of MFBs in Vietnam from 2009 to 2019. We validated the study's results by examining the violation of estimation assumptions and comparing them with other data sources and methods.

METHODS

In this study, the numbers of males and females aged from 0 to 9 in the 2019 Census were reversed to obtain the estimated numbers of male and female births born between 2009 and 2019. The number of MFBs was the difference between the expected and estimated female births. Three steps of calculation are shown below:

Step 1_ Calculation of survival ratios for males and females aged 0-9 during 2009-2019

Formulas

The survival ratio measures the probability of surviving from one younger age group to an older age group between the initial and terminal years. The survival ratio can be computed from a life table, as described by Siegel and Swanson (2004) and Measure Evaluation (2022):

$${}_nS_x = \frac{{}_nL_{x+n}}{{}_nL_x}$$

The formula for survival ratios can be applied to any age group in a life table except for the two youngest age groups, 0-4 and 5-9. To avoid confusion for readers, we changed from the life table syntaxes to the convenient syntaxes to make consistency with the reported age in the 2019 Census. Siegel and Swanson (2004) and the Measure Evaluation webpage (2022) also employed this modification. The formulas changed to:

For the 0-1 age group:

$$S_{0-1} = \frac{L_{0-1}}{l_0}$$

For the 1-4 age group:

$$S_{1-4} = \frac{L_{1-4}}{4 \times l_0}$$

For the 5-9 age group:

$$S_{5-9} = \frac{L_{5-9}}{5 \times l_0}$$

The l_0 and ${}_nL_x$ columns were taken from the life tables, representing the radix population and the person-year lived between age x and $x+n$, respectively. S_{0-1} was the survival ratio from birth to 1.

Data sources of life tables

In this study, we estimated the number of male and female births for ten years (2009-2019). It would be ideal if there were 10-year life table survival ratios for males and females. However, the 10-year life tables have never been established in Viet Nam. Siegel & Swanson (2004) advised using mid-period life tables to calculate the survival ratios, which were the 2014 life tables of Vietnam. Another way was to average the survival ratios obtained from the period's initial year and terminal year life tables (Rowland, 2011), which were Vietnam's 2009 and 2019 life tables. The difference in the survival ratios from the two options was only 0.01%. Therefore, we chose to average the years 2009 and 2019 survival ratios instead of using one year. The 2009 and 2019 life tables for males and females were collected from the PDF of GSO's publications and converted to an Excel file. We accessed the 2009 and 2019 life tables on the UNFPA³ and GSO official websites⁴.

³ General Statistics Office. (2011a). *Fertility and Mortality in Viet Nam: Patterns, Trends and Differentials*. Ministry of Planning and Investment, and UNFPA. <https://vietnam.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/sinh%20chet%20Eg%20final.pdf>

⁴ General Statistics Office. (2019). *Results of the 1/4/2019 Viet Nam Population and Housing Census*. Central Population and Housing Census Steering Committee. <https://www.gso.gov.vn/du-lieu-va-so-lieu-thong-ke/2019/12/ket-qua-tong-dieu-tra-dan-so-va-nha-o-thoi-diem-0-gio-ngay-01-thang-4-nam-2019/>

Final survival ratios

The l_0 , L_{0-1} , L_{1-4} , and L_{5-9} for males and females were collected from the life tables to calculate the survival ratios for the years 2009 and 2019 separately. The formulas of the final survival ratios for males and females are:

$$S_{x-x+n} (final) = \frac{S_{x-x+n} (2009) + S_{x-x+n} (2019)}{2}$$

To represent the 10-year survivorships of males and females, $S_{x-x+n} (final)$ the average survival ratio from age x to $x+n$ of males or females was used. The final survival ratios were applied to the following calculation steps.

Step 2_Calculation of the estimated male and female births during 2009-2019

Formulas

The number of births (B) for males and females born from year $t-1$ to year t were estimated using the following formulas:

$${}_{-1}B_t = \frac{{}_1N_x}{{}_1S_x}$$

In which:

${}_1N_x$ represents the reported population aged between x and $x+1$ in year t .

If $x=0$, ${}_1S_0$ is the survival ratio from birth to age 1.

If $x \geq 1$, ${}_1S_x$ is the survival ratio from age x to $x+1$.

${}_{-1}B_t$ is the number of births between year $t-1$ and year t .

Data sources

The reported number of children aged 0-9 by age and sex in the 2019 Census was collected from the GSO's publication on their official website⁵.

Assumptions

There are two assumptions involved in this step. First, this study assumes no migration and complete enumeration among children aged between 0 and 9 in the 2019 Census to obtain the precise number of births using survival ratios of the life table. Second, the survival ratios for males and females at a single age equal the survival ratio of 5 years to derive the annual births. For instance, the survival ratios of those aged

⁵ General Statistics Office. (2020a). *Completed results of the 2019 Viet Nam Population and Housing Census*. Statistical Publishing House
<https://www.gso.gov.vn/en/data-and-statistics/2020/11/completed-results-of-the-2019-viet-nam-population-and-housing-census/>

5-6, 6-7, 7-8, and 8-9 are the same and equal to those aged 5-9. Commonly, the survival ratio does not considerably change within an age group, except for the first age S_{0-1} (Siegel & Swanson, 2004). Luckily, selected life tables allow us to obtain S_{0-1} .

Step 3_Calculation of the missing female births from 2009 to 2019

Formulas

Under the assumption that there was no imbalance in the sex ratio at birth in Vietnam from 2009 to 2019, the expected number of female births (ExFB) was the EMB divided by the NSRB. Then, the number of MFBs differed between the ExFB and EFB. The detailed calculations were as follows:

$$ExFB = EMB \times \frac{100}{NSRB}$$

$$MFB = ExFB - EFB$$

Our study presented the MFB with its 95% CI. For counts, the 95% CI is calculated as $N \pm 1.96 \times SE$, in which N is MFB in our study, 1.96 is the Z-value of 95% CI, and SE is the standard error. SE is calculated using the Poisson distribution as the $\sqrt{N}$ (Pezzullo, 2013). Besides the count of MFB, this study standardized our MFB by presenting the percentage of MFB in the ExFB (Cai & Lavelly, 2003; UNFPA, 2015).

$$\% MFB = \frac{MFB}{ExFB} \times 100$$

NSRB selection

Most studies commonly use the SRB value of 105 as the standard to indicate normality (General Statistics Office, 2011b; Kulkarni, 2007; UNFPA, 2012; Yadav, 2013). Any SRB values above or below 105 are considered unnatural imbalances (General Statistics Office, 2020). However, the definition of normal SRB varies across studies, with some citing ranges of 103-107 (Waldron, 1998), 104-106 (Parazzini, Vecchia, Levi, & Franceschi, 1998), or 104-107 (Nixon, 2013). Studies in China often used 106 (Cai & Lavelly, 2003; Chao, Gerland, Cook, & Alkema, 2019).

The reported SRB of Viet Nam has never been precisely 105. It varied from the lowest of 104 in 2003 to the highest of 144.8 in 2018 (General Statistics Office, 2021). From 1950 to 1999, when it was believed that prenatal sex-selection had not emerged yet, the United Nations also estimated SRB was around 106 in Vietnam. However, Guilamoto, the most influential researcher on this topic in Vietnam, concluded that 106 mainly reflects the level estimated for China (General Statistics Office, 2020). Therefore, to consider this variation, our study estimated MFB with 4 NSRB values, including 104, 105, 106, and 107. However, the estimation results using 105 were mainly employed in the validation, comparison, discussion, and conclusion.

Validation of the study results

Violating estimation assumptions would lead to underestimating or overestimating the number of MFBs. We first examine the holdings of all method assumptions in Vietnam. Then, the results were compared with the CBR method and the WHO and UN data.

With WHO

This study downloaded the WHO's life tables for Vietnam in 2010 and 2019 to match with our period 2009-2019⁶. Survival ratios for males and females aged 0-4 and 5-9 were calculated using WHO's life tables and compared with their counterparts derived from life tables of GSO, which was applied in our estimation.

With the CBR method

Guilmoto employed this method to calculate MFB in Vietnam in one year 2019, which was 45,900 cases (General Statistics Office, 2020). With the availability of required data, we extended Guilmoto's calculations to estimate MFB in Vietnam from 2009 to 2019 and compared them with our study's results. The count, % of MFBs, and SRB were discussed. The detailed calculations and data sources of the CBR method are shown in Table 3.

With UN

This study obtained the mothers' number of births by age from the World Population Prospect 2022⁷. The number of births from 2010 to 2019 was calculated by adding the number of births of all mother's ages. We compared the number of births by year between the UN, the CBR method, and our results.

RESULTS

Girls have had a constant higher chance of survival than boys since 2009, but the gender gap was closer. In the past decade, girls always have had higher survivorship than boys in Vietnam. The average survival ratios of females aged 0-9 were 0.98, while they were lower for males at 0.97 (Table 1). However, the difference was not much, only 1%. We analyzed the trend of survival ratios using the life tables of annual population surveys in Vietnam. It was found that there were upward trends in the survival ratios for both males and females in early ages of life. The survival ratios of males increased more than females, which made the gender gap in survivorship narrower (Figure 1).

As can be seen from Table 2, MFB fluctuated in count but was stable in percentage in 2009-2019. The reported number of males aged 0-9 always outweighed that of females in the 2019 Census. Given the higher survival ratios of females, there were more male births than female births from 2009 to 2019, with 8,691,480 and 7,810,023, respectively, which resulted in 16,501,503 total births in this period. Meanwhile, the Dragon

⁶ WHO. (2020). *Life tables by country*. Retrieved 08/10/2023 from <https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/gho-ghe-life-tables-by-country>

⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, & Population Division. (2022). *World Population Prospects 2022, Online Edition*. Retrieved 08/10/2023 from <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Fertility/>

year 2013 had the highest number of births (1,991,371), leading to the highest MFB (57,039 cases). If the SRB of Vietnam was normal at 105, meaning that there were no sex-selective practices, 8,277,600 female births were expected to be born. However, 5.65% of them were missing due to prenatal sex selection. The number of MFBs was 467,577 cases (95% CI: 466,237 - 468,917) for ten years. So, on average, 46,758 female births were missing annually in Vietnam in the past decade. In addition, the selected value of NSRB would have a specific impact on the MFB. For every point increase in NSRB, an average of 7,810 missing female births per year would be added, equivalent to nearly 16.7% of the annual MFBs (Figure 2). Therefore, when the NSRB probably varied from 104 to 107, the number of MFBs could change from 31,286 to 54,717 cases.

The number of MFBs illustrated the magnitude of the consequence of gender inequality at birth and can be affected by the total number of births. This study standardized the count into the percent of MFB to describe the rate and the popularity of sex-selective practices in Vietnam. Specifically, the number of MFBs stood at 36,153 in 2010, then increased to a peak of 57,039 in 2013, then fluctuated around 50,000 from 2014 to 2018, and then declined considerably to 39,648 at the end of the period in 2019. In contrast, the percentage of MFB remains stable at around 5.5%, and the most significant change was in 2011 (the year of Tiger). In conclusion, the count of MFBs decreased after 2013 because of the decrease in the number of total births. This does not mean that the practice of SSA has declined or that the related laws have taken effect.

DISCUSSION

Three factors lead to an imbalance SRB: prenatal sex-selective abortion, excess female infant mortality, and underreporting of female births. It might be informative to calculate the relative contributions of three factors respectively. However, with the current availability of data in Vietnam, this study can only quantify prenatal sex-selective abortion by estimating the MFB and partly the two remaining factors.

Prenatal sex-selective abortion

Sex-selective abortion has been mentioned as the main cause of missing female births in previous studies (Cai & Lavelly, 2003; Kulkarni, 2007; Nguyen, 2021; Yadav, 2013), and it is repeated in Vietnam. Couples abort female fetuses because they do not want to give birth to a daughter. Sex selection theory explains why sex-selective abortion happens in many son-preference countries (Guilmoto, 2009). In a society where sons have more value to parents than girls when they are born and grown up, families are more likely to expect to have at least one son (Lee, 1995). In addition, low fertility is a global trend, not only happening in Vietnam; women do not want to have more than two children. With the need for sons, they would undergo sex selection to have at least one son in the condition of limited fertility. Therefore, with the widespread of ultrasound since 2000, the most common sex-determinant technology in Vietnam, as well as the legal abortion context since 1960, sex-selective abortion has become the easy way to avoid unwanted girls (General Statistics Office, 2020).

This study found that the MFB of the 2009-2019 period was double the prevalence of the previous ten years (Nguyen, 2021). MFB increased sharply from 1999-2009, while this figure was more likely to reach its plateau and leveled off from 2009-2019. This might set the stage for a last downturn in Vietnam (General Statistics Office, 2020), like South Korea and China (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, & Population Division, 2022). To validate the study results, we tried to estimate the number and percentage of MFBs in Vietnam in the same period (2009-2019) but using the CBR method. The MFBs differed between the CBR and the RSM (Table 3). The CBR used the Crude Birth Rate calculated from Vietnam's Censuses and population surveys, while the RSM applied the survival ratios from the life tables. The MFB in 2009-2019 of the RSM was lower by 27,382 cases compared to the CBR, maybe due to the underreporting of children in the CBR that we will mention in the coming section. In addition, the difference was more significant in percent of MFB, especially in 2013 and 2018 (Figure 4). Some results of the CBR were difficult to explain—for example, the peak in percent of MFB in 2013 and 2018. The percentage of MFB reflects the practice of SSA, so it is less likely to jump up and down suddenly in one year because it is determined by son preference, fertility rate, and sex-determinant technology situations in a country, which often do not change in a short period.

In this case, the Chinese zodiac year may help explain it. The traditional beliefs about the zodiac year remain popular in East Asian countries such as China, Hong Kong, Vietnam, Korea, Taiwan, and Japan. The peak of both methods in MFB was in 2013. The Year of the Dragon is always the precious year to have a baby in almost Asian contexts. Families try to conceive children during Dragon years by increasing coital rates. With son preference, they tend to undergo prenatal sex-selection to obtain sons (Yip, Lee, & Cheung, 2002). This explains why our study found that the total number of births was highest in 2013, leading to the highest MFB. In contrast, parents often avoid giving birth to daughters in some specific zodiac years, such as Tiger and Horse (Yip et al., 2002). That might be why this study's most significant change in % MFB was the year Tiger (2011). The % MFB was also high in the years of Dragon (2013), Horse (2015), and Rooster (2018), but the trend was stable between years. On the other hand, the % MFB was extremely high in 2013 and 2018 in the CBR. Parents of girls born during this time may have been inclined to misreport their birth dates, resulting in the underreporting of girls in surveys in Vietnam (Yip et al., 2002). However, the studies invested in the effect of zodiac years on prenatal sex-selection and fertility in Vietnam were limited, and some did not find a statistically significant association (Nguyen, 2014) to make a firm conclusion.

Excess female infant mortality

The situation in Vietnam is quite different; there has never been excess female mortality in Vietnam, where women still exceed men in the general population despite the existence of prenatal sex selection (General Statistics Office, 2020). The ratio between the Under-Five Mortality Rates (U5MR) of girls and boys was 1.42 in Vietnam. These results were in contrast with India; the unique country had this ratio under 1, which was 0.98 in 2021. This ratio was always higher than one worldwide, meaning that boys were more likely to die under five years old than girls in general (United Nations, 2023). This study also pointed out that girls have had higher survival ratios than boys since 2009. The results are consistent with WHO's estimation. The

difference in survival ratios between WHO and GSO estimation was slight, almost under 0.4%; however, WHO expected higher survival for boys and lower survival for girls than GSO's report (Table 1).

The increase in the survival ratio of both sexes is a popular trend because of the development in economics, health services, and parents' literacy in all countries. However, our study found that the gender gap was narrower in Vietnam from 2009 to 2019, and the speed of increase in girls' survivorship was lower than their counterparts. Girls might receive less investment to reach their expected speed of growth in survivorship, like in India and China (Bai, Wang, & Zhang, 2022; Hu & Schlosser, 2011; Pande, 2003). However, the discrimination in Vietnam might not be as severe as leading to death in India. Although the research on gender differences in childhood is rare in Vietnam, there was a signal of gender discrimination from our results. The life course approach highlights the vital necessity of early childhood experiences as a solid basis for children's future success. As a result, adverse events during this period might have long-term ramifications for a kid (Hutchison, 2011).

Underreporting of female births

This study had two assumptions: (1) no migration and (2) fully reported children aged 0-9 in the 2019 Census. Regarding "no migration", a certain number of children aged 0-9 added to or removed from the Vietnam population during 2009-2019 can lead to over or underestimation of MFB in our study. Even with Vietnam's annual population surveys or Censuses, international migration has not been measured completely, so only internal migration has been addressed (General Statistics Office, 2019). The most recent information on international migration in Vietnam indicated that around 6 million Vietnamese individuals left and entered the country in 2016. If unofficial arrivals and exits are included, the actual amount could reach more than 9 million individuals, or almost 10% of the Vietnamese population. The number of Vietnamese exiting always outweighs the number of Vietnamese entering. Males are more likely to travel than females, and most migrants are between 20 and 49 working ages. Thus, children under nine years old are less likely to migrate overseas, except for a relatively small number of those whose parents migrate (International Organization for Migration, 2017). Furthermore, abandonment and adoption are less common in Asia than elsewhere (Guilmoto, 2009). The international adoption cases are relatively small yearly, with 578 children between 2012 and 2016 in Vietnam; 52% of them were girls (240 cases), and 80% were children aged less than ten years old (International Organization for Migration, 2017). In conclusion, this assumption was possibly violated, and migration might have had a particular impact on the number of children between 2009 and 2019 in Vietnam. However, the magnitude was not considerable enough to influence our results significantly.

For the "fully reported of children in Census" assumption, the children at age 0 are highly underreported because of dying or no longer living with their mothers at the time of collection. This is the primary assumption in estimating TFR in the 2019 Census (General Statistic Office, 2021). However, the estimated percentage of undercount rates by age and sex is not provided in the 2019 Census. The undercount rate of the entire country was 3.6% in 2019 (General Statistics Office, 2019), higher than in 2009 with 1.5% (General Statistics Office of Vietnam, 2010). In the Census 2009, GSO assessed the completeness of the

enumeration of children 0–4 years old and indicated that males are more likely to be counted than girls of all ages (General Statistics Office, 2011a). Thus, the number of MFB in our study is more likely to be overestimated because of the undercount of girls compared to boys in the 2019 Census, but the magnitude was small.

Furthermore, when comparing the total number of births between the CBR, the RSM, and the UN (Table 3). Using ANOVA, the total number of births of RSM was statistically significantly higher than the two remaining sources (p -value < 0.05). Meanwhile, there was no significant difference between the CBR and the UN (p -value > 0.05). Our results raised a concern about the underreporting of births of surveys in Vietnam because the total number of births from the RSM was considerably higher than that of the CBR. The total births of the RSM were based on the survival ratios of children. The total births of the CBR relied on vital indicators, such as Crude Birth Rate from surveys. Therefore, the MFB of the CBR was more likely to be overestimated due to the undercount of births and more serious than the RSM. This explains why the MFBs of CBR were considerably higher than RSM's.

In addition, this study also concerned coverage errors in using Census data. Post-enumeration surveys are also applied in the Vietnam census to evaluate the census's completeness. After the 2009 population and housing Census was completed, 60 EAs were randomly selected for a post-enumeration survey. Results indicated that the duplication and undercount rates were 1.8% and 1.5% nationally, respectively. The net coverage error (undercount rate minus duplication rate) is negative 0.3% (General Statistics Office, 2011b), or approximately 258,000 people. Compared to other nations' population and housing census error rates of 1.5% to 4.5% and the previous Census in Vietnam, this is considered a comparatively small coverage error (General Statistics Office, 2011c). Compared with 2009, the Vietnam Census 2019 showed a slight improvement in reducing coverage errors, with a positive 0.2%, equivalent to approximately 143,000 people (General Statistics Office, 2019). Coverage errors in the two rounds of the 2009 and 2019 Vietnam Census are relatively small. Overall, underreporting children is a common problem of indirect estimation in demography, and it is challenging to address this issue precisely. However, we suppose that its effects on our results were in an acceptable range to make the results valid.

National Strategies on Population has explicitly addressed the goal of reducing the national SRB to 109 in 2030 (Prime Minister of Vietnam, 2019). Even if we catch this target in the next decade, the consequence of MFB today will long-lasting affect the future of marriage, family structure, and all demographic processes in Vietnam. According to the recent projection of GSO based on the latest Vietnam Census, by 2034, the number of male individuals aged 15-49 years will exceed 1,500,000, perhaps reaching 2,500,000 if SRB does not diminish. By 2040, extra males will account for 8% of marriageable people aged 20-39 (General Statistics Office, 2020).

Limitations of the study

The number of MFBs could be overestimated due to the potential violation of the method assumptions, even though this is a common problem of indirect estimation. In addition, there was an uncertainty in the number of MFB because of the natural variation of NSRB and the low consistency with different methods.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Son preference has led to more than 46,000 female births missing every year in the population of Vietnam, mostly occurring in 2013_the year of Dragon. This number might be overestimated because of the possible underreporting of girls in censuses. The declining trend in the absolute number of MFBs between 2009 and 2019 was due to the variation in the number of births each year because the percentage of MFBs was stable, which indicated that the rate of SSA was unchanged. Therefore, Vietnam's government needs to monitor and strengthen the punishments of current laws and regulations on banning prenatal sex selection and determination in both public and private medical centers, especially in the years of Tiger, Dragon, and Horse. Further analysis should disaggregate the total MFB into regional and provincial levels to understand the variation in MFB within the country and explore the gender difference in child care and child development as we found the signal of the closer gender gap in the survivorship to suggest more specific practical policy recommendations.

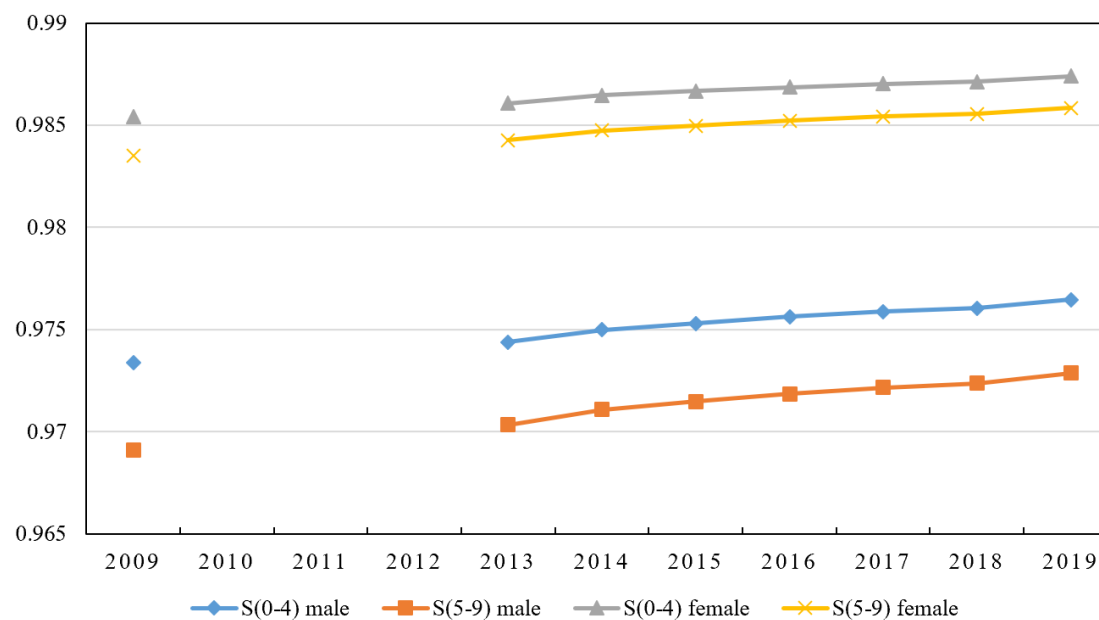


Table 1: Survival ratios for males and females aged 0-9, Vietnam, 2009 and 2019, from GSO and WHO

Data Sources	Year of life table	Males			Females		
		S ₀₋₁	S ₁₋₄	S ₅₋₉	S ₀₋₁	S ₁₋₄	S ₅₋₉
GSO	2009	0.97782	0.97227	0.96911	0.98750	0.98491	0.98352
	2019	0.98006	0.97556	0.97288	0.98907	0.98698	0.98584
	Average	0.97894	0.97392	0.97099	0.98829	0.98594	0.98468
WHO	2010	0.98422	0.97929	0.97653	0.98793	0.98490	0.98344
	2019	0.98196	0.97640	0.97289	0.98613	0.98265	0.98073
	Average	0.98309	0.97784	0.97471	0.98703	0.98377	0.98208
% (WHO-GSO)		0.4	0.4	0.4	-0.1	-0.2	-0.3

Source: Author computation

Figure 1: Survival ratios aged 0-9 by sex, Vietnam, 2009-2019, from Census and annual Population surveys



Sources: The author conducted from life tables of the 2009 and 2019 Vietnam Population and Housing Census, 1/4/2014 Vietnam Intercensal Population and Housing Survey (2014 IPS), and 2013, 2015, 2016, 2017, and 2018 time point Population Change and Family Planning Survey. Life tables were not established from 2010 to 2012



Table 2: Missing female births, Vietnam, 2009-2019, Reverse survival method

Terminal year of birth	Age in 2019	Reported males in Census 2019	Reported females in Census 2019	Survival ratios of males	Survival ratios of females	EMB 2009-2019	EFB 2009-2019	Total births	ESRB	ESRB	NSRB	ExFB	MFB	% MFB	95% CI	
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)=(1)/(3)	(6)=(2)/(4)		(7) =(5)/(6)	(7) =(5)/(6)	(9)	(10)=(5)*100/(9)	(11)=(10)-(6)	(12)=(11)/(10)		
2010 (Ox)	9	819,602	755,977	0.97099	0.98468	844,086	767,739	1,611,825	109.9	109.9	105	803,892	36,153	4.50	35,780	36,526
2011 (Tiger)	8	744,580	677,458	0.97099	0.98468	766,823	687,998	1,454,821	111.5	111.5	105	730,308	42,310	5.79	41,907	42,713
2012 (Cat)	7	895,976	818,272	0.97099	0.98468	922,742	831,003	1,753,745	111.0	111.0	105	878,802	47,799	5.44	47,370	48,227
2013 (Dragon)	6	1,018,752	927,751	0.97099	0.98468	1,049,186	942,185	1,991,371	111.4	111.4	105	999,225	57,039	5.71	56,571	57,507
2014 (Snake)	5	875,977	798,374	0.97099	0.98468	902,146	810,795	1,712,941	111.3	111.3	105	859,186	48,391	5.63	47,960	48,822
2015 (Horse)	4	884,854	802,671	0.97392	0.98594	908,551	814,116	1,722,668	111.6	111.6	105	865,287	51,170	5.91	50,727	51,614
2016 (Goat)	3	887,753	806,003	0.97392	0.98594	911,528	817,496	1,729,024	111.5	111.5	105	868,122	50,626	5.83	50,185	51,067
2017 (Monkey)	2	794,019	719,688	0.97392	0.98594	815,284	729,950	1,545,234	111.7	111.7	105	776,461	46,510	5.99	46,088	46,933
2018 (Rooster)	1	813,068	736,654	0.97392	0.98594	834,843	747,158	1,582,001	111.7	111.7	105	795,088	47,930	6.03	47,501	48,359
2019 (Dog)	0	720,785	653,831	0.97894	0.98829	736,291	661,581	1,397,873	111.3	111.3	105	701,230	39,648	5.65	39,258	40,039
Total		8,455,366	7,696,679			8,691,480	7,810,023	16,501,503	111.3	111.3		8,277,600	467,577	5.65	466,237	468,917

Source: Author computation

NSRB: Normal sex ratio at birth

ESRB: Estimated sex ratio at birth

EMB: Estimated male births

EFB: Estimated female births

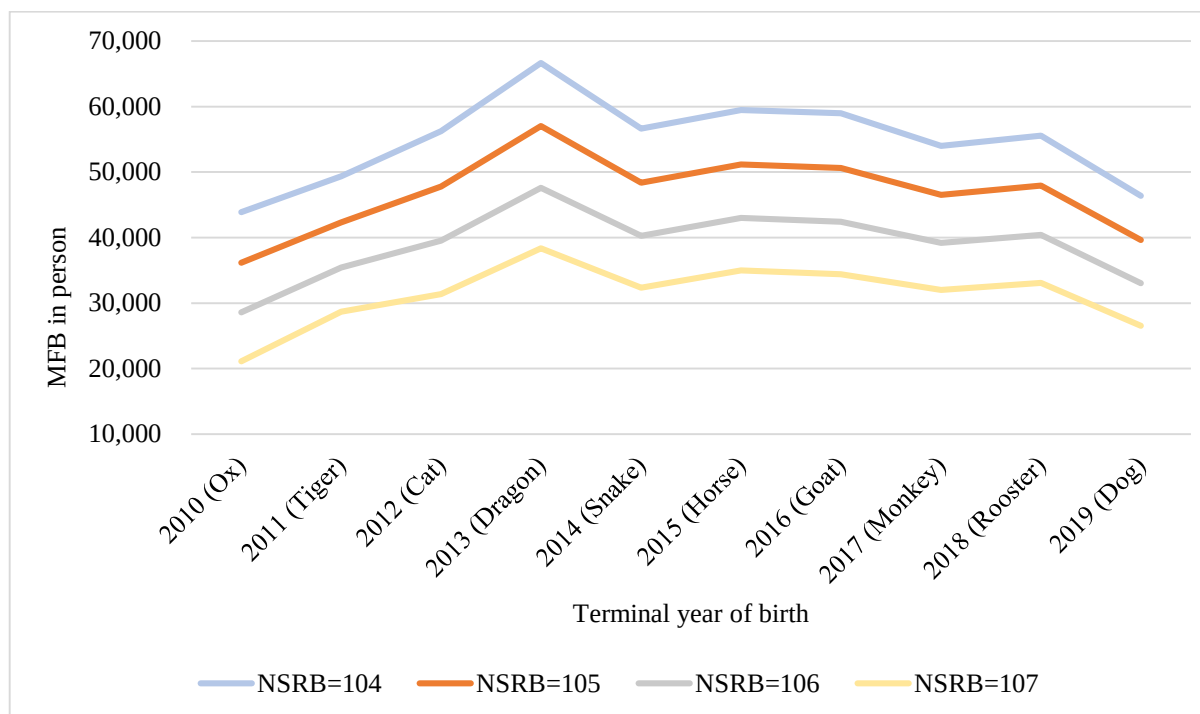
ExFB: Expected female births

MFB: Missing female births

CI: Confident interval



Figure 2: Variation in missing female births by NSRB, 2009-2019, Vietnam



Source: The author conducted



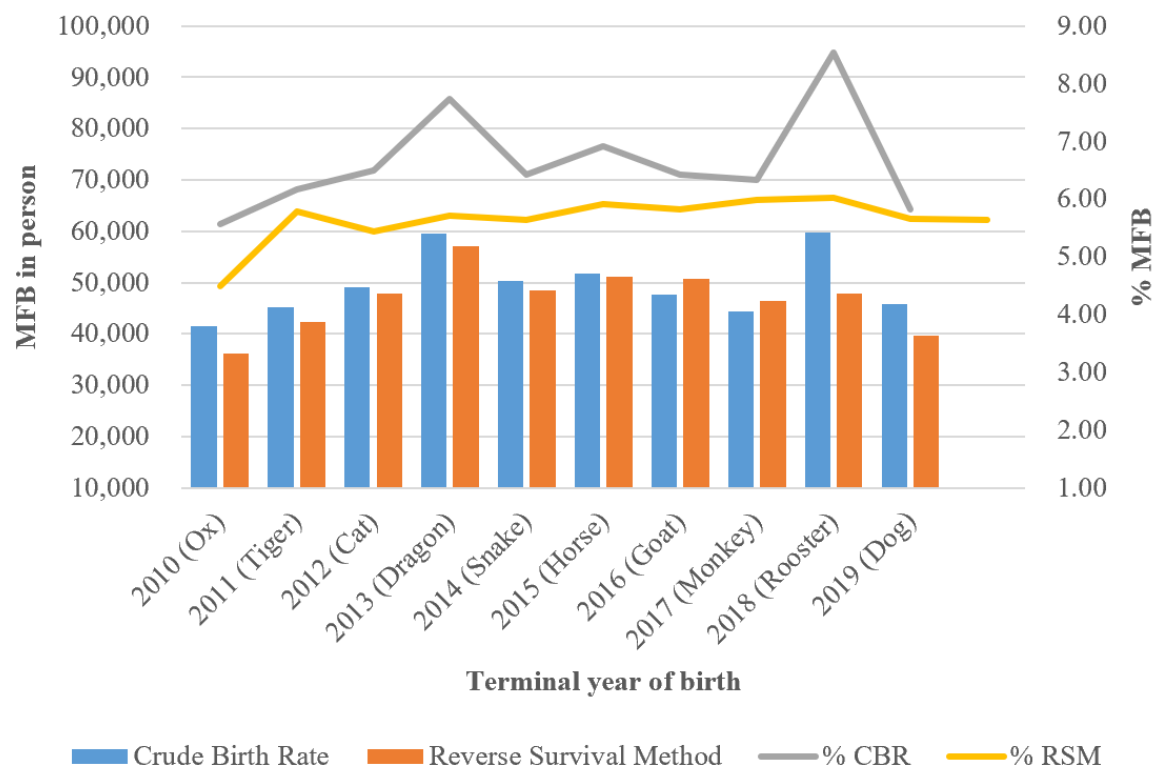
Table 3: Missing female births, Vietnam, 2009-2019, CBR method

Terminal year of birth	Population	Reported SRB	CBR	Total births	EMB	EFB	Normal SRB	ExFB	MFB	% MFB	Total births (Reverse survival method)	Total births (UN)
	(1)	(2)	(3)	(4)=(1)*(3)/100	(5)=(4)*(2)/100*(2)	(6)=(4)-(5)	(7)	(8)=(5)*100/(7)	(9)=(8)-(6)	(10)=(9)/(8)		
2010 (Ox)	86,747,807	111.2	17.1	1,483,387	781,026	702,362	105	743,834	41,473	5.58	1,611,825	1,475,524
2011 (Tiger)	87,610,947	111.9	16.6	1,454,342	768,008	686,334	105	731,436	45,102	6.17	1,454,821	1,493,534
2012 (Cat)	88,526,883	112.3	16.9	1,496,104	791,392	704,712	105	753,707	48,994	6.50	1,753,745	1,522,966
2013 (Dragon)	89,479,014	113.8	17.0	1,521,143	809,664	711,480	105	771,108	59,629	7.73	1,991,371	1,545,958
2014 (Snake)	90,493,352	112.2	17.2	1,559,200	824,422	734,779	105	785,164	50,385	6.42	1,712,941	1,546,856
2015 (Horse)	91,465,735	112.8	16.2	1,481,745	785,436	696,309	105	748,034	51,726	6.91	1,722,668	1,545,155
2016 (Goat)	92,447,315	112.2	16.0	1,475,459	780,144	695,315	105	742,994	47,679	6.42	1,729,024	1,528,458
2017 (Monkey)	93,425,240	112.1	14.9	1,392,036	735,725	656,311	105	700,690	44,379	6.33	1,545,234	1,511,571
2018 (Rooster)	94,417,348	114.8	14.6	1,373,772	734,214	639,559	105	699,251	59,692	8.54	1,582,001	1,504,222
2019 (Dog)	96,208,984	111.5	16.3	1,568,206	826,738	741,469	105	787,369	45,900	5.83	1,397,873	1,497,829
Total				14,805,396					494,959		16,501,503	15,172,073

Source: Author computation based on the formulas suggested by the General Statistics Office (2011). Sex Ratio at Birth in Vietnam: New evidence on patterns, trends, and differentials. Ha Noi, Statistical Publishing House 65. Collum (1), (2), (3) are collected from the 1/4/2014 Vietnam Intercensal Population and Housing Survey (2014 IPS), 2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016, 2017, and 2018 time point Population Change and Family Planning Survey, and the 2019 Vietnam Population and Housing Census



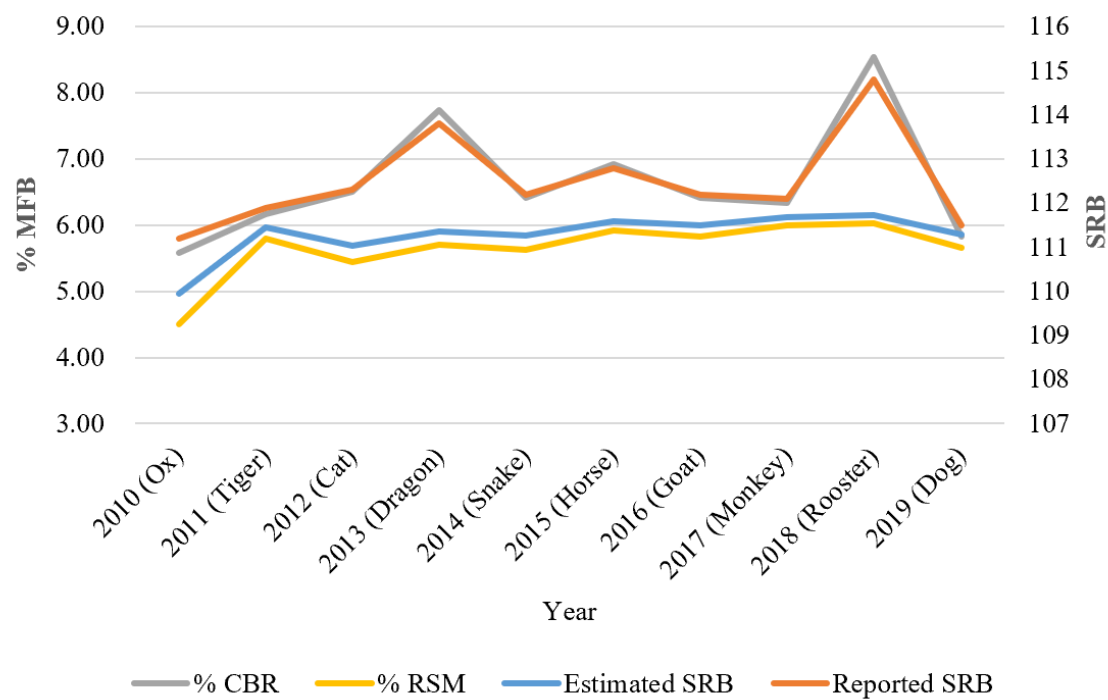
Figure 4: Missing female births, Vietnam, 2009-2019, RSM and CBR method



Source: The author conducted
CBR: Crude Birth Rate method
RSM: Reverse Survival method
MFB: Missing female births



Figure 5: SRB and %MFB, Vietnam, 2009-2019



Source: The author conducted

Estimated SRB comes from the Reverse Survival Method.

Reported SRB comes from the Crude Birth Rate method, which is reported by the GSO of Vietnam

REFERENCES

- [1] Bai, B.-y., Wang, Z.-f., & Zhang, R.-p. (2022). Childhood neglect and academic performance in Chinese adolescents: A serial mediation model. *Child Abuse & Neglect*, 129, 105642. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105642>
- [2] Cai, Y., & Lavelly, W. (2003). China's Missing Girls: Numerical Estimates and Effects on Population Growth. *The China Review*, 3(2), 13-29.
- [3] Chao, F., Gerland, P., Cook, A. R., & Alkema, L. (2019). Systematic assessment of the sex ratio at birth for all countries and estimation of national imbalances and regional reference levels. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 116(19), 9303-9311. doi:10.1073/pnas.1812593116
- [4] Gammeltoft, T. (2014). Sonographic Imaging and Selective Reproduction in Hanoi. In (pp. 29-58).
- [5] General Statistic Office. (2021). *The current status and determinants of fertility in Viet Nam*(pp. 115). Retrieved from <https://vietnam.unfpa.org/en/publications/current-status-and-determinants-fertility-viet-nam>
- [6] General Statistics Office. (2011a). *Age-sex structure and marital status of the population in Vietnam*(pp. 80). Retrieved from https://www.gso.gov.vn/wp-content/uploads/2019/04/6_Monograph-Age-Sex-Structure1.pdf
- [7] General Statistics Office. (2011b). *Sex Ratio at Birth in Vietnam: New evidence on patterns, trends and differentials*(pp. 65). Retrieved from https://vietnam.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/8_Monograph-Sex-Ratio-at-Birth%20x.pdf
- [8] General Statistics Office. (2011c). *Vietnam population and housing Census 2009: Major findings*(pp. 492). Retrieved from <https://www.gso.gov.vn/en/data-and-statistics/2019/03/the-2009-vietnam-population-and-housing-census-major-findings/>
- [9] General Statistics Office. (2019). *Results of the 1/4/2019 Viet Nam Population and Housing Census*(pp. 380). Retrieved from <https://www.gso.gov.vn/du-lieu-va-so-lieu-thong-ke/2019/12/ket-qua-tong-dieu-tra-dan-so-va-nha-o-thoi-diem-0-gio-ngay-01-thang-4-nam-2019/>
- [10] General Statistics Office. (2020). *Sex Imbalance at birth: Trends, Variations and Determinants*. Ha Noi: Financial Publishing House
- [11] General Statistics Office. (2021). *Major findings: The 1/4/2020 time point population change and family planning survey*(pp. 350).
- [12] General Statistics Office of Vietnam. (2010). *The 2009 Vietnam Population and Housing Census: Major findings*(pp. 508). Retrieved from https://www.gso.gov.vn/default_en.aspx?tabid=617&ItemID=9811
- [13] General Statistics Office of Vietnam. (2020). *Completed results of the 2019 Viet Nam population and housing census*(pp. 842).
- [14] Guilмото, C. Z. (2009). The Sex Ratio Transition in Asia. *Population and Development Review* 35(3), 519-549.
- [15] Guilмото, C. Z. (2010). Sex imbalances at birth in 2010: Some theory and a few recent estimates.
- [16] Guilмото, C. Z. (2012). Son Preference and Sex Selection, and Kinship in Vietnam. *Population and Development Review*, 38(1), 31-54.
- [17] Gilles, K., & Jacobs, C. F. (2012). When technology and tradition collide: From gender bias to sex selection. *Population Reference Bureau*, 1,3.



- [18] Hu, L., & Schlosser, A. (2011). *Prenatal Sex Selection and Girls' Well-Being: Evidence from India*. Retrieved from
- [19] Hutchison, E. D. (2011). Life Course Theory. In R. J. R. Levesque (Ed.), *Encyclopedia of Adolescence* (pp. 1586-1594). New York, NY: Springer New York.
- [20] International Organization for Migration. (2017). *Viet Nam Migration Profile 2016* (pp. 96). Retrieved from <https://publications.iom.int/books/viet-nam-migration-profile-2016>
- [21] Kulkarni, P. M. (2007). *Estimation of missing girls at birth and juvenile ages in India*(pp. 40). Retrieved from https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/UNFPA_Publication-39767.pdf
- [22] Lee, S. Y. (1995). *The effect of the value of children on sex preference : a comparative study of Korea and Jamaica*. (PhD dissertation). University of Wisconsin, Madison, USA.
- [23] Measure Evaluation. (2022). Lesson 7: Overview of Life Tables and Survival Rates. Retrieved from <https://www.measureevaluation.org/resources/training/online-courses-and-resources/non-certificate-courses-and-mini-tutorials/population-analysis-for-planners/lesson-7.html>
- [24] The Ordinance on population, (2003).
- [25] Nixon, N. N. (2013). *Maternal age at birth delivery, birth order and secondary sex ratio in the old order amish of Lancaster County*. (Master of Science). University of Massachusetts Amherst,
- [26] Nguyen, T. T. T. (2014). *Son preference: sex-selective abortions and determinants of sex of the last birth in Vietnam*. (Master of Arts). Chulalongkorn University, Thailand. Retrieved from <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/56316>
- [27] Nguyen, T. T. T. (2021). Sex-selective abortion in Vietnam during 1999-2009: the first quantitative study at national level. *MedPharmRes*, 5(1), 1-7. doi:DOI: 10.32895/UMP.MPR.5.1.1
- [28] Pande, R. P. (2003). Selective gender differences in childhood nutrition and immunization in rural India: the role of siblings. *Demography*, 40(3), 395-418. doi:10.1353/dem.2003.0029
- [29] Parazzini, F., Vecchia, C. L., Levi, F., & Franceschi, S. (1998). Trends in male:female ratio among newborn infants in 29 countries from five continents. *Hum Reprod*, 13(5), 1394-1396. doi:10.1093/humrep/13.5.1394
- [30] Pezzullo, J. (2013). *Biostatistics For Dummies (1st ed.)*: Wiley.
- [31] Decision No. 1679/QĐ-TTg 2019 approving Vietnam's Strategy for Population toward 2030, (2019).
- [32] Rowland, D. (2011). *Demographic Methods and Concepts*.
- [33] Sen, A. (1990). *More Than 100 Million Women Are Missing*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20130504072819/http://ucatlas.ucsc.edu/gender/Sen100M.html>
- [34] Siegel, J. S., & Swanson, D. A. (2004). *The Methods and materials of demography*. In J. S. Siegel & D. A. Swanson (Eds.), (Second edition ed.).
- [35] Timæus, I., & Moultrie, T. (2013). Estimation of fertility by reverse survival. *Tools for Demographic Estimation*. Retrieved from <http://demographicestimation.iussp.org/content/estimation-fertility-reverse-survival>
- [36] The World Bank. (2020). Sex ratio at birth. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.BRTH.MF?end=2020&start=2020&view=map&year=2020>



- [37] UNFPA. (2012). *Sex Imbalances at Birth: Current trends, consequences and policy implications*(pp. 84). Retrieved from <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Sex%20Imbalances%20at%20Birth.%20PDF%20UNFPA%20APRO%20publication%202012.pdf>
- [38] UNFPA. (2015). How many girls are missing at birth in India? Trends in Sex Ratio at Birth (2001-12). 8. Retrieved from <https://asiapacific.unfpa.org/en/resources/how-many-girls-are-missing-birth-india-trends-sex-ratio-birth-2001-12>
- [39] United Nations. (1983). *Manual X: Indirect techniques for demographic estimation*(pp. 336). Retrieved from https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/mortality/Manual_X.pdf
- [40] United Nations. (2023). Under-five mortality rate. Retrieved from <https://childmortality.org/data>
- [41] United Nations, Department of Economic and Social Affairs, & Population Division. (2022). World Population Prospects 2022, Online Edition. Retrieved from <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/MostUsed>
- [42] Waldron, I. (1998). "Factors Determining the Sex Ratio at Birth," in *Too Young to Die: Genes or Gender?* New York: United Nations.
- [43] Yadav, P. (2013). *District wise Estimations of Total Missing Girls in Madhya Pradesh, India, 2004-2011: Evidences from recent Census 2011*. Paper presented at the XXVII IUSSP International Population Conference, Busan. https://iussp.org/sites/default/files/event_call_for_papers/SSA_Long_abstract_IUSSP.pdf
- [44] Yip, P. S. F., Lee, J., & Cheung, Y. B. (2002). The influence of the Chinese zodiac on fertility in Hong Kong SAR. *Social Science & Medicine*, 55(10), 1803-1812. doi:[https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00312-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00312-4)



การเข้าถึงความรู้และบริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย

(Access to knowledge and services regarding sexual and reproductive health and rights
in the northern area of Thailand)

โดย

ชนิดสิริ พุ่มทอง¹ ศนิกานต์ รศมนตรี²

¹ เจ้าหน้าที่นักวิชาการ สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยฯ (สวท) ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

² ผู้จัดการส่วนงานวิจัยและพัฒนาโครงการ สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยฯ (สวท) ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

บทคัดย่อ

การศึกษาการเข้าถึงความรู้และบริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจและการเข้าถึงบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ และศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคการเข้าถึงความรู้และบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเฉพาะเจาะจง ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและอธิบายแบบพรรณนา โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 16 คน ที่ได้รับการยินยอมในการเข้าร่วมการศึกษา ประกอบไปด้วย คุณครู จำนวน 4 คน ผู้ปกครอง จำนวน 4 คน และนักเรียน จำนวน 8 คน ผลการศึกษาพบว่า ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ คุณครู และผู้ปกครองอธิบายคล้ายคลึงกับนักศึกษาในแง่มุมของการมีสิทธิเสรีภาพในร่างกายของตนเอง สิทธิในการใช้ชีวิต เลือกลงเพศ คู่ครอง และตัดสินใจมีบุตร รวมไปถึงสิทธิทางกฎหมาย การเมือง และสวัสดิการ มุมมองที่แตกต่างกัน คือนักเรียนให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพที่ไร้ขีดจำกัดและต้องได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย ในขณะที่คุณครู ผู้ปกครองกล่าวเน้นถึงสิทธิเสรีภาพที่ต้องอยู่ในขอบเขตบรรทัดฐานทางสังคม ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ คุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียน มีความรู้ด้านกฎหมายน้อย และต้องการเพิ่มความรู้ความเข้าใจให้เพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้านการคุมกำเนิด รวมถึงวิธีการป้องกันโรคเอดส์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ด้านปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงความรู้และบริการดังกล่าวนี้มาจากปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยด้านองค์ประกอบการให้ความรู้ และปัจจัยด้านอื่น ๆ จากการศึกษามีข้อเสนอแนะการเข้าถึงความรู้ ควรให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ภายใต้ขอบเขตกฎหมาย ควรจัดกิจกรรมอบรมกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึงทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา และพัฒนาคุณครูผู้สอนให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนการเข้าถึงการบริการสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ควรให้บริการการให้คำปรึกษาที่ครอบคลุมทุกพื้นที่และเข้าถึงได้ง่าย

คำสำคัญ: การเข้าถึงความรู้, การบริการสุขภาพ, สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

Abstract

This study about access to knowledge and services regarding sexual and reproductive health and rights in the northern area of Thailand is qualitative research. The objective of the research is to study knowledge, understanding, and access to services regarding sexual and reproductive health and rights, as well as studying barriers to accessing knowledge and services regarding sexual and reproductive health and rights. The study collected data by in-depth interviews and used *content and descriptive analysis* to analyze the data. A target group of 16 people who had consented to participate in the study was purposively selected. The group consisted of 4 teachers, 4 parents, and 8 students. The results of the study found that, regarding knowledge and understanding of sexual and reproductive health and rights, teachers and parents gave similar descriptions as students in terms of having freedom over one's own physical body, the right to live one's life as well as choosing one's gender, partner, and deciding whether or not to have children. Their views are also similar in terms of legal, political and welfare rights. The viewpoints differed in that students emphasized limitless freedom that must be protected by law while the teachers and parents emphasized that rights and freedoms must be within the limits of social norms. In terms of laws regarding sexual and reproductive health and rights, teachers, parents, and students have little knowledge, and want to be better educated and gain greater understanding. Most individuals in the target group have a basic understanding regarding birth control including methods to prevent AIDS and sexually transmitted diseases. The barriers to accessing such knowledge and services come from personal factors, sociocultural factors, knowledge-providing factors, as well as other factors. According to the study, suggestions arose that access to knowledge regarding sexual and reproductive health and rights should be provided within the scope of the law. Furthermore, training activities for target groups should be organized throughout educational institutions as well as outside educational institutions. Moreover, teachers need to be trained to effectively share the knowledge. In terms of access to sexual and reproductive health and services, consulting services should be comprehensively provided in all areas and easily accessible.

Keywords: Access to knowledge, health services, sexual and reproductive health and rights

การเข้าถึงความรู้และบริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย

(Access to knowledge and services regarding sexual and reproductive health and rights
in the northern area of Thailand)

บทนำ

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นไทยเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วนมาอย่างยาวนาน จากการสำรวจข้อมูลสถิติ พบว่า จังหวัดเชียงใหม่ มีอัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 10-14 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 1.6 ต่อ 1,000 คน อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 15-19 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 26.4 ต่อ 1,000 คน จังหวัดเชียงราย อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 10-14 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 1.3 ต่อ 1,000 คน อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 15-19 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 25.2 ต่อ 1,000 คน จังหวัดลำพูน อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 10-14 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 0.6 ต่อ 1,000 คน อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 15-19 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 16.6 ต่อ 1,000 คน จังหวัดลำปาง อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 10-14 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 0.2 ต่อ 1,000 คน อัตราการคลอดในวัยรุ่น อายุ 15-19 ปี ในปี 2564 เท่ากับ 11.2 ต่อ 1,000 คน (สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์, 2564ค) ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยส่วนใหญ่พบว่าเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ได้ตั้งใจ สาเหตุมาจากก่อนตั้งครรภ์ ไม่ได้มีการคุมกำเนิด ไม่ได้เตรียมความพร้อมในการคุมกำเนิด การไม่รู้จักริธีการคุมกำเนิด รวมทั้งขาดความรู้เกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิด (สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์, 2564ก) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบในด้านสุขภาพของแม่วัยรุ่นและทารกทางด้านร่างกาย ด้านการศึกษามีผลกระทบกับการศึกษาในการหยุดเรียน ด้านการทำงาน ด้านเศรษฐกิจขาดรายได้ในการเลี้ยงชีพ และด้านสังคมเกิดการไม่ยอมรับจากสังคม (สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์, 2564ข)

นอกจากนี้ยังพบว่า สถานการณ์โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์เกิดมากที่สุดในกลุ่มวัยรุ่นในช่วงอายุ 15-24 ปี มีอัตรา 137.14 ต่อประชากรแสนคน เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยภาคเหนือมีอัตราผู้เป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์มากที่สุด 53.92 ต่อประชากรแสนคน แสดงให้เห็นการใช้ถุงยางอนามัยยังอยู่ในระดับต่ำ ทำให้เกิดความเสี่ยงจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (กองระบาดวิทยา, 2564) จึงควรให้ความสำคัญในการเข้าถึงความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศ และความรู้เกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย และอนามัยการเจริญพันธุ์ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มวัยรุ่นมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวน้อย ซึ่งปัจจัยหลักมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ และวิธีการคุมกำเนิดที่ถูกต้องปลอดภัย (ดลฤดี เพชรขว้าง และคณะ, 2562)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาความรู้ความเข้าใจ การเข้าถึงบริการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ เพื่อให้วัยรุ่นเข้าถึงการบริการสุขภาพที่เป็นมิตร และมีทักษะในการดูแลสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยศึกษากลุ่มคุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียนเพื่อนำข้อมูลไปพัฒนาโครงการรณรงค์เผยแพร่ความรู้ และเพิ่มการเข้าถึงบริการ รวมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียนพื้นที่ภาคเหนือมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพและสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ และบูรณาการการดำเนินการป้องกันโรคเอดส์ที่มีประสิทธิภาพ ในการทำงานของสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยฯ (สวท)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจ และการเข้าถึงบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ของคุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียนในพื้นที่ภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคการเข้าถึงความรู้ และบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ของคุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียนในพื้นที่ภาคเหนือ

ระเบียบวิธีการวิจัย

กรณีศึกษาและพื้นที่ดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ 1) คุณครู ที่มีอายุ 25-50 ปี ที่ดำรงตำแหน่งในสถานศึกษาเป้าหมายในปัจจุบัน จำนวน 4 คน 2) ผู้ปกครอง ที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป โดยเป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาเป้าหมาย จำนวน 4 คน 3) นักเรียน/นักศึกษา ที่มีอายุ 13-17 ปีที่อยู่ในสถานศึกษาเป้าหมาย จำนวน 8 คน รวมทั้งสิ้น 16 คน พื้นที่ภาคเหนือ 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ 4 คน เชียงราย 4 คน ลำปาง 4 คน และลำพูน 4 คน

ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการวิจัยนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เข้าร่วมการวิจัยเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และโรงเรียนที่ สวท ดำเนินการโครงการ ด้วยเป็นประเด็นด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ที่มีความอ่อนไหว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงต้องเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นนี้ได้เหมาะสม รวมถึงการคำนึงถึงการเข้าถึงและความสะดวกในการให้ข้อมูล โดย สวท สำนักงานภูมิภาค (ภาคเหนือ) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญร่วมกับเครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็ง มีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 16 คน ในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคเหนือ มีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงเกณฑ์การคัดเลือกและจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	เกณฑ์การคัดเลือก	จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เข้าร่วมการวิจัย
คุณครู	1. อายุ 25 - 50 ปี 2. เพศหญิง 2 คน และเพศชาย 2 คน ใน 4 จังหวัด (จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และลำพูน) 3. ดำรงตำแหน่งในสถานศึกษาเป้าหมายในปัจจุบัน 4. สามารถติดต่อได้และพร้อมให้ข้อมูล	4 คน
ผู้ปกครอง	1. อายุ 35 ปี ขึ้นไป 2. เพศหญิง 2 คน และเพศชาย 2 คน ใน 4 จังหวัด (จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และลำพูน) 3. เป็นผู้ปกครองของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาเป้าหมาย 4. สามารถติดต่อได้และพร้อมให้ข้อมูล	4 คน
นักเรียน	1. อายุ 13 - 17 ปี 2. เพศหญิง 4 คน และเพศชาย 4 คน ใน 4 จังหวัด (จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และลำพูน) 3. กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาเป้าหมาย 4. สามารถติดต่อได้และพร้อมให้ข้อมูล	8 คน

วิธีการเก็บข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้จะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลหลัก และมีการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและการสังเกตร่วมด้วย โดยการสัมภาษณ์คุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียน จะใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที ทั้งนี้ ก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้งจะมีการชี้แจงข้อมูลการวิจัย ซึ่งรวมถึงข้อมูลด้านความเป็นส่วนตัวให้แก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เพื่อความถูกต้องของข้อมูลด้วยทุกครั้ง

จริยธรรมการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันพัฒนาการคุ้มครองการวิจัยในมนุษย์ (สคม.) หนังสือรับรองหมายเลข IHRP2022023, IHRP No. 019-2565 ลงวันที่ 24 มีนาคม 2565

ผลการวิจัย

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

ความรู้ความเข้าใจของคุณครูและผู้ปกครอง

กลุ่มนี้เน้นการอธิบายสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ในแง่ของสิทธิส่วนบุคคลในการกำหนดเพศของตนเอง การตัดสินใจในการใช้ชีวิตคู่และการมีบุตร รวมไปถึงสิทธิในการได้รับความรู้และการบริการด้านการดูแลสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ รวมไปถึงการปกป้องตนเองจากปัญหาการถูกคุกคามทางเพศ การเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และปัญหาสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงความเท่าเทียมทางเพศในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิทางการเมือง และสวัสดิการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามสิทธิส่วนบุคคลต้องมีขอบเขต อยู่ในกรอบบรรทัดฐานทางสังคมที่สืบทอดกันมา ไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับครอบครัว บุคคลรอบข้าง ชุมชน และสังคม ดังมุมมองต่อไปนี้

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิของคนทุกเพศทั้งชาย หญิง และเพศทางเลือกในการได้รับความเท่าเทียมทางสังคม ต่างมีสิทธิในการใช้ชีวิต มีสิทธิตามกฎหมาย มีสิทธิทางการเมือง มีสิทธิได้รับสวัสดิการ และมีสิทธิเลือกที่จะเป็นหรือกำหนดเพศของตนเอง รวมไปถึงสิทธิการเรียนรู้ด้านเพศ และการเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์” (LPH03 คุณครู)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง การมีสิทธิตัดสินใจเลือกเพศของตนเองโดยไม่ต้องปิดบังพ่อแม่ และสังคม มีสิทธิตัดสินใจในการมีเพศสัมพันธ์และการมีบุตร รวมทั้งมีสิทธิในการได้รับข้อมูลและการบริการที่ถูกต้อง” (CM03 คุณครู)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง การดูแลร่างกายตนเองให้ดี ไม่ให้ใครมาคุกคามได้ ถ้าเป็นผู้หญิงต้องรักษาวลสวนตัวตามที่พ่อแม่สั่งสอนมา” (LP03 คุณครู)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิความหลากหลายทางเพศของแต่ละคน และความปลอดภัยด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ครอบคลุมเรื่องการป้องกันตนเอง การคุมกำเนิด และการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (CR03 คุณครู)

สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิส่วนบุคคลในการเลือกเพศของตนเอง เลือกคบเพื่อนหรือแฟน รวมทั้งเลือกปฏิบัติตนเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ และป้องกันตนเองอย่างถูกต้อง โดยที่ผู้อื่นไม่มีสิทธิในการบังคับ และไม่สร้าง ความเดือดร้อนให้ใคร” (CM04 ผู้ปกครอง)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง การไม่บังคับ หรือให้สิทธิเสรีภาพกับลูกในการเรียน การคบเพื่อน หรืออะไรก็ตาม โดยมีพ่อแม่คอยสั่งสอนและให้คำแนะนำ” (LP04 ผู้ปกครอง)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง การไม่ปิดกั้นให้ทำอะไรก็ได้แต่อยู่ในขอบเขตที่ไม่มากเกินไป รู้จักป้องกันตนเอง และไม่สร้างปัญหาตามมา” (CR04 ผู้ปกครอง)

ความรู้ความเข้าใจของนักเรียน

กลุ่มนี้เน้นการอธิบายสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ในแง่ที่สะท้อนการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของวัยรุ่นอย่างเต็มที่ในการเลือกเพศ การคบเพื่อนต่างเพศ การมีเพศสัมพันธ์ และการตัดสินใจกระทำใด ๆ ตามความต้องการของตนเองโดยไม่ถูกบีบบังคับและไม่แบ่งแยกเพศ อีกทั้งยังครอบคลุมไปถึงความต้องการให้ครอบครัวและสังคมยอมรับสิทธิ



เหล่านี้โดยไม่มีข้อแม้ และต้องการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายโดยเฉพาะผู้หญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะและถูกล่วงละเมิดสิทธิทางเพศ ดังมุมมองต่อไปนี้

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิของตนเองในการเลือกกระทำ โดยต้องมีอายุ 18 ปีขึ้นไป” (LPH01 นักเรียนชาย)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิการตัดสินใจเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ และการมีบุตรหรือไม่มีบุตร” (CM01 นักเรียนชาย)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิที่จะเป็นเพศที่ตัวเองชอบ แสดงออกได้ มีอะไรกับใครก็ได้ และได้รับการยอมรับทางสังคม” (LP01 นักเรียนชาย)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิที่ผู้คนที่ต้องเข้าถึงอิสระในการตัดสินใจ ทำอะไรกับใครก็ได้ ตามความต้องการ และให้สังคมยอมรับความต้องการ อย่างพ่อแม่วัยรุ่นไม่ให้ลูกมีแฟน หรือคุยกับแฟนในแชทก็ไม่ได้ ห่วงลูกเกินไปจนลูกไม่มีอิสระ” (CR01 นักเรียนชาย)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิที่ผู้อื่นไม่มีสิทธิไปก้าวล่วงหรือตำหนิการกระทำของคนอื่น เช่น การแต่งตัวไม่มิดชิด การท้องโดยไม่ตั้งใจ เป็นต้น และการให้สิทธิผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชายทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้หญิง ไม่ให้เกิดการล่วงล้ำ ข่มขืน และกระทำชำเราเพศหญิง” (CM02 นักเรียนหญิง)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิในการใช้ร่างกายของตนเอง สิทธิในการเลือกที่จะเป็นเพศหญิง เพศชาย หรือเพศที่สาม” (LP02 นักเรียนหญิง)

“สิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ หมายถึง สิทธิในการเลือกใช้ชีวิตกับใครก็ได้ มีเพศสัมพันธ์ในบริบทต่าง ๆ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายด้านความเท่าเทียมทางเพศ การรับรองการสมรส และการถูกคุกคามทางเพศ” (CR02 นักเรียนหญิง)

2. ความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่พอจะรู้จักและรับทราบข้อมูลกฎหมายเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ และต้องการความรู้ความเข้าใจมากขึ้นเพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนของคุณครู ผู้ปกครอง นักเรียน และบุคคลทั่วไปที่มีความรู้ด้านกฎหมายน้อยมากหรือไม่เลย ซึ่งความเห็นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ซึ่งรับทราบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลเด็กอย่างเหมาะสม การดูแลและคุ้มครองเด็กที่มีปัญหา เช่น เด็กถูกทอดทิ้งเพราะพ่อแม่แยกทางกัน เด็กถูกทารุณกรรม ลักพาตัว หรือคุกคามทางเพศจากในครอบครัวหรือคนอื่น และเด็กที่ประพฤติดังกล่าวเสี่ยงต่อการทำผิดและเกิดอันตรายทางเพศ

พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งรับทราบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปกป้องสิทธิส่วนตัวในการเผยแพร่และใช้ข้อมูล เช่น การถ่ายคลิปเพื่อแบล็กเมล เป็นต้น

พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ซึ่งรับทราบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้โรงเรียนดำเนินการด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการท้องไม่พร้อม เช่น การจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศและการคุมกำเนิด การให้คำปรึกษา การให้ความช่วยเหลือ และการยินยอมให้นักเรียนตั้งครรภ์เรียนหนังสือต่อไปได้ เป็นต้น

กฎหมายอาญา เช่น การพรากผู้เยาว์หรือข่มขืนเด็กอายุ 18 ปี ถือเป็นการล่วงละเมิด การยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเองได้ตั้งแต่อายุครรภ์ไม่เกิน 12 สัปดาห์อันเนื่องมาจากเด็กหรือเยาวชนตั้งครรภ์ในเวลาที่ไม่สมควร

กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น การให้สิทธิในการจดทะเบียนสมรสเฉพาะคู่สมรสต่างเพศ แต่ไม่ให้สิทธิการจดทะเบียนสมรสในคู่รักร่วมเพศ

โดยมีมุมมองความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

“การข่มขืนกระทำชำเราหรืออายุที่ไม่เกิน 18 ปี ถือว่าเป็นการล่วงละเมิดทางเพศ อันนี้ที่ผมรู้ละ ถ้าเลย 20 ปีไปแล้วก็สามารถแต่ทั้งนั้นทั้งนี้ เขายินยอมหรือไม่ ถ้าผู้ชายผู้หญิงยินยอมซึ่งกันและกันโอเค ถ้าไม่ยินยอมถือว่าผิดกฎหมายกระทำชำเรา” (LPH04 ผู้ปกครอง)

“พระราชบัญญัติคุ้มครองสำหรับเด็กที่อายุไม่ถึงอะไรแบบนี้ เขาก็จะมีกฎหมายคุ้มครอง คุ้มครองเด็กอายุไม่ถึง 17-18 ปี เวลาเกิดการล่วงละเมิดก็จะมีกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กอยู่ ที่เคยได้ยินมา ก็จะมีการทำแท้งจากคลินิกเถื่อนไทยสมัยก่อน หรือว่าการซื้อขายมาข่มขืนเอง ซึ่งมันเป็นอันตราย มันก็จะมีบรรจุในเรื่องเนื้อหาการเรียนอื่น ๆ ในเรื่องของการคุมกำเนิด แต่มันไม่ได้เจาะลึกถึงการยุติการตั้งครรภ์ แต่เดี๋ยวนั้นมันถูกกฎหมาย เพราะบางทีในความพร้อมของแม่วัยรุ่นในแต่ละคนมันไม่เหมือนกัน” (LPH03 คุณครู)

3. ความรู้ความเข้าใจด้านการป้องกันการตั้งครรภ์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการคุมกำเนิด โรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมทั้งวิธีการป้องกันโรค ซึ่งสามารถจำแนกความรู้ความเข้าใจที่ค้นพบ ดังนี้

วิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ได้แก่ การปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ การใช้ถุงยางอนามัยของฝ่ายชาย การกินยาคุมกำเนิดรายเดือน การใช้ยาคุมกำเนิดแบบฝัง การใส่ห่วงอนามัยคุมกำเนิด การนับประจำเดือน การหลังข้างนอก การกินยาคุมฉุกเฉินภายหลังการมีเพศสัมพันธ์ทันที การทำหมันของชายหญิงเพื่อคุมกำเนิดถาวร

วิธีการยุติการตั้งครรภ์ ได้แก่ การไปพบแพทย์ในสถานบริการสุขภาพ การชูดมดลูก การซื้อยาขับเลือดรับประทานเอง ซึ่งมีส่งผลให้เกิดการตกเลือด การสวดยาทำแท้งเข้าไปในช่องคลอด การทำแท้งเถื่อนซึ่งไม่ปลอดภัยต่อผู้ทำแท้ง

แหล่งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการป้องกันการตั้งครรภ์และการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย ได้แก่ โรงพยาบาลใกล้บ้าน หรือสถานศึกษา คลินิกวัยรุ่นในโรงพยาบาล หน่วยงานสาธารณสุขประจำตำบลและอำเภอ (รพ.สต. สสอ.) สถานบริการสังคม หรือเอกชน (แคร์แมท ลำพูน คลินิก เวชกรรม สวท เชียงใหม่ สวท ลำปาง โปสิคลินิก คลินิกนิรนาม) และบริการสายด่วน

โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ โรคเอดส์ซึ่งเป็นการติดเชื้อในกระแสเลือด โรคหนองในซึ่งเป็นการอักเสบในอวัยวะเพศของชายหญิงที่ติดโรคทำให้มีอาการเจ็บปวด โรคซิฟิลิสซึ่งเป็นการติดเชื้อในกระแสเลือด โรคเชื้อราในช่องคลอดซึ่งเกิดจากความอับชื้นและการรักษาความสะอาดไม่ดีพอ โรคหูดหงอนไก่ซึ่งเป็นอาการของซิฟิลิสระยะเริ่มต้น

การรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ โรคเอดส์ต้องทานยาหรือฉีดยาระงับอาการตลอดโดยไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้และอาจจะเสียชีวิตในระยะเวลา 20-30 ปี

วิธีการป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่น ได้แก่ การปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ การไม่สำส่อน การใช้ถุงยางอนามัย การกินยา PEP หลังสัมผัสผู้เสี่ยงติดเชื้อภายใน 72 ชั่วโมง

โดยมีมุมมองความรู้ความเข้าใจด้านการป้องกันการตั้งครรภ์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ดังนี้

“ป้องกันก็ใส่ถุงยาง แล้วก็รู้จักเลือกและปฏิเสธครับ” (LPH01 นักเรียนชาย)

“หลักๆ ก็น่าจะใส่ถุงยาง เพราะมันกันเชื้อโรคแล้วก็กันโรคเอดส์ด้วย สวมถุงยางอนามัย หรือถ้าไม่ได้สวมก็คงกินยาคุมฉุกเฉิน” (LPH02 นักเรียนหญิง)

“หลัก ๆ เลยคือมีถุงยางกับไม่มีเพศสัมพันธ์เลยดีกว่า สำหรับหนูคือถ้าเขาบอกว่าขอมืออะไรอย่างนี้ หนูก็จะบอกว่าถ้ารักกันจริงรอได้มัยเพราะเราก็คงอยากจะทำให้มันถูกต้อง เพราะหนูถูกเลี้ยงดูมาแบบว่าอย่างน้อย ๆ ต้องผูกข้อไม้ขอมือ หรือพามาให้พ่อแม่เห็นว่าคนนี้แฟน แล้วพ่อกับแม่ฝ่ายชายก็ต้องรู้ว่าหนูเป็นแฟน ไม่ใช่ว่าพอถึงเวลาเกิดเรื่องอะไรมาแล้วพอเราไปเรียกร้องเราก็จะถูกมองว่าเราผิดทั้ง ๆ ที่เขาจะเป็นคนผิด” (CM02 นักเรียนหญิง)

อย่างไรก็ตามผู้ให้ข้อมูลทุกคนสะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ลึกซึ้งและกว้างขวางมากขึ้นแก่คุณครู ผู้ปกครอง และนักเรียนเกี่ยวกับการป้องกันการตั้งครรภ์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ถุงยางอนามัยขนาดต่าง ๆ อย่างถูกวิธี การกินยาคุมกำเนิดอย่างถูกต้อง อาการของโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมไปถึงการให้

คำแนะนำสถานบริการให้คำปรึกษาแก่วัยรุ่นเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ และการให้บริการการทำแท้งอย่างปลอดภัย ทั้งนี้เพื่อให้คุณครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนอย่างถูกต้อง เพื่อให้ผู้ปกครองช่วยสอดส่องดูแลบุตรหลานในความปกครองของตน และเพื่อให้นักเรียนสามารถป้องกันตนเองอย่างถูกต้องและปลอดภัย ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์ไม่พร้อมและการเกิดโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในกลุ่มวัยรุ่น

4. การเข้าถึงความรู้และบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

การเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ความรู้ที่ได้รับจากชั้นเรียน ได้แก่

การจัดให้มีการเรียนการสอนภาคบังคับตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น วิชาเพศวิถีศึกษา และวิชาสุขศึกษา ในระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการและร่างกายมนุษย์ สัมพันธภาพในครอบครัว การคบเพื่อนต่างเพศ ความรู้เรื่องเพศ ระบบสืบพันธุ์ พฤติกรรมทางเพศ การคุมกำเนิด การตั้งครรภ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ สุขภาพทางเพศ ทักษะชีวิต สิทธิมนุษยชน สิทธิทางเพศ รวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับสถานบริการสำหรับวัยรุ่น

การสอดแทรกในรายวิชาที่สอน เช่น พลศึกษา การออกกำลังกาย การลีลาและนันทนาการ เป็นต้น การสอดแทรกในหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับอายุของนักเรียนในแต่ละช่วงชั้น เช่น การให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเพศในเด็กเล็ก ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา การให้ความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์และการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ ระดับมัธยมศึกษาหรืออาชีวศึกษา เป็นต้น

การบูรณาการกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อกระตุ้นความสนใจและกระตือรือร้นในการศึกษาและพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ให้ดียิ่งขึ้น เช่น ทำวิจัยเรื่องการคุมกำเนิดและให้นักเรียนไปร่วมค้นคว้ากับคุณครู

“การป้องกันการตั้งครรภ์ การคุมกำเนิด จากการที่เราทำงานร่วมกับโรงพยาบาล จะมีเจ้าหน้าที่มาแนะ แล้วก็มีการอบรมให้ความรู้ ศูนย์ที่โรงเรียนเนี่ยก็จะเป็นศูนย์ที่เกี่ยวข้องกับให้คำปรึกษาเรื่องพวกนี้ ก็จะมีถุงยาง มียาคุม ก็จะเป็นกิจกรรมอย่างนี้ค่ะ ที่นี้เด็กมีความต้องการถุงยางก็จะมาขอที่คุณครู” (CM03 คุณครู)

ความรู้ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ได้แก่

การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ในโรงเรียนเกี่ยวกับการคุมกำเนิด การใส่ถุงยางอนามัย การป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โดยสมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย ศูนย์สุขภาพแคร้แมท เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยมีบุคลากรสาธารณสุขเป็นวิทยากร

การจัดกิจกรรมวันเอดส์โลกในโรงเรียนทุกวัน 1 ธันวาคม โดยจัดให้มีการบรรยายให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์จากบุคลากรด้านสาธารณสุข และมีเครือข่ายภาคประชาสังคมเข้าร่วม รวมทั้งจัดให้มีการแสดงละครเกี่ยวกับโรคเอดส์ของแกนนำนักเรียน จัดให้นักเรียนเข้าร่วมเล่นเกมและตอบคำถามชิงรางวัล

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ในชุมชนแบบเคลื่อนที่ซึ่งพบในศูนย์เรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูง โดยเชิญวิทยากรจากหน่วยงานสาธารณสุขเข้าไปให้ความรู้พื้นฐานทางเพศ อนามัยการเจริญพันธุ์ การคุมกำเนิด การป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แก่นักเรียน เด็กและเยาวชน และคนในชุมชน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมลักษณะนี้เป็นการพัฒนาแกนนำนักเรียนให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ควบคู่ไปด้วย

ความรู้ที่ได้รับจากการสอดแทรกในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

การจัดกิจกรรมรณรงค์ระดับจังหวัดเกี่ยวกับโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการป้องกันไฟฟ้า และการสูบบุหรี่ การสอดแทรกในช่วงปฐมนิเทศนักเรียนในสถานศึกษาเพื่อเตือนเกี่ยวกับผลกระทบของการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน

“กิจกรรมวันเอดส์โลก มีทุกปี เป็นเหมือนโครงการหนึ่งที่โรงเรียนให้ทำซึ่งก็เป็นครูที่รับผิดชอบเอง ซึ่งจัดในวันที่ 1 ธันวาคมทุกปี กรอบกิจกรรม มาตรการให้ความรู้วิทยากร ในเรื่องของโรคเอดส์โรคเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์รวมไปถึงอนามัยเจริญพันธุ์ แต่เน้น ๆ ก็คือโรคเอดส์เป็นหลัก ถ้ามันไม่มีการเรียนหรือการสอดแทรก บอกนักศึกษา ณ ตรงนี้ นักศึกษาก็จะรู้ไม่ได้ ตระหนักถึงตรงนี้เลย” (LPH03 คุณครู)

ความรู้ที่ได้รับจากสื่ออื่น ได้แก่

สื่อบุคคลรอบตัวที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ เช่น คุณครู เพื่อน นักเรียนแกนนำ พ่อแม่ สื่อเอกสาร เช่น หนังสือประกอบการเรียน หนังสือภาพ โบรชัวร์ โปสเตอร์ บอร์ด สื่อมวลชน เช่น ละคร ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ข่าวหนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ เช่น วิดีโอ คลิป การสืบค้นสิ่งที่ยากูในเว็บไซต์ (Google) ซึ่งเข้าถึงง่ายและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด และสื่อเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก TikTok ซึ่งมีการใช้คลิปหรือข้อความต่าง ๆ สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง

“คงจะกระตุ้นเป็นเรื่องการประกวดสื่ออะไรมากกว่า เด็กเห็นสื่อสั้นๆ เด็กชอบ เวลาเอาไปประกอบการสอน คลิปที่เราไปตัดมาจาก YouTube คลิปที่เราไปโหลดมา เฉพาะไฮไลท์สำคัญ อันนั้นเด็กชอบ” (CR03 คุณครู)

“ความรู้จากเพื่อน ครู หรือได้ยืมตามสื่อ TikTok” (LPH02 นักเรียนหญิง)

การเข้าถึงการบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

การใช้บริการขอคำปรึกษาและช่วยเหลือในสถานศึกษา ได้แก่

การขอคำปรึกษากับคุณครูที่ปรึกษาหรือคุณครูแนะแนว เช่น ปัญหาการตั้งท้องระหว่างเรียน กลัวทำแฟนท้อง กลัวติดโรคหนองในและซิฟิลิส เป็นต้น

การให้บริการเฉพาะกิจในสถานศึกษาของหน่วยงานสาธารณสุข เช่น การตรวจเลือดเพื่อวินิจฉัยโรคเอดส์และแจกถุงยางอนามัยให้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

ศูนย์บริการด้านสุขภาพของสถานศึกษาในระบบ เช่น คลินิกอบอุ่นในวิทยาลัยเทคนิคลำปาง ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา โรงพยาบาลและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด คลินิกนี้เปิดให้คำปรึกษาปัญหาวัยรุ่นทุกเรื่อง ยาเสพติด ทะเลาะวิวาท ชู้สาว และปัญหาเพศ เป็นต้น โดยมีอาจารย์ฝ่ายปกครองเป็นผู้ดูแลหลัก ตามปกติคุณครูจะเป็นผู้พูดคุยกับเด็กที่มาขอคำปรึกษาเพื่อช่วยแก้ไขปัญหามันเบื้องต้นก่อน ถ้าเป็นเรื่องสำคัญและไม่สามารถจัดการได้โดยลำพัง เช่น เกิดการตั้งครรภ์ระหว่างเรียน คุณครูจะนัดผู้ปกครองเข้ามาร่วมพูดคุยเพื่อหาทางแก้ไขด้วยกัน หรือในบางกรณี จำเป็นต้องส่งต่อเด็กไปยังสถานบำบัดยาเสพติดหรือโรงพยาบาลเพื่อดูแลเรื่องการตั้งครรภ์ เป็นต้น

Youth Health Center ในวิทยาลัยเทคนิคเชียงราย ซึ่งเปิดให้บริการรับคำปรึกษาปัญหาของวัยรุ่นทุกวันพฤหัสบดีทั้งเรื่อง การบำบัดยาเสพติด การเลิกบุหรี่ การสงสัยว่าตั้งครรภ์ หรือเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในกรณีจำเป็น มีการแนะนำให้เด็กไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล

ศูนย์บริการชุมชนในสถานศึกษานอกระบบ เช่น ศูนย์การศึกษาชุมชนเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศช.) ซึ่งเป็นบริการให้คำปรึกษาทุกเรื่อง มีคุณครูที่พร้อมพูดคุย ให้ความรู้ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาเพศสัมพันธ์และอนามัยการเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะการป้องกันตั้งครรภ์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ พร้อมกับแจกถุงยางอนามัยให้กับนักเรียนที่ต้องการ

“ถุงยางอนามัยจากวิทยาลัย ไปเบิกมาที่อาจารย์สอนเพศศึกษา” (LPH01 นักเรียนชาย)

การใช้บริการนอกสถานศึกษา ได้แก่

แหล่งจัดจำหน่ายบริการยาและเวชภัณฑ์ เช่น ร้านขายยาเพื่อซื้อถุงยางอนามัย คุมกำเนิด และยาขับเลือด ร้านสะดวกซื้อ (7-11) เพื่อซื้อถุงยางอนามัย บริการตู้หยอดเหรียญถุงยางอนามัยในห้างสรรพสินค้า

แหล่งบริการสาธารณสุขของภาครัฐ เช่น หน่วยคลินิกวัยรุ่นในโรงพยาบาลซึ่งมีบริการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่น การคุมกำเนิด การตั้งครรภ์ และการยุติการตั้งครรภ์ คลินิกโรคเฉพาะทางในโรงพยาบาลที่มีแพทย์ให้บริการรักษาโรคเอดส์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ คลินิกสูตินรีเวชที่ให้บริการตรวจภายใน การฝากครรภ์ และการยุติการตั้งครรภ์ เป็นต้น

แหล่งบริการสุขภาพของเอกชน เช่น คลินิกรักษาโรคทั่วไป โปสคลินิกที่ให้บริการยุติการตั้งครรภ์

หน่วยบริการวางแผนครอบครัวและยุติการตั้งครรภ์ เช่น คลินิกเวชกรรมในแต่ละจังหวัด

การใช้บริการสายด่วน 1663 ซึ่งเน้นให้คำปรึกษาปัญหาโรคเอดส์และการท้องไม่พร้อม มีข้อดีในแง่ที่เป็นการพูดคุยแบบไม่เห็นหน้า วัยรุ่นสามารถสอบถามและขอคำปรึกษาได้ทุกเรื่องที่เป็นความลับและต้องการปกปิดไม่ให้พ่อแม่ผู้ปกครอง บุคคล หรือสังคมรับรู้ โดยเฉพาะเรื่องความรักและปัญหาทางเพศสัมพันธ์ แต่พบข้อจำกัดเกี่ยวกับการติดต่อจนไม่อยากใช้บริการอีก เช่น สายไม่ว่าง และรอสายนาน เป็นต้น

การใช้บริการคลินิกนิรนาม ซึ่งเปิดให้บริการแบบไม่เปิดเผยตัวตนเพื่อการตรวจและรักษาโรคเอดส์และคัดกรองโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และให้คำปรึกษาปัญหาการถูกคุกคามทางเพศ การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ และการทำแท้ง

การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อติดต่อสอบถามและขอคำปรึกษาจากหน้าเพจข้อมูลข่าวสารในอินเทอร์เน็ต

แหล่งบริการนอกระบบ ซึ่งเป็นการลักลอบใช้บริการสถานทำแท้งเถื่อนที่นำไปสู่ภาวะตกเลือด เนื่องจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อม และมีความอันตรายหรือความกลัวว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคม

“มีความรู้นิดหน่อยเพราะเคยไปมาแล้ว เคยไปอบรมมาแล้ว อบรมเกี่ยวกับ HIV ที่เทศบาลอบรมเรื่องการป้องกัน, คิดก่อนทำ” (CMH01 นักเรียนชาย)

การใช้บริการส่วนบุคคลอื่น ได้แก่

การพูดคุยเพื่อขอคำแนะนำจากเพื่อนสนิทที่อยู่ในวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นที่นิยมมากที่สุด เนื่องจากวัยรุ่นรู้สึกสนิทใจไว้วางใจ และคิดว่าเข้าใจกันมากกว่าบุคคลอื่น เช่น ใช้ถุงยางแล้วแต่กระหว่างการมีเพศสัมพันธ์จะอย่างไร ต้องทำอย่างไร เมื่อสัมผัสกันระหว่างมีเพศสัมพันธ์ หาซื้อยาคุมกำเนิดฉุกเฉินได้ที่ไหน กินยาคุมกำเนิดอย่างไร เป็นต้น กรณีที่ไม่สามารถให้คำแนะนำได้ในทันที เพื่อนที่ให้คำปรึกษาจะช่วยเป็นสื่อกลางในการไปสอบถามคุณครูเพื่อกลับไปบอกต่อเพื่อนที่มาขอคำปรึกษาอีกครั้ง หรือชักจูงให้มาพูดคุยกับคุณครูโดยตรงจนสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

การปรึกษาพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งพบเฉพาะในกรณีที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองมีความสนิทสนมและเข้าใจลูกหลาน เนื่องมาจากการเลี้ยงดูลูกหลานแบบเพื่อนและพูดคุยกันด้วยเหตุผลมากกว่าการกดดันหรือบังคับให้ลูกหลานทำตาม เช่น สอบถามแม่เรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์ระหว่างการมีเพศสัมพันธ์ การสังเกตอาการตั้งครรภ์ หรือในกรณีที่เป็นเรื่องใหญ่ เช่น การตั้งครรภ์ระหว่างเรียน จำเป็นต้องบอกคุณครูและให้ผู้ปกครองของชายหญิงมาพูดคุยและตัดสินใจร่วมกัน

การตั้งกระทู้ในสื่อเครือข่ายทางสังคมออนไลน์เพื่อขอคำปรึกษาจากบุคคลต่าง ๆ ที่ไม่รู้จักกันและไม่เคยเห็นหน้ากัน แต่มีปัญหาวัยรุ่นเข้าไปแสดงความคิดเห็น (Comment) เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก Tik Tok และหน้าเพจต่าง ๆ ในเว็บไซต์

“ถ้าพูดถึงเด็กด้วยกันเวลามีปัญหา จะเข้าหาเพื่อนมากกว่า เพราะว่าในช่วงวัยรุ่น มันจะเป็นอิทธิพลของเพื่อน จะมีมากกว่า” (LPH03 คุณครู)

5. ปัญหาอุปสรรคการเข้าถึงความรู้และบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

ปัญหาอุปสรรคด้านปัจจัยส่วนบุคคล

ความตระหนักของวัยรุ่นส่งผลต่อการได้รับความรู้หรือการเข้าถึงแหล่งบริการ หรือการได้รับความรู้แต่จำไม่ได้หรือไม่นำไปปฏิบัติ หรือไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจนเกิดปัญหา โดยทั่วไปวัยรุ่นมักจะให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์และแหล่งให้บริการที่เกี่ยวข้องก็ต่อเมื่อต้องประสบปัญหาด้วยตนเอง หรือมีเพื่อนมาขอคำปรึกษา นอกจากนี้ความอายของวัยรุ่นที่ประสบปัญหาทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ยังเป็นเหตุในวัยรุ่นไม่กล้าเข้าไปใช้

บริการให้คำปรึกษาหรือการดูแลรักษาปัญหาสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ที่มีอยู่เพื่อการแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ เช่น การตั้งครรภ์ระหว่างเรียน การสงสัยติดโรคหนองใน

“เราไม่ต้องคิดถึงวัยรุ่น เราคิดถึงตอนเราเป็นวัยรุ่น เราก็จะปรึกษาแค่เพื่อนเพราะเราตอนนั้นเราคงไว้ใจเพื่อนเยอะกว่าพ่อแม่ เราก็เลยทำให้เรากลับมาคิดย้อนว่าจะทำอย่างไรให้เราสอนลูกหลานของเราเนี่ยเหมือนกับเราเป็นเพื่อน” (CM04 ผู้ปกครอง)

ปัญหาอุปสรรคด้านสังคมวัฒนธรรม

ปัญหาอุปสรรคด้านนี้สัมพันธ์กับความอายของวัยรุ่นในการขอรับคำปรึกษาหรือเข้าไปใช้บริการในสถานบริการสุขภาพที่ปลอดภัยกรณีเกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งครรภ์ไม่พร้อม สังคมไทยที่ยังปกปิดเรื่องเพศและไม่ยอมรับการมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ทำให้วัยรุ่นเก็บความลับเกี่ยวกับปัญหาทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ประสบอยู่โดยเฉพาะการปิดบังกับครอบครัว เนื่องจากกลัวถูกสังคมตีตรา ก้าวพ่อแม่และผู้ปกครองไม่เข้าใจและต่อว่า หรือกลัวถูกคนล้อเลียน เป็นต้น ผลที่ตามมา คือ วัยรุ่นพยายามแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยการสืบค้นหาข้อมูลเอง หรือหันไปพึ่งพิงเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาที่บ้านปลายจากการได้รับคำแนะนำที่ไม่ถูกต้อง เช่น การแนะนำให้ไปทำแท้งเถื่อน หรือกินยาขับเลือดเอง

“หนูคิดว่าผู้ใหญ่บางคนไม่เข้าใจ เราปรึกษาก็โดนด่า จะรู้ไปทำไมเด็กอยู่อะไรแบบนี้ ผู้ใหญ่ควรเปิดใจให้คำปรึกษาเด็ก เพราะบางคนเขาไม่กล้าปรึกษาเพราะกลัวโดนด่า ผู้ใหญ่ก็ไม่เปิดรับด้วย” (LPH02 นักเรียนหญิง)

ปัญหาอุปสรรคด้านองค์ประกอบทำให้ความรู้

แม้จะมีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเพศวิถีศึกษาในสถานศึกษา แต่กลับพบปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับเนื้อหาและความเชี่ยวชาญของคุณครูผู้สอน กล่าวคือเนื้อหาในหลักสูตรยังไม่ลงลึกหรือไม่เท่าทันต่อบริบทสมัยใหม่ และยังไม่ครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ จึงจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง อีกทั้งคุณครูผู้สอนบางท่านอาจจะมีความรู้ความเชี่ยวชาญไม่เพียงพอ ซึ่งส่งผลต่อการอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การจัดอบรมให้ความรู้เสริมจากหน่วยงานภายนอกยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกคนในสถานศึกษา วัยรุ่น และบุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนและสังคม เช่น จัดอบรมให้เฉพาะนักเรียน 50 คน ขณะที่นักเรียน 3,500 คน เป็นต้น ระยะเวลาการจัดอบรมยังสั้นเกินไปและขาดความต่อเนื่องในการต่อยอดความรู้หรือสอนจนชำนาญ เช่น การใส่ถุงยางอนามัยตั้งแต่การฉีกซองไปจนถึงการเก็บและทำความสะอาด เป็นต้น รวมทั้งการให้คำแนะนำแหล่งความรู้และสถานบริการต่าง ๆ ยังไม่ทั่วถึงพอ เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว การตรวจโรค การตั้งครรภ์ และการยุติการตั้งครรภ์

“ประถมจะปูพื้นมาก่อนนิดหนึ่ง แล้วมัธยมก็จะให้รายละเอียดขยายความเพิ่มเติมอีกนิดหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้ลงลึก” (CR02 นักเรียนหญิง)

ปัญหาอุปสรรคด้านอื่น ๆ

สถานบริการไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ห่างไกลและเข้าถึงยาก ความไม่ถนัดของผู้ปกครองในการใช้สื่อออนไลน์เพื่อการเข้าถึงความรู้สำหรับการให้คำแนะนำลูกหลาน ศักยภาพของวัยรุ่นในการพิจารณาเลือกแหล่งข้อมูลมากมายในอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นช่องทางที่วัยรุ่นนิยมสืบค้น การเลือกปฏิบัติตามคำแนะนำที่ไม่น่าเชื่อถือหรือไม่ถูกต้องในอินเทอร์เน็ต อาจนำไปสู่ปัญหาที่ไม่คาดคิดได้ ขาดการดำเนินงานอย่างจริงจังของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้และให้บริการด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์อย่างทั่วถึงโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

“ก็อยากให้มีเว็บไซต์ครับ เพราะบางคนไม่กล้าพูดต่อหน้า หรือมี Call Center คอยรับสายตลอด ให้ความรู้ได้ตลอดครับ” (LPH01 นักเรียนชาย)

สรุปและอภิปรายผล

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิคนครและผู้ปกครองอธิบายสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์คล้ายคลึงกับนักศึกษาในแง่มุมของการมีสิทธิเสรีภาพในร่างกายของตนเอง สิทธิในการใช้ชีวิต เลือกลงเพศ คู่ครอง และตัดสินใจมีบุตร รวมไปถึงสิทธิทางกฎหมาย การเมือง และสวัสดิการ มุมมองที่แตกต่างกันไปคือ นักศึกษาจะให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพที่ไร้ขีดจำกัดและต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ขณะที่คนครและผู้ปกครองกล่าวเน้นถึงสิทธิเสรีภาพที่ต้องอยู่ในขอบเขตบรรทัดฐานทางสังคม และการกระทำที่ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่น นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการวิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม วิธีการยุติการตั้งครรภ์ แหล่งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการป้องกันการตั้งครรภ์และการยุติการตั้งครรภ์อย่างปลอดภัย โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการรักษา และวิธีการป้องกันโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องมีน้อยมากหรือไม่เลย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายให้มากขึ้นควบคู่ไปกับด้านสิทธิและการป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อมและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ด้านการเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์พบทั้งในและนอกสถานศึกษา โดยช่องทางการเข้าถึงความรู้ในชั้นเรียน ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนภาคบังคับในรายวิชาเพศวิถีศึกษาและสุขศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงอาชีวศึกษา การสอดแทรกในรายวิชาอื่น ๆ หลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับช่วงชั้นเรียน และการบูรณาการกับงานวิจัยเพื่อให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วม สำหรับนอกชั้นเรียน ได้แก่ การสอดแทรกในการปฐมนิเทศนักศึกษา การจัดกิจกรรมให้ความรู้และรณรงค์ในและนอกสถานศึกษาโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน และการจัดกิจกรรมให้ความรู้เคลื่อนที่ในชุมชนพื้นที่สูง อีกทั้งมีการเข้าถึงแหล่งความรู้จากสื่อบุคคล สื่อเอกสาร สื่อออนไลน์ และสื่อเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ยังพบการเข้าถึงการบริการเกี่ยวกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ทั้งในและนอกสถานศึกษา ในสถานศึกษา มีการขอคำปรึกษาจากคนครที่ปรึกษาหรือคนครแนะแนว ศูนย์บริการด้านสุขภาพ และการบริการเฉพาะกิจของหน่วยงานสาธารณสุข ส่วนการใช้บริการนอกสถานศึกษา ได้แก่ แหล่งจัดจำหน่ายบริการยาและเวชภัณฑ์ แหล่งบริการสาธารณสุขของภาครัฐ แหล่งบริการสุขภาพของเอกชน หน่วยบริการวางแผนครอบครัวและยุติการตั้งครรภ์ สายด่วน คลินิกนิรนาม การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อสอบถามตามหน้าเพจอินเทอร์เน็ต และแหล่งบริการทำแท้งเถื่อนนอกระบบ อีกทั้งยังพบการใช้บริการส่วนบุคคลโดยเฉพาะการขอคำแนะนำจากเพื่อนสนิท การปรึกษาผู้ปกครองเฉพาะที่รู้สึกสนิทสนม และการตั้งกระทู้ในเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ อย่างไรก็ตามพบปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงความรู้และบริการดังกล่าวทั้งปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยด้านองค์ประกอบการให้ความรู้ และปัจจัยด้านอื่น ๆ ได้แก่ สถานบริการไม่ทั่วถึง ความไม่ถนัดของผู้ปกครองในการใช้สื่อออนไลน์ ศักยภาพของวัยรุ่นในการเลือกแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เต็มที่

ความรู้เข้าใจต่อสิทธิทางเพศของเยาวชน (Youth Sexual Rights) ที่ค้นพบมีความสอดคล้องกับหลักแห่งความเสมอภาค ความเป็นส่วนตัว การมีชีวิตที่ปลอดภัย ความเป็นอิสระแห่งตนและการได้รับการยอมรับ การคิดและการแสดงออกอย่างเสรี สิทธิการมีสุขภาพที่ดี สิทธิการรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับเพศ สิทธิในการตัดสินใจแต่งงานและมีบุตร และสิทธิการได้รับความคุ้มครองจากรัฐ (รัชดา ธารภาค, 2559) อย่างไรก็ตามควรสร้างความตระหนักต่อสิทธิการมีส่วนร่วมในทุกด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น การเมือง การปกครอง เป็นต้น และควรให้ความรู้ความเข้าใจต่อขอบเขตของสิทธิเสรีภาพเพื่อป้องกันการล่วงล้ำสิทธิในการใช้ชีวิตและสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ของผู้อื่น เช่น การคุกคามทางสายตา การล่วงละเมิดทางเพศ เป็นต้น ดังที่บัญญัติไว้ในปญญาสาฎก และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรในมาตราที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น หรือขัดต่อข้อกฎหมาย ศีลธรรมอันดีงาม และกฎระเบียบทางสังคม (ปาติดา จิรทิพย์, 2565) ทั้งนี้ควรดำเนินการควบคู่ไปกับการให้ความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์เพื่อการปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะ พ.ร.บ. ป้องกันและแก้ไขปัญหาคาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 และกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศและการยุติการตั้งครรภ์ด้วยตนเอง

งานวิจัยนี้ยังพบว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคต่อวัยรุ่นภาคเหนือในการเข้าถึงการบริการอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ การไม่ยอมรับการเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรภ์ระหว่างเรียน ผลักดันให้วัยรุ่นปกปิดปัญหาเนื่องจากกลัวผู้ปกครองรู้และกลัวสังคมตินินทา เกิดการหลีกเลี่ยงการใช้สถานบริการที่ปลอดภัย และหันไปพึ่งพาเพื่อนที่สนิทหรือไว้วางใจเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน มีงานวิจัยที่พบว่า อุปสรรคของการให้คำปรึกษาของแกนนำนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนประกอบด้วยความไว้วางใจ และการถูกตริตรจากสังคมเกี่ยวกับปัญหาการตั้งครรรภ์ไม่พร้อม (นิภาดา ธารีเพียร และโกสมุ เสธฐาวงศ์, 2564) อีกทั้งบรรทัดทางสังคมเกี่ยวกับเพศ และการถูกครอบงำทางความคิดว่า การตั้งครรรภ์เป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนยังเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นหญิงตัดสินใจทำแท้ง (สุนารี เลิศทำนองธรรม, 2546) ขณะเดียวกันกลับพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมช่วยส่งเสริมพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นต่อการเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรภ์จากความนิยมใช้ชีวิตคู่ระหว่างเรียน วัยรุ่นใช้ชีวิตในหอพักอย่างอิสระและห่างไกลจากครอบครัวมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้ปกครองและได้รับการดูแลอบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด ดังนั้นสังคมควรทำความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนมุมมองมากกว่าการตีตราวัยรุ่นที่ประสบปัญหาทางเพศและการตั้งครรรภ์ระหว่างเรียน เพื่อลดแรงกดดันในครอบครัว และทำให้วัยรุ่นกล้าเข้ารับการบริการด้านสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์อย่างเปิดเผยและปลอดภัย รวมทั้งสังคมควรให้ความร่วมมือกับครอบครัวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการป้องกันแก้ไขปัญหานี้ อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนมุมมองทางสังคมที่หยั่งรากลึกในสังคมไทยเป็นเรื่องยากและต้องใช้เวลา การมุ่งเน้นการเข้าถึงการบริการแบบไม่เผชิญหน้าจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ควรพิจารณา เพื่อให้วัยรุ่นกล้าเปิดเผยปัญหาที่แท้จริงและเกิดการแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด

การศึกษาในครั้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อหาความรู้เบื้องต้นและทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายรวมถึงประเด็นคำถาม นำไปสู่การขยายผลในการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้งานกับการประเมินผลโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ และเสริมการดำเนินงานการสนทนากลุ่ม/การถอดบทเรียนกับกลุ่มเป้าหมายผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหลักเมื่อปิดโครงการ ซึ่งช่วยให้เข้าใจกระบวนการและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ หรือล้มเหลวของโครงการ/กิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนา

1. ควรจัดกิจกรรมอบรมเสริมให้ทั่วถึงทุกกลุ่มวัยรุ่นเป้าหมายในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการคุมกำเนิด โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญและการจัดกระบวนการที่มุ่งเน้นความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. ควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาคุณครูผู้สอนในสถานศึกษาให้สามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาและอนามัยการเจริญพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเฉพาะเรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการคุมกำเนิด รวมทั้งการแนะนำสถานบริการที่เกี่ยวข้อง
3. ควรพัฒนาสถานบริการแบบไม่เผชิญหน้าเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ได้แก่ บริการสายด่วนและการให้คำปรึกษาออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่ายในสถานศึกษาและชุมชน การให้บริการคลินิกนิรนามในและนอกสถานบริการสุขภาพ และการพัฒนาระบบแพทย์ทางไกล
4. ควรพัฒนาหน่วยให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในสถานศึกษาอย่างจริงจังเพื่อป้องกันการตั้งครรรภ์ในวัยรุ่น และการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ครอบครัว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการป้องกันแก้ไขปัญหการตั้งครรรภ์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น



2. ควรมีการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ด้วยเพื่อให้เห็นถึงข้อมูลที่มีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ศึกษาผู้สืบทอดเป็นเกียรติและขอขอบคุณโครงการ Gilead Asia Pacific Rainbow Grant ของ Gilead Sciences Inc. ที่สนับสนุนเงินทุนเพื่อจัดทำโครงการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- กองระบาดวิทยา. (2564). สรุปรายงานการเฝ้าระวังโรค ประจำปี 2564. นนทบุรี: กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.
- ดลฤดี เพชรขว้าง อัมพร ยานะ และอรทัย แซ่ตั้ง. (2562). ความรู้เกี่ยวกับสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์และความต้องการในการเข้ารับบริการตามสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ของกลุ่มวัยรุ่นในจังหวัดพะเยา. วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางสุขภาพ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม 2562, หน้า 99-106.
- นิภาดา ธารีเพียร และโกสุม เศรษฐวงศ์. (2564). การรับรู้การป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมและการทำแท้งของแกนนำนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษาเอกชน. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี, 4(2): 37-52.
- ปาลิตา จิรทิพย์. (2565). แนวทางกฎหมายในการจดทะเบียนรับรองสถานภาพทางกฎหมายของคู่รักเพศเดียวกัน. วารสารมหาจุฬานครธรรมศาสตร์, 9(2): 1-13.
- รัชดา ธราภาค (บก.). (2559). สิทธิทางเพศ สิทธิเยาวชน: โครงการพัฒนาแนวทางส่งเสริมศักยภาพผู้แทนเยาวชนเพื่อกำกับติดตามการดำเนินงานตาม พ.ร.บ.การป้องกันและแก้ไขปัญหาคriminalในวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์. (2564ก). คู่มือการดูแลแม่วัยรุ่นแบบบูรณาการ. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์. (2564ข). รายงานเฝ้าระวังการตั้งครรภ์แม่วัยรุ่น พ.ศ. 2564. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สำนักงานอนามัยการเจริญพันธุ์. (2564ค). สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นประเทศไทยปี พ.ศ. 2564. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สุนารี เลิศทำนองธรรม. (2546). เหตุผลทางสังคมวัฒนธรรมในการตัดสินใจทำแท้งจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ของวัยรุ่นหญิง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.



ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและการเป็นบิดามารดากับความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี

(Childbearing and parenthood related anxiety and fertility intention among undergraduate students)

โดย

กกันตา คำภาพัก¹

*Kakanta Kampapak*²

¹ นักศึกษาปริญญาตรี สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา สม.419 การศึกษาแบบรายบุคคล (ฝึกปฏิบัติ) หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Bachelor's degree student in Sociology and Anthropology, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

* Corresponding author: E-mail address: Kakanta28099@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวแปรความกังวลเกี่ยวกับการให้กำเนิดบุตร (กระบวนการตั้งครรภ์ กระบวนการคลอดบุตร ความเสี่ยงด้านสุขภาพ สุขภาพของทารก และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดบุตร) และความกังวลเกี่ยวกับการเป็นบิดามารดา (การแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร สูญเสียอิสรภาพ สูญเสียความเป็นตัวเอง ความขัดแย้งระหว่างบทบาท ปัญหาความสัมพันธ์กับคู่สมรส และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว) ในการตัดสินใจสร้างครอบครัวและกำหนดขนาดครอบครัวที่ต้องการของผู้มีการศึกษาสูง แต่ยังไม่มียานวิจัยเชิงประจักษ์ในประเทศไทย

สำหรับบทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดาต่อการตัดสินใจมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี จำนวน 400 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามผ่านช่องทางออนไลน์ และใช้ตัวแบบการถดถอยปัวซองในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า 1) ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความกังวลมากที่สุดเกี่ยวกับการให้กำเนิดบุตร คือ กระบวนการคลอดบุตร และสุขภาพของทารก ตามลำดับ สำหรับประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความกังวลมากที่สุดเกี่ยวกับการเป็นบิดามารดา คือ การแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร การสูญเสียอิสรภาพ และค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร ตามลำดับ 2) เมื่อควบคุมอิทธิพลของตัวแปรเพศ รายได้ และภูมิภาคที่อยู่อาศัยในปัจจุบันแล้ว ความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรีจะแปรผกผันกับระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดา หากภาครัฐต้องการส่งเสริมการมีบุตรในกลุ่มประชากรที่มีการศึกษาสูง จะต้องให้ความสำคัญกับนโยบายเพื่อลดความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา

คำสำคัญ: การเป็นบิดามารดา, การให้กำเนิดบุตร, ความกังวล

Abstract

The previous research highlight that the significance of childbearing and childbirth related anxiety (Pregnancy process, Delivery process, Personal health risks, Infant's health, and Associated costs) and parenthood related anxiety (Balancing work and childcare, Loss of freedom, Loss of self-identity, Role conflicts, Interfere relationship with spouse and Family-related expenses) in the decision-making process and family size preferences of highly educated people. However, there is still a lack of comprehensive research in Thailand.

This article aims to examine the role of childbearing and childbirth related anxiety and parenthood related anxiety regarding the intention to have children among undergraduate students, with a sample size of 400 individuals. Data was collected through online questionnaires and analyzed by using Poisson Regression. The study revealed that 1) among the childbearing and childbirth related anxiety, the highest anxiety for the sample group was the delivery process, followed by infant's health. For parenthood related anxiety, the highest anxiety was reported for balancing work and childcare, followed by the loss of freedom and family-related expenses. 2) When controlling for the influence of gender, income, and area, the fertility intention among undergraduate students varied inversely with the levels of anxiety about being a parent. If the government aims to promote childbearing among the population with high level of education, the policies should focus on reducing anxiety about childbirth and parenthood anxiety.

Keywords: Parenthood, Childbearing, Fertility Intention

ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและการเป็นบิดามารดากับความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี

(Childbearing and parenthood related anxiety and fertility intention

among undergraduate students)

บทนำ

อัตราเจริญพันธุ์รวมของไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2564 อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) หรือ อัตราที่แสดงจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งให้กำเนิดตลอดวัยมีบุตรของตนมีค่าอยู่ที่ 1.3 (ปีพมาว่าพัฒนางค์ และ จงจิตต์ ฤทธิรงค์, 2564) ซึ่งเป็นค่าที่ต่ำกว่าระดับทดแทน ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2564 เป็นปีแรกที่มีอัตราการเกิดต่ำกว่าอัตราการตาย ส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรของไทยติดลบ และส่งผลให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและประสบปัญหาการขาดแคลนประชากรวัยแรงงานในอนาคตอันใกล้ (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565, 2566)

งานวิจัยก่อนหน้านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำกับระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยประชากรที่ได้รับการศึกษาสูงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้อัตราเจริญพันธุ์ต่ำลง เนื่องจากการบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา หน้าที่การงาน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้กลายเป็นเป้าหมายใหม่ของคนรุ่นใหม่ ทำให้คนกลุ่มนี้เลือกที่จะชะลอการแต่งงานหรือการมีบุตร เนื่องจากการมีบุตรอาจส่งผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การงานในอนาคตได้ (Okine R, 2023) ทั้งนี้ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นของสตรี ยังส่งผลให้ผู้หญิงตัดสินใจไม่มีบุตรหรือชะลอการมีบุตรออกไป เนื่องด้วยบทบาทและสถานภาพของสตรีที่ยกระดับขึ้นทั้งในด้านการศึกษา ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และการได้รับการยอมรับในสังคม ส่งผลให้แนวคิดและทัศนคติต่อการมีบุตรได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงบางส่วนเลื่อนอายุการสมรสและการมีบุตรคนแรก และยอมรับค่านิยมในการมีบุตรน้อยลง เนื่องด้วยการมีบุตรอาจเป็นภาระต่อการเสริมสร้างสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ จึงจำกัดขนาดครอบครัวเพื่อรักษาฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับที่ตั้งใจ (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2561)

ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาและการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมากกว่าการสร้างครอบครัวหรือการมีบุตร ด้วยปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มาพร้อมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความทันสมัย แต่ทว่า ปัญหาและความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มสูงขึ้นและเกิดความเสี่ยงใหม่รูปแบบใหม่มากมาย สู่การกลายเป็นสังคมเสี่ยงภัย อันเป็นผลจากความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งความเสี่ยงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนและไม่สามารถคาดเดาได้ (ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2557) เช่นนั้นเมื่อบุคคลจะตัดสินใจมีบุตร บุคคลย่อมคำนึงถึงโอกาส ความเสี่ยง ความปรารถนา และความต้องการ เมื่อการมีบุตรถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงทั้งในแง่ของอาชีพ การงาน การเงิน หรือกระทั่งการทำลายโอกาสที่จะทำให้อัตนเองมีตัวตนแล้ว คนรุ่นใหม่จึงมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงโดยการชะลอการมีบุตรหรือตัดสินใจไม่มีบุตร (พัชรวัลย์ วงศ์บุญสิน, 2553)

กระบวนการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่เกิดขึ้น เป็นส่วนที่เกิดจากความกังวลที่บุคคลเกิดการรับรู้ และประเมินสถานการณ์ว่าจะทำให้เกิดอันตรายหรือเกิดผลทางลบต่อตนเองหรือไม่ ซึ่งกระบวนการพิจารณาการรับรู้และประเมินสถานการณ์นี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เกิดความกังวลแล้วจึงแสดงออกทางพฤติกรรมและอารมณ์ (Clack, Beck, & Stewart, 1990 อ้างถึงใน ญัฐพล ชัยกิตติพิริเลิศ, 2554) เมื่อบุคคลได้พิจารณาหรือประเมินแล้วว่าสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้น ๆ จะทำให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือทำให้เกิดอันตรายต่อบุคคล เป็นผลให้บุคคลไม่สามารถดำเนินพฤติกรรมได้ตามปกติ นำไปสู่การตอบสนองกลับทางพฤติกรรม ร่างกาย หรืออารมณ์ ในลักษณะของการหลีกเลี่ยง เพื่อให้พ้นจากเหตุการณ์นั้น ๆ (Lazarus & Averill, 1972 อ้างถึงใน ญัฐพล ชัยกิตติพิริเลิศ, 2554) โดยปัจจุบันความวิตกกังวล (Anxiety) เป็นหนึ่งในปัญหาสุขภาพจิตที่คนไทยกำลังเผชิญมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ และสภาวะอารมณ์ จึงเป็นช่วงที่มีความเสี่ยงจะได้รับผลกระทบจากความวิตกกังวลทั้งยังเป็นช่วงวัยที่สำคัญของชีวิต (กรมสุขภาพจิต, 2563) เพื่อที่จะคลายความกังวล กระบวนการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจึงเกิดขึ้น รวมไปถึงการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการมีบุตรด้วยเช่นกัน

งานวิจัยของ Zhang et al. (2022) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวแปรความกังวลในการให้กำเนิดบุตร และตัวแปรความกังวลในการเป็นบิดามารดาว่า มีความสัมพันธ์ต่อความตั้งใจที่จะมีบุตร โดยมีความสัมพันธ์ในลักษณะผกผัน กล่าวคือ ยิ่งบุคคลมีความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดามากเท่าใด บุคคลมีแนวโน้มที่จะลดความตั้งใจในการมีบุตรมากเท่านั้น (Zhang et al, 2022) โดยเป็นผลจากการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงซึ่งมาจากความกังวล ปรากฏการณ์นี้จึงมีผลต่อภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำ โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็นวัยรุ่นสมัยใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงที่มีแนวโน้มจะปฏิเสธการมีบุตรมากขึ้น

ในภาพรวม ในสังคมสมัยใหม่การมีบุตรอาจเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการใช้ชีวิตตามหลักค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งยังสร้างความกังวลต่อวัยรุ่นในการมีบุตรเพิ่มขึ้น ทั้งในส่วนของความกังวลในการให้กำเนิดบุตร และความกังวลในการเป็นบิดามารดาที่ตาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ของประเทศไทยในปัจจุบันอย่างยิ่ง ดังนั้นประเด็นท้าทายจึงเป็นการพยายามทำความเข้าใจความกังวลที่มีผลต่อการตัดสินใจมีบุตรของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาสูง และจะกลายเป็นวัยแรงงานที่สำคัญในอนาคต เข้าสู่ช่วงวัยที่จะให้กำเนิดประชากรรุ่นต่อไป การให้กำเนิดบุตรจากคนกลุ่มนี้จะเป็นการเกิดที่มีคุณภาพ มีความพร้อมในหน้าที่การงานและรายได้ที่มากพอซึ่งครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร เช่นนั้นหากภาครัฐต้องการที่จะส่งเสริมการมีบุตรในกลุ่มประชากรที่มีการศึกษาสูงและสนับสนุนการเกิดที่มีคุณภาพ ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญในการคลายความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและการเป็นบิดามารดา ร่วมกับการพัฒนาโครงสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีความมั่นคงและมีความเชื่อมั่น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา ต่อการตัดสินใจมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรีซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาสูง และทำความเข้าใจภาวะเจริญพันธุ์ต่ำโดยศึกษาจากผู้มีการศึกษาสูงซึ่งมีความพร้อมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจเป็นหลัก

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำ จากงานวิจัย แนวทางการสร้างอัตราเจริญพันธุ์ที่ยั่งยืนผ่านนโยบายสาธารณะ (Sustaining Fertility through Public Policy) โดย Peter McDonald (2002) ในการทำความเข้าใจความเป็นไปได้ที่เกี่ยวกับภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำ และอธิบายรูปแบบพฤติกรรมของคนสมัยใหม่ในการตัดสินใจมีบุตรประกอบด้วย ทฤษฎีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (Risk Aversion Theory) และ ทฤษฎีความเสมอภาคทางเพศ (Gender Equity Theory)

1. ทฤษฎีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง (Risk Aversion Theory)

ทฤษฎีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง เป็นอีกมิติหนึ่งของทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล นั่นคือ การคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีบุตร และต้นทุนค่าเสียโอกาสจากการมีบุตรในอนาคต ซึ่งบุคคลอาจมีการรับรู้ในเชิงลบและไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น เนื่องจากการมีบุตรย่อมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง และบุคคลจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเองอย่างถี่ถ้วน การตัดสินใจทั้งหมดจึงขึ้นอยู่กับอนาคตที่บุคคลรับรู้ ดังนั้นหากบุคคลมีการรับรู้ที่ว่า เศรษฐกิจ สังคม และชีวิตของบุคคลในอนาคตนั้นมีความไม่แน่นอน การตัดสินใจที่จะมีบุตรอาจไม่เกิดขึ้น โดยคนมีแนวโน้มที่จะเลือกให้ตนเองอยู่ในจุดที่ตนรู้สึกปลอดภัย หรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการมีบุตร นอกจากนี้บุคคลอาจรับรู้ความเสี่ยงที่ว่า ในอนาคต การมีบุตรอาจทำลายความสัมพันธ์ในครอบครัว บุตรอาจมีพฤติกรรมที่ทำให้บิดามารดาเกิดความกังวล อาจเกิดอันตรายใด ๆ กับบุตรของตน ความเสี่ยงที่ว่าหากสามีภรรยายุติความสัมพันธ์ ภรรยาจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรฝ่ายเดียว หรือในบางครอบครัว

มีปัญหาที่ต้องจัดการมากอยู่แล้ว การมีบุตรจะยิ่งเพิ่มภาระที่ต้องจัดการขึ้นอีก ดังนั้นแล้วเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเหล่านี้ บุคคลสามารถหลีกเลี่ยงได้ด้วยการควบคุมจำนวนบุตรของตนโดยเฉพาะฝ่ายหญิง

2. ทฤษฎีความเสมอภาคทางเพศ (Gender Equity Theory)

ทฤษฎีได้แบ่งความเสมอภาคทางเพศเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความเสมอภาคภายในสถาบันครอบครัว และความเสมอภาคระหว่างบุคคลในสังคม โดยปรากฏการณ์อัตราการเกิดที่ลดลงนี้มีความสัมพันธ์กับระดับความเสมอภาคภายในครอบครัวที่ต่ำ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้หญิง โดยเฉพาะการตัดสินใจไม่มีบุตร ซึ่งภาวะอัตราการเกิดต่ำ การตัดสินใจไม่มีบุตรของผู้หญิงนี้ จะยิ่งส่งผลต่ออัตราเจริญพันธุ์ที่ต่ำลงเรื่อย ๆ ในทางกลับกันการที่ผู้หญิงได้ตัดสินใจเลือกมีบุตรหรือไม่มีบุตรด้วยตนเองนั้น เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความเสมอภาคระหว่างบุคคลในสังคมเพิ่มขึ้น เมื่อผู้หญิงได้มีโอกาสรับการศึกษามากขึ้น และมีหน้าที่การงานที่ดี การสวนทางกันของระดับความเสมอภาคทางเพศระหว่างบุคคลในสังคมที่สูงขึ้น (สถาบันการศึกษา, การจ้างงาน) กับความเสมอภาคทางเพศในครอบครัวที่ต่ำ จะยิ่งนำไปสู่ภาวะอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำในท้ายที่สุด ดังนั้นหากต้องการที่จะเพิ่มอัตราเจริญพันธุ์ในสังคมแล้ว การมุ่งแก้ไขแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ในครอบครัว และยกระดับความเสมอภาคในครอบครัวให้มากขึ้นระหว่างชายหญิงจึงเป็นสิ่งสำคัญ

อย่างไรก็ตามรูปแบบของสังคมที่มีอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำในปัจจุบันเกิดจากความไม่สอดคล้องกันระหว่างความเสมอภาคทางเพศระหว่างบุคคลและความเสมอภาคทางเพศในสถาบันครอบครัว แม้ความเสมอภาคระหว่างบุคคลมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่ทว่าความเสมอภาคทางเพศในครอบครัวยังคงอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นแล้วเมื่อผู้หญิงมีโอกาสและสิทธิเทียบเท่ากับผู้ชายทั้งในด้านการศึกษาและด้านหน้าที่การงาน และสิ่งเหล่านี้อาจถูกตัดทอนไปเมื่อให้กำเนิดบุตรและเข้าสู่สถาบันครอบครัวแล้ว ผู้หญิงจะจำกัดจำนวนบุตรที่มีในระดับหนึ่ง ส่งผลให้เกิดภาวะอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำในระยะยาว ยิ่งสถาบันสังคมแบบดั้งเดิมยังคงสนับสนุนความไม่เสมอภาคในสถาบันครอบครัวผ่านระบบชายเป็นใหญ่ จะยิ่งเกิดความไม่ลงรอยในสถาบันทางสังคมและภาวะอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำมากเท่านั้น (McDonald Peter, 2002)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัย เรื่อง Fertility intentions among young people in the era of China's three-child policy: a national survey of university students โดย Zhang Chenyun, Wei Lingling, Zhu Yinyan และคณะ (2022) ซึ่งได้ทำการศึกษาความตั้งใจที่จะมีบุตรของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในยุคนโยบายมีบุตรสามคนในประเทศจีน โดยศึกษาจากกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษามหาวิทยาลัย ได้แก่ ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร ความกังวลในการเป็นบิดามารดา และความรู้เกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ โดยงานวิจัยได้จัดทำหลักเกณฑ์ในการวัดระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตร และความกังวลในการเป็นบิดามารดา ผ่านการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เกณฑ์วัดความตั้งใจที่จะมีบุตร จากจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต และวัดระดับความกังวลด้วยการประเมินระดับความกังวลตั้งแต่ระดับ 0-10 จากระดับน้อยไประดับมาก เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6,680 คน ผลชี้ให้เห็นว่า ระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา มีลักษณะผกผันกับจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี ในขณะที่ระดับความรู้เกี่ยวกับการเจริญพันธุ์มีลักษณะแปรผันตามจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี (Zhang et al, 2022)

เมื่อพิจารณาพบว่าประเทศจีนและไทย อยู่ในช่วงภาวะอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากนโยบายรัฐหรือแผนพัฒนาฯ เพื่อลดอัตราเพิ่มประชากรในอดีต (สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2565) อันส่งผลกระทบถึงปัจจุบัน ทั้งนี้คนสมัยใหม่ไม่ต้องการมีบุตร โดยความกังวลอาจมีส่วนต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ในไทยเช่นกัน ซึ่งการศึกษาประเด็นความกังวลต่อความตั้งใจที่จะมีบุตรยังไม่มีงานวิจัยเชิงประจักษ์ในไทย ผู้วิจัยจึงนำเกณฑ์การวัดระดับความกังวลดังกล่าวมาปรับใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดาในกลุ่มนักศึกษาปริญญาตรีซึ่งเป็นผู้ได้รับการศึกษาสูงในไทย



สมมติฐานการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐาน คือ เมื่อควบคุมอิทธิพลของตัวแปรเพศ รายได้ และภูมิภาคที่อยู่อาศัยในปัจจุบันแล้ว ความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรีจะแปรผกผันกับระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตร และระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดา

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 400 คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นผู้ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามผ่านช่องทางออนไลน์ Google Forms โดยทำการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างผ่านช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มไลน์, กลุ่มโอเพนแชท (LINE Openchat), แอปพลิเคชัน X (Twitter) และ อินสตาแกรม (Instagram) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคำถามคัดกรอง “ท่านกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีใช่หรือไม่” ในส่วนแรกของแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีเท่านั้น

เมื่อเก็บข้อมูลครบ 400 ข้อมูลตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว ผู้วิจัยปิดรับคำตอบแบบสอบถามชั่วคราว เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลการตอบกลับที่ได้ โดยกำหนดเกณฑ์ความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูล คือ เป็นผู้ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีและตอบข้อคำถามครบทุกข้อ พบว่า จากแบบสอบถามจำนวน 400 ฉบับ มีจำนวน 395 ฉบับ เป็นข้อมูลที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์ คิดเป็น ร้อยละ 98.75 จากการตอบกลับทั้งหมด และมีจำนวน 5 ฉบับเป็นข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ โดยเป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษาในระดับปริญญาตรีและตอบข้อคำถามไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจึงลบแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์ออกและทำการเปิดรับคำตอบแบบสอบถามและเก็บข้อมูลเพิ่มจากนักศึกษาปริญญาตรีจนครบ 400 ข้อมูล ซึ่งมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้

2. ตัวแปรและการวัด

ตัวแปรตาม คือ ความตั้งใจที่จะมีบุตร เป็นตัวแปรจำแนกนัย โดยจัดกลุ่มรายการใหม่จากข้อคำถาม “หากท่านได้มีโอกาสสร้างครอบครัวในอนาคต ท่านมีความตั้งใจที่จะมีบุตรจำนวนกี่คน” มี 6 ตัวเลือก ได้แก่ 1) ฉันตั้งใจที่จะไม่สร้างครอบครัวในอนาคตโดยเลือกที่จะอยู่คนเดียว 2) ฉันไม่ต้องการมีบุตร 3) 1 คน 4) 2 คน 5) 3 คน 6) มากกว่า 3 คน ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มรายการใหม่โดยแปลงเป็นตัวแปรจำแนกนัยมีค่าระหว่าง 0-4 คือ 0 = ไม่มีบุตร, 1 = มีบุตร 1 คน, 2 = มีบุตร 2 คน, 3 = มีบุตร 3 คน 4 = มีบุตรมากกว่า 3 คน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีของนักศึกษาปริญญาตรี

จำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี	ร้อยละ
ไม่มีบุตร	ต้องการสร้างครอบครัว แต่ไม่ต้องการมีบุตร (Childlessness)
	ไม่ต้องการมีครอบครัวและไม่ต้องการมีบุตร (Singlehood)
1 คน	41.00
2 คน	13.75
3 คน	1.00
จำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีโดยเฉลี่ย = 0.71 หรือ ประมาณ 1 คน	
รวม	100.00

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

ตัวแปรอิสระ

ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร เป็นตัวแปรระดับอัตราส่วนในระดับ 0-10 โดยเป็นตัวแปรที่วัดระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรในด้าน 1) กระบวนการตั้งครรภ์ (Pregnancy process) 2) กระบวนการคลอดบุตร (Delivery Process) 3) ปัญหาหรือความเสี่ยงด้านสุขภาพ (Personal Health Risk) 4) สุขภาพของทารก ความผิดปกติของทารกในครรภ์หรือความพิการแต่กำเนิด (Infant's Health) 5) ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดบุตร (Cost/associated Expenses) จากข้อคำถาม “ในภาพรวมท่านมีความกังวลเกี่ยวกับ การให้กำเนิดบุตร (Childbearing and Childbirth) อยู่ในระดับใดในระดับ 0 - 10 (หากมีความกังวลมากให้จัดระดับมาก หากมีความกังวลน้อยให้จัดระดับน้อย)”

ความกังวลในการเป็นบิดามารดา เป็นตัวแปรระดับอัตราส่วนในระดับ 0-10 โดยเป็นตัวแปรที่วัดระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดาในด้าน 1) การแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร (Balancing Work and Childcare) 2) สูญเสียอิสรภาพ หรือความเป็นอิสระ (Loss of Freedom) 3) สูญเสียความเป็นตัวเอง (Loss of Self-identity) 4) ความขัดแย้งระหว่างบทบาท (Role Conflict) 5) ปัญหาความสัมพันธ์กับคู่สมรสหรือคนรัก (Interfere Relationship with Spouse) 6) ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว (Cost/associated Expenses) จากข้อคำถาม “ในภาพรวมท่านมีความกังวลเกี่ยวกับ การเป็นบิดามารดาในครอบครัว (Parenthood) อยู่ในระดับใดในระดับ 0-10 (หากมีความกังวลมากให้จัดระดับมาก หากมีความกังวลน้อยให้จัดระดับน้อย)”

ผลการวัดระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา พบว่า มีผู้มีความกังวลตั้งแต่ระดับ 1-10 ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มรายการใหม่เป็น 2 กลุ่มรายการ คือ 1) ผู้ที่มีระดับความกังวลต่ำ 2) ผู้ที่มีระดับความกังวลสูง โดยใช้ค่าเฉลี่ยระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและค่าเฉลี่ยระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดา เป็นเกณฑ์กำหนดค่าต่ำสุดสูงสุด ซึ่งค่าเฉลี่ยระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรมีค่า 6.35 และค่าเฉลี่ยระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดามีค่า 7.30 ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ใช้ 7 เป็นระดับที่ใช้ในการจัดกลุ่มระหว่างผู้ที่มีระดับความกังวลต่ำ และผู้ที่มีระดับความกังวลสูง สำหรับตัวแปรความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและตัวแปรความกังวลในการเป็นบิดามารดา ดังนี้

0 = ผู้ที่มีระดับความกังวลต่ำ (ตั้งแต่ 1-6)

1 = ผู้ที่มีระดับความกังวลสูง (ตั้งแต่ 7-10)

ตัวแปรควบคุม

เพศ เป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ จากข้อคำถาม “เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม” โดยมีตัวเลือก 1) ชาย 2) หญิง 3) ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)

อายุ เป็นตัวแปรที่ใช้ข้อมูลจากข้อคำถามที่ถามถึงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 18-24 ปี โดยส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 21-22 ปี มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 61.25 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด และเป็นผู้มีอายุ 18 ปี จำนวน 1 คน และอายุ 24 ปี จำนวน 4 คน เท่านั้น ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มรายการใหม่เป็น 2 กลุ่มรายการ คือ 1) กลุ่มอายุ 18-20 ปี 2) กลุ่มอายุ 21-24 ปี

รายได้ต่อเดือน เป็นตัวแปรระดับอันดับ จากข้อคำถาม “รายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม” โดยมีตัวเลือก 1) ต่ำกว่า 5,000 บาท 2) ระหว่าง 5,000 - 9,999 บาท 3) ตั้งแต่ 10,000 - 19,999 บาท 4) ตั้งแต่ 20,000 บาท ขึ้นไป ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนอยู่ในช่วง 5,000 - 9,999 บาท และ ตั้งแต่ 10,000 - 19,999 บาท คิดเป็น ร้อยละ 97.00 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มรายการใหม่เป็น 2 กลุ่มรายการ คือ 1) ต่ำกว่า 10,000 บาท 2) ตั้งแต่ 10,000 บาท ขึ้นไป

ภูมิภาคที่อาศัยในปัจจุบัน เป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ จากข้อคำถาม “ภูมิภาคที่ท่านอาศัยอยู่ในปัจจุบัน” โดยมีตัวเลือก 1) ภาคเหนือ 2) ภาคกลาง 3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4) ภาคใต้ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน

ภาคกลาง คิดเป็น ร้อยละ 93.00 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มรายการใหม่เป็น 2 กลุ่มรายการ คือ 1) ภาคกลาง 2) ภาคอื่น ๆ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ตัวแบบการถดถอยแบบปัวซอง (Poisson Regression) เนื่องจากตัวแปรระดับภาวะเจริญพันธุ์ของประชากร ในที่นี้ คือ จำนวนบุตรที่กลุ่มตัวอย่างตั้งใจจะมี เป็นตัวแปรที่มีลักษณะข้อมูลเป็นจำนวนนับ โดยเป็นตัวแปรไม่ต่อเนื่องที่มีค่าตั้งแต่ 0 ขึ้นไป (0 คน, 1 คน, 2 คน, 3 คน และ 3 คนขึ้นไป) ดังนั้นตัวแบบการวิเคราะห์ที่เหมาะสมจึงควรใช้ตัวแบบในกลุ่ม Generalized Linear Model หรือตัวแบบการถดถอยแบบปัวซอง โดยขึ้นอยู่กับกระจายตัวของข้อมูลตัวแปรตามเป็นสำคัญ (Buathong, T. and Pothisiri, 2017) ซึ่งในงานวิจัยนี้นำเสนอด้วยค่าอัตราอุบัติการณ์ (Incidence Rate Ratio: IRR) โดยในกรณีที่มีค่า IRR มากกว่า 1 หมายความว่า กลุ่มประชากรที่สนใจ มีแนวโน้มที่จะมีบุตรมาก ส่วนกรณีค่า IRR มีค่าน้อยกว่า 1 หมายความว่า กลุ่มประชากรที่สนใจ มีแนวโน้มที่จะมีบุตรน้อย โดยกำหนดระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และค่า Pr ที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษา

ผลการศึกษานำเสนอครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) คุณลักษณะและภูมิหลังของนักศึกษาปริญญาตรี 2) ระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดาต่อจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต 3) เพศ ความกังวล และขนาดครอบครัวที่ตั้งใจ

1. คุณลักษณะและภูมิหลังของนักศึกษาปริญญาตรี

จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาปริญญาตรีที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการตอบใจตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดจำนวนไว้ 400 ราย ในส่วนที่เป็นข้อมูลคุณลักษณะและภูมิหลังของนักศึกษาปริญญาตรี พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงสูงกว่าเพศชายและผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเป็นเพศหญิงร้อยละ 46.00 เพศชาย ร้อยละ 38.75 และ ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ร้อยละ 15.25 ช่วงวัยของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วงอายุ 18 – 20 ปี ร้อยละ 26.00 และ ช่วงอายุ 21 – 24 ร้อยละ 74.00 โดยมีอายุเฉลี่ยรวม 21.21 ปี อยู่ในช่วงอายุ 21 ปี มากที่สุด เป็นผู้มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 68.50 และเป็นผู้มีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ขึ้นไป ร้อยละ 31.50 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคกลาง ร้อยละ 93.00 และอาศัยอยู่ในภาคอื่น ๆ (ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) ร้อยละ 7.00 กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาปริญญาตรีในงานวิจัยครั้งนี้โดยส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาปริญญาตรีที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง (ตารางที่ 2)

กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ เป็นตัวแทนของประชากรใน Gen Z ที่เกิดในช่วงปี 2538 – 2555 หรือในช่วงอายุ 11 – 28 ปี (ผกาดี ก้อนคำดี, 2565) ซึ่งในอนาคตจะกลายเป็นกลุ่มผู้บริโภคหลักที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ โดยกลุ่ม Gen Z ในประเทศไทยมีจำนวนอยู่ราว ๆ 13 ล้านคน และเป็นกลุ่มที่จะก้าวเข้าสู่วัยแรงงาน (ลลิลลัณญา เย็นซูล, 2564) ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างในช่วงอายุ Gen Z ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรี ซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ได้รับการศึกษาสูง และเป็นกลุ่มที่จะก้าวสู่วัยทำงานในอนาคต เป็นช่วงที่เริ่มคิดหรือวางแผนอนาคตของตนเองทั้งในด้านการแต่งงาน การมีบุตร และการเป็นบิดามารดา (Kim and Kim, 2023) นักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยถือเป็นกลุ่มประชากรที่จะสร้างครอบครัวหรือเป็นบิดามารดาในอนาคตอันใกล้ ทั้งในส่วนของความปรารถนาที่จะแต่งงานและมีบุตร เนื่องจากนักศึกษามหาวิทยาลัยอยู่ในช่วงที่จะได้พัฒนาตนเอง ทั้งในด้านวุฒิภาวะทางอารมณ์ และในด้านความสัมพันธ์กับคนรัก ดังนั้นในช่วงวัยนี้จึงเป็นช่วงวัยที่ควรปลูกฝังค่านิยมเชิงบวกในการให้กำเนิดบุตร การเป็นบิดามารดา และการแต่งงาน เพื่อให้ นักศึกษามหาวิทยาลัยได้บรรลุเป้าหมายในการสร้างครอบครัว (Shin H et al, 2020)

จากการเก็บข้อมูลด้านระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา พบว่า ด้านความกังวลในการให้กำเนิดบุตร เป็นผู้มีความกังวลในระดับต่ำ ร้อยละ 57.50 และเป็นผู้มีความกังวลในระดับสูง ร้อยละ 42.50 ในด้านความกังวลในการเป็นบิดามารดา เป็นผู้มีความกังวลในระดับต่ำ ร้อยละ 23.00 และเป็นผู้มีความกังวลในระดับสูง ร้อยละ 77.00 กลุ่มตัวอย่างให้ความกังวลในระดับสูงกับการเป็นบิดามารดาในสัดส่วนที่มากกว่าความกังวลในการให้กำเนิดบุตร (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ลักษณะและภูมิหลังของนักศึกษาปริญญาตรี

คุณลักษณะทางประชากร	ร้อยละ (จำนวน)
เพศ	
ชาย	38.75 (155)
หญิง	46.00 (184)
ผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+)	15.25 (61)
อายุ	
18 - 20	26.00 (104)
21 - 24	74.00 (296)
Mean = 21.21, Median = 21	
รายได้ต่อเดือน	
ต่ำกว่า 10,000 บาท	68.50 (274)
ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป	31.50 (126)
ภาคที่อาศัยในปัจจุบัน	
ภาคกลาง	93.00 (372)
ภาคอื่น ๆ	7.00 (28)
ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร	
ความกังวลระดับต่ำ (ระดับ 1-6)	57.50 (230)
ความกังวลสูงระดับสูง (ระดับ 7-10)	42.50 (170)
ความกังวลในการเป็นบิดามารดา	
ความกังวลระดับต่ำ (ระดับ 1-6)	23.00 (92)
ความกังวลระดับสูง (ระดับ 7-10)	77.00 (308)
รวม	100.00 (400)

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

2. ระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดา ต่อจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและความกังวลในการเป็นบิดามารดา กับจำนวนบุตรที่กลุ่มตัวอย่างตั้งใจจะมีในอนาคต พบว่า ในด้านความกังวลในการให้กำเนิดบุตร ผู้ที่มีความกังวลในระดับต่ำ ตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 1 คน มากที่สุด (ร้อยละ 45.65) รองลงมาตั้งใจจะไม่มีบุตร (ร้อยละ 38.70) และตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 2 คน และ 3 คน (ร้อยละ 14.78 และ ร้อยละ 0.87 ตามลำดับ) ในขณะที่ผู้ที่มีความกังวลในระดับสูง ตั้งใจจะไม่มีบุตรในสัดส่วนที่มากที่สุด (ร้อยละ 52.76) รองลงมาตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 1 คน (ร้อยละ 34.71) และตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 2 คน และ 3 คน (ร้อยละ 12.35 และ ร้อยละ 1.18 ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีความกังวลในการให้กำเนิดบุตรในระดับต่ำและผู้ที่มีความกังวลในระดับสูงส่วนใหญ่เลือกที่จะไม่มีบุตร หรือเลือกที่จะมีบุตรจำนวน 1 คน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติจากการวิเคราะห์สมการถดถอยแบบปัวซอง (Poisson Regression) โดยควบคุมอิทธิพลของตัวแปร

เพศ อายุ รายได้ และภูมิภาคที่อยู่อาศัยเรียบร้อยแล้ว พบว่า ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรและจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($P = 0.201$) กล่าวคือ ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร ไม่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะมีบุตร ซึ่งมีผลตรงข้ามกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า ความกังวลในการให้กำเนิดบุตรมีผลต่อการตัดสินใจที่จะมีบุตร (ตารางที่ 3)

ในด้านความกังวลในการเป็นบิดามารดา ผู้ที่มีความกังวลในระดับต่ำ ตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 1 คน และตั้งใจจะไม่บุตรในสัดส่วนที่มากที่สุด โดยมีสัดส่วนไม่ต่างกันมาก (ร้อยละ 36.96 และ ร้อยละ 35.87 ตามลำดับ) รองลงมาตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 2 คน และ 3 คน (ร้อยละ 23.91 และ ร้อยละ 3.26 ตามลำดับ) ในขณะที่ผู้ที่มีความกังวลในระดับสูง ตั้งใจจะไม่บุตรในสัดส่วนที่มากที่สุด (ร้อยละ 46.75) รองลงมาตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 1 คน (ร้อยละ 42.21) และตั้งใจจะมีบุตรจำนวน 2 คน และ 3 คน (ร้อยละ 10.71 และ ร้อยละ 0.32 ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีความกังวลในการเป็นบิดามารดาในระดับต่ำ และระดับสูง มีแนวโน้มที่จะไม่มีบุตรในอนาคต หรือหากจะมีบุตร จะเลือกมีบุตรจำนวน 1 คน เมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติจากการวิเคราะห์สมการถดถอยแบบปัวซอง (Poisson Regression) โดยควบคุมอิทธิพลของตัวแปรเพศ อายุ รายได้ และภูมิภาคที่อยู่อาศัยเรียบร้อยแล้ว พบว่า ความกังวลในการเป็นบิดามารดาและจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($P = 0.006$) กล่าวคือ ความกังวลในการเป็นบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะมีบุตร โดยเมื่อมีความกังวลในการเป็นบิดามารดา มาก คนมีแนวโน้มที่จะมีบุตรจำนวนน้อยลง หรือเลือกที่จะไม่มีบุตร ในขณะเดียวกัน หากมีความกังวลในการเป็นบิดามารดาน้อย คนมีแนวโน้มที่จะมีบุตรจำนวนมากขึ้น (ตารางที่ 3)

Zhang et al (2022) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษา คือ ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร และความกังวลในการเป็นบิดามารดา แต่ทว่าจากผลการศึกษา พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะมีบุตรของนักศึกษาปริญญาตรี คือ ความกังวลในการเป็นบิดามารดาเท่านั้น โดยความกังวลในการเป็นบิดามารดา เป็นความกังวลที่เกิดขึ้นต่อการเปลี่ยนผ่านของวัยรุ่น สู่วัยผู้ใหญ่และหน้าที่ของการเป็นบิดามารดา เมื่อบุคคลได้สร้างครอบครัวและให้กำเนิดบุตร การให้กำเนิดบุตรถือเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่สำหรับวัยรุ่นในแง่ของบทบาท หน้าที่ กิจวัตรประจำวัน หรือรูปแบบวิถีชีวิตที่มาพร้อมกับหน้าที่และความรับผิดชอบที่มากขึ้น (Ruppanner, L., Perales, F. and Baxter, J., 2019) เป็นอีกหนึ่งรูปแบบความกังวลที่คนสมัยใหม่ต้องเผชิญมากขึ้นโดยเฉพาะในยุคสังคมเสี่ยงภัยที่บุคคลจะต้องคำนึงถึงโอกาสและความเสี่ยงมากขึ้น ซึ่งความกังวลในลักษณะนี้มีผลกระทบต่อการตัดสินใจที่จะมีบุตร งานวิจัยของ Hyewon Shin (2020) ได้แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ผลกระทบของการเป็นบิดามารดาต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยพบว่าการรายงานการรับรู้ในเชิงลบต่อการเป็นบิดามารดาของนักศึกษา โดยมองว่าการเป็นบิดามารดาจะทำให้พวกเขามีเวลาน้อยลงในการทำงาน หรือสร้างรายได้ และอาชีพ ทั้งยังเป็นการลดโอกาสในการมีงานทำของผู้หญิง

ในส่วนของความกังวลในการให้กำเนิดบุตรซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างอาจไม่ได้มีความกังวลในการให้กำเนิดบุตรมากนัก โดยความกังวลในการให้กำเนิดบุตร เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกกลัวสิ่งที่คาดเดาไม่ได้ กลัวความเจ็บปวดหรือภาวะแทรกซ้อนในการคลอดและสุขภาพของทารก หรือกลัวการได้รับการดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอ (Sheen K, 2017) จึงมีความเป็นไปได้ว่านักศึกษาปริญญาตรีอาจมองความเจ็บปวดจากการให้กำเนิดบุตรเป็นเรื่องไกลตัวมากกว่า ทั้งนี้เมื่อเทียบกับความกังวลในการเป็นบิดามารดา ความกังวลในการเป็นบิดามารดาเป็นความกังวลที่นักศึกษาปริญญาตรีรับรู้ได้มากกว่าจากสังคมรอบข้าง จากบิดามารดาของตน จากการคาดคะเนอนาคตด้านเศรษฐกิจ การเมือง ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ในปัจจุบัน จึงมีความเป็นไปได้ว่าประเด็นความกังวลในการเป็นบิดามารดาจะเป็นประเด็นที่นักศึกษาปริญญาตรีมีความกังวลและส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตรมากกว่า

ตารางที่ 3 ระดับความกังวลและจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีในอนาคต

ความกังวล	จำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี			
	ไม่มีบุตร	1 คน	2 คน	3 คน
ความกังวลในการให้กำเนิดบุตร				
ระดับความกังวลต่ำ	38.70	45.65	14.78	0.87
ระดับความกังวลสูง	51.76	34.71	12.35	1.18
IRR = 0.84, $P > z = 0.201$				
ความกังวลในการเป็นบิดามารดา				
ระดับความกังวลต่ำ	35.87	36.96	23.91	3.26
ระดับความกังวลสูง	46.75	42.21	10.71	0.32
IRR = 0.68, $P > z = 0.006$				
ค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี = 0.71				
รวม	44.25	41.00	13.75	1.00

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

3. เพศ ความกังวล และขนาดครอบครัวที่ตั้งใจ

เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความกังวล และขนาดครอบครัวที่ตั้งใจ โดยวิเคราะห์ความแตกต่างในแต่ละเพศแล้วพบว่า ทุกเพศมีระดับความกังวลไม่ต่างกันมาก โดยเพศชาย เพศหญิง และผู้มีความหลากหลายทางเพศ มีความกังวลในการให้กำเนิดบุตรในระดับ 6 เมื่อพิจารณาประเด็นความกังวลที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดบุตรในแต่ละด้านแล้วพบว่า ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างให้ความกังวลมากที่สุด คือ ความกังวลเกี่ยวกับสุขภาพของทารก รองลงมา คือ ความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการคลอดบุตร ความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการตั้งครรภ์ ความเสี่ยงด้านสุขภาพ และค่าใช้จ่ายในการให้กำเนิดบุตร ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่า P_r ที่มีค่าต่ำกว่า 0.05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความกังวลประเด็นนั้น ๆ มีความแตกต่างระหว่างเพศ พบว่าประเด็นความกังวลที่มีความแตกต่างระหว่างเพศ ได้แก่ ความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการคลอดบุตร และความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการให้กำเนิดบุตร (ตารางที่ 4)

ความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการคลอดบุตร ($P_r = 0.04$) พบว่า เพศหญิงมีความกังวลต่อประเด็นความกังวลเกี่ยวกับกระบวนการคลอดบุตร ร้อยละ 81.52 มากกว่าเพศชายและผู้มีความหลากหลายทางเพศ ทั้งยังเป็นประเด็นที่ผู้หญิงให้ความกังวลมากที่สุดเกี่ยวกับความกังวลในการให้กำเนิดบุตร ในส่วนของความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการให้กำเนิดบุตร ($P_r = 0.001$) ผู้มีความหลากหลายทางเพศมีความกังวลในส่วนนี้มากที่สุด มีทิศทางเพศที่หลากหลายในสังคมไทยในปัจจุบัน การมีบุตรมีใช้เรื่องของชายกับหญิงเท่านั้นอีกต่อไป โดยประเด็นค่าใช้จ่าย อาจเป็นประเด็นที่คนกลุ่มนี้รู้สึกใกล้ชิดมากกว่าประเด็นอื่น (ตารางที่ 4)

ในส่วนของผลการศึกษาความกังวลในการเป็นบิดามารดาของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละเพศ พบว่า ทุกเพศมีระดับความกังวลไม่ต่างกันมาก โดยเพศชาย เพศหญิง และผู้มีความหลากหลายทางเพศ มีระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดาในระดับ 7 ซึ่งมากกว่าความกังวลในการให้กำเนิดบุตร โดยเมื่อพิจารณาประเด็นความกังวลที่เกี่ยวข้องกับการเป็นบิดามารดาในแต่ละด้านแล้วพบว่า ประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างให้ความกังวลมากที่สุด คือ ความกังวลเกี่ยวกับการแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร ซึ่งทุกเพศให้ความกังวลต่อประเด็นนี้มากที่สุดเมื่อเทียบกับประเด็นความกังวลด้านอื่น ๆ รองลงมา คือ ความกังวลกับการสูญเสียสุขภาพ ความกังวลกับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว ความกังวลกับการสูญเสียความเป็นตัวเอง ความกังวลกับความขัดแย้งระหว่างบทบาท และความกังวลกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคู่ครอง ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่า P_r ที่มีค่า

ต่ำกว่า 0.05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความกังวลประเด็นนั้น ๆ มีความแตกต่างระหว่างเพศ พบว่าประเด็นความกังวลที่มีความแตกต่างระหว่างเพศ ได้แก่ ความกังวลเกี่ยวกับการแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร ความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว และความกังวลเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์กับคู่ครอง (ตารางที่ 4)

ความกังวลเกี่ยวกับการแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร ($Pr = 0.028$) เพศชายให้ความกังวลกับประเด็นนี้มากเป็นพิเศษ ในขณะที่ความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว ($Pr = 0.00$) และความกังวลเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์กับคู่ครอง ($Pr = 0.00$) เพศหญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศมีความกังวลในประเด็นเหล่านี้มากกว่าเพศชาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับการรับรู้ความเสี่ยงจากการมีบุตรจากทฤษฎีหลักเลี่ยงความเสี่ยง (ตารางที่ 4)

ขนาดครอบครัวที่ตั้งใจโดยเฉลี่ย พบว่า ในเพศชายมีค่าเฉลี่ยที่ 0.85 เพศหญิงมีค่าเฉลี่ยที่ 0.74 และผู้มีความหลากหลายทางเพศมีค่าเฉลี่ยที่ 0.29 กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจที่จะไม่มีบุตร หรือมีบุตรจำนวน 1 คน โดยเพศชายรายงานจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย ไม่มีความแตกต่างกันมาก ในขณะที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศส่วนใหญ่ตัดสินใจไม่มีบุตร (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 เพศ ความกังวล และขนาดครอบครัวที่ตั้งใจ

	ชาย	หญิง	อื่นๆ
ขนาดครอบครัวที่ตั้งใจโดยเฉลี่ย	0.85	0.74	0.29
ระดับความกังวลในการให้กำเนิดบุตรโดยเฉลี่ย ($Prob>F = 0.031$)	6.08	6.65	6.11
% กังวลเกี่ยวกับสุขภาพของทารก ($Pr = 0.574$)	81.94	77.72	81.97
% กังวลเกี่ยวกับกระบวนการคลอดบุตร ($Pr = 0.004$)	68.39	81.52	63.93
% กังวลเกี่ยวกับกระบวนการตั้งครรภ์ ($Pr = 0.098$)	47.10	53.26	37.7
% กังวลเกี่ยวกับความเสี่ยงด้านสุขภาพ ($Pr = 0.115$)	39.35	33.7	24.59
% กังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการให้กำเนิดบุตร ($Pr = 0.001$)	34.84	41.3	62.3
ระดับความกังวลในการเป็นบิดามารดาโดยเฉลี่ย ($Prob>F = 0.007$)	7.06	7.59	7.02
% กังวลกับการแบ่งเวลา ($Pr = 0.028$)	97.42	90.22	93.44
% กังวลกับการสูญเสียอิสระภาพ ($Pr = 0.524$)	70.97	66.85	73.77
% กังวลกับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในครอบครัว ($Pr = 0.000$)	52.26	76.63	68.85
% กังวลกับการสูญเสียความเป็นตัวเอง ($Pr = 0.060$)	37.42	50.00	47.54
% กังวลกับความขัดแย้งระหว่างบทบาท ($Pr = 0.930$)	29.68	30.43	27.87
% กังวลกับปัญหาความสัมพันธ์กับคู่ครอง ($Pr = 0.000$)	5.16	17.93	22.95
จำนวนตัวอย่าง	155	184	61

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัย

อภิปรายผล

1. นักศึกษาปริญญาตรีมีแนวโน้มตัดสินใจไม่มีบุตร

การปลูกฝังค่านิยมเชิงบวกในการให้กำเนิดบุตร การเป็นบิดามารดา และการแต่งงาน เป็นสิ่งที่ควรได้รับการจัดการโดยเร็ว งานวิจัย Zhang et al. (2022) ได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มวัยรุ่นอายุน้อยเป็นกลุ่มประชากรที่ไม่ให้ความสนใจในการมีบุตรมากเท่าที่ควร โดยเป็นกลุ่มที่รายงานความต้องการมีบุตรในอนาคตต่ำ (Zhang et al, 2022) ซึ่งมีแนวโน้มในทิศทางเดียวกันกับผลการศึกษานี้ โดยสัดส่วนของนักศึกษาปริญญาตรีที่ไม่ต้องการมีบุตรนับเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด (ร้อยละ 44.25) หากอิงจากทฤษฎีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงแล้ว หากบุคคลเลือกตัดสินใจที่จะมีบุตรจากการเปรียบเทียบผลประโยชน์ที่ตนจะได้จากการมีบุตรว่าบุคคลจะได้รับประโยชน์สูงสุดหรือไม่ พร้อมกับการดำรงตนอยู่ในจุดปลอดภัยโดยการเลี่ยงความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดบุตรในด้านต่าง ๆ แล้ว การเร่งปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกเพื่อเปลี่ยนการรับรู้ หรือออกนโยบายสนับสนุนการสร้างครอบครัว

และการตั้งครรภ์ที่เหมาะสมกับรูปแบบวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งที่พึงกระทำมากที่สุด เพื่อให้ได้เล็งเห็นถึงข้อดีที่ตนจะได้รับในเชิงรูปธรรมและนามธรรมจากการมีบุตร มากกว่าการรับรู้เพียงข้อเสียจากการมีบุตรสู่การตัดสินใจไม่มีบุตรในท้ายที่สุด

กลุ่มนักศึกษาปริญญาตรีเป็นกลุ่มผู้ได้รับการศึกษาสูง ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันในประเทศไทยที่มีอัตราการเกิดต่ำ ส่วนอัตราการเกิดที่มีอยู่น้อยนั้นยังเป็นอัตราการเกิดที่ด้อยคุณภาพ หรือเป็นการเกิดจากการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญด้านสาธารณสุขไทย (จุฑารัตน์ สนุกแสน, 2565) เช่นนั้นหากต้องการสนับสนุนการเกิดที่มีคุณภาพ กลุ่มนักศึกษาปริญญาตรีเป็นกลุ่มประชากรที่ควรให้ความสนใจ เพราะการเกิดจากคนกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะเป็นการเกิดที่มีคุณภาพ ในภายหน้าจากระดับการศึกษาและหน้าที่การงานในอนาคต ดังนั้นการสำรวจหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการให้กำเนิดบุตรในวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งที่สมควรให้ความสำคัญเพื่อเตรียมความพร้อมแก่คนกลุ่มนี้ในอนาคต (Kim and Kim, 2023)

2. ขนาดครอบครัวและจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมีของนักศึกษาปริญญาตรี

นักศึกษาปริญญาตรีตั้งใจจะมีบุตรในอนาคตเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด โดยในกลุ่มของผู้ที่ตัดสินใจไม่มีบุตร สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ต้องการสร้างครอบครัว แต่ไม่ต้องการมีบุตร (Childlessness) ร้อยละ 42.25 2) ไม่ต้องการมีครอบครัวและไม่ต้องการมีบุตร (Singlehood) ร้อยละ 2.00 สัดส่วนของประชากรใน 2 กลุ่มนี้นั้นมีความแตกต่างกันมาก โดยกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะสร้างครอบครัวหรือมีคู่ครอง แต่ไม่ต้องการมีบุตร ลักษณะครอบครัวเช่นนี้ เรียกว่า ครอบครัวแบบ DINKs (Double Incomes, No Kids) หรือ ครอบครัวสามีภรรยาที่ไม่มีบุตร เป็นกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาสูงและมีรายได้สูง จากสองช่องทางโดยไม่คิดที่จะมีบุตรเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองให้ได้มากที่สุด (อรชума ไกรบุญ, 2556) ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยคนกลุ่มนี้มีแนวโน้มสูงขึ้น คนกลุ่มนี้เน้นให้ความสำคัญกับความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความภาคภูมิใจในตนเอง การสร้างฐานะให้มั่นคงเพื่อรองรับอนาคตที่ตนเองอาจไม่มีบุตร ดังนั้นจึงจำนวนคนกลุ่มนี้เพิ่มมากขึ้นเท่าใด จำนวนประชากรวัยเด็กหรือวัยรุ่นจะลดลงตามอัตราการเกิดที่ลดลงมากเท่านั้น ซึ่งจะส่งผลต่อสังคมไทยในหลายด้าน เช่น การขาดแคลนแรงงาน การก้าวสู่สังคมสูงอายุที่เข้มข้นขึ้น และในกรณีที่หากสามีภรรยาคนใดคนหนึ่งเสียชีวิตไปก่อน อาจเกิดภาวะสังคมไร้บุตรหลานที่วัยชราต้องอาศัยเพียงลำพังได้ในอนาคต (อรชума ไกรบุญ, 2556)

ในส่วนของกลุ่มคนที่ไม่ต้องการสร้างครอบครัวและไม่ต้องการมีบุตร เรียกว่า ครอบครัวแบบ SINKs (Single Income No Kids) หรือกลุ่มคนที่ครองตนเป็นโสดโดยไม่มีคู่ครองหรือบุตร มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคมโดยปราศจากภาระที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งลักษณะครอบครัวเช่นนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นในประเทศไทยเช่นกัน (พัชรพล วังบุญสิน, 2553) โดยกลุ่มคนที่ครองตัวเป็นโสดนี้เลือกให้ความสำคัญกับเป้าหมายอื่น ๆ ในชีวิตเพื่อสร้างความมั่นคงในสถานะทางเศรษฐกิจก่อนเป็นหลัก ซึ่งการแต่งงานหรือการมีคู่ครอง อาจเป็นอุปสรรคโดยเป็นภาระมากขึ้นทั้งในแง่ของเงินและเวลา หรืออาจมีส่วนทำให้ชีวิตที่เป็นอยู่แย่ลง (ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, 2562) กล่าวคือ การที่จะทำให้นักกลุ่มนี้มีความคิดที่จะแต่งงาน มีคู่ครอง หรือ มีบุตร จะต้องคำนึงถึงความสมดุลกันระหว่างการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจและรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หากสังคมไม่สามารถทำให้นักกลุ่มนี้เชื่อมั่นได้เพียงพอ แนวโน้มของคนที่จะครองตัวเป็นโสดอาจมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาสะท้อนว่านักศึกษาปริญญาตรีแม้จะมีค่านิยมไม่มีบุตรเพิ่มมากขึ้นจริง แต่ทว่าการมีคู่ครองและสร้างครอบครัวยังเป็นสิ่งสำคัญแม้จะมีนักศึกษาจำนวนหนึ่งที่เลือกครองตัวเป็นโสดก็ตาม

3. นักศึกษาปริญญาตรี ผู้มีการศึกษาสูง อยากมีครอบครัว แต่ไม่ต้องการมีบุตร

นักศึกษาปริญญาตรีส่วนใหญ่ไม่ต้องการมีบุตรในสัดส่วนที่มาก แต่ทว่าเป็นผู้ที่ไม่ต้องการมีครอบครัวและไม่ต้องการมีบุตร หรือเป็นโสดถาวร เพียงร้อยละ 2 เท่านั้น กล่าวคือ แม้ผู้มีการศึกษาสูงจะมีเป้าหมายใหม่ในการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน แต่การมีคู่ครองและการมีครอบครัว อาจเป็นสิ่งที่ผู้มีการศึกษาสูงยังให้ความสำคัญ เมื่อพิจารณาค่านิยมการแต่งงานในปัจจุบันพบว่า มีความแตกต่างจากอดีตตามบริบทและค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตเมื่อผู้หญิงเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ มีความพร้อมในการมีคู่ครองและสามารถให้กำเนิดบุตรได้ จะต้องแต่งงานมีครอบครัว บางส่วนถูกบังคับ

ให้แต่งงานอย่างไม่สมัครใจเพื่อขยายฐานะหรือเลื่อนขั้นทางเศรษฐกิจ แต่สังคมปัจจุบันเมื่อผู้หญิงมีอิสระทางความคิด การกระทำ และการแสดงออกอย่างเสรีมากขึ้น ได้มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและมีหน้าที่การงานที่ดี การแต่งงานจึงกลายเป็นเพียงกระบวนการหนึ่งในหลากหลายทางเลือกของชีวิต ซึ่งบุคคลสามารถเลือกได้อย่างเสรี มิใช่เครื่องมือซึ่งเป็นส่วนในการสร้างความกดดันแก่ผู้หญิงอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ส่งผลให้อัตราการครองโสดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและยาวนานขึ้น แต่ในสังคมไทยนั้น การครองโสดเป็นเพียงการชะลอการแต่งงาน โดยประชากรมีแนวโน้มที่จะแต่งงานเมื่ออายุมากขึ้น หรือแต่งงานเมื่อตนมีความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ค่านิยมและมุมมองการแต่งงานของประชากรไทยทั้งหญิงและชายเปลี่ยนแปลงไป โดยจะเลื่อนอายุการแต่งงานออกไปจนกว่าจะมีความพร้อมในสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อมีความพร้อมจึงจะแต่งงานในที่สุด (ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, 2562) จึงจะเห็นได้ว่า คนยังให้ความสำคัญกับการมีคู่ครอง แต่ต้องพิจารณาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมร่วมด้วย

เมื่อศึกษาทัศนคติในการเลือกคู่ครองของผู้มีการศึกษาสูง เมื่อมีระดับการศึกษาสูง ย่อมทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมและหน้าที่การงานสูงไปด้วย ผู้มีการศึกษาสูงจึงตั้งมาตรฐานคู่ครองไว้สูงเช่นกัน หากไม่พบคนที่เท่าเทียมกันหรือตรงตามบรรทัดฐานที่กำหนด ผู้มีการศึกษาสูงอาจปฏิเสธการมีคู่ครองหรือการแต่งงาน ส่งผลให้คนบางกลุ่มเป็นโสดถาวร จากการหา คู่ครองที่เหมาะสมไม่เจอ โดยเฉพาะผู้ที่จบปริญญาตรี (ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, 2562) ทั้งนี้ค่านิยมการเลือกคู่ครองในไทย ยังคำนึงถึงความเหมาะสมเป็นหลัก โดยยึดหลักความคล้ายคลึงทางสังคม คือ เลือกคู่ครองโดยดูความคล้ายคลึงทางสถานภาพทางสังคม ซึ่งระดับการศึกษาของคู่ครอง เป็นหนึ่งในสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเพราะเป็นเกณฑ์ที่นำไปสู่การมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดี (ปานหทัย ต้นตยารณ, 2551) เช่นนั้นผู้มีการศึกษาสูงบางกลุ่มจึงเป็นโสด และบางกลุ่มเลือกที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มีการศึกษาสูงหรือมีสถานภาพทางสังคมเสมอกันตามความเหมาะสม ตามหลักทฤษฎีคุณภาพและความมั่นคงในชีวิต สมรสของ ลูอิส และ สเปนเนียร์ ตั้งข้อเสนอมว่า ยิ่งคู่สมรสมีทรัพยากรทางสังคมและทรัพยากรส่วนบุคคลมากเท่าใด การดำเนินชีวิตหลังสมรสจะยิ่งมีคุณภาพมากเท่านั้น โดยองค์ประกอบสำคัญ คือ ความคล้ายคลึงด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับการศึกษา ระดับขั้นทางสังคมของบุคคล และ ความพร้อมทางเศรษฐกิจของผู้สมรส (Lewis and Spanier, 1979, 1980 อ้างถึงใน งามตา วนินทานนท์, 2544) ดังนั้นครอบครัวของผู้มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มที่จะมีชีวิตคู่ที่มีคุณภาพ และมีแนวโน้มความเสมอภาคทางเพศในครอบครัวสูง จากค่านิยมการครองคู่แบบเหมาะสมของคนไทย ซึ่งเลือกคู่ครองที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับที่เทียบเท่ากัน มีความเข้าใจแนวคิดสมัยใหม่ในความเท่าเทียมระหว่างเพศมากขึ้น

ในการมีบุตรของครอบครัวผู้มีการศึกษาสูง ยิ่งมีระดับรายได้สูงมากเท่าใด ยิ่งมีค่าเสียโอกาสจากการมีบุตรมากเท่านั้น เนื่องจากการมีบุตรอาจทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องยอมสละหน้าที่การงานเพื่อดูแลบุตร ย่อมเสียรายได้ไปจำนวนมาก (Negative Income Effect) ตามทฤษฎีการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเมื่อพิจารณาต้นทุนค่าเสียโอกาสในอนาคตแล้ว คนบางกลุ่มจึงตัดสินใจไม่มีบุตร เพื่อรักษาฐานะทางเศรษฐกิจไว้ แต่ในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูง ด้วยค่านิยมครองคู่แบบเสมอกัน ดังนั้นครอบครัวผู้มีการศึกษาสูงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถลาออกมาเพื่อเลี้ยงดูบุตรได้ ในขณะที่รายได้ของอีกฝ่ายนั้นมากพอและครอบคลุมค่าใช้จ่ายในครอบครัว (Positive Income Effect) กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องรับรายได้ทั้งสองทางก็สามารถใช้ชีวิตและมีบุตรได้ ดังนั้นโอกาสในการตัดสินใจมีบุตรของคนกลุ่มนี้จึงเป็นไปได้มากกว่ากลุ่มผู้มีรายได้ต่ำและอาจไม่ได้รับการศึกษาสูง ซึ่งยังมีความจำเป็นต้องรับรายได้สองทาง ผู้ที่ตัดสินใจไม่มีบุตรเมื่อเปรียบเทียบค่าเสียโอกาส สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ มีผลต่อต้นทุนค่าเสียโอกาสของแต่ละบุคคล โดยในไทยพบว่า ผู้หญิงที่มีรายได้ระดับปานกลาง มีแนวโน้มตัดสินใจไม่สร้างครอบครัวและไม่มีบุตร มากกว่าผู้หญิงที่มีรายได้ระดับปานกลางถึงสูง เนื่องจากการมีบุตรต้องใช้เงินเยอะ ทั้งยังต้องดูแลครอบครัวพ่อแม่ของตน การสร้างครอบครัวและการมีบุตรจึงเป็นการเพิ่มภาระ (ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, 2562)

หากมองในเชิงทฤษฎีความเสมอภาคทางเพศที่ได้อธิบายสังคมที่มีภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำไว้ว่า ในสังคมที่มีระดับความเสมอภาคทางเพศในครอบครัวต่ำ แม้ว่าสังคมนั้นจะมีความเสมอภาคทางเพศระหว่างบุคคลในสังคมสูงก็ตาม ท้ายที่สุดแล้วระดับการเจริญพันธุ์จะไม่สูงขึ้นและมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ ระดับความเสมอภาคทางเพศในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดทิศทางของอัตราเจริญพันธุ์ (McDonald Peter, 2002) อย่างไรก็ตามประเทศไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะมี

ความเสมอภาคทางเพศในระดับที่ดีขึ้น สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum: WEF) ได้รายงานดัชนีความเสมอภาคทางเพศของโลก ในปี 2566 โดยประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 74 เพิ่มขึ้นจากปี 2565 ในส่วนของการประเมิน 4 มิติ เกี่ยวกับความเท่าเทียมและช่องว่างระหว่างเพศ ไทยอยู่อันดับที่ 24 ด้านความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ อันดับที่ 61 ด้านการประสบความสำเร็จทางการศึกษา อันดับที่ 42 ด้านสุขภาพและการอยู่รอด และอันดับที่ 120 ด้านการส่งเสริมศักยภาพทางการเมือง ซึ่งนับเป็นอันดับที่สะท้อนให้เห็นว่าความเสมอภาคทางเพศในไทยนั้นมีแนวโน้มดีขึ้น เมื่อเทียบกับประเทศที่กำลังเผชิญภาวะอัตราเจริญพันธุ์ต่ำอย่างเกาหลีและญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ในอันดับ 105 และ 125 ตามลำดับ (World Economic Forum, 2023) ทั้งนี้ที่ผ่านมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยได้พัฒนาและให้ความสำคัญกับประเด็นความเสมอภาคทางเพศมาโดยตลอด โดยมีแบบแผนการพัฒนาสตรีเพื่อความเสมอภาคด้านการศึกษา ด้านการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ด้านสิทธิและการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจทางการเมือง และด้านการพัฒนาความเสมอภาคหญิงชายในระดับโครงสร้างกฎหมาย (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2552)

เช่นนั้นในสภาวะสังคมที่มีแนวโน้มความเสมอภาคทางเพศดีขึ้นเรื่อย ๆ อัตราเจริญพันธุ์ควรที่จะสูงขึ้นหรือไม่ลดลงไปมากกว่านี้ แต่ทว่าผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาปริญญาตรีรายงานความต้องการมีครอบครัว แต่ไม่ต้องการมีบุตร ร้อยละ 42.25 เป็นสัดส่วนที่มาก จึงกลายเป็นประเด็นปัญหาที่ว่า เหตุใดผู้มีการศึกษาสูงซึ่งมีโอกาสในการตัดสินใจมีบุตรมากกว่าคนกลุ่มอื่นจากการได้เปรียบจากสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของตนและคู่ครอง ทั้งยังมีความเข้าใจด้านความเสมอภาคทางเพศในครอบครัว กอปรกับสังคมที่มีแนวโน้มมีความเสมอภาคทางเพศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ กลับตัดสินใจไม่มีบุตร ระดับอัตราเจริญพันธุ์ในไทยยังคงมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เช่นกัน ดังนั้นสิ่งใดคือปัจจัยที่ทำให้ผู้มีการศึกษาสูงต้องการมีครอบครัว แต่ตัดสินใจไม่มีบุตรแม้จะมีความพร้อมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจก็ตาม

ครอบครัวของผู้มีการศึกษาสูง แม้จะมีความพร้อมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ อยู่ในครอบครัวและสังคมที่มีแนวโน้มมีคุณภาพและมีความเสมอภาคทางเพศสูง มีโอกาสตัดสินใจมีบุตรได้มากกว่าจากระดับรายได้ที่สูง กลับตัดสินใจไม่มีบุตร โดยใช้ชีวิตแบบครอบครัวซึ่งมีสามีและภรรยาเท่านั้น สาเหตุสำคัญที่มีส่วนต่อการตัดสินใจไม่มีบุตรของผู้มีการศึกษาสูงในปัจจุบัน คือ “ความกังวล” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมีบุตร ซึ่งความกังวลที่เกิด เป็นผลที่มาพร้อมกับโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยให้คนมีบุตร แม้คนจะมีความพร้อมมากเท่าใด แต่ท้ายที่สุดแล้วหากโครงสร้างสังคมไม่เอื้ออำนวยให้คนมีบุตร ทั้งยังเป็นโครงสร้างที่หล่อหลอมให้คนเกิดความกังวล ความกลัวการมีบุตร คนก็จะตัดสินใจไม่มีบุตร รวมถึงผู้มีการศึกษาสูงด้วยเช่นกัน จากโครงสร้างสังคมที่ยังมีอาจสร้างความเชื่อมั่นแก่คนในสังคมได้มากพอ เช่นนั้นงานศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาความกังวลของนักศึกษาปริญญาตรี หรือ ผู้มีการศึกษาสูง ซึ่งความกังวลที่ควรให้ความสำคัญและมุ่งคลายความกังวลเพื่อลดอุปสรรคในการมีบุตรของผู้มีการศึกษาสูง คือ ความกังวลในการเป็นบิดามารดา ซึ่งเป็นความกังวลอันเป็นผลจากการก้าวสู่บทบาทการเป็นพ่อและแม่ พร้อมหน้าที่ความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ที่มากขึ้น โดยประเด็นที่มีผู้ให้ความกังวลสูง คือ ความกังวลเกี่ยวกับการแบ่งเวลาระหว่างเวลาทำงานและเวลาเลี้ยงดูบุตร ความกังวลเกี่ยวกับการสูญเสียอิสรภาพ และความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว หากจะลดอุปสรรคในการมีบุตรของผู้มีการศึกษาสูง อาจต้องให้ความสำคัญกับความกังวลในประเด็นดังกล่าว

เช่นนั้นแล้วทางออกของปัญหาคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะผู้มีการศึกษาสูงตัดสินใจไม่มีบุตรนั้น อาจต้องดำเนินการกับระบบโครงสร้างในสังคมที่ควรมุ่งลดความกังวลของคนเป็นสำคัญ แม้ปัจจุบันจะมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการมีบุตร รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ แต่นโยบายเหล่านั้นอาจไม่สามารถทำให้สังคมคลายความกังวลต่อการตัดสินใจมีบุตรได้ โดยเฉพาะในยุคสังคมเสี่ยงภัยซึ่งมีความอันตรายและมีความไม่แน่นอนสูง นโยบายในอนาคตนอกจากจะสนับสนุนการมีบุตรแล้วควรมุ่งส่งเสริมนโยบายที่ช่วยคลายความกังวลในการตัดสินใจมีบุตร โดยต้องเป็นนโยบายที่ทำให้สังคมเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจได้ว่าเมื่อผู้คนมีบุตรแล้ว หากเกิดภาวะความไม่แน่นอนใด ๆ ต่อครอบครัวและสังคม เช่น ภาวะโรคระบาด ภัยธรรมชาติ หรือภัยอื่น ๆ ผู้คนจะยังคงสามารถใช้ชีวิตต่อไปได้โดยปกติสุข ไม่มีความกังวล เช่นนั้นแล้ว เราควรมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมจากเดิมที่หล่อหลอมให้คนในสังคมเกิดความกลัว ความกังวล สู่โครงสร้างสังคมที่ทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นได้ ซึ่งนั่นคือ

โครงสร้างสังคมที่มีรัฐสวัสดิการที่ดี มีความเป็นธรรม และให้ความเชื่อมั่นแก่คนในสังคม ทั้งในด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ เมื่อสังคมสามารถให้ความเชื่อมั่นแก่คนในสังคมได้และลดความกังวลในการเป็นบิดามารดา รวมถึงความกังวลในด้านอื่น ๆ ได้ โอกาสที่ผู้มีการศึกษาสูงที่มีความพร้อมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจจะมีบุตรย่อมเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) การแก้ไขภาวะเจริญพันธุ์ร่วมกับการสนับสนุนการเกิดที่มีคุณภาพควรให้ความสนใจกับกลุ่มนักศึกษาปริญญาตรี ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาสูง และมีแนวโน้มที่จะมีโอกาสนในการตัดสินใจมีบุตรได้มากกว่า โดยมุ่งทำความเข้าใจความกังวลเกี่ยวกับการมีบุตร โดยเฉพาะด้านการเป็นบิดามารดา เพื่อออกแบบนโยบายที่สนับสนุนให้คนมีบุตรพร้อมกับลดความกังวลดังกล่าว ด้วยการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีความมั่นคงและมีความเชื่อมั่น โดยเน้นที่การลดความกังวลเกี่ยวกับการมีบุตรเป็นหลัก

2) ในการศึกษาครั้งต่อไป อาจใช้การสุ่มตัวอย่างแบบใช้ความน่าจะเป็น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความน่าเชื่อถือและครอบคลุมมากกว่านี้ โดยอาจเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้นร่วมด้วย ทั้งนี้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีบุตรในนักศึกษาปริญญาตรีอาจยังไม่เพียงพอด้วยช่วงวัยของนักศึกษา จึงอาจมีผลต่อผลการศึกษาที่ได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นอาจทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการแต่งงานของนักศึกษาปริญญาตรีเพิ่มเติม เพื่อที่จะนำไปสู่ผลวิเคราะห์เกี่ยวกับการมีบุตรได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- [1] กนกวรรณ พวงประยงค์ (2561). ความต้องการมีบุตรในอนาคต: หลักฐานเชิงประจักษ์จากสตรีที่สมรสในประเทศไทย (FUTURE DESIRE FOR CHILDREN: EMPIRICAL EVIDENCES FROM MARRIED WOMEN IN THAILAND). *Srinakharinwirot Research and Development Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(19, January-June), 1–19. จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/swurd/article/view/139422>
- [2] กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์ จำกัด (มหาชน)
- [3] กรมสุขภาพจิต. (2563). กรมสุขภาพจิต เผยวัยรุ่นไทยปรึกษา “ปัญหาเครียด” มากสุด เน้นเทคนิคจัดการความเครียด. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2567, จาก <https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30188>
- [4] งามตา วนินทนนท์. (2544). การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงเหตุของคุณภาพชีวิตสตรีในครอบครัวไทย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 7(1), 79-108. จาก <http://bsris.swu.ac.th/journal/70544/file/77.pdf>
- [5] จุฑารัตน์ สุนกแสน. (2565). ความรอบรู้ด้านสุขภาพและพฤติกรรมป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ของวัยรุ่นหญิงในเขตสุขภาพที่ 5. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2567, จาก https://www.hpc.go.th/rcenter/_fulltext/20220826140534_3665/20220826140547_3681.pdf
- [6] ญัฐพล ชัยกิตติพรเลิศ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการล้อเลียนกับความซึมเศร้าและความวิตกกังวลในกลุ่มวัยรุ่นตอนต้น โดยมีคุณภาพความสัมพันธ์กับเพื่อนสนิทและการยอมรับจากเพื่อนในชั้นเรียนเป็นตัวแปรส่งผ่าน และมีความสามารถในการฟื้นฟูเป็นตัวแทนแปรกำกับ. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/59835/1/5977610838.pdf>



- [7] ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์. (2562). การครองโสดของผู้หญิงในยุคโลกาภิวัตน์กับเศรษฐกิจในเมืองไทย. วารสารธรรมศาสตร์, 38(3), 27-44. จาก <http://tujournals.tu.ac.th/thammasatjournal/detailart.aspx?ArticleID=3903>
- [8] ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ และ จงจิตต์ ฤทธิรงค์. (2564). ประชากรไทยในอนาคต. รายงานการประชุมวิชาการ. จาก <https://ipsr.mahidol.ac.th/wp-content/uploads/2022/03/EP17-Patama-Jongjit-Policy-Brief.pdf>
- [9] ปานหทัย ตันตยากรณ์. (2551). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของหญิงไทยที่แต่งงานกับชายชาวตะวันตก. (ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). จาก <http://library1.nida.ac.th/termpaper6/sd/2551/19653.pdf>
- [10] ผกาวิที ก้อนคำดี. (2565). ทศนคติของคนกลุ่มเจนเนอเรชัน Z ต่อการประสบความสำเร็จ. (สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล). จาก <https://archive.cm.mahidol.ac.th/bitstream/123456789/4721/1/TP%20MM.032%202565.pdf>
- [11] พัชรพล วังศ์บุญสิน. (2553). การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์: นัยต่อการปันผลทางประชากรระยะที่ 2 ของไทยยุคสังคมเสี่ยงภัย. วารสารประชากรศาสตร์, 26(2), 27-58. จาก <http://www.cps.chula.ac.th/newcps/journalnew/myfilepdf/26-3-12-2553.pdf>
- [12] ลลิลลณีญา เียนทูล. (2564). พฤติกรรมการบริโภคสินค้าของใช้ฟุ่มเฟือยของกลุ่มลูกค้า Gen Z ในเขตพื้นที่ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร. การศึกษารายบุคคลหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. จาก <https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Lalynnita.Yen.pdf>
- [13] ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมือง สังคมเสี่ยงภัย กับสังคมสูงวัย. วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 44(1). จาก <http://www.library.polsci.chula.ac.th/dl/45df93bfe3f68b8af3c6a19fb59a1a30>
- [14] สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565). อนาคตประชากรไทย: ในวันที่การตายมากกว่าการเกิด. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567, จาก <https://www.chula.ac.th/highlight/79067/>
- [15] สำนักงานกิจการสตรีและครอบครัว. (2552). มาตรฐานและตัวชี้วัด ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย. สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2567, จาก <https://www.excise.go.th/cs/groups/public/documents/document/dwnt/mjc5/~edisp/uatucm279129.pdf>
- [16] อรุณา ไกรบุญ. (2556). ปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติ และการตัดสินใจไม่มีลูกของ ผู้บริโภคกลุ่ม DINKs (Double Income, No Kids). (สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล). จาก <https://archive.cm.mahidol.ac.th/bitstream/123456789/436/1/TP%20MM.012%202556.pdf>

ภาษาอังกฤษ

- [1] Buathong, T. and Pothisiri, W (2017). Fertility modeling in low fertility of Thai society. Journal of Social Science, 13(2) : 217-240
- [2] Kim, H.W., Kim, S.Y. (2023). Gender differences in willingness for childbirth, fertility knowledge, and value of motherhood or fatherhood and their associations among college students in South Korea, 2021. Arch Public Health 81, 110. From: <https://doi.org/10.1186/s13690-023-01127-x>
- [3] McDonald Peter. (2002). Sustaining Fertility through Public Policy: The Range of Options. In: Population (English edition), 57(3), 417-446.



- [4] Okine R, Hughes LM, Smith G, Bonus ML, Feinberg EC, (2023). Bernardi LA. **Undergraduate students have low fertility knowledge and high anxiety regarding future fertility.** An opportunity for education. *Heliyon*. 16;9(3):e14623. From: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36967893/>
- [5] Ruppanner, L., Perales, F. and Baxter, J. (2019), **Harried and Unhealthy? Parenthood, Time Pressure, and Mental Health.** *J. Marriage Fam*, 81: 308-326. <https://doi.org/10.1111/jomf.12531>
- [6] Sheen K, Slade P. (2018). **Examining the content and moderators of women's fears for giving birth: A meta-synthesis.** *J Clin Nurs*.27: 2523–2535. <https://doi.org/10.1111/jocn.14219>
- [7] Shin H. et al. (2020). **Attitudes towards Parenthood and Fertility Awareness in Female and Male University Students in South Korea.** *Child Health Nurs Res*, 26(3), 329-337. From: <https://doi.org/10.4094/chnr.2020.26.3.329>
- [8] World Economic Forum. (2023). **Global Gender Gap Report 2023.** From https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- [9] Zhang, C., Wei, L., Zhu, Y. *et al.* (2022). **Fertility intentions among young people in the era of China's three-child policy: a national survey of university students.** *BMC Pregnancy Childbirth* 22, 637. From: <https://doi.org/10.1186/s12884-022-04873-y>



การได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด

(COVID-19 vaccine uptake among the outbreak: Insights from Thailand)

โดย

ภิญญมาศ เตโซศุภกร¹

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนในช่วงการระบาด ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ หน่วยในการวิเคราะห์ระดับจังหวัด โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากสำนักงานสถิติแห่งชาติและกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้ 1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาความต้องการวัคซีน คือ ประชากรไทยที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปในครัวเรือนส่วนบุคคลทั่วประเทศ จำนวน 46,600 คน จากแบบสอบถามโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการได้รับวัคซีน คือ ประชากรไทย 69,556,204 คน จากรายงานผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 โดยกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และสถิติถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่าความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 มีการกระจายวัคซีนแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ภูมิภาค นอกจากนี้ยังพบว่าความต้องการวัคซีนและความเชื่อมั่นวัคซีนมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อการได้รับวัคซีนแตกต่างกันกับพื้นที่ภูมิภาคอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยพื้นที่ที่มีความต้องการวัคซีนและการได้รับวัคซีนมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร ผลจากการวิจัยนี้ใช้เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารเพื่อการได้รับวัคซีนของประชาชนในการรับมือโรคโควิด-19 ได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึงในแต่ละพื้นที่

คำสำคัญ: ความต้องการวัคซีน, ความเชื่อมั่นวัคซีน, การได้รับวัคซีน

Abstract

This research article focuses on assessing the vaccine reception of Thai people among the outbreak. The quantitative research method was employed. The unit of analysis is at the provincial level employing secondary data sourced from the National Statistical Office and the Department of Disease Control, Ministry of Public Health. The study comprises two sample groups: 1) A survey of vaccine demand involving 46,600 Thai individuals aged 18 years and above residing in private households nationwide, derived from the public opinion survey project on the COVID-19 epidemic conducted by the National Statistical Office. 2) An analysis of vaccination data encompassing the Thai population of 69,556,204 as reported by the Department of Disease Control, Ministry of Public Health. Descriptive statistics, Analysis of variance (ANOVA), Pearson correlation coefficient and multiple regression analyses were conducted.

Findings reveal disparities in vaccine demand, vaccine confidence and vaccine uptake (including the 1st, 2nd and 3rd dose) across different regions. Furthermore, it establishes a correlation between regional vaccine demand, vaccine confidence, and their impact on vaccination, which varies among different areas statistically significant at the 0.05 level. Significantly, Bangkok emerges as the region with the highest vaccine demand and vaccination rates. These results offer insights for tailored management strategies in each region to optimize COVID-19 vaccination efforts. These findings provided formulating comprehensive and region-specific management guidelines for public vaccination efforts against COVID-19.

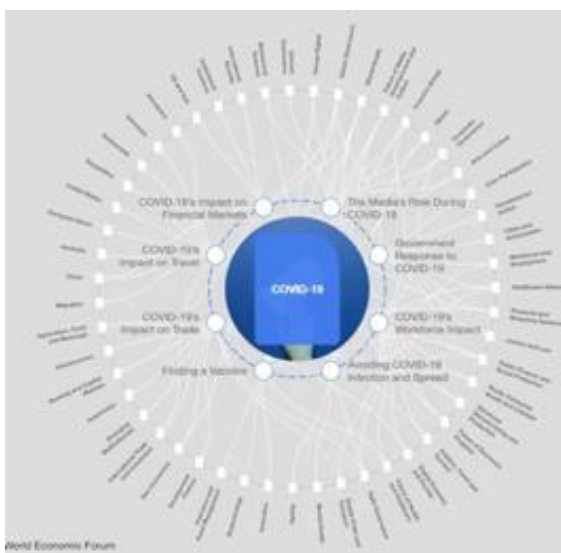
Keywords: Vaccine demand, Vaccine confidence, Vaccine uptake

การได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด

(COVID-19 vaccine uptake among the outbreak: Insights from Thailand)

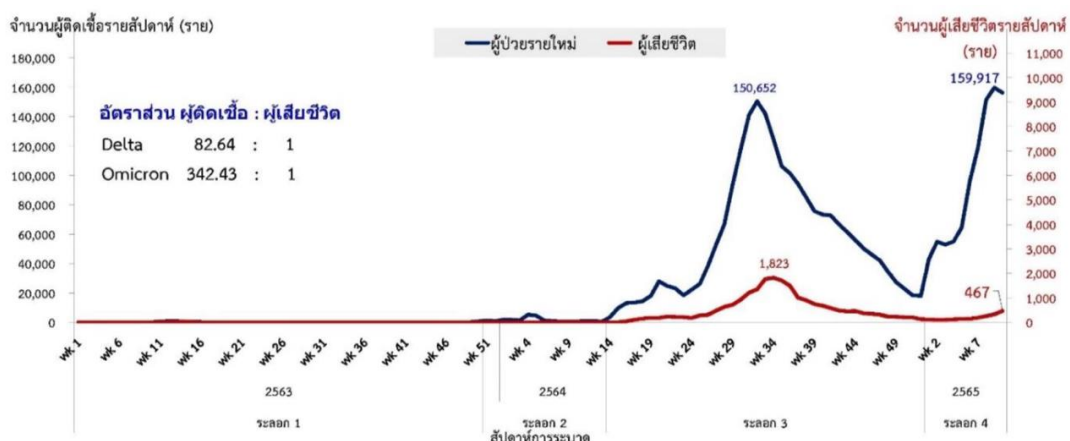
บทนำ

วิกฤตการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด-19 เป็นโรคที่เกิดจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ที่สามารถแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ พบการแพร่ระบาดครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม 2562 (จิราภรณ์ ศรีแจ่ม, 2563) โดยพบกลุ่มผู้ป่วยมีอาการปอดบวมโดยไม่ทราบสาเหตุในเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน ต่อมาจากรายงานว่าเป็นเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (Novel Coronavirus 2019) เรียกว่า Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus (SARS-CoV-2) เป็นสาเหตุของโรคโควิด-19 (ชินันท์ สาริกฤติ, 2564) ไวรัสนี้มีการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็วไปทั่วทุกภูมิภาคของโลก (Pandemic) ในประเทศไทยมีรายงานพบผู้ป่วยยืนยันรายแรกในเดือนมกราคม 2563 ที่ป็นนักท่องเที่ยวจีน จากเมืองอู่ฮั่น ต่อมาเกิดการระบาดของโรคนี้ไปทั่วประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน การระบาดของโรคโควิด-19 ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อทุกภาคส่วน ทั้งทางด้านสาธารณสุข สังคม และเศรษฐกิจของประเทศไทย



รูปที่ 1 ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อภาครัฐในการปรับตัวรับมือระหว่างสถานการณ์โควิดและหลังสถานการณ์โควิด (World Economic Forum, 2020)

จากการติดตามผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 พบว่าประชาชนที่ได้รับวัคซีนสะสมตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 – 3 มีนาคม 2566 ทั้งหมด 146,733,746 โดส ใน 77 จังหวัดทั่วประเทศ แยกเป็นผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 จำนวน 57,607,456 ราย เข็มที่ 2 จำนวน 54,136,143 ราย เข็มที่ 3 จำนวน 27,330,489 ราย เข็มที่ 4 จำนวน 6,563,345 ราย เข็มที่ 5 จำนวน 1,028,858 ราย และเข็มที่ 6 จำนวน 67,455 ราย โดยเข็มที่ 1 ถึงเข็มที่ 4 คิดเป็นความครอบคลุมการได้รับวัคซีน ร้อยละ 82.8, 77.8, 39.3 และ 9.4 ตามลำดับ (กรมควบคุมโรค, 2566) รวมทั้งประชาชนให้ความร่วมมือปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคส่วนบุคคลเป็นอย่างดี ปัจจุบันประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้โควิด-19 เป็นโรคประจำถิ่น (Endemic) ซึ่งจะเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงการสิ้นสุดของการระบาดใหญ่ เพื่อให้ประชาชนกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติ (กระทรวงสาธารณสุข ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ [DMSIC MoPH], 2565)



รูปที่ 2 แสดงจำนวนผู้ป่วยและผู้เสียชีวิตที่ตรวจพบเชื้อโควิด-19 ในประเทศไทย รายสัปดาห์ จำแนกตามวันที่แสดง
ข้อมูลระหว่างวันที่ 1 มกราคม – 12 มีนาคม 2565 (ระลอก 1 – 4)

(กระทรวงสาธารณสุข ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ [DMSIC MoPH], 2565)

สำหรับเกณฑ์ในการพิจารณาวัคซีนของประเทศไทยนั้น จะเน้นพิจารณาวัคซีนที่ผ่านการขึ้นทะเบียนและได้รับการอนุมัติจากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) อย่างถูกต้อง รวมถึงมีการอนุมัติใช้แล้วในหลากหลายประเทศและได้รับการรับรองจากองค์การอนามัยโลกแล้ว ซึ่งวัคซีนที่ประเทศไทยนำมาใช้ ได้แก่ แอสตราเซนเนกา ซิโนแวค จอห์นสันแอนด์จอห์นสัน โมเดอร์นา ซิโนฟาร์ม และไฟเซอร์ ซึ่งการฉีดวัคซีนนั้นไม่สามารถป้องกันการติดเชื้อได้อย่างสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ผู้ที่ได้รับวัคซีนแล้วอาจจะยังสามารถติดเชื้อโควิด-19 ได้ โดยประสิทธิภาพของวัคซีนในการป้องกันการติดเชื้อโดยรวมจะอยู่ที่ประมาณ 50% - 95% ขึ้นอยู่กับแต่ละยี่ห้อ เพียงแต่การฉีดวัคซีนนั้นจะช่วยบรรเทาความรุนแรงของอาการป่วยและลดอัตราการเสียชีวิตได้ แต่ในขณะเดียวกันการฉีดวัคซีนโควิด-19 บางคนนั้นอาจเกิดอาการผลกระทบบ้างจากการฉีดวัคซีนได้ เช่น อาการปวด บวม แดง คัน หรือไข้ ตรงจุดที่ฉีด ยา ภูมิแพ้ ผื่นขึ้น ไม่สบายตัว ปวดหัวเล็กน้อย มีอาการไข้ ครั่นเนื้อครั่นตัว ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและตามข้อ คลื่นไส้ เวียนศีรษะ ภูมิแพ้ ความดันต่ำ หัวใจเต้นเร็ว หายใจติดขัด หอบเหนื่อย คัดจมูก ภาวะลิ้นเลือดอุดตันอาการคล้ายอัมพฤกษ์ ซึ่งอาจเป็นความผิดปกติทางระบบประสาทชั่วคราวหรือบางรายมีอาการแพ้รุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้ (กรมควบคุมโรค, 2565) โดยจากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติระหว่างวันที่ 17-22 พฤษภาคม 2564 พบว่าประชาชนร้อยละ 75.2 ของกลุ่มตัวอย่างประชาชนไทยที่ได้ทำการสำรวจต้องการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 (ซึ่งในจำนวนนี้มีผู้ต้องการฉีดและพร้อมที่จะฉีดวัคซีนร้อยละ 47.7 และผู้ต้องการฉีดแต่ขณะนี้ยังไม่พร้อมฉีดวัคซีนร้อยละ 27.5) ส่วนร้อยละ 5.5 ฉีดวัคซีนแล้ว ขณะที่ร้อยละ 19.3 ไม่ต้องการฉีดวัคซีน โดยให้เหตุผล 5 อันดับแรก คือ กลัวผลข้างเคียง (ร้อยละ 16.4) ไม่เชื่อมั่นว่าวัคซีนจะสามารถป้องกันได้ (ร้อยละ 4.9) มีข้อจำกัดทางด้านร่างกาย เช่น พิกัดมีโรคประจำตัว ตั้งครรภ์ เป็นต้น (ร้อยละ 4.6) สามารถป้องกันตัวเองได้ (ร้อยละ 3.6) และไม่มีข้อมูลหรือข้อมูลไม่เพียงพอสำหรับการตัดสินใจ (ร้อยละ 3.2)

ในส่วนของการสำรวจความเชื่อมั่น ประชาชนร้อยละ 45.3 มีความเชื่อมั่นต่อคุณภาพของวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่รัฐบาลให้บริการกับประชาชน ขณะที่ร้อยละ 54.7 ไม่เชื่อมั่น โดยให้เหตุผลว่ากลัวผลข้างเคียง (ร้อยละ 41.3) วัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่รัฐบาลจัดหาให้ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าวัคซีนที่จะเลือกใช้เอง (ร้อยละ 7.0) ได้รับข้อมูลข่าวสารของวัคซีนที่มีความขัดแย้งกัน (ร้อยละ 5.7) และอื่นๆ เช่น การผลิตใช้เวลานาน เป็นต้น (ร้อยละ 0.7)

สรุปเหตุผลที่ประชาชนไม่เชื่อมั่นต่อคุณภาพของวัคซีนฯ 3 เรื่องแรกไม่แตกต่างกัน คือ กลัวผลข้างเคียง วัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่รัฐบาลจัดหาให้ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าวัคซีนที่จะเลือกใช้เอง และข้อมูลข่าวสารของวัคซีนที่ได้รับมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากเป็นวัคซีนใหม่จึงทำให้ประชาชนเกิดความกังวลในด้านความปลอดภัยของวัคซีนนี้เป็นพิเศษ ดังนั้นรัฐควรที่จะกระตุ้นให้ประชาชนฉีดวัคซีนโดยด่วน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายภูมิคุ้มกันหมู่ร้อยละ 70 ของประชาชนทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

จากข้อมูลพบว่าการที่มีผู้ที่ต้องการฉีดวัคซีนแต่ขณะนี้ยังไม่พร้อมฉีดเพราะกลัวผลข้างเคียง รวมถึงวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่รัฐบาลจัดหาให้ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าวัคซีนทางเลือก และข้อมูลข่าวสารของวัคซีนที่ได้รับมีความขัดแย้งกัน อาจส่งผลกระทบต่อตัดสินใจอันเนื่องมาจากความต้องการและความเชื่อมั่นในวัคซีนของประชาชน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ นำมาซึ่งจำนวนการได้รับวัคซีนที่อาจไม่ถึงเป้าหมายซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐในการดำเนินการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่ยังไม่สามารถครอบคลุมตอบสนองความต้องการวัคซีนของประชาชนและทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นไม่มากพอ ดังนั้นการศึกษาการได้รับวัคซีนของประชาชนไทยในการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เพื่อศึกษาว่าความต้องการและความเชื่อมั่นวัคซีนที่แตกต่างกันมีผลต่อการได้รับวัคซีนที่แตกต่างหรือไม่อย่างไร จึงเป็นที่มาของวัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความต้องการวัคซีนของประชาชนไทยที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการดำเนินงานของรัฐในการตอบสนองความต้องการวัคซีนของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
- 2) เพื่อศึกษาการกระจายวัคซีนที่รัฐจัดสรรตามที่รัฐจัดหาให้ในแต่ละพื้นที่และเสนอแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการกระจายวัคซีนให้เข้าถึงตามความเชื่อมั่นวัคซีนของประชาชนได้อย่างทั่วถึง
- 3) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความแตกต่างในการได้รับวัคซีนจากภาครัฐในแต่ละพื้นที่

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความต้องการวัคซีนของประชาชนแบ่งได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลการตัดสินใจ

การตัดสินใจ (Decision Making) คือ กระบวนการคัดเลือกแนวทางปฏิบัติจากทางเลือกต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ (กิตติ ภักดีวันนะกุล, 2546) โดยการรวบรวมและประเมินข้อมูลและสิ่งประกอบอื่นๆ ที่สำคัญและเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเลือกเดียวที่สามารถตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของผู้เลือก เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2556) ตามความเชื่อว่าเมื่อมนุษย์สนองความต้องการในระดับแรกแล้วมนุษย์จะมีความต้องการเพิ่มขึ้นในระดับต่อไปจนถึงขั้นสุดท้าย (Maslow, 1943) จนเกิดเป็นความเชื่อมั่นซึ่งสอดคล้องกับความหมายของความเชื่อมั่น คือ ผู้ให้บริการมีศักยภาพที่จะให้บริการลูกค้าอย่างเต็มประสิทธิภาพ สื่อสารอย่างชัดเจน และทำให้ผู้รับบริการมั่นใจว่าจะได้รับบริการที่ดีที่สุด เพื่อให้ผู้รับบริการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ ส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความเชื่อมั่นกับผู้ให้บริการ (Parasuraman et al., 1985) ซึ่งในที่นี้ ลูกค้า คือ ประชาชน และ ผู้ให้บริการ คือ ภาครัฐ จากการทบทวนวรรณกรรมหมายความว่า การตัดสินใจ คือ การเลือกทางที่ตอบสนองความต้องการตามแนวทางความเชื่อมั่นของตนเอง โดยความต้องการและความเชื่อมั่นเป็นหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลการตัดสินใจ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการป้องกันโรค

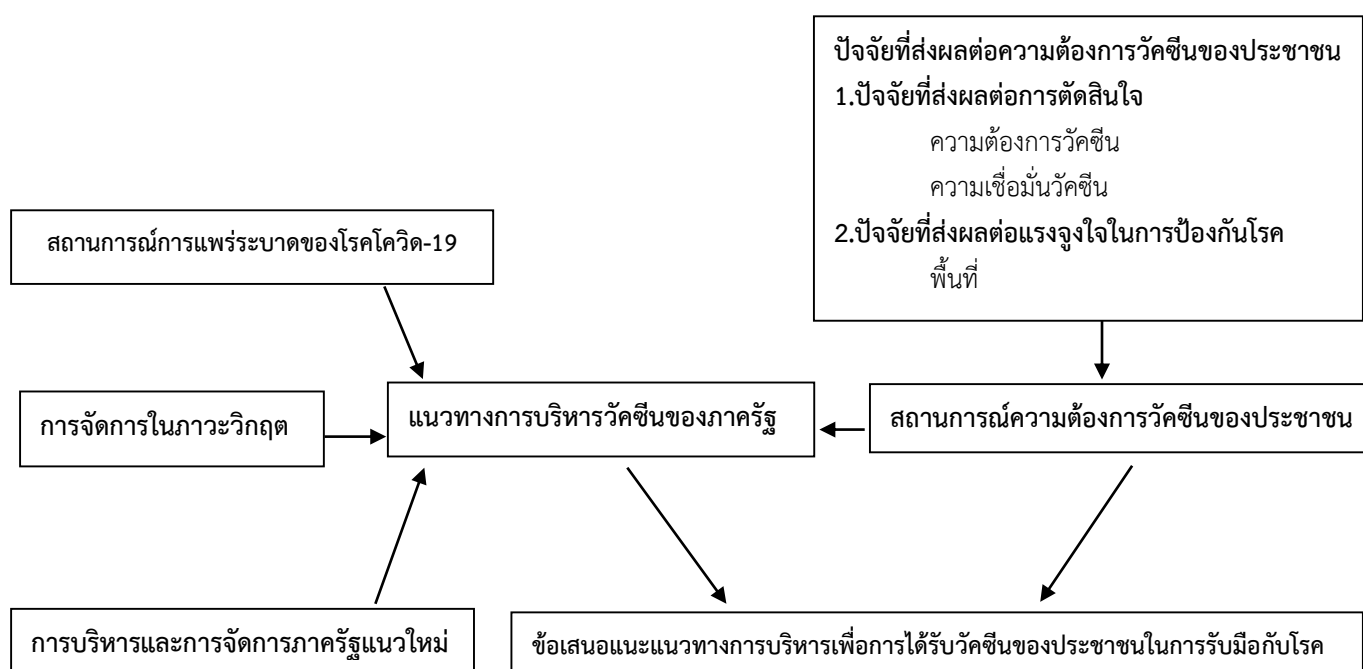
แรงจูงใจในการป้องกันโรค หมายถึง ความเชื่อ ความรู้สึก การรับรู้หรือกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะปฏิบัติพฤติกรรมเพื่อป้องกันโรค (ไพรวลัย สุทธิแสน, 2564) ดังเห็นได้จากสถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้มีการเห็นชอบแบ่งโซนพื้นที่ที่ควบคุมโรคโควิด-19 เช่น กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่มีความเสี่ยงสูง และมีโอกาสที่จะเกิดการระบาดระลอกใหม่ ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุด (สีแดงเข้ม) เพื่อให้มีการบริหารจัดการและเตรียมความพร้อมในการป้องกันการระบาด (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2564) โดยให้สำนักงานเขตตั้งศูนย์ปฏิบัติการควบคุมโรค (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2563) และมีมาตรการค้นหาผู้ติดเชื้อไวรัสเชิงรุกในชุมชนอย่างเข้มข้น (เอกโพธิ์, 2564) ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครต้องมีการปรับวิถีชีวิตในแต่ละวันมากกว่าพื้นที่ควบคุมสีอื่นๆ เช่น ห้ามออกนอก

เคสสถานช่วงเวลา 21.00-04.00 น. เลี่ยง จำกัด หรือดเว้นภารกิจที่ต้องเดินทางออกนอกเคสสถานหรือที่พำนักโดยไม่จำเป็นให้ทำงานจากที่บ้าน 100% ทั้งรัฐและเอกชน จำกัดจำนวนผู้โดยสารที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะทั่วประเทศให้เหลือไม่เกิน 50% ของความจุและห้ามรวมกลุ่มกิจกรรมเกิน 5 คน (สำนักข่าวบีบีซี, 2564) ทำให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อป้องกันโรคภายใต้มาตรการการบังคับจากรัฐจากพื้นที่ที่อยู่อาศัยของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ควบคุมส่งผลให้พื้นที่เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการป้องกันโรค

ดังนั้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ตัวแปรอิสระที่น่าจะส่งผลกับการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาดมี 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ได้แก่ ความต้องการวัคซีนและความเชื่อมั่นวัคซีน 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการป้องกันโรค ได้แก่ พื้นที่ ซึ่งอาจพบตัวแปรอิสระที่ส่งผลมากกว่านี้โดยบทความวิจัยนี้จะขอศึกษาตัวแปรอิสระที่กล่าวมา (รูปที่ 3) ผู้วิจัยจึงมีสมมติฐานการวิจัยว่าตัวแปรอิสระดังกล่าวน่าจะมีความสัมพันธ์กับการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด

กรอบแนวคิดการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงได้นำมาประยุกต์กรอบแนวคิดเพื่อการศึกษาการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด โดยศึกษาถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โรคติดต่ออุบัติใหม่ที่เกิดขึ้นโดยการเข้าใจถึงอาการ ลักษณะการแพร่ระบาด แนวทางการรักษาและการป้องกัน นำมาสู่การศึกษาองค์ความรู้การจัดการในภาวะวิกฤต เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการรับมือการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นโรคอุบัติใหม่ที่เกิดขึ้นในโลก รวมถึงศึกษาแนวทางการบริหารภาครัฐแนวใหม่ เพื่อศึกษาบริบทการทำงานของภาครัฐ กระบวนการทำงาน โครงสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงพร้อมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การบริหารวัคซีนของภาครัฐโดยมองถึงสถานการณ์ความต้องการของประชาชนซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการวัคซีนมาเกี่ยวข้องซึ่งในบทความวิจัยนี้จะศึกษาตัวแปรอิสระในกรอบปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการวัคซีนของประชาชน คือ ความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และพื้นที่ที่ส่งผลต่อข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารเพื่อการได้รับวัคซีนของประชาชนในการรับมือกับโรค



รูปที่ 3 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาด

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการได้รับวัคซีนของประชาชนไทยในการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยศึกษาถึงการได้รับวัคซีนของประชาชนภายใต้มาตรการรัฐบาลในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ระดับจังหวัด ที่ได้มาจากการสำรวจเชิงเอกสารทางราชการ (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลความต้องการและการได้รับการฉีดวัคซีนของคนไทยในแต่ละจังหวัด จากแบบสอบถามโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติและรายงานผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 โดยกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และสถิติถดถอยพหุคูณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยใช้การศึกษาจากแบบสอบถาม (Survey Research) ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายปิด (Closed-ended) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้ใช้แบบสอบถามโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติมาวิเคราะห์ร่วมกับรายงานผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 โดยกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข นำมาสู่การศึกษาการได้รับวัคซีนของประชาชนไทยในการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ว่าสามารถเข้าถึงประชาชนแต่ละพื้นที่แตกต่างกันอย่างไร สู่การนำไปปรับปรุงและประยุกต์ใช้ในการรับมือโรคอุบัติใหม่ในอนาคต ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1) การศึกษาความต้องการวัคซีนใช้แบบสอบถามโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการทำงาน และรายได้ของครัวเรือน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ได้แก่

- ความต้องการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 และเหตุผลที่ยังไม่พร้อมฉีดวัคซีนหรือไม่ต้องการฉีดวัคซีน
- ประเภทของวัคซีนที่ต้องการฉีด
- ความเชื่อมั่นต่อคุณภาพของวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่รัฐบาลให้บริการกับประชาชน
- ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้หน่วยงานภาครัฐเพิ่มสถานที่นอกสถานพยาบาล เพื่อให้บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 แก่ประชาชน
- สถานที่ที่เหมาะสมในการให้บริการฉีดวัคซีนหากภาครัฐจะจัดให้มีสถานที่นอกสถานพยาบาลเพื่อให้บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 แก่ประชาชน
- การลงทะเบียนขอจองการฉีดวัคซีนผ่านทาง Line Official Account และ Mobile Application “หมอพร้อม”
- ความต้องการให้รัฐจัดเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครเพื่ออำนวยความสะดวกในการรับลงทะเบียนหมอพร้อม
- ความคิดเห็น/ความเข้าใจเกี่ยวกับวัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ในประเด็นต่างๆ
- การที่รัฐให้เงินชดเชยเป็นหลักประกันการเจ็บป่วยและเสียชีวิตจากการฉีดวัคซีนมีผลต่อการตัดสินใจฉีดวัคซีนของประชาชนหรือไม่
- การสร้างความเชื่อมั่นในการฉีดวัคซีนให้กับประชาชนและลดความสับสนของข่าวสารการให้บริการฉีดวัคซีนให้แก่ประชาชน

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของประชาชนต่อการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระลอกใหม่ในช่วงปลายเดือนเมษายน 2564 ได้แก่

- ความวิตกกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
- ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
- ความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

2) การศึกษาการได้รับวัคซีนใช้รายงานผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 ที่เก็บข้อมูลโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 77 จังหวัด รวบรวมข้อมูลโดยกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข เป็นข้อมูลผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 ระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 - 1 กันยายน 2566 จากฐานข้อมูล MOPH IC ณ วันที่ 1 กันยายน 2566 โดยแบ่งตามเขตสุขภาพ จังหวัด กลุ่มเป้าหมาย และยี่ห้อวัคซีน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ คือ ประชากรไทย 69,556,204 คน (อ้างอิงจากรายงานสถานการณ์ให้บริการฉีดวัคซีนโควิด-19 ณ วันที่ 10 มีนาคม 2566) (กระทรวงสาธารณสุข, 2566)

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

2.1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาความต้องการวัคซีน คือ ประชากรไทยที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปในครัวเรือนส่วนบุคคลทั่วประเทศ จำนวน 46,600 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

2.2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการได้รับวัคซีน คือ ประชากรไทย 69,556,204 คน (อ้างอิงจากรายงานสถานการณ์ให้บริการฉีดวัคซีนโควิด-19 ณ วันที่ 10 มีนาคม 2566) (กระทรวงสาธารณสุข, 2566)

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาจากแบบสอบถามโครงการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน) ที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติและรายงานผลการให้บริการวัคซีนโควิด-19 ที่เก็บข้อมูลโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 77 จังหวัด รวบรวมข้อมูลโดยกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 - 1 กันยายน 2566 มีดังตารางนี้

ตารางที่ 1 ตัวแปรที่ใช้ในการทดสอบ

ตัวแปร	รายละเอียด	ประเภท	แหล่งข้อมูล
ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)			
ความต้องการวัคซีน ตัวแปรต่อเนื่อง	ต้องการฉีดวัคซีน (ร้อยละ)	รายจังหวัด	สำนักงานสถิติแห่งชาติ
ความเชื่อมั่นวัคซีน ตัวแปรต่อเนื่อง	เชื่อมั่นวัคซีน (ร้อยละ)	รายจังหวัด	สำนักงานสถิติแห่งชาติ



ตัวแปร	รายละเอียด	ประเภท	แหล่งข้อมูล
พื้นที่ ตัวแปรหุ่น	แบ่งตามภูมิภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (กลุ่มอ้างอิง) ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ	รายจังหวัด	สำนักงานสถิติแห่งชาติ และกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
ตัวแปรตาม (Dependent Variable) การได้รับวัคซีน ตัวแปรต่อเนื่อง	จำนวนผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 จำนวนผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 จำนวนผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 (สัดส่วนจำนวนผู้ที่ได้รับวัคซีนต่อประชากรทั้งหมด)	รายจังหวัด	กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด ในการบรรยายตัวแปรอิสระ ทั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) เพื่อหาความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวแปรและใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน เพื่อตรวจสอบตัวแปรอิสระว่าไม่มีความสัมพันธ์กันเอง นอกจากนี้ได้ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อหาตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 หรือน้อยกว่า

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ด้วยความถี่และร้อยละ ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนและการกระจายร้อยละความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และการได้รับวัคซีน

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ความต้องการวัคซีน		
กรุงเทพมหานคร	9,553	20.5
ภาคกลาง	7,503	16.1
ภาคใต้	7,969	17.1
ภาคตะวันออก	7,642	16.4
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	6,850	14.7
ภาคเหนือ	7,083	15.2
รวม	46,600	100
ค่าเฉลี่ย= 47.18 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน= 10.41		
ความเชื่อมั่นวัคซีน		
กรุงเทพมหานคร	8,415	18.1
ภาคกลาง	7,767	16.7
ภาคใต้	8,490	18.2
ภาคตะวันออก	7,594	16.3



	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	6,917	14.8
ภาคเหนือ	7,417	15.9
รวม	46,600	100
ค่าเฉลี่ย= 45.11 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน= 10.89		
การได้รับวัคซีน		
เข็มที่ 1		
กรุงเทพมหานคร	13,739,261	23.8
ภาคกลาง	8,856,999	15.4
ภาคใต้	8,190,713	14.2
ภาคตะวันออก	9,431,382	16.4
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8,558,319	14.9
ภาคเหนือ	8,834,023	15.3
รวม	57,610,698	100
ค่าเฉลี่ย= 77.32 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน= 9.10		
เข็มที่ 2		
กรุงเทพมหานคร	12,791,620	23.6
ภาคกลาง	8,485,644	15.7
ภาคใต้	7,555,553	14.0
ภาคตะวันออก	8,899,018	16.4
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	7,980,409	14.7
ภาคเหนือ	8,428,231	15.6
รวม	54,140,475	100
ค่าเฉลี่ย= 72.89 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน= 9.31		
เข็มที่ 3		
กรุงเทพมหานคร	8,080,566	29.6
ภาคกลาง	4,641,786	17.0
ภาคใต้	2,610,295	9.5
ภาคตะวันออก	4,494,247	16.4
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3,359,336	12.3
ภาคเหนือ	4,153,774	15.2
รวม	27,340,004	100
ค่าเฉลี่ย= 34.31 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน= 12.17		

จากตารางที่ 2 พบว่าความต้องการวัคซีนมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีความต้องการวัคซีนมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 20.5) รองลงมา คือ ภาคใต้ (ร้อยละ 17.1) ภาคตะวันออก (ร้อยละ 16.4) ภาคกลาง (ร้อยละ 16.1) ภาคเหนือ (ร้อยละ 15.2) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 14.7) ตามลำดับ

ความเชื่อมั่นวัคซีนมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีความเชื่อมั่นวัคซีนมากที่สุด คือ ภาคใต้ (ร้อยละ 18.2) รองลงมา คือ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 18.1) ภาคกลาง (ร้อยละ 16.7) ภาคตะวันออก (ร้อยละ 16.3) ภาคเหนือ (ร้อยละ 15.9) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 14.8) ตามลำดับ

การได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีการกระจายวัคซีนแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 23.8) รองลงมา คือ ภาคตะวันออก (ร้อยละ 16.4) ภาคกลาง (ร้อยละ 15.4) ภาคเหนือ (ร้อยละ 15.3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 14.9) และภาคใต้ (ร้อยละ 14.2) ตามลำดับ

การได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีการกระจายวัคซีนแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 23.6) รองลงมา คือ ภาคตะวันออก (ร้อยละ 16.4) ภาคกลาง (ร้อยละ 15.7) ภาคเหนือ (ร้อยละ 15.6) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 14.7) และภาคใต้ (ร้อยละ 14.0) ตามลำดับ

การได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีการกระจายวัคซีนแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีผู้ได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 29.6) รองลงมา คือ ภาคกลาง (ร้อยละ 17.0) ภาคตะวันออก (ร้อยละ 16.4) ภาคเหนือ (ร้อยละ 15.2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 12.3) และภาคใต้ (ร้อยละ 9.5) ตามลำดับ

ลักษณะข้อมูลเบื้องต้นของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาซึ่งวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐานมีรายละเอียดดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดของการได้รับวัคซีน แบ่งแยกตามพื้นที่ภูมิภาค

	การได้รับวัคซีน	จำนวน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ค่าต่ำสุด (Min)	ค่าสูงสุด (Max)
กรุงเทพมหานคร	เข็มที่ 1	1	119.6	-	119.6	119.6
	เข็มที่ 2	1	111.4	-	111.4	111.4
	เข็มที่ 3	1	71.2	-	71.2	71.2
ภาคกลาง	เข็มที่ 1	17	77.1	9.7	63.2	97.4
	เข็มที่ 2	17	74.0	8.2	59.5	87.4
	เข็มที่ 3	17	41.0	11.0	23.5	63.7
ภาคใต้	เข็มที่ 1	14	76.4	11.5	56.8	95.8
	เข็มที่ 2	14	70.5	13.6	46.3	91.8
	เข็มที่ 3	14	24.7	14.0	7.6	63
ภาคตะวันออก	เข็มที่ 1	8	82.1	7.7	70.0	92.3
	เข็มที่ 2	8	77.5	7.3	68.3	89.1
	เข็มที่ 3	8	39.6	9.6	23.2	54.2
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	เข็มที่ 1	20	74.5	3.1	68.2	81.3
	เข็มที่ 2	20	69.5	3.4	61.7	76.0
	เข็มที่ 3	20	29.6	7.1	16.7	43.3
ภาคเหนือ	เข็มที่ 1	17	76.9	4.5	66.4	87.2
	เข็มที่ 2	17	73.4	5.8	59.3	84.3
	เข็มที่ 3	17	36.6	7.9	19.2	51.4



ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวเปรียบเทียบการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 และพื้นที่ (ภูมิภาค)

Dependent Variable: การได้รับวัคซีนเข็มที่ 1

Source	SS	df	MS	F	P-value
Model	2144.031	5	428.806	7.33	0.0000
Region	2144.031	5	428.806	7.33	0.0000
Residual	4151.102	71	58.466		
Total	6295.133	76	82.831		
r =.5836 Adjusted R ² =.2941 R ² =.3406					

จากตารางที่ 4 พบว่าพื้นที่ (ภูมิภาค) ที่ต่างกันมีการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (F = 7.33, p=0.0000) โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 58 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวเปรียบเทียบการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 และพื้นที่ (ภูมิภาค)

Dependent Variable: การได้รับวัคซีนเข็มที่ 2

Source	SS	df	MS	F	P-value
Model	1987.461	5	397.492	6.13	0.0001
Region	1987.461	5	397.492	6.13	0.0001
Residual	4604.231	71	64.848		
Total	6591.692	76	86.733		
r =.5491 Adjusted R ² =.2523 R ² =.3015					

จากตารางที่ 5 พบว่าพื้นที่ (ภูมิภาค) ที่ต่างกันมีการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (F = 6.13, p=0.0001) โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 55 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวเปรียบเทียบการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 และพื้นที่ (ภูมิภาค)

Dependent Variable: การได้รับวัคซีนเข็มที่ 3

Source	SS	df	MS	F	P-value
Model	4168.930	5	833.786	8.36	0.0000
Region	4168.930	5	833.786	8.36	0.0000
Residual	7082.337	71	99.751		
Total	11251.267	76	148.043		
r =.6087 Adjusted R ² =.3262 R ² =.3705					

จากตารางที่ 6 พบว่าพื้นที่ (ภูมิภาค) ที่ต่างกันมีการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (F = 8.36, p=0.0000) โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 61 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวเปรียบเทียบความต้องการวัคซีนและพื้นที่ (ภูมิภาค)

Dependent Variable: ความต้องการวัคซีน

Source	SS	df	MS	F	P-value
Model	703.312	5	140.662	1.33	0.2627
Region	703.312	5	140.662	1.33	0.2627
Residual	7525.681	71	105.996		
Total	8228.992	76	108.276		
r =.2924 Adjusted R ² =.0211					
R ² =.0855					

จากตารางที่ 7 พบว่าพื้นที่ (ภูมิภาค) ที่ต่างกันมีความต้องการวัคซีนไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (F = 1.33, p=0.2627) โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 29 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวเปรียบเทียบความเชื่อมั่นวัคซีนและพื้นที่ (ภูมิภาค)

Dependent Variable: ความเชื่อมั่นวัคซีน

Source	SS	df	MS	F	P-value
Model	781.590	5	156.318	1.35	0.2545
Region	781.590	5	156.318	1.35	0.2545
Residual	8234.548	71	115.979		
Total	9016.138	76	118.633		
r =.2944 Adjusted R ² =.0224					
R ² =.0867					

จากตารางที่ 8 พบว่าพื้นที่ (ภูมิภาค) ที่ต่างกันมีความเชื่อมั่นวัคซีนไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (F = 1.35, p=0.2545) โดยสามารถอธิบายได้ร้อยละ 29 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ก่อนการวิเคราะห์การถดถอยนั้นต้องทำการทดสอบตัวแปรอิสระที่นำมาศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กันเองในระดับที่สูงเกินไปหรือไม่ ซึ่งอาจส่งผลให้การพยากรณ์ค่าของตัวแปรตามมีความคลาดเคลื่อนได้ ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ในการพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้มีดังตารางที่ 9 ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) ระหว่างความต้องการวัคซีนและความเชื่อมั่นวัคซีนที่แตกต่างกันที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับวัคซีน

	การได้รับ วัคซีนเข็มที่ 1	การได้รับวัคซีน เข็มที่ 2	การได้รับวัคซีน เข็มที่ 3	ความต้องการ วัคซีน	ความเชื่อมั่น วัคซีน
การได้รับวัคซีนเข็มที่ 1	1.000				
การได้รับวัคซีนเข็มที่ 2	0.965	1.000			
การได้รับวัคซีนเข็มที่ 3	0.748	0.813	1.000		
ความต้องการวัคซีน	0.478	0.513	0.413	1.000	
ความเชื่อมั่นวัคซีน	0.388	0.401	0.269	0.765	1.000

ตัวแปร		การได้รับวัคซีน		
		เข็มที่ 1	เข็มที่ 2	เข็มที่ 3
ความต้องการวัคซีน	ค่าสหสัมพันธ์	.478	.513	.413
	ระดับความสัมพันธ์	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
ความเชื่อมั่นวัคซีน	ค่าสหสัมพันธ์	.388	.401	.269
	ระดับความสัมพันธ์	ปานกลาง	ปานกลาง	ต่ำ

จากตารางที่ 9 การวิเคราะห์ความต้องการวัคซีนและความเชื่อมั่นวัคซีนที่มีความสัมพันธ์กับการได้รับวัคซีน โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์ของเพียร์สันพบว่า ความต้องการวัคซีนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 ในระดับปานกลาง และความเชื่อมั่นวัคซีนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 และเข็มที่ 2 ในระดับปานกลาง และเข็มที่ 3 ในระดับต่ำ ($r=.269$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งหากการศึกษาค้างนี้ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากกว่า 0.8 จะถือว่าตัวแปรอิสระนั้นมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับสูงมาก โดยผลการทดสอบพบว่า ไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีความสัมพันธ์กันสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด จึงสรุปได้ว่าตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กันเอง ผู้วิจัยจึงได้ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตามซึ่งได้ผลการวิเคราะห์เป็นไปตามตารางที่ 10-12 ดังนี้

ตารางที่ 10 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1

ตัวแปรอิสระ	B	t	P-value
ค่าคงที่	97.959	11.800	0.000
ความต้องการวัคซีน	0.243	2.050	0.045
ความเชื่อมั่นวัคซีน	0.135	1.190	0.240
พื้นที่			
(อ้างอิง : กรุงเทพมหานคร)			
ภาคกลาง	-38.808	-5.470	0.000
ภาคใต้	-40.695	-5.710	0.000
ภาคตะวันออก	-33.831	-4.650	0.000
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-39.652	-5.590	0.000
ภาคเหนือ	-38.065	-5.350	0.000

$r = .7048$, $R^2 = .4968$, Adjusted $R^2 = .4457$, $F = 9.73$, $P = .000$

จากตารางที่ 10 พบว่าตัวแปรอิสระในสมการนี้สามารถอธิบายการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 ได้ร้อยละ 49.68 ($R^2 = .4968$) เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ร่วมด้วยพบว่า มี 2 ตัวแปร คือ ความต้องการวัคซีนและพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือที่มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 ดังนี้

- 1) ความต้องการวัคซีน พบว่า มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ 0.243
 - 2) พื้นที่ พบว่า ภาคกลางมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -38.808 หมายความว่า ประชาชนในภาคกลางจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 38.808
- ภาคใต้มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -40.695 หมายความว่า ประชาชนในภาคใต้จะได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 40.695
- ภาคตะวันออกมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -33.831 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 33.831
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -39.652 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 39.652
- ภาคเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -38.065 หมายความว่า ประชาชนในภาคเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 38.065

ตารางที่ 11 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2

ตัวแปรอิสระ	B	t	P-value
ค่าคงที่	86.178	10.160	0.000
ความต้องการวัคซีน	0.324	2.670	0.009
ความเชื่อมั่นวัคซีน	0.107	0.920	0.361
พื้นที่			
(อ้างอิง : กรุงเทพมหานคร)			
ภาคกลาง	-32.745	-4.520	0.000
ภาคใต้	-37.617	-5.160	0.000
ภาคตะวันออก	-29.428	-3.960	0.000
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-35.316	-4.870	0.000
ภาคเหนือ	-32.194	-4.420	0.000

$r = .7058$, $R^2 = .4982$, Adjusted $R^2 = .4473$, $F = 9.79$, $P = .000$

จากตารางที่ 11 พบว่าตัวแปรอิสระในสมการนี้สามารถอธิบายการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 ได้ร้อยละ 49.82 ($R^2 = .4982$) เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ร่วมด้วยพบว่า มี 2 ตัวแปร คือ ความต้องการวัคซีนและพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือที่มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 ดังนี้

- 1) ความต้องการวัคซีน พบว่า มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ 0.324
- 2) พื้นที่ พบว่า ภาคกลางมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -32.745 หมายความว่า ประชาชนในภาคกลางจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 32.745

ภาคใต้มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -37.617 หมายความว่า ประชาชนในภาคใต้จะได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 37.617

ภาคตะวันออกมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -29.428 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 29.428

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -35.316 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 35.316

ภาคเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -32.194 หมายความว่า ประชาชนในภาคเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 2 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 32.194

ตารางที่ 12 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน และการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3

ตัวแปรอิสระ	B	t	P-value
ค่าคงที่	42.396	3.910	0.000
ความต้องการวัคซีน	0.469	3.010	0.004
ความเชื่อมั่นวัคซีน	0.002	0.010	0.992
พื้นที่ (อ้างอิง : กรุงเทพมหานคร)			
ภาคกลาง	-24.080	-2.600	0.011
ภาคใต้	-41.672	-4.470	0.000
ภาคตะวันออก	-25.835	-2.720	0.008
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-33.475	-3.610	0.001
ภาคเหนือ	-27.127	-2.910	0.005

$r = .7199$, $R^2 = .5182$, Adjusted $R^2 = .4693$, $F = 10.60$, $P = .000$

จากตารางที่ 12 พบว่าตัวแปรอิสระในสมการนี้สามารถอธิบายการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 ได้ร้อยละ 51.82 ($R^2 = .5182$) เมื่อพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ร่วมด้วยพบว่า มี 2 ตัวแปร คือ ความต้องการวัคซีนและพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือที่มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3

- 1) ความต้องการวัคซีน พบว่า มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ 0.469
- 2) พื้นที่ พบว่า ภาคกลางมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -24.080 หมายความว่า ประชาชนในภาคกลางจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 24.080

ภาคใต้มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -41.672 หมายความว่า ประชาชนในภาคใต้จะได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 41.672

ภาคตะวันออกมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -25.835 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 25.835

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -33.475 หมายความว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 33.475

ภาคเหนือมีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (B) เท่ากับ -27.127 หมายความว่า ประชาชนในภาคเหนือจะได้รับวัคซีนเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานครอยู่ 27.127

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนไทยในช่วงการระบาดพบว่าความต้องการวัคซีน ความเชื่อมั่นวัคซีน การได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยพื้นที่ที่มีความต้องการวัคซีนมากที่สุด คือ กรุงเทพมหานคร รองลงมา คือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ โดยความต้องการวัคซีนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 ในระดับปานกลาง และความเชื่อมั่นวัคซีนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 และเข็มที่ 2 ในระดับปานกลาง และเข็มที่ 3

ในระดับต่ำ ($r=.269$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาความต้องการวัคซีนและพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือได้มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 โดยพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาคได้รับวัคซีนเข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 น้อยกว่ากรุงเทพมหานคร จากการศึกษาข้อมูลและเจตนาของภาครัฐที่มีจุดประสงค์ในการกระจายการฉีดวัคซีนให้ครอบคลุมประชาชนแต่ละพื้นที่ในประเทศไทยให้ครอบคลุมและทั่วถึงมากที่สุด เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายภูมิคุ้มกันหมู่ร้อยละ 70 ของประชาชนทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) สรุปได้ว่าความต้องการวัคซีนและความเชื่อมั่นวัคซีนมีความสัมพันธ์กับการได้รับวัคซีนและความต้องการวัคซีนและพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการได้รับวัคซีน ได้แก่ เข็มที่ 1 เข็มที่ 2 และเข็มที่ 3 ซึ่งกรุงเทพมหานครได้รับวัคซีนทั้ง 3 เข็มสูงกว่าพื้นที่ภูมิภาคอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งการที่กรุงเทพมหานครมีจำนวนสูงกว่าดังกล่าวสอดคล้องกับความหนาแน่นของประชากรด้วยจำนวนคนและพื้นที่อาศัยที่เป็นเมืองหลวงและเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงเป็นพื้นที่ที่รัฐเน้นในการให้วัคซีนตอบสนองความต้องการประชาชนมากที่สุด อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ควบคุมและมีความเสี่ยงสูง รวมถึงเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รวมถึงมาตรการสาธารณสุขของภาครัฐที่มีการกำหนดขึ้นต่ำจำนวนเข็มวัคซีนเพื่อการควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลต่อการตัดสินใจและแรงจูงใจในการป้องกันโรคซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการวัคซีนของประชาชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) เชีงวิชาการ : การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการได้รับวัคซีนโควิด-19 ของประชาชนในช่วงการระบาดโดยการเปรียบเทียบกับในแต่ละพื้นที่ภูมิภาคของประเทศไทยเท่านั้น การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบยี่ห้อวัคซีนโดยภาครัฐสามารถนำผลการวิจัยไปปรับปรุงมาตรการหรือแผนงานของหน่วยงานได้ต่อไปในอนาคต
- 2) เชีงนโยบาย : เมื่อพิจารณาปัญหาที่เข้ามากระทบนโยบายส่วนใหญ่มาจากปัจจัยภายนอกหรือสถานการณ์การระบาดของโรคที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่เราสามารถควบคุมปัจจัยภายในด้านทางเลือกการตัดสินใจหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการวัคซีนของประชาชนได้ เช่น การประชาสัมพันธ์ข้อมูลความสำคัญในการฉีดวัคซีน การเพิ่มทางเลือกยี่ห้อวัคซีนให้กับประชาชน การเพิ่มจุดรับบริการฉีดและจำนวนบุคลากรในการลงพื้นที่เข้าไปฉีดวัคซีน และการเพิ่มจำนวนเงินชดเชยแก่ประชาชนที่มีอาการแพ้หรือเสียชีวิตจากการฉีดวัคซีนให้ประชาชนสามารถรับรู้และเข้าถึงได้มากขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)
- 3) เชีงปฏิบัติ : การศึกษาวิจัยในครั้งนี้หน่วยงานรัฐที่บริหารจัดการสามารถนำข้อมูลความต้องการและการได้รับวัคซีนมาประยุกต์ใช้หรือเป็นทางเลือกหนึ่งในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตากรุณาเป็นอย่างสูงจากศาสตราจารย์ ดร.ปิงปอนด์ รักอำนวยกิจ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ต้นตลอดจนเสร็จสมบูรณ์และได้รับการสนับสนุนข้อมูลทุติยภูมิจากสำนักงานสถิติแห่งชาติและกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2565). “แนวทางการให้วัคซีนโควิด-19 ในสถานการณ์การระบาด ปี 2564 ของประเทศไทย”. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2566, จาก <https://tmc.or.th/covid19/download/pdf/covid-19-public-Vaccine-040664.pdf>
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2566). “รายงานความก้าวหน้าการฉีดวัคซีนโควิด-19”. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2566, จาก <https://ddc.moph.go.th/vaccine-covid19/pages/รายงานความก้าวหน้าการให้บริการฉีดวัคซีนโควิด-19>
- จิราภรณ์ ศรีแจ่ม. (2563). “วันที่ไทยรู้จัก COVID-19”. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/290347>
- ชนินทร์ สาริกฤติ. (2564). “SARS-CoV-2 : ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019”. สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2566, จาก http://sakon.nfe.go.th/KhokSiSuphan/popup.php?name=knowledge&file=p_readknowledge&id=35
- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข. (2565). “แผนและมาตรการการบริหารจัดการสถานการณ์โรคโควิด-19 สู่โรคประจำถิ่น (Endemic Approach to COVID-19)”. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2566, จาก <http://dmsic.moph.go.th/index/detail/8962>
- สำนักข่าวบีบีซี. (2564). “โควิด-19: ศบค. เห็นชอบขยายพื้นที่สีแดงเข้มเป็น 29 จังหวัด เตรียมล็อกดาวน์เพิ่มอีก 14 วัน”. สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-58047351>
- สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2563). โทสรารในราชการ กระทรวงมหาดไทย 2563 (ลงวันที่ 16 พฤษภาคม 2563). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 มท. (สนผ.).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). “การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (วัคซีน)”. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2566, จาก https://www.nso.go.th/sites/2014/Lists/Infographic/Attachments/112/Infographic_vaccine64.pdf
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). “จำนวนประชากรจากการทะเบียน”. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2566, จาก http://statbbi.nso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_01_11101_TH_.xlsx
- สำนักโรคติดต่ออุบัติใหม่ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2565). “แผนยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อมป้องกันและแก้ไขปัญหาระบาดติดต่ออุบัติใหม่แห่งชาติ (พ.ศ.2560-2564)”. สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2566, จาก https://ddc.moph.go.th/uploads/ckeditor2/eidnationplan60_64.pdf
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2564). พื้นที่สถานการณ์ที่กำหนดเป็นพื้นที่ควบคุมสูงสุดตามข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2558. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 138, ตอนพิเศษ 1 ง (ลงวันที่ 3 มกราคม 2564).
- เอชโฟกัส. (2564). “โควิดกรุงเทพ 5 เขต มีผู้ติดเชื้อสูงสุด เร่ง ค้นหาเชิงรุก”. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.hfocus.org/con-tent/2021/01/20904>
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation", Psychological Review 50: 370-396.
- Parasuraman, Zeithaml, and Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. Journal of marketing 49, Fall: 41-50.
- World Economic Forum. (2020). COVID-19 Curation: Georgetown University. Retrieved January 13, 2023 , from <https://intelligence.weforum.org/topics/a1G0X00000606EHUA0?tab=publicationsEHUA0?tab=publications>.

หัวข้อ “ประชากรกับการพัฒนา”

-  บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ
-  ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย
-  ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
-  การศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ: กรณีกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด
-  อิทธิพลของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่มีต่อการพัฒนาการเด็ก
-  การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562



บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่น ไปทำงานต่างประเทศ

(The Role of Maintaining Relationships between Households in the Place of Origin and
Migrant Workers Working Abroad)

โดย

สุวิมล คำน้อย¹* กาวดี พันธรักษ์¹ มลฤดี ลิ้มเฉลิมวงศ์¹ เกรียงไกร ผาสุดะ¹ อธิราชย์ นันขันตี¹ และอภิรดี แซ่โส¹

Suvimon Khamnoi Pawadee Pantarak Monrudee Liuchalermwong Kiangkrai Pasuta

Athirach Nankhantee and Aphiradi Khaeso

¹ สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

* Corresponding author email: suvimon.k@npu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ แบบภาคตัดขวาง มีหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลระดับครัวเรือน กับกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากกว่า 6 เดือน จำนวน 350 ครัวเรือน เก็บข้อมูลเมื่อเดือนมกราคม-เมษายน 2566 ด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา และได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.911 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ตัวแปรเดียวและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นในถิ่นต้นทางส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน กว่าร้อยละ 71.4 มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศต่ำกว่า 3 ปี และมีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 59.7 และราว 1 ใน 4 มีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในระดับสูง โดยเฉพาะการสื่อสาร ให้คำแนะนำ และแสดงความห่วงใยต่อแรงงานย้ายถิ่นเป็นประจำ นอกจากนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของครัวเรือนถิ่นต้นทาง ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หนี้สิน วิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย และลักษณะงานที่ทำเป็นงานเกษตร โดยทุกตัวแปรสามารถอธิบายการผันแปรของความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ได้ร้อยละ 30.4 ($R^2=0.304$)

คำสำคัญ: บทบาทของครัวเรือน, การรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือน, การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ, แบบแผนการย้ายถิ่น

Abstract

This article aims to study the role of maintaining relationships between households in their place of origin and migrant workers working abroad, and factors influencing the maintenance of relationships between households in the place of origin and migrant workers working abroad. The quantitative research method was used with the analytical unit at the household level. The sample included 350 households in the place of origin that had workers migrating to work abroad for more than 6 months, data were collected in January-April 2023 using the interview schedule validated by experts with a reliability of 0.911. Descriptive statistics and multiple regression analysis were utilized. The results showed that most migrant households have 4-5 household members. More than 71.4% of migrant workers have been working abroad for less than three years. Their relationship with migrant workers was moderate (59.7 percent), and about a quarter had a high level of relationship, especially in communicating, advising, and expressing concern for migrant workers on a regular basis. In addition, it was found that the factors influencing the relationship with migrant workers among households were the number of household members, debt, legal migration method, and agricultural work of migrants. All the independent variables could explain the variation in relationships with migrants working abroad of households in the area of origin at 30.4% ($R^2=0.304$).

Keywords: The role of the household, Maintaining household relationships, Migration to work abroad, Migration patterns

บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ (The Role of Maintaining Relationships between Households in the Place of Origin and Migrant Workers Working Abroad)

บทนำ

สถานการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะแรงงานและครัวเรือนคาดหวังว่าจะมีความมั่นคงของครัวเรือนเพิ่มขึ้น (Ayuwat, 2019) โดยเฉพาะแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดของแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ (Overseas Employment Administration Division, 2019) ผลกระทบจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย มีทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมการทำงานของแรงงาน การใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางรวมถึงครัวเรือนในถิ่นต้นทาง ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อความมั่นคงและความสัมพันธ์ทางสังคมของครัวเรือน (Ayuwat, 2019; Boonkwang and Ayuwat, 2017) โดยพบว่าครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จำเป็นต้องธำรงรักษาความสัมพันธ์กับตัวแรงงานย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในฐานะพ่อแม่ที่ส่งลูกไปทำงานต่างประเทศ ในฐานะคู่สมรสที่ส่งอีกฝ่ายไปทำงานต่างประเทศ หรือในฐานะลูกที่มีพ่อหรือแม่ไปทำงานต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และไม่เกิดปัญหาความไม่ลงรอยกัน (Chamratrithirong, 2007) ปัจจุบันมีวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนกับแรงงานย้ายถิ่นที่หลากหลาย ทั้งการพูดคุยกันผ่านแอปพลิเคชันเครือข่ายทางสังคมแบบเห็นหน้าและไม่เห็นหน้า การส่งเงิน/ส่งของกลับมาให้ครัวเรือน หรือการที่ครัวเรือนส่งของที่แรงงานย้ายถิ่นต้องการไปให้ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Narongchai and Ayuwat, 2013; Fialkowska, 2019) นอกจากนี้ แรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ มีทั้งกลุ่มที่ไปทำงานแบบถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย มีลักษณะงานและถิ่นปลายทางที่แตกต่างกัน รวมถึงมีคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจนำมาสู่บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นในต่างประเทศที่แตกต่างกันตามไปด้วย ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศซึ่งเป็นการศึกษาจากครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นในฐานะผู้อยู่ข้างหลัง ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงวิธีการดำรงชีพที่ต้องธำรงรักษาความสัมพันธ์ นำไปสู่ความมั่นคงในชีวิตในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทความนี้ใช้แนวคิดการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งไปยังประเทศหนึ่ง เพื่อทำกิจกรรมที่ได้รับค่าตอบแทน ทั้งนี้ Todaro (1976) อธิบายว่า มนุษย์ตัดสินใจย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยดึงดูดสำคัญ ได้แก่ ค่าจ้างที่สูงขึ้นและโอกาสได้งานทำ ในทางสังคมวิทยาพิจารณาปรากฏการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเชื่อมโยงกับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม กฎหมาย และการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นมี 3

ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งต้นทาง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของถิ่นปลายทาง อุปสรรคที่แทรกอยู่ระหว่างถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง และปัจจัยส่วนบุคคลที่จะต้องมีความลักษณะพิเศษ (Lee, 1966)

การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานก่อให้เกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมกับตัวผู้ย้ายถิ่นและผู้อยู่ข้างหลังได้แก่ ครอบครัว และลูก (Ayuwat et al, 2019; Jampaklay et al, 2013) ครีวเรือนที่มีสมาชิกย้ายถิ่นที่ส่งเงินกลับมายังต่อเนื่องและมีการเปลี่ยนแปลงในครัวเรือน เพื่อนบ้าน ชุมชน สังคม ให้การยอมรับมากขึ้น ในบางกรณีได้รับการยอมรับถึงลูกของแรงงานย้ายถิ่น เช่น การยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนกตัญญู ทำงานเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือน (Ayuwat et al., 2018; Kwalamthan, Ayuwat and Narongchai, 2018) งานวิจัยนี้จึงนิยามครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ว่าหมายถึง ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศในระยะเวลามากกว่า 6 เดือน เพื่อแสวงหาโอกาสในการทำงานและความมั่นคงการดำรงชีพ ดังงานวิจัยที่ศึกษาครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นที่ผ่านมา พบว่า ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศแบบถูกกฎหมาย มักมีความสัมพันธ์กันมากกว่าผู้ที่ไปทำงานแบบผิดกฎหมาย ในขณะที่การทำงานในถิ่นปลายทางที่ยืดหยุ่นยอมทำให้แรงงานย้ายถิ่นมีโอกาสรักษาความสัมพันธ์ได้มากกว่ากลุ่มที่ทำงานในลักษณะงานที่ไม่ยืดหยุ่น (Auraiampai, Ayuwat and Jampaklay, 2022) ทั้งนี้ งานศึกษาของ Go and Postrado (2019) และ Statham, Scuzzarello and Sunanta (2020) พบว่า แบบแผนการย้ายถิ่น ส่งผลต่อบทบาทการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นเช่นกัน ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรข้างต้นมากำหนดเป็นตัวแปรอิสระ

จากแนวคิดการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จึงกำหนดตัวแปรอิสระ เป็น 2 กลุ่มปัจจัย ประกอบด้วย 1) ปัจจัยคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนวัยพึ่งพิงในครัวเรือน จำนวนเงินออม และจำนวนหนี้สิน และ 2) ปัจจัยแบบแผนการย้ายถิ่น ได้แก่ ระยะเวลาการย้ายถิ่น วิธีการย้ายถิ่น ลักษณะงานที่ทำในต่างประเทศ โดยตัวแปรตาม คือ การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ทั้งนี้กำหนดสมมติฐานการวิจัยเป็น 2 สมมติฐานการวิจัยหลัก คือ 1) ปัจจัยคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ น่าจะมีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่น และ 2) ปัจจัยแบบแผนการย้ายถิ่น น่าจะมีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ของครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ แบบภาคตัดขวาง มีหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลระดับครัวเรือน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศที่อาศัยในถิ่นต้นทาง ซึ่งในงานนี้ใช้คำว่า “ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น” โดยเป็นครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากกว่า 6 เดือน และขณะทำการศึกษายังคงทำงานอยู่ ณ ถิ่นปลายทาง จำนวน 350 ครัวเรือน (Krejcie and Morgan, 1970) ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้เห็นการความสัมพันธ์ของครัวเรือนถิ่นต้นทางและแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศอย่างชัดเจน ซึ่งสุ่มมาโดยการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ส่วน ได้แก่ คุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ และแบบแผนการย้าย เป็นตัวแปรอิสระ และความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเป็นตัวแปรตาม ซึ่งวัดในระดับอันตรภาคชั้น โดยจัดทำดัชนีรวม (Composite Index) (Mazziotta and Pareto, 2013) จากข้อคำถามความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จำนวน 10 ข้อแบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาและตรวจสอบความเชื่อมั่น ได้ค่าเท่ากับ 0.911 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อเดือนมกราคม-เมษายน 2566 ในพื้นที่อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม ประเทศไทย ซึ่งมีสถานการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง และมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และโครงสร้างทางสังคมในพื้นที่ (Overseas

Employment Administration Division, 2022) ซึ่งการวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนครพนม หมายเลขการรับรองที่ HE31/65 Exp.

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ตัวแปรเดียว เพื่ออธิบายคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และในการวิเคราะห์หลายตัวแปร ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยการบรรยายประกอบตาราง

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลวิจัยนำเสนอครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ปัจจัยคุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือนและแบบแผนการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานย้ายถิ่น บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ มีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยคุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือนและแบบแผนการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของแรงงานย้ายถิ่น

ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 68.5 โดยครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นเกือบทั้งหมดมีจำนวนวัยพึ่งพิง (อายุ 0-14 ปี และ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) 1-3 ทั้งนี้กว่าครึ่งหนึ่งมีลักษณะครัวเรือนเป็นครัวเรือนขยาย ซึ่งเป็นครัวเรือนที่อยู่อาศัยด้วยกัน 3 รุ่นวัย ร้อยละ 44.5 เป็นที่น่าสังเกตว่ากว่าร้อยละ 20.0 เป็นครัวเรือนข้ามรุ่น ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่มี ปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ร่วมกับหลาน ในขณะที่ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีเงินออมอยู่ที่ 30,001-60,000 บาท ร้อยละ 44.6 รองลงมาคือ มีเงินออมต่ำกว่า 30,000 บาท ร้อยละ 37.7 ทั้งนี้ ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมากกว่าครึ่งหนึ่งมีหนี้สินมากกว่า 100,000 บาท โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยอยู่ที่ 114,554.9 บาท (S.D.=54,979.7) และมีหนี้สินสูงสุดอยู่ที่ 570,000 บาท

เมื่อพิจารณาแบบแผนการย้ายถิ่นของแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 70.2 ส่วนใหญ่ย้ายถิ่นไปแล้วเป็นเวลา 1-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 71.4 กลุ่มประเทศส่วนใหญ่ คือ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้และเอเชียตะวันออก อาทิ เกาหลีใต้ ไต้หวัน เป็นต้น วิธีการย้ายถิ่นไปทำงานส่วนใหญ่ไปทำงานแบบถูกกฎหมาย ร้อยละ 53.4 ผ่านกรมการจัดหางาน บริษัทจัดหางานด้วยระบบนายหน้าแรงงาน (Ayuwat and Chamaratana, 2013) และเป็นที่น่าสังเกตว่ามีแรงงานกว่าร้อยละ 46.6 เดินทางไปทำงานแบบผิดกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสัญญาจ้างงาน มีโอกาสถูกหลอกและต้องประสบกับความเสี่ยงเมื่อทำงานในต่างประเทศ (Matthews, Robertson, and Griffiffin, 2018) ส่วนใหญ่ทำงานภาคเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 65.1 และรองลงมาทำงานภาคอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 34.6 โดยแหล่งทุนของแรงงานส่วนใหญ่ได้จากเงินออมของครอบครัว และเงินกู้ธนาคาร

บทบาทการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีบทบาทการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นในระดับปานกลาง ร้อยละ 59.7 และราว 1 ใน 4 มีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นในระดับสูง โดยเฉพาะในประเด็นที่ครัวเรือนได้ติดต่อสื่อสารกับแรงงานโดยการโทรศัพท์ และพูดคุยให้คำแนะนำกับแรงงานในด้านการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทาง เช่น การเตือนเรื่องอาหาร การกิน สภาพอากาศ เพื่อแสดงความเป็นห่วงเป็นใยต่อแรงงาน ร้อยละ 98.3 เท่ากัน รองลงมาคือ ครัวเรือน ขอคำปรึกษากับแรงงานเพื่อการตัดสินใจเรื่องภายในครัวเรือน เช่น การศึกษาของบุตรของแรงงาน การซื้อที่ดิน การชำระหนี้สิน เป็นต้น และแสดงความห่วงใยต่อแรงงานเมื่อไม่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างกำลังใจให้แรงงานเผชิญกับปัญหา ร้อยละ 97.7 และ 97.4 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า ครัวเรือนไม่เคยได้ใช้อินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสารกับแรงงาน เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์

อีเมล เพื่อติดต่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับครัวเรือนที่เมืองไทย และมักถ่ายทอดเรื่องราวที่ครัวเรือนสนใจให้กับแรงงานทราบเสมอ ร้อยละ 59.1 และ 58.6 ตามลำดับ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ด้วยวิธี Enter มีผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีอิทธิพลเชิงลบต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.108 แสดงให้เห็นว่า หากครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น จะมีการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นลดลง เนื่องจากครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นอาจมีภาระและการจัดการครัวเรือนที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้ขาดโอกาสในการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ (Barker et al., 2020) และจำนวนหนี้สินรวมของครัวเรือน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.152 แสดงให้เห็นว่า เมื่อครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีจำนวนหนี้สินรวมมากขึ้น จะมีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพราะครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นที่มีหนี้สินมาก น่าจะต้องการความช่วยเหลือจากแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จึงต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับแรงงานย้ายถิ่น (Maharjan, et al, 2020; Pandey, 2021)

ปัจจัยด้านแบบแผนการย้ายถิ่น ได้แก่ วิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย และลักษณะงานในถิ่นปลายทางเป็นงานเกษตร มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.258 และ 0.198 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า เมื่อครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีแรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศแบบถูกกฎหมาย จะมีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากกว่าครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศแบบผิดกฎหมาย อีกทั้ง ครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศที่ทำงานเกษตรในถิ่นปลายทาง จะมีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากกว่าครัวเรือนที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศที่ทำงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ อาจเพราะมีการทำงานที่มีความมั่นคงมากกว่าจึงไม่กังวลกับแรงงานย้ายถิ่น อีกทั้งแรงงานย้ายถิ่นที่ทำงานเกษตร ซึ่งมีความยืดหยุ่นมากกว่างานประเภทอื่น น่าจะมีโอกาสรักษาความสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารกับครัวเรือนอยู่เสมอ (Gulati, 2019; Libanova, 2019)

เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ทั้ง 4 ตัวแปร จากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณมาตรฐาน (Beta) พบว่า การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ได้รับอิทธิพลสูงสุดจาก วิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย (Beta=0.192) รองลงมาคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (Beta=0.185) ลักษณะงานในถิ่นปลายทางเป็นงานเกษตร (Beta=0.140) และจำนวนหนี้สินรวมของครัวเรือน (Beta=0.117) ทั้งนี้ ตัวแปรอิสระทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์สามารถอธิบายการผันแปรของการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้ร้อยละ 30.4 ($R^2 = 0.304$) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ

ตัวแปร	การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือน			ลำดับอิทธิพล
	b	Beta	Sig.	
1) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	-0.108	-0.185	0.012	2
2) จำนวนสมาชิกวัยพึ่งพิง	0.134	0.081	0.130	
3) จำนวนเงินออม	-0.173	-0.063	0.245	
4) จำนวนหนี้สิน	0.152	0.117	0.018	4
5) ระยะเวลาการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ	0.027	0.034	0.528	
6) วิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย ⁽¹⁾	0.258	0.192	0.040	1
7) ลักษณะงานในถิ่นปลายทางเป็นงานเกษตร ⁽²⁾	0.198	0.140	0.025	3
a	19.979			

R-square = 0.304 F = 22.036 Sig. of F. = 0.000

หมายเหตุ: กลุ่มอ้างอิง ได้แก่

- (1) วิธีการย้ายถิ่น กลุ่มอ้างอิงคือ แบบผิดกฎหมาย
(2) ลักษณะงานในถิ่นปลายทาง กลุ่มอ้างอิงคือ งานอุตสาหกรรมและงานบริการ

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นมีบทบาทการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นในระดับปานกลาง ร้อยละ 59.7 และประมาณ ร้อยละ 25 มีบทบาทการรักษาความสัมพันธ์กับแรงงานย้ายถิ่นในระดับสูง โดยเฉพาะในประเด็นที่ครัวเรือนได้ติดต่อสื่อสารกับแรงงานโดยการโทรศัพท์ พูดคุยให้คำแนะนำกับแรงงานในด้านการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทาง และการกำหนดเงินส่งกลับจากแรงงานย้ายถิ่น สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ได้แก่ วิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย รองลงมาคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะงานในถิ่นปลายทางเป็นงานเกษตร และจำนวนหนี้สินรวมของครัวเรือน โดยตัวแปรอิสระทั้งหมดอธิบายการผันแปรของการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ได้ร้อยละ 30.4 ($R^2 = 0.304$) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

จะเห็นได้ว่า ทั้งปัจจัยคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ และปัจจัยแบบแผนการย้ายถิ่นมีอิทธิพลต่อการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางกับแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะวิธีการย้ายถิ่นแบบถูกกฎหมาย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และลักษณะงานในถิ่นปลายทางเป็นงานเกษตร เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงที่สุดใน 3 ลำดับแรก ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนสนับสนุนให้แรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศแบบถูกกฎหมายมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงในการใช้ชีวิตทั้งของแรงงานย้ายถิ่นในต่างประเทศ และครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นในถิ่นต้นทาง เพื่อนำไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น และแรงงานย้ายถิ่น นอกจากนี้ ยังควรสร้างความตระหนักต่อการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศและการรักษาความสัมพันธ์กับครัวเรือน กับครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาก และทำงานในถิ่นปลายทางที่มีความเข้มงวด โดยเฉพาะงานในภาคอุตสาหกรรม เพื่อให้ครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่น และแรงงานย้ายถิ่นมีความมั่นคงในการใช้ชีวิตทั้งในถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง ความมั่นคงของครัวเรือนแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม และสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม และได้รับการให้ข้อมูลอย่างดีจากกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนในถิ่นต้นทางที่มีแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- Adda, J., Dustmann, C., and Gorlach, J. (2022). The Dynamics of Return Migration, Human Capital Accumulation, and Wage Assimilation. **The Review of Economic Studies**, 89(6), 2841-2871.
- Arcidiacono, P., Joseph Hotz, V., Maurel, A. and Romano, T. (2020). Ex ante Returns and Occupational Choice. **Journal of Political Economy**, 128, 4475-4522.
- Auraiampai, N., Ayuwat, D. and Jamplaklay, A. (2022). The Linked Between International Migration Patterns and Isan Society in Globalization. **Asian and Pacific Migration Journal**, 30(2), 202-215.
- Ayuwat, D. and Chamarattana, T. (2013). The role of labour broker networks in setting the price of working abroad for Thai migrant workers. **Asia-Pacific Population Journal**, 28(2), 51-68.
- Ayuwat, et al. (2019). Factors Influencing the Happiness of Migrant Labour households in the Northeast, Thailand. **International Journal of Recent Technology and Engineering**, 8(1C2), 875-883.
- Ayuwat, D., Narongchai, W., Rengmanawong, A., Auraiampai, N. (2018). Happiness perspective of migrant labor households in the northeast, Thailand. **International Journal of Engineering and Technology(UAE)**, 7(2), 91-96.
- Ayuwat, D. (2019). “The Isan Migrants on the Moves” Situations and Impacts. Khon Kaen: Klangnanawittaya.
- Ayuwat, D. (2019). **Science and Methodology of Migration**. Khon Kaen: Klangnanawittaya.
- Bebbington, A. (2021). Capitals and Capabilities: A Framework for Analyzing Peasant Viability, Rural Livelihoods and Poverty. **World Development**, 27(12), 2021-2044.
- Becker, G.S. (1994). Human capital and the economy. **American Philosophical Society**, 36(2), 85-94.
- Belzil, C., Maurel, A. and Sidibé, M. (2021). Estimating the Value of Higher Education Financial Aid: Evidence from a Field Experiment. **Journal of Labor Economics**, 39, 361-395.
- Burstein, A., Hanson, G., Tian, L. and Vogel, J. (2020). Tradability and the Labor-Market Impact of Immigration: Theory and Evidence from the United States. **Econometrica**, 88, 1071-1112.
- Carmo, R.M. and Hedberg, C. (2019). Translocal mobility systems: social inequalities and flows in the wild berry industry. **Geoforum**, 99(1), 102-110.
- Chamrathirong, A. (2007). Research on Migration in Thailand: The State of Knowledge. **Journal of Population and Social Studies**, 16(7), 1-20.
- Chiquiar, D. and Hanson, G.H. (2019). International Migration, Self-Selection, and the Distribution of Wages: Evidence from Mexico and the United States. **Journal of Political Economy**, 131(2), 239-281.
- Davenport, T.O. (2000). **Human Capital: What it is and Why people invest it**. San Francisco: Jossey-Bass.



- David, B. (1991). **Conditioning Diagnostics: Collinearity and Weak Data in Regression**. New York: Wiley.
- Department for International Development. (1999). **Sustainable Livelihoods Guidance Sheets**. London: Department for International Development.
- Fiatkowska, K. (2019). Remote fatherhood and visiting husbands: seasonal migration and men's position within families. **Comparative Migration Studies**, 7(1), 1-17.
- Floor, V., Piet, V.A. and Ilse, D. (2022). Meanings attached to intergenerational language shift processes in the context of migrant families. **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 48(1), 308-326.
- Giuffre, M. and Cingolani, C. (2020). Questioning Illegality in Everyday Life: An Ethnographic Overview of African Migrant Groups in Rome. **Griffith Law Review**, 22(3), 729-751.
- Huguet, J. W., et al. (2017). **Thailand Migration Report 2017**. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Husz, M. (1998). **Human Capital, Endogenous Growth, and Government Policy**. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Jampaklay, A. (2017). **Statistics in Social Science Research**. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Jampaklay, A., et al. (2013). **How were the Kids after Parent's Migration? CLAIM Project**. Nakorn Pathom: Institute of Population and Social Research, Mahidol University.
- Karymshakov, K. and Sulaimanova, B. (2019). **Migration Impact on Left-Behind Women's Labour Participation and Time-Use**. United Nations University World Institute for Development Economics Research.
- Kwalamthan, W., Ayuwat, D. and Narongchai, W. (2019). Skipped-generation families: economic happiness in rural North-eastern Thailand. **Jkmp (Jurnal Kebijakan Dan Manajemen Publik)**, 6(2), 95-112.
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. **Demography**, 3(1), 47-57.
- Lee, Y. L. and Lee, D. (2019). Factors Influencing Learning Satisfaction of Migrant Workers in Korea with E-learning-Based Occupational Safety and Health Education. **Safety and Health at Work**, 6(2015), 211-217.
- Matthews, R. B., Robertson, T. J. and Griffin, M. (2018). Illegal Immigration: A World-Class Solution. **Journal of Diversity Management**, 8(11), 31-38.
- Mazziotta, M. and Pareto, A. (2013). Methods For Constructing Composite Indices: One For All Or All For One?. **Journal of Economic, Demographic and Statistical Studies**, 67(2), 67-80.
- Ministry of Labour. (2015). **How to go to work abroad**. Bangkok: Department of Employee, Ministry of Labour.
- National Statistical Office. (2021). **Summary for the Executives of the Population Migration Survey 2021**. Bangkok: National Statistical Office. Prime Minister's Office.
- Overseas Employment Administration Division. (2019). **Number of foreign workers and the remittance of migrant workers for the year 2019**. Bangkok: Overseas Employment Administration Division.



- Overseas Employment Administration Division. (2022). **Number of foreign workers and the remittance of migrant workers for the year 2022**. Bangkok: Overseas Employment Administration Division.
- Perraudin. (2016). *Being a transnational mother while staying at home. Migrants' wives in Mexico City*. Amérique Latine Histoire et Mémoire. Les Cahiers ALHIM.
- Schultz, T.W. (1961). Investment in Human Capital. **American Economic Review**, 51(1), 1-17.
- Todaro, M.P. (1976). **Internal Migration in Developing Countries**. Geneva International Labour Office.
- Wongboonsin, P. (2009). **Migration: Theory and Possibilities in the Asia**. Bangkok: Chulalongkorn University.



ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

(Factors Determining Wages of Isan Migrant Workers in Thailand)

โดย

ดุษฎิ์ อายูวัฒน์¹ และณัฐวรรธ อูไรอำไพ^{2*}

Dusadee Ayuwat³ and Nattawat Auraipai^{4*}

¹ ศาสตราจารย์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

² อาจารย์ประจำ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

³ Professor, Labour and International Migration Service Center, Division of Sociology and Anthropology, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand, 40002

⁴ Lecturer, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi, Thailand, 20131

* Corresponding author: nat@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย มีหน่วยวิเคราะห์ระดับปัจเจก กลุ่มตัวอย่างคือ แรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นไปทำงานในทุกภูมิภาคของประเทศไทย มีอายุ 18-59 ปี จำนวน 27,792 คน จากข้อมูล ทดสอบสมมติฐานย่อยโครงการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลเมื่อเดือน ตุลาคม-ธันวาคม 2562 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นมีสัดส่วนชายและหญิงใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่อยู่ในวัย Gen X (เกิดปี 2507-2521) โดยแรงงานอีสานย้ายถิ่นหญิงจบการศึกษาระดับปริญญาตรีในสัดส่วนที่สูงกว่าชาย ราว 3 ใน 4 ของแรงงานอีสานย้ายถิ่นสมรสแล้ว และย้ายถิ่นภายในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.6) ทำงานในอาชีพทักษะระดับที่ 2 (เสมียน พนักงานบริการและผู้นำสินค้า ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง ช่างฝีมือและเกี่ยวข้อง ผู้ควบคุมเครื่องจักรในโรงงาน และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ) ถึงร้อยละ 80.0 ส่วนใหญ่ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (ร้อยละ 79.5) ซึ่งเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ส่วนใหญ่ได้รับค่าจ้าง 9,000-15,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 74.8) โดยมีค่าจ้างเฉลี่ย 11,393.3 บาทต่อเดือน (S.D. = 6,872.2) ซึ่งสูงกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ขณะเดียวกันก็ต่ำกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และพบว่า เพศ อายุปัจจุบัน จำนวนปีที่ศึกษา พื้นที่ปลายทางกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พื้นที่ปลายทางภาคกลาง อาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 และจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ เป็นปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย โดยสามารถอธิบายการผันแปรของค่าจ้างต่อเดือนได้ร้อยละ 44.5 (R-square = 0.445)

คำสำคัญ: การย้ายถิ่นในประเทศ, ค่าจ้าง, ทักษะระดับ, แรงงานอีสาน

Abstract

This article aims to study the factors determining wages of Isan migrant workers in Thailand. A quantitative methodology was employed. The unit of analysis is at the individual level. The sample group consists of 27,792 Isan migrant workers who migrated to work in all regions of Thailand, aged 18-59 years. The data comes from the micro data of the Thailand Migration Survey of the National Statistical Office, 2019, which was collected in October-December 2019. The data was analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis.

The research findings revealed that the gender distribution of Isan migrant workers is roughly equal. Most are in Generation X (born between 1964 and 1978). Female Isan migrant workers have a higher proportion of bachelor's degrees than their male counterparts. Around three-quarters of Isan migrant workers are married and have migrated primarily within the Northeast region (83.6%). They are employed in Level 2 skilled occupations (clerks, service and sales workers, agricultural, forestry, and fisheries, skilled workers, artisans and related workers, machine operators in factories, and assembly workers) to the extent of 80.0%. Complying with labour laws, most workers (79.5%) reported working less than 48 hours per week. Most Isan migrant workers earn between 9,000-15,000 baht per month (74.8%). The average monthly wage is 11,393.3 baht (S.D. = 6,872.2), which is higher than the average wage in other regions of Thailand. However, it is lower than the average wage for workers in Bangkok and its surrounding provinces according to the Ministry of Labour's survey. Gender, current age, number of years of education, destination area (Bangkok and its surrounding provinces or the Central region), occupation (Level 3 or 4 skilled), and number of hours worked per week were found to be factors determining the wages of Isan migrant workers in Thailand. These factors explain 44.5% of the variation in monthly wages (R-square = 0.445).

Keywords: Internal migration, Wages, Skilled level, Isan migrant workers

ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

(Factors Determining Wages of Isan Migrant Workers in Thailand)

บทนำ

การย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงประเทศไทย เพราะความแตกต่างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่ส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะการย้ายถิ่นของคนอีสานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ซึ่งถือเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นมากที่สุดมาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) เพราะภาคอีสานถือเป็นภาคที่มีประชากรยากจนมากที่สุดมาอย่างต่อเนื่องและมีโครงสร้างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมด้อยกว่าภูมิภาคอื่นตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) จึงพบว่าการย้ายถิ่นจากภูมิภาคนี้โดยเฉพาะจากเขตชนบทเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีแรงงานอีสานย้ายถิ่นราว 2.9 แสนคน ส่วนใหญ่ย้ายถิ่นในภูมิภาค (ร้อยละ 45.8) รองลงมาคือย้ายถิ่นไปยังภาคกลาง และกรุงเทพฯ และปริมณฑล (ร้อยละ 21.4 และ 16.7 ตามลำดับ) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความทันสมัย มีความเป็นเมือง และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศ (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2565) อย่างไรก็ตาม มีแรงงานอีสานย้ายถิ่นเพียงส่วนน้อยที่ย้ายถิ่นไปยังภาคเหนือและภาคใต้ อาจเพราะภูมิภาคดังกล่าว ไม่ได้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศ และมีตำแหน่งงานน้อยกว่าภาคกลาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานในภาคเกษตรกรรม (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

การย้ายถิ่นจึงกลายเป็นค่านิยมของชุมชนอีสาน ที่ผลักดันให้สมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำ และมีทักษะเฉพาะด้านต่ำ เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ คอมพิวเตอร์ งานฝีมือ ภาษา เมื่อย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางส่วนใหญ่จึงทำงานที่ใช้ทักษะต่ำ ซึ่งเป็นงานใช้แรงงานหนัก และอาจเสี่ยงต่อภาวะสุขภาพ (ดุขุฎี อายุวัฒน์ และภัทรชนม แสนไชยสุริยา, 2550; กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และดุขุฎี อายุวัฒน์, 2566; Phusrisom and Ayuwat, 2022) แต่การย้ายถิ่นก็ทำให้แรงงานอีสานมีโอกาสและช่องทางเข้าถึงทรัพยากรได้หลายชนิด โดยเฉพาะด้านการเงิน ซึ่งสะท้อนผ่านแบบแผนการทำงานที่แรงงานอีสานย้ายถิ่นทำในถิ่นปลายทาง ได้แก่ งานภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตร และภาคบริการ ทำให้แรงงานอีสานย้ายถิ่นต้องเข้าไปอยู่ในโครงสร้างสังคมและสภาพแวดล้อมแบบใหม่ในถิ่นปลายทาง และสภาพการทำงานที่เป็นระบบงานแบบใหม่ ที่ต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการย้ายถิ่น จึงมีความเป็นไปได้ว่าภายใต้กระบวนการย้ายถิ่นของแรงงานอีสานได้เปิดโอกาสให้แรงงานอีสานย้ายถิ่นสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงและสะสมทรัพยากรเพื่อให้มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น (Ayuwat and Chamaratana, 2013; Saithong, Ayuwat and Chinnasri, 2018) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมของประเทศ รวมถึงกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้แรงงานอีสานย้ายถิ่นบางส่วนย้ายถิ่นโดยไม่ผ่านกระบวนการคัดสรรทางประชากร และย้ายถิ่นไปภูมิภาคที่ไม่ได้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศ จึงอาจมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร และไม่สามารถพัฒนาตนเองได้มากเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลต่อการได้รับค่าจ้างจากการทำงานเมื่อย้ายถิ่นไปอยู่ในถิ่นปลายทาง (Morgenroth, Ryan and Fine, 2022; กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และดุขุฎี อายุวัฒน์, 2566) อีกทั้งบางส่วนยังเผชิญกับปัญหาการเอาเปรียบเรื่องค่าจ้าง สวัสดิการ และการขูดรีดแรงงานจากชนบท (พิทยาพล ไชยเชียงพิณ และรัตพงษ์ สอนสุภาพ, 2566) ดังนั้น บทความนี้จึงสนใจศึกษา ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย ภายใต้ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศของแรงงานอีสานย้ายถิ่น ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวจะนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายการพัฒนาสถานะทางเศรษฐกิจของแรงงานอีสานย้ายถิ่นให้ดีขึ้น และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทความนี้ ใช้แนวคิดการย้ายถิ่น และแนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและค่าจ้าง เป็นแนวคิดหลักในการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดการย้ายถิ่น

การย้ายถิ่น หมายถึง การเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาเดิมไปยังที่อยู่ใหม่ในถิ่นปลายทาง เป็นการเคลื่อนย้ายในเชิงพื้นที่หรือการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์ มักเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และระยะเวลาการย้ายถิ่น ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงประชากรโดยตรง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภูมิลำเนาจากถิ่นต้นทางไปสู่ถิ่นปลายทาง (De Jong, Chamratrithirong and Tran, 2002) การย้ายถิ่นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล มีความสัมพันธ์ทางสังคม และปัจจัยดึงดูดกับปัจจัยผลักดันที่ส่งผลให้เกิดการย้ายถิ่น (Lee, 1966; คุชฎี อายุวัฒน์, 2562) อีกทั้ง การย้ายถิ่นยังเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยผู้คนมักย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ที่มีการพัฒนาสูง แสดงให้เห็นว่า ผู้คนย้ายถิ่นเพื่อหางานและสร้างรายได้ที่สูงกว่าถิ่นต้นทาง โดยมีปัจจัยดึงดูดสำคัญ เช่น แหล่งงาน ค่าจ้าง หรือโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร ฯลฯ และปัจจัยผลักดัน คือ ความยากจนและความด้อยพัฒนาในถิ่นต้นทาง (Chantavanich, 1991)

ทั้งนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จำแนกประเภทของผู้ย้ายถิ่นตามระยะเวลาการย้ายถิ่น ได้แก่ ผู้ย้ายถิ่นระยะสั้น (Short-term Migrant) คือ ผู้ที่เดินทางจากถิ่นต้นทางเป็นระยะเวลาน้อยกว่า 3 เดือนแต่ไม่ถึง 1 ปี รวมผู้ย้ายถิ่นตามฤดูกาล และผู้ย้ายถิ่นระยะยาว (Long-term Migrant) คือ ผู้ที่เดินทางออกจากถิ่นต้นทางเป็นเวลานานกว่า 1 ปีขึ้นไป ทำให้ถิ่นปลายทางกลายเป็นถิ่นอาศัยโดยปกติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ซึ่งแรงงานอีสานย้ายถิ่นในการสำรวจครั้งนี้ เป็นผู้ย้ายถิ่นระยะยาวทั้งหมด นอกจากนี้ ผู้ย้ายถิ่นยังเป็นผู้ที่ผ่านการคัดสรรทางประชากรในการย้ายถิ่น โดยมีคุณสมบัติเฉพาะที่เป็นที่ต้องการในพื้นที่ปลายทาง (Ravenstein, 1885) เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรส และระดับการศึกษา (Chantavanich, 1991; Punpuing, 2007; คุชฎี อายุวัฒน์, 2562) โดยในสังคมไทยพบว่าผู้ชายย้ายถิ่นเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง เพราะโครงสร้างสังคมที่จำกัดโอกาสของผู้หญิง อีกทั้งยังได้เปรียบด้านสรีระร่างกาย ซึ่งส่งผลต่อการจ้างงานในถิ่นปลายทาง อีกทั้ง แรงงานย้ายถิ่นมักเป็นคนวัยแรงงาน มีสถานภาพสมรสเป็นโสด และมีการศึกษาระดับสูง ที่ส่งผลให้แรงงานย้ายถิ่นมีความคล่องตัว และเข้าถึงงานที่มั่นคงยิ่งขึ้น (Ayuwat, Saithong and Chinnasri, 2019; Boccagni and Vergas-Silva, 2021; คุชฎี อายุวัฒน์, 2562) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแรงงานอีสานย้ายถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศมากขึ้น และบางส่วนอาจไม่ผ่านกระบวนการคัดสรรทางประชากร เนื่องจากมีการพัฒนาของโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม และมีเครือข่ายทางสังคมในถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางช่วยเหลือ (กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และคุชฎี อายุวัฒน์, 2566; Auraiampai, Ayuwat, Jampaklay and Onaka, 2023)

นอกจากคุณลักษณะข้างต้น การย้ายถิ่นยังเกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลายทาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ดึงดูดผู้ย้ายถิ่นจากพื้นที่ต้นทาง อาทิ โอกาสในการทำงาน ความเป็นอยู่ที่ดี ความสะดวกเมื่อต้องตั้งถิ่นฐานและพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการประกอบอาชีพ เสรีภาพทางการเมือง ศาสนา และความเชื่อ คุณภาพการศึกษาและสวัสดิการ การคมนาคมขนส่งและการสื่อสารที่ดี ระบบการรักษาสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยต่อชีวิต (Lee, 1966; Qi, Abel, Muttarak and Liu, 2017; Brunori, Luijckx and Triventi, 2020) ซึ่งผลจากการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นภายในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสัดส่วนที่สูงที่สุด รองลงมาคือ ย้ายถิ่นไปพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมระดับสูง และมีลักษณะของตลาดแรงงานแบบทวีลักษณ์ จึงทำให้แรงงานย้ายถิ่นมีโอกาสเข้าถึงตำแหน่งงานที่หลากหลาย ทั้งงานประเภทไร้ฝีมือ กึ่งฝีมือ และงานที่ใช้ทักษะฝีมือ (Piore, 1979; Cederberg, 2017; พัชรพล วังบุญสุนัน, 2552)

ดังนั้น ในการวิจัยนี้จึงนิยาม แรงงานอีสานย้ายถิ่น ว่าหมายถึง แรงงานย้ายถิ่นซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 - 59 ปี มีภูมิลำเนาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ย้ายถิ่นไปทำงานในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ มีระยะเวลาการย้ายถิ่นตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีงานทำในรอบ 7 วัน นอกจากนี้ ยังกำหนดตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของแรงงานย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น ได้แก่ เพศ อายุปัจจุบัน สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ถิ่นปลายทาง และอาชีพปัจจุบัน ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

2. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานและค่าจ้าง

การทำงาน หมายถึง การปฏิบัติตามภารกิจหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยใช้ความเชี่ยวชาญ ซึ่งการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหลายงานร่วมกันเพื่อให้กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งสำเร็จลุล่วงจะเรียกว่าอาชีพ ทั้งนี้ การทำงานมีความสัมพันธ์กับความรู้และทักษะในการปฏิบัติงาน โดยการเข้าสู่การทำงานของแรงงาน ต้องพิจารณาระดับการศึกษาและทักษะ ซึ่งบุคคลมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานจากความเจริญก้าวหน้า และค่าตอบแทนหรือค่าจ้างที่ได้รับ (Hackman and Oldham, 1980; ILO, 2012; Baxter and Warren, 2018) ทั้งนี้ มีนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ให้นิยามค่าจ้าง (Wage) ว่าหมายถึง สิ่งที่ย้ายค่าตอบแทนให้แก่ลูกจ้างที่ให้บริการแก่นายจ้าง ซึ่งครอบคลุมถึงผู้ทำงานบริหารหรือผู้ทำงานวิชาชีพด้วย (White Collar Employee and Professional) ควรเรียกว่า เงินเดือน (Salary) ส่วนคำว่า ค่าจ้าง หมายถึง ค่าตอบแทนผู้ทำงานทั้งที่เป็นผู้ไร้ฝีมือ (Unskilled Labour) กึ่งฝีมือ (Semi-skilled Labour) และผู้มีความรู้ (Skilled Labour) ซึ่งการทำงานในระดับที่ต่างกันย่อมได้รับค่าจ้างที่ต่างกัน (Harold, 2002; Mill, 2005; World Bank, 2021) นอกจากนี้ นักวิชาการไทย ได้ขยายความคำว่าค่าจ้างให้สัมพันธ์กับระยะเวลา กำหนดว่า เป็นการจ่ายค่าตอบแทนให้พนักงานที่จ้างเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ หรือรายเดือน โดยจ่ายให้ตามเวลาการทำงานที่แท้จริงในหน้าที่การทำงาน และค่าจ้างนี้อาจได้รับเป็นเงินสดหรือสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเป็นเงินสดได้ (ธงชัย สันติวงษ์, 2558; สิทธิศักดิ์ ศรีธรรมวัฒนา, 2564)

กล่าวโดยสรุป ค่าจ้าง จึงหมายถึง เงิน หรือสิ่งของที่ลูกจ้างได้รับจากนายจ้างเพื่อเป็นการตอบแทนในการทำงาน โดยอาจได้รับเป็นรายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน หรือตามผลงานก็ได้ โดยในงานวิจัยนี้นิยามคำว่า ค่าจ้าง หมายถึง ค่าจ้างต่อเดือนที่แรงงานอีสานย้ายถิ่นได้รับเฉพาะที่เป็นตัวเงินเท่านั้น และรวมค่าล่วงเวลาแล้ว ซึ่งเป็นตัวแปรตามที่ใช้ในงานวิจัย

เมื่อแรงงานอีสานย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทาง ส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพไร้ทักษะหรือกึ่งทักษะมากกว่าอาชีพที่ใช้ทักษะเพราะข้อจำกัดของระดับการศึกษาและทักษะความชำนาญ เช่น เสมียน ลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม พนักงานบริการ และมีจำนวนชั่วโมงการทำงานมากกว่าที่กฎหมายกำหนด เนื่องจากแรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ต้องการทำงานล่วงเวลา เพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนมากขึ้นและต้องการความมั่นคงในชีวิต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566; Smith, Lim and Harkins, 2019) โดยข้อค้นพบของงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของแรงงาน พิจารณาจากค่าตอบแทน และเงินออม ได้รับอิทธิพลสูงสุดจากการประกอบอาชีพ ระยะเวลาการทำงานในสถานประกอบการ และระยะเวลาการทำงานต่อวัน (Rodríguez-Pose and Storper, 2019; Liu, Liu and Lin, 2020; Liu and Long, 2021) ทั้งนี้ จากผลการสำรวจค่าจ้างรายอาชีพของกองบริหารข้อมูลตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน (2562) พบว่า แรงงานในประเทศไทยมีค่าจ้างเฉลี่ยในภาพรวมเท่ากับ 12,644 บาทต่อเดือน โดยกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนสูงที่สุด เท่ากับ 12,548 บาท รองลงมาคือ ภาคใต้ 10,529 บาท ภาคกลาง 10,229 บาท ภาคตะวันออกเฉลี่ยเหนือ 9,542 บาท และภาคเหนือ 9,523 บาท ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่พบว่า แรงงานย้ายถิ่นในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ได้รับค่าจ้างต่อเดือนสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคอีสาน และภาคเหนือ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562, 2563, 2564) แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ปลายทางที่มีการพัฒนาสูง ย่อมนำไปสู่การได้รับค่าจ้างสูง (American Psychological Association, 2022)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของแรงงานย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่นข้างต้นน่าจะเกี่ยวข้องกับค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทยเช่นกัน จึงนำมาสู่สมมติฐานการวิจัย ประกอบด้วย (1) คุณลักษณะของแรงงานอีสานย้ายถิ่น ได้แก่ เพศ อายุปัจจุบัน สถานภาพสมรส จำนวนปีที่ศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน และ (2) แบบแผนการย้ายถิ่น ได้แก่ ถิ่นปลายทาง ลักษณะการย้ายถิ่น อาชีพปัจจุบัน และจำนวนชั่วโมงการทำงาน น่าจะเป็นปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ แบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Design) เพื่ออธิบายปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลระดับย่อย (Micro Data) จากโครงการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เพราะช่วงการสำรวจไม่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-2019 (COVID-19) จึงเป็นข้อมูลที่อยู่ในสภาวะปกติ ข้อมูลทุติยภูมินี้เป็นข้อมูลรายบุคคลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ย้ายถิ่น เก็บข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2562 มีหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลระดับปัจเจกบุคคล ประชากรในการวิจัย คือ แรงงานอีสานย้ายถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 - 59 ปี มีภูมิลำเนาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ย้ายถิ่นไปทำงานในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ มีระยะเวลาการย้ายถิ่นตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีงานทำในรอบ 7 วัน ณ เวลาที่สำรวจของโครงการฯ จำนวน 27,792 ราย ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบสองขั้นตอน (Stratified Two – stage Random Sampling) โดยขั้นตอนที่ 1 คือ การจำแนกตามภูมิภาคและจำแนกตามเขตการปกครอง ขั้นตอนนี้ทำให้ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 5,970 เขตแ่งนับตัวอย่าง จากจำนวน 127,460 เขตแ่งนับตัวอย่างทั่วประเทศ โดยเลือกเขตแ่งนับตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน ซึ่งกระจายไปตามภาค (ประกอบด้วย กรุงเทพฯ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และเขตการปกครอง (ประกอบด้วย ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล) และขั้นตอนที่ 2 คือ การสุ่มเลือกครัวเรือนตัวอย่างจากครัวเรือนส่วนบุคคลจากทุกเขตแ่งนับ จำนวน 77 ขั้นภูมิ ด้วยวิธีการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) โดยกำหนดขนาดตัวอย่างในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล (ครัวเรือนในเขตเทศบาล เขตละ 15 ครัวเรือน และครัวเรือนนอกเขตเทศบาล เขตละ 12 ครัวเรือน)

การวิจัยนี้ กำหนดตัวแปรอิสระที่ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คุณลักษณะของแรงงานอีสานย้ายถิ่นและแบบแผนการย้ายถิ่น ประกอบด้วย เพศ สถานภาพสมรส พื้นที่ปลายทาง และลักษณะการย้ายถิ่น มีการวัดระดับนามบัญญัติ (Nominal Scale) ระดับทักษะอาชีพ มีการวัดระดับอันดับ (Ordinal Scale) อายุปัจจุบัน จำนวนปีที่ศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และจำนวนชั่วโมงที่ทำงานต่อสัปดาห์ มีการวัดระดับอัตราส่วน (Ratio Scale) และตัวแปรตาม คือ ค่าจ้าง โดยพิจารณาเฉพาะค่าจ้างต่อเดือนที่แรงงานอีสานย้ายถิ่นได้รับเฉพาะที่เป็นตัวเงินเท่านั้น และรวมค่าล่วงเวลาแล้ว มีการวัดระดับอัตราส่วน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ตัวแปรเดียว (Univariate Analysis) ด้วยสถิติอย่างง่าย (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายคุณลักษณะของแรงงานอีสานย้ายถิ่น และใช้การวิเคราะห์หลายตัวแปร (Multivariate Analysis) ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย โดยมีข้อกำหนดว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ใช้ในการวิเคราะห์ต้องมีระดับการวัดตัวแปรเป็นระดับอันดับหรืออันดับ (Interval Scale) หรือระดับอัตราส่วน หากเป็นตัวแปรในระดับนามบัญญัติและระดับอันดับ ต้องจัดกระทำให้เป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) และกำหนดกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ก่อน จึงนำเข้าสู่การวิเคราะห์ (David, 1991) โดยงานวิจัยนี้ มีตัวแปรที่ต้องจัดกระทำให้เป็นตัวแปรหุ่น ได้แก่ (1) เพศ กำหนดให้เพศชายนำเข้าสู่การวิเคราะห์ และเพศหญิงเป็นกลุ่มอ้างอิง (2) สถานภาพสมรส กำหนดให้สถานภาพสมรสโสด นำเข้าสู่การวิเคราะห์ และสถานภาพสมรสเป็นสมรสและหม้าย หย่า แยก เป็นกลุ่มอ้างอิง (3) พื้นที่ปลายทาง กำหนดให้พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้นำเข้าสู่การวิเคราะห์ และภาคอีสานเป็นกลุ่มอ้างอิง และ (4) ระดับทักษะอาชีพ กำหนดให้ระดับทักษะอาชีพหมวดที่ 3 และ 4 นำเข้าสู่การวิเคราะห์ และหมวดที่ 1 และ 2 เป็นกลุ่มอ้างอิง นอกจากนี้ การวิเคราะห์ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ ตัวแปรที่นำเข้าวิเคราะห์ต้องไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์กันสูงเกิน 0.75 เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาพหุคูณเชิงเส้น (Multi-collinearity) เพราะทำให้คุณค่าในการพยากรณ์สมการด้อยลง (David, 1991) ในงานวิจัยนี้ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรายคู่ก่อนเข้าสู่การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่า Correlation Coefficient อยู่ระหว่าง 0.013-0.550 ซึ่งต่ำกว่า 0.75 ดังนั้น จึงสามารถใช้ในการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณได้ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยการบรรยายประกอบตาราง และการวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรียบร้อยแล้ว

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยนำเสนอกรอบกลุ่ม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) คุณลักษณะของแรงงานอีสานย้ายถิ่น 2) แบบแผนการย้ายถิ่น 3) ค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่น และ 4) ปัจจัยกำหนดค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. คุณลักษณะของแรงงานอีสานย้ายถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นมีสัดส่วนเพศชายมากกว่าเพศหญิงเล็กน้อย ร้อยละ 52.1 และ 47.9 ตามลำดับ เป็นคนที่อายุอยู่ใน Generation X (เกิดระหว่าง พ.ศ. 2506-2520 หรืออายุระหว่าง 42-56 ปี) ราวครึ่งหนึ่งคือ ร้อยละ 49.4 อาจเพราะแรงงานอีสานย้ายถิ่นบางส่วนย้ายถิ่นมายาวนาน จึงทำให้อายุปัจจุบันค่อนข้างสูง รองลงมาคือ Generation Y (เกิดระหว่าง พ.ศ. 2521-2538 หรืออายุระหว่าง 24-41 ปี) ร้อยละ 34.8 โดยมีอายุเฉลี่ย 43.3 ปี (S.D. = 10.8) อายุสูงสุดของแรงงานอีสานย้ายถิ่นคือ 59.0 ปี ขณะที่อายุน้อยที่สุดคือ 18.0 ปี แสดงให้เห็นว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนหนึ่งอยู่ในช่วงวัยที่เป็นคนวัยกลางคนและคนรุ่นใหม่ที่กำลังและรับรู้การพัฒนาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ที่มีแหล่งงานและสามารถปรับตัวใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางได้ (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2559; Boccagni and Vargas-Silva, 2021) และราวครึ่งหนึ่งสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 51.0) ซึ่งแตกต่างจากผลการสำรวจการย้ายถิ่นของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2555 พบว่า มีผู้ย้ายถิ่นที่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาเพียง 1 ใน 3 เท่านั้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นมีระดับการศึกษาระดับอุดมศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปเพียงร้อยละ 11.7 เท่านั้น ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ลดลงเมื่อเทียบกับผลการวิจัยของปัปอนต์ รักอานวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2561) (ราวร้อยละ 20.0) ทั้งนี้ ร้อยละ 75.7 เป็นผู้ที่มีสมรสแล้ว และส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน ร้อยละ 43.5 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับผลการสำรวจการย้ายถิ่นของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา ที่พบว่า แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีสมรสแล้ว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555, 2559)

แสดงให้เห็นว่า การย้ายถิ่นของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในปัจจุบันอาจไม่ผ่านกระบวนการคัดสรรทางประชากร เพราะแรงงานอีสานส่วนใหญ่ที่ย้ายถิ่นในปัจจุบันเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับต่ำ อายุมากขึ้น และมีสถานภาพสมรสเป็นสมรสแล้ว เพราะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมมีความสะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น อีกทั้ง มีเครือข่ายทางสังคมในถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางช่วยเหลือ จึงเอื้อให้เกิดการย้ายถิ่นได้อย่างสะดวกขึ้น (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2557; กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และดุขุฎี อายุวัฒน์, 2566; Auraiampai, Ayuwat, Jampaklay and Onaka, 2023)

2. แบบแผนการย้ายถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่น ได้ย้ายถิ่นไปจังหวัดในพื้นที่ของภาคอีสานมากที่สุด ร้อยละ 83.6 ซึ่งถือเป็นการย้ายถิ่นภายในภูมิภาค ขณะที่มีการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ และปริมณฑลเพียงร้อยละ 7.6 นับว่าเป็นแบบแผนการย้ายถิ่นที่แตกต่างจากในอดีต ที่แรงงานจากภาคอีสานจะย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นหลัก (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2557; สร้อยมาศ รุ่งมณี, 2565) ทั้งนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งงานในภาคอีสานมีมากขึ้นกว่าในอดีตหรือ อาจเพราะในภาคอีสานมีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการคมนาคม ที่เชื่อมโยงติดต่อกัน ทำให้เกิดการย้ายถิ่นได้ง่าย โดยเฉพาะการย้ายถิ่นในประเทศ (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

เมื่อพิจารณาการประกอบอาชีพของแรงงานอีสานย้ายถิ่นตามการจัดโครงสร้างอาชีพทุกอาชีพให้เป็นหมวดหมู่ตามหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ ภายใต้กรอบงานและทักษะ ตามแนวทาง The International Standard Classification of Occupations (ISCO-08) (ILO, 2012) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2553) ตามมาตรฐานสากล พบว่าแรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 43.0) มีอาชีพในถิ่นปลายทางในหมวดอาชีพหมวดที่ 6 ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร ป่าไม้ และประมง ซึ่งยังคงทำอาชีพในภาคการเกษตรเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเพราะแรงงานอีสานย้ายถิ่นภายในภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคืองานในหมวดอาชีพหมวดที่ 5 พนักงานบริการ และผู้จำหน่ายสินค้า ซึ่งอาจเป็นเพราะการเติบโตของเมืองที่

ต้องการแรงงานในภาคส่วนนี้เพิ่มขึ้น (Phusrisom and Ayuwat, 2019) เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นทำงานในหมวดอาชีพในถิ่นปลายทาง ในหมวดที่ 7 ช่างฝีมือ ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง และหมวดที่ 8 ผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ รวมกันร้อยละ 16.0 ซึ่งเป็นการทำงานเพื่อตอบสนองความเป็นสังคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง (กิตติพิชญ์ พรหมโคตร, ดุษฎี อายุวัฒน์ และภาณุ สุพัตกุล, 2566)

อนึ่ง เมื่อพิจารณาหมวดอาชีพ ร่วมกับระดับการศึกษาตามแนวทางของ International Standard Classification of Education (ISCED 1997) สามารถจำแนกเป็น 4 ทักษะระดับ (Skills Level) ตามทักษะระดับในแต่ละหมวดหมู่อาชีพจากการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นร้อยละ 80.0 มีอาชีพอยู่ในทักษะระดับที่ 2 ปฏิบัติงานในลักษณะที่ต้องใช้ผู้มีความสามารถในการอ่านข้อมูลเพื่อจัดทำบันทึกการทำงาน คำนวณตัวเลขได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถเขียนคำนวณ และติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ได้เป็นอย่างดี พิจารณาคู่กับระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Fernández-Reino, Sumption and Vargas-Silva (2020) ที่พบว่า แรงงานทักษะระดับต่ำ (Low-skill Worker) ถือเป็นส่วนสำคัญในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากต้องใช้กำลังกายในการทำงานเป็นหลักและค่าตอบแทนไม่สูงมาก ในขณะที่ร้อยละ 11.0 มีอาชีพอยู่ในทักษะระดับที่ 3 และ 4 ผู้จัดการ ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย และเจ้าหน้าที่เทคนิค ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้การศึกษาระดับสูง และความชำนาญในงาน สอดคล้องกับระดับการศึกษาของแรงงานอีสานย้ายถิ่น ที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ร้อยละ 11.7 เท่านั้น ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับงานของ Qi, Abel, Muttarak and Liu (2017) ที่อธิบายว่า แรงงานที่ย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ที่มีความเจริญมากกว่าถิ่นต้นทางส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประเภทไร้ฝีมือ และกึ่งฝีมือ เนื่องจากมีระดับการศึกษาต่ำและขาดทักษะความเชี่ยวชาญ

นอกจากนี้ แรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.5) ทำงานไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายแรงงาน และราว 1 ใน 4 ของแรงงานอีสานย้ายถิ่นยังต้องทำงานมากกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และยังพบว่าแรงงานอีสานย้ายถิ่นมีชั่วโมงทำงานต่อสัปดาห์สูงสุดสูงถึง 98.0 ชั่วโมง ซึ่งมากกว่าที่กฎหมายกำหนด เพราะกฎหมายแรงงานระบุว่านายจ้างต้องให้ลูกจ้างทำงานทั่วไปไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือตามที่ตกลงกัน และไม่เกิน 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แต่งานที่ทำอาจเป็นอันตรายต่อลูกจ้าง นายจ้างต้องให้ลูกจ้างทำงานไม่เกิน 7 ชั่วโมงต่อวัน หรือตามที่ตกลงกัน และไม่เกิน 42 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2562, 2562) ผลการวิจัยข้างต้น สอดคล้องกับงานของ Kosec et al. (2022) และ Issarangkun Na Ayutaya and Boriraj (2021) ที่พบว่า มีแรงงานย้ายถิ่นบางส่วนที่ทำงานเกินกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพราะทำงานในภาคเกษตรกรรม แต่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งทำงานต่ำกว่า 48 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

3. ค่าจ้างของแรงงานอีสานย้ายถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่น มีค่าจ้างเฉลี่ยเท่ากับ 11,393.3 บาทต่อเดือน (S.D. = 6,872.2) ค่าจ้างต่ำสุดเท่ากับ 1,500.0 บาทต่อเดือน สูงสุดเท่ากับ 90,000.0 บาทต่อเดือน และมีค่ามัธยฐานเท่ากับ 10,900.0 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นจำนวนที่ต่ำกว่าค่าจ้างระดับประเทศ (12,644.0 บาทต่อเดือน) แต่สูงกว่าค่าจ้างต่อเดือนในภาคเหนือ (9,523 บาท) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (9,542 บาท) ภาคกลาง (10,229 บาท) และภาคใต้ (10,529 บาท) และต่ำกว่าค่าจ้างต่อเดือนในเขตปริมณฑล และกรุงเทพฯ (11,416 บาท และ 12,548 บาท ตามลำดับ) (กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2562) และแรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.8) มีค่าจ้าง 9,001-15,000 บาทต่อเดือน ซึ่งอยู่ในช่วงของค่าจ้างขั้นต่ำในการประกอบอาชีพของประเทศ (กระทรวงแรงงาน, 2562) เป็นที่น่าสังเกตว่า มีแรงงานอีสานย้ายถิ่นเพียงร้อยละ 8.6 เท่านั้นที่ได้รับค่าจ้างตั้งแต่ 15,001 บาทขึ้นไปต่อเดือน อาจเป็นเพราะแรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ย้ายถิ่นในภูมิภาค และมีการศึกษาต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งงานที่ต้องใช้ทักษะในระดับสูงและได้ค่าตอบแทนที่สูง (Hassan and Rafaz, 2017; Issarangkun Na Ayutaya and Boriraj, 2021; Passaretta and Triventi, 2023) ผลการวิจัย

ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย (11,393.3 บาทต่อเดือน) ต่ำกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย (12,760.0 บาทต่อเดือน) ซึ่งเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับสูง (High Human Development) อยู่ในระดับเดียวกับประเทศไทย (United Nations Development Programme, 2019) ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากความแตกต่างของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ (Kusnarno and Suratman, 2020)

4. ปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ ด้วยวิธี Enter ผลการวิเคราะห์พบว่า มีตัวแปรอิสระบางตัวเท่านั้นที่เป็นปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย ได้แก่

เพศชาย มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 1.101 หมายความว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นเพศชาย จะมีค่าจ้างต่อเดือนสูงกว่าแรงงานอีสานย้ายถิ่นหญิง (กลุ่มอ้างอิง) 1.101 เท่า เนื่องจากแรงงานอีสานย้ายถิ่นเพศชาย สามารถเข้าถึงตำแหน่งงานที่หลากหลายกว่าแรงงานอีสานย้ายถิ่นหญิง ด้วยข้อได้เปรียบด้านสรีระร่างกายและค่านิยมในสังคมไทย ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับงานของ Brunori, Luijckx, and Triventi (2020) ที่พบว่า แรงงานย้ายถิ่นชายจะได้รับการสนับสนุนให้เข้าสู่ตำแหน่งงานและการเลื่อนตำแหน่งได้มากกว่าแรงงานย้ายถิ่นหญิง เพราะถูกมองว่ามีภาวะผู้นำในการทำงาน และมีภาระทางครอบครัวน้อยกว่าแรงงานหญิง (Rukamnouykit and Palakavong na Ayudhaya, 2018)

อายุปัจจุบัน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.242 หมายความว่า เมื่อแรงงานอีสานย้ายถิ่นมีอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีค่าจ้างต่อเดือนเพิ่มขึ้น 0.242 หน่วย เพราะเมื่อแรงงานอีสานย้ายถิ่นมีอายุมากขึ้น จะมีประสบการณ์การทำงาน ความเชี่ยวชาญ และสามารถปรับตัวใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางได้ดี จึงมีโอกาสที่นำไปสู่การได้รับค่าจ้างต่อเดือนสูงขึ้น ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ Boccagni and Vargas-Silva (2021) และสร้อยมาศ รุ่งมณี (2565) ที่พบว่า หากแรงงานย้ายถิ่นมีอายุมากขึ้น จะมีโอกาสพัฒนาตนเอง และสามารถสะสมทรัพยากรให้มากขึ้นได้ โดยเฉพาะรายได้หรือค่าตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน

จำนวนปีที่ศึกษา มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.572 หมายความว่า เมื่อแรงงานอีสานย้ายถิ่นมีจำนวนปีที่ศึกษาเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีค่าจ้างต่อเดือนเพิ่มขึ้น 0.572 หน่วย เนื่องจากระดับการศึกษาสูงสุดเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานย้ายถิ่นสามารถเข้าถึงงานที่มั่นคง และนำไปสู่ค่าตอบแทนที่มั่นคงได้ หากแรงงานย้ายถิ่นมีการศึกษาที่ดี ย่อมส่งผลให้มีความมั่นคงในงาน และได้รับค่าตอบแทนที่สูง ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับงานของ Aminuddin et al. (2019) และปิงปอนด์ รักอานวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2561) ที่พบว่า การเข้าถึงการศึกษาระดับสูงทำให้แรงงานย้ายถิ่นมีทักษะความเชี่ยวชาญในการทำงาน และเข้าถึงงานที่ต้องใช้ฝีมือ ซึ่งแปรผันตรงกับค่าตอบแทนที่ได้รับ

พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล และพื้นที่ปลายทางภาคกลาง มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.178 และ 0.238 ตามลำดับ หมายความว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปยังกรุงเทพฯ และปริมณฑล และพื้นที่ภาคกลาง จะมีค่าจ้างต่อเดือนสูงกว่าแรงงานอีสานย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นในภาคอีสาน (กลุ่มอ้างอิง) 0.178 และ 0.238 เท่า เนื่องจาก แรงงานอีสานย้ายถิ่นที่ย้ายถิ่นไปทำงานยังกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง นำจะมีโอกาสทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนสูงตามการพัฒนาของพื้นที่ นอกจากนี้ การพัฒนาแบบกระจุกตัวในพื้นที่ดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่พัฒนาสูงที่มีตำแหน่งงานและค่าตอบแทนที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพ ค่าตอบแทน หรือชั่วโมงการทำงาน ที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะค่าตอบแทนหรือค่าจ้าง เนื่องจากการกระจายตัวทางเศรษฐกิจและทรัพยากรที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดมาตรฐานของค่าจ้างที่แตกต่างกัน

โดยเฉพาะพื้นที่พัฒนาสูงอย่างกรุงเทพฯ และปริมณฑล ที่ได้รับการจัดสรรทรัพยากรมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จึงส่งผลให้เกิดความแตกต่างทั้งในด้านฐานะและรายได้ของคนในพื้นที่ (Ferreira et al, 2009, สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) จึงทำให้แรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นไปในพื้นที่ดังกล่าว มีโอกาสได้รับค่าจ้างสูงกว่าแรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นไปยังพื้นที่อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า แรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานในเขตเมืองหรือไปทำงานในแหล่งอุตสาหกรรม จะมีสถานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าแรงงานที่ย้ายถิ่นไปยังเขตชนบทหรือพื้นที่ด้อยพัฒนา เพราะเขตเมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมมีโอกาสในการจ้างงานและได้รับค่าจ้างที่สูงกว่า (Cederberg, 2017; Brunori, Luijkx, and Triventi, 2020; American Psychological Association, 2022)

หมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 1.207 หมายความว่า แรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นที่ทำงานในหมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 จะมีค่าจ้างต่อเดือนสูงกว่าแรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นที่ทำงานในหมวดอาชีพทักษะระดับที่ 1 และ 2 (กลุ่มอ้างอิง) 1.207 เท่า เนื่องจาก การทำงานในหมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ และมีการศึกษาระดับสูง เช่น ผู้จัดการ ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย และเจ้าหน้าที่เทคนิค จึงทำให้ได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าแรงงานอีสานที่ย้ายถิ่นที่ทำงานในทักษะระดับที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นงานกึ่งฝีมือและไร้ฝีมือ จึงมีข้อจำกัดในการได้รับค่าตอบแทน ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับงานของ Liu, Liu, and Lin (2020) ที่อธิบายว่า อาชีพหรือประเภทงาน มีอิทธิพลอย่างมากต่อการได้รับค่าตอบแทนและการมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของแรงงานย้ายถิ่น หากแรงงานย้ายถิ่นได้ทำงานที่มั่นคงและใช้ทักษะสูง ย่อมส่งผลให้ได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้นตามไปด้วย

จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่าจ้างต่อเดือน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (b) เท่ากับ 0.321 หมายความว่า เมื่อแรงงานอีสานย้ายถิ่นมีจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ เพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีค่าจ้างต่อเดือนเพิ่มขึ้น 0.321 หน่วย เนื่องจาก แรงงานอีสานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้รับค่าตอบแทนโดยคิดเป็นชั่วโมง จึงทำให้เลือกทำงานหลายชั่วโมงหรือทำงานล่วงเวลาเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้น ผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับงานของ Liu and Long (2021) ที่อธิบายว่า การมีชั่วโมงการทำงานที่เพิ่มมากขึ้น มีโอกาสได้รับค่าจ้างสูงขึ้น โดยเฉพาะแรงงานย้ายถิ่นที่ทำงานในเขตเมือง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ Kosec et al. (2022) กลับพบว่า แรงงานย้ายถิ่นที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมมักมีชั่วโมงการทำงานต่อวันสูง แต่กลับได้รับค่าจ้างต่ำ เพราะเป็นงานที่ไม่ได้ใช้ทักษะความเชี่ยวชาญในงาน

เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย ทั้ง 7 ตัวแปร โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณมาตรฐาน (Beta) พบว่า ค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่น ได้รับอิทธิพลสูงสุดจากจำนวนปีที่ศึกษา (Beta = 0.434) หมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 (Beta = 0.271) อายุปัจจุบัน (Beta = 0.252) พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล (Beta = 0.145) จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ (Beta = 0.126) พื้นที่ปลายทางภาคกลาง (Beta = 0.109) และเพศชาย (Beta = 0.076) ทั้งนี้ ตัวแปรอิสระที่นำเข้าสู่การวิเคราะห์สามารถอธิบายการผันแปรของค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ได้ร้อยละ 44.5 (R-square = 0.445) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย

ตัวแปร	b	Beta	Sig.	ลำดับอิทธิพล
คุณลักษณะแรงงานอีสานย้ายถิ่น				
เพศชาย ⁽¹⁾	1.101	0.076	0.000	7
อายุปัจจุบัน	0.242	0.252	0.000	3
สถานภาพสมรส ⁽²⁾	0.155	0.030	0.067	
จำนวนปีที่ศึกษา	0.572	0.434	0.000	1
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	-0.039	-0.049	0.055	
แบบแผนการย้ายถิ่น				
พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล ⁽³⁾	0.178	0.145	0.000	4
พื้นที่ปลายทางภาคกลาง ⁽³⁾	0.238	0.109	0.000	6
พื้นที่ปลายทางภาคเหนือ ⁽³⁾	-0.106	-0.039	0.122	
พื้นที่ปลายทางภาคใต้ ⁽³⁾	-0.096	-0.060	0.151	
หมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 ⁽⁴⁾	1.207	0.271	0.000	2
จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์	0.321	0.126	0.000	5
ค่าคงที่	33.160			
R-square = 0.445 F = 284.527 Sig of F = 0.000				

หมายเหตุ กลุ่มอ้างอิง ได้แก่ ⁽¹⁾เพศหญิง ⁽²⁾สถานภาพสมรส ⁽³⁾พื้นที่ปลายทางภาคอีสาน และ ⁽⁴⁾หมวดอาชีพทักษะระดับ 1 และ 2

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานอีสานย้ายถิ่นได้รับค่าจ้างต่อเดือน 9,000-15,000 บาท ร้อยละ 74.8 โดยมีค่าจ้างต่อเดือนเฉลี่ย 11,393.3 บาท (S.D. = 6,872.2) ซึ่งสูงกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง (9,542 บาท และ 10,229 บาท ต่อเดือน ตามลำดับ) แต่ต่ำกว่าค่าจ้างเฉลี่ยของแรงงานในกรุงเทพฯ และปริมณฑลจากการสำรวจของกระทรวงแรงงาน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในพื้นที่ ดังนั้น การย้ายถิ่นไปกรุงเทพฯ และปริมณฑล จึงยังเป็นพื้นที่ปลายทางเป้าหมายของแรงงานอีสานย้ายถิ่น เพราะมีโอกาสได้รับค่าจ้างสูง และพบว่าปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศไทย ได้แก่ เพศชาย อายุปัจจุบัน จำนวนปีที่ศึกษา พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล พื้นที่ปลายทางภาคกลาง อาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 และจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของค่าจ้างต่อเดือนของแรงงานอีสานย้ายถิ่นในประเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ได้ร้อยละ 44.5 (R-square = 0.445)

ทั้งนี้ ตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อค่าจ้างต่อเดือนสูงที่สุด 3 ลำดับแรก คือ จำนวนปีที่ศึกษา รองลงมาคือ หมวดอาชีพทักษะระดับที่ 3 และ 4 อายุปัจจุบัน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐและสถานประกอบการ ควรมีกลไกสนับสนุนให้แรงงานอีสานย้ายถิ่นเข้าถึงการศึกษาในระดับสูง หรือพัฒนาทักษะความสามารถเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญในงานที่รับผิดชอบ ซึ่งจะนำไปสู่การมีงานและได้รับค่าจ้างที่มั่นคง นอกจากนี้ ยังพบว่า พื้นที่ปลายทางกรุงเทพฯ และปริมณฑล และพื้นที่ปลายทางภาคกลาง เป็นปัจจัยกำหนดค่าจ้างต่อเดือน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในระดับภูมิภาคเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจ การมีอาชีพที่มั่นคงของแรงงาน และการได้รับค่าจ้างที่สูงของแรงงานอีสานย้ายถิ่น เพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพเมื่ออาศัยอยู่ในถิ่นปลายทาง

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของแบบแผนการย้ายถิ่นของคนไทยไทยในปี 2560-2564 ได้รับการสนับสนุนข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2560-2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ และได้รับการสนับสนุนแหล่งเรียนรู้จากหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา และศูนย์บริการแรงงาน และการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2562). **ค่าจ้างรายอาชีพ ปี 2562**. กรุงเทพฯ: กองบริหารข้อมูลตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน.
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. (2565). **แผนปฏิบัติการรายปี (พ.ศ. 2565) ของกรมโรงงานอุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ: กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กิตติพิชญ์ พรหมโคตร และดุขฎิ อายุวัฒน์. (2566). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชั่วโมงการทำงานของแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**, 40(3), 80-134.
- กิตติพิชญ์ พรหมโคตร, ดุขฎิ อายุวัฒน์ และภาณุ สุพัตกุล. (2566). ความเหลื่อมล้ำของค่าจ้างแรงงานหญิงอีสานย้ายถิ่นในพื้นที่ปลายทาง. **วารสารการบริหารจัดการท้องถิ่น**, 17(1), 1-14.
- ดุขฎิ อายุวัฒน์ และภัทระ แสนไชยสุริยา. (2550). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อภาวะสุขภาพ: กรณีศึกษาแรงงานย้ายถิ่น. **มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**, 26(2), 143-161.
- ดุขฎิ อายุวัฒน์. (2562). **ศาสตร์และวิธีวิทยาการศึกษาการย้ายถิ่นของประชากร**. ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2558). **องค์การและการบริหาร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2557). คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. **วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา**, 33(2), 103-127.
- ปิงปอนด์ รักอำนวยกิจ และศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2561). ความหลากหลายของกลุ่มผู้ย้ายถิ่นในประเทศไทย: มุมมองทางประชากรและสังคม. **พัฒนาการเศรษฐกิจปริทรรศน์**, 13(2), 84 – 122.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2562. (2562, 5 เมษายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 136 ตอนที่ 43 ก. หน้า 21-29.สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). **พัฒนาพื้นที่ไทย : เชื่อมไทย ก้าวไกล เชื่อมโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พัชรวาลัย วงศ์บุญสิน. (2552). **การย้ายถิ่น : ทฤษฎีและความเป็นไปในเอเชีย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยาพล ไชยเชียงพิณ และรัตพงษ์ สอนสุภาพ. (2566). การอพยพย้ายถิ่นของแรงงานจากภาคอีสานสู่พื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออก. ใน **การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ 18 ปีการศึกษา 2566**. จัดโดย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต.
- รศรินทร์ เกรย์ อุมารณ์ ภัทรวาณิชย์ อักษรภาค หลักทอง และเจตพล แสงกล้า. (2559). **คุณภาพชีวิตต่างวัยของผู้มีงานทำ**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี. (2565). ชีวิตหลังการย้ายถิ่นและความท้าทายในการยกระดับทางเศรษฐกิจของแรงงานคืนถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา**, 41(2), 179-211.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2553). **การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล ฉบับแปลจาก International Standard Classification of Occupation: ISCO-08**. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.



- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2561. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2562. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2563. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2565. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. สิทธิศักดิ์ ศรีธรรมวัฒนา. (2564). ความลับของค่าจ้าง สวัสดิการ ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกา. กรุงเทพฯ: ธรรมนิติ.
- American Psychological Association. (2022). **Task Force on Socioeconomic Status. Report of the APA Task Force on Socioeconomic Status.** Washington, DC: American Psychological Association.
- Aminuddin, M. F., Pallikadavath, S., Kamanda, A., Sukes, K., Rosalinda, H. and Hatton, K. (2019). The Social and Economic Impact of International Migration on Left-behind Parents in East Java, Indonesia. **Asian and Pacific Migration Journal**, 28(1), 97–114.
- Auraiampai, N., Ayuwat, D., Jampaklay, A. and Onaka, F. (2023). Entrepreneurial Processes of Thai Female Returning Migrants. **Comparative Sociology**, 22(5), 717-739.
- Ayuwat, D. and Chamaratana, T. (2013). Role of Labour Broker Networks in Establishing the Cost of Working Abroad for Thai Migrant Workers. **Asia-Pacific Population Journal**, 28(2), 51-68.
- Ayuwat, D., Saithong, S. and Chinnasri, O. (2019). Determinants of human capital accumulation of female Migrants in the destination. **Journal of Social and Political Sciences**, 2(2), 347-355.
- Baxter, J. and Warren, D. (2018). Teen Employment Experiences. **LSAC Annual Statistics Report 2018.** Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Boccagni, P. and Vargas-Silva, C. (2021). Feeling at home across time and place: A study of Ecuadorians in three European cities. **Popul Space Place**, 27(1), e2431. <https://doi.org/10.1002/psp.2431>
- Brunori, C., Luijckx, R. and Triventi, M. (2020). Immigrants' selectivity and their socio-economic outcomes in the destination country: The Italian case. **Population Space and Place**, 26(7) e2352,
- Cederberg, M. (2017). Social class and international migration: Female migrants' narratives of social mobility and social status, **Migration Studies**, 5(2), 149-167.
- Chantavanich, S. (1991). **Social Stratification: Occupational Prestige in Thai Society.** Social Research Institute. Chulalongkorn University.
- David, S. M. (1991). **Statistics: Concepts and Controversies.** New York: Freeman & Company, W&H.
- De Jong, G. F., Chamratrithirong, A. and Tran, Q.-G. (2002). For Better, for Worse: Life Satisfaction Consequences of Migration. **International Migration Review**, 36, 838-863.
- Fernández-Reino, M., Sumption, M. and Vargas-Silva, C. (2020). From low-skilled to key workers: the implications of emergencies for immigration policy. **Oxford Review of Economic Policy**, 36(1), S382-S396.
- Ferreira, F. H. G., Vega, J. R. M., Paes de Barros, R., and Chanduvi, J. S. (2009). **Measuring Inequality of Opportunities in Latin America and the Caribbean.** The World Bank and Palgrave Macmillan.
- Hackman, J. R. and Oldham, G. R. (1980). Motivation through the design of work: Test of a theory. **Organizational Behavior and Human Performance**, 16(2), 250–279.
- Harold, M.L. (2002). **Labor Economics: Wages, Employment, and Trade Unionism.** LA: Sage.



- Hassan, S. A. and Rafaz, N. (2017). The role of female education in economic growth of Pakistan: a time series analysis from 1990-2016. **International Journal of Innovation Economic Development Cultural Change**, 3(5), 83-93.
- ILO. (2012). **International Standard Classification of Occupations: ISCO-08**. Geneva: International Labour Office.
- Issarangkun na ayutaya, J. and Boriraj, J. (2021). Factor of working motivation affective employee loyalty: a case study of an electric company in Laem Chabang industry estate, Chonburi province. **Journal of graduate school of Commerce-Burapha review**, 16(2), 58-70.
- Kosec, K., Song, J., Zhao, H. and Holtemeyer, B. (2022). The gendered impacts of income fluctuations on household departure, labor supply, and human capital decisions: evidence from Kyrgyzstan. **Feminist Economics**, 29, 1-31. 10.1080/13545701.2022.2101680.
- Kusnarno, T. and Suratman, E. (2020). Analysis of the Factors Affecting the Competitiveness of ASEAN-5 Countries. **Asian Journal of Social Sciences**, 6(1), 1-16.
- Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. **Demography**, 3, 47-57.
- Liu, Y. and Long, C. (2021). Urban and rural income gap: does urban spatial form matter in China?. **SAGE Open**, 11(1), 1-11.
- Liu, Y., Liu, Y. and Lin, Y. (2020). Upward or downward comparison? Migrants' socioeconomic status and subjective wellbeing in Chinese cities. **Urban Studies**, 58(12), 2490-2513.
- Morgenroth, T., Ryan, M. K. and Fine, C. (2022). The Gendered Consequences of Risk-Taking at Work: Are Women Averse to Risk or to Poor Consequences? **Psychology of Women Quarterly**, 46(3), 257-277.
- Passaretta, G. and Triventi, M. (2023). Inequality at the top. The gender earnings gap among the Italian educational elite. **Research in Social Stratification and Mobility**, 85, 100796.
- Phusrisom, M. and Ayuwat, D. (2022). Factors Determining the Working Patterns of Commuters Who Work in the Service-Sector in Khon Kaen, Thailand. **The International Journal of Interdisciplinary Social and Community Studies**, 17(1), 143-152.
- Piore, M. J. (1979). **Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies**. New York: Cambridge University Press.
- Punpuing, S. (2007). **Female migration in Thailand: A study of migrant domestic workers**. Perspectives on Gender and Migration. United Nations publication.
- Qi, W., Abel, G. J, Muttarak, R., and Liu, S. (2017). Chinese Internal Migration Flows 2010-2015. **Environment and Planning A**, 49(11), 2432-2436.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. **Journal of the Statistical Society of London**, 48, 167-235.
- Rodríguez-Pose, A., and Storper, M. (2019). Housing, urban growth and inequalities: The limits to deregulation and upzoning in reducing economic and spatial inequality. **Urban Studies**, 57(2), 1-26.
- Saithong, S., Ayuwat, D. and Chinnasri, O. (2018). Human capital accumulation of rural female migrants and occupational mobility at destination area: A case study of Chonburi. **International Journal of Engineering & Technology**, 7(2.10), 80-85.



- Smith, H., Lim, R. and Harkins, I. B. (2019). **Thailand Migration Report 2019. MIGRATION REPORT.** Bangkok: United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand.
- United Nations Development Programme. (2019). **Human Development Report 2019: Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century.** New York: United Nations Development Programme.
- World Bank. (2021). **Aging and the Labour Market in Thailand.** New York: World Bank Group.



ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(Factors related to the desire for skill development among the laborers in the
Northeastern region)

โดย

เบญจพล ริกกี ทองทิพย์¹ และวนิชชา ณรงค์ชัย^{2*}

Benjapol Ricky Thongthip³ and Wanichcha Narongchai^{4*}

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สังกัดกลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40002

³ Bachelor of Arts Program student, Group subject of Sociology and Anthropology, Division of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province, 40002

⁴ Assistant Professor Doctor, Group subject of Sociology and Anthropology, Division of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Khon Kaen Province, 40002

* Corresponding author: Wanicna@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ชุดข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากร ปี พ.ศ. 2564 ซึ่งจัดเก็บโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ แรงงานอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยหลังการตรวจสอบข้อมูลที่มีความครบถ้วน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 25,415 คน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi - square) โดยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า แรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 53.2 อายุ 45 – 54 ปี ร้อยละ 30.8 กว่า 1 ใน 2 มีสถานภาพสมรส (จดทะเบียน) และสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 – 5 คน ร้อยละ 59.3 มีเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล ร้อยละ 54.8 โดยแรงงานกว่า 2 ใน 5 ประกอบอาชีพและมีประเภทยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร การป่าไม้ และการประมง มีสถานภาพการทำงานโดยไม่มีลูกจ้าง ร้อยละ 43.2 และมีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 34 – 48 ชั่วโมง ร้อยละ 59.6 ในขณะที่แรงงานกว่า 4 ใน 5 ไม่ต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เมื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงาน พบว่า อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย อาชีพ ประเภทอุตสาหกรรม สถานภาพการทำงาน และชั่วโมงการทำงาน มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ ($CC. = 0.023 - 0.112$)

คำสำคัญ: การพัฒนาขีดความสามารถ, วัยแรงงาน, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

This research article aims to study the factors related to the desire for skill development among the laborers in the northeastern region. It employs a quantitative research methodology using secondary data from the Skill Development Survey 2021, which was collected by National Statistical Office of Thailand. The population for this study is the Laborers, aged 15 years and older, residing in the Northeast region. After data verification for completeness, a total sample of 25,415 individuals was obtained. The data were analyzed using descriptive statistics, and the relationship was tested using the Chi – square statistic with the statistics package for social sciences program.

The research results showed that the majority of the laborers in the Northeast region is male, accounting for 53.2%, with the most common age group being 45 – 54 years old, making up 30.8%. More than half are married (registered) and have completed primary education. The household size for 59.3% of them ranges from 3 to 5 people, with 54.8% living in municipal areas. Over two – fifths are engaged in occupations within the agriculture, forestry, and fishing industries, and 43.2% are self – employed without any employees. They work 34 – 48 hours per week, representing 59.6% of the laborers. Meanwhile, over four – fifths of the laborers do not desire to develop their skills. When examining Factors related to the desire for skill development among the laborers, it was found that age, marital status, education level, household size, residential area, occupation, industry type, work status, and working hours are significantly statistically related to the desire for skill development at the 0.01 level, though the correlation levels are relatively low ($CC. = 0.023 - 0.112$).

Keywords: skill development, the laborers, the northeastern region

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(Factors related to the desire for skill development among the laborers
in the Northeastern region)

บทนำ

นับตั้งแต่ประเทศไทย เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) โดยเน้นยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจผ่านการลงทุนในมนุษย์ ได้มีขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในช่วง 6 ทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2504 – 2564) พบว่านโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่กำลังขยายการผลิตและบริการระดับสากลไม่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากอุตสาหกรรมไทยส่วนใหญ่ยังคงมีข้อจำกัดของผลิตภาพและการสะสมทุนที่ไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมความสามารถในการพัฒนาทักษะและคุณภาพแรงงาน (ไพศาล แดงพัฒนพงศ์, 2541) และการเผชิญกับความเสี่ยงจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อาทิ พัฒนาการที่รวดเร็วของเทคโนโลยี การแข่งขันในตลาดโลกที่รุนแรงขึ้น และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด – 19 ซึ่งสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและเกิดผลกระทบต่อตลาดแรงงานที่เพิ่มการว่างงานและลดชั่วโมงการทำงาน และมีสถานการณ์หดตัวของกำลังแรงงานจากการเป็นสังคมสูงวัย (สุกัลยา ประจิตร, และโชติ บศิริรัฐ, 2565)

ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของประเทศสามารถดำเนินการพัฒนาไปได้โดยไม่ชะงักงัน อันเนื่องมาจากปัญหากำลังคน ประเทศไทยภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) และแผนปฏิบัติการด้านแรงงาน พ.ศ. 2563 – 2565 จึงมีประเด็นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งได้มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพ ทักษะ และสมรรถนะแรงงานให้สอดคล้องกับความสามารถเฉพาะบุคคล และความต้องการของตลาดแรงงาน การส่งเสริมและผลักดันแรงงานให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่เป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงาน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ทันสมัย และมีเสถียรภาพ (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559 และสำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2564) แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นทั้งตัวกำหนดและข้อจำกัดที่สำคัญทั้งในด้านการสนับสนุนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ ในขณะที่ตัวกันยังเป็นผู้รับประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนาด้วย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาควบคู่ไปกับเสริมสร้างป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายที่ยังด้อยโอกาสและไม่สามารถปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาได้ (ชาติเฉลิม สุรัชชัย, 2544)

จากข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ไตรมาส 1 ในปี 2564 พบว่าโครงสร้างกำลังแรงงานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแรงงานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 15.0 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 26.3 ของกำลังแรงงานทั้งประเทศ จำแนกเป็นกำลังแรงงานรวม 9.4 ล้านคน และผู้ไม่ได้อยู่ในกำลังแรงงาน 5.6 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาระดับการศึกษาของแรงงานในประเทศไทยแล้ว พบว่า แรงงานส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษาค่อนข้างต่ำมากที่สุดเป็นลำดับที่หนึ่งของประเทศ กล่าวคือ ผู้มีงานทำส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา และไม่มีการศึกษา จำนวน 4.6 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ซึ่งอาจเป็นแรงงานระดับล่างในสายการผลิตที่ไร้ทักษะฝีมือ ส่งผลให้ไม่ได้รับการพัฒนาและขาดการเชื่อมโยงระหว่างระบบการศึกษาและตลาดแรงงานที่ยังไม่เพียงพอ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีคำถามว่าความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร และปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งองค์ความรู้ข้างต้นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและการพัฒนาศักยภาพของกำลังแรงงานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เป็นข้อมูลระดับย่อย (Micro Data) จากโครงการสำรวจความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากร พ.ศ. 2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 - 12 ของเดือนมกราคม - มีนาคม พ.ศ. 2564 ด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ในการวิจัยนี้กำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับปัจเจกบุคคล ประชากรในการวิจัย คือ แรงงานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 20 จังหวัด ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ซึ่งเป็นผู้ที่มีงานทำในระหว่าง 7 วันก่อนการสัมภาษณ์โครงการฯ โดยใช้การสุ่มตัวอย่างของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งได้กระทำการสุ่มตัวอย่าง 2 ขั้นตอน โดยขั้นที่ 1 ใช้หลักการสุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดเขตแ่งนับตัวอย่าง จำนวน 5,970 เขตแ่งนับตัวอย่าง จากจำนวนทั้งหมด 127,460 เขตแ่งนับตัวอย่าง ขั้นที่ 2 จำแนกตามเขตการปกครอง ได้แก่ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล ได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 83,880 ครัวเรือน ซึ่งบุคคลที่เข้าข่ายการแ่งนับจะมีรายชื่อปรากฏในบัญชีรายชื่อครัวเรือนตัวอย่าง จำนวน 210,511 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ภายหลังจากการคัดกรองข้อมูลพบว่ามิกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25,415 คน

ในการวิจัยนี้กำหนดตัวแปรอิสระ ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านประชากร ประกอบด้วย เพศ สถานภาพสมรส มีระดับการวัดตัวแปรแบบนามบัญญัติ (Nominal Scale) ระดับการศึกษาสูงสุด มีระดับการวัดตัวแปรแบบอันดับ (Ordinal Scale) และอายุ มีระดับการวัดตัวแปรแบบอัตราส่วน (Ratio Scale) (2) ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย เขตที่อยู่อาศัย มีระดับการวัดตัวแปรแบบนามบัญญัติ (Nominal Scale) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีระดับการวัดตัวแปรแบบอัตราส่วน (Ratio Scale) และ (3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย อาชีพ ประเภทอุตสาหกรรม สถานภาพการทำงาน มีระดับการวัดตัวแปรแบบนามบัญญัติ (Nominal Scale) และชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ มีระดับการวัดตัวแปรแบบอัตราส่วน (Ratio Scale) ทั้งนี้ ตัวแปรอายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ ได้จัดระดับอันดับเพื่อให้เหมาะสมกับการวิเคราะห์สองตัวแปร และตัวแปรตาม คือ ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เป็นตัวแปรที่มีระดับการวัดตัวแปรแบบนามบัญญัติ (Nominal Scale) แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ และ (2) ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ตัวแปรเดียว (Univariate Analysis) ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด และวิเคราะห์สองตัวแปร (Bi - variate Analysis) ด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi - square) ใช้การวิเคราะห์ตารางไขว้ (Crosstabulation) เพื่อพิจารณาการกระจายของกลุ่มตัวอย่างตามคุณลักษณะของตัวแปรที่มีการวัดเป็นระดับกลุ่มและอันดับ โดยพิจารณาความสัมพันธ์จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Contingency Coefficient: CC.) (ชนพฤษ์ ชามะรัตน์, 2559) เพื่อตรวจสอบว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ที่เท่าใด ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) Version.28.0 ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยนำเสนอผลการวิจัยด้วยการบรรยายประกอบตาราง การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ HE673006 และการทำสัญญาการใช้ข้อมูลระดับย่อยจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ เลขที่สัญญา 43/2567



ผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้ นำเสนอครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ มีรายละเอียดดังนี้

1. **ปัจจัยด้านประชากร** พบว่า แรงงานส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 53.2 มีอายุ 45 – 54 ปี รวบรวมร้อยละ 30.8 ซึ่งกว่า 1 ใน 2 มีสถานภาพสมรส (จดทะเบียน) และมีระดับการศึกษาสูงสุดประถมศึกษา มากถึงร้อยละ 53.0 (ตารางที่ 1)

2. **ปัจจัยด้านสังคม** พบว่า แรงงานส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 – 5 คน มากถึงร้อยละ 59.3 รองลงมา คือ มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 คน ร้อยละ 31.4 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป ร้อยละ 9.3 ในขณะที่แรงงานส่วนใหญ่มีเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล มากถึงร้อยละ 54.8 (ตารางที่ 1)

3. **ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ** พบว่า แรงงานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร การป่าไม้ และการประมง มากถึงร้อยละ 40.9 รองลงมาคือ อาชีพพนักงานบริการ และผู้จำหน่ายสินค้า คิดเป็นร้อยละ 19.5 ในขณะที่กว่า 2 ใน 5 เป็นประเภทอุตสาหกรรมเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง รองลงมาคือ ประเภทอุตสาหกรรม การขายส่ง และการขายปลีก คิดเป็นร้อยละ 16.6 เมื่อพิจารณาสถานภาพการทำงาน พบว่า แรงงานส่วนใหญ่ทำงานส่วนตัวโดยไม่มียกจ้าง มากถึงร้อยละ 43.2 รองลงมาคือ สถานภาพการทำงานช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง คิดเป็นร้อยละ 21.6 ในขณะที่แรงงานส่วนใหญ่มีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 34 – 48 ชั่วโมง มากถึงร้อยละ 59.6 และเป็นที่น่าสังเกตว่า กว่าร้อยละ 16.9 มีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 49 ชั่วโมงขึ้นไป (ตารางที่ 1)

4. **ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ** พบว่า แรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กว่า 4 ใน 5 ไม่ต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ในขณะที่แรงงานมีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เพียงร้อยละ 17.5 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามตัวแปร

ชื่อตัวแปร	ร้อยละ
ปัจจัยด้านประชากร	
เพศ	
ชาย	53.2
หญิง	46.8
รวม	100.0 (25,415)
อายุ	
15 – 24 ปี	5.5
25 – 34 ปี	14.0
35 – 44 ปี	20.1
45 – 54 ปี	30.8
55 – 59 ปี	13.4
60 ปีขึ้นไป	16.2
รวม	100.0 (25,415)
Mean = 46.8 S.D. = 12.9 Min. = 15.0 Max. = 90.0	



ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ร้อยละ
สถานภาพสมรส	
โสด	16.6
สมรส (จดทะเบียน)	52.6
สมรส (ไม่จดทะเบียน)	20.3
หม้าย	4.6
หย่า	3.8
แยกกันอยู่	2.1
รวม	100.0 (25,415)
ระดับการศึกษาสูงสุด	
ไม่มีการศึกษา	0.7
ก่อนประถมศึกษา	0.2
ประถมศึกษา	53.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	13.9
มัธยมศึกษาตอนปลาย	15.1
สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย (อนุปริญญา)	3.9
ปริญญาตรี	11.2
ปริญญาโท	1.8
ปริญญาเอก	0.1
การศึกษาอื่น ๆ	0.1
รวม	100.0 (25,415)
ปัจจัยด้านสังคม	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	
1 – 2 คน	31.4
3 – 5 คน	59.3
6 คนขึ้นไป	9.3
รวม	100.0 (25,415)
	Mean = 3.4 S.D. = 1.5 Min. = 1.0 Max. = 12.0
เขตที่อยู่อาศัย	
ในเขตเทศบาล	54.8
นอกเขตเทศบาล	45.2
รวม	100.0 (25,415)



ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ร้อยละ
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	
อาชีพ	
ผู้จัดการ ข้าราชการอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย	3.6
ผู้ประกอบการวิชาชีพด้านต่าง ๆ	5.6
เจ้าหน้าที่เทคนิค และผู้ประกอบการวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง	2.5
เสมียน	2.3
พนักงานบริการ และผู้จำหน่ายสินค้า	19.5
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร การป่าไม้ และการประมง	40.9
ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง	9.7
ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร	4.0
ผู้ประกอบการอาชีพงานพื้นฐาน	11.9
รวม	100.0 (25,415)
ประเภทอุตสาหกรรม	
เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	44.2
การทำเหมืองแร่ เหมืองหิน	0.1
การผลิต	7.7
การไฟฟ้า ก๊าซ และไอน้ำ	0.1
การจัดหาน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย	0.2
การก่อสร้าง	6.5
การขนส่ง และการขายปลีก	16.6
ที่พักแรม และการบริการด้านอาหาร	5.8
ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	0.1
กิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย	0.9
กิจกรรมอสังหาริมทรัพย์	0.1
กิจกรรมทางวิชาชีพ	0.4
กิจกรรมการบริหาร	0.4
การบริหารราชการ	6.4
การศึกษา	4.1
กิจกรรมด้านสุขภาพ	2.3
ศิลปะความบันเทิงและนันทนาการ	0.8
กิจกรรมบริการด้านอื่น ๆ	3.0
กิจกรรมการจ้างงานในครัวเรือนส่วนบุคคล	0.3
รวม	100.0 (25,415)

ตารางที่ 1 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ร้อยละ
สถานภาพการทำงาน	
นายจ้าง	1.5
ทำงานส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง	43.2
ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง	21.6
ลูกจ้างรัฐบาล	12.6
ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ	0.6
ลูกจ้างเอกชน	20.0
การรวมกลุ่ม	0.5
รวม	100.0 (25,415)
ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์	
2 – 17 ชั่วโมง	3.3
18 – 33 ชั่วโมง	20.2
34 – 48 ชั่วโมง	59.6
49 ชั่วโมงขึ้นไป	16.9
รวม	100.0 (25,415)
Mean = 39.5 S.D. = 11.2 Min. = 2.0 Max. = 98.0	
ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ	
ต้องการพัฒนา	17.5
ไม่ต้องการพัฒนา	82.5
รวม	100.0 (25,415)

5. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.1 ปัจจัยด้านประชากรของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันประกอบด้วย อายุ พบว่า แรงงานที่มีกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป มากถึงร้อยละ 90.7 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ รองลงมาคือ กลุ่มอายุ 55 – 59 ปี และ 45 – 54 ปี ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 85.5 และ 81.6 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.112 (ตารางที่ 2)

ส่วนด้าน สถานภาพสมรส พบว่า แรงงานที่มีสถานภาพสมรสหม้าย กว่าร้อยละ 87.0 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ รองลงมาคือ สถานภาพสมรส (จดทะเบียน) และสถานภาพสมรส (ไม่จดทะเบียน) ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 84.3 และ 81.4 ตามลำดับ และเป็นที่น่าสังเกตว่า กว่า 1 ใน 5 ของแรงงานที่มีสถานภาพสมรสหย่า เช่นเดียวกับสถานภาพสมรสโสด มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square สถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.070 ส่วน ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า แรงงานที่มีระดับการศึกษาสูงสุดอื่น ๆ (เช่น หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นหรืออื่น ๆ ที่ไม่ได้วุฒิการศึกษา การศึกษาทางอิสลาม หรืออื่น ๆ ที่เทียบระดับไม่ได้ เรียนแต่ไม่ทราบระดับการศึกษา เป็นต้น) มากถึงร้อยละ 92.3 ไม่มีความต้องการพัฒนา

ขีดความสามารถ รองลงมาคือ ระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาตรีและไม่มีการศึกษา ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 87.9 และ 87.6 ตามลำดับ และเป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานที่มีระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 30.4 มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า ระดับการศึกษาสูงสุดมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.084 (ตารางที่ 2)

5.2 ปัจจัยด้านสังคมของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประกอบด้วยจำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า แรงงานไม่ว่าจะมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเท่าใด กว่า 4 ใน 5 ต่างไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ โดยเฉพาะจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 คน มากถึงร้อยละ 83.6 รองลงมาคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป และ 3 – 5 คน ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 83.4 และ 81.7 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.023 เช่นเดียวกับ **เขตที่อยู่อาศัย** พบว่า แรงงานไม่ว่าจะมีเขตที่อยู่อาศัยใด กว่า 4 ใน 5 ต่างไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ โดยเฉพาะเขตที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาล มากถึงร้อยละ 84.2 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า เขตที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.050 (ตารางที่ 2)

5.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประกอบด้วยอาชีพ พบว่า แรงงานอาชีพเจ้าหน้าที่เทคนิค และผู้ประกอบการวิชาชีพที่เกี่ยวข้องๆ มากถึงร้อยละ 89.1 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ รองลงมาคือ อาชีพผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักรฯ อาชีพผู้ประกอบการวิชาชีพด้านต่าง ๆ ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 88.5 และ 88.2 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า อาชีพ มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.098 ส่วนด้าน **ประเภทอุตสาหกรรม** พบว่า แรงงานที่มีประเภทอุตสาหกรรมกิจกรรมอสังหาริมทรัพย์ มากถึงร้อยละ 94.7 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ รองลงมาคือ ประเภทอุตสาหกรรมการไฟฟ้า ก๊าซ และไอน้ำ และประเภทอุตสาหกรรมกิจกรรมด้านสุขภาพฯ ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 91.7 และ 91.0 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า อุตสาหกรรมมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.110 (ตารางที่ 2)

นอกจากนี้ในด้าน **สถานภาพการทำงาน** พบว่า แรงงานที่มีสถานภาพการทำงานนายจ้าง มากถึงร้อยละ 91.3 ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ รองลงมาคือ แรงงานที่มีสถานภาพการทำงานลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ และสถานภาพการทำงานลูกจ้างรัฐบาล ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 90.9 และ 87.7 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงงานที่มีสถานภาพการทำงานการรวมกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 25.6 มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า สถานภาพการทำงานมีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.068 และด้าน **ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์** พบว่า แรงงานที่มีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 49 ชั่วโมงขึ้นไป ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ มากถึงร้อยละ 83.9 รองลงมาคือ 34 – 48 ชั่วโมง และ 18 – 33 ชั่วโมง ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ คิดเป็นร้อยละ 83.2 และ 81.9 ตามลำดับ เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติ Chi – square พบว่า ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนา

ขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.084 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาขีดความสามารถกับตัวแปร

ชื่อตัวแปร	ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ		รวม
	ต้องการฯ	ไม่ต้องการฯ	
ปัจจัยด้านประชากร			
เพศ			
ชาย	17.6	82.4	100.0 (13,519)
หญิง	17.5	82.5	100.0 (11,896)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 0.024 df = 1 Sig. = 0.876			
อายุ			
15 – 24 ปี	23.9	76.1	100.0 (1,381)
25 – 34 ปี	20.7	79.3	100.0 (3,570)
35 – 44 ปี	20.9	79.1	100.0 (5,121)
45 – 54 ปี	18.4	81.6	100.0 (7,824)
55 – 59 ปี	14.5	85.5	100.0 (3,409)
60 ปีขึ้นไป	9.3	90.7	100.0 (4,110)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 324.082 df = 5, Sig. = < 0.001 CC. = 0.112			
สถานภาพสมรส			
โสด	21.9	78.1	100.0 (4,219)
สมรส (จดทะเบียน)	15.7	84.3	100.0 (13,369)
สมรส (ไม่จดทะเบียน)	18.6	81.4	100.0 (5,148)
หม้าย	13.0	87.0	100.0 (1,164)
หย่า	22.3	77.7	100.0 (966)
แยกกันอยู่	19.7	80.3	100.0 (549)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 124.382 df = 5 Sig. = < 0.001 CC. = 0.070			



ตารางที่ 2 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาขีดความสามารถกับตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ		รวม
	ต้องการฯ	ไม่ต้องการฯ	
ระดับการศึกษาสูงสุด			
ไม่มีการศึกษา	12.4	87.6	100.0 (177)
ก่อนประถมศึกษา	14.0	86.0	100.0 (57)
ประถมศึกษา	16.6	83.4	100.0 (13,475)
มัธยมศึกษาตอนต้น	23.6	76.4	100.0 (3,524)
มัธยมศึกษาตอนปลาย	19.2	80.8	100.0 (3,829)
สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย (อนุปริญญา)	20.4	79.6	100.0 (994)
ปริญญาตรี	12.1	87.9	100.0 (2,859)
ปริญญาโท	15.1	84.9	100.0 (464)
ปริญญาเอก	30.4	69.6	100.0 (23)
การศึกษาอื่น ๆ (เช่น หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น หรืออื่น ๆ ที่ไม่ได้วุฒิการศึกษา การศึกษาทาง อิสลามหรืออื่น ๆ ที่เทียบระดับไม่ได้ เรียนแต่ไม่ทราบระดับการศึกษา เป็นต้น)	7.7	92.3	100.0 (13)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 179.617 df = 9 Sig. = < 0.001 CC. = 0.084			
ปัจจัยด้านสังคม			
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน			
1 – 2 คน	16.4	83.6	100.0 (7,983)
3 – 5 คน	18.3	81.7	100.0 (15,077)
6 คนขึ้นไป	16.6	83.4	100.0 (2,355)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 13.345 df = 2 Sig. = 0.001 CC. = 0.023			
เขตที่อยู่อาศัย			
ในเขตเทศบาล	15.8	84.2	100.0 (13,930)
นอกเขตเทศบาล	19.6	80.4	100.0 (11,485)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 63.464 df = 1 Sig. = < 0.001 CC. = 0.050			



ตารางที่ 2 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาขีดความสามารถกับตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ		รวม
	ต้องการฯ	ไม่ต้องการฯ	
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ			
อาชีพ			
ผู้จัดการ ข้าราชการอาวุโส และผู้บัญญัติกฎหมาย	13.0	87.0	100.0 (908)
ผู้ประกอบการวิชาชีพด้านต่าง ๆ	11.8	88.2	100.0 (1,419)
เจ้าหน้าที่เทคนิค และประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องฯ	10.9	89.1	100.0 (626)
เสมียน	13.8	86.2	100.0 (587)
พนักงานบริการ และผู้จำหน่ายสินค้า	14.3	85.7	100.0 (4,963)
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านการเกษตร การป่าไม้ และการประมง	21.1	78.9	100.0 (10,383)
ช่างฝีมือและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง	20.7	79.3	100.0 (2,499)
ผู้ควบคุมเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักรฯ	11.5	88.5	100.0 (1,015)
ผู้ประกอบการอาชีพงานพื้นฐาน	16.1	83.9	100.0 (3,015)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi - Square = 244.458 df = 8 Sig. = < 0.001 CC. = 0.098			
ประเภทอุตสาหกรรม			
เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง	20.8	79.2	100.0 (11,246)
การทำเหมืองแร่ เหมืองหิน	19.2	80.8	100.0 (26)
การผลิต	15.9	84.1	100.0 (1,950)
การไฟฟ้า ก๊าซ และไอน้ำฯ	8.3	91.7	100.0 (36)
การจัดหาน้ำ และการบำบัดน้ำเสียฯ	15.1	84.9	100.0 (53)
การก่อสร้าง	21.6	78.4	100.0 (1,654)
การขายส่ง และการขายปลีกฯ	11.8	88.2	100.0 (4,211)
ที่พักแรม และการบริการด้านอาหาร	19.4	80.6	100.0 (1,474)
ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร	10.7	89.3	100.0 (28)
กิจกรรมทางการเงินและการประกันภัย	11.7	88.3	100.0 (197)
กิจกรรมอสังหาริมทรัพย์	5.3	94.7	100.0 (19)
กิจกรรมทางวิชาชีพฯ	10.1	89.9	100.0 (89)
กิจกรรมการบริหารฯ	10.7	89.3	100.0 (112)
การบริหารราชการฯ	12.9	87.1	100.0 (1,633)
การศึกษา	12.8	87.2	100.0 (1,048)
กิจกรรมด้านสุขภาพฯ	9.0	91.0	100.0 (591)
ศิลปะความบันเทิงและนันทนาการ	10.9	89.1	100.0 (211)
กิจกรรมบริการด้านอื่น ๆ	22.0	78.0	100.0 (758)
กิจกรรมการจ้างงานในครัวเรือนส่วนบุคคลฯ	16.5	83.5	100.0 (79)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi - Square = 313.497 df = 18 Sig. = < 0.001 CC. = 0.110			

ตารางที่ 2 ร้อยละของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำแนกตามการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาขีดความสามารถกับตัวแปร (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ		รวม
	ต้องการฯ	ไม่ต้องการฯ	
สถานภาพการทำงาน			
นายจ้าง	8.7	91.3	100.0 (378)
ทำงานส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง	18.7	81.3	100.0 (10,986)
ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง	19.4	80.6	100.0 (5,498)
ลูกจ้างรัฐบาล	12.3	87.7	100.0 (3,197)
ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ	9.1	90.9	100.0 (143)
ลูกจ้างเอกชน	17.1	82.9	100.0 (5,092)
การรวมกลุ่ม	25.6	74.4	100.0 (121)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 116.393 df = 6 Sig. = < 0.001 CC. = 0.068			
ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์			
2 – 17 ชั่วโมง	34.5	65.5	100.0 (828)
18 – 33 ชั่วโมง	18.1	81.9	100.0 (5,123)
34 – 48 ชั่วโมง	16.8	83.2	100.0 (15,159)
49 ชั่วโมงขึ้นไป	16.1	83.9	100.0 (4,305)
รวม	17.5	82.5	100.0 (25,415)
Chi – Square = 180.749 df = 3 Sig. = < 0.001 CC. = 0.084			

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า แรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 45 – 54 ปี ซึ่งกว่า 1 ใน 2 มีสถานภาพสมรส (จดทะเบียน) และมีระดับการศึกษาสูงสุดประถมศึกษา ในขณะที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 – 5 คน โดยกว่า 2 ใน 5 ประกอบอาชีพและเป็นประเภทอุตสาหกรรมด้านการเกษตร การป่าไม้ และการประมง มีสถานภาพการทำงานส่วนใหญ่ทำงานส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และมีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 34 – 48 ชั่วโมง และในส่วนของความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ พบว่า แรงงานกว่า 4 ใน 5 ไม่ต้องการพัฒนาขีดความสามารถ นอกจากนี้ยังพบว่า อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เขตที่อยู่อาศัย อาชีพ ประเภทอุตสาหกรรม สถานภาพการทำงาน และชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแรงงานที่ไม่มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 60 ปีขึ้นไป มีสถานภาพสมรสหม้าย ระดับการศึกษาสูงสุดอื่น ๆ มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 คน โดยอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่เทคนิค และผู้ประกอบการวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ประเภทอุตสาหกรรม กิจกรรมอสังหาริมทรัพย์ สถานภาพการทำงานนายจ้าง และมีจำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ 49 ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่ควรจะได้รับ การพัฒนาอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เป็นแรงงานที่มีศักยภาพในการทำงานตามความต้องการของตลาดแรงงาน อย่างไรก็ตาม การวิจัยในครั้งนี้สามารถทดสอบสมมติฐานการวิจัยและอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านประชากร ประกอบด้วย เพศ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากสภาพสังคมในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคทางเพศ เห็นได้จาก

รายงานสถานการณ์ช่องว่างระหว่างเพศระดับโลกของสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) (2023) ที่สะท้อนว่าบทบาททางเพศของเพศชายและเพศหญิงของประเทศไทยมีพัฒนาการเรื่องความเสมอภาคทางเพศ โดยเพศหญิงมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและการบรรลุความเสมอภาคทางเพศในการเป็นผู้นำทั้งในภาคธุรกิจและภาครัฐ อันเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหาช่องว่างระหว่างเพศ

ในขณะที่ อายุ พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.112 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากแรงงานจะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่แตกต่างกันตามช่วงชีวิต การพัฒนาอาชีพของบุคคลในแต่ละช่วงอายุจะมีความสัมพันธ์ต่อการเข้าสู่อาชีพ โดยแรงงานที่มีอายุน้อยจะมีการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายและการพัฒนาของสมองเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ จึงมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาฝีมือในการทำงานด้วยการเพิ่มพูนความรู้และทักษะให้แก่ตนเองได้ดีกว่าแรงงานที่มีอายุมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนัญญา มาพุทธ, สมหมาย แจ่มกระจ่าง, และพรรรัตน์ แสงเดงหาญ (2557) ที่พบว่า แรงงานที่มีอายุน้อยกว่าจะมีระดับความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยรวมมากกว่าแรงงานที่มีอายุมาก เนื่องจากแต่ละช่วงของอายุจะมีแรงจูงใจต่างกัน

นอกจากนี้ในด้าน สถานภาพสมรส พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.070 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้ กว่า 1 ใน 5 ของแรงงานที่มีสถานภาพสมรสหย่า เช่นเดียวกับสถานภาพสมรสโสด มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ อาจเนื่องมาจากการมีภาระความรับผิดชอบน้อยกว่า มีเวลาหรือสามารถตัดสินใจโดยอิสระมากกว่าแรงงานที่มีสถานภาพสมรสอื่น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อังคณา ลำเจียก (2555) ที่พบว่า พนักงานที่มีสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการค้นหาความรู้ให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานแตกต่างกัน

และด้าน ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.084 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากแรงงานส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาที่ต่างกัน ทั้งนี้ แรงงานที่มีระดับการศึกษาปริญญาเอก มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถมากที่สุด อาจเป็นผลจากการมีพฤติกรรมการเรียนรู้ไม่จำกัด การมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน รองลงมาคือ แรงงานที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายมีความต้องการมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะ ควรส่งเสริมแรงงานมีความพร้อมในการปรับตัวผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (2566) ที่เสนอการจัดหลักสูตรการศึกษาในแต่ละช่วงวัย อาทิ ระดับการศึกษามัธยมศึกษาและประถมศึกษาควรให้น้ำหนักกับการเล่นปนเรียนเพื่อบ่มเพาะทักษะพื้นฐาน ระดับการศึกษามัธยมศึกษาควรปลูกฝังความคิดแบบผู้ประกอบการและการสร้างรายได้ และระดับการศึกษามหาวิทยาลัยควรเพิ่มความยืดหยุ่นในการศึกษาและสร้างทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

2. ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.023 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย โดยแรงงานที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 – 5 คน มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถมากที่สุด รองลงมาคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 คน และ 6 คนขึ้นไป อาจเนื่องมาจากสภาพการณ์หดตัวของกำลังแรงงานจากการเป็นสังคมสูงวัย ส่งผลให้จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1 – 2 คน อาจเป็นวัยแรงงานทั้งคู่หรือวัยแรงงานกับวัยพึ่งพิง ในขณะที่จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป อาจเป็นครอบครัวขยายที่มีจำนวนวัยพึ่งพิงที่ค่อนข้างมาก ส่งผลให้มีเวลาและโอกาสที่แต่ละคนจะได้รับการสนับสนุนและทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาน้อยลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัลญาน์ สมุห์เสนาโต (2547) ที่พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีผลต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของแรงงาน

ส่วนด้าน **เขตที่อยู่อาศัย** พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.050 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากเขตที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแวดล้อมเหมาะสม สามารถสร้างแรงจูงใจให้แรงงานมีความตั้งใจที่จะพัฒนาขีดความสามารถของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้ในเขตเทศบาลมักมีความหนาแน่นของประชากรสูง อาจส่งผลต่อการเข้าถึงโอกาสสำหรับการพัฒนาขีดความสามารถ เนื่องจากความแออัดและการแข่งขันเพื่อแย่งชิงการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ วสวัตต์ สุตัญญามณี (2558) ที่อธิบายว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นฐานจากการทำงานในชนบทไปสู่พื้นที่เขตเมืองคือ การมีคุณภาพชีวิตที่มีมาตรฐานสูงและโอกาสการทำงานเพื่อสร้างฐานะความเป็นอยู่ และมีสถานะทางสังคมที่ดีขึ้น

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย **อาชีพ** พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.098 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากลักษณะของงานที่มีแข่งขันสูง มีผลต่อแรงจูงใจขององค์กรและบุคคลในการพัฒนาทักษะเฉพาะทางที่ต้องการในอาชีพ จึงมีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ เพื่อให้ได้ทักษะที่นำมาต่อยอดตำแหน่งหน้าที่การงาน ทั้งนี้ หากเป็นอาชีพที่ต้องทำงานซ้ำ ๆ และเกิดขึ้นเป็นระยะเวลานาน ๆ อาจส่งผลให้เกิดผลเสียทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ เกิดความรู้สึกว่าตนเองด้อยค่า มีทัศนคติในทางลบทั้งต่อตนเองและงานที่รับผิดชอบ ซึ่งจะส่งผลให้รู้สึกท้อแท้และขาดแรงกระตุ้นที่จะปฏิบัติงานและพัฒนาตนเองให้ประสบผลสำเร็จ (วัฒนา ศรีวิสัย, และกล้าหาญ ณ น่าน, 2564)

เช่นเดียวกับ **ประเภทอุตสาหกรรม** พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.110 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากอุตสาหกรรมบางประเภทกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เป็นผลจากนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงของตลาดในปัจจุบัน ส่งผลให้บุคคลจำเป็นต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงผ่านการเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่จำเป็น สอดคล้องกับรายงานของสำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน (2564) ที่พบว่า ผลผลิตภาพแรงงานในภาคบริการมีมูลค่าและอัตราการเติบโตต่ำกว่าภาคการผลิต เนื่องจากเป็นสาขาที่มีแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบจำนวนมาก ซึ่งมีการแข่งขันที่สูง จำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบายและหน่วยงานเกี่ยวข้องควรเข้าไปแก้ไขประเด็นเรื่องผลิตภาพแรงงาน

ส่วนด้าน **สถานภาพการทำงาน** พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.068 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากความต้องการที่จะพัฒนาขีดความสามารถ มีผลต่อการเพิ่มโอกาสในการจ้างงานหรือการเติบโตและเลื่อนตำแหน่งในอาชีพในอนาคต ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีแรงจูงใจ – สุขลักษณะของ Frederick Herzberg (1959) ที่กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนช่วยในการปรับปรุงขวัญและกำลังใจผ่านการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือได้รับการฝึกอบรม ซึ่งเป็นปัจจัยจูงใจหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานให้มีทิศทางที่สามารถบรรลุเป้าหมายองค์กรได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พาริดา สุริยะพงศ์ไชย (2564) ที่พบว่า ความต้องการพัฒนาตนเองส่งผลให้เป็นคนที่ต้องการให้ความสำคัญยอมรับ และสามารถส่งต่อความมั่นคงไปยังบริษัทในอนาคตได้

และด้าน **ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์** พบว่า มีความสัมพันธ์กับความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ เท่ากับ 0.084 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย อาจเนื่องมาจากการทำงานที่มีชั่วโมงเพิ่มมากขึ้น อาจส่งผลให้ไม่มีเวลาพักผ่อนเพียงพอมีผลต่อความสนใจและความมุ่งมั่นในการค้นหาความรู้และทักษะใหม่ ๆ ที่สามารถพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดความต้องการของ Abraham Maslow (1970) ที่กล่าวถึงการพักผ่อนเป็นความต้องการทางร่างกายที่มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน หากได้รับความต้องการแล้วจะนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า แรงงานกว่าร้อยละ 16.9 มีชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์รวม 49 ชั่วโมงขึ้นไป ซึ่งเกินกว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ที่กำหนด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรดำเนินการตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมายชั่วโมงการทำงาน และส่งเสริมสิทธิประโยชน์ของแรงงาน เพื่อช่วยให้ระบบคุ้มครองแรงงานในไทยมีประสิทธิภาพและครอบคลุมมากขึ้น ในขณะที่แรงงานเพียง 1 ใน 5 ต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ดังนั้น ควรมีการสร้างระบบนิเวศให้แรงงานเกิดทักษะอยู่เสมอ โดยเฉพาะสถานประกอบการที่ต้องการทักษะเฉพาะ ซึ่งภาคเอกชนและภาคประชาสังคมล้วนเข้ามาหนุนเสริมการทำงานของภาครัฐ (เจริญลักษณ์ เพ็ชรประดับ, 2566) นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องมีการจัดการบริการการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินการฝึกอบรมหลักสูตร เพื่อยกระดับมาตรฐานทักษะวิชาชีพและการรับรองความสามารถทางวิชาชีพ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า แรงงานที่มีระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาตรี ไม่ต้องการพัฒนาขีดความสามารถกว่าร้อยละ 87.9 ซึ่งเป็นแบบแผนเดียวกันกับกลุ่มไม่มีการศึกษา ในขณะที่แรงงานที่มีระดับการศึกษาสูงสุดปริญญาเอกมีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถมากที่สุด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการศึกษาควรส่งเสริมการให้ทุนสนับสนุนสำหรับการเข้าอบรมพัฒนาขีดความสามารถและมีหน่วยงานรองรับกระจายตามพื้นที่ รวมถึงควรมีการให้ทุนเพื่อต่อยอดองค์ความรู้และทักษะขั้นสูงในการพัฒนาขีดความสามารถที่เฉพาะเจาะจงของตลาดแรงงาน เพื่อส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาความเชี่ยวชาญ ส่งผลให้มีโอกาสเข้าถึงงานวิจัย การประชุมวิชาการ และโครงการที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความรู้อย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจขนาดเล็กและกลางในชุมชนเนื่องจากแรงงานที่มีสถานภาพการทำงานแบบการรวมกลุ่ม กว่าร้อยละ 25.0 มีความต้องการพัฒนาขีดความสามารถ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการรวมกลุ่ม ควรให้คำปรึกษา การจัดฝึกอบรม และการเข้าถึงทรัพยากรที่สามารถช่วยเสริมสร้างและพัฒนาธุรกิจชุมชนร่วมกับการพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานภายใต้การรวมกลุ่ม

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากโครงการสำรวจความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากร ปี พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลในระยะเวลาเพียง 1 ปี อาจไม่เห็นความแตกต่างของข้อมูล โดยผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลในช่วงระยะเวลา 5 – 10 ปี เพื่อศึกษาแนวโน้มที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะได้ข้อมูลในการเปรียบเทียบความแตกต่างมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการศึกษาตัวแปรเพิ่มเติม เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสมบูรณ์มากขึ้น รวมไปถึงควรมีการดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ร่วมด้วย และควรมีการขยายพื้นที่ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลไปยังภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อให้การศึกษาครอบคลุม เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ยังมีขอบเขตพื้นที่การศึกษาที่จำกัดเฉพาะภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะสามารถนำข้อมูลเชิงพื้นที่มาเปรียบเทียบกันได้อย่างหลากหลายและสามารถตอบคำถามการวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคินพนธ์ เรื่อง ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนข้อมูลวิทยุจากโครงการสำรวจความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากร พ.ศ. 2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เจริญลักษณ์ เพ็ชรประดับ. (2566). ร่วมพัฒนา ‘สภาวะแวดล้อมขอนแก่น’ ด้วยพลังภาคีเครือข่าย, การประชุมเสวนาวิชาการนานาชาติ “ทักษะพื้นฐานของทุนมนุษย์แห่งโลกยุคใหม่: การพัฒนาพื้นฐานทักษะและบทบาทในระดับจังหวัด”. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.).
- ชนัญญา มาพุทธ, สมหมาย แจ่มกระจ่าง, และพรรัตน์ แสดงหาญ. (2557). ความต้องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพนักงานมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในภาคตะวันออก เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมเศรษฐกิจอาเซียน. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*. 10(1), 116 – 128.
- ชาติเฉลิม สุรัชชัย. (2544). ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของกำลังแรงงานไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์). วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธนพลชัย ชามะรัตน์. (2559). การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับงานพัฒนาสังคม. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพศาล แดงพัฒนพงศ์. (2541). การพัฒนาอาชีพโดยเน้นขีดความสามารถ: กรณีศึกษาบริษัทโคลา – โคล่า (ประเทศไทย) จำกัด. (เอกสารวิจัยปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พาริดา สุริยะพงศ์ไชย. (2564). ความต้องการพัฒนาตนเองพนักงานระดับผู้บังคับบัญชาภาคเอกชน กลุ่มธุรกิจเคมีภัณฑ์แห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานคร. (สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต). วิทยาลัยการจัดการมหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. (2566). *โครงการย่อย 2 นโยบายและมาตรการเพื่อรองรับและป้องกันผลกระทบของ COVID-19 ต่อแรงงานและการจ้างงาน ระยะที่ 2*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2567, จาก <https://tdri.or.th/2023/02/policies-measures-support-labor-employment/>
- วสันต์ดี สุติญาณมณี. (2558). จากชนบทสู่เมือง: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อและผลกระทบจากการย้ายถิ่น. *วารสารเกษมบัณฑิต*. 16(1), 102 – 112.
- วัฒนา ศรีวิลัย, และกล้าหาญ ณ น่าน. (2564). ความเครียดและความเหนื่อยหน่ายในการทำงานที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน กรณีศึกษา: บริษัท ไฟน์ เมททัล เทคโนโลยีส์ จำกัด (มหาชน). *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*. 7(2), 34 – 42.
- สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน. (2564). *นโยบายกระทรวงแรงงาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564*. สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER2/DRAWER056/GENERAL/DATA0000/00000619.PDF>
- _____. (2564). *รายงานการศึกษาวิจัยแนวทางการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตภาพแรงงานไทย*. กรุงเทพฯ: กองเศรษฐกิจการแรงงาน สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *การสำรวจความต้องการพัฒนาขีดความสามารถของประชากร พ.ศ. 2564*. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.



- _____. (2564). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรที่ร่าชาอาณาจักร ไตรมาสที่ 1 : มกราคม – มีนาคม 2564. กรุงเทพฯ: กองสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564). สืบค้นเมื่อ 4 ธันวาคม 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- สุกัลยา ประจิตร, และโชติ บดีรัฐ. (2565). ผลกระทบและแนวทางแก้ไขของภาครัฐกับสถานการณ์โควิด – 19. *วารสาร Journal of Roi Kaensam Academi*. 7(12), 391 – 406.
- อังคณา ลำเจียก. (2555). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำงานอย่างมีความสุขและเกิดประสิทธิภาพของพนักงานโรงพยาบาลพระจอมเกล้า จังหวัดเพชรบุรี. (จุฬินพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจทั่วไป). คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- อัลญาน์ สมุห์เสนาโต. (2547). ความต้องการพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของประชากรวัยแรงงาน: ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะข้อมูล ปี พ.ศ.2542 และปี พ.ศ.2545. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประชากรศาสตร์). มหาวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Herzberg, F. (1959). *The Motivation to Work*. New York: John Wiley and Sons.
- Maslow, A.M. (1970). *Motivation and Personality*. (2nd.). New York: Harper and Row.
- World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report 2023*. Geneva: The World Economic Forum.



การศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ: กรณีกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

(The study Demographic and Economic Factors Influencing Economic Growth: A case study of Developed, Developing, and Least Developed Countries)

โดย

สราวล์ ตั้งปทุมชาติ¹

Sarawan Tangpatthamachart²

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330, Ln-22@live.com

² Ph.D (candidate), College of Population Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 10300, Ln-22@live.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การวิจัยนี้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยใช้ข้อมูล Unbalanced panel data ระหว่างปี ค.ศ.1960-2020 แบ่งเป็นช่วงละ 5 ปี รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 60 ปี จำนวนตัวอย่าง (Observations) ทั้งหมด 1,599 หน่วย งานวิจัยนี้ใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ 1) Fixed Effect Model และ 2) Random Effect Model จากการวิเคราะห์ด้วย Hausman Test (Wooldridge, 1996) พบว่า แบบจำลองทางเศรษฐมิติ Fixed Effect Model เหมาะสมกับงานวิจัยนี้ โดยแบ่งการวิเคราะห์เป็นกลุ่มประเทศตามลักษณะเศรษฐกิจจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด จากการวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ 1) อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 2) อัตราเจริญพันธุ์รวม 3) อัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี 4) ประชากรวัยเด็ก และ 5) อัตราย้ายถิ่นสุทธิ มีความสัมพันธ์ทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 0.01 และ 0.001 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม 1) ประชากรวัยแรงงาน 2) ประชากรวัยสูงอายุ และ 3) อัตราเติบโตของประชากร มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 0.01 และ 0.001 นอกจากนี้ผลกระทบของการศึกษามีความสัมพันธ์ทั้งทางลบและทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงปีฐาน มีความสัมพันธ์ทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ 0.001 ขณะที่ 1) ปัจจัยทุนต่อรายประชากร และ 2) การเปิดการค้าระหว่างประเทศ มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 0.01 และ 0.001 ตามลำดับ

คำสำคัญ: การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ, ประเทศพัฒนาแล้ว, ประเทศกำลังพัฒนา, ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

Abstract

This research aims to study demographic and economic factors influencing economic growth. This research collected secondary data using unbalanced panel data from 1960–2020, dividing into 5-year periods with a total period of 60 years. The number of samples (observations) totals 1,599 units. This research uses two econometric models: 1) the fixed effect model; and 2) the random effect model. Analysis with the Hausman Test (Wooldridge, 1996). This study found that the econometric model (the fixed effect model) is suitable for this research. The analysis is divided into 3 groups of countries according to economic characteristics: developed countries, developing countries, and least developed countries. From the analysis, demographic factors, including 1) life expectancy at birth; 2) total fertility rate; 3) child under-5 mortality rate; 4) the young-age population; and 5) net migration rate, have a negative relationship with economic growth with statistical significance at 0.05, 0.01, and 0.001. However, 1) the working-age population; 2) the old-age population; and 3) the population growth rate have a positive association with economic growth with statistical significance at 0.05, 0.01, and 0.001. Moreover, the impact of education is both negatively and positively related to economic growth, with statistical significance at 0.1, 0.05, and 0.01. For economic factors, 1) the initial level of real gross domestic products per capita has a negative relationship with economic growth with statistical significance at 0.05 and 0.001, while 2) capital stock per capita and 3) trade openness have a positive association with economic growth with statistical significance at 0.05, 0.01, and 0.001.

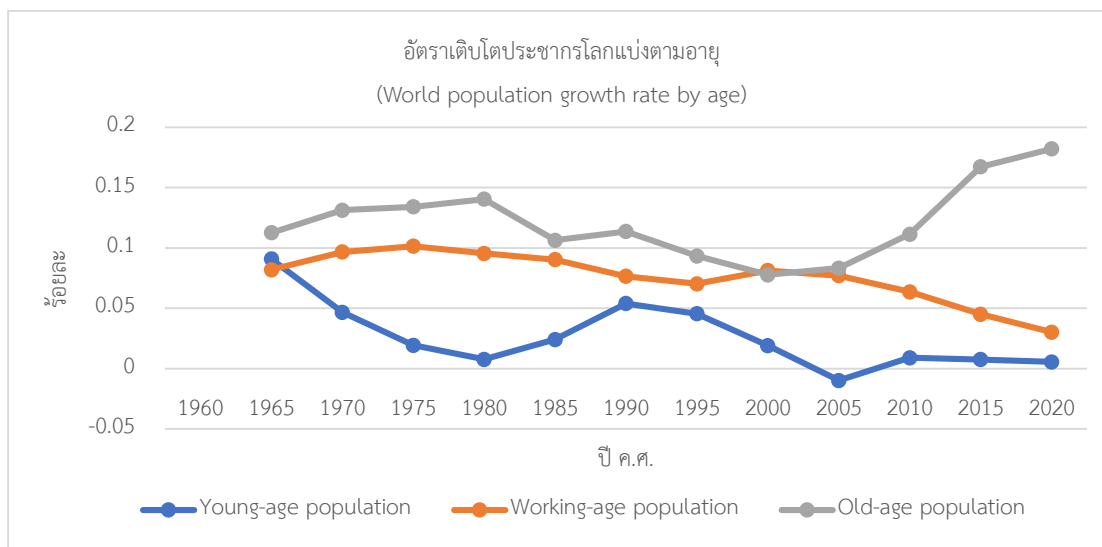
Keywords: Economic Growth, Demographic and Economic Factors, Developed Countries, Developing Countries, Least Developed Countries

การศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ: กรณีกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

(The study Demographic and Economic Factors Influencing Economic Growth: A case study
of Developed, Developing, and Least Developed Countries)

บทนำ

ณ ปัจจุบัน ประเทศทั่วโลกได้เข้าสู่ภาวะอัตราเจริญพันธุ์รวม (Total fertility) ต่ำและมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรนี้สะท้อนให้เห็นว่า อัตราเติบโตประชากรวัยสูงอายุโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการสำรวจของ United Nations (2019) พบว่า ประชากรวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะที่ประชากรวัยเด็กและประชากรวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง ดังรูปที่ 1 จากการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุได้สร้างความกดดันต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลกโดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุจำนวนมากในประเทศจีน รัสเซีย และบราซิล (Bussolo et al., 2015) เนื่องจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องอาศัยประชากรวัยแรงงานเพื่อสร้างผลผลิตรวม (Gross outputs) ในทุกกลุ่มประเทศเศรษฐกิจ³ (กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด) ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรโดยเฉพาะโครงสร้างอายุ (Age structure) ถือเป็นเรื่องสำคัญและท้าทายสำหรับทุกประเทศ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอายุประชากรส่งผลกระทบต่อการสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศทำให้แต่ละประเทศมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและถูกจัดกลุ่มการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกัน (United Nations, 2020)



รูปที่ 1 อัตราเติบโตประชากรโลกแบ่งตามอายุ ที่มา: (United Nations, 2019)

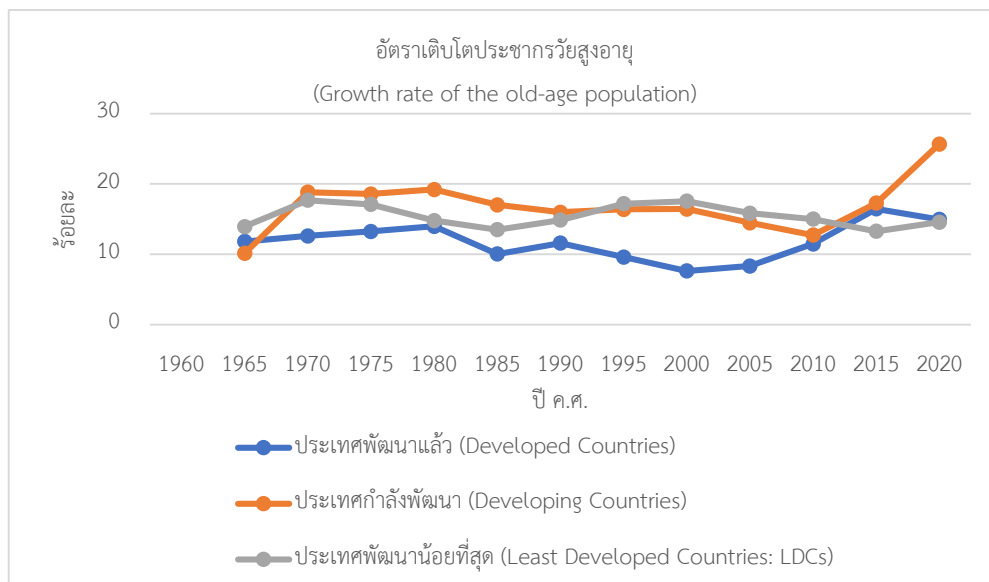
เมื่อพิจารณาอัตราเติบโตของประชากรวัยสูงอายุระหว่างช่วงปี ค.ศ.2015-2020 ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดพบว่า กลุ่มประเทศกำลังพัฒนามีอัตราเติบโตของประชากรวัยสูงอายุมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 25.68 รองลงมา ได้แก่ กลุ่มประเทศพัฒนาแล้วคิดเป็นร้อยละ 14.95 และร้อยละ 14.57 ในกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ดังรูปที่ 2 ไม่เพียงเท่านั้นประเทศที่มีรายได้สูงหรือประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่ได้เข้าสู่สังคม

³ กลุ่มประเทศ ได้แก่ 1) ประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศที่มีรายได้สูง คิดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเฉลี่ยมากกว่า 12,375 ดอลลาร์

2) ประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศที่มีรายได้ปานกลาง คิดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเฉลี่ยระหว่าง 1,026-12,375 ดอลลาร์ และ

3) ประเทศพัฒนาน้อยที่สุดหรือประเทศที่มีรายได้ต่ำ คิดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเฉลี่ยต่ำกว่า 1,026 ดอลลาร์

ผู้สูงอายุ (Aged society) และบางประเทศได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Complete aged society) แต่ยังคงมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ฟินแลนด์ กรีซ อิตาลี และโปรตุเกส ขณะที่ญี่ปุ่น บัลแกเรีย และเยอรมนี มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดลง (United Nations, 2019) นอกจากนี้คาดการณ์ว่าในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำและมีรายได้ปานกลางจะมีแนวโน้มประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 80 ภายในปี ค.ศ.2050 (World Health Organization, 2022) ด้วยเหตุนี้พลวัตทางเศรษฐกิจโลกจึงอาจได้รับผลกระทบจากจำนวนประชากรวัยสูงอายุที่เพิ่มขึ้น



รูปที่ 2 อัตราเติบโตประชากรวัยสูงอายุ ที่มา: (United Nations, 2019)

สำหรับประเทศที่มีประชากรวัยแรงงานซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่สร้างการปันผลทางประชากร (Demographic Dividend) มากกว่าประชากรวัยอื่น ๆ (ประชากรวัยพึ่งพิง) ส่งผลให้ประเทศนั้น ๆ มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินออม (Saving) มากขึ้น ซึ่งเงินออมของประเทศจะสามารถนำมาเป็นเงินลงทุน (Investment) ของประเทศ ทำให้มีเงินหมุนเวียนภายในประเทศมากขึ้น แต่หากประชากรวัยแรงงานกลุ่มนี้กลายเป็นผู้สูงอายุในอนาคตอาจทำให้เกิดการชะลอตัวในการเพิ่มผลผลิตของประเทศ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการกระตุ้นให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะมีการสะสมเงินออมตั้งแต่ที่ตนเองเป็นวัยแรงงานก่อนหน้า ดังนั้นการเพิ่มทุนมนุษย์ (Human capital) เช่น การศึกษา การเพิ่มทักษะ (Upskills) และการปรับปรุงทักษะ (Reskills) จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว ทั้งนี้การพัฒนาดังกล่าวโดยให้ประชากรได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นจะสามารถสร้างผลผลิตที่เพิ่มขึ้น และการส่งเสริมประสบการณ์ในการทำงานทำให้บุคคลมีทักษะมีความเชี่ยวชาญในงานมากขึ้น เมื่อบุคคลกลายเป็นผู้สูงอายุบุคคลก็จะกลายเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า เป็นประชากรวัยสูงอายุที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สามารถส่งต่อความรู้และทักษะแก่กลุ่มประชากรวัยแรงงานและประชากรวัยเด็ก (Knowledge spillover effects) นำไปสู่การขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นของแต่ละประเทศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากการที่โครงสร้างอายุมีการเปลี่ยนแปลงหรือที่เรียกว่า การปันผลทางประชากร (Bloom et al., 2003) และจากการรวบรวมข้อมูลมหาวิทยาลัยจำนวน 15,000 แห่งจาก 78 ประเทศทั่วโลก ระหว่างปี ค.ศ.1950-2010 พบว่า หากจำนวนผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 จะมีแนวโน้มรายได้ต่อรายประชากรเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 0.4 (Valero & Van Reenen, 2019) อีกทั้งเมื่อประชากรทุกคนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองได้มากขึ้น จะทำให้ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ (Income inequality) ลดลง ส่งผลให้ประเทศมีเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจึงดีขึ้น (Kuznets, 1967)

นอกจากนี้การศึกษายังได้ตระหนักถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ.2020 ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ (Economy) มิติทางสังคม (Society)

และมิตินี้สิ่งแวดล้อม (Biosphere) โดยนำมาศึกษาในมิติทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ การจ้างงาน และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และมิติทางสังคม ได้แก่ ความสำคัญด้านการศึกษา ซึ่งหากแต่ละประเทศคว้าโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรมาแก้ไขและพัฒนาทั้งประชากรและเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการส่งเสริมการมีประชากรวัยแรงงาน ส่งเสริมการศึกษา และจัดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ พร้อมทั้งส่งเสริมการลงทุนระหว่างประเทศ (International trade) อาจนำไปสู่การลดปัญหาทางประชากรและเศรษฐกิจในเรื่องการย้ายถิ่นออกจากประเทศของตนไปยังประเทศที่มีเศรษฐกิจที่ดีกว่า โดยส่วนใหญ่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดมีอัตราการย้ายถิ่นออกมากกว่าประเทศพัฒนาแล้ว รวมถึงการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดส่วนใหญ่ส่งออกสินค้าการเกษตรและสิ่งทอเป็นรายได้หลัก ดังนั้นจึงมีข้อได้เปรียบด้านภาษีนำเข้าที่ต่ำกว่าประเทศกำลังพัฒนา (United Nations Statistics Division, 2016) อย่างไรก็ตามผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องทำการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการศึกษาระดับมหภาคที่ไม่เคยมีการศึกษามาก่อน งานวิจัยนี้จึงได้แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

การศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้แบ่งการวิเคราะห์เป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยการศึกษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิด Solow Growth Model และแบบจำลอง The Harvard Model มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายผลิตภาพแรงงาน ซึ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วยปัจจัยทุนและแรงงานในภาคการผลิต (Solow, 1956) แต่ในความเป็นจริงไม่เพียงเฉพาะปัจจัยด้านทุนและแรงงานที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น การมีปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ในบุคคลซึ่งการจัดการศึกษาให้มีความรู้และทักษะมากขึ้น ส่งผลให้เป็นแรงงานที่มีศักยภาพและสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ นำไปสู่การสร้างผลิตผลเพิ่มขึ้น (Lucas Jr, 1988) ตลอดจนปัจจัยทางเทคโนโลยี การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นแต่ละประเทศในกลุ่มเศรษฐกิจสามารถมีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ตามทันกันได้ ถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศที่มีรายได้สูงหรือประเทศพัฒนาแล้วมีทรัพยากรเพียงพอไม่จำเป็นที่จะเป็นการออม การลงทุนทั้งทุนกายภาพ (Physical capital) และทุนมนุษย์ (Human capital) ทำให้เศรษฐกิจเติบโตเร็วกว่ากลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามในระยะยาวมีแนวโน้มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลงในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วหรือกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง เนื่องจากทรัพยากรที่ถูกใช้ไปและการเสื่อมราคาของต้นทุนต่าง ๆ ที่เท่ากัปัจจัยด้านทุน ส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างช้า ๆ หรือเกิดภาวะการถดถอยของผลิตผล (Diminishing marginal outputs) จนถึงจุดที่เรียกว่า จุดดุลยภาพ (Equilibrium point) หรือจุดอิ่มตัว (Satiation point) ด้วยเหตุนี้กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดที่มีการสะสมทุนหรือเงินออมไม่มากในช่วงแรก ๆ แต่ในระยะยาวประเทศเหล่านี้สามารถมีเศรษฐกิจที่เติบโตมากกว่ากลุ่มประเทศพัฒนาแล้วหรือกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูงและสามารถตามทันกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว (The catching up effect) (Barro & Sala-i-Martin, 2003)

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลักษณะกลุ่มประเทศทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด
- 2) ผลจากการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะและข้อแนะนำเชิงนโยบายในการเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลักษณะกลุ่มประเทศทางเศรษฐกิจ

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความเกี่ยวข้องของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางประชากร ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (Theory of demographic transition) ของ Blacker (1947) และแนวคิดการปันผลทางประชากร (The demographic dividend) ของ Bloom et al. (2002) มาอธิบายโอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการเปลี่ยนผ่านทางประชากร ซึ่งระยะที่ 1 แต่ละประเทศมีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูงอย่างสมดุลกัน ต่อมาระยะที่ 2 แต่ละประเทศได้พัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมมากขึ้นทำให้ อัตราการตายลดลงอย่างมาก จนกระทั่งมีอัตราเติบโตของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะที่ 3 รวมถึงการแข่งขันทางเศรษฐกิจทำให้ประชากรส่วนหนึ่งมาจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงาน ส่งผลให้มีประชากรวัยแรงงานจำนวนมาก (การปันผลทางประชากรระยะที่ 1) ส่งผลให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นและประเทศมีเงินออมและเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในระยะนี้ อย่างไรก็ตามหากอัตราการเกิดลดลงมากขึ้น (อัตราเจริญพันธุ์รวมอยู่ในระดับต่ำถึงระดับต่ำกว่าระดับทดแทน) อัตราการตายต่ำ และไม่มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศจะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางประชากรระยะที่ 4 ส่งผลให้แต่ละประเทศมีสัดส่วนประชากรวัยสูงอายุมากขึ้นตามจำนวนประชากรวัยแรงงานที่เพิ่มขึ้นก่อนหน้านี้ (การปันผลทางประชากรระยะที่ 2) โอกาสทางเศรษฐกิจในระยะนี้เกิดจากการที่ประชากรได้สะสมทั้งเงินออมและทักษะความรู้จำนวนมาก ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโต และเมื่ออัตราการเกิดต่ำกว่าอัตราการตายก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางประชากรระยะที่ 5 แต่ละประเทศจะมีประชากรวัยสูงอายุจำนวนมาก ดังนั้นโอกาสทางเศรษฐกิจจึงเกิดจากการที่แต่ละประเทศมีผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและมีศักยภาพในตนเอง ส่งผลให้สามารถออมเงิน สร้างรายได้ และสนับสนุนการถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาของตนเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจทดแทนกำลังแรงงานขนาดเล็กที่เหลืออยู่ในประเทศ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสถิติไดนามิกโดยใช้กรอบแนวคิด Solow Growth Model มาประยุกต์ใช้ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญได้แก่ ทุน (Capital) และแรงงาน (Labour) ในภาคการผลิต (Solow, 1956) ดังสมการที่ 1 อีกทั้งนำแบบจำลอง The Harvard Model อธิบายผลิตภาพแรงงาน (Kajimura, 2020) รวมถึงแนวคิดของแบบจำลองการเจริญเติบโตเศรษฐกิจจากภายใน (Endogenous growth) ด้วยการส่งเสริมทุนมนุษย์ในบุคคล โดยการให้การศึกษาเพื่อให้ความรู้และทักษะ ตลอดจนการสั่งสมความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ในการทำงานไปสู่ผู้อื่นได้ ซึ่งนำไปสู่ผลผลิตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นในระยะยาว (Barro, 2001; Lucas Jr, 1988; Mankiw et al., 1992)

สมการการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวคิด Solow Growth Model

$$\Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right) = c \left[\ln \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right)^* - \ln \left(\frac{Y_{i,t-1}}{L_{i,t-1}} \right) \right] \dots \dots \dots (1)$$

โดยที่ y คือ รายได้ L คือ แรงงาน i คือ ประเทศ t คือ เวลา c คือ ค่าคงที่ และ Y/L คือ ผลิตภาพต่อแรงงาน จากสมการการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจวัดได้จากผลิตภาพต่อแรงงานปีปัจจุบันลบด้วยผลิตภาพต่อแรงงานปีก่อนหน้า แต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในแต่ละประเทศย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงต้องกำหนดให้ผลผลิตอยู่ในสภาวะคงที่และผลผลิตมีลักษณะเฉพาะแต่ละประเทศ ($Z_{i,t}$) จะได้ $\ln \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right)^* = a + bZ_{i,t}$ เข้าไปในสมการที่ 1 โดยที่ $a' = ac$ และ $b' = bc$ จะได้สมการที่ 2 และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นต้องพิจารณาจากผลิตภาพแรงงานสามารถอธิบายได้จากแบบจำลอง The Harvard Model โดยที่ P คือ ประชากร Y/P คือ ผลผลิตต่อรายประชากร L คือ แรงงาน P/L คือ ประชากรต่อแรงงาน ดังสมการที่ 3 และจัดสมการในรูป logarithm ในสมการที่ 3 จะได้สมการที่ 4 จากนั้นนำสมการที่ 2 มาแทนค่าในสมการที่ 4 จะได้สมการที่ 5 และจัดรูป $\ln \left(\frac{I}{I_{i,t-1}} \right) = \ln(-) - \ln(II)$ และให้ $c' = d'$ จะได้สมการที่ 6 แสดงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยอธิบายได้จากการเปลี่ยนแปลงทางประชากร พบว่า ประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้น ขณะที่อัตราเติบโตของประชากรเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง (Kajimura, 2020)

$$\Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right) = c [a + b Z_{i,t} - \ln \left(\frac{Y_{i,t-1}}{L_{i,t-1}} \right)] \text{ จัดรูปใหม่ได้ } \Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right) = a' + b' Z_{i,t} - c \ln \left(\frac{Y_{i,t-1}}{L_{i,t-1}} \right) \quad (2)$$

$$\left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right) = \left(\frac{Y_{i,t}}{P_{i,t}} \right) \left(\frac{P_{i,t}}{L_{i,t}} \right) \quad (3)$$

$$\Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{P_{i,t}} \right) = \Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{L_{i,t}} \right) + \Delta L_{i,t} - \Delta P_{i,t} \quad (4)$$

$$\Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{P_{i,t}} \right) = a' + b' Z_{i,t} - c \ln \left(\frac{Y_{i,t-1}}{L_{i,t-1}} \right) + \Delta L_{i,t} - \Delta P_{i,t} \quad (5)$$

$$\Delta \left(\frac{Y_{i,t}}{P_{i,t}} \right) = a' + b' Z_{i,t} - c' \ln \left(\frac{Y_{i,t}}{P_{i,t}} \right) + d' \ln \left(\frac{L_{i,t}}{P_{i,t}} \right) + \Delta L_{i,t} - \Delta P_{i,t} \quad (6)$$

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปการศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์ และเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังสมการที่ 7

$$Y_{i,t} = \alpha_{i,t} + \beta_1 \ln X_{i,t} + \dots + \varepsilon_{i,t} \quad (7)$$

โดยที่ $\alpha_{i,t}$ คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทั้งหมดในสมการ ณ ประเทศ (i) เวลา (t) β_1 คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ ณ ประเทศ (i) เวลา (t) $X_{i,t}$ คือ ตัวแปรอิสระ ณ ประเทศ (i) เวลา (t) และ $\varepsilon_{i,t}$ คือ ค่าความคลาดเคลื่อน ณ ประเทศ (i) เวลา (t) และกำหนดให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจแบบคงที่ในแต่ละประเทศ ณ เวลาหนึ่ง โดยมีตัวแปรตาม $Y_{i,t}$ คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ซึ่งวัดจากการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริง (Real gross domestic products per capita) ณ ประเทศ (i) เวลา (t) และกำหนดให้ตัวแปรต้นทุกตัวอยู่ในรูป Natural Logarithm (log) เนื่องจากข้อมูลเป็นระดับมหภาคจำนวนมากจึงอาจเกิดความเบ้ (Skewness) ดังนั้นจึงใส่ log ในตัวแปรต้นทุกตัวเพื่อให้ข้อมูลมีค่าใกล้เคียงกับการแจกแจงปกติ (Wooldridge, 1996) ยกเว้นบางตัวแปร ได้แก่ 1) อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) 2) อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total fertility rate) 3) อัตราเติบโตของประชากร (Population growth rate) 4) อัตราย้ายถิ่นสุทธิ (Net migration rate) 5) ปีการศึกษาเฉลี่ย (Years of schooling) 6) ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Gini index) 7) การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign direct investment: FDI) 8) การเปิดการค้าระหว่างประเทศ (Trade openness) 9) ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล (Landlock countries) และ 10) ทวีป (Continent)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์ของตัวแปรที่ได้ศึกษา ดังนี้

ตัวแปรตาม คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) หมายถึง ร้อยละการเปลี่ยนแปลงมูลค่าผลผลิตรวมขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นในประเทศซึ่งคิดจากราคาสินค้าจากปีฐานปี ค.ศ.2017

ตัวแปรอิสระ แบ่งออกเป็น

1. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ได้แก่

อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) หมายถึง จำนวนปีที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย

อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total fertility rate) หมายถึง จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีบุตรช่วงวัยเจริญพันธุ์ 15-49 ปี

อัตราการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี (Child under-5 mortality rate) หมายถึง จำนวนตายของเด็กที่เกิดมีชีพอายุต่ำกว่า 5 ปีต่อจำนวนประชากรเด็กเกิดมีชีพทั้งหมด 1,000 คน

ประชากรวัยเด็ก (Young-age population) หมายถึง จำนวนประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีหรืออายุระหว่าง 0-14 ปีทั้งหมดในประเทศ

ประชากรวัยแรงงาน (Working-age population) หมายถึง จำนวนประชากรที่มีอายุ 15-64 ปี ทั้งหมดในประเทศ
ประชากรวัยสูงอายุ (Old-age population) หมายถึง จำนวนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปี ทั้งหมดในประเทศ
อัตราเติบโตของประชากร (Population growth rate) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง

อัตราย้ายถิ่นสุทธิ (Net migration rate) หมายถึง จำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้าลบด้วยจำนวนผู้ย้ายถิ่นออกต่อจำนวนประชากรกลางปีต่อ 1,000 คน

ปีการศึกษาเฉลี่ย (Years of schooling) หมายถึง จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยที่บุคคลอายุ 15-64 ปี ที่ได้รับการศึกษา

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่

ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Gini index) หมายถึง ความแตกต่างในการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันภายในประเทศระหว่างคนรวยและคนจน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงปีฐาน (The initial level of real gross domestic products per capita) หมายถึง ร้อยละของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมขั้นสุดท้ายในประเทศต่อประชากร 1 คน ภายในระยะเวลา 1 ปี โดยกำหนดให้ราคาสินค้าปีฐานคือ ปี ค.ศ.2017

ปัจจัยทุนต่อรายประชากร (Capital stock per capita) หมายถึง จำนวนหุ้น หรือจำนวนที่เป็นเจ้าของปัจจัยทุนต่อรายประชากร

การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign direct investment) หมายถึง มูลค่าการลงทุนในประเทศจากชาวต่างชาติ

การเปิดการค้าระหว่างประเทศ (Trade openness) หมายถึง มูลค่าการส่งออกหรือการนำเข้าภายใต้การค้าเสรีระหว่างประเทศ

ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล (Landlock countries) หมายถึง ประเทศใด ๆ ที่ไม่มีพื้นที่ที่มีทางออกหรือติดต่อกับทะเล

ทวีป (Continent) หมายถึง ประเทศที่ถูกกำหนดให้ตั้งอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง แบ่งออกเป็น 6 ทวีป ได้แก่
1. ทวีป Oceania 2. ทวีป Africa 3. ทวีป Asia 4. ทวีป Europe 5. ทวีป Latin America and the Caribbean และ
6. ทวีป Northern America

ระเบียบวิธีการวิจัย

ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วยข้อมูลแพนเนลแบบไม่สมดุล (Unbalanced panel data) ระหว่างปี ค.ศ.1960-2020 แบ่งช่วงละ 5 ปี รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 60 ปี และประกอบด้วยข้อมูลแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional data) ได้จำนวนตัวอย่างจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) 1,599 หน่วย โดยแบ่งตามเกณฑ์ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ สามารถจำแนกกลุ่มประเทศเศรษฐกิจออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Countries) จำนวน 42 ประเทศ (546 หน่วยตัวอย่าง) 2) ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) จำนวน 57 ประเทศ (741 หน่วยตัวอย่าง) และ 3) ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries: LDCs) จำนวน 24 ประเทศ (312 หน่วยตัวอย่าง) รวมทั้งสิ้น 123 ประเทศ (1,599 หน่วยตัวอย่าง) (United Nations, 2020)

ทั้งนี้ ตัวแปรที่ทำการศึกษาได้รวบรวมจากแหล่งทุติยภูมิ ได้แก่ 1) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) โดยใช้การเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริง (Real gross domestic

products per capita) 2) ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงปีฐาน (The initial level of real GDP per capita: constant 2017\$) และ 3) ปัจจัยทุนต่อรายประชากร (Capital stock per capita) จาก Penn World Table version 10.0 (Feenstra et al., 2015) 4) อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) 5) อัตราเจริญพันธุ์รวม (Total fertility rate) 6) อัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี (Child under-5 mortality rate) 7) ประชากรวัยเด็ก (Young-age population) 8) ประชากรวัยแรงงาน (Working-age population) 9) ประชากรวัยสูงอายุ (Old-age population) 10) อัตราเติบโตของประชากร (Population growth rate) และ 11) อัตราย้ายถิ่นสุทธิ (Net migration rate) จาก World Population Prospects 2019 (United Nations, 2019) 12) ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Gini index) 13) การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign direct investment: FDI) และ 14) การเปิดการค้าระหว่างประเทศ (Trade openness) จาก World Bank Development Indicators 2019 (World Bank, 2019) 15) ปีการศึกษาเฉลี่ย (Years of schooling) จาก Barro and Lee (2013) และ Barro and Lee (2015) 16) ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล (Landlock countries) จาก United Nations Conference on Trade and Development (n.d.) และ 17) ทวีป (Continent) จาก World Economic Situation and Prospects 2020 (United Nations, 2020)

เครื่องมือและวิธีวิเคราะห์

การศึกษานี้ได้ทำการวิเคราะห์ โดยครอบคลุมประเทศต่าง ๆ ตามลักษณะเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Countries) ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries: LDCs) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และจำนวนหน่วยตัวอย่าง ดังตารางที่ 1 ส่วนที่ 2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) ด้วยวิธีวิเคราะห์ Fixed Effect Model และ Random Effect Model รวมถึงข้อมูลของผู้วิจัยมีลักษณะ Unbalanced panel data เพื่อขจัดปัญหาตัวแปรอิสระและความคาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นจึงต้องทดสอบความนิ่งของข้อมูล (Unit root test) ด้วยวิธี Fisher-Type tests โดยใช้ Fisher-ADF และ Fisher-PP และทำการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ Hausman Test ดังตารางที่ 2



ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และจำนวนหน่วยตัวอย่าง ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)														
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)					กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)					กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)				
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวนหน่วย ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวน หน่วย ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวนหน่วย ตัวอย่าง
การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	0.1035	0.1374	-0.7742	0.5244	504	0.0865	0.1751	-1.0543	0.9222	684	0.0517	0.1662	-0.7169	0.5666	288
ปัจจัยทางประชากรศาสตร์															
อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	73.9556	4.8396	52.868	84.426	546	63.2979	9.1625	36.055	80.003	741	50.2790	9.1191	21.794	72.15	312
อัตราเจริญพันธุ์รวม	2.0518	0.7334	1.11	6.5462	546	4.3531	1.7679	1.2378	8.11	741	5.9881	1.3257	1.934	8.8	312
อัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี	19.8421 (ต่อพันคน)	20.4275	1.765	165.843	546	86.3169 (ต่อพันคน)	68.1418	6.43	366.136	741	180.7887 (ต่อพันคน)	85.6462	32.402	465.517	312
ประชากรวัยเด็ก	5,728,714	10,400,000	61,267	62,400,000	546	18,900,000	57,300,000	34,534	380,000,000	741	6,759,586	8,950,360	155,002	47,800,000	312
ประชากรวัยแรงงาน	18,100,000	31,600,000	100,190	215,000,000	546	36,500,000	126,000,000	46,564	1,020,000,000	741	9,019,486	14,500,000	202,098	112,000,000	312
ประชากรวัยสูงอายุ	3,624,663	6,616,940	14,127	55,000,000	546	3,187,419	12,800,000	2,315	172,000,000	741	554,141	1,020,245	7,949	8,608,323	312
อัตราเติบโตของประชากร	0.6147	0.7757	-1.765	3.942	546	2.1709	1.3389	-3.428	16.986	741	2.4601	0.9038	-4.444	6.14	312
อัตราย้ายถิ่นสุทธิ	1.1098	4.7048	-27.705	18.583	546	-0.4704	10.2255	-54.746	133.103	741	-1.6842	5.2665	-41.881	36.164	312
ปีการศึกษาเฉลี่ย	9.5865	2.2765	2.459	13.74	546	6.2234	2.7031	0.509	11.96	741	2.9540	1.9012	0.042	8.37	312
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ															
ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้	30.4690	5.4456	20.18658	48.37574	546	43.2842	9.3205	17.7919	67	741	43.0447	9.1173	25.8765	63.2	312
ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงปีฐาน	9.9531	0.6489	7.4029	11.3951	504	8.6974	0.8395	6.0858	12.2276	684	7.3217	0.5992	5.5304	8.7874	288
ปัจจัยทุนต่อรายประชากร	149,051	87,428	4,913	450,733	546	45,220	139,663	1,063.709	1,754,417	741	16.3973	24.0579	0.3373	163.0462	312



ตารางที่ 1 (ต่อ) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และจำนวนหน่วยตัวอย่าง ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)														
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)					กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)					กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)				
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวนหน่วย ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวน หน่วย ตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	จำนวนหน่วย ตัวอย่าง
การลงทุนโดยตรงจาก ต่างประเทศ	4.7932	19.2066	-34.2090	339.7879	546	2.1047	3.4030	-10.7747	38.3046	741	1.5725	3.4690	-17.4447	27.6520	312
การเปิดการค้าระหว่าง ประเทศ	77.9239	48.7144	10.7583	376.295	546	71.8234	43.6893	0.021	358.6603	741	51.3209	26.2449	0.7846	152.5146	312
ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล	0				0	130 (17.54%)				130	130 (41.67%)				130
มีพื้นที่ติดทะเล	546 (100%)				546	611 (82.46%)				611	182 (58.33%)				182
ทวีป (Continent)															
โอเชียเนีย	26 (4.76%)				26	13 (1.75%)				13					
แอฟริกา						182 (24.56%)				182	234 (75.00%)				234
เอเชีย	52 (9.52%)				52	273 (36.84%)				273	65 (20.83%)				65
ยุโรป	442 (80.95%)				442	13 (1.75%)				13					
ละตินอเมริกาและแคริบเบียน						260 (35.09%)				260	13 (4.17%)				13
อเมริกาเหนือ	26 (4.76%)				26										

หมายเหตุ 1.ประเทศพัฒนาแล้ว 42 ประเทศได้แก่ Japan, Republic of Korea, Cyprus, Israel, Bulgaria, Czechia, Hungary, Poland, Romania, Russian Federation, Slovakia, Ukraine, Denmark, Estonia, Finland, Iceland, Ireland, Latvia, Lithuania, Norway, Sweden, United Kingdom, Albania, Croatia, Greece, Italy, Malta, Portugal, Serbia, Slovenia, Spain, Austria, Belgium, France, Germany, Luxembourg, Netherlands, Switzerland, Canada, United States of America, Australia, and New Zealand

2.ประเทศกำลังพัฒนา 57 ประเทศได้แก่ Kenya, Mauritius, Zimbabwe*, Cameroon, Congo, Gabon, Algeria, Egypt, Morocco, Tunisia, Botswana*, Namibia, South Africa, Ghana, China, Mongolia*, Kazakhstan*, Kyrgyzstan*, Tajikistan*, India, Iran, Maldives, Pakistan, Sri Lanka, Indonesia, Malaysia, Philippines, Thailand, Viet Nam, Armenia*, Iraq, Jordan, Syrian Arab Republic, Turkey, United Arab Emirates, Republic of Moldova*, Dominican Republic, Jamaica, Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexico, Nicaragua, Panama, Argentina, Bolivia*, Brazil, Chile, Colombia, Ecuador, Paraguay*, Peru, Uruguay, Venezuela (Bolivarian Republic of), and Fiji

3.ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด 24 ประเทศได้แก่ Burundi, Mozambique, Rwanda, Uganda, United Republic of Tanzania, Zambia, Central African Republic*, Democratic Republic of the Congo, Sudan, Lesotho*, Benin, Gambia, Mali*, Mauritania, Niger*, Senegal, Sierra Leone, Togo, Bangladesh, Nepal*, Lao People's Democratic Republic*, Myanmar, Yemen, and Haiti

4. * หมายถึง ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล

จากตารางพบว่า ประเทศพัฒนาแล้ว ประชากรมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดโดยเฉลี่ย 73.9556 ปี สูงสุด 84.426 ปี และต่ำสุด 52.868 ปี อัตราเจริญพันธุ์รวมเฉลี่ย 2.0518 คน สูงสุด 6.5462 คน และต่ำสุด 1.11 คน และมีอัตราการตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีเฉลี่ย 19.8421 ต่อพันคน ประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานโดยเฉลี่ย 18,100,000 คน รองลงมาคือ ประชากรวัยเด็กเฉลี่ย 5,728,714 คน และประชากรวัยสูงอายุเฉลี่ย 3,624,663 คน โดยมีอัตราเติบโตของประชากรเฉลี่ย 0.6147 เท่า อัตราย้ายถิ่นสุทธิเฉลี่ย 1.1098 และมีระดับปีการศึกษาเฉลี่ย 9.5865 ปี สูงสุด 13.74 ปี และต่ำสุด 2.459 ปี สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจพบว่า ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้เฉลี่ยร้อยละ 30.4690 ปัจจัยทุนต่อรายประชากรมีค่าเฉลี่ย 149,051 ดอลลาร์ การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 4.7932 เท่า การเปิดการค้าระหว่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 77.9239 เท่า ประเทศพัฒนาแล้วมีพื้นที่ติดทะเลทั้งหมดจำนวน 42 ประเทศ 546 หน่วยตัวอย่าง และประเทศส่วนใหญ่อยู่ในทวีปยุโรป คิดเป็นร้อยละ 80.95

ประเทศกำลังพัฒนา ประชากรมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดโดยเฉลี่ย 63.2979 ปี สูงสุด 80.003 ปี และต่ำสุด 36.055 ปี อัตราเจริญพันธุ์รวมเฉลี่ย 4.3531 คน สูงสุด 8.11 คน และต่ำสุด 1.2378 คน และมีอัตราการตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีเฉลี่ย 86.3169 ต่อพันคน ประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานโดยเฉลี่ย 36,500,000 คน รองลงมาคือ ประชากรวัยเด็กเฉลี่ย 18,900,000 คน และประชากรวัยสูงอายุเฉลี่ย 3,187,419 คน โดยมีอัตราเติบโตของประชากรเฉลี่ย 2.1709 เท่า ประชากรส่วนใหญ่มีการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากกว่าการย้ายถิ่นเข้าประเทศโดยมีอัตราย้ายถิ่นสุทธิเฉลี่ย -0.4704 เท่า และมีระดับปีการศึกษาเฉลี่ย 6.2234 ปี สูงสุด 11.96 ปี และต่ำสุด 0.509 ปี สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจพบว่า ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้เฉลี่ยร้อยละ 43.2842 ปัจจัยทุนต่อรายประชากรมีค่าเฉลี่ย 45,220 ดอลลาร์ การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 2.1047 เท่า การเปิดการค้าระหว่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 71.8234 เท่า ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีพื้นที่ติดทะเลจำนวน 47 ประเทศ 611 หน่วยตัวอย่าง มากกว่าพื้นที่ไม่ติดทะเลจำนวน 10 ประเทศ 130 หน่วยตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 82.46 และ 17.54 ตามลำดับ และประเทศส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชีย คิดเป็นร้อยละ 36.84

ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ประชากรมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดโดยเฉลี่ย 50.279 ปี สูงสุด 72.15 ปี และต่ำสุด 21.794 ปี อัตราเจริญพันธุ์รวมเฉลี่ย 5.9881 คน สูงสุด 8.8 คน และต่ำสุด 1.934 คน โดยมีอัตราการตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีเฉลี่ย 180.7887 ต่อพันคน ประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยแรงงานโดยเฉลี่ย 9,019,486 คน รองลงมาคือ ประชากรวัยเด็กเฉลี่ย 6,759,586 คน และประชากรวัยสูงอายุเฉลี่ย 554,141 คน โดยมีอัตราเติบโตของประชากรเฉลี่ย 2.4601 เท่า ประชากรส่วนใหญ่มีการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากกว่าการย้ายถิ่นเข้าประเทศโดยมีอัตราย้ายถิ่นสุทธิเฉลี่ย -1.6842 เท่า และมีระดับปีการศึกษาเฉลี่ย 2.9540 ปี สูงสุด 8.37 ปี และต่ำสุด 0.042 ปี สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจพบว่า ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้เฉลี่ยร้อยละ 43.0447 ปัจจัยทุนต่อรายประชากรมีค่าเฉลี่ย 16.3973 ดอลลาร์ การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 1.5725 เท่า การเปิดการค้าระหว่างประเทศมีค่าเฉลี่ย 51.3209 เท่า ประเทศพัฒนาน้อยที่สุดมีพื้นที่ติดทะเลจำนวน 14 ประเทศ 182 หน่วยตัวอย่าง และไม่มีพื้นที่ติดทะเลจำนวน 10 ประเทศ 130 หน่วยตัวอย่าง และประเทศส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา คิดเป็นร้อยละ 75.00



ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ Fixed Effect Model และ Random Effect Model จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)					
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)		กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)		กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)	
	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์
	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model
ปัจจัยทางประชากรศาสตร์						
อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	-0.0024 (0.0067)	-0.0034 (0.0058)	-0.0003 (0.0041)	-0.0001 (0.0035)	-0.0187** (0.0076)	-0.0051 (0.0062)
อัตราเจริญพันธุ์รวม	-0.0678** (0.0317)	-0.0487 (0.0336)	-0.0201 (0.0227)	-0.0281 (0.0201)	-0.1378**** (0.0409)	-0.0858*** (0.0311)
อัตรายาของเด็กลดต่ำกว่า 5 ปี (log)	-0.0779** (0.0326)	-0.0735*** (0.0284)	-0.0569 (0.0384)	-0.0212 (0.0300)	-0.1703 (0.1043)	-0.0270 (0.0859)
ประชากรวัยเด็ก (log)	-0.1825*** (0.0695)	-0.0470 (0.0715)	-0.1808** (0.0791)	-0.1261 (0.0785)	-0.2783 (0.2079)	-0.2954 (0.1957)
ประชากรวัยแรงงาน (log)	0.2010** (0.1014)	0.0002 (0.0952)	0.1013 (0.0914)	0.0519 (0.0757)	-0.3150 (0.2599)	-0.1461 (0.2168)
ประชากรวัยสูงอายุ (log)	-0.0017 (0.0675)	0.0652 (0.0686)	0.0138 (0.0607)	0.0767** (0.0357)	0.2007** (0.0972)	0.1339* (0.0735)
อัตราเติบโตของประชากร	0.1817**** (0.0538)	0.1000* (0.0581)	0.0449 (0.0522)	0.0428 (0.0479)	0.2631*** (0.0866)	0.1601** (0.0743)
อัตราย้ายถิ่นสุทธิ	-0.0178*** (0.0055)	-0.0107* (0.0060)	-0.0025 (0.0055)	-0.0038 (0.0050)	-0.0241** (0.0099)	-0.0131 (0.0086)



ตารางที่ 2 (ต่อ) ผลการวิเคราะห์ Fixed Effect Model และ Random Effect Model จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)					
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)		กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)		กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)	
	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์
	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model
ปัจจัยทางประชากรศาสตร์						
ปีการศึกษาเฉลี่ย	-0.0611*** (0.0203)	-0.0287 (0.0215)	-0.0476** (0.0189)	-0.0630*** (0.0160)	-0.0494 (0.0300)	-0.0486** (0.0236)
ปีการศึกษาเฉลี่ย ²	0.0026** (0.0011)	0.0006 (0.0012)	0.0023* (0.0012)	0.0027** (0.0011)	0.0054* (0.0031)	0.0061** (0.0029)
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ						
ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้	0.0018 (0.0118)	0.0165 (0.0102)	-0.0035 (0.0084)	-0.0042 (0.0063)	-0.0067 (0.0177)	0.0106 (0.0133)
ดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ²	-0.0001 (0.0002)	-0.0003* (0.0002)	0.0001 (0.0001)	0.0001 (0.0001)	0.0001 (0.0002)	-0.0001 (0.0001)
ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงปีฐาน (log)	-0.5445*** (0.0419)	-0.2177*** (0.0286)	-0.3300*** (0.0330)	-0.0925*** (0.0182)	-0.0692** (0.0343)	-0.0660*** (0.0237)
ปัจจัยทุนต่อรายประชากร (log)	0.3425*** (0.0416)	0.0735*** (0.0191)	0.1820*** (0.0288)	0.0340** (0.0154)	0.3764** (0.1707)	0.2972* (0.1578)
การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ	-0.00003 (0.0003)	-0.0003 (0.0003)	0.0027 (0.0021)	0.0028 (0.0020)	0.0023 (0.0031)	0.0042 (0.0029)
การเปิดการค้าระหว่างประเทศ	0.0010*** (0.0003)	0.0009*** (0.0002)	0.0008*** (0.0003)	0.0006** (0.0002)	0.0007 (0.0007)	-0.0001 (0.0005)
ประเทศที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล				0.0172 (0.0275)		0.0334 (0.0287)



ตารางที่ 2 (ต่อ) ผลการวิเคราะห์ Fixed Effect Model และ Random Effect Model จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)					
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)		กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)		กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)	
	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าสัมประสิทธิ์
	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model	Fixed Effect Model	Random Effect Model
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ						
ทวีป						
โอเชียเนีย						
แอฟริกา				-0.0699 (0.0677)		
เอเชีย		-0.0515 (0.0437)		-0.0732 (0.0694)		0.0066 (0.0417)
ยุโรป		-0.0926** (0.0397)		-0.2490*** (0.0962)		
ละตินอเมริกาและแคริบเบียน				-0.1008 (0.0692)		-0.0532 (0.0671)
อเมริกาเหนือ		0.0242 (0.0480)				
Constant	1.7389 (1.0723)	1.6549** (0.6544)	2.5325**** (0.7872)	1.1385*** (0.4234)	8.3788*** (2.6248)	5.2743** (2.1930)
R ²	0.0968	0.2016	0.0160	0.1237	0.1422	0.2447
F-statistics	19.87****		9.99****		3.91****	
F-statistics (all $u_i=0$)	6.95****		3.51****		1.97***	
Hausman test	133.63****	-178.92	88.53****	-99.73	21.78	-22.34
Fisher-Type tests	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes



ตารางที่ 2 (ต่อ) ผลการวิเคราะห์ Fixed Effect Model และ Random Effect Model จำแนกตามปัจจัยทางประชากรศาสตร์และเศรษฐกิจ

ตัวแปร	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)					
	กลุ่มที่1: ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries)		กลุ่มที่2: ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)		กลุ่มที่3: ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Countries)	
Number of obs	504	504	684	684	288	288
Number of groups	42	42	57	57	24	24

หมายเหตุ **** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .001 *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .10

การตรวจสอบความถูกต้องของแบบจำลองทางสถิติ

จากตารางได้มีการทดสอบ Fisher-Type tests พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีความไม่นิ่งของข้อมูลที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และ Hausman Test พบว่า ยอมรับ H_0 ในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 หมายความว่า สามารถใช้ทั้ง Fixed Effect Model และ Random Effect Model แต่สำหรับประเทศพัฒนาน้อยที่สุดปฏิเสธ H_0 ดังนั้นต้องวิเคราะห์ด้วย Fixed Effect Model จึงจะมีความเหมาะสมกับข้อมูล เนื่องจากการกำหนดค่าสัมประสิทธิ์ค่าความคาดเคลื่อนในแต่ละภาคตัดขวางที่แตกต่างกันออกไปให้มีค่าคงที่เฉพาะ เพื่อขจัดปัญหาความไม่นิ่งของข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดปัญหา Endogeneity ของตัวแปรอิสระและค่าความคาดเคลื่อน รวมถึงปัญหาค่าความคาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กัน (Autocorrelation) หากทำการวิเคราะห์ด้วย Random Effect Model ค่าสัมประสิทธิ์ของค่าความคาดเคลื่อนของแต่ละภาคตัดขวางจะมีค่าเท่ากับ 0 ซึ่งอาจส่งผลให้การวิเคราะห์ผลไม่มีประสิทธิภาพ (Wooldridge, 1996)

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ปัญหาที่ทุกประเทศกำลังเผชิญกับแนวโน้มประชากรวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้นและอัตราเจริญพันธุ์รวมลดลงอย่างรวดเร็ว พบว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุส่งผลทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และยังพบว่า ในประเทศกำลังพัฒนาประชากรวัยสูงอายุมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 เมื่อทำการวิเคราะห์ด้วย Random Effect Model เนื่องจากบางประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาการเข้าถึงสวัสดิการและหลักประกันทางสังคมไม่เพียงพอ จึงทำให้ผู้สูงอายุยังคงเป็นกำลังแรงงานในตลาดแรงงาน อีกทั้งอุตสาหกรรมหลักของประเทศเป็นสินค้าภาคการเกษตรที่มีประชากรวัยสูงอายุเป็นแรงงานหลัก (Goodman & Harper, 2006) อีกทั้งอายุคาดเฉลี่ยส่งผลทางลบกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ขณะที่อัตราเจริญพันธุ์รวมเพิ่มขึ้นส่งผลทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ 0.01 ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของอัตราเจริญพันธุ์รวมในระยะยาวส่งผลให้สัดส่วนการพึ่งพิงในประชากรวัยเด็กเพิ่มขึ้นทำให้รายได้ต่อรายประชากรลดลง (Bloom et al., 2009) รวมถึงอัตราตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ส่งผลทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศพัฒนาแล้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 เนื่องจากการมีชีวิตรอดจากช่วงวัยวิกฤตจะทำให้มีประชากรในการสร้างผลผลิตในอนาคตเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ Strulik (2004) กล่าวถึง ในประเทศยากจนเมื่ออัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เพิ่มขึ้นจะมีความสัมพันธ์ทางลบกับรายได้ต่อรายประชากร เนื่องจากประเทศยากจนมีระบบสาธารณสุขน้อยและประชากรไม่สามารถเข้าถึงระบบสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง หรือกล่าวอีกนัยคือประเทศที่ร่ำรวยจะมีอัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีต่ำ และเมื่อพ้นจากช่วงวัยวิกฤตนี้ประชากรวัยเด็กก็จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา การเพิ่มขึ้นของประชากรวัยเด็กส่งผลให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 และ 0.05 เนื่องจากประเทศที่มีสัดส่วนของประชากรวัยเด็กและประชากรวัยสูงอายุมากกว่าประชากรวัยแรงงานจะส่งผลให้การสร้างผลิตภาพทางเศรษฐกิจลดลง (Bloom et al., 2010)

ในทางกลับกันหากมีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานมากกว่าวัยพึ่งพิง (ประชากรวัยเด็กและประชากรวัยสูงอายุ) จะส่งผลให้ได้รับเงินปันผลในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้ภาครัฐมีเงินทุนในการดูแลประชากรวัยเด็กและประชากรวัยสูงอายุ (Bloom et al., 2003) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยพบว่า เมื่อจำนวนประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจะส่งผลทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศพัฒนาแล้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 นอกจากนี้อัตราเติบโตของประชากรในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดส่งผลทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับ Kajimura (2020) พบว่า ในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การเพิ่มขึ้นของอัตราเติบโตของประชากรจะทำให้ได้รับเงินปันผลทางเศรษฐกิจมากขึ้น หากประชากรที่เหลืออยู่มีศักยภาพ มีทุนมนุษย์

ก็สามารถชดเชยจำนวนประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นได้ แต่ไม่สอดคล้องกับแนวคิด The Harvard Model พบว่า การเติบโตของประชากรที่เพิ่มขึ้นอาจทำให้ประชากรวัยแรงงานไม่เพียงพอที่จะผลิตผลผลิตเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ไม่เพียงเท่านั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรศาสตร์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ อาจได้รับแรงจูงใจจากปัจจัยที่แตกต่างกัน โดยประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดมีอัตราการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากกว่าประเทศพัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่า การเพิ่มอัตราการย้ายถิ่นสุทธิส่งผลทางลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และ 0.05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับ Brunow et al. (2015) พบว่า เมื่อการย้ายถิ่นสุทธิเพิ่มขึ้นส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้นในประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศที่มีรายได้สูง เนื่องจากแรงงานต่างด้าวที่มีทักษะต้องการรายได้จากการทำงานที่สูงกว่าทำงานในประเทศของตนเองจึงได้อพยพไปยังประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศที่มีรายได้สูง ทำให้ประเทศปลายทางมีเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งนี้หากอัตราการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากกว่าย้ายถิ่นเข้าประเทศ อาจส่งผลให้ประชากรวัยแรงงานลดลง และรายได้ต่อรายประชากรในประเทศต้นทางลดลง ส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลดลง นอกจากนี้ประชากรที่มีการศึกษามากขึ้นในระยะเริ่มแรกจะส่งผลทางลบกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 และ 0.05 แต่ในระยะยาวหากประชากรในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ได้สั่งสมความรู้และทักษะมากขึ้นจะส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ 0.1 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lucas Jr (1988) พบว่า การศึกษาและการเรียนรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุดทั้งการสอนและการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้นำนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น

สำหรับการวิเคราะห์ผลกระทบด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่า ผลลัพธ์โดยรวมในประเทศต่อรายประชากรที่แท้จริงมีฐาน มีผลกระทบเชิงลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 และ 0.05 จากผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ในระยะยาวการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วหรือกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูงมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากทรัพยากรที่ถูกใช้ไปและการเสื่อมราคาของต้นทุนต่าง ๆ เท่ากับปัจจัยด้านทุนส่งผลให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างช้า ๆ หรือเกิดภาวะการถดถอยของผลผลิต (Diminishing marginal outputs) จนถึงจุดที่เรียกว่า จุดดุลยภาพ (Equilibrium point) หรือ จุดอิ่มตัว (Satiation point) อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ไม่พบปรากฏการณ์การไล่ทัน (The catching up effect) ของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยปรากฏการณ์นี้อธิบายว่า ในระยะยาวประเทศกำลังพัฒนาอาจมีอัตราเติบโตทางเศรษฐกิจที่มากกว่ากลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วหรือกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็วและสามารถตามทันกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เนื่องจากช่วงแรกของการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนา มีการสะสมทุนหรือเงินออมไม่มากในช่วงแรก ๆ (Barro & Sala-i-Martin, 2003) สำหรับปัจจัยทุนต่อรายประชากรส่งผลทางบวกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และ 0.05 โดยการมีปัจจัยทุน (Physical capital) และการออม (Saving) จำนวนมาก ส่งผลให้ผลผลิตต่อรายประชากรเพิ่มขึ้นนำไปสู่การมีรายได้ต่อรายประชากรเพิ่มขึ้น และประเทศมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น (Solow, 1956) สำหรับการเปิดการค้าระหว่างประเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับ Barro (1996) พบว่า ประเทศที่มีการค้าระหว่างประเทศจะทำให้เศรษฐกิจเติบโตมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยดังกล่าวไม่ใช่ปัจจัยสำคัญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในหลายประเทศของทวีปแอฟริกาของกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด นอกจากนี้การเปิดการค้าระหว่างประเทศจะช่วยขจัดปัญหาความยากจนในแต่ละประเทศให้ลดลงจากการเป็นารนำองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาช่วยพัฒนาประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูงให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น (Fosu, 2017) นอกจากนี้ในระยะยาวความเหลื่อมล้ำทางรายได้มีความสัมพันธ์เชิงลบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.1 เมื่อทำการวิเคราะห์ด้วย Random

Effect Model ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kuznets (1967) พบว่า ประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ลดลงและประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้มีแนวทางในการผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศเศรษฐกิจทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด พบว่า โดยรวมมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ อัตราเจริญพันธุ์สูง ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น การย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากขึ้น บังคับทุนและการค้าระหว่างประเทศต่ำ ดังนั้นรัฐบาลและสาธารณสุขของประเทศควรมีการผลักดันและเตรียมความพร้อมให้ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัวที่ปลอดภัยและสำรวจชุมชนอย่างต่อเนื่องจะทำให้ขนาดครอบครัวมีความเหมาะสม และลดความยากจนภายในครอบครัวลง และจากอัตราเจริญพันธุ์รวมที่สูงทำให้อัตราเติบโตของประชากรมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีประชากรวัยเด็กเข้าสู่วัยประถมศึกษาชั้นต้นจำนวนมาก อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะมีประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นในอีก 25 ปีข้างหน้า (ปี ค.ศ.2050) (United Nations, 2023) ดังนั้นการจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่เพียงพอและมีคุณภาพเพื่อการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับมัธยมศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วนและสำหรับกลุ่มประชากรวัยแรงงานก่อนเข้าสู่ประชากรวัยสูงอายุควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ในทักษะเฉพาะและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การปรับปรุงทักษะ (Reskills) และการเพิ่มทักษะ (Upskills) รวมถึงส่งเสริมการจ้างงานในประเทศให้มากขึ้นและเพิ่มรายได้ให้เหมาะสมกับการยังชีพในปัจจุบัน เพื่อลดการย้ายถิ่นออกนอกประเทศขณะที่มีแนวโน้มประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้น รัฐบาลต้องส่งเสริมความร่วมมือกับกระทรวงการพัฒนาระหว่างประเทศ เช่น จัดตั้งฝึกอบรมแพทย์และพยาบาลโดยความร่วมมือของกรมอนามัยสหราชอาณาจักรในประเทศยากจน เรียนรู้นโยบายในยุโรป (ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมนี) ให้เงินกู้กับประชากรประเทศยากจนที่อยากอพยพกลับไปจัดตั้งธุรกิจไปทำงานประเทศตน เสริมสร้างเครือข่ายดิจิทัลเชื่อมโยงผู้ย้ายถิ่นโดยมีการติดตามและให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของตน ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ในการสนับสนุนให้คนเก่งกลับมาทำงานประเทศตน อีกทั้งควรส่งเสริมการรวมกลุ่มการค้าระหว่างประเทศให้มากขึ้น โดยรัฐบาลต้องแสวงหาเงินทุนทั้งในและระหว่างประเทศ เช่น ออกนโยบายกระตุ้นการออมและการลงทุนในประเทศ สนับสนุนและผลักดันธุรกิจวิสาหกิจขนาดเล็กและขนาดกลางในประเทศให้มีการส่งออกระหว่างประเทศมากขึ้น

2) ประเทศกำลังพัฒนา พบว่า โดยรวมอัตราเติบโตของประชากรวัยสูงอายุสูงที่สุด และการย้ายถิ่นออกนอกประเทศมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้วัยพึ่งพิงเพิ่มขึ้นและอัตราเจริญพันธุ์รวมลดลง ดังนั้นรัฐบาลควรสนับสนุนนโยบายการคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการขั้นพื้นฐานสำหรับสตรีที่มีบุตรและครอบครัวที่อยู่ในตลาดแรงงานอาจช่วยเพิ่มอัตราเจริญพันธุ์มากขึ้นและลดอัตราเสียชีวิตในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี สำหรับประชากรวัยสูงอายุที่เพิ่มขึ้น ควรสนับสนุนการจ้างงานและการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มการทำงานในผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัคร และกลุ่มถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ติดตามข่าวสารและแบ่งปันกัน และยกระดับการเป็นสังคมผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักยภาพพร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมถึงสถาบันการศึกษาในแต่ละประเทศควรส่งเสริมการศึกษาที่เป็นทักษะเฉพาะสำหรับทุกวัย และส่งเสริมการศึกษาทางเลือกสำหรับการนำไปใช้ในงานหรืออาชีพที่จำเป็นเร่งด่วน รัฐบาลควรส่งเสริมการย้ายถิ่นเข้าประเทศในกรณีเฉพาะเช่น ย้ายมาเพื่อทำการศึกษา การทำงาน และลักลอบ สร้างเครือข่ายแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศให้มีความเข้มแข็งเพื่อการช่วยเหลือและป้องกันการขาดแรงงานในงานที่ต้องใช้ทักษะ หรือแรงงานในระดับต่าง ๆ ตลอดจนภาคีรัฐบาลควรส่งเสริมการส่งออกสินค้าที่เป็นเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้นเพิ่มเติมจากการส่งออกวัตถุดิบ

3) ประเทศพัฒนาแล้ว พบว่า โดยรวมอัตราเจริญพันธุ์รวมอยู่ในระดับต่ำที่สุด ประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น และการย้ายถิ่นเข้าประเทศมากขึ้น ดังนั้นแต่ละประเทศหรือกลุ่มเศรษฐกิจควรร่วมมือสนับสนุนส่งเสริมภายในกลุ่มเดียวกันหรือระหว่างกลุ่มเศรษฐกิจในการออกนโยบาย ตลอดจนแต่ละประเทศจัดสรรทรัพยากรหรือเงินช่วยเหลือต่อครอบครัวที่มีภาระในการเลี้ยงดูเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการลดหย่อนภาษี สิทธิการลาจนเด็กมีอายุที่เหมาะสม สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลในการส่งเสริม

การมีบุตร ทางเลือกสถานที่ทำงานที่บ้านสำหรับครอบครัวที่มีบุตร เป็นต้น เมื่อมีมาตรการในการส่งเสริมดูแลเด็กก็จะช่วยลด อัตราตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ทำให้มีประชากรวัยเด็กเพิ่มขึ้น องค์การแรงงานระหว่างประเทศควรสนับสนุนให้มีการย้ายถิ่น เข้าประเทศสำหรับแรงงานประเภทงานต่าง ๆ จะช่วยให้มีแรงงานที่มีคุณภาพ เพื่อให้เกิดภาวะเจริญพันธุ์สูงขึ้น และเพื่อลด ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ประเทศพัฒนาแล้วการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้พัฒนาจนเกือบจะถึงจุดสูงสุด ดังนั้นประเทศ ส่วนใหญ่จึงมีเงินทุน การออม และการค้าระหว่างประเทศในระดับสูง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในแง่ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มขึ้นทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นไม่เพียงพอและหมดลง ซึ่งปัจจุบัน สามารถเห็นได้จากประเทศพัฒนาแล้วเข้าร่วมลงทุนและจัดตั้งบริษัทในต่างประเทศ เพื่อพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและต้นทุน การผลิตต่ำจากประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด และจากการสำรวจของ United Nations ในปี ค.ศ.2020 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) มีประเด็นความท้าทายเรื่องของสิ่งแวดล้อมใน ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยทวีปละตินอเมริกาและแคริบเบียน ทวีปโอเชียเนีย และทวีปแอฟริกาใต้ ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Sachs et al., 2020) ด้วยเหตุนี้รัฐบาล ในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจทั้ง 3 กลุ่มร่วมกับองค์การการค้าโลกจึงควรมีมาตรการร่วมกันในการจำกัดการค้าและการลงทุน ระหว่างประเทศไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับดูแลด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประเทศที่เป็นฐานทรัพยากร การลดข้อจำกัดในการ นำเข้าวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์จากประเทศที่เป็นฐานทรัพยากร เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจร่วมกัน

4) ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากใช้ข้อมูลลักษณะ Unbalanced panel data จึงมีข้อจำกัดในการเข้าถึง ข้อมูลในบางตัวแปร อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงปัจจัย โครงสร้างทางประชากรและเศรษฐกิจต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาวของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศ กำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ซึ่งอาจจะครอบคลุมการศึกษาโดยแบ่งแยกตามลักษณะภูมิภาคหรือแยกตาม กลุ่มสมาชิกทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการศึกษาในอนาคตสามารถศึกษาและนำแนวทางจากผลการศึกษานี้ไปประยุกต์ใช้ในแต่ละ ภูมิภาคหรือกลุ่มสมาชิกทางเศรษฐกิจ เพื่อจัดการปัญหาหรือเรียนรู้จากตัวแปรที่สนใจเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจได้ดีขึ้น

การขอจริยธรรมงานวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) แต่ผู้วิจัยได้ยื่นขอและได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยจาก คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม ชุดที่ 1 กลุ่มสหสถาบัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (COA No.174/65)

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ทุนมนุษย์ และความ เหลื่อมล้ำทางรายได้ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลก โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- Barro, R. J. (1996). Determinants of economic growth: A cross-country empirical study.
- Barro, R. J. (2001). Human capital and growth. *American economic review*, 91(2), 12-17.
- Barro, R. J., & Lee, J.-W. (2015). *Education matters: Global schooling gains from the 19th to the 21st century*. Oxford University Press.
- Barro, R. J., & Lee, J. W. (2013). A new data set of educational attainment in the world, 1950–2010. *Journal of development economics*, 104, 184-198.
- Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. I. (2003). *Economic growth*. MIT press.



- Blacker, C. P. (1947). Stages in population growth. *The Eugenics Review*, 39(3), 88.
- Bloom, D., Canning, D., & Sevilla, J. (2003). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change*. Rand Corporation.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Fink, G. (2010). Implications of population ageing for economic growth. *Oxford review of economic policy*, 26(4), 583-612.
- Bloom, D. E., Canning, D., Fink, G., & Finlay, J. E. (2009). Fertility, female labor force participation, and the demographic dividend. *Journal of economic growth*, 14(2), 79-101.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2002). The demographic dividend : a new perspective on the economic consequences of population change. . (Santa Monica: Rand.)
- Brunow, S., Nijkamp, P., & Poot, J. (2015). The impact of international migration on economic growth in the global economy. In *Handbook of the economics of international migration* (Vol. 1, pp. 1027-1075). Elsevier.
- Bussolo, M., Koettl, J., & Sinnott, E. (2015). *Golden aging: Prospects for healthy, active, and prosperous aging in Europe and Central Asia*. World Bank Publications.
- Feenstra, R. C., Inklaar, R., & Timmer, M. P. (2015). The next generation of the Penn World Table. *American economic review*, 105(10), 3150-3182.
- Fosu, A. K. (2017). Growth, inequality, and poverty reduction in developing countries: Recent global evidence. *Research in Economics*, 71(2), 306-336.
- Goodman, R., & Harper, S. (2006). Introduction: Asia's position in the new global demography. *Oxford Development Studies*, 34(4), 373-385.
- Kajimura, M. (2020). Changes in the demographic structure and economic growth in East and Southeast Asia.
- Kuznets, S. (1967). Population and economic growth. *Proceedings of the American philosophical Society*, 111(3), 170-193.
- Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, 22(1), 3-42.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 107(2), 407-437.
- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2020). The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. In. Cambridge University Press.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- Strulik, H. (2004). Child mortality, child labour and economic development. *The Economic Journal*, 114(497), 547-568.
- United Nations. (2019). *The 2019 Revision of World Population Prospects*. Retrieved from <https://population.un.org/wpp/>
- United Nations. (2020). *World Economic Situation and Prospects 2020*
https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Annex.pdf
- United Nations. (2023). *Population Prospects of Countries in Special Situations*.



- United Nations Conference on Trade and Development. (n.d.). *Work on Landlocked Developing Countries*. Retrieved from <https://unctad.org/topic/landlocked-developing-countries/work-on-LLDCs>
- United Nations Statistics Division. (2016). *The Sustainable Development Goals Report 2016* <https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/>
- Valero, A., & Van Reenen, J. (2019). The economic impact of universities: Evidence from across the globe. *Economics of education review*, 68, 53-67.
- Wooldridge, J. M. (1996). *Introductory Econometrics: A Modern Approach 5th EDITION*. South-Western.
- World Bank. (2019). *World Bank Development Indicators 2019*. Retrieved from <https://databank.org/worldbank.org/source/world-development-indicators>
- World Health Organization. (2022). *Ageing and health* <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>



อิทธิพลของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่มีต่อการพัฒนาการเด็ก

(The Influence of Family Recreational Activities on Child Development)

โดย

ขวัญฤทัย อมรตลใจ¹ จงจิตต์ ฤทธิรงค์² ตะวันชัย จิระประมุขพิทักษ์³ และอภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์⁴

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “อิทธิพลของกิจกรรมการเล่นและผู้ดูแลที่มีส่วนร่วมในการเล่นต่อการพัฒนาการเด็ก” ของการศึกษาตาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2566

² รองศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

³ รองศาสตราจารย์นายแพทย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ

* Corresponding author: ขวัญฤทัย อมรตลใจ E-mail address: khwanruethai.a@ku.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวและศึกษาความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการที่ร่วมกันในครอบครัวกับพัฒนาการเด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน จำนวน 7,212 คน วิจัยดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก PCA (Principal Component Analysis) และการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกทวิ (Binary Logistic Regression Analysis) จากข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2565 ซึ่งเก็บข้อมูลช่วงมิถุนายน – ตุลาคม พ.ศ. 2565 โดยการสุ่มตัวอย่างแบบมีชั้นภูมิหลายชั้นใน 13 จังหวัด ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบได้ทั้งหมด 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นกัน และองค์ประกอบที่ 2 กิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป ผลการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกทวิพบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กที่ได้ทำกิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูปกับพัฒนาการเด็กไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กที่ได้ทำทั้ง 2 กิจกรรมนี้จะมีโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้น 2.11 เท่า (OR 2.11, 95% CI 1.52 – 2.92) เมื่อเทียบกับเด็กที่ไม่ได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามพบว่าการมีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลาย (แม่ พ่อ และคนอื่น ๆ ในครอบครัว) ทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก มีเศรษฐฐานะที่ร่ำรวย ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัวและผู้ดูแลหลักของเด็กนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการสมวัยอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ประเภทของเล่นที่มีในบ้านมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการ จำนวนหนังสือนิทานหรือสมุดภาพ ของเล่นที่ดัดแปลงสิ่งของมาเล่น ของเล่นจากร้านค้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับโอกาสที่เด็กมีพัฒนาการสมวัย โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่มารดามีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา ดังนั้นนโยบายเพื่อพัฒนาคุณภาพประชากรวัยเด็กแม้ในบริบทครอบครัวที่แตกต่างกัน มีฐานะครอบครัวยากจน อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีปัญหาความไม่สงบและปัญหาการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข แต่หากสมาชิกในครอบครัวใช้เวลาทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกันก็ช่วยให้เด็กมีโอกาพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป

คำสำคัญ: กิจกรรมนันทนาการในครอบครัว, พัฒนาการสมวัย

Abstract

This article aimed to analyze the components of family recreational activities and study the relationship between engaging in recreational activities and Thai children's development between 24 - 59 months, totaling 7,212 individuals. The quantitative research methodology was Principal Component Analysis (PCA) and Binary Logistic Regression Analysis from data collected on the situation of Thai children and women in 2022. Data collection occurred from June to October 2022, using multistage stratified sampling in 13 provinces. This resulted in two main components. Component 1 is reading books, storytelling, and playing together activities. Component 2 is taking children outside the home, naming, counting, and drawing activities. Regression analysis revealed a statistically significant relationship between children engaging in activities related to taking children outside the home, naming, counting, and drawing activities increasing developmentally on track of Thai children. Specifically, children who participated in all two activities had higher developmentally on track (OR 2.11, 95% CI 1.52 – 2.92) compared to those who did not engage in these activities. However, it was found that engaging in activities with children among diverse family members (mothers, fathers, and others), regardless of the family's affluent socioeconomic status, living arrangements, and the primary caregiver's relationship, did not significantly correlate with developmental outcomes. Additionally, the types of toys available at home, the number of storybooks or picture books, modified toys, and electronic devices had a positive association with child developmentally on track. This association was particularly girls, and children whose mothers had higher primary education. Therefore, policies aimed at promoting child development, even in diverse family contexts, marked by socioeconomic hardship and residing in the southern border provinces afflicted by unrest poses challenges in accessing public healthcare services, should encourage family members to engage in recreational activities together, especially taking children outside the home, naming, counting, and drawing activities.

Keywords: Family recreational activities, Child developmentally on track

อิทธิพลของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่มีต่อการพัฒนาเด็ก

(The Influence of Family Recreational Activities on Child Development)

บทนำ

พัฒนาการส่งผลต่อชีวิตของเด็กทั้งระยะสั้นและระยะยาว หากเด็กได้รับการดูแลหรือส่งเสริมให้มีพัฒนาการสมวัยจะช่วยให้เปิดโอกาสให้เติบโตและพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ มีความพร้อม สามารถทำหน้าที่ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ยากและซับซ้อนขึ้นได้ แต่หากเด็กมีพัฒนาการที่สงสัยว่าล่าช้าก็จะส่งผลกระทบต่อเชิงลบ เช่น ปัญหาทางพฤติกรรม ทางอารมณ์ การช่วยเหลือตนเอง การทำกิจวัตรประจำวัน การเรียน การทำงาน ฯลฯ ทั้งนี้จากการคัดกรองพัฒนาการของเด็กไทยอายุ 9 เดือน, 18 เดือน, 30 เดือน, 42 เดือน และ 60 เดือน ตลอด 5 ปีที่ผ่านมา เด็กมากกว่าร้อยละ 20 มีพัฒนาการที่สงสัยว่าล่าช้า และพบแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กรมอนามัย DoH Dashboard, 2566)

การกระตุ้นหรือทำกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการตั้งแต่วัยแรกจึงมีความสำคัญมาก เพราะยังได้รับการกระตุ้นหรือทำกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเร็วเท่าไร ก็จะเกิดผลดีมากขึ้นเท่านั้น (Centers for Disease Control and Prevention, 2022) โดยเฉพาะการเล่น คือหนึ่งกิจกรรมของวัยเด็กที่เสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาการให้สมวัย (กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต, ม.ป.ป.) ศาสตราจารย์ แพทย์หญิงวินิตดา ปิยะศิลป์ และคณะ อธิบายว่า ทุกครั้งที่เด็กได้เล่นและใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เซลล์สมองของเด็กประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ จะมีการเชื่อมโยงเส้นใยประสาทเป็นเครือข่ายมากขึ้นกว่าเดิมถึง 25 เท่า ยิ่งเด็กได้เล่นอย่างหลากหลายและเพียงพอก็จะทำให้การเชื่อมโยงของเส้นใยประสาทมากขึ้นและแข็งแรงขึ้น ส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการคิดและการเรียนรู้ที่ดี (วินิตดา ปิยะศิลป์ และคณะ, 2552)

อย่างไรก็ตาม รายงานการวิจัย Real Play Coalition (2018) ที่แสดงถึงการขาดโอกาสในการเล่น ปัญหาของการเล่นร่วมกันระหว่างเด็กกับผู้ปกครองที่ลดลงส่งผลต่อการเจริญเติบโต การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก ดังนั้นการเล่นอย่างมีคุณภาพเป็นช่องทางสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ทั้งนี้กิจกรรมนันทนาการในครอบครัวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นและใช้เวลาร่วมกันเพิ่มขึ้น รวมทั้งเสริมสร้างความสัมพันธ์ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

การทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัญหาพัฒนาการสงสัยว่าล่าช้าของเด็กที่เพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวที่ลดลง และจากการศึกษาที่ผ่านมา พบเพียงการศึกษาการเล่นของเด็กเท่านั้น แต่ยังขาดการศึกษาว่ากิจกรรมนันทนาการที่แตกต่างกัน รวมทั้งหากสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลายมีส่วนร่วมในกิจกรรมจะส่งผลต่อพัฒนาการเด็กหรือไม่ อย่างไร ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวและศึกษาความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการที่ทำร่วมกันในครอบครัวกับพัฒนาการเด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่มีต่อพัฒนาการ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการที่ทำร่วมกันในครอบครัวกับพัฒนาการเด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก

การศึกษาพัฒนาการเด็กมีความสำคัญ เนื่องจากพัฒนาการเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบแบบแผน สืบเนื่องกันไปตามลำดับขั้นจะไม่สามารถพัฒนาไปขั้นต่อไปได้หากไม่ผ่านขั้นแรกก่อน ส่งผลต่อทั้งฟังก์ชันการทำหน้าที่ ภาวะของอวัยวะในร่างกาย และตัวบุคคล รวมทั้งเมื่อผ่านช่วงเวลานั้นไปจะไม่สามารถย้อนคืนทำให้วัยเด็กปฐมวัยหรือช่วงเวลา 6 ปีเริ่มแรกของชีวิตถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการและอนาคตของเด็ก พัฒนาการในวัยเด็กจึงเปรียบเหมือนรากฐานในการก่อร่างสร้างชีวิต (ปรารธนา หาญเมธี, 2566) ดังนั้น คุณภาพของประสบการณ์ช่วงขวบปีแรก ๆ คือปัจจัยที่สร้างความแตกต่างได้อย่างมีนัยสำคัญต่อพัฒนาการของสมอง การเรียนรู้ สุขภาพ และพฤติกรรมตลอดช่วงชีวิตของเด็ก (UNICEF Thailand, 2021)

การประเมินพัฒนาการจะช่วยคัดกรองได้ว่าเด็กคนไหนมีความบกพร่องทางพัฒนาการ ยิ่งพบได้เร็ว จะช่วยให้สามารถเข้ารับการรักษาระดับพัฒนาการที่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กและครอบครัวในระยะยาว ปัจจุบันเครื่องมือมาตรฐานสำหรับวัดประเมินพัฒนาการมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของการวัดและอายุ งานวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย ซึ่งเก็บดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) เพื่อประเมินพฤติกรรมของเด็กในสถานการณ์ประจำวัน รวมทั้งทักษะและความรู้ที่เด็กได้รับใช้วัดผลสัมฤทธิ์ของพัฒนาการที่สำคัญของเด็กอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน จำแนกเป็น 3 ด้าน คือ 1. พัฒนาการด้านสุขภาพ ประกอบด้วย พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อใหญ่ พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็ก และ การดูแลตนเอง 2. พัฒนาการด้านการเรียนรู้ ประกอบด้วย การใช้ภาษา การรู้หนังสือ การคำนวณ พื้นฐานการเขียน และความสามารถของสมองส่วนหน้า 3. พัฒนาการด้านสุขภาวะทางจิตสังคม ประกอบด้วย ทักษะทางอารมณ์ ทักษะทางสังคม พฤติกรรมภายใน และ พฤติกรรมภายนอก (United Nations Children's Fund, 2023)

แนวคิดกิจกรรมนันทนาการในครอบครัว (Family Recreation)

นันทนาการ คือ กิจกรรมที่เลือกทำในเวลาว่าง โดยเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดความพึงพอใจ มีความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (สำนักงานพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ, 2550) ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบได้อย่างหลากหลาย เช่น จำแนกเป็นประเภทกิจกรรม จำแนกตามลักษณะสถานที่ จำแนกตามวัยของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฯลฯ งานวิจัยนี้จำแนกตามลักษณะสถานที่ สภาพแวดล้อมโดยเจาะจงที่ นันทนาการในครอบครัว หรือ กิจกรรมที่สมาชิกครอบครัวเลือกทำในเวลาว่าง เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้รับความสุข สนุกสนาน มีโอกาสอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา กิจกรรมนันทนาการจึงเป็นสื่อในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ บรรยากาศความรัก ความอบอุ่น คลายเครียด และส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักหน้าที่ บทบาทของตนเอง (ธวัช เต็มญวน, 2553) รวมทั้งแนวคิดของ Jay B. Nash ที่ให้ความหมายนันทนาการในครอบครัวสำหรับวัยเด็ก มักจะเรียกกิจกรรมนั้นว่า “การเล่น” (Nash, 1977 อ้างถึงใน สำนักงานพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ, 2550) นอกจากนี้ลักษณะและรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกันจะได้ผลลัพธ์ต่างกันตามแนวคิดของ Bob Hughes ซึ่งได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของวิธีการเล่นที่หลากหลาย ความแตกต่างของลักษณะการมีส่วนร่วมในการเล่นส่งผลต่อทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นจากการเล่นที่แตกต่างกัน (Hughes, B., 2002)

ประเภทกิจกรรมที่สนใจศึกษาครั้งนี้อ้างอิงจาก The UNESCO Institute for Statistics (UIS) จำแนกเป็น 6 ประเภท เพื่อส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เป็นบวกของบ้าน ได้แก่ 1. อ่านหรือดูหนังสือ (reading or looking at picture books) 2. เล่านิทาน (telling stories) 3. ร้องเพลง (singing songs) 4. กิจกรรมนอกบ้านหรือกลางแจ้ง (taking children outside the home) 5. เล่นและเรียกชื่อกับเด็ก (playing and naming) 6. นับเลขหรือวาดรูป (counting or drawing) (UNESCO-UIS, 2017)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ผู้วิจัยอ้างอิงทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม อธิบายอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ระหว่างปัจจัยตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมในสังคม กับพฤติกรรม (Bandura, 1977 อ้างถึงใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2556) เนื่องจากการศึกษาประเด็นด้านพัฒนาการว่าเด็กมีพฤติกรรม ทักษะและความสามารถในการ สถานการณ์ประจำวัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลพวงจากอิทธิพลของการเรียนรู้ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงและเจริญเติบโต

ปัจจัยส่วนบุคคล ส่งผลให้พฤติกรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป (วชิรวัชร งามละม่อน, 2558) รวมถึงยังมี อิทธิพลต่อความสามารถในการรับรู้ ความเข้าใจ การเรียนรู้ และการสื่อสารของแต่ละบุคคลอีกด้วย (Emery et al., 2010) อย่างบทบาทของเพศที่มีอิทธิพลต่ออัตราการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็ก โดยเพศชายมีอัตราการเจริญเติบโตเร็วกว่า เพศหญิงเล็กน้อยแต่จะเท่ากันเมื่ออายุประมาณ 7 เดือน และเมื่ออายุ 4 ขวบ อัตราการเจริญเติบโตของเพศหญิงจะเร็วกว่า เพศชาย (คณะอนุกรรมการตรวจสอบและประเมินผลภาคราชการ กลุ่มกระทรวง คณะที่ 2, 2562) รวมทั้งสอดคล้องกับ งานวิจัยของอาริสรา ทองเหม และคณะ (2563) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านสุขภาพเด็กอย่างปัญหาสุขภาพช่องปากของเด็ก ปัจจัย ด้านโภชนาการของเด็ก ได้แก่ การได้รับวิตามินเสริมธาตุเหล็ก น้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง ส่วนสูงตามเกณฑ์อายุ และปัจจัย ด้านพฤติกรรมการเล่นได้แก่ การที่เด็กได้รับการเล่าหรืออ่านหนังสือนิทานให้ฟัง การที่เด็กได้เล่นอย่างมีคุณภาพ การให้เด็ก ได้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และการให้เด็กดูโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์ต่อพัฒนาการสมวัยของเด็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ($p < .05$)

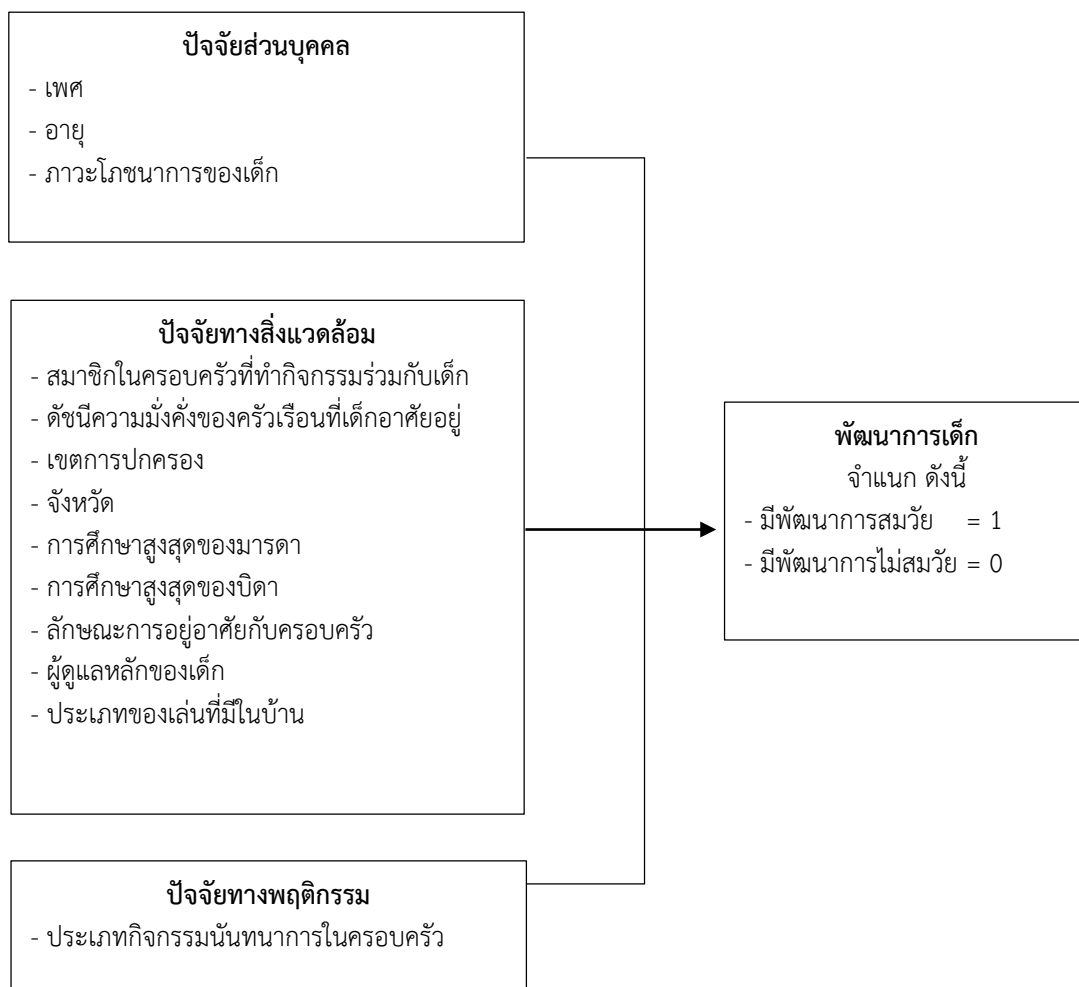
งานวิจัยนี้ควบคุมตัวแปรเพศ อายุ และภาวะโภชนาการของเด็ก ทั้งนี้พิจารณาอายุโดยเปรียบเทียบกระบวนการ เปลี่ยนแปลงว่าสามารถทำหน้าที่และกิจกรรมที่ยากและซับซ้อนขึ้นได้เหมาะสมกับช่วงอายุตามลำดับเวลาและลักษณะ พัฒนาการด้วยการเทียบกับเด็กในวัยเดียวกัน

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ของบุคคลมาจากประสบการณ์ตรงของบุคคลส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งมาจากการ สังเกตพฤติกรรมของคนอื่น ดังนั้นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบ ๆ ตัว การเข้าถึงของเล่นประเภทต่าง ๆ บริบทของ ครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์จึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษาแนวโน้มและปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการเด็ก ปฐมวัยรุ่นที่เกิด ค.ศ. 2010 ในเมืองเวลลอร์ (Vellore) ตอนใต้ของประเทศอินเดียพบว่า เด็กร้อยละ 80 อยู่ในครอบครัวที่มี รายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 5000 รูปี ซึ่งคะแนนพัฒนาการมีแนวโน้มลดลงจากช่วง 6 เดือน จนอายุ 36 นอกจากนี้ ปัจจัยที่ส่งผล ต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านสติปัญญา ภาษา การเคลื่อนไหวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ ครอบครัวที่มีสถานะทาง เศรษฐกิจและสังคมสูง (Adjusted β 1.86, 95% CI 0.28–3.43) ตามด้วยปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในบ้านเกี่ยวกับของเล่น ที่เหมาะสม (Adjusted β 0.98, 95% CI 0.06–1.94)

จากงานวิจัยข้างต้นชี้ให้เห็นนัยสำคัญของบริบทครอบครัว การมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัว การเข้าถึงประเภท ของเล่นที่ส่งผลต่อพัฒนาการ ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวแปรเกี่ยวกับดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่ เขตการปกครอง จังหวัด การศึกษาสูงสุดของบิดามารดา ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัว ประเภทของเล่นที่มีในบ้าน เป็นตัวแปรอิสระของ ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมในการศึกษาครั้งนี้

ปัจจัยทางพฤติกรรม การเล่นเป็นกิจกรรมหนึ่งในการเรียนรู้โลกของเด็ก เมื่อเด็กมีโอกาสดูแล เล่น มีส่วนร่วม และ ปฏิสัมพันธ์ เด็กจะเกิดการเรียนรู้และส่งผลต่อพัฒนาการผ่านการสำรวจ ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เพราะเมื่อบุคคล กระทำหรือแสดงพฤติกรรมของตนเอง สิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อการเรียนรู้ซึ่งมาจากการประสบการณ์และผลที่ตามมาของพฤติกรรม แม้กระนั้นแต่ละกิจกรรมก็มีลักษณะ พฤติกรรมการเล่น การมีส่วนร่วมและทักษะที่ได้รับแตกต่างกันสอดคล้องกับการวิจัยของ อริสา โสคำภา (2551) พบว่า เด็กปฐมวัยก่อนจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้ สถานการณ์จำลอง ในแต่ละช่วงสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมทางสังคมโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ $P < .01$

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม และปัจจัยทางพฤติกรรมที่อาจส่งผลให้มีพัฒนาการที่แตกต่างกันของเด็กอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน ตามเกณฑ์อายุเครื่องมือที่ใช้ประเมินพัฒนาการหรือดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) ดังกรอบแนวคิดของการวิจัยดังนี้



รูปที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. กิจกรรมนันทนาการ และสมาชิกในครอบครัวที่ทำกิจกรรมร่วมกับเด็กที่แตกต่างกันส่งผลให้เด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือนมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน
2. เด็กซึ่งอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีดัชนีความมั่งคั่งระดับร่ำรวยมากส่งผลให้มีโอกาสพัฒนาการสมวัยมากขึ้นเมื่อเทียบกับเด็กซึ่งอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีดัชนีความมั่งคั่งระดับยากจนมาก
3. เด็กที่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีโอกาสพัฒนาการสมวัยน้อยกว่าเด็กที่อาศัยอยู่จังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่การวิจัย
4. เด็กที่มีของเล่น สามารถเข้าถึงและเล่นได้มีโอกาสพัฒนาการสมวัยมากกว่าเด็กไม่มีของเล่น ไม่สามารถเข้าถึงและเล่นได้

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร การสุ่มตัวอย่างและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2565 จากโครงการสำรวจพหุดัชนีแบบจัดกลุ่ม (the Multiple Indicator Cluster Survey: MICS) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) กับสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) ที่ดำเนินการเก็บข้อมูลช่วงเดือนมิถุนายน 2565 – ตุลาคม 2565

ประชากรในการวิจัยคือ เด็กอายุระหว่าง 24 เดือน ถึง 59 เดือนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยซึ่งคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากพื้นที่ทั้งหมด 13 จังหวัด โดย 5 จังหวัด ได้แก่ สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ได้รับการคัดเลือกเนื่องจากปัญหาความไม่สงบที่มีมายาวนานในพื้นที่ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมและปัญหาการเข้าถึงและคุณภาพของสวัสดิการสังคมและการรักษาพยาบาล ขณะที่อีก 7 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน ตาก นครราชสีมา ศรีสะเกษ กาฬสินธุ์ นครพนม และระนอง พิจารณาจากด้านความเสมอภาคโดยใช้เกณฑ์สัดส่วนคนยากจน พ.ศ. 2563 พบว่าเป็นจังหวัดยากจนที่สุดในแต่ละภาคและจังหวัดกรุงเทพมหานครในฐานะเมืองหลวงศูนย์กลางการพัฒนาของประเทศไทย ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบมีชั้นภูมิหลายชั้น (Multi-stage, Stratified Cluster Sampling) หน่วยตัวอย่างขั้นที่หนึ่งคัดเลือกแบบมีระบบโดยใช้ความน่าจะเป็นของสัดส่วนกับจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,727 เขตแดนนับ สำหรับการเลือกหน่วยตัวอย่างขั้นที่สองคือ กลุ่มครัวเรือนที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีและกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี การเลือกครัวเรือนตัวอย่างจะดำเนินการแยกจากกันในแต่ละกลุ่มให้ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง 20 ครัวเรือนในแต่ละเขตแดนนับโดยที่เป้าหมายของจำนวนครัวเรือนที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เท่ากับ 12 ครัวเรือน หากเขตแดนนับใดมีครัวเรือนที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีมากกว่า 12 ครัวเรือนจะใช้วิธีการสุ่มแบบมีระบบเลือกมา 12 ครัวเรือน และเลือกอีก 8 ครัวเรือนจากกลุ่มที่ไม่มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ทำให้ได้ขนาดตัวอย่างของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ทั้งหมด 10,638 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) เนื่องจากแบบสอบถามสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ในการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2565 ที่สอบถามจากแม่หรือผู้ดูแลหลักใช้เครื่องมือสำหรับประเมินพัฒนาการคือดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) ซึ่งใช้ประเมินเฉพาะเด็กช่วงอายุระหว่าง 24 เดือน ถึง 59 เดือน จึงมีกลุ่มตัวอย่างผ่านเกณฑ์จำนวน 7,212 คน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยและการวัดตัวแปร

พัฒนาการ วัดด้วยเครื่องมือดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) มีผลการวัดเป็น 20 คะแนน ซึ่งจัดการตัวแปรให้สามารถอธิบายว่ามีพัฒนาการสมวัยหรือไม่ (เด็กมีพัฒนาการหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งสามารถทำหน้าที่และกิจกรรมที่ยากและซับซ้อนขึ้นได้เหมาะสมกับช่วงอายุตามลำดับเวลาและลักษณะพัฒนาการ จากการเทียบกับเด็กในวัยเดียวกัน) ตามเกณฑ์ United Nations Children's Fund (2023) ดังนี้

ตารางที่ 1 เกณฑ์พิจารณาพัฒนาการสมวัย

อายุ	คะแนนพัฒนาการ
24 – 29 เดือน	อย่างน้อย 7 คะแนน
30 – 35 เดือน	อย่างน้อย 9 คะแนน
36 – 41 เดือน	อย่างน้อย 11 คะแนน
42 – 47 เดือน	อย่างน้อย 13 คะแนน
48 – 59 เดือน	อย่างน้อย 15 คะแนน

ประเภทกิจกรรมนันทนาการ ได้แก่ 1. ร้องเพลง 2. เล่นิทาน 3. พาไปนอกบ้าน 4. เล่นกับเด็ก 5. อ่านหนังสือ 6. ดูรูปภาพ หัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป ฯลฯ โดยจัดการตัวแปรสมาชิกในครอบครัวที่ทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกับเด็ก ได้แก่ 1. แม่ 2. พ่อ 3. คนอื่น ๆ ในครัวเรือน เป็นตัวแปรหุ่นว่าทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกับเด็ก = 1 ไม่ทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกับเด็ก = 0 ของแต่ละประเภทกิจกรรม

ประเภทของเล่นที่มีในบ้าน ได้แก่ จำนวนหนังสือมีหน่วยเป็นเล่ม ส่วนของเล่นประเภททำเองภายในบ้าน, ของเล่นจากร้านค้า, ดัดแปลงสิ่งของเป็นของเล่นและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จัดการให้เป็นตัวแปรหุ่นว่าเล่น = 1 ไม่เล่น = 0 ในแต่ละประเภทของเล่น

ข้อมูลลักษณะทางประชากรของปัจจัยส่วนบุคคล (เพศ อายุ และภาวะโภชนาการ) ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม (ดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่ การศึกษาสูงสุดของบิดา มารดา เขตการปกครอง จังหวัด) จัดการตัวแปรตามมาตรฐานสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง และข้อมูลลักษณะการอยู่อาศัยของเด็กกับครอบครัวจำแนกตามการอยู่กับพ่อแม่ ผู้ดูแลหลักจำแนกตามบทบาทการเป็นสมาชิกในครอบครัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม STATA version 17 ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อบรรยายปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยสิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนคุณลักษณะทางประชากร กิจกรรมนันทนาการในครอบครัว และพัฒนาการของเด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน ส่วนที่ 2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ด้วยการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกทวิ (Binary Logistic Regression Analysis) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับพัฒนาการของเด็กไทย อายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน โดยเฉพาะประเภทของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวที่ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ (Principal Component Analysis: PCA) ซึ่งใช้ข้อมูลจากแบบสอบถาม ข้อคำถามว่า “ในรอบ 3 วันที่ผ่านมา มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ (อ่านหนังสือหรือดูรูปภาพร่วมกันกับ...(ชื่อเด็ก)..., เล่นิทานหรือเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้...(ชื่อเด็ก)...ฟัง, ร้องเพลงหรือเพลงกล่อมให้...(ชื่อเด็ก)...ฟัง, พา...(ชื่อเด็ก)...ออกไปนอกบ้าน, เล่นกับ...(ชื่อเด็ก)..., และหัดเรียกชื่อสัตว์หรือสิ่งของ นับเลขหรือวาดรูปกับ...(ชื่อเด็ก)... ร่วมกับเด็กบ้างหรือไม่?”

จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยได้ขออนุญาตโครงการสำรวจพหุดัชนีแบบจัดกลุ่ม (the Multiple Indicator Cluster Survey: MICS) จากองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) เพื่อใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์และได้ทำส่งพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล พร้อมทั้งได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัย เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2567 เลขที่ COE. No 2024/02-018

ข้อจำกัดในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การรายงานพัฒนาการเด็กผ่านการสอบถามมารดาหรือผู้ดูแลหลัก แม้จะลดเวลาที่ใช้ในการประเมินพัฒนาการ แต่อาจเกิดความคลาดเคลื่อนสูง และต้องอาศัยทักษะการสังเกตพฤติกรรมเด็กที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและความเข้าใจที่ตรงกันกับใจความสำคัญของแบบสอบถาม แต่ขณะเดียวกันก็มีจุดเด่น คือ เป็นกรอบแนวคิดที่อ้างอิงถึงตัวชี้วัด SDG 4.2.1 มีทิศทาง แนวทางในการขับเคลื่อนและสามารถนำมาเปรียบเทียบกันในแต่ละประเทศ

2. การวิจัยครั้งถัดไปหากมีการเก็บข้อมูลที่มีรายละเอียดสามารถบ่งชี้ลักษณะการทำการกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น รายละเอียดเกี่ยวกับความถี่ ระยะเวลาที่ใช้ทำการกิจกรรม พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม ฯลฯ จะทำให้สามารถระบุความสำคัญและความสัมพันธ์ได้ชัดเจนขึ้น

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีเด็กผ่านเกณฑ์การคัดเข้าด้วยกรอบอายุระหว่าง 24 เดือน ถึง 59 เดือน จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 7,212 คน พิจารณาดัดจำนวนตัวอย่างที่ไม่ใช้ในการวิเคราะห์จากการไม่ตอบแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยเฉพาะข้อคำถามจากเครื่องมือประเมินพัฒนาการ หากแม่หรือผู้ดูแลไม่ได้ตอบแบบสอบถามดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) ทั้งฉบับ (20 ข้อ) จะดำเนินการตัดตัวอย่างนั้นออกจากการวิเคราะห์ ปรากฏว่าได้จำนวนตัวอย่างทั้งหมดในการวิเคราะห์ข้อมูล คิดเป็นร้อยละ 100 ทั้งนี้พบเพียง 1 ข้อเท่านั้น คือ เด็กสามารถพูดเป็นประโยคที่มีคำอย่างน้อย 5 คำ ที่แม่หรือผู้ดูแลไม่ตอบแบบสอบถามเฉพาะข้อนี้เป็นจำนวน 1,011 คน ผู้วิจัยพิจารณาว่าหากเด็กเกิดพฤติกรรมอย่างเห็นได้ชัด แม่หรือผู้ดูแลหลักจะสามารถตอบได้เหมือนดัง 19 ข้อที่เหลือที่ตอบแบบสอบถาม จึงจัดการค่าสูญหายของตัวแปรเป็นเด็กไม่สามารถทำได้เพื่อใช้ตั้งข้อสงสัยหรือเฝ้าระวัง รวมทั้งประเภทกิจกรรมนันทนาการและสมาชิกในครอบครัวที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอาศัยหลักการหากเกิดพฤติกรรมอย่างเห็นได้ชัดเช่นเดียวกัน ดังนั้นหากไม่ตอบจึงอนุมานว่าไม่ได้ทำกิจกรรม และระดับการศึกษาสูงสุดของบิดาเนื่องจากเป็นลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล ผู้วิจัยไม่สามารถอนุมานคำตอบได้จึงจำเป็นต้องคงกลุ่มของไม่มีข้อมูลไว้ใน การวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า เด็กมีคะแนนพัฒนาการเฉลี่ย 14 คะแนน (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.2, คะแนนต่ำสุด 0, คะแนนสูงสุด 20) จัดเป็นเด็กมีพัฒนาการสมวัย 5,638 คน (ร้อยละ 78.2) และพัฒนาการไม่สมวัย 1,574 คน (ร้อยละ 21.8) กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิงเล็กน้อย อายุเฉลี่ย 42 เดือน ส่วนใหญ่ไม่มีภาวะพร่องโภชนาการ อาศัยอยู่กับทั้ง พ่อและแม่ โดยมีแม่เป็นผู้ดูแลหลัก ร้อยละ 76 และระดับการศึกษาสูงสุดของมารดาตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไป

ด้านประเภทของเล่นที่มีในบ้าน เด็กมีจำนวนหนังสือนิทานหรือหนังสือภาพเฉลี่ย 3 เล่มในบ้านแต่ที่นำสังเกต คือ พบเด็กที่ไม่มีหนังสือนิทานหรือหนังสือภาพสักเล่มร้อยละ 35.6 ขณะที่เด็กเล่นของเล่นประเภททำเองภายในบ้านร้อยละ 70 ดัดแปลงสิ่งของเป็นของเล่นร้อยละ 88 ของเล่นจากร้านค้าร้อยละ 98 และมีเด็กเล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ร้อยละ 81 ระยะเวลาเฉลี่ยในการเล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ 1.7 ชั่วโมง

ประเภทกิจกรรมนันทนาการในครอบครัว เด็กทั้งหมดมีโอกาสทำกิจกรรมนันทนาการอย่างหลากหลาย แต่มีเพียงครึ่งหนึ่งจากทั้งหมดที่สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการอย่างหลากหลาย ยกเว้นกิจกรรมร้องเพลงที่มีสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างหลากหลาย ร้อยละ 28 เท่านั้น โดยรายละเอียดลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
ปัจจัยส่วนบุคคล		
เพศ		
ชาย	3,729	51.7
หญิง	3,483	48.3
ภาวะโภชนาการของเด็ก		
เด็กมีภาวะพร่องโภชนาการ	577	8.0
เด็กไม่มีภาวะพร่องโภชนาการ	6,635	92.0
ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม		
ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัว		
อยู่กับทั้งพ่อและแม่	4,153	57.6
อยู่กับพ่อหรือแม่เพียง 1 คน	1,590	22.0
ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่	1,469	20.4



ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ดูแลหลักของเด็ก		
แม่	5,500	76.2
พ่อ	129	1.8
ปู่ย่าตายาย	1,426	19.8
ญาติคนอื่น ๆ	157	2.2
การศึกษาสูงสุดของมารดา		
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	2,165	30.0
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	1,334	18.5
สูงกว่ามัธยมศึกษา	1,697	23.5
ตั้งแต่อุดมศึกษาเป็นต้นไป	2,016	28.0
การศึกษาสูงสุดของบิดา		
ประถมศึกษาและต่ำกว่า	1,080	15.0
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	988	13.7
สูงกว่ามัธยมศึกษา	1,062	14.7
ตั้งแต่อุดมศึกษาเป็นต้นไป	1,266	17.5
ไม่มีข้อมูล	2,816	39.1
ดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่		
ยากจนมาก	1,509	20.9
ยากจน	1,581	21.9
ปานกลาง	1,612	22.4
ร่ำรวย	1,459	20.2
ร่ำรวยมาก	1,051	14.6
เขตการปกครอง		
นอกเขตเทศบาล	3,961	54.9
ในเขตเทศบาล	3,251	45.1
จังหวัด		
อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้	1,469	20.4
ไม่ได้อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้	5,743	79.6
ประเภทของเล่นที่มีในบ้าน		
จำนวนหนังสือนิทานหรือสมุดภาพที่มีในบ้าน (เล่ม)		
0 เล่ม	2,569	35.6
1 - 5 เล่ม	3,466	78.1
6 - 9 เล่ม	356	4.9
10 เล่มขึ้นไป	821	11.4
ของเล่นที่ทำเองภายในบ้าน		
ได้เล่น	5,029	69.7
ไม่ได้เล่น	2,183	30.3



ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
ของเล่นจากร้านค้า		
ได้เล่น	7,096	98.4
ไม่ได้เล่น	116	1.6
ของเล่นที่ดัดแปลงจากสิ่งของ		
ได้เล่น	6,310	87.5
ไม่ได้เล่น	902	12.5
อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์		
ได้เล่น	5,844	81.0
ไม่ได้เล่น	1,368	19.0
ปัจจัยทางพฤติกรรม		
กลุ่มประเภทกิจกรรมนันทนาการ		
กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นิทาน และเล่นกัน		
ทำ	5,317	73.7
ไม่ได้ทำ	1,895	26.3
กิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป		
ทำ	6,537	90.6
ไม่ได้ทำ	675	9.4
กิจกรรมร้องเพลง		
ทำ	5,492	76.2
ไม่ได้ทำ	1,720	23.8
สมาชิกในครอบครัวที่หลากหลาย (แม่ พ่อ และ คนอื่น ๆ ในครอบครัว)		
ทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก		
กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นิทาน และเล่นกัน		
มีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	3,611	50.1
มีสมาชิกในครอบครัวที่ไม่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	3,601	49.9
กิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป		
มีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	3,984	55.2
มีสมาชิกในครอบครัวที่ไม่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	3,228	44.8
กิจกรรมร้องเพลง		
มีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	2,024	28.1
มีสมาชิกในครอบครัวที่ไม่หลากหลายทำร่วมกับเด็ก	5,188	71.9

เนื่องจากไม่สามารถจัดจำแนกเด็ก 1 คนทำกิจกรรมนันทนาการใดกิจกรรมหนึ่งเพียงกิจกรรมเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ อีก 5 กิจกรรม ผู้วิจัยจึงศึกษาองค์ประกอบ รูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์กิจกรรมนันทนาการจากประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบโดยสัปดาห์องค์ประกอบกิจกรรมนันทนาการด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ พบว่า ต้ององค์ประกอบทั้งหมด 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นิทาน เล่นกัน และองค์ประกอบที่ 2 กิจกรรมพาไปนอกบ้านกับกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป มีพิสัยของค่าไอเกนอยู่ระหว่าง

3.10 – 1.00 ค่าความแปรปรวนสะสมร้อยละ 51.68 จากการทดสอบทางสถิติ ค่า Kaiser – Meyer – Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) เท่ากับ 0.71 ซึ่งมีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่าข้อมูลทั้งหมดและตัวแปรกิจกรรมนันทนาการมีความสัมพันธ์กันดี จัดกลุ่มตัวแปรได้อย่างเหมาะสม และได้หมุนแกนองค์ประกอบมุมแหลม (Oblique) แบบ Promax เนื่องจากองค์ประกอบของกิจกรรมนันทนาการที่สกัดได้มีความสัมพันธ์กัน โดยกิจกรรมในแต่ละองค์ประกอบพิจารณาในองค์ประกอบเดียวกันจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่มากกว่า 0.4 ซึ่งได้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวภายหลังจากการหมุนแกนด้วยวิธี Promax

ตัวแปร	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบปัจจัยที่ 1	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบปัจจัยที่ 2
กิจกรรมอ่านหนังสือ	0.60	-0.15
กิจกรรมเล่นกีฬา	0.43	0.08
กิจกรรมเล่นกัน	0.60	-0.15
กิจกรรมร้องเพลง	0.27	0.27
กิจกรรมพาไปนอกบ้าน	-0.18	0.83
กิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป	0.13	0.47

การวิเคราะห์ผลถดถอยโลจิสติกทวิผ่านการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติว่าไม่มีการละเมิดการมีสหสัมพันธ์สูงระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ซึ่งพิจารณาจากค่า Mean VIF ที่คำนวณได้เท่ากับ 2.50 เมื่อนำมาทดสอบเพื่อเปรียบเทียบแบบจำลองระหว่างแบบจำลองที่ 1 ที่ศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการที่ทำร่วมกันในครอบครัวกับพัฒนาการเด็ก และแบบจำลองที่ 2 ตัวแปรอิสระทั้งปัจจัยส่วนบุคคล สิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมด้วย Likelihood – ratio test ได้ค่า p-value เท่ากับ 0.00 ซึ่งค่าน้อยกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่าแบบจำลองที่ 1 เป็นส่วนหนึ่งของแบบจำลองที่ 2 และแบบจำลองที่ 2 มีความเหมาะสมมากกว่า ผู้วิจัยจึงแปลผลการวิเคราะห์จากแบบจำลองที่ 2 ปรากฏว่าตัวชี้วัดโมเดลมีความสอดคล้อง (Likelihood Ratio) เท่ากับ -1535.87 ได้ร้อยละของการทำนายในภาพรวมถูกต้องเท่ากับ 15

ผลการวิเคราะห์พบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กที่ได้ทำทั้งกิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูปกับพัฒนาการเด็กไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเด็กที่ได้ทำทั้ง 2 กิจกรรมนี้จะมีโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้น 2.11 เท่า (OR 2.11, 95% CI 1.52 – 2.92) เมื่อเทียบกับเด็กที่ไม่ได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ นอกจากนี้ประเภทของเล่นที่มีในบ้านมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการ จำนวนหนังสือนิทานหรือสมุดภาพที่เพิ่มขึ้น การได้เล่นของเล่นที่ดัดแปลงสิ่งของมาเล่นของเล่นจากร้านค้า และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับโอกาสที่เด็กมีพัฒนาการสมวัย โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่มารดามีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา รวมทั้งเด็กที่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนอายุที่เพิ่มขึ้น และครัวเรือนที่มีดัชนีความมั่งคั่งระดับยากจน มีความสัมพันธ์เชิงลบกับโอกาสที่เด็กมีพัฒนาการสมวัยเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่มีดัชนีความมั่งคั่งระดับยากจนมาก อย่างไรก็ตามพบว่าการมีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลาย (แม่ พ่อ และ คนอื่น ๆ ในครอบครัว) ทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ภาวะโภชนาการของเด็ก ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัว เขตการปกครอง ผู้ดูแลหลักของเด็ก และการศึกษาสูงสุดของบิดานั้นไม่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการสมวัยของเด็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 4



ตารางที่ 4 ค่า Odd ratio และช่วงความเชื่อมั่น 95% ของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการสมวัยของเด็กโดยใช้แบบจำลอง Binary Logistic Regression Model (จำนวนของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 7,212 คน)

ปัจจัยที่มีผลกับพัฒนาการสมวัย	Model 1		Model 2	
	Odd ratio (95% C.I.)	p-value	Odd ratio (95% C.I.)	p-value
ปัจจัยทางพฤติกรรม				
กลุ่มประเภทกิจกรรมนันทนาการ (กลุ่มอ้างอิง: เด็กที่ไม่ได้ทำกิจกรรมนันทนาการเหล่านั้น)				
กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นกีฬา และเล่นกัน	1.16 (0.89, 1.52)	0.27	1.01 (0.76, 1.34)	0.96
กิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป	2.94 (2.18, 3.97)	0.00	2.11 (1.52, 2.92)	0.00
กิจกรรมร้องเพลง	0.82 (0.56, 1.21)	0.32	0.79 (0.52, 1.20)	0.26
สมาชิกในครอบครัวที่หลากหลายทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก (กลุ่มอ้างอิง: เด็กที่ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกครอบครัวที่หลากหลาย)				
กิจกรรมอ่านหนังสือ เล่นกีฬา และเล่นกัน	0.93 (0.69, 1.25)		0.92 (0.67, 1.27)	0.61
กิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป	1.02 (0.76, 1.37)		1.20 (0.86, 1.66)	0.28
กิจกรรมร้องเพลง	1.11 (0.88, 1.40)		1.24 (0.96, 1.59)	0.10
ปัจจัยส่วนบุคคล				
เพศหญิง (กลุ่มอ้างอิง: ชาย)			1.28 (1.05, 1.56)	0.02
อายุ (เดือน)			0.98 (0.97, 0.99)	0.00
ภาวะโภชนาการของเด็ก (กลุ่มอ้างอิง: ไม่มีภาวะพร่องโภชนาการ)			0.85 (0.61, 1.19)	0.34
ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม				
ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัว (กลุ่มอ้างอิง: อยู่กับทั้งพ่อและแม่)				
อยู่กับพ่อหรือแม่เพียง 1 คน			1.31 (0.91, 1.90)	0.15
ไม่ได้อยู่กับทั้งพ่อและแม่			1.99 (0.79, 5.02)	0.15
ผู้ดูแลหลักของเด็ก (กลุ่มอ้างอิง: แม่ดูแล)				
พ่อ			1.14 (0.53, 2.44)	0.74
ปู่ย่าตายาย			0.93 (0.41, 2.12)	0.87
ญาติคนอื่น ๆ			0.70 (0.26, 1.91)	0.48
การศึกษาสูงสุดของมารดา (กลุ่มอ้างอิง: ประถมศึกษาและต่ำกว่า)				
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา			1.35 (0.98, 1.86)	0.07



ปัจจัยที่มีผลกับพัฒนาการสมวัย	Model 1		Model 2	
	Odd ratio (95% C.I.)	p-value	Odd ratio (95% C.I.)	p-value
สูงกว่ามัธยมศึกษา			1.21 (0.88, 1.67)	0.23
ตั้งแต่อุดมศึกษาเป็นต้นไป			1.21 (0.83, 1.74)	0.32
การศึกษาสูงสุดของบิดา (กลุ่มอ้างอิง: ประถมศึกษาและต่ำกว่า)				
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา			0.98 (0.68, 1.40)	0.91
สูงกว่ามัธยมศึกษา			1.02 (0.70, 1.49)	0.90
ตั้งแต่อุดมศึกษาเป็นต้นไป			0.89 (0.59, 1.34)	0.59
ดัชนีความมั่งคั่งของครัวเรือนที่เด็กอาศัยอยู่ (กลุ่มอ้างอิง: ยากจนมาก)				
ยากจน			0.74 (0.56, 0.97)	0.03
ปานกลาง			1.01 (0.74, 1.38)	0.95
ร่ำรวย			0.95 (0.67, 1.35)	0.79
ร่ำรวยมาก			0.87 (0.57, 1.31)	0.49
เขตการปกครอง (กลุ่มอ้างอิง: นอกเขตเทศบาล)			1.14 (0.94, 1.39)	0.19
จังหวัด (กลุ่มอ้างอิง: เด็กที่อาศัยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้)			1.44 (1.15, 1.81)	0.00
ประเภทของเล่นที่มีในบ้าน				
จำนวนหนังสือนิทานหรือสมุดภาพที่มีในบ้าน (เล่ม)			1.14 (1.09, 1.20)	0.00
ของเล่นที่ทำเองภายในบ้าน (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เล่น)			0.95 (0.76, 1.17)	0.61
ของเล่นจากร้านค้า (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เล่น)			2.95 (1.85, 4.71)	0.00
ของเล่นที่ดัดแปลงจากสิ่งของ (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เล่น)			2.74 (2.18, 3.45)	0.00
อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เล่น)			4.39 (3.57, 5.39)	0.00
ค่าคงที่ (Constant)	5.13 (4.13, 6.38)	0.00	0.43 (0.21, 0.88)	0.02
จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)	7,212		7,212	
ตัวชี้วัดโมเดลมีความสอดคล้อง (Likelihood Ratio)	-1773.88		-1535.87	
Model Chi-square (df)	80.45 (6)		556.47 (31)	
Pseudo - R2	0.02		0.15	
Mean VIF	2.50		2.50	

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลุ่มกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวและศึกษาความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการที่ทำร่วมกันในครอบครัวกับพัฒนาการเด็กไทยอายุระหว่าง 24 ถึง 59 เดือน ผลที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ คือ 2 องค์ประกอบของกลุ่มกิจกรรมนันทนาการในครอบครัวแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและกิจกรรมที่แตกต่าง รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการที่ทำร่วมกันในครอบครัวอย่างกิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อนับเลข วาดรูปที่นอกจากเกิดความสนุกสนาน ได้ใช้เวลาร่วมกัน กิจกรรมเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เด็กมีโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ 1 สอดคล้องกับแนวคิดของ Bob Hughes ที่กล่าวถึงความแตกต่างของวิธีการเล่น ลักษณะการมีส่วนร่วมในการเล่นส่งผลต่อทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นจากการเล่นที่ต่างกัน (Hughes, B., 2002) ทั้งนี้จากการตรวจสอบองค์ประกอบพัฒนาการแต่ละด้าน พบว่าดัชนีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (ECDI2030) ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1. พัฒนาการด้านสุขภาพ (5 องค์ประกอบย่อย) 2. พัฒนาการด้านการเรียนรู้ (4 องค์ประกอบย่อย) 3. พัฒนาการด้านสุขภาวะทางจิตสังคม (3 องค์ประกอบย่อย) ซึ่งพัฒนาการด้านสุขภาพมีหลายองค์ประกอบย่อย ทำให้มีการประเมินพัฒนาการด้านสุขภาพ 11 ข้อจากข้อคำถามทั้งหมด 20 ข้อ ดังนั้นกิจกรรมหัดเรียกชื่อนับเลข วาดรูปและพาไปนอกบ้าน อาจส่งเสริมพัฒนาการและทักษะด้านเหล่านี้ได้มากกว่าจึงส่งผลให้มีโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mohammed & Abukari (2023) ที่พบว่ากิจกรรมหัดเรียกชื่อนับเลข วาดรูปเพิ่มโอกาสการมีพัฒนาการสมวัยด้านอ่านออกเขียนได้มากขึ้น (aOR 1.63, 95% CI 1.30–2.04) เมื่อเทียบกับโอกาสการมีพัฒนาการสมวัยลดลงในด้านพัฒนาการสังคมอารมณ์ (aOR 0.96, 95% CI 0.78–1.16)

อย่างไรก็ตามการมีสมาชิกในครอบครัวที่หลากหลาย (แม่ พ่อ และ คนอื่น ๆ ในครอบครัว) ทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ไม่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการสมวัยของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ แม้จากงานวิจัยของ Topothai, T. & Topothai, C., (2022) จะชี้ให้เห็นความแตกต่างต่อพัฒนาการเด็กกับการมีปฏิสัมพันธ์ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่าง พ่อ แม่ บุคคลอื่นในครอบครัวและการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเด็กของบุคคลอื่นในครอบครัวส่งผลต่อโอกาสมีพัฒนาการสมวัยสูงสุดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของสมาชิกในครอบครัวที่ทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ยังไม่สำคัญต่อพัฒนาการเท่ากับการมีสมาชิกในครอบครัวสักคนทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ทั้งนี้ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ คือ เศรษฐฐานะครัวเรือนที่มีความร่ำรวย ระดับการศึกษาสูงสุดของบิดา และการอาศัยอยู่ในเมือง ไม่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการสมวัยของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ 2 ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Koshy et al. (2021) ที่พบว่าครอบครัวที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงส่งผลบวกต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านสติปัญญา ภาษา การเคลื่อนไหวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รวมทั้งการอาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนใต้ที่มีปัญหาความไม่สงบ การเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข ไม่ได้ส่งผลให้มีโอกาสพัฒนาการสมวัยน้อยลงซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ 3 แสดงให้เห็นว่าแม้ในบริบทครอบครัวที่มีฐานะทางการเงิน ระดับการศึกษาสูงสุดของบิดา พื้นที่อยู่อาศัยที่มีข้อจำกัด แต่หากสมาชิกในครอบครัวใช้เวลาทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกันก็ช่วยให้เด็กมีโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ประเภทของเล่นที่มีในบ้าน ได้แก่ จำนวนหนังสือนิทานหรือสมุดภาพที่มีในบ้านอย่างหลากหลาย การได้เล่นของเล่นที่ดัดแปลงสิ่งของมาเล่น ของเล่นจากร้านค้า และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ล้วนส่งผลต่อโอกาสพัฒนาการสมวัยเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าเด็กที่มีของเล่น สามารถเข้าถึงและได้เล่น มีโอกาสพัฒนาการสมวัยมากกว่าเด็กไม่มีของเล่น ไม่สามารถเข้าถึงและเล่นได้ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ 4 โดยเฉพาะจำนวนหนังสือนิทานที่เพิ่มขึ้น 1 เล่ม ส่งผลต่อโอกาสมีพัฒนาการสมวัย เพิ่มขึ้น 1.14 เท่า แต่จากกลุ่มตัวอย่างพบจำนวนหนังสือนิทานเฉลี่ยเพียง 3 เล่ม นอกจากนี้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ยังสามารถเป็นเครื่องมือ สื่อกลางที่เด็กจะใช้ทำให้เกิดกิจกรรมนันทนาการและการเล่นที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมพัฒนาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Marsh et al. (2020) ที่ชี้ให้เห็นการนำแท็บเล็ตมาใช้เพื่อส่งเสริมการเล่นพัฒนาการเรียนรู้ เช่น การดูรูปหรือวิดีโอเด็กได้เรียนรู้จากการเห็นภาพประกอบ เด็กได้ฝึกการแสดงออกทางภาษา ดนตรี หรือศิลปะผ่านแต่ละรูปแบบจากแอปพลิเคชันในแท็บเล็ต อย่างไรก็ตามระยะเวลาที่ใช้หน้าจออย่างเหมาะสมกับเด็กแต่ละช่วงวัยก็

เป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน โดยจากกลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาเฉลี่ยในการเล่นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ 1.7 ชั่วโมง ขณะที่องค์การอนามัยโลก (WHO) แนะนำว่าสำหรับเด็ก อายุ 2 – 5 ปีควรใช้เวลาหน้าจอไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวันเพื่อสุขภาพที่ดีของเด็ก (World Health Organization, 2019)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- 1) สมาชิกในครอบครัวสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้สมวัยด้วยการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมพาไปนอกบ้าน และกิจกรรมหัดเรียกชื่อ นับเลข วาดรูป
- 2) การเลือกสรรของเล่นโดยเฉพาะประเภทหนังสือนิทานหรือสมุดภาพ ยิ่งเด็กสามารถเข้าถึงได้หลายเล่ม ได้เล่นของเล่นประเภทดัดแปลงสิ่งของมาเล่น ของเล่นจากร้านค้า และประเภทอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ภายใต้การดูแลของผู้ปกครอง ก็ยังช่วยส่งเสริมพัฒนาการ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2565 จากโครงการสำรวจพหุดัชนีแบบจัดกลุ่ม (the Multiple Indicator Cluster Survey: MICS) ภายใต้ความร่วมมือระหว่างองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) กับสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัย ทั้งนี้ “งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากทุนการศึกษาเฉลิมพระเกียรติ 60 ปี ครองราชย์สมบัติ ประจำปีการศึกษา 2565 โดยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล”

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย DoH Dashboard. (2566). *ร้อยละของเด็กอายุ 9,18,30,42 และ 60 เดือน ได้รับการคัดกรองพัฒนาการพบสงสัยล่าช้า*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://dashboard.anamai.moph.go.th/dashboard/delaydspm64?year=2023>
- กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต. (ม.ป.ป.). *คู่มือส่งเสริมพัฒนาการเด็กแรกเกิด - 5 ปี สำหรับผู้ปกครอง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.thaichilddevelopment.com/images/doc/Ebook1.pdf>
- คณะอนุกรรมการตรวจสอบและประเมินผลภาคราชการ กลุ่มกระทรวง คณะที่ 2. (2562). *การพัฒนาเด็กปฐมวัย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2567, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=10104
- ธวัช เต็มญวน. (2553). *มีความสุขทุกครอบครัว ด้วยนันทนาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บัวเงิน.
- ปรารธนา หาญเมธี. (2566). *ปฐมวัย คือรากฐานชีวิต ที่ต้องปลูกฝังให้ตั้งแต่วัยแรกเกิด*. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566, จาก <https://ecd-covidrecovery.rlg-ef.com/ปฐมวัย-คือรากฐานชีวิต-ท/>.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2556). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วชิรวัชร จามละม่อน. (2558). *แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางประชากรศาสตร์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2566, จาก http://learningofpublic.blogspot.com/2015/09/blog-post_11.html.
- วันดา ปิยะศิลป์, พนม เกตุมาน และประเวช ตันติพิวัฒนสกุล. (2552). *คู่มือการใช้สื่อเสียง ชุด “พ่อแม่เลี้ยงบวก”*. ไทยยูเนียนกราฟฟิกส์.
- สำนักงานพัฒนาการกีฬาและนันทนาการ. (2550). *คู่มือการจัดกิจกรรมนันทนาการ*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.



- สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย. (2566). *โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2566* (รายงานฉบับสมบูรณ์). กองสถิติสังคมสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย.
- อาริสรา ทองเหม, จินตนา พัฒนพงศ์ธร และปราณี พงษ์จินดา. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาการเด็กปฐมวัย: กรณีพื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขตกองทัพอากาศที่ 3 (รายงานการวิจัย). กรมอนามัย สำนักส่งเสริมสุขภาพ.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2022). *Facts about Developmental Disabilities*. Retrieved 22 November 2023, from <https://www.cdc.gov/ncbddd/developmentaldisabilities/facts.html>.
- Emery, E. E., Woodhead, E. L., Molinari, V., & Hunt, M. G. (2010). Treatment Adherence in Late-Life. *Handbook of Assessment in Clinical Gerontology*, 427–457. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-374961-1.10017-x>.
- Hughes, B. (2002). *A Playworker's Taxonomy of Play Types* (2nd edition). PlayLink.
- Koshy, B., Srinivasan, M., Bose, A., John, S. M., Mohan, V. R., Roshan, R., Ramanujam, K., & Kang, G. (2021). Developmental trends in early childhood and their predictors from an Indian birth cohort. *BMC Public Health*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11147-3>
- Marsh, J., Lahmar, J., Plowman, L., Yamada-Rice, D., Bishop, J., & Scott, F. (2021). Under threes' play with tablets. *Journal of Early Childhood Research*, 19(3), 283-297. <https://doi.org/10.1177/1476718X20966688>
- Mohammed, S., Afaya, A. & Abukari, A.S. (2023). Reading, singing, and storytelling: the impact of caregiver-child interaction and child access to books and preschool on early childhood development in Ghana. *Scientific reports*. (13751), 1-12. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-38439-5>
- Topothai, T. & Topothai, C. (2022). Early Child Development and Parental Interaction with Young Children in Thailand: An analysis of the 2019 Multiple Indicator Cluster Survey. *Thai Health Promotion Journal*, 1(3), 289-299.
- Real Play Coalition. (2018). *Value of play report*. https://www.realplaycoalition.com/wp-content/uploads/2018/11/The-Real-Play-Coalition_Value-of-Play-Report.pdf
- UNESCO-UIS. (2017). *Metadata for the global and thematic indicators for the follow-up and review of SDG 4 and Education 2030*. <http://sdg4monitoring.uis.unesco.org/metadata-global-thematic-indicators-follow-up-review-sdg4-education2030-2017.pdf>
- United Nations Children's Fund. (2023). *The Early Childhood Development Index 2030: A new measure of early childhood development*. UNICEF New York.
- UNICEF Thailand. (2021). *การพัฒนาเด็กปฐมวัย ก้าวแรกแห่งชีวิตที่ดีเพื่อเด็กทุกคน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2566, จาก <https://www.unicef.org/thailand/th/ภารกิจของยูนิเซฟ/การพัฒนาเด็กปฐมวัย>.
- World Health Organization. (2019). Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. Retrieved April 15, 2024 จาก <https://iris.who.int/handle/10665/311664>.



การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562¹ (Political Participation of Different Cohorts in Thailand Between 2001-2019²)

โดย

พลภัฏฐ์ อำไพ³ ปัทพร สุคนธมาน⁴ และสุรางค์รัตน์ จำเนียรพล⁵

Phalat Ampai⁶, Pataporn Sukontamarn⁷ and Surangrut Jumnianpol⁸

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย” หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เลขที่โครงการ 660227 และเลขที่ใบรับรอง 025/67)

² This article is part of the thesis on “Political Participation of Different Cohorts in Thailand” Doctor of Philosophy Program in Demography, College of Population Studies, Chulalongkorn University. It has been approved by the Research Ethics Committee in Chulalongkorn University (Project number 660227 and Certificate number 025/67).

³ นิสิตปริญญาเอก วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ อาจารย์ประจำวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ Ph.D. candidate in Demography, College of Population Studies, Chulalongkorn University

⁷ Lecturer, College of Population Studies, Chulalongkorn University

⁸ Researcher, Social Research Institute, Chulalongkorn University

* Corresponding author: Phalat.A@chula.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากร และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 โดยอาศัยข้อมูลจากโครงการสำรวจประชาธิปไตย ธรรมชาติ และการพัฒนาในประเทศไทย จำนวน 5 รอบการสำรวจ และเลือกกลุ่มตัวอย่างอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่ตอบแบบสอบถามครบทุกข้อในตัวแปรที่ใช้ (จำนวนตัวอย่าง 6,081 ราย) มุ่งเน้นศึกษาตัวแปรที่สำคัญ คือ รุ่นประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ (1) การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (2) การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (3) การทำกิจกรรมทางการเมือง และ (4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ตัวแบบการถดถอยโลจิสติกทวิในการวิเคราะห์การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และใช้ตัวแบบการถดถอยปัวซองในการวิเคราะห์การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง กิจกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม ผลการศึกษาพบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่ารุ่นประชากรอื่นๆ ทุกด้าน แต่อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบตามรุ่นประชากรได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนผ่านทางประชากรและแสดงให้เห็นว่าประชากรรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างจากรุ่นก่อนหน้าจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละด้านที่แตกต่างกันเพิ่มมากขึ้น โดยที่ (1) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 1960 และ 1980 เป็นต้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้น มีความน่าจะเป็นที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้น (2) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 เมื่ออายุเพิ่มขึ้นมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมทางการเมืองเพิ่มขึ้น ในขณะที่กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 เมื่ออายุเพิ่มขึ้นมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมลดลง และ (3) กลุ่มที่เกิดในทศวรรษที่ 1980 ขึ้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้นก็มีความน่าจะเป็นที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมเพิ่มขึ้น โดยเป็นการทำกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และ การทำกิจกรรมทางการเมือง

คำสำคัญ: รุ่นประชากร, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ประชากรศาสตร์ทางการเมือง

Abstract

This study aims to examine the relationship between different cohorts in the Thai population and other relevant factors at the individual level with their political participation during the years 2001-2019. The study relies on data from the project on Democracy, Governance and Development in Thailand, 5 survey rounds. The sample population consists of individuals aged 18 and above who answered all questions related to the variables used for the study (analytical sample size is 6,081 observations). The research focuses on the key variables representing cohorts and their political engagement, such as exercising the right to vote, election-related activities, participation in political events, and political participation overall.

Data analysis employed Binary logistic regression model to analyze data on voting rights and Poisson regression model to analyze data on election-related activities, political activities, and political participation overall. It was found that between 2001-2019, those born pre-1950s were the cohort whose political participation was higher than any other cohort. However, further analysis comparing the population cohorts reflects the demographic transition and political participation. New cohorts born and raised in a context different from the previous cohorts will play a greater role in different political and social dimensions as follows: (1) For individuals born in the 1950s, 1960s, and post-1980s, the likelihood of exercising the right to vote increased with age. (2) It was found that for samples born in the 1970s, the likelihood of having political activity increased with age. On the other hand, for the samples born pre-1950s, the likelihood of having political activity decreased with age. (3) The positive association between political participation overall and age was also found for individuals born post-1980s. This includes a variety of activities such as exercising the right to vote, election-related activities, and political activities.

Keywords: Cohorts, Political Participation, Political Demography

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562

(Political Participation of Different Cohorts in Thailand Between 2001-2019)

บทนำ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญและยังเป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตย โดยปัจจุบันอาจสามารถจำแนกกิจกรรมของประชาชนที่มีต่อการเมืองที่มีอยู่อย่างหลากหลายออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ (1) แบบดั้งเดิม (Conventional) ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในระบบ (2) ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (Non-conventional) ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว การประท้วง ฯลฯ (3) กิจกรรมพลเมือง (Civic participation) ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในชุมชน การบริจาคเพื่อการกุศล ฯลฯ และ (4) การมีส่วนร่วมทางจิตวิทยา (Psychological engagement) ที่เกี่ยวข้องกับความสนใจหรือติดตามกิจกรรมทางการเมือง ฯลฯ (Deth, 2014; Barrett & Pachi, 2019)

จากความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ถูกมองว่าเป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย ประกอบกับแนวโน้มของสถานการณ์ที่กำลังเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญ คือ ความคาดหวังที่ว่าพลเมืองในระบบประชาธิปไตยควรมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากความกลัวต่อการกดขี่ที่น้อยลงและยังมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ระบบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันกลับเผชิญกับวิกฤตประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมหรือการขาดดุลประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองในส่วนของการเมืองในรูปแบบดั้งเดิมที่ถูกกำกับโดยชนชั้นสูงหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในสถาบันลดลง เช่น การไปลงคะแนนเสียง การเป็นสมาชิกพรรค และสหภาพแรงงาน เป็นต้น ในทางกลับกันกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิมกลับมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อประท้วง การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นต้น (Henn & Foard, 2012; Grasso, 2013; Sloam, 2016; Hensby, 2019; Heda & Grasso, 2019; Weiss, 2020) จึงมีงานวิจัยในต่างประเทศจำนวนมากโดยเฉพาะทางรัฐศาสตร์ที่พยายามศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในจำนวนนี้มีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่แสดงให้เห็นว่า หนึ่งในปัจจัยกำหนดสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนคือ **“ปัจจัยทางประชากร”** เช่น รุ่นประชากร อายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ (Milbrath, 1981; Almond & Verba, 1989; Brady, Verba, & Schlozman, 1995; Brady, 2003)

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณางานศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ก็พบว่า มีงานศึกษาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยเป็นการศึกษาที่เรียกว่า “ประชากรศาสตร์ทางการเมือง” (Political Demography) ซึ่งกำลังเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านวิชาการและแวดวงนโยบาย เช่น งานของ Tim Dyson (2012) ที่พยายามศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและประชาธิปไตย โดยการตรวจสอบการเกิดขึ้นของประชาธิปไตยในประเทศยุโรประหว่างปี ค.ศ. 1870–2005 และสหรัฐอเมริการะหว่างปี ค.ศ. 1870–1995 โดยอาศัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์กับความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งต่อมา Tim Dyson ยังได้ทำการศึกษาร่วมกับ Ben Wilson อีกครั้งในปี 2017 โดยทำการขยายการวิเคราะห์ไปยังประเทศที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองโดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างปี 1970–2005 ใน 77 ประเทศที่ระยะแรกเริ่มไม่ได้เป็นประชาธิปไตย งานศึกษาทั้ง 2 ชิ้นมีผลการศึกษาที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและประชาธิปไตย โดยพบว่า การเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ (อายุมัธยฐาน) มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตย (Dyson, 2012, pp. 87-97; Ben & Dyson, 2016)

จากที่กล่าวในข้างต้นถึงความสำคัญและปัจจัยกำหนดสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน คือ ปัจจัยทางประชากร และการศึกษาทางประชากรศาสตร์ทางการเมืองที่พยายามศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและประชาธิปไตย บทความนี้จึงต้องการนำเสนอมุมมองทางประชากรศาสตร์ในการอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของรุ่นประชากรต่างๆ ในประเทศไทย เนื่องจาก

1) ในประเทศไทยยังไม่มีงานศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากมุมมองทางประชากรศาสตร์มากนัก จะมีก็แต่เพียงงานศึกษาที่น่าตัวแปรอายุของประชากรเข้าร่วมพิจารณาในแบบจำลองเท่านั้น (ชลัช จงสืบทพันธุ์, 2527 ; ปิยะนุช เงินคล้าย, 2530; สมเกียรติ ต้นสกุล, 2543 ; ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา, 2559) รวมไปถึงยังไม่ได้มีการศึกษาถึงความสำคัญของรุ่นปีเกิดหรือรุ่นประชากรที่มีประสบการณ์สำคัญทางการเมืองบางอย่างร่วมกัน

2) เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนผ่านทางประชากร ประเทศไทยเองมีบริบททางประชากรศาสตร์ที่พิเศษ และเหมาะสมที่จะเป็นบริบทของการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ สังคมไทยมีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2482 - 2488) เมื่อ 50 ปีก่อนประเทศไทยมีประชากรประมาณ 35 ล้านคน ครั้งหนึ่งของประชากรเป็นประชากรวัยเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) ในปี พ.ศ.2566 ประเทศไทยมีประมาณ 66.9 ล้านคน และมีอายุสูงขึ้นอย่างมาก ในขณะที่อัตราเพิ่มประชากรมีแนวโน้มจะลดต่ำถึงขั้นติดลบ เนื่องจากอัตราการเกิดต่ำและอัตราการตายสูงกว่า โดยข้อมูลจากการคาดประมาณประชากรขององค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะมีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 20 หรือเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในราวปี พ.ศ.2564 และภายในปี พ.ศ.2578 จะมีประชากรสูงอายุประมาณ 20.9 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด กลายเป็นสังคมสูงวัยสุดขีด (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2560, หน้า 34-39) ประกอบกับการที่ประชากรไทยในแต่ละรุ่นปีเกิดและเติบโตมาภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่แตกต่าง ส่งผลให้คนแต่ละรุ่นมีมุมมอง ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนกัน ในบางกรณีอาจเป็นผลมาจากช่วงเวลาที่คุณรุ่นก่อนๆ ประสบ ซึ่งคนรุ่นหลังๆ ไม่ได้รับรู้เนื่องจากยังไม่เกิด หรือในบางกรณีอาจส่งผลกระทบมากกว่าปกติต่อสมาชิกรุ่นหนึ่งเพราะเกิดขึ้นในช่วงสำคัญในวงจรชีวิตซึ่งจะส่งผลต่อการรับรู้ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล และระบบค่านิยมทางการเมืองที่กำลังก่อตัวขึ้น

3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบดั้งเดิมที่เป็นการไปใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับประเทศของประชากรไทยมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งหากพิจารณาร้อยละของผู้ไปใช้สิทธิการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปจำนวน 24 ครั้ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2562 โดยเฉพาะตั้งแต่ในปี พ.ศ.2526 จนถึงการเลือกตั้งในครั้งที่ผ่านมามีปี พ.ศ.2566 ที่มีผู้ไปใช้สิทธิมากกว่าร้อยละ 50 มาตลอด ซึ่งในปี พ.ศ.2526 มีผู้ไปใช้สิทธิร้อยละ 50.76 และในปี พ.ศ. 2566 มีผู้ไปใช้สิทธิร้อยละ 75.71 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2566)⁹ ในส่วนของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (เช่น การชุมนุมทางการเมือง) ก็พบว่า เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา (ระหว่างปี พ.ศ.2500 – 2560) แต่อาจมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงออกแบบจากแนวคิดประชากรศาสตร์ทางการเมือง เพื่อศึกษาเรื่อง**การเปลี่ยนแปลงทางประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2544 – 2562** โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากร และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากร และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562

⁹ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งและสัดส่วนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่มีแนวโน้มมากขึ้น นอกจากประเด็นเรื่องของการแก้ไขอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งแล้ว ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรโดยเฉพาะในด้านขนาดและโครงสร้างอายุที่ทำให้มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มากขึ้น และในปัจจุบันยังเป็นการผสมผสานของประชากรหลากหลายรุ่นอีกด้วย

3. การทบทวนวรรณกรรม

3.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในปัจจุบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น มีใช้แต่เพียงแบบดั้งเดิม (Conventional) เช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ฯลฯ เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมอื่นๆ เช่น การเคลื่อนไหว การประท้วง การร้องเรียน และการใช้เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์บนอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าร่วมกลุ่มที่มีจุดมุ่งเน้นทางการเมือง ฯลฯ หรือที่เรียกกันว่ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (Non-conventional) และยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมพลเมือง (Civic participation) เช่น การช่วยเหลือความเป็นอยู่ของผู้อื่นในชุมชน การแก้ปัญหาชุมชนผ่านองค์กรชุมชน การบริการชุมชน การบริจาคเพื่อการกุศล ฯลฯ และการมีส่วนร่วมทางจิตวิทยา (Psychological engagement) เช่น ความสนใจหรือติดตามกิจกรรมทางการเมือง ทักษะทางการเมืองหรือพลเมือง การทำความเข้าใจกับสถาบันทางการเมือง และการถือค่านิยมทางการเมืองหรือพลเมือง ฯลฯ (Deth, 2014; Barrett & Pachi, 2019)

สำหรับระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมือง สามารถแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนักวิชาการแต่ละคน โดยส่วนใหญ่มักเริ่มจากการให้นิยามความหมาย องค์ประกอบหรือกิจกรรม จากนั้นนำกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองเหล่านั้นมาจัดระดับจากต่ำไปสูง เริ่มตั้งแต่ไม่มีส่วนร่วม สนใจและมีส่วนร่วม สนใจและมีส่วนร่วมปานกลาง สนใจและมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำมักจะมีประชาชนจำนวนมาก แต่ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงการมีส่วนร่วมของประชาชนจะน้อยลง นอกจากนี้ ยังอาจสามารถจำแนกได้เป็นการมีส่วนร่วมในระดับจุลภาค (ระดับท้องถิ่น) และระดับมหภาค (ระดับประเทศ) อีกด้วย ตัวอย่างงานชิ้นสำคัญที่มักได้รับการอ้างถึงจำนวนมาก คือ งานของ Sherry Arnstein ในปี 1969 ซึ่งได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เรียกว่า “บันได 8 ขั้น” ประกอบด้วย ขั้นถูกจัดกระทำ ขั้นบำบัดรักษา ขั้นรับฟังข่าวสาร ขั้นปรึกษา ขั้นปล่อยใจ ขั้นเป็นหุ้นส่วน ขั้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน และสุดท้ายขั้นควบคุมโดยประชาชน บันไดทั้งแปดขั้นแสดงถึงประสบการณ์จากต้นแบบชุมชนเมืองในการมีส่วนร่วมกับรัฐบาลท้องถิ่น โดยระดับล่างสุดจะเป็นการมีส่วนร่วมเทียมหรือการไม่มีส่วนร่วม (Non-participation) ระดับถัดมาเป็นการมีส่วนร่วมบางส่วน (Degree of Tokenism) เป็นตัวแทนของอำนาจพลเมืองเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยในกระบวนการมีส่วนร่วม และระดับสุดท้ายที่สูงที่สุดเป็นการมีส่วนร่วมระดับอำนาจเป็นของประชาชน (Degree of Citizen power) มีอำนาจพลเมืองในระดับที่สูง โดยสุดท้ายเธอได้ชี้ให้เห็นว่าการกระจายอำนาจให้ชุมชนจะสามารถบรรลุเป้าหมายของชุมชนได้ดีขึ้น (Arnstein, 1969, p. 216) หรือในงานของ Lester W. Milbrath ซึ่งเขาได้พยายามอธิบายรูปแบบการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและรัฐ ภายใต้ความคิดที่ว่าระบบการเมืองมีความเกี่ยวข้องกับบางอย่างมากกับความเชื่อของผู้คนที่เชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่รัฐบาลควรทำเพื่อพวกเขา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้าและผลลัพธ์ได้ถูกศึกษา (Milbrath, 1981, pp. 204-208)

ในส่วนของการปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมทางการเมืองการที่จะส่งเสริมหรือพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้นั้น จำเป็นต้องทราบและเข้าใจปัจจัยต่างๆ ที่เป็นสาเหตุหรือกระตุ้นให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ในต่างประเทศมีงานศึกษาของนักวิชาการคนสำคัญหลายท่าน เช่น งานของ Almond และ Verba ในปี 1965 เรื่อง “The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations” งานของ McClosky ในปี 1968 เรื่อง “Political participation” งานของ Verba และ Nie ในปี 1972 เรื่อง “Participation in America: Political Democracy and Social Equality” และงานของ Milbrath และ Goel ในปี 1977 เรื่อง “Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?” ฯลฯ ที่ได้ทำศึกษาผ่านกรณีศึกษาในหลายประเทศพบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีอยู่ 4 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านประชากร ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะทางประชากร เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ และถิ่นที่อยู่อาศัย ฯลฯ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ ฯลฯ (2) ปัจจัยด้านลักษณะทางจิตวิสัยและบุคลิกภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเจตคติทางการเมือง ความรู้สึก และความเชื่อมั่นทางการเมือง ความรู้สึกชอบพอหรือเกลียดชังทางการเมือง ความไว้วางใจหรือระแวงสงสัยระบบการเมือง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่

เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น (3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสภาพแวดล้อมทางสังคมในครอบครัวและสถาบันการศึกษา การเปิดรับสื่อมวลชน ตลอดจนการอบรมกลุ่มเยาวชนทางการเมือง รวมถึงการมีส่วนร่วมในกลุ่ม/องค์กร/ชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลทุกคน และ (4) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการเมืองของแต่ละประเทศว่ามีลักษณะอย่างไร (ชลัช จงสืบทันธุ์, 2527 , หน้า 2-3)

โดย Lester W. Milbrath ได้อธิบายเกี่ยวกับการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ไว้ว่า นักวิชาการที่ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้พยายามค้นหาว่าปัจจัยใดที่นำไปสู่พฤติกรรมที่อธิบายได้ดีที่สุดว่าทำไมคนบางคนถึงมีส่วนร่วมและคนอื่นไม่ทำ ซึ่งหากประมวลจากการศึกษาที่ผ่านมาสามารถจัดกลุ่มปัจจัยที่สำคัญออกได้เป็น 4 กลุ่ม โดยทุกการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำ ล้วนได้รับผลกระทบจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการเมือง โดยเฉพาะหากสภาพแวดล้อมทางการเมืองมีสิ่งเร้าที่เกี่ยวข้องกับการเมืองจำนวนมากก็มีแนวโน้มที่จะกระตุ้นการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงกว่าสภาพแวดล้อมที่มีระดับสิ่งเร้าที่น้อยกว่า นอกจากนี้ การตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่ ยังได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัจจัยด้านลักษณะทางจิตวิสัยและบุคลิกภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ และลักษณะบุคลิกภาพของพลเมือง ปัจจัยส่วนบุคคลเหล่านี้อาจมีผลกระทบที่แข็งแกร่งและมากที่สุด ในการพิจารณาว่าบุคคลนั้นจะมีส่วนร่วมหรือไม่ โดยปัจจัยนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของบุคคล การเรียนรู้และหรือการถูกกีดกันบางอย่างมาจากการประสบการณ์การขัดเกลาทางสังคม (การเรียนรู้) ที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมที่บุคคลถูกเลี้ยงดูหรือมีชีวิตรอยู่ในปัจจุบัน และสุดท้ายสำหรับปัจจัยด้านประชากรซึ่งมักถูกระบุและวัดโดยตัวแปรที่รู้จักเป็นอย่างดี เช่น อายุ การศึกษา รายได้ การแข่งขัน และอื่นๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นทรัพยากร (ทางการเมือง) ที่สำคัญที่บุคคลสามารถใช้เพื่อมีส่วนร่วมในการเมือง ก่อนที่จะเน้นย้ำในตอนท้ายว่า กลุ่มปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวถึงข้างต้นที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมที่ใหญ่ขึ้นซึ่งบุคคลหนึ่งอาศัยอยู่ สภาพแวดล้อมที่ใหญ่กว่านั้นรวมถึงระบบสังคม ประเพณีวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ปัจเจกบุคคลดำเนินการขณะตัดสินใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการเมืองนั่นเอง (Milbrath, 1981, pp. 208-209)

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมของประชาชนที่มีต่อการเมืองที่เป็นไปโดยสมัครใจ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย โดยสามารถแบ่งออกได้ 4 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม การมีส่วนร่วมไม่ใช่แบบดั้งเดิม กิจกรรมพลเมือง และการมีส่วนร่วมทางจิตวิทยา ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยประยุกต์มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยการพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมือง 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม และการมีส่วนร่วมไม่ใช่แบบดั้งเดิม และมีปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมทางการเมือง 5 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยด้านประชากร (2) ปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (3) ปัจจัยด้านเจตคติส่วนบุคคล (4) ปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมส่วนบุคคล และ (5) ปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมประเทศ

3.2 แนวคิดทางประชากรกับการเมือง

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ สถาบัน และความขัดแย้งนั้นจะทำได้หากไม่มีความเข้าใจแนวคิดและข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรว่ามีผลต่อปัญหาทางการเมืองอย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยด้านประชากรมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อภูมิรัฐศาสตร์ รัฐศาสตร์การคลัง ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนา รวมถึงรูปแบบการลงคะแนนเสียง (Leuprecht & Goldstone, 2013, p. 1) ในต่างประเทศมีงานศึกษาวิจัยจำนวนมากที่ใช้ให้เห็นความสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากรกับการมีส่วนร่วมในการเกิดขึ้นของประชาธิปไตย ทั้งนี้ ในมุมมองทางด้านประชากรศาสตร์จะเป็นการศึกษาที่เรียกว่า “ประชากรศาสตร์ทางการเมือง” (Political Demography) ซึ่งกำลังเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านวิชาการและแวดวงนโยบาย

สำหรับคำจำกัดความของคำว่าประชากรทางการเมืองที่น่าจะครอบคลุมและมักถูกกล่าวอ้างถึงมากที่สุดคือการให้คำจำกัดความของ Myron Weiner ที่ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ประชากรศาสตร์ทางการเมือง คือ การศึกษาขนาด องค์ประกอบ

และการกระจายของประชากรที่สัมพันธ์กับรัฐบาลและการเมือง โดยมักเกี่ยวข้องกับผลที่ตามมาทางการเมืองของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร โดยเฉพาะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของประชากรตามความต้องการรัฐบาล ประสิทธิภาพของรัฐบาล การกระจายของอำนาจทางการเมืองภายในประเทศ และการกระจายอำนาจระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังพิจารณาปัจจัยทางการเมืองจากการเปลี่ยนแปลงประชากร โดยเฉพาะสาเหตุทางการเมือง (Political Causes) ของการเคลื่อนไหวของผู้คน ความสัมพันธ์ของการกำหนดค่าต่างๆ ของประชากรกับโครงสร้างและหน้าที่ของรัฐบาล รวมถึงนโยบายสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อขนาด องค์ประกอบ และการกระจายของประชากร สุดท้ายในการศึกษาการเมืองประชากรศาสตร์ อาจจะไม่เพียงพอที่จะทราบข้อเท็จจริงและตัวเลขของประชากร (คือ ภาวะเจริญพันธุ์ (Fertility) การตาย (Mortality) และ อัตราการย้ายถิ่น (Migration Rates)) เนื่องจากจำเป็นต้องพิจารณาความรู้และทัศนคติของผู้คนและรัฐบาลต่อประเด็นประชากร” (Teitelbaum, 2019, p. 775)

ในประเทศไทยแม้การศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ทางการเมืองอาจจะมีอยู่อย่างจำกัด แต่ก็ได้มีการให้คำจำกัดความของการศึกษาด้านประชากรศาสตร์การเมืองไว้ในทิศทางเดียวกันกับในต่างประเทศว่าหมายถึง การศึกษาประชากรในทัศนะทางรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นการอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางประชากร นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมือง และในทางกลับกันก็พยายามทำความเข้าใจผลของนโยบายทางการเมืองที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงประชากรด้วย การเพิ่มหรือลดจำนวนประชากรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม มักนำไปสู่การมีนโยบายทางการเมืองที่มีความเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เช่น กรณีที่มีการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยรุ่นหรือประชากรสูงอายุในสัดส่วนที่สูงขึ้น อาจมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องปรับนโยบายในบางด้าน เช่น การจ้างงานและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ในทางกลับกันนโยบายทางการเมืองก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากร เช่น นโยบายวางแผนครอบครัวของประเทศไทย และโครงการลูกหนึ่งคนต่อหนึ่งครอบครัว (One-child-family Policy) ของสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, หน้า 180)

จากที่กล่าวมาในข้างต้นเกี่ยวกับการให้นิยามความหมายทั้งในต่างประเทศและประเทศไทยที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะในประเด็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางประชากร อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาให้ลึกลงไปถึงความแตกต่างของการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างกลุ่มอายุยังสามารถจำแนกแนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบออกได้เป็น 3 ส่วน คือ (1) ผลกระทบของอายุหรือวงจรชีวิต (Age effects or Life cycle effects) ความแตกต่างระหว่างเยาวชน วัยรุ่น วัยกลางคน วัยชราซึ่งเกี่ยวข้องกับวงจรของชีวิต ที่ทำให้เข้าสู่บริบททางสังคมที่มีความต้องการที่แตกต่างกันไป ส่งผลต่อการประเมินแรงจูงใจด้านทรัพยากร เช่น คนหนุ่มสาวมีโอกาสน้อยกว่าผู้ใหญ่มากที่จะลงคะแนนเสียงและมีส่วนร่วมในการเมือง อาจเป็นเพราะพวกเขาไม่ค่อยมีความรู้เรื่องการเมืองหรือรู้สึกว่ามีส่วนได้เสียในการเมืองหรือนโยบายน้อย แต่เมื่ออายุมากขึ้นพวกเขาลงคะแนนเสียงในอัตราที่สูงขึ้นและระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ประสบการณ์ในอดีตยังมีอิทธิพลต่อความน่าจะเป็นในการลงคะแนนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคต และยังอายุมากยังมีแนวโน้มจะยึดมั่นในบรรทัดฐานทางสังคม และรู้สึกว่ามีบรรทัดฐานส่วนตัวที่ชัดเจน (2) ผลกระทบระยะเวลา (Period Effects) ผลกระทบของช่วงเวลาจะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์และสถานการณ์ที่สำคัญ (เช่น สงคราม การเคลื่อนไหวทางสังคม การเติบโตของเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยี) ตลอดจนแรงผลักดันทางสังคมในวงกว้าง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทุกคนในเวลาเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงอายุ โดยทั่วไปแล้วผลกระทบของช่วงเวลาจะมีผลยาวนานต่อประชากรทั้งหมด ตัวอย่างหนึ่งของผลกระทบของระยะเวลายาวนาน คือ การเปลี่ยนแปลงในมุมมองสาธารณะเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ (เช่น แบ่งแยกพรรคพวกในประเด็นทางการเมือง ฯลฯ) และ (3) ผลกระทบของรุ่นประชากร (Cohort Effects) ประสบการณ์ร่วม การขัดเกลาทางสังคม และลักษณะทางสังคมบางอย่างตามรุ่น เช่น การศึกษา ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหลากหลายและทรัพยากรในการลงคะแนนเสียง ทั้งนี้ผลกระทบของรุ่นประชากรอาจเป็นผลพลอยได้จากสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนกันซึ่งสมาชิกของกลุ่มอายุได้รับประสบการณ์ ในบางกรณี อาจเป็นผลมาจากช่วงเวลาที่คุณรุ่นก่อนๆ ประสบ ซึ่งคนรุ่นหลังไม่ได้รับรู้เนื่องจากยังไม่เกิด หรือในบางกรณีช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อาจส่งผลกระทบมากกว่าปกติต่อสมาชิกรุ่นหนึ่งเพราะเกิดขึ้นในช่วงสำคัญในวงจรชีวิต

เช่น วัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว ฯลฯ ซึ่งจะส่งผลต่อการรับรู้ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล และระบบค่านิยมที่กำลังก่อตัวขึ้นอย่างแข็งแกร่ง (Pew Research Center, 2015)

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนเกี่ยวกับแนวคิดทางประชากรกับการเมืองเพื่ออธิบายความสัมพันธ์การเปลี่ยนผ่านทางประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในมุมมองทางประชากรอาจพอประมวลทิศทางในการศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์และการเมืองได้ คือ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจเริ่มต้นจากกระบวนการทางประชากร (การเปลี่ยนแปลงในภาวะเจริญพันธุ์ ภาวะการตาย และภาวะการย้ายถิ่น) ซึ่งส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงด้านขนาด โครงสร้างอายุและเพศองค์ประกอบ และการกระจายตัวเชิงพื้นที่ของประชากร จากนั้นก็จะมีผลไปกระทบการเมือง พฤติกรรมการเมือง และสถาบันทางสังคม และในที่สุดผลสะท้อนทางการเมืองก็จะไปมีผลต่อกระบวนการทางประชากร อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาให้ลึกลงไปถึงความแตกต่างของการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างกลุ่มอายุก็จะสามารถจำแนกแนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบออกได้เป็น 3 ส่วน คือ (1) ผลกระทบของอายุหรือวงจรชีวิต (2) ผลกระทบระยะเวลา และ (3) ผลกระทบของรุ่นประชากร ประสบการณ์ร่วม การขัดเกลาทางสังคม และลักษณะทางสังคมบางอย่างตามรุ่น

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับรุ่นประชากร

ในปัจจุบันยังมีความนิยมในการจัดการแบ่งตามยุคสมัยที่กลุ่มคนเกิดและเติบโตให้เป็นที่เข้าใจกันอย่างเป็นสากล เรียกว่า **“การแบ่งตามเจเนอเรชัน” (Generation)** โดยมองว่า ในสังคมประกอบไปด้วยคนแต่ละช่วงวัยในสัดส่วนที่ต่างกันไป และคนที่มีอายุแตกต่างกันหรือเป็นคนต่างรุ่นกัน ย่อมมีคุณลักษณะที่ต่างกันไปทั้งอุปนิสัย วิธีคิด การดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรม เนื่องมาจากคนแต่ละรุ่นเติบโตขึ้นมาภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (รศรินทร์ เกรย์ และคนอื่นๆ, 2559, หน้า 7) ซึ่งแนวคิดเจเนอเรชันเป็นแนวคิดที่เพิ่งจะพัฒนาขึ้นใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา โดยแนวคิดการแบ่งเจเนอเรชัน (Generation) หรือช่วงอายุของบุคคลเริ่มต้นมาจากงานของนักสังคมวิทยาชื่อ คาร์ล มานน์ไฮม์ (Karl Mannheim) ในปี 1923 เขาได้เขียนเรื่อง **“The Problem of Generations”** เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ (Phenomenon) ทางสังคมในแต่ละช่วงอายุของบุคคลที่เกิดในรุ่นเดียวกัน (Cohort) ซึ่งแต่ละช่วงอายุของบุคคลจะมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันทั้งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสังคม และทางด้านสังคมและจิตวิทยา (พัชรภา ตันติชูเวช, 2560, หน้า 1)

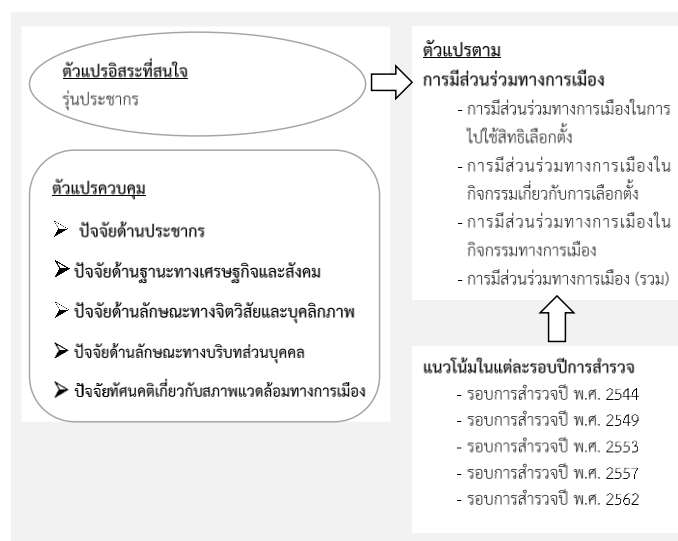
สำหรับความหมายและเกณฑ์การแบ่งเจเนอเรชันในทางประชากรได้มีการอธิบายไว้ว่า หมายถึง **“ชั่วคน”** หรือ **“รุ่นวัย”** โดยจะมีการแบ่งเจเนอเรชันกลุ่มประชากรที่ใช้อยู่เป็นเครื่องกำหนด และเน้นที่การใช้สถานภาพการสืบทอดพันธุ์ โดยที่ประชากรรุ่นวัยหนึ่งสืบทอดพันธุ์ต่อไปด้วยการมีลูกเป็นประชากรอีกรุ่นวัยหนึ่ง ระยะห่างระหว่างประชากร 2 รุ่นวัย คือ ระยะเวลาเมื่อคนรุ่นวัยหนึ่งมีลูกเป็นคนอีกรุ่นวัยหนึ่ง ระยะเวลาดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นหนึ่งชั่วคน ทั้งนี้ ในทางประชากรจะวัดระยะเวลาเฉลี่ยระหว่างรุ่นวัย (Mean length of generation) หรือระยะเวลาเฉลี่ยของชั่วคนด้วยการคำนวณอายุเฉลี่ยของมารดาเมื่อมีลูกสาว (คำนวณได้จากแบบจำลองประชากรคงรูป) เช่น ระยะเวลาเฉลี่ยของชั่วคนของคนไทยใน ค.ศ. 2007 คือประมาณ 24 ปี เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, หน้า 86)

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสังเกตว่า (1) นอกจากคุณูปการของการแบ่งตามเจเนอเรชันช่วยชี้ให้เห็นว่าผู้คนในสังคมจะได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคมและทางประวัติศาสตร์ในยุคที่เกิดและเติบโตส่งผลให้จะมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง แต่แนวคิดนี้ก็ไม่สามารถจะอธิบายได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการมีภูมิหลังอื่นๆ ที่หลากหลาย เช่น พื้นที่ ชนชั้น หรือวัฒนธรรมที่ต่างกัน เป็นต้น ดังนั้นเท่าที่หรือทัศนคติของคนนั้นถึงจะเจอเหตุการณ์เดียวกัน แต่สุดท้ายก็ยังมีความจำเพาะเจาะจงด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังได้ความแตกต่างภายในแต่ละเจเนอเรชัน ยังมีจุดร่วมบางประการที่สามารถมองเห็นและเข้าใจทัศนคติของกันและกันโดยไม่คิดแบ่งรุ่น (เช่น ในแนวคิด Multigeneration และทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างวัย (Intergeneration) เป็นต้น) ด้วย และ (2) ความหมายและเกณฑ์การแบ่งเจเนอเรชันเป็นแนวคิดทางตะวันตก อีกทั้งระยะเวลาของการคำนวณคนในแต่ละรุ่นมีระยะเวลายาวนาน

จากที่กล่าวมาในข้างต้น การนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงจะแบ่งรุ่นประชากรโดยพิจารณาความเหมาะสมและข้อจำกัดจากข้อมูลที่ใช้ออกเป็น 5 รุ่น ได้แก่ (1) คนที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (2) เกิดทศวรรษที่ 1950 (3) เกิดทศวรรษที่ 1960 (4) เกิดทศวรรษที่ 1970 และ (5) เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป นอกจากนี้ ยังจะพิจารณาผลกระทบของอายุหรือวงจรชีวิต ผลกระทบของระยะเวลา และผลกระทบของรุ่นประชากร รวมถึงภูมิหลังอื่นๆ ที่หลากหลาย เพื่ออธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 อย่างรอบด้าน

3.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาจึงได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวัตถุประสงค์ โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ดังนี้



รูปที่ 1: กรอบแนวคิดแสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์รุ่นประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรในประเทศไทย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

4.1 แหล่งที่มาของข้อมูลของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจาก “โครงการสำรวจประชาธิปไตย ธรรมนูญ และการพัฒนาในประเทศไทย” ภายใต้การศึกษาของ Asian Barometer (ABS) ซึ่งเป็นโครงการสำรวจระดับนานาชาติ Taiwan (Hu Fu Center for East Asia Democratic Studies, 2021) ในประเทศไทยการสำรวจดำเนินการโดยสถาบันพระปกเกล้าเป็นโครงการต่อเนื่อง สำหรับการศึกษาในครั้งนี้จะใช้ข้อมูลในรอบการสำรวจที่ 1-5 ซึ่งผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ได้แก่ ในรอบการสำรวจที่ 1 (ปี พ.ศ. 2544) รอบการสำรวจที่ 2 (ปี พ.ศ. 2549) รอบการสำรวจที่ 3 (ปี พ.ศ. 2553) รอบการสำรวจที่ 4 (ปี พ.ศ. 2557) และรอบการสำรวจที่ 5 (ปี พ.ศ. 2562) โดยทั้ง 5 รอบการสำรวจมีขนาดตัวอย่างอยู่ที่ประมาณ 1,200–1,500 คน

4.2 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้ เป็นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากร และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรไทยตามช่วงเวลา โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจประชาธิปไตย ธรรมนูญ และการพัฒนาในประเทศไทย ที่เป็นการเก็บข้อมูลแบบตัดขวาง กำหนดประชากรเป้าหมายเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศ (ประชาชนชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป) และใช้วิธีการสุ่มตามหลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) และการสุ่มตัวอย่างอย่างมีระบบ (Systematic Sampling) โดยรอบการสำรวจปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,546 คน รอบการสำรวจปี พ.ศ. 2549 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,546 คน รอบการสำรวจปี พ.ศ. 2553 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,512 คน รอบการสำรวจปี พ.ศ. 2557 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,200 คน และรอบการสำรวจปี พ.ศ. 2562 มีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,200 คน รวมจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 7,004 คน

สำหรับการศึกษานี้ เมื่อจำกัดเฉพาะที่ตอบแบบสอบถามครบทุกข้อในตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา และพิจารณาการสูญหายของข้อมูลจากตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษาในแต่ละรอบการสำรวจพบว่า ในภาพรวมมีการสูญหายค่อนข้างสูง การศึกษานี้ จึงเลือกใช้วิธี Pairwise Deletion ที่เป็นการเก็บข้อมูลที่มีอยู่เอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ได้กรณีตัวอย่าง 6,081 คน จากนั้นทำการทดสอบ Two-sample t-test เพื่อดูความแตกต่างของแต่ละตัวแปรที่จะใช้ในการศึกษาทั้งก่อนและหลังการดำเนินการตัดกลุ่มตัวอย่าง

4.3 ตัวแปรและการวัด

- ตัวแปรตาม

สำหรับตัวแปรตามในครั้งนี้มี 4 ตัวแปร โดยมีการดำเนินการจัดการ คือ เริ่มต้นจากการพิจารณารูปแบบกิจกรรมทางการเมือง 7 รูปแบบ ได้แก่ (1) การไปใช้สิทธิเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา (2) การเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังการปราศรัยหาเสียง (3) การชักชวนคนอื่นให้ไปลงคะแนน (4) การทำงานให้กับพรรคการเมืองหรือผู้สมัครในช่วงรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (5) การเข้าร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน (6) การเข้าร่วมกับผู้อื่นเพื่อเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์ และ (7) การใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง จากข้อคำถามจำนวน 7 ข้อคำถาม จากนั้นใช้วิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor analysis) เพื่อยืนยันการจัดกลุ่มของข้อมูลที่มีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากผลการทดสอบผู้วิจัยนำตัวแปรที่เป็นรูปแบบกิจกรรมการเข้าร่วมทางการเมืองทั้ง 7 รูปแบบมาจัดกลุ่มตัวแปรตามในการศึกษานี้ได้ ดังนี้

(1) การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ของคำตอบและกำหนดรหัสเป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ 2 กลุ่ม เช่นเดิม คือ กำหนดรหัส 0 หมายถึง ไม่ได้ไปใช้สิทธิ และกำหนดรหัส 1 หมายถึง ไปใช้สิทธิ

(2) การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (ประกอบด้วย กิจกรรมการเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังการปราศรัยหาเสียง การชักชวนคนอื่นให้ไปลงคะแนนเสียง และทำงานให้กับพรรคการเมืองหรือผู้สมัครในช่วงเลือกตั้ง) ผู้วิจัยได้ทำการบริหารจัดการตัวแปรทั้ง 3 รูปแบบ จากเกณฑ์ของคำตอบที่กำหนดเป็น 1 = เคยทำ และ 0 = ไม่เคยทำเลย โดยทำการรวมคะแนนรูปแบบของกิจกรรมทางการเมืองทั้ง 3 ข้อที่ตัวอย่างเคยเข้าร่วม และกำหนดรหัสใหม่ซึ่งเป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กำหนดรหัส 0 สำหรับตัวอย่างที่มีคะแนนรวม 0 คะแนน หมายถึง ไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองใดเลย กำหนดรหัส 1 สำหรับตัวอย่างที่มีคะแนนรวม 1 คะแนน หมายถึง เคยเข้าร่วม 1 กิจกรรม กำหนดรหัส 2 สำหรับตัวอย่างที่มีคะแนนรวม 2 คะแนน หมายถึง เคยเข้าร่วม 2 กิจกรรม และกำหนดรหัส 3 สำหรับตัวอย่างที่มีคะแนนรวม 3 คะแนน หมายถึง เคยเข้าร่วมทั้งสามกิจกรรม

(3) การทำกิจกรรมทางการเมือง (ประกอบด้วย กิจกรรมการเข้าร่วมกับผู้อื่นเพื่อเขียนจดหมายร้องเรียน/ร้องทุกข์ การเข้าร่วมการเดินขบวนประท้วง/คัดค้าน และการใช้กำลังหรือความรุนแรงเพื่อผลทางการเมือง) ผู้วิจัยได้ทำการบริหารจัดการตัวแปรทั้ง 3 รูปแบบ จากเกณฑ์ของคำตอบที่กำหนดเป็น 1 = เคยทำ และ 0 = ไม่เคยทำเลย โดยทำการรวมคะแนน

รูปแบบของกิจกรรมทางการเมืองทั้ง 3 ข้อที่ตัวอย่างเคยเข้าร่วม และกำหนดรหัสใหม่ซึ่งเป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม เช่นเดียวกับการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

(4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม (ประกอบด้วย กิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรม) ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดรหัสใหม่ ซึ่งเป็นตัวแปรระดับนามบัญญัติ แบ่งเป็น 8 กลุ่ม คือ ไม่เข้าร่วมเลย เข้าร่วม 1 กิจกรรม เข้าร่วม 2 กิจกรรม เข้าร่วม 3 กิจกรรม เข้าร่วม 4 กิจกรรม เข้าร่วม 5 กิจกรรม เข้าร่วม 6 กิจกรรม และเข้าร่วมทั้ง 7 กิจกรรม

- ตัวแปรอิสระที่สนใจและตัวแปรควบคุม

ในส่วนปัจจัยด้านประชากรที่เป็นตัวแปรอิสระที่สนใจ คือ “รุ่นประชากร” และมีตัวแปรควบคุม จำนวน 15 ตัวแปร โดยสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 5 กลุ่ม คือ (1) ปัจจัยด้านประชากร จำนวน 3 ตัวแปร (อายุ เพศ และการศึกษา) (2) ปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จำนวน 6 ตัวแปร (สถานภาพสมรส การทำงาน รายได้ครัวเรือน ฐานะทางสังคมครอบครัว เขตที่อยู่อาศัย ภูมิภาค) (3) ปัจจัยด้านลักษณะทางจิตวิสัยและบุคลิกภาพ จำนวน 2 ตัวแปร (ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง และความสนใจทางการเมือง) (4) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของบุคคล จำนวน 2 ตัวแปร (ความไว้วางใจ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร) และ (5) ปัจจัยทัศนคติเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการเมือง จำนวน 2 ตัวแปร (ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย และความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล)

4.4 นิยามศัพท์

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมของประชาชนที่มีต่อการเมืองที่เป็นไปโดยสมัครใจ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย โดยสามารถแบ่งออกได้ 4 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม การมีส่วนร่วมไม่ใช่แบบดั้งเดิม กิจกรรมพลเมือง และการมีส่วนร่วมทางจิตวิทยา ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองใน 2 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม และการมีส่วนร่วมไม่ใช่แบบดั้งเดิม โดยมีปัจจัยกำหนดการมีส่วนร่วมทางการเมือง 5 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยด้านประชากร (2) ปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (3) ปัจจัยด้านเจตคติส่วนบุคคล (4) ปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมส่วนบุคคล และ (5) ปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมประเทศ

รุ่นประชากร หมายถึง การศึกษาในครั้งนี้แบ่งรุ่นประชากรโดยพิจารณาความเหมาะสมและข้อจำกัดจากข้อมูลที่ใช้ ออกเป็น 5 รุ่น ได้แก่ (1) คนที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (2) เกิดทศวรรษที่ 1950 (3) เกิดทศวรรษที่ 1960 (4) เกิดทศวรรษที่ 1970 และ (5) เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป

4.5 การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics): เป็นการนำเสนอคุณลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง โดยนำเสนอในรูปแบบตารางแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทั้งนี้ ร้อยละใช้สำหรับตัวแปรระดับนามบัญญัติ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานใช้สำหรับตัวแปรระดับอัตราส่วน

การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics): เป็นการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านต่างๆ กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยตัวแปรที่ใช้อาศัยพิจารณาตามลักษณะตัวแปรตาม โดยใช้ตัวแบบการถดถอยโลจิสติกทวิในการวิเคราะห์การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (คำตอบแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่ได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือไม่เกี่ยวข้อง และกลุ่มที่ไปใช้สิทธิ) และใช้ตัวแบบการถดถอยพหุของการวิเคราะห์การทำการกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (คำตอบเป็นจำนวนนับ 4 กลุ่ม คือ ไม่เข้าร่วมเลย เข้าร่วม 1 กิจกรรม เข้าร่วม 2 กิจกรรม และเข้าร่วมทั้ง 3 กิจกรรม) การทำการทางการเมือง (คำตอบเป็นจำนวนนับแบ่งเช่นเดียวกับการทำการกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง) และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม (คำตอบเป็นจำนวนนับแบ่งเป็น 8 กลุ่ม คือ ไม่เข้าร่วมเลย เข้าร่วม 1 กิจกรรม เข้าร่วม 2 กิจกรรม เข้าร่วม 3 กิจกรรม เข้าร่วม 4 กิจกรรม เข้าร่วม 5 กิจกรรม เข้าร่วม 6 กิจกรรม และเข้าร่วมทั้ง 7 กิจกรรม)

5. ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) การกระจายตัวของคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่าง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรุ่นประชากร และ 2) การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การกระจายตัวของคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่าง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรุ่นประชากร

คุณลักษณะทางประชากรแต่ละรุ่นประชากรพบว่า (1) *กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950* มีสัดส่วนเพศหญิงมากกว่าชายเล็กน้อย ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาเป็นไม่ได้รับการศึกษา (2) *กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950* มีสัดส่วนเพศชายมากกว่าหญิงเล็กน้อย ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาเป็นมัธยมศึกษา (3) *กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960* มีสัดส่วนเพศชายมากกว่าหญิงเล็กน้อย ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาเป็นมัธยมศึกษา โดยมีสัดส่วนการได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 (4) *กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970* มีสัดส่วนเพศชายมากกว่าหญิงเล็กน้อย ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาเป็นมัธยมศึกษา โดยมีสัดส่วนการได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 และ 1960 และ (5) *กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป* มีสัดส่วนเพศชายมากกว่าหญิงเล็กน้อย ส่วนใหญ่สถานะโสด และมีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา รองลงมาเป็นระดับปริญญาตรีขึ้นไป

ในขณะที่ยังดำเนินการกระจายตัวของการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเปรียบเทียบจากสัดส่วนของการมีส่วนร่วมตามรุ่นประชากร พบว่า (1) *ด้านการไปเลือกตั้ง* คนที่เกิดทศวรรษที่ 1960 จะมีสัดส่วนการไปเลือกตั้งมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป มีสัดส่วนการไม่ไปเลือกตั้งมากที่สุด (2) *ด้านการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง* จำนวน 3 กิจกรรม พบว่า กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป มีสัดส่วนการไม่เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งใดๆ เลยมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 1 กิจกรรมสูงสุด กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 2 กิจกรรมสูงสุด และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมทั้ง 3 กิจกรรมสูงสุด (3) *ด้านการทำกิจกรรมทางการเมือง* จำนวน 3 กิจกรรม พบว่า กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 มีสัดส่วนการไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองใดๆ เลยมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 1 กิจกรรมสูงสุด กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 2 กิจกรรมสูงสุด และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป มีสัดส่วนการเข้าร่วมทั้ง 3 กิจกรรมสูงสุด และ (4) *ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม* จำนวน 7 กิจกรรม พบว่า แม้กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีสัดส่วนของการไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองใดๆ เลยมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับรุ่นประชากรอื่นๆ แต่กลับพบว่า กลุ่มที่เกิดทศวรรษนี้จะมีสัดส่วนของการมีส่วนร่วมทางการเมือง 5-6 กิจกรรมมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรุ่นประชากรอื่นๆ ในขณะที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 1 กิจกรรมสูงสุด กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมอย่างน้อย 2 กิจกรรมสูงสุด กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 มีสัดส่วนการเข้าร่วมทั้ง 3 กิจกรรม และ 7 กิจกรรมสูงสุด ในส่วนของกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960 จะมีสัดส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมือง 4 กิจกรรมสูงสุด

5.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ

5.2.1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง



ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกทวิ และการถดถอยปัวซอง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ

(N=6,081)

ตัวแปรอิสระ	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (อ้างอิง: ไม่ได้ไปใช้สิทธิ)		การทำกิจกรรม เกี่ยวกับการเลือกตั้ง		การทำกิจกรรมทางการเมือง		การมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม	
	OR.	Coef.	IRR	Coef.	IRR	Coef.	IRR	Coef.
1. รุ่นประชากร (กลุ่มอ้างอิง: ก่อนทศวรรษที่ 1950)								
ทศวรรษที่ 1950	0.97	-0.03	0.99	-0.01	0.86	-0.15	0.98	-0.02
ทศวรรษที่ 1960	1.06	0.06	0.98	-0.02	0.70*	-0.35*	0.97	-0.03
ทศวรรษที่ 1970	0.67	-0.40	0.91*	-0.10*	0.69	-0.38	0.93**	-0.08**
ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป	0.37***	-0.99***	0.81***	-0.21***	0.63*	-0.47*	0.85***	-0.16***
2. เพศ (กลุ่มอ้างอิง: ชาย)								
หญิง	1.23	0.21	0.93**	-0.08**	0.97	-0.03	0.98	-0.02
3. การศึกษา (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้รับการศึกษา)								
ประถมศึกษา	1.87*	0.62*	1.08	0.07	0.72	-0.33	1.04	0.04
มัธยมศึกษา/เทียบเท่า	1.61	0.48	1.15	0.14	0.76	-0.27	1.06	0.06
ปริญญาตรีขึ้นไป	2.97***	1.09***	1.24**	0.22**	0.75	-0.29	1.13*	0.12*
4. สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้อยู่ในสถานภาพที่มีคู่ครอง)								
อยู่ในสถานภาพที่มีคู่ครอง	1.51***	0.41***	1.03	0.03	0.76*	-0.27*	1.01	0.01
5. การทำงาน (กลุ่มอ้างอิง: ไม่มีงานทำ)								
มีงานทำ	1.90***	0.64***	1.04	0.04	0.98	-0.02	1.05*	0.05*
6. สถานะทางการเงินของครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง: แยก และแยกมาก)								
ปานกลาง	0.83	-0.18	0.95	-0.05	1.16	0.15	0.98	-0.02
ดี และดีมาก	0.75	-0.29	1.08	0.08	1.29	0.25	1.04	0.04
7. ฐานะทางสังคมของครอบครัว (กลุ่มอ้างอิง: ระดับต่ำที่สุด)								
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจคำถาม และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	0.96	-0.04	1.07	0.07	1.10	0.09	1.07	0.06
ระดับต่ำ	0.82	-0.20	1.01	0.01	0.64	-0.44	0.99	-0.01
ระดับปานกลาง	0.84	-0.17	0.96	-0.04	0.49**	-0.72**	0.95	-0.05
ระดับสูง	0.85	-0.16	1.01	0.01	0.55*	-0.59*	0.98	-0.03
ระดับสูงที่สุด	1.06	0.06	1.08	0.07	0.55	-0.60	1.01	0.01
8. เขตที่อยู่อาศัย (กลุ่มอ้างอิง: เขตชนบท)								
เขตเมือง	0.85	-0.17	0.79***	-0.24***	0.59*	-0.52*	0.88***	-0.13***
9. ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง: กรุงเทพมหานคร)								
เหนือ	1.77*	0.57*	0.89	-0.12	0.41**	-0.89**	0.95	-0.06
กลาง	2.41***	0.88***	1.03	0.03	0.66	-0.42	1.04	0.04
ตะวันออกเฉียงเหนือ	2.76***	1.02***	1.21*	0.19*	0.22***	-1.51***	1.05	0.05
ใต้	2.17**	0.78**	1.45***	0.37***	1.37	0.32	1.29***	0.25***



ตัวแปรอิสระ	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (อ้างอิง: ไม่ได้ไปใช้สิทธิ)		การทำกิจกรรม เกี่ยวกับการเลือกตั้ง		การทำกิจกรรมทางการเมือง		การมีส่วนร่วม ทางการเมืองรวม	
	OR.	Coef.	IRR	Coef.	IRR	Coef.	IRR	Coef.
10. ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง (กลุ่มอ้างอิง: การเมืองเป็นเรื่องที่เข้าใจยากหรือซับซ้อน)								
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจ คำถาม และปฏิเสธที่จะตอบ คำถาม	0.67	-0.40	0.90	-0.11	0.91	-0.10	0.95	-0.05
การเมืองไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจยาก หรือซับซ้อน	0.76	-0.28	1.17***	0.15***	1.28*	0.25*	1.08***	0.08***
11. ความสนใจทางการเมือง (กลุ่มอ้างอิง: ไม่สนใจ)								
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะ ตอบคำถาม	1.24	0.21	0.79	-0.24	0.00***	-12.76***	0.91	-0.09
สนใจ	2.03***	0.71***	1.63***	0.49***	2.40***	0.88***	1.31***	0.27***
12. ความไว้วางใจคนทั่วไป (กลุ่มอ้างอิง: ต้องระมัดระวังมากในการติดต่อกับคนอื่น)								
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจ คำถาม และปฏิเสธที่จะตอบ คำถาม	0.99	-0.01	1.31**	0.27**	1.54	0.43	1.16**	0.15**
คนส่วนใหญ่ไว้วางใจได้	1.01	0.01	1.08*	0.08*	0.96	-0.04	1.03	0.03
13. การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรหรือกลุ่มใดๆ)								
เป็นสมาชิกองค์กรหรือกลุ่มอย่าง น้อยหนึ่งกลุ่ม	1.43**	0.35**	1.26***	0.23***	1.27*	0.24*	1.12***	0.12***
14. ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล (กลุ่มอ้างอิง: ไม่เชื่อมั่น)								
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะ ตอบคำถาม	1.01	0.01	0.93	-0.08	0.81	-0.22	0.96	-0.04
เชื่อมั่น	1.26	0.23	1.07*	0.07*	1.08	0.07	1.04*	0.04*
15. ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย (กลุ่มอ้างอิง: ไม่พอใจ)								
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะ ตอบคำถาม	1.06	0.06	0.72**	-0.32**	0.37**	-1.01**	0.83***	-0.18***
พอใจ	0.99	-0.01	0.93	-0.07	0.74**	-0.31**	0.94**	-0.06**
16. รอบการสำรวจ (กลุ่มอ้างอิง: รอบการสำรวจ 2562)								
รอบการสำรวจ 2544	1.42	0.35	1.58***	0.46***	1	0	1.06*	0.06*
รอบการสำรวจ 2549	0.64*	-0.45*	0.93	-0.07	0.44***	-0.83***	0.89***	-0.12***
รอบการสำรวจ 2553	0.88	-0.13	1.53***	0.42***	0.69**	-0.38**	1.13***	0.12***
รอบการสำรวจ 2557	0.75	-0.29	1.22***	0.20***	0.92	-0.08	1.05	0.05

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

จากตารางนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตัวแบบการถดถอยโลจิสติกทวิในการวิเคราะห์การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และใช้ตัวแบบการถดถอยปัวซองในการวิเคราะห์การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง กิจกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม พบว่า

1) **ด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง** มีสัดส่วนความเสี่ยงของกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง น้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (0.37 เท่า) ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การศึกษา สถานภาพสมรส การทำงาน ภูมิภาค ความสนใจทางการเมือง และการเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลง

ตามช่วงเวลาพบว่า กลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2549 จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยกว่ารอบการสำรวจปี 2562 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ ด้านหนึ่งอาจเนื่องมาจากในปี 2549 มีวิกฤตการณ์การเมืองของไทยต่อต้านรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร (กลุ่มพันธมิตร) ซึ่งนำมาสู่การเกิดรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ในขณะที่ปี 2562 ซึ่งเข้าสู่ปีที่ 5 ที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ทำรัฐประหาร เป็นช่วงการเตรียมพร้อมการเลือกตั้งในวันที่ 24 มี.ค.2562 ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เปลี่ยนแปลงวิธีการออกเสียงเลือก ส.ส. จากเดิม และยังมีการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ทั้ง 250 คน ซึ่งมีอำนาจลงมติเลือกนายกรัฐมนตรีได้อีกด้วย

ในขณะที่เมื่อพิจารณาตัวแปรรุ่นประชากร การที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป มีสัดส่วนความเสี่ยงที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีอายุอยู่ในช่วงวงจรชีวิตที่เอื้อต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 อายุอยู่ในช่วง 50 ปี ขึ้นไป และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป อายุอยู่ในช่วง 21 ปี ขึ้นไป ในแต่ละรอบการสำรวจ) อีกทั้งยังมีทรัพยากรทางการเมือง (เวลา เงิน ทักษะพลเมือง) รวมถึงความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่จะเอื้อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า

2) ด้านการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 และที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการทำกิจกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (ร้อยละ 9 และร้อยละ 19 ตามลำดับ) ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ การศึกษา เขตที่อยู่อาศัย ภูมิภาค ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ความสนใจทางการเมือง ความไว้วางใจคนทั่วไป การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล และความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาพบว่า กลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2544 ปี 2553 และปี 2557 ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งมากกว่ารอบการสำรวจปี 2562 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ ด้านหนึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของ คสช. และข้อห้ามต่างๆ ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เช่น หลังรัฐประหารมีการห้ามมิให้พรรคการเมืองดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในช่วง หรือ ห้ามชุมนุมทางการเมืองที่มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป หรือ การให้สมาชิกพรรคการเมืองยืนยันการเป็นสมาชิกพรรค ในช่วงการหาเสียงมีการจำกัดงบประมาณหาเสียง หรือ วิธีการหาเสียง เป็นต้น

ในขณะที่เมื่อพิจารณาตัวแปรรุ่นประชากรการที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 และที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการทำกิจกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีอายุอยู่ในช่วงวงจรชีวิตที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง (โดยกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 อายุอยู่ในช่วง 50 ปี ขึ้นไป กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 อายุอยู่ในช่วง 22-31 ปี ขึ้นไป และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป อายุอยู่ในช่วง 21 ปี ขึ้นไป ในแต่ละรอบการสำรวจ) อีกทั้งยังมีทรัพยากรทางการเมือง (เวลา เงิน ทักษะพลเมือง) รวมถึงความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่จะเอื้อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า

3) ด้านการทำกิจกรรมทางการเมือง กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960 และเกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการทำกิจกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (ร้อยละ 30 และร้อยละ 37 ตามลำดับ) ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ สถานภาพสมรส ฐานะทางสังคมของครอบครัว เขตที่อยู่อาศัย ภูมิภาค ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร และความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาพบว่า กลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2549 และปี 2553 ทำกิจกรรมทางการเมืองน้อยกว่ารอบการสำรวจปี 2562 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2562 ผ่านวิกฤตการณ์การเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการต่อต้านและสนับสนุนต่อรัฐบาล (เช่น กลุ่มเสื้อเหลือง กลุ่ม กปปส. กลุ่มคนเสื้อแดง ฯลฯ) รวมถึงการทำรัฐประหาร

ในขณะที่เมื่อพิจารณาตัวแปรรุ่นประชากรการที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960 และเกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการทำกิจกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีอายุอยู่ในช่วงวงจรชีวิตที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมทางการเมือง (โดยกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 อายุอยู่ในช่วง 50 ปี ขึ้นไป กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1960 อายุอยู่ในช่วง 32-41 ปี ขึ้นไป และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป

อายุอยู่ในช่วง 21 ปี ขึ้นไป ในแต่ละรอบการสำรวจ) อีกทั้งยังมีทรัพยากรทางการเมือง (เวลา เงิน ทักษะพลเมือง) รวมถึงความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่จะเอื้อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า

4) **ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม** กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 และทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 (ร้อยละ 7 และร้อยละ 15 ตามลำดับ) ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ การศึกษา การทำงาน เขตที่อยู่อาศัย ภูมิภาค ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ความสนใจทางการเมือง ความไว้วางใจคนทั่วไป การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล และความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาพบว่า กลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2544 และปี 2553 มีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมมากกว่ารอบการสำรวจปี 2562 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างในรอบการสำรวจปี 2549 มีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมน้อยกว่ารอบการสำรวจปี 2562 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ลักษณะดังกล่าวด้านหนึ่งอาจสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดและข้อห้ามต่างๆ ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในกิจกรรมต่างๆ หลังการรัฐประหารในปี 2549 และช่วงเปลี่ยนผ่านจากการรัฐประหารปี 2557 ไปสู่การเลือกตั้งในปี 2562

ในขณะที่เมื่อพิจารณาตัวแปรฐานประชากรการที่กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 และทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป จะมีอัตราหรือความเสี่ยงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมน้อยกว่ากลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีอายุอยู่ในช่วงวงจรชีวิตที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม (โดยกลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 อายุอยู่ในช่วง 50 ปี ขึ้นไป กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 อายุอยู่ในช่วง 22-31 ปี ขึ้นไป และกลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นไป อายุอยู่ในช่วง 21 ปี ขึ้นไป ในแต่ละรอบการสำรวจ) อีกทั้งยังมีทรัพยากรทางการเมือง (เวลา เงิน ทักษะพลเมือง) รวมถึงความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่จะเอื้อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า

จากที่กล่าวในข้างต้นเป็นที่น่าสนใจว่า

1) ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกๆ ลักษณะ คือ ภูมิภาค ความสนใจทางการเมือง และการเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร

2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นเชิงรุก/กระตือรือร้น (Active) ซึ่งประกอบด้วย การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง การทำกิจกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม จะมีปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติร่วมกันอีก คือ เขตที่อยู่อาศัย ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง และความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นเชิงการสนับสนุนเชิงตั้งรับ (Passive supportive) ที่เป็นการไปใช้สิทธิเลือกตั้งปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3) ผลการศึกษาในภาพรวมระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่ารุ่นประชากรอื่นๆ ทุกด้าน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากอายุอยู่ในช่วงวงจรชีวิตที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และมีทรัพยากรทางการเมือง (เวลา เงิน ทักษะพลเมือง) รวมถึงความสนใจทางการเมือง การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่จะเอื้อให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า แต่อย่างไรก็ดี ในหัวข้อถัดไปจะทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ เปรียบเทียบตามรุ่นประชากร เพื่อให้สามารถสะท้อนภาพปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองเปรียบเทียบของแต่ละรุ่นประชากรที่ชัดเจนยิ่งขึ้น



5.2.2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองเปรียบเทียบตามรุ่นประชากร

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกทวิ และการถดถอยปัวซอง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ เปรียบเทียบตามรุ่นประชากร

(N=6,081)

	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (อ้างอิง: ไม่ได้ไปใช้สิทธิ)					การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง					การทำกิจกรรมทางการเมือง					การมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม				
	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s
	OR	OR	OR	OR	OR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR
1. อายุ																				
	0.97	1.13*	0.99	0.92	1.21***	0.99	1.00	1.01	1.00	1.03*	0.96*	0.99	0.98	0.96	1.00	0.99	1.00	1.00	0.99	1.03***
2. เพศ (กลุ่มอ้างอิง: ชาย)																				
หญิง	1.08	1.45	1.02	1.44	1.05	0.85*	0.99	0.89	1.00	0.89	1.49	0.62	1.10	0.83	1.04	0.95	0.98	0.95	1.00	0.99
3. การศึกษา (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้รับการศึกษา)																				
ประถมศึกษา	3.12**	0.92	0.66	2.24	4.91	0.96	1.09	1.04	2.83*	2.86	0.27***	1.50	0.55	0.70	0.90	0.98	1.05	0.96	1.34	1.25
มัธยมศึกษา/เทียบเท่า	2.68	0.83	0.77	2.08	4.07	0.83	1.35	1.22	2.73*	2.93	0.70	1.47	1.19	0.48	0.41	0.97	1.16	1.09	1.28	1.14
ปริญญาตรีขึ้นไป	12.18*	1.18	0.72	3.77	8.87	1.27	1.23	1.34	2.37	3.59	0.38	0.49	0.90	0.57	0.66	1.15	1.05	1.11	1.27	1.36
4. สถานภาพสมรส (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้อยู่ในสถานภาพที่มีคู่ครอง)																				
อยู่ในสถานภาพที่มีคู่ครอง	1.46	0.80	1.72	1.11	1.49	1.00	1.04	0.98	1.08	0.98	0.67	0.65	0.95	1.08	0.61*	0.99	0.97	1.00	1.04	0.96
5. การทำงาน (กลุ่มอ้างอิง: ไม่มีงานทำ)																				
มีงานทำ	2.18*	1.95	1.08	2.13	1.36	1.03	1.09	1.01	1.07	0.90	0.63	1.59	0.96	0.72	0.93	1.01	1.09	1.01	1.04	1.03
6. สถานะทางการเงินของครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง: แยก และแยกมาก)																				
ปานกลาง	1.29	0.67	1.44	0.61	0.84	0.95	0.95	0.90	1.04	0.94	1.22	0.86	1.32	1.02	1.13	0.99	0.96	0.97	0.99	0.98
ดี และดีมาก	1.41	0.37	0.86	0.73	0.90	0.92	1.13	1.10	1.18	0.92	0.44	1.36	1.37	1.30	1.23	0.94	1.06	1.05	1.06	1.00
7. ฐานะทางสังคมของครอบครัว (กลุ่มอ้างอิง: ระดับต่ำที่สุด)																				
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจคำถาม และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	3.39	0.92	1.16	1.30	0.68	1.23	1.57*	1.01	0.62	1.19	1.16	2.74	1.09	0.75	0.68	1.16	1.30	1.00	0.84	0.98
ระดับต่ำ	0.91	2.52	0.59	1.56	0.45	1.04	1.31	0.99	0.73	1.06	0.53	0.89	0.79	0.37*	0.78	1.01	1.13	0.96	0.85	0.91
ระดับปานกลาง	0.88	1.13	0.91	1.56	0.52	1.16	1.26	0.89	0.70*	0.89	0.56	0.49	0.59	0.29**	0.44	1.06	1.06	0.91	0.82	0.84



	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (อ้างอิง: ไม่ได้ไปใช้สิทธิ)					การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง					การทำกิจกรรมทางการเมือง					การมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม				
	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s
	OR	OR	OR	OR	OR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR
ระดับสูง	1.27	1.86	0.70	1.41	0.47	1.21	1.29	0.94	0.74	0.94	0.58	1.01	0.70	0.29**	0.48	1.07	1.13	0.94	0.83	0.84
ระดับสูงที่สุด	2.14	2.57	1.00	1.80	0.44	1.47	1.10	0.98	0.89	1.35	0.51	0.84	0.48	0.52	0.82	1.18	1.05	0.94	0.95	1.02
8. เขตที่อยู่อาศัย (กลุ่มอ้างอิง: เขตชนบท)																				
เขตเมือง	0.34	0.81	0.77	0.81	1.90	0.55**	0.83	0.86	0.79	0.76	0.75	0.66	0.26*	0.42*	1.47	0.76*	0.92	0.89	0.88	0.95
9. ภูมิภาค (กลุ่มอ้างอิง: กรุงเทพมหานคร)																				
เหนือ	1.15	5.79**	1.67	2.24	3.02	0.69	0.77	1.18	0.70	1.10	0.27*	0.79	0.18**	0.24*	0.77	0.84	0.96	1.02	0.86	1.07
กลาง	1.07	3.57*	2.50	3.84*	3.63*	0.79	0.85	1.68**	0.83	0.88	0.53	0.83	0.44	0.42	1.07	0.91	1.00	1.238	0.95	1.05
ตะวันออกเฉียงเหนือ	1.41	7.13**	4.34*	2.73	4.86**	0.95	1.04	1.92***	0.83	1.26	0.20*	0.45	0.14***	0.10***	0.27*	0.95	1.05	1.24*	0.88	1.12
ใต้	1.99	0.96	17.59*	2.05	5.86**	1.02	1.26	2.12***	1.12	1.81*	0.59	2.07	0.61	0.61	3.99***	1.03	1.22	1.42***	1.11	1.69***
10. ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง (กลุ่มอ้างอิง: การเมืองเป็นเรื่องที่เข้าใจยากหรือซับซ้อน)																				
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจคำถาม และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	0.67	0.17**	0.29*	1.33	0.98	1.04	0.78	0.91	1.00	0.90	0.34	1.76	1.04	0.45	1.91	0.94	0.93	0.93	0.97	1.07
การเมืองไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจยากหรือซับซ้อน	0.52	0.54	0.76	0.65	1.05	1.19	1.12	1.19*	1.18	1.11	1.04	1.30	1.62*	0.79	1.65*	1.06	1.06	1.11	1.04	1.11
11. ความสนใจทางการเมือง (กลุ่มอ้างอิง: ไม่สนใจ)																				
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	0.49	0.63	1.00	1.00	3.88	0.79	0.77	1.00	0.71	0.45	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.84	0.86	0.98	0.96	1.02
สนใจ	2.12*	2.56**	2.10*	2.82***	1.38	1.48***	1.60***	1.68***	1.77***	1.53***	2.51**	1.74*	2.77***	2.96***	1.98***	1.24***	1.26***	1.30***	1.37***	1.29***
12. ความไว้วางใจคนทั่วไป (กลุ่มอ้างอิง: ต้องระมัดระวังมากในการติดต่อกับคนอื่น)																				
ไม่สามารถตอบได้ ไม่เข้าใจคำถาม และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	0.69	1.52	1.18	0.42	1.13	1.48	1.12	1.51*	1.21	1.32	6.81***	1.87	1.60	1.38	0.28	1.47*	1.15	1.24	1.04	0.99
คนส่วนใหญ่ไว้วางใจได้	1.55	2.04	0.75	0.62	1.17	0.98	1.07	1.06	1.17	1.19	0.65	0.58**	1.00	2.06***	1.04	0.98	1.02	1.01	1.10	1.08



	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง (อ้างอิง: ไม่ได้ไปใช้สิทธิ)					การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง					การทำกิจกรรมทางการเมือง					การมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม				
	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s	Pre-1950s	1950s	1960s	1970s	Post-1980s
	OR	OR	OR	OR	OR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR	IRR
13. การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร (กลุ่มอ้างอิง: ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรหรือกลุ่มใดๆ)																				
เป็นสมาชิกองค์กรหรือกลุ่มอย่างน้อยหนึ่งกลุ่ม	2.05	1.32	2.12*	1.99*	0.68	1.07	1.37***	1.21**	1.31***	1.26*	0.90	1.18	1.42	1.48	0.97	1.04	1.15**	1.11*	1.15**	1.05
14. ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล (กลุ่มอ้างอิง: ไม่เชื่อมั่น)																				
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	1.22	1.11	1.54	2.88	0.70	0.84	0.83	1.16	0.95	0.57	1.16	0.22*	1.57	0.24	0.70	0.92	0.85	1.10	0.97	0.82
เชื่อมั่น	1.69	1.62	1.38	1.10	1.12	0.97	1.01	1.14	1.21*	1.04	1.36	0.89	0.90	1.26	1.03	1.01	1.00	1.06	1.10	1.04
15. ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย (กลุ่มอ้างอิง: ไม่พอใจ)																				
ไม่สามารถตอบได้ และปฏิเสธที่จะตอบคำถาม	1.35	0.40	0.89	2.61	1.03	0.81	0.60*	0.77	0.69	0.61	0.87	0.22*	0.21**	0.47	0.40	0.92	0.75*	0.84	0.88	0.79
พอใจ	0.84	0.78	1.00	0.93	1.29	0.85	0.88	0.97	0.95	1.07	0.82	0.54**	1.02	0.67*	0.84	0.92	0.90	0.98	0.94	1.02
16. รอบการสำรวจ (กลุ่มอ้างอิง: รอบการสำรวจ 2562)																				
รอบการสำรวจ 2544	1.41	4.22	0.24	0.16*	7.55***	2.19*	1.45	1.79**	1.50	2.90***	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.22	1.05	1.11	0.91	1.56**
รอบการสำรวจ 2549	0.35	0.87	0.08*	0.10**	4.59***	1.11	0.99	0.95	0.87	1.37	1.19	0.41	0.26**	0.13***	0.46*	1.00	0.93	0.88	0.76*	1.19
รอบการสำรวจ 2553	0.74	0.61	0.18	0.33	2.01*	2.06*	1.48*	1.60***	1.56**	1.65**	1.58	0.63	0.51	0.43*	0.49*	1.30	1.12	1.14	1.06	1.18
รอบการสำรวจ 2557	0.53	0.37	0.09**	0.43	1.50	1.86	1.16	1.08	1.11	1.61***	2.04	0.66	0.68	0.74	1.13	1.26	0.99	0.99	0.97	1.26**

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

จากตารางผลการวิเคราะห์ความถดถอยโลจิสติกทวิ และการถดถอยปัวซอง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ เปรียบเทียบตามรุ่นประชากร ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบตามรุ่นประชากรได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนผ่านทางประชากรและแสดงให้เห็นว่าประชากรรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างจากรุ่นก่อนหน้าจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละด้านที่แตกต่างกันเพิ่มมากขึ้น โดยที่ (1) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 1960 และ 1980 เป็นต้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มีความน่าจะเป็นที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้น (2) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมทางการเมืองเพิ่มขึ้น (การประท้วง การร้องเรียน และการใช้ความรุนแรง) ในขณะที่กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมลดลง และ (3) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 ขึ้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี ก็จะมีมีความน่าจะเป็นที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมเพิ่มขึ้น โดยเป็นการทำกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และการทำกิจกรรมทางการเมือง

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ เปรียบเทียบตามรุ่นประชากร พบว่า (1) ปัจจัยที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเกือบทุกๆ ลักษณะและทุกรุ่นประชากร คือ ความสนใจทางการเมือง และ (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ตามรุ่นปีเกิดและลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ตารางที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองลักษณะต่างๆ ของแต่ละรุ่นประชากร

รุ่นประชากร การมีส่วนร่วม	เกิดก่อนทศวรรษ ที่ 1950	เกิดทศวรรษ ที่ 1950	เกิดทศวรรษ ที่ 1960	เกิดทศวรรษ ที่ 1970	เกิดทศวรรษ ที่ 1980 เป็นต้นไป
ด้านการไปเลือกตั้ง	ระดับการศึกษา, การทำงาน, ความสนใจทางการเมือง	อายุ, ภูมิภาค, ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง, ความสนใจทางการเมือง	ภูมิภาค, ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร	ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร	อายุ, ภูมิภาค
ด้านการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง	เพศ, เขตที่อยู่อาศัย, ความสนใจทางการเมือง	ฐานะทางสังคม, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร, ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย	ภูมิภาค, ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง, ความสนใจทางการเมือง, ความไว้วางใจคนทั่วไป, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร	ระดับการศึกษา, ฐานะทางสังคม, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร, ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล	อายุ, ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร
ด้านการทำกิจกรรมทางการเมือง	อายุ, ระดับการศึกษา, ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง, ความไว้วางใจคนทั่วไป	เพศ, ความสนใจทางการเมือง, ความไว้วางใจคนทั่วไป, ความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล, ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย	เขตที่อยู่อาศัย, ภูมิภาค, ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง, ความสนใจทางการเมือง, ความสนใจทางการเมือง, ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย	ฐานะทางสังคม, เขตที่อยู่อาศัย, ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง, ความไว้วางใจคนทั่วไป, ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย	สถานภาพสมรส, ภูมิภาค, ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง, ความสนใจทางการเมือง
ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองรวม	เขตที่อยู่อาศัย, ความสนใจทางการเมือง, ความไว้วางใจคนทั่วไป	ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร, ความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตย	ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร	ความสนใจทางการเมือง, การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร	ภูมิภาค, ความสนใจทางการเมือง

ที่มา: ประมวลจากการศึกษา

6. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากวัตถุประสงค์การวิจัย “เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากร และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562” ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตัวแบบการถดถอยโลจิสติกทวิในการวิเคราะห์การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และใช้ตัวแบบการถดถอยปัวซองในการวิเคราะห์การทำกิจกรรม

เกี่ยวกับการเลือกตั้ง กิจกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวม สามารถตอบคำถามวิจัยได้ว่า “ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 มีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่ารุ่นประชากรอื่นๆ ทุกด้าน แต่อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบตามรุ่นประชากรได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนผ่านทางประชากรและแสดงให้เห็นว่า ประชากรรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างจากรุ่นก่อนหน้าจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละด้านที่แตกต่างกันเพิ่มมากขึ้น โดยที่ (1) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1950 1960 และ 1980 เป็นต้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มีความน่าจะเป็นที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้น (2) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1970 เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมทางการเมืองเพิ่มขึ้น (การประท้วง การร้องเรียน และการใช้ความรุนแรง) ในขณะที่กลุ่มที่เกิดก่อนทศวรรษที่ 1950 เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีความน่าจะเป็นที่จะทำกิจกรรมลดลง (3) กลุ่มที่เกิดทศวรรษที่ 1980 ขึ้นไป เมื่ออายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีความน่าจะเป็นที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในภาพรวมเพิ่มขึ้น โดยเป็นการทำกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การทำกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และการทำกิจกรรมทางการเมือง”

ทั้งนี้ ผลการศึกษาในครั้งนี้สะท้อนลักษณะการเปลี่ยนผ่านทางประชากรและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต่างกันออกไปในแต่ละรุ่นประชากรมีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกับงานการศึกษาที่ผ่านมาในหลายประการ กล่าวคือ

1) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรจะเริ่มเพิ่มขึ้นจากเยาวชนจนถึงวัยกลางคนจากนั้นจะเริ่มลดลงเมื่อเข้าสู่วัยชรา (Tingsten, 1937; Campbell, Converse, Miller, & Stokes, 1960; Weiss, 2020) การเปลี่ยนแปลงของอายุจากเยาวชนไปเป็นสูงวัยด้านหนึ่งยังได้สะท้อนให้เห็นวงจรชีวิตหรือวิถีชีวิตทางสังคมของคนที่สามารถแยกออกเป็นช่วงชีวิตต่างๆ ทำให้การเข้าสู่บริบททางสังคมมีความแตกต่างกันไป โดยในช่วงวัยหนุ่มสาวที่กำลังดิ้นรนเพื่อประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานการสร้างความมั่นคงให้ตัวเองในวัยนี้ เมื่ออยู่ในวัยที่เป็นพ่อแม่มีความรับผิดชอบมากขึ้นต่อลูก พวกเขาอาจสนใจเรื่องการเมืองมากขึ้นเพราะผลกระทบไม่เพียงส่งผลต่อเขายังส่งผลต่อลูกหลานอีกด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจลดลงอีกครั้งเมื่ออายุมากขึ้นเนื่องจากความอ่อนแอของสุขภาพ นอกจากนี้ ในแต่ละวงจรชีวิตยังมีผลต่อแรงจูงใจด้านทรัพยากรทางการเมืองอีกด้วย (เช่น เงิน เวลา ทักษะ) (Highton & Wolfinger, 2001; Goerres, 2007; Sloam, 2016) สำหรับในประเทศไทยงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น มีทั้งในแบบที่ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ถม ทรัพย์เจริญ, 2524; ขวนะ ภวภานันท์, 2525; ชลัช จงสืบพันธุ์, 2527 ; วีรวัฒน์ เปรมประภา, 2528; ประสิทธิ์ สันติกาญจน์, 2530) และแบบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (บุญเลิศ ธีระตระกูล, 2528; ปิยะนุช เงินคล้าย, 2530; สุปริษา ลาภบุญเรือง, 2530; ประสิทธิ์ บุญลิขิต, 2531; สมเกียรติ ต้นสกุล, 2543 ; พิชิต รัชตพิบูลภพ, 2559; ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา, 2559) โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรจะเริ่มเพิ่มขึ้นจากเยาวชนจนถึงวัยกลางคนจากนั้นจะเริ่มลดลงเมื่อเข้าสู่วัยชรา (กิตติมี บุญชูวิทย์ , 2546) ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ เขตที่อยู่อาศัย ภูมิภาค ฯลฯ ของกลุ่มที่ทำการศึกษา

2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของได้แสดงให้เห็นว่าคนแต่ละรุ่นแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดในค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมือง (Teresa Grasso, Farrall, Gray, Hay, & Jennings, 2019) เมื่อคนรุ่นเก่าเสียชีวิตลง พวกเขาจะถูกแทนที่โดยคนรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มจะแสดงรูปแบบพฤติกรรมใหม่ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากลักษณะบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละยุคที่มีแนวโน้มที่จะขัดเกลาพวกเขา (van Deth, Abendschon, & Vollmar, 2011; Teresa Grasso, Farrall, Gray, Hay, & Jennings, 2019)

3) ด้านลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่างๆ โดยงานศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองลดลงอย่างเห็นได้ชัดในหมู่เยาวชนหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสถาบัน เช่น การลงคะแนนเสียง สมาชิกพรรค และสหภาพแรงงาน พร้อมๆ กับแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของกิจกรรมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิม เช่น การเพิ่มขึ้นของการเคลื่อนไหวประท้วง ฯลฯ (Henn & Foard, 2012; Grasso, 2013; Sloam, 2016; Hensby, 2019; Weiss, 2020) ซึ่งงานศึกษาการวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิม (เช่นการประท้วง การร้องเรียน) แสดงให้เห็นว่าผลกระทบของวงจรชีวิตมีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความพร้อมส่วนบุคคล การไม่มีข้อจำกัดส่วนบุคคลที่อาจเป็นการเพิ่ม

ค่าใช้จ่ายและความเสี่ยงจากการเข้าร่วมในการเคลื่อนไหว เช่น การจ้างงาน การแต่งงาน และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ฯลฯ อาจแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับคนหนุ่มสาว ในแง่ที่ว่า การไม่มีข้อจำกัดประเภทนี้ช่วยให้พวกเขามีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วม (Weiss, 2020) แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางส่วนมองว่า ปัญหาของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของเยาวชนที่มีแนวโน้มที่ลดลง อาจเพียงแค่เปลี่ยนไปสู่รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิม เช่น การประท้วง การนัดหยุดงาน และการคว่ำบาตร ฯลฯ โดยคนหนุ่มสาวที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอาจรู้สึกสบายใจมากกว่าที่จะปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองแบบตรวจสอบหรือเตรียมพร้อม ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างประปราย ยึดหยุ่น และอยู่ในวงกว้าง (Schudson, 1996; Amnå & Ekman, 2014)

7. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

การศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรต่างรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2562 ในครั้งนี้ ในด้านหนึ่งเป็นการเปิดพื้นที่เชื่อมโยงการศึกษาระหว่างประชากรศาสตร์และรัฐศาสตร์ โดยได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนผ่านทางประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรรุ่นต่างๆ ที่เกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน รวมถึงการมีภูมิหลังอื่นๆ ที่หลากหลายต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาจะช่วยเติมเต็มช่องว่างของงานศึกษาด้านประชากรศาสตร์การเมือง รวมถึงสามารถเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงถึงปัจจัยทางด้านการประชากรกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในบริบทของสังคมไทย จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงวิชาการจากผลการศึกษา ดังนี้

- ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย: หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงพรรคการเมืองสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นฐานคิดเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยทางด้านวิชาการ วางแผนหรือจัดทำนโยบายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนออกแบบระบบการเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของประชากรแต่ละรุ่นวัยที่เกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

- ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ: เนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลที่ใช้ ทำให้ไม่สามารถทำการวิเคราะห์รุ่นประชากรที่เกิดหลังทศวรรษที่ 1980 ออกเป็นรุ่นประชากรที่เกิดทศวรรษที่ 1980 ทศวรรษที่ 1990 และทศวรรษที่ 2000 ได้ ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปน่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยจำแนกรุ่นประชากรที่เกิดในช่วงเวลาดังกล่าวออกจากกัน เนื่องจากแต่ละรุ่นประชากรเกิดและเติบโตมาภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

8. รายการอ้างอิง

- Almond, G. A., & Verba, S. (1989). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Sage Publication, Inc.
- Amnå, E., & Ekman, J. (2014). Standby citizens: Diverse faces of political passivity., *European Political Science Review*, 6(2), 261–281.
- Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation . *Journal of the American Institute of Planners*, 35:4, 216-224.
- Barrett, M., & Pachi, D. (2019). *Youth Civic and Political Engagement*. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-mono/10.4324/9780429025570-1/civic-political-engagement-among-youth-barrett-martyn-pachi-dimitra>
- Ben, W., & Dyson, T. (2016). *Democracy and the demographic transition*. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2016.11943>
- Brady. (2003). An Analytical Perspective on Participatory Inequality and Income Inequality. *A paper for the Russell Sage Foundation Project on the "Social Dimensions of Inequality"*.



- Brady, H. E., Verba, S., & Schlozman, K. L. (1995). A Resource Model of Political Participation. *The American Political Science Review*, Vol. 89, No. 2, 271-294.
- Campbell, A., Converse, P., Miller, W., & Stokes, D. (1960). *The American Voter*. New York: Wiley.
- Dyson, T. (2012). On Demographic and Democratic Transitions. *Population and Development Review*, Vol. 38, pp 83-102.
- Goerres, A. (2007). Why are Older People More Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral Turnout in Europe. *BJPIR: 2007 VOL 9*, 90–121 .
- Grasso, M. T. (2013). Age, period and cohort analysis in a comparative context: Political generations and political participation repertoires in Western Europe. *Electoral Studies* 33 (2014) , 63–76.
- Heda, N. M., & Grasso, M. (2019). Age group differences in political activism in Malaysia. *Journal of Youth Studies*, 23:6, 765-779.
- Henn, M., & Foard, N. (2012). Young People, Political Participation and Trust in Britain. *Parliamentary Affairs* (2012) 65, 47–67.
- Hensby, A. (2019). Political non-participation in elections, civic life and social movements . *John Wiley & Sons Ltd*.
- Highton, B., & Wolfinger, R. (2001). The first seven years of the political life cycle. *Am. J. Politic. Sci.* 45, 202–209.
- Hu Fu Center for East Asia Democratic Studies. (2021, May). *Program Objectives*. Retrieved from <http://www.asianbarometer.org/intro/program-objectives>
- Jan W. van Deth. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica* 49 (3), 349-367.
- Leuprecht, C., & Goldstone, J. A. (2013). *Political Demography*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/pdf/33809>
- Leuprecht, C., & Goldstone, J. A. (2013). *Political Demography*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/pdf/33809>
- Milbrath, L. (1981). *Political Participation in The Handbook of Political Behavior*. Boston: Springer.
- Pew Research Center. (2015, September 3). *The Whys and Hows of Generations Research*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/politics/2015/09/03/the-whys-and-hows-of-generations-research/>
- Schudson, M. (1996). What if civic life didn't die? *American Prospect*, 25, 17–20.
- Sloam, J. (2016). Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union The British. *Journal of Politics and International Relations* 2016, Vol. 18(3) , 521–537.
- Teitelbaum, M. S. (2019). Political Demography In Handbook of Population, Handbooks of Sociology and Social Research. 775-789.
- Teresa Grasso, M., Farrall, S., Gray, E., Hay, C., & Jennings, W. (2019). Socialization and generational political trajectories: an age, period and cohort analysis of political participation in Britain. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 29:2, 199-221.
- Tingsten, H. (1937). *Political Behavior; Studies in Election Statistics*. London: P. S. King and Son.

- van Deth, J., Abendschon, S., & Vollmar, M. (2011). Children and politics: an empirical reassessment of early political socialization. *Politic. Psychol.* 32, 147–173.
- Weiss, J. (2020). What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*, May 2020, Volume 2, Article 1.
- กิตติ์ม บัญชูวิทย์ . (2546). รายงานการวิจัยเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ของประชาชนในเขตจังหวัดขอนแก่น. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชลัย จงสืบพันธุ์. (2527). การศึกษาลักษณะทางชีวสังคม ลักษณะทางบริบท และลักษณะทางจิตวิสัยของนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต ที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชวนะ ภากานันท์. (2525). ความรู้สึกทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะกรณีเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา . รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถม ทรัพย์เจริญ. (2524). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนชนบทในประเทศไทย ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี . ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเลิศ ชีระตระกูล. (2528). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกรรมกรการทำไร่แห่งประเทศไทย. ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ บุญเลิศ. (2531). สถานะทางเศรษฐกิจกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตเทศบาลในอำเภอเวียงชัย อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย.
- ประสิทธิ์ สันติกาญจน์. (2530). การเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. ปริญญาโทสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยะนุช เงินคล้าย. (2530). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน: ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนในเขตเมืองกับประชาชนในเขตชนบท. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พัชรภา ตันติสุข. (2560). เจเนอเรชันแอลฟา: เจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต รัชตพิบูลย์. (2559). รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของทหาร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- รศรินทร์ เกรย์ และคนอื่นๆ. (2559). คุณภาพชีวิตต่างวัยของผู้มีงานทำ = *Quality of Life among Employed Population by Generations*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). พจนานุกรมศัพท์ประชากรศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2560). แปลงผลการวิจัยสู่การพัฒนางานด้านผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรวัฒน์ เปรมประภา. (2528). การสื่อสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานไฟฟ้านครหลวง . รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา. (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชนภาคตะวันออก. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2559.



สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2564). *งานครบรอบ 50 ปี สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*. เข้าถึงได้จาก

<https://ipsr.mahidol.ac.th/ipsrbeta/en/Detail.aspx?ArticleId=1822>

สมเกียรติ ต้นสกุล. (2543). การวิเคราะห์ปัจจัยและผลกระทบระดับยูนิแวร์ซิตี และระดับมัลติแวร์ซิตี: ศึกษากรณี การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตภาคใต้. *วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2: กรกฎาคม - ธันวาคม 2543*, 14-21.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2566). *ข้อมูลสถิติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2566*. เข้าถึงได้จาก

https://www.ect.go.th/ect_th/th/db_119_ect_th_download_14

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (14 มิถุนายน 2564). *ข้อมูลการสำรวจ* . เข้าถึงได้จาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/Forms/AllItems.aspx>

สุรปรีชา ลาภบุญเรือง. (2530). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์* . ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา .

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการอ่านและให้ข้อเสนอแนะผลงานวิจัย ในเอกสารประกอบการประชุม

รายนามคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการอ่านและให้ข้อเสนอแนะผลงานวิจัยในเอกสารประกอบการประชุม
วิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2567 มีดังต่อไปนี้

1. ศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ อายุวัฒน์
2. ศาสตราจารย์ ดร.ป๋องบอนด์ รักอำนวยกิจ
3. ศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์
4. ศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ
5. รองศาสตราจารย์ ดร.จงจิตต์ ฤทธิรงค์
6. รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ชญาณิศร์ โคโนะ
8. รองศาสตราจารย์ ดร.ฐิติกาญจน์ อัครกุล
9. รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทพร สุคนธมาน
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ญุเบศร์ สมุทรจักร
11. รองศาสตราจารย์ ดร.รัตติยา ภูละออ
12. รองศาสตราจารย์ ดร.วิราภรณ์ โพธิศิริ
13. รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภิตา ขวณวัน
14. รองศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย
15. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์พร พันพื้ง
16. รองศาสตราจารย์ ดร.อัลญาน์ สมุห์เสนีโต
17. รองศาสตราจารย์ ดร.อารี จำปาปลาย
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ พวงประยงค์
19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐิตินันท์ ผิววิล
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทองแสงศรี มีถิระแก้ว
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนากร บัวทอง
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ ยศเสนา
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศ อมรกิจวิทย
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักชนก คชานูบาล
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ คำเรืองฤทธิ์
26. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุษณีย์ พึ่งปาน
27. อาจารย์ ดร.กนกวรรณ ตั้งจิตนุสรณ์
28. อาจารย์ ดร.จุฑาภรณ์ อัมระपाल
29. อาจารย์ ดร.ชฎาธาร โอษฐ์
30. อาจารย์ ดร.นพวรรณ พจน์พิศุทธิพงศ์
31. อาจารย์ ดร.อรรณพ ประสิทธิ์ศิริผล
32. ดร.ชลธิชา อัสวันรินทร์
33. ดร.มนทกานต์ ฉิมมามี

สมาคมประชากรไทย
THAI POPULATION ASSOCIATION

ขอขอบพระคุณ
บริษัทไลอ้อน (ประเทศไทย) จำกัด
ที่ให้ความอนุเคราะห์ของที่ระลึกกับ
ผู้เข้าร่วมประชุม องค์กรปาฐก ผู้นำเสนอ
ผู้ดำเนินรายการและตัดสินบทความ

